

2 400 40

MADE IN SPAIN

*de la biblioteca del Colegio Mayor de San Ildefonso,
R. 4152*

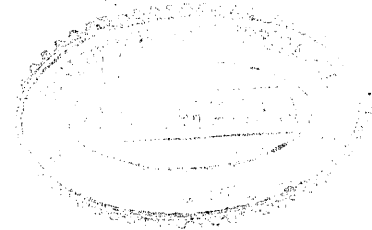
NICOLAI VIGELII IV =
RISCONSULTI

DIGESTO =
RVM +
PARS SEPTIMA: +

De causis, seu modis, quibus iura
adquisita retinentur, amittuntur, &
amissa recuperantur.

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. 2. C. 25. N. 5.

BASILEAE, EX OFFICINA
OPORINIANA

DIGESTORVM LIBER QVA=
DRAGESIMVS OCTAVVS:

DE EXCEPTIONIBUS ET LIBE-
rationibus.

In precedentibus libris causse seu modi, quibus iura adquiruntur, sunt propo-
sita atq; descripta. Sequuntur nunc causse, quibus iura adquisita retinentur, a-
mittuntur, & amissa recuperantur: quanquam & in superioribus libris eiusmodi
causse proposte sunt. Nam retinenda possessionis est interdictum Vti possidetis &
Vtrubi: recuperanda autem est interdictum Vnde ui, & c. de quibus supra uidere
licet. Sed & eadem sunt causse amittendi iuris, quae & acquirendi: de quibus in
superioribus libris actum est. Ad has etiam causas pertinet alienatio: de qua s.
lib. 21. cap. 4. est dictum, item capitis deminutio & captiuitas: de quibus infra li-
bro ultimo dicitur. Item modi quibus amittitur patria potestas, sicutur tutela, a-
mittitur dominica potestas, ius patronatus, possessio, ususfructus, & c. de qui-
bus suis locis est dictum. Nunc de exceptionibus & liberationi-
bus dicendum. Per has enim iura adquisita
retinentur.

DE EXCEPTIONIBVS,
Cap. 1.

PRIMO: Definitio exceptionis pro-
ponitur l. 2. in prin. ff. de exceptioni-
bus, his uerbis: Exceptio dicta est
quasi quaedam exclusio, quae
interponi actioni cuiusq; rei
solet ad excludendum id quod in intentio-
nem condemnationemue deductum est. A-
lia definitio proponitur l. exceptio. 22. in prin. ff. eod. tt.
his uerbis: Exceptio est conditio, quae modò
eximit reum damnatione, modò minuit
damnationem. Huius species est Prescriptio, quae
nihil aliud est quam exceptio, qua nò ad causam ipsam
actionis proposte respondetur, sed lis aliò transfertur:
cuiusmodi sunt omnes exceptiones dilatoriae, quaedam
etiam peremptoriae: ut temporis prescriptio, rei iudica-
tae, transactae, iurifurandi. In quibus nò aliud queritur,
quam an tempus actionis exierit, iudicatum, transactum
uel iuratum sit, remissa quaestione An debeat: ut Vlpia-
nus l. non erit. 5. §. dato. ff. de iureiurando, testis est. Ad-
stipulatur huic prescriptio definitioni Alciatus in l.
quinq; pedum. C. finium regundorum.

II. GENVS.

Exceptio actio non est, quae regula approbatur l. uer-
bum. 8. ff. de uerb. signif. his uerbis: Actionis uerbo
non continetur exceptio. Planè in exceptione
probanda reus actoris partes sustinet: quod exceptionis
loco notandum. quae exceptio approbatur l. in except.
19. in prin. ff. de probationib. his uerbis: In exceptio-
nibus dicendum est, reum partibus actoris
fungi oportere, ipsum q; exceptionem uelut
intentionem implere: ut puta si pacti conuen-
ti exceptione utatur, docere debet pactum
conuentum factum esse. Concordat l. 1. ff. de exce-

ptionib. his uerbis: Agere etiam is uidetur, qui
exceptione utitur: nam reus in exceptione
actor est. Concordat l. general. 12. ff. eod. tt. his uerbis:
Generaliter in praedictis actoris partem
sustinet, qui habet intentionem secundum
id quod intendit.

III. DIVISIONES EXCE-
ptionum.

I. Diuisio, sumpta ex iure quo introducta est exce-
ptio, proponitur Inst. de exceptionib. §. haec exempli,
in fine, his uerbis: Exceptionum quaedam ex le-
gibus, uel ex ijs quae legis uicem obtinent,
uel ex ipsius praetoris iurisdictione substan-
tiam capiunt.

II. Diuisio, sumpta ab effectu, proponitur Inst. d. tt.
§. appellantur, his uerbis: Appellantur exceptio-
nes aliae perpetuae & peremptoriae, aliae ré-
porales & dilatoriae. Perpetuae & perempto-
riae sunt, quae semper agentibus obstant, &
semper rem de qua agitur, perimunt: qualis
est exceptio doli mali, & quod metus causa
factum est, & pacti conuenti, cum ita conue-
nerit, ne omnino pecunia peteretur. Té-
porales atq; dilatoriae sunt, quae ad tempus
nocent, & temporis dilationem tribuunt:
qualis est pacti conuenti, cum ita conue-
nerit, ne intra certum tempus ageretur: ueluti
intra quinquennium. Nam finito eo tempo-
re, non impeditur actor rem exequi. Ergo ij
quibus intra certum tempus, & c. Reliqua uer-
ba uide s. lib. 36. cap. 14. reg. 21. Dilatoriae exceptionis
species proponitur etiam Inst. d. tt. §. penult. his uerbis:
Etiam ex persona sunt dilatoriae exceptio-
nes, quales sunt procuratoriae: ueluti si per
militem aut mulierem agere quis uelit. Na
militibus nec pro patre, uel matre, uel uxo-

re, nec ex sacro rescripto procuratorio nomine experiri conceditur. Suis uero negocijs superesse sine offensa militaris disciplina possunt. Concordat proposita diuisione l. 2. §. fin. ff. de exceptionibus, his uerbis: Solemus dicere, quasdam exceptiones esse dilatorias, quasdam peremptorias: ut puta dilatoria est exceptio, quae differt actionem: ueluti procuratoria exceptio dilatoria est. nam qui dicit non licere procuratorio nomine agi, non prorsus litem inficiatur, sed personam euitat. Concordat item l. except. 3. ff. d. t. his uerbis: Exceptiones aut perpetuae atque peremptoriae sunt, aut temporales & dilatoriae. Perpetuae atque peremptoriae sunt, quae semper locum habent, nec euitari possunt: qualis est doli mali & rei iudicatae, & si quid contra leges senatusue consultum factum esse dicitur: item pacti conuenti perpetui, id est, ne omnino pecunia petatur. Temporales atque dilatoriae sunt, quae non semper locum habent, sed euitari possunt: qualis est pacti conuenti temporalis, id est, ne forte intra quinque annos agatur. Procuratoria quoque exceptiones dilatoriae sunt, quae euitari possunt.

III. FINIS & officium exceptionum est, excludere actionem. quae regula approbatur d. l. 2. in prim. cuius uerba uide §. cod. cap. in prim. Concordat d. l. 2. §. illud. cuius uerba uide §. quest. prox. Concordat item Inst. de except. in prim. his uerbis: Comparatae sunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. Saepem enim accidit, ut licet ipsa persecutio, qua actor experitur, iusta sit: tamen iniqua sit aduersus eum cum quo agitur. Verbi gratia, si metu coactus, &c. Reliqua uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 15. in prim.

V. CONTRARIA ET SIMILIA EXCEPTIONUM.

I. Regula, De replicatione, proponitur l. exceptio. 22. in fine. ff. de exceptionibus, his uerbis: Replicatio est contraria exceptio, & quasi exceptionis exceptio. Concordat l. 2. §. replicationes. ff. eod. t. his uerbis: Replicationes nihil aliud sunt, quam exceptiones, & a parte actoris ueniunt: quae quidem ideo necessariae sunt, ut exceptiones excludant. Semper enim replicatio idcirco obijcitur, ut exceptionem oppugnet. Concordat item d. l. 2. §. illud tenendum, his uerbis: Illud tenendum est, omnem exceptionem uel replicationem exclusoriam esse. Exceptio actorem excludit, replicatio reum. Sed & contra replicationem duplicatio, & contra duplicationem solet dari triplicatio, & contra triplicationem rursus quadruplicatio: & ita deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus, aut actor obijcit. Concordat item Inst. de replicat. in prim. cuius uerba uide §. reg. prox. Item

concordat l. no except. 10. C. de exceptionibus, his uerbis: Non exceptionibus actores, ex quibus reus auxilium tribuitur certis ex causis: sed replicationibus suam intentionem, si quam habent, muniunt.

II. Regula, De duplicationibus, triplicationibus, quadruplicationibus, &c. proponitur uerbis d. §. illud, iam propositis hisce: Sed & contra replicationem duplicatio, & contra duplicationem solet dari triplicatio, &c. Concordat Inst. de replicationibus, in prim. his uerbis: Interdum euenit, ut exceptio quae prima facie iusta uidetur, tamen iniquae noceat. Quod cum accidit, alia allegatione opus est adiuuandi actoris gratia: quae replicatio uocatur: quia per eam replicatur atque resolutur ius exceptionis. ueluti cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniam petat, deinde postea in contrarium pacti sunt, id est, ut creditori petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor, ut ita debum condemnetur, si non conuenierit, ne eam pecuniam creditor petat: nocet ei exceptio. conuenit enim ita. namque nihilominus hoc uerum manet, licet postea in contrarium pacti sunt. Sed quia iniquum est creditorem excludi, replicatio ei dabitur ex posteriore pacto conuento. Rursus interdum euenit, ut replicatio quae prima facie iusta est, iniquae noceat. Quod cum accidit, alia allegatione opus est adiuuandi rei gratia: quae duplicatio uocatur. Et si rursus ea prima facie iusta uideatur, sed propter aliquam causam actori iniquae noceat: rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur, quae dicitur triplicatio. Quarum omnium exceptionum usus interdum ulterius, quam diximus, uarietas negotiorum introducit: quas omnes apertius ex Digestorum latiore uolumine facile est cognoscere.

VI. CAUSSAE EX QVIBVS EXCEPTIONES COMPETUNT?

Causae exceptionum triplices proponuntur l. exceptio. 20. ff. de exceptionibus, his uerbis: Exceptiones opponuntur, aut quia factum sit quod fieri oportuit, aut quia factum sit quod fieri non oportuit, aut quia non sit factum quod fieri oportuit. Quia factum est quod fieri oportuit, datur exceptio rei uenditae & traditae, & rei iudicatae: quia factum est quod fieri non oportuit, datur exceptio doli mali: quia non factum est quod fieri oportuit, ut bonorum possessionis non datae. Harum causarum exceptio prima haec est: Nisi conuenierit ne exceptio obijciatur. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur exemplo l. sed & si. 4. §. questum. ff. si quis cautionibus in iudicio sistendi. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 9. quest. 5. in fine, repl. gener. 1. Altera exceptio est: Nisi reus pecuniam dederit ad corrupendum iudicem uel aduersarium. Haec exceptio approbatur l. 1. C. de pena iudicis

dicis qui male iudicauit. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 9. membr. 1. reg. 7. Plane sumuntur exceptiones ex circumstantijs causarum, puta ex persona, re, loco, tempore, modo, causa, &c. l. aut facta. 16. ff. de poenis. De qua re in Dialectica mea copiosius disserui.

VII. QVIBVS EXCEPTIO NES COMPETUNT?

I. Regula: Cui competit actio, eidem exceptio quoque est danda. Quae regula approbatur l. inuitus. 198. §. 1. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Cui damus actionem, eidem exceptionem competere multo magis quis dixerit. Huius regulae exceptio est in retentione dotis, l. unica. §. taceat in ea retentionum. C. de rei uxorie actione. cuius uerba uide §. lib. 15. cap. 8. reg. 25. in fine.

II. Regula, De successoribus, proponitur d. l. 198. §. eum quis. cuius uerba uide §. lib. 28. cap. 1. quest. 6. reg. 1. Concordat l. inde etiam. 3. §. si quis ab, in fine. ff. de itinere actusq; priuato. cuius uerba uide §. lib. 25. cap. 8. exc. 7. repl. 3. Concordat item l. in hoc iudicium. 14. §. sed is qui a me. ff. communi diuid. cuius uerba uide §. lib. 4. 4. cap. 11. quest. 3. causa 1. exc. 2. repl. 1. Item concordat l. emptori. 28. C. de euictionibus. cuius uerba uide §. lib. 41. cap. 1. quest. 4. reg. 4.

III. Regula, De debitore delegato. Hic exceptione deleganti competenti uti non potest. Quae regula approbatur l. ut mihi. 21. ibi: & meus quidem. ff. de donationibus. cuius uerba uide §. lib. 35. cap. 2. except. 30. repl. 15. Concordat l. 1. §. penult. ff. quarum reru actio non datur. cuius uerba uide §. lib. 20. cap. 4. reg. 17. Huius regulae exceptio haec est: Nisi debitor uxori creditoris sui uel marito donationis causa sit delegatus. hoc enim casu nihil agit. De qua re uide §. cap. 15. specie 2. except. 5.

III. Regula, De fideiusoribus, proponitur Inst. de replicationibus. §. exceptiones, his uerbis: Exceptiones quibus debitor defenditur, plerumque accommodari solent etiam fideiusoribus eius: & recte, quia quod ab ijs petitur, id ab ipso debitore peti uidetur: quia mandati iudicio redditurus est eis, quod ij pro eo soluerint. Qua ratione et si de non petenda pecunia pactus quis cum reo fuerit, placuit perinde succurrendum esse per exceptionem pacti conuerti illis quoque qui pro eo obligati sunt, ac si etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis ea pecunia peteretur. Concordat l. def. 11. C. de exceptionibus, his uerbis: Defensiones siue exceptiones ad intercessores extendi, quibus reus principalis integro manente statu munitus est, constat. Concordat item l. si stipulatus. 15. in prim. ff. de fideiusoribus. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 1. quest. 2. except. 24. repl. 3. Item concordat l. except. 7. ff. de exceptionibus, his uerbis: Exceptiones quae personae cuiusque cohaerent, non transeunt ad alios: ueluti ea quam socius habet in id quod facere possit, uel parens patronusue, non competit fideiussori. Sic mariti fideiussor post solutum matrimonium datus, in solidum do-

tis nomine condemnatur. Rei autem cohaerentes exceptiones etiam fideiussoribus competunt: ut rei iudicatae, doli mali, iurifurandi, quod metus causa factum est. Igitur & si reus pactus sit in rem, omnimodo competit exceptio fideiussori. Intercessoris quoque exceptio, item quod libertatis onerandae causa petitur, etiam fideiussori competit. Idem dicitur et si pro filiofamilias contra senatusconsultum quis fideiussor sit, aut pro minore uiginti quinque annis circumscripso: quia si deceptus non sit, nec ipse ante habebit auxilium, quam restitutus fuerit, nec fideiussori danda est exceptio. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi exceptio sit personalis, quae personae cohaereat: haec enim fideiussori danda non est. Quae exceptio approbatur, simul & exemplis declaratur uerbis iam propositis hisce: Exceptiones quae personae cuiusque cohaerent, non transeunt ad alios, &c. De exemplis huius exceptionis uide exceptiones proximè sequentes. Altera exceptio est: Nisi exceptio sit de eo, in quantum facere potest. Haec exceptio approbatur uerbis d. l. 7. §. propositis hisce: Veluti ea quam socius habet, &c. De hac re plura uide §. lib. 36. cap. 12. Tertia exceptio est: Nisi exceptio sit cessionis bonorum. Haec exceptio approbatur Inst. de replicationibus. §. fin. his uerbis: Quaedam exceptiones non solent fideiussoribus accommodari. Ecce enim, debitor, si bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiat: defenditur per exceptionem, si bonis cesserit. Sed haec exceptio fideiussoribus non datur: ideo scilicet, quia qui alios pro debitore obligat, hoc maxime prospicit, ut cum facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab ijs quos pro eo obligauit, suum consequi. Quarta exceptio est: Nisi quis pro minore 25. annis fideiussor sit. Quae exceptio approbatur per ea quae proponuntur §. lib. prox. cap. 4. quest. 5. except. 4. Quinta exceptio uidetur: Nisi reus exceptione fideiussorem uti nolit. Haec exceptio reprobatur l. omnes. 19. ff. de exceptionibus, his uerbis: Omnes exceptiones quae reo competunt, fideiussori quoque etiam inuito reo competunt. Concordat l. si stipulatus. 15. ff. de fideiussoribus. Plures huiusmodi exceptiones uide in singulis exceptionum speciebus, item §. lib. 45. cap. 1. quest. 2. except. 54.

VIII. ADVERSVS QVOS EXCEPTIONES COMPETUNT?

I. Regula, De successoribus. His quoque eadem obstat exceptio, quae defuncto uel auctori. Quae regula approbatur l. quod ipsis. 183. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Quod ipsis qui contraxerunt obstat, & successoribus eorum obstat. Concordat l. creditor. 12. ff. de diuersis tempor. praescript. his uerbis: Creditor qui praescriptione longae possessionis a possessore pignoris submoueri possit, pignus distrahit. quæro, an possessori salua sit exceptio aduersus emptorem? Paulus respondit, etiam aduersus emptorem eandem ex-

ceptionem competere. Huius regule exceptio hæc est: Nisi ex dolo uel delicto auctoris exceptio obijciatur: hæc enim successori non obstat. Quæ exceptio approbatur simul et distinguitur l. apud Celsum. 4. §. de auctoris. ff. de doli mali except. his uerbis: De auctoris dolo exceptio emptori non obijciatur. Si autem auctoris accessione utitur: æquissimum uisum est, eum qui ex persona auctoris utitur accessione, pari dolum auctoris. Et per hoc æquè traditur, rei quidem coherentem exceptionem etiam emptori nocere: eam autem quæ ex delicto personæ oriatur, nocere non oportere. Plura de hac exceptione uide j. cap. prox. quest. 4. except. 4.

II. Regula, De eo cui delegatus est reus. Aduersus hunc exceptione sua reus non utitur. Quæ regula approbatur simul et distinguitur j. cap. 14. quest. 3. reg. 7.

IX. QVANDO EXCEPTIO- nes competunt, seu obijciendæ sunt?

I. Regula: Dilatoria exceptio non nisi ante litem contestatam obijcienda est. Quæ regula approbatur l. si quis. 12. C. de exceptionib. cuius uerba cum alijs huc pertinentibus uide s. lib. 6. cap. 6.

II. Regula: Peremptoria exceptio post litem contestatam ante sententiam quando cunq; obijci potest. Quæ regula approbatur l. præscript. 8. C. eod. tit. his uerbis: Præscriptionem peremptoriam, quam antè contestari sufficit, omisit, priusquam sententia feratur, obijcere quando cunq; licet. Concordat l. cum nondum. 4. C. eod. tit. his uerbis: Cum nondum finitam sententia causam, sed dilatatam allegatis: non est dubium, omnes integras defensiones esse. Concordat item l. 2. C. sententiam rescindi non posse. cuius uerba uide s. lib. 8. cap. 3. except. 27.

III. Regula: Exceptio peremptoria post sententiam latam frustra opponitur. Quæ regula approbatur per ea que proposita sunt d. except. 27.

X. QVAMDIU COMPE- tit exceptio?

Omnis exceptio perpetua est, cui nulla temporis præscriptio obstat: quamuis ex eadem causa agenti obstat præscriptio. Quæ regula approbatur exemplo l. purè. 5. §. fin. ff. de doli mali except. his uerbis: Non sicut de dolo actio certo tempore finitur, ita etiã exceptio eodem tempore danda est. Nam hæc perpetuè competit: cum actor quidem in sua potestate habeat, quando utatur suo iure: is autem cum quo agitur, non habeat potestatem, quando conueniatur. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi non reus exceptione, sed actor replicationem obijciat. hæc enim sicut actio est temporaria. Quæ exceptio approbatur in eodem exemplo proposito l. questum. 30. §. fin. ff. de peculio. cuius uerba uide s. lib. 45. cap. 11. quest. 3. exc. 13. repl. 3. dupl. 4. Contradicit l. si pactum. 6. C. de exceptionib. his uerbis: Si pactum intercessit in exceptione, sine

temporis præfinitione de dolo replicare potes. Altera exceptio est: Nisi non numerata pecuniæ exceptio obijciatur: hæc enim biennio finitur. de qua re uide j. cap. 3. quest. 4. Tertia exceptio est: Nisi naufragij exceptio obijciatur: nisi enim intra annum quere la naufragij proponatur et probetur, postea non datur exceptio. Quæ exceptio approbatur l. 2. C. de naufragijs, his uerbis: Si quis nauicularius naufragiū se sustinuisse affirmet: prouinciæ iudicem, eius uidelicet in qua res agitur, a dire festinet, ac probet apud eum testibus euentum, relatioq; etiam ad sublimissimam referatur præfaturam: ita ut intra anni spacium ueritate reuelata, competens dispositio procedat. Quod si per negligentiam præfinitum anni spacium fortasse claudatur, superuacuas ferasque interpellationes enenso anno placuit non admitti. Quarta exceptio est: Nisi post sententiam latam exceptio obijciatur. De hac re uide s. quest. prox. reg. 3.

XI. QVOT EXCEPTIO- nes obijciendæ?

Pluribus exceptionibus quis uti non prohibetur. Quæ regula approbatur l. nemo. 8. ff. de exceptionib. his uerbis: Nemo prohibetur pluribus exceptionibus uti, quamuis diuersæ sint. Concordat l. si quis. 5. ff. eod. tit. his uerbis: Is qui dicit se iurasse, potest et alijs exceptionibus uti cum exceptione iuris iurandi, uel alijs solis: pluribus enim defensionibus uti permittitur. Concordat item l. nemo. 43. in prin. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Nemo ex ijs qui negant se debere, prohibetur etiã alia defensione uti, nisi lex impediat.

XII. EFFECTVS OPPO- sitæ exceptionis.

I. Regula: Nulla est actio, quæ per exceptionem remoueri potest. Quæ regula approbatur l. et eleganter. 7. §. seruis. ibi: quasi nulla. ff. de dolo malo, his uerbis: Nulla actio est, quæ exceptione repellitur. Concordat l. non uid. 13. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Non uidetur cœpisse, qui per exceptionem à petitione remouetur. Concordat item l. Marcellus. 66. ff. eod. tit. his uerbis: Definit debitor esse is qui nactus est exceptionem iustam, nec ab æquitate naturali abhorrentem. Concordat item l. nihil. 12. ff. eod. tit. his uerbis: Nihil interest, i- pso iure quis actione non habeat, an per exceptionem infirmetur. Item concordat l. si quis. 13. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. lib. 50. cap. 5. in uerbo Capere, reg. 5.

II. Regula: Qui exceptione utitur, non utiq; existimatur confiteri actoris intentionem. Hæc regula approbatur l. non utiq; 9. ff. de exceptionib. his uerbis: Non utique existimatur confiteri de intentione aduersarius cum quo agitur, qui exceptione utitur. De hac re plura scripsi in libello meo De litis contestatione. Hactenus igitur de exceptionibus in genere satis sit dictum. Sequitur nunc de quibusdam excep-
ceptio-

ceptionibus in specie, et primum quidem de exceptione doli mali.

DE DOLI MALI EX- ceptione. Cap. II.

PRI MO: Ratio huius exceptionis proponitur l. ff. de doli mali except. his uerbis: Quo lucidius intelligi possit hæc exceptio: prius de causa uideamus, quare proposita sit: deinde quemadmodum dolo fiat. per quæ intelligemus, quando obstat exceptio: deinde, aduersus quas personas locum habeat: nouissimè inspiciemus, intra quæ tempora competat exceptio. Ideo autem hanc exceptionem Prætor proposuit, ne cui dolus suus per occasionem iuris ciuilibus contra naturalem æquitatem proficit. Sed an dolo quid factum sit, ex facto intelligitur. Et quidem dolo fit tam in contractibus, quam in testamentis, quæ uerba in legibus. Concordat l. 2. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Palam est, hanc exceptionem ex eadem causa propositam, ex qua causa proposita est de dolo malo actio.

II. CAUSSAE EX QVIBVS EX- ceptio proposita competit, cum suis exceptionibus.

I. Causa: Ex omnibus in factum exceptionibus doli oritur exceptio. Quæ causa generalis approbatur d. l. 2. §. et generaliter, his uerbis: Generaliter sciendum est, ex omnibus in factum exceptionibus doli oriri exceptionem: quia dolo facit, quicūq; id quod quaqua exceptione elidi potest, petit. nam etsi inter initia nihil dolo malo fecit: at tamen nunc petendo facit dolo se: nisi talis sit ignorantia in eo, ut dolo careat. Concordat l. qui æquitate. 12. ff. eod. tit. his uerbis: Qui æquitate defensionis infringere actione potest, doli exceptione tutus est. Concordat item l. si quis. 36. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide s. lib. 37. cap. 3. exc. 14. Huius causæ exceptio est: Nisi actor causam ignoret, cur non petere debeat. Quæ exceptio approbatur uerbis d. §. et generaliter, iam propositis hisce: Nisi talis sit ignorantia in eo, ut dolo careat. Concordat l. qui in ius. 137. in fine. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Nemo uidetur in dolo esse, qui ignorat causam cur non debeat petere.

II. Causa: Si quis id petit, quod restitutus est. Hæc causa approbatur l. dolo. 8. ff. de doli mali except. his uerbis: Dolo facit, qui petit quod redditurus est. Sicut hæres damnatus sit non petere à debitore: potest uti exceptione doli mali debitor, & agere ex testamento. Concordat l. in condemnatione. 133. §. fin. ff. de reg. iuris, his uerbis: Dolo facit, qui petit quod redditurus est.

III. Causa: Si quis contra uoluntatem defuncti

quid petat. Hæc causa approbatur l. apud Celsum. 4. §. preterea sciendum. ff. de doli mali except. his uerbis: Sciendum est, si quis quid ex testamento contra uoluntatem petat: exceptione eum doli repelli solere. Et ideo hæres qui non habet uoluntatem, per exceptionem doli repellitur. Concordat l. dolo facit. 8. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. causa prox. Huius exemplum proponitur l. pater. 17. §. auus. ff. eod. tit. his uerbis: Auus nepotibus ex filia legauit singulis centena, & adiecit hæc uerba: Ignoscite, nam potueram uobis amplius relinquere, nisi me Fronto pater uester malè accepisset, cui dederam mutua quindecim, quæ ab eo recipere non potui: postremò hostes, qui mihi ferè omnem substantiam abstulerunt. Quæ situm est, an si aui hæres ab his nepotibus patris sui hæredibus petat quindecim, contra uoluntatem defuncti facere uideatur, & doli mali exceptione submoueat? Scauola respondit, exceptionem obstaturam. Planè huius causæ exceptio hæc est: Nisi iniusto uel rupto testamento existente, ab intestato petatur hereditas. Quæ exceptio approbatur l. liberis. 13. ff. eod. tit. cuius uerba uide supra lib. 29. cap. 7. except. 3. in princ. Sanè exceptio doli mali plures et uarias habet causas, quas singulas suis locis subiici.

EXCEPTIONES PRÆCEDENTIVM causarum generales.

I. Exceptio: Nisi parens aduersus liberos, uel patrōnus aduersus libertum agat: hoc enim casu exceptio doli obijcienda non est. Quæ exceptio approbatur l. apud Celsum. 4. §. aduersus. ff. de doli mali except. his uerbis: Aduersus parentes patronosq; neque doli exceptio, neq; alia quidem, quæ patroni parentisue opinionem apud bonos mores sugillet, competere potest. In factum tamen erit excipiendum: ut si fortè pecunia non numerata dicatur, obijciatur exceptio pecuniæ non numeratæ. Nihil autem interest, utrum patronus ex suo contractu, an uerò alieno conueniatur. Semper enim reuerentia ei exhibenda est, tam uiuo quàm defuncto. Si autem cum herede liberti patronus agat: putat excipere debere de dolo patroni hæredem liberti. Libertum autem de dolo patroni, etsi ab herede eius conueniatur, minimè exceptionem obiecturam: nanq; conuenit, tam uiuo quàm mortuo patrono à liberto honorem exhiberi. In stipulatione planè doli clausula non erit detrahenda: quia ex doli clausula non de dolo actio intenditur, sed ex stipulatu. Concordat proposita exceptioni l. licet. 7. in princ. ibi: nec exceptiones doli. ff. de obsequijs à liberis. cuius uerba uide s. lib. 16. cap. 1. quest. 5. reg. 4. Planè proposita exceptionis replicatio prima hæc est, quod quamuis doli exceptio non competit, in factum tamen exceptio non sit deneganda.

Quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: In factum tamen erit excipiendum, &c. Altera replicatio est: Nisi non ex parentis uel patroni, sed ex alterius contractu excipiat. Hæc replicatio reprobatur uerbis s. dictis hisce: Nihil autem interest, &c. Tertia replicatio est: Nisi patrono mortuo, hæredi eius ex dolo patroni exceptio obijciatur. Sed & hæc replicatio reprobatur ibidem, his uerbis: Tam uiuo quam defuncto. Item hisce: Libertum autem de dolo patroni, &c. Quarta replicatio est, quod hæredi parentis uel patroni exceptio doli non denegatur. Quæ replicatio approbatur uerbis supra dictis hisce: Si autem cum hærede liberti, &c. Quinta replicatio est: Nisi ex doli clausula in stipulatione excipiat. Quæ replicatio approbatur uerbis s. propositis hisce: In stipulatione planè doli clausula non erit detrahenda, &c.

II. Exceptio: Nisi de dolo minoris, pupilli uel furiosi exceptio obijciatur. Hæc exceptio reprobatur d. l. 4. §. quæ in tutore. ff. de doli mali except. his uerbis: De dolo minoris uiginti quinque annis exceptio utique locum habebit. Nam & de pupilli dolo interdum excipiendum esse, nequamquam ambigendum est, ex ea scilicet ætate, quæ dolo non careat. Denique Iulianus quoque sæpissime scribit, doli pupillos qui prope pubertatem sunt, capaces esse. Quid enim, si debitor ex delegatione pupilli pecuniam creditori eius soluat, fingentis se (inquit) pubescere? ne propter maliciæ ignorantiam bis eandem pecuniam consequatur. Idem seruandum in furioso ait, si cū existimaretur compos mentis esse, iusserit debitorem creditori soluere: uel si quod exegit, domi habeat.

III. Exceptio: Nisi uoluntas testatoris actori non refragetur. Hæc exceptio approbatur l. qui cum alio. 19. in fine. ff. de reg. iuris, his uerbis: Non solet exceptio doli nocere his quibus uoluntas testatoris non refragatur.

III. Exceptio: Nisi nulli alij, quam ei qui dolum commisit, is sit obfuturus. Hæc exceptio reprobatur l. si procurator. u. §. fin. ff. de doli mali except. his uerbis: In uniuersum hæc in ea re regula sequenda est, ut dolum omnino puniatur, etsi non alicui, sed ipsi qui eum admisit, damnosus futurus erit.

V. Exceptio: Nisi actio ex doli clausula competat. Hæc exceptio reprobatur l. apud Celsum. 4. §. Labeo, etsi. ff. de doli mali except. his uerbis: Labeo, etsi ex stipulatu actio cõpetat propter doli clausulam: tamen nocere doli exceptionem ait, si aduersus ea quid factum erit. posse enim petito rem, antequam stipulatio committatur, nihil dolo malo fecisse: & tunc facere, cum petat, propter quod exceptionem esse necessariam.

VI. Exceptio: Nisi reus quoque, qui doli exceptione utitur, dolo fecerit. Hæc exceptio reprobatur d. l. 4.

§. Marcellus, his uerbis: Marcellus ait, aduersus doli exceptionem non dari replicationem doli. Labeo quoque in eadem opinione est. Ait enim, iniuriam esse communem malitiam petitori quidem præmio esse: ei uerò cum quo agatur, pœnæ esse: cum longè æquius sit, ex eo quod perfidè gestum est, actorem nihil consequi. Concordat l. cum par. 196. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide s. lib. 5. cap. 9. in prim. reg. 2.

VII. Exceptio: Nisi per actionem institutam consequenter alij acquiratur: ut dos mulieri. Hæc exceptio reprobatur in dicto exemplo d. l. 4. §. apud Iulianum, in fine. cuius uerba uide §. quæst. 4. reg. 1. except. 7.

III. QVIBVS COMPETIT doli mali exceptio?

De alio quam aduersus quem dolum commissus est. Etiam alij competit exceptio, quam ei aduersus quem dolum est commissus. Quæ regula approbatur l. 2. §. planè ex persona. ff. de doli mali except. his uerbis: Ex persona eius qui exceptionem obijcit, in rem opponitur exceptio. Neque enim quæritur aduersus quem dolum commissus sit, sed an in ea re dolo malo factum sit à parte actoris.

III. ADVERSVS QVOS exceptio proposita competit?

I. Regula: Alij quam qui dolum admisit, exceptio hæc non obstat. Quæ regula approbatur d. l. 2. §. 1. his uerbis: Sequitur, ut uideamus in quibus causis locum habeat exceptio, & quibus personis obijciatur. Et quidem illud adnotandum est, quod specialiter exprimendū est, de cuius dolo quis quæritur, non in rem: Si in ea re nihil dolo malo factum est, sed sic: Si in ea re nihil dolo malo actoris factum est. Igitur docere debet is qui obijcit exceptionem, dolo malo actoris factum: nec sufficit ei ostendere, in rem dolum esse. aut si aliter dicat dolo factum, eorum personas specialiter debet enumerare: dummodò hæc sint, quarum dolum noceat. Concordat l. apud Celsum. 4. §. metus causa. ibi: etenim discat. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. lib. 37. cap. 3. except. 16. repl. 4. Concordat item l. si procurator. u. in prim. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. prox. Huius regulae exceptio prima hæc est: Nisi ex dolo procuratoris actori exceptio obijciatur. Hæc exceptio reprobatur d. l. u. in prim. his uerbis: Si procurator agit, de dolo eius excipi non debet: quia aliena lis est, isque rei extraneus. neque alienus dolum nocere alteri debet. Planè admittitur exceptio proposita primū quidē, si post litem contestatam dolo quid fecerit procurator. Quæ distinctio approbatur d. l. u. §. si post, his uerbis: Si post litem contestatā dolo quid fecerit: an exceptio eo nomine in iudicium obijcienda sit, dubitari potest: quia litem contestatione res procuratoris sit, eaque suo iā quodammodo nomine

mine exequitur? Et placet, de procuratoris dolo excipiendum esse. Idem de tutore, qui pupilli nomine agit, dicendum est. Concordat d. l. 4. §. quæsitum est an. ibi: si uerò non. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. distinct. prox. Deinde admittitur exceptio proposita, si in rem suā procurator datus sit. Quæ distinctio approbatur d. §. quæsitum, his uerbis: Quæsitum est, an de procuratoris dolo, qui ad agendum tantum datus est, excipi possit? & puto rectè defendi, si quidem in rem suam procurator datus sit, etiam de præterito eius dolo, hoc est, si ante acceptum iudicium dolo quid fecerit, esse excipiendum: si uerò non in rem suam, dolum præsentem in exceptionem conferendum. Tertio admittitur exceptio proposita, si uniuersalis procurator sit. Quæ distinctio approbatur d. §. quæsitum, his uerbis: Si autem is procurator sit, cui omnium rerum administratio concessa est: tunc de omni dolo eius excipi posse, Neratius scribit. Quarto admittitur exceptio proposita in eo qui iussu alterius est stipulatus. Quæ distinctio approbatur d. l. 4. §. mandauit. cuius uerba uide §. except. 6. Altera proposita regula exceptio est: Nisi ex dolo tutoris pupillo agenti exceptio obijciatur. Quæ exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 4. §. illa etiam quæstio, his uerbis: Illa etiam quæstio uentilata est apud plerisque, an de dolo tutoris exceptio pupillo experienti nocere debeat? Et ego puto utilius, etsi per eas personas pupillo fauetur: tamen dicendum esse, siue quis emerit à tutore rem pupilli, siue contractum sit cum eo in rem pupilli, si dolo quid tutor fecerit, & ex eo pupillus locupletior est factus: pupillo nocere debere. nec illud distinguendum esse, cautum sit ei, an & soluendo sit tutor, an non: dummodò rem administrat. unde enim diuinet is qui cum tutore contrahit? Planè si mihi proponas colluissè aliquem cum tutore: factum suum ei noncebit. Si quis non tutor, sed pro tutore negotia gerat: an dolum ipsius noceat pupillo, uideamus? & putem non nocere. Nam etsi is qui pro tutore negotia gerat, rem uendiderit, & ufucapta sit: exceptio non nocet pupillo rem suam persequentem, etiam si cautum sit: quia huic rerum pupilli administratio concessa non fuerit. Secundum hoc magis opinor de dolo tutoris exceptionem pupillo esse obijciendam. Concordat l. si procurator. u. §. si post. ibi: idem de ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox. distinct. 1. Tertia exceptio est: Nisi ex dolo curatoris ei cuius cura gesta est, exceptio obijciatur. Hæc exceptio approbatur d. l. 4. §. quæ in tutore, his uerbis: Quæ in tutore diximus, eadem in curatore quoque furiosi dicenda erunt: sed & in prodigi, uel minoris uiginti quinque annis. Quarta exceptio est: Nisi ex dolo auctoris successoris exceptio obijciatur. Hæc ex-

ceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 4. §. auctoris, hisce uerbis: Auctoris dolum emptori non obijciatur, sed hoc in emptore solo seruauimus: item in eo qui permutauerit, uel in solutum acceperit, item in similibus qui uicem emptorum obtinent. Cæterum si noxæ deditus quis sit: Pomponius putat, passurum exceptionem, quam ille pateretur, qui noxæ dedit. Proinde ex quacunque alia causa, quæ prope lucratiuam habet acquisitionem, quæbisse quis uideatur: patietur exceptionem doli ex persona eius, in cuius locum successit. Sufficit enim, si is qui precium dederit, uel uicem precij (cum sit bonæ fidei emptor) ut non patiatu doli exceptionem ex persona auctoris, utique si ipse dolo caret. Cæterum si ipse dolo non caret: peruenietur ad exceptionem doli, & patietur de dolo suo exceptionem. Concordat d. l. 4. §. si quis autem, his uerbis: Si quis ex causa legati uindictet, aut is cui ex causa donationis res præstita est, uindictet: an de dolo exceptionem patiatu ex causa eius, in cuius locum successerit? Et magis putat Pomponius submouendum: & ego puto exceptionem eos esse repellendos, cum lucratiuam causam sint nacti. aliud enim est emere, aliud ex his causis succedere. Item concordat l. si rem. 6. ff. de exceptionibus, his uerbis: Si rem legatam petat legatarius, de dolo testatoris excipitur. Nam sicut hæres qui in uniuersum ius succedit, submouetur exceptione: ita & legatarius debet submoueri, quasi unius rei successor. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi non ex lucratia, sed onerosa causa successor sit actor. Hæc replicatio approbatur uerbis d. §. auctoris, paulo superius propositis hisce: Auctoris dolum emptori non obijciatur, &c. Concordat l. apud Celsum. 4. §. de auctoris. ff. de doli mali except. cuius uerba uide supra cap. proxim. quæst. 8. reg. 1. except. 1. Huius exemplum proponitur d. l. 4. §. si cum legitima. cuius uerba uide supra lib. 29. cap. 13. except. 14. replic. 8. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi successor utatur accessione sui auctoris. Quæ replicatio approbatur d. §. de auctoris. Altera duplicatio est: Nisi res à successore ad auctorem sit reuersura. Quæ duplicatio approbatur d. l. 4. §. idem tractat, his uerbis: Pomponius idem tractat & in eo qui pignori acceperit, si Seruiana uel hypothecaria actione experiatu: nam & hunc putat Pomponius submouendum: quia res ad eum qui dolo fecerit, reuersura est. Tertia duplicatio est: Nisi & ipse successor dolo fecerit. Quæ duplicatio approbatur d. §. auctoris, in fine. Quinta exceptio est: Nisi ex dolo delegantis ei cui delegatus reus est, exceptio obijciatur. Hæc exceptio reprobatur d. l. 4. §. item quæritur. ff. de doli mali except. his uerbis: Quæritur, si debitor meus te circumuen-

rit, teq; mihi reum dederit, egoq; abs te stipulatus fuero, deinde petam: an doli mali exceptio mihi obstat? & magis est, ut non tibi permittatur de dolo debitoris mei aduersus me excipere, cum nō ego te circumuenerim: aduersus ipsum autem debitorem meum poteris experiri. Sed etsi mulier post admissum dolum debitorem suum marito in dotem delegauerit: item probandum erit, de dolo mulieris non esse permittendū excipere, ne indotata fiat. Concordat l. pure. 5. ff. si eum qui. ff. eod. tt. cuius uerba uide j. cap. 14. quest. 3. reg. 8. Sexta exceptio est: Nisi ex dolo eius cuius mādatu stipulatio facta est, stipulatori exceptio obijciatur. Hec exceptio approbatur d. l. 4. §. mandauit. ff. de doli mali except. his uerbis: Mandauit Titio, ut a te stipularetur, deinde Titius Seio, & stipulatus a te Seius est, & iudicium edidit: ait Labeo, excipiendū esse tam de meo quā de Seij dolo. Septima exceptio est: Nisi ex dolo eius cui per eam actionem adquiretur, agenti exceptio obijciatur. Hec exceptio approbatur d. l. 4. §. in hac exceptione. ibi: de eorum. cuius uerba uide j. except. prox. Huius exemplum proponitur d. l. 4. §. apud Iulianum, his uerbis: Apud Iulianum quāsitum est, si hāeres focerit, a quo dos peteretur, exciperet de dolo mariti & mulieris, cui pecunia quāreretur: an obstatura esset exceptio ex persona mulieris? Et ait Iulianus, si maritus ex promissione dotis ab hāerede focerit petat, & hāeres excipiat de filij dolo, cui ea pecunia adquireretur: exceptionem obstat. dos enim, quam maritus ab hāerede focerit petit, intelligitur (inquit) filiaē acquiri, cum per hoc dolo sit habitura. Illud non explicat Iulianus, an de dolo mariti excipi possit: puto autem eum hoc sentire, ut etiam de dolo mariti exceptio noceat: licet uideatur nulla dos filiaē (ut ait) acquiri. Octaua exceptio est: Nisi ex dolo filij uel serui, patri uel domino agenti exceptio obijciatur. Hec exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 4. §. in hac exceptione, his uerbis: In hac exceptione & de dolo serui, uel alterius personae iuri nostro subiectae excipere possumus, & de eorū dolo quibus acquiritur. Sed & de seruorum & filiorum dolo, siquidem ex peculiari eorum negotio actio intē datur: in infinitum exceptio obijcienda est. Si autem non ex peculiari causa: tunc de eoduntaxat excipi oportet, quia admissus sit in ipso negotio quod geritur, non etiam si postea aliquis dolo interuenisset. neque enim est æquum, serui dolum amplius domino nocere, quā in quo opera eius esset usus. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi ex dolo post negotium gestum admissio excipiat. Quæ replicatio approbatur uerbis tam dictis hisce: Si autem non ex peculiari causa: tunc de eoduntaxat, &c. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi ex

causa peculiari agatur. Quæ duplicatio approbatur uerbis iam dictis hisce: Siquidem ex peculiari, &c. Altera duplicatio est: Nisi ex dolo actoris pecunijs exigendis præpositi excipiat. Hec duplicatio approbatur l. pure. 5. §. actoris. ff. de doli mali except. his uerbis: Actoris qui exigendis pecunijs præpositus est, etiam posterior dolo domino nocet.

II. Regula: Parentibus & patronis exceptio proposita obijcienda non est. de qua uide §. quest. 2. except. gener. 1.

V. QVAMDIU COMPE-
tit exceptio doli?

Perpetua est exceptio. Quæ regula approbatur d. l. 5. §. fin. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 10. Pluribus pertinentia uide d. quest. 10.

VI. ADIUNCTA HUIUS
exceptionis.

Cuius dolo factum sit, in hac exceptione designandum est. Quæ regula approbatur per ea quæ proposita sunt §. quest. 4. reg. 1. in prin.

VII. ADFINIA RE-
media.

I. Regula, De exceptione in factum, proponitur l. 2. §. et generaliter. ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. quest. 2. causa 1. Concordat l. apud Celsum. 4. §. aduersus parentes. ff. eod. tt. cuius uerba uide d. quest. 2. except. gener. 1. Concordat item d. l. 4. §. si a Titio. cuius uerba uide supra lib. 2. cap. 3. quest. 3. reg. 1. except. 1. replic. 1.

II. Regula, De conditione, ut liberetur, proponitur l. Iulianus. 7. ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 4. except. 26. Concordat l. dolo facit. 8. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. quest. 2. causa 2. Concordat item ea quæ proponuntur j. cap. 14. quest. 3. reg. 8. Hec de doli mali exceptione. De metus exceptione dictum §. lib. 37. cap. 3. except. 16. Nunc de erroris & ignorantiae exceptione dicendum.

DE IGNORANTIAE EX-
ceptione. Cap. III.

I. CAUSA EX QVA EXCEPTIO
proposita competit?

Siquid errore & ignorantia gestum est, exceptio proposita competit. Quæ regula approbatur exemplo l. cum falsa. 5. C. de iuris & facti ignor. his uerbis: Cum falsa demonstratione mutari substantia ueritatis minimè possit: respondendo id quod paternum erat, ex maternis esse bonis: nihil egisti. Similia exempla uide §. lib. 7. cap. 5. de confes. quest. 1. except. 8. item §. lib. 36. cap. 3. except. 14. repl. 1. item lib. 37. cap. 3. except. 15. Sed & approbatur regula proposita §. lib. 37. cap. 3. except. 15. Planè eius exceptiones hæc sunt.

I. Exceptio: Nisi iuris, nō facti fuerit ignorantia. Hec exceptio approbatur l. 2. ff. de iuris & facti ignor. his uerbis: In omni parte error in iure nō eodem loco, quo facti ignorantia, haberi debet: cum ius finitum esse & possit & debeat, facti in-

ti interpretatio plerunq; etiam prudentissimos fallat. Concordat l. regula. 9. in prin. ff. eod. tt. his uerbis: Regula est, iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti uerò ignorantiam non nocere. Concordat item d. l. 9. §. sed & imperatores. ibi: quod si ideo. cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 7. repl. 4. dupl. 1. Declaratur exceptio proposita exemplis l. 1. ff. d. tt. his uerbis: Ignorantia uel iuris uel facti est. nam si quis nesciat de celsis eum, cuius bonorum possessio defertur: non cedit ei tempus. Sed si sciat quidem defunctū esse cognatum, nesciat autem proximitatis nomine bonorum possessionem sibi deferri: aut se sciat scriptum heredem, nesciat autem quod scriptis heredibus bonorum possessionem prætor promittat: cedit ei tempus, quia in iure errat. Idem & si frater consanguineus defuncti credat matrem potior rem esse. Si quis nesciat se cognatum esse: interdum in iure, interdum in facto errat. Nā si & liberum se esse, & ex quibus natus sit, sciat, iura autem cognitionis habere nesciat in iure errat: at si fortè expositus, quorum parentum sit ignoret, fortasse & seruiat alicui, putans se seruum esse: in facto magis quā in iure errat. Item si quis sciat alij quidem bonorum possessionem delatam esse, nesciat autem ei tempus præterisse bonorum possessionis: in facto errat. Idem est, etsi putet eum bonorum possessionem accepisse. Sed si sciat eum non petiisse, tempusq; ei præterisse, ignoret autem sibi ex successorio capite bonorum possessionem competere: cedit ei tempus: quia in iure errat. Idē dicemus, si ex affe hāeres institutus non putet se bonorum possessionem petere posse ante apertas tabulas, quod si nesciat esse tabulas, in facto errat. Concordat l. in bonorum. 10. ff. de bonor. possessioib. cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 13. except. 12. repl. 7. dupl. 1. Item concordat l. si emanc. 3. C. de iuris & facti ignor. his uerbis: Si emancipata à patre intra annum possessionem petere cessasti, prætere iuris ignorantiam nullis rationibus potes. Concordat item l. 2. C. eod. tt. his uerbis: Cum ignorantia iuris excusari facile non possis: si maior annis uiginti quinque hāreditati matris tuę renunciaueris, sera prece subueniri tibi desideras. Concordat item l. const. 12. C. eod. tt. his uerbis: Constitutiones principum nec ignorare quenquam, nec dissimulare permittimus. Concordat item l. leges. 9. in prin. C. de legibus, his uerbis: Leges sacratissimæ, quæ constringunt omnium uitas, intelligi ab omnibus debent: ut uniuersis, præscripto earum manifestius cognitio, uel inhibita declinet, uel permilla seclentur. Concordat item l. liberorum. 11. §. notatur etiam. ff. de his qui notan. inf. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 14. quest. 1. causa 13. exc. 1. repl. 1. Planè proposita exceptionis replicatio prima

hæc est: Nisi minor uiginti quinque annis ius ignorauerit: huic enim nihilominus exceptio proposita competit. Quæ replicatio approbatur l. regula est. 9. in prin. ff. de iuris ignor. his uerbis: Minoribus uiginti quinque annis ius ignorare permittum est: quod & fœminis in quibusdam propter sexus infirmitatem datur. Et ideo sicubi non est delictū, sed iuris ignorantia: non læduntur. Hac ratione, si minor uiginti quinque annis filiofamiliās crediderit: subuenitur ei, ut non uideatur filiofamiliās credidisse. Concordat l. ult. ff. eod. tt. his uerbis: Impuberes sine tutore agentes nihil posse de facto uel de iure scire intelliguntur. Altera replicatio est: Nisi fœmina ius ignorauerit. Hec replicatio approbatur uerbis d. l. 9. in propositis hisce: Quod & fœminis in quibusdam propter sexus infirmitatem datur. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi fœmina de lucro captando, non de damno uitando agat. Hec duplicatio approbatur l. error. 8. ff. d. tt. his uerbis: Iuris error nec fœminis in compendijs prodest. Concordat l. in eo. 10. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 6. quest. 3. except. 14. Item concordat l. ult. C. de iuris & facti ignor. his uerbis: Ne passim liceat mulieribus omnes suos contractus retrahere in ijs quæ prætermiserint uel ignorauerint: statuimus, si per ignorantiam iuris damnum aliquod circa ius uel substantiam suam patiantur: in ijs tantum casibus, in quibus præteritarum legum auctoritas eis suffragatur, subueniri. Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi fœmina etiam minor fuerit uiginti quinque annis. Hec triplicatio approbatur l. quamuis. 11. C. d. tt. his uerbis: Quamuis in lucro nec fœminis ius ignorantibus subueniri solet: tamē contra ætatem adhuc imperfectam locum hæc nō habere, retrò principum statuta declarant. Tertia replicatio est: Nisi miles ius ignorasse dicatur. Hec replicatio approbatur l. 1. C. de iuris & facti ignor. his uerbis: Quamuis, cum causam tuam ageres, ignorantia iuris propter simplicitatem armatæ militiæ allegationes cōpetentes omiseris: tamen si nondum satisfecisti, permitto tibi, si cœperis ex sententia conueniri, de fensioibus tuis uti. Concordat l. regula est. 9. §. si filiusfam. ff. eod. tt. his uerbis: Si filiusfamiliās miles à commilitone hāeres institutus, nesciat sibi etiam sine patre licere adire: per constitutiones principales ius ignorare potest. Et ideo dies ei aditionis non cedit. Quarta replicatio est: Nisi tale ius ignorauit quis, quod neq; per se scire potuit, neq; ex iurisconsultis, quorum non habuit copiam, cognoscere. Hec replicatio approbatur d. l. 9. §. sed iuris, his uerbis: Iuris ignorantia non prodesse, Labeo ita accipiendū existimat, si iurisconsulti copiam habeat, uel sua prudentia instructus sit: ut cui facile sit scire, eī detrimento sit iuris ignorantia, quod raro accipiendū est. Concordat l. in bonorū. 10. in fine. ff. de bonor.

nor. possit. cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 13. except. 12. repl. 7. dupl. 1. **Quinta replicatio est: Nisi propter iuris ignorantiam quis damnus passus sit, non lucrum amissurus.** Hæc replicatio approbatur l. iuris. 7. ff. de iuris & facti ignor. his uerbis: Iuris ignorantia non prodest adquirere uolentibus, suum uerò petentibus non nocet. Concordat l. error. 8. ff. cod. tt. his uerbis: Error facti ne maribus quidē in damnis uel compendijs obest: iuris autem error nec foeminis in compendijs prodest. Cæterum omnibus iuris error in damnis amittendæ rei suæ non nocet. Hæc de prima proposita regulæ exceptione sunt dicta.

II. Exceptio: Nisi supina fuerit ignorantia, et hominis nimium securi. Hæc exceptio approbatur l. nec supina. 6. ff. de iuris & facti ignor. his uerbis: Nec supina ignorantia ferenda est factum ignorantis, nec scrupulosa inquisitio exigenda. Scientia enim hoc modo æstimanda est, ut neque negligentia crassa, aut nimia securitas satis expedita sit, neque delatoria curiositas exigatur. Concordat l. plurimum. 3. ff. eod. tt. his uerbis: Plurimum interest, utrum quis de alterius causa & facto non sciat, an de iure suo ignoret. Sed Celsus ignorantiam Sabinum ita accipiendam existimasse refert, non deperditi & nimium securi hominis. Concordat item l. regula. 9. §. sed facti. ff. eod. tt. his uerbis: Facti ignorantia ita demum cuique non nocet, si non ei summa negligentia obijciatur. Quid enim, si omnes in ciuitate sciant, quod ille solus ignorat? Et rectè Labeo definit, scientiam neque curiosissimi, neque negligentissimi hominis accipiendam: uerum eius qui eam rem diligenter inquirendo notam habere possit. Concordat item d. l. 9. §. sed et imperatores. ibi: quod si ideo. cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 7. repl. 4. dupl. 1.

III. Exceptio: Nisi quis proprium factum ignorauerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 3. ff. de iuris & facti ignor. cuius uerba uide §. repl. prox. in prim.

III. Exceptio: Nisi quis conditionem eius cum quo contrahit, ignoret. Hæc exceptio approbatur simul et distinguitur l. qui cum alio. 19. ff. de reg. iuris. hisce uerbis: Qui cum alio contrahit, uel est, uel debet esse non ignarus conditionis eius. heredi autem hoc imputari non potest: cum non sponte cum legatarijs contrahat.

V. Exceptio: Nisi quis, cum non rectè actionem instituisset, eo nomine conuentus ignorantiam pretendat. Hæc exceptio approbatur l. qui in alterius. 4. 2. ff. de reg. iuris. hisce uerbis: Qui in alterius locum succedunt, iustam habent causam ignorantia, an id quod peteretur, deberetur. Fideiussores quoque non minus quam heredes, iustam ignorantiam possunt allegare. Hæc ita de hærede dicta sunt, si cum eo agitur, non etiam si agat. nam planè qui agit, certus esse debet: cum sit in potestate eius, quando ue-

lit experiri: & antè debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere.

VI. Exceptio: Nisi de lucro ignorantis agatur. Hæc exceptio reprobatur l. error. 8. ibi: uel compendijs. ff. de iuris & facti ignor. cuius uerba uide §. repl. 1. dupl. 2. triplic. 1.

VII. Exceptio: Nisi alius sciuerit. Hæc exceptio reprobatur l. iniquis. 5. ff. d. tt. his uerbis: Iniquissimū uidetur, cuiquam scientiam alterius, quam suam, nocere: uel ignorantiam alterius prodesse. Huius exemplum proponitur §. lib. 22. cap. 2. except. 12. repl. 1. Planè casus quibus exceptio proposita admittitur, uide d. except. 12. in prim. item d. repl. 1. dupl. 1. cum sequentibus: item d. cap. 2. except. 11. repl. 6. & 7.

VIII. Exceptio: Nisi lis decisa sit, et negotium finitum. Hæc exceptio approbatur l. error. 7. C. de iuris & facti ignor. his uerbis: Error facti necdum finitō negotio nemini nocet: nam causa decisa uelamento tali non instauratur.

II. QVIBVS EXCEPTIO PROPOSITA COMPETIT?

Alij quam ignorantie exceptio ignorantie non competit. Quæ regula approbatur d. l. 5. in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide paulo superius except. 7. Huius exemplū, sed et exceptio proponitur §. lib. 22. cap. 2. except. 11. repl. 5. Hæc de exceptione erroris & ignorantie: ac quæ plura uide §. lib. 37. cap. 3. except. 15.

DE NON NUMERATÆ PECUNIAE EXCEPTIONE. CAP. IIII.

I. CAUSA EX QVA COMPETIT EXCEPTIO PROPOSITA?

SI quis cauisset se accepisse quod non acceperit: conuentus ex sua cautione, exceptione proposita non numeratæ pecuniæ defenditur. Quæ regula approbatur inst. de exceptionib. §. idem iuris. his uerbis: Si quis quasi credendi causa pecuniam à te stipulatus fuerit, neque numerauerit: eam pecuniam à te petere posse eum, certum est: dare enim te oportet, cum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est, eo nomine te condemnari: placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere, cuius tempora nos (secundum quod iam superioribus libris scriptum est) constitutione nostra coartauimus. Ait Imperator: Cuius tempora, &c. De hac re uide §. quest. 4. Concordat l. si ex. 3. C. de non numerata pecunia, his uerbis: Si ex cautione tua, licet hypotheca data, conueniri coeperis: exceptione opposita seu doli, seu non numeratæ pecuniæ, compellitur petitor probare pecuniam tibi esse numeratam: quo non impleto, absolutio sequetur. Concordat item l. 2. §. si quis sine causa. ibi: proinde et si. ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 13. Huius regulæ exceptio prima hæc esse uidetur: Nisi præstito iureiurando reus

do reus debitum cauit. Hæc exceptio reprobatur l. ult. C. d. tt. his uerbis: Indubitati iuris est, non numeratæ pecuniæ exceptionem locum habere in talibus nominibus, uel foeneratijs, uel alijs cautionibus, quæ etiam sacramenti habent mentionem. Quæ enim differentia est in huiusmodi exceptione, siue iusurandum positum est, siue non, tam in foeneratijs, quam in alijs instrumentis, quæ talem exceptionem recipiunt?

II. Exceptio: Nisi depositi actione agatur: huic enim cauti depositi non datur exceptio obijci non potest. Quæ exceptio approbatur l. in contradictibus. 14. §. sed quoniam. C. de non numerata pecunia. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 3. quest. 8. specie 1. except. 3. repl. 3.

III. Exceptio: Nisi argentarijs cautum sit. Hæc exceptio approbatur Nouell. c. 136. §. in super de hoc, his uerbis: De hoc nos argentarij instruxerunt, quod hi qui cum ipsis contrahunt, cum instrumenta contractus & ratiocinia conficiunt, partim publicè ea in foro componunt, partim ipsi propria manu conscribunt, partim ab alijs conscriptis subscribunt: petieruntque, ut si quid eius generis conscribantur qui cum ipsis contrahunt, teneantur obnoxij, & ipsi satisfaciant, neque possint hoc in usum assumere, & dicere, quod tamen instrumenta, siue confessiones, siue ratiocinia omnia manu sua conscripserint, aut alijs scribentibus his subfignarint, aurum tamen quod in ijs comprehenditur, datum non sit: & ut exinde hypothecas habeant, & beses usuras, quamuis scriptæ non sint, tamen percipiant. Nos itaque, quoniam eiusmodi communia ac publica sunt, & maiore consideratione indigent, respondemus ad hæc, uti conueniens est. Et quidem si quis publicum instrumentum confecerit, aut totum propria manu conscripserit, aut etiam instrumentis uel ratiocinijs ab alijs conscriptis subscripserit: ut omnibus modis tam ipse quam hæredes eius personalibus scilicet actionibus teneantur obnoxij, sancimus. Neque enim temerè hypothecam dederimus his qui de ea pactum non fecerint: nisi omnino in scriptura eorum quæ in bonis sint, comprobetur facta esse mentio, aut ipsi bona sua pignori opposuerint, aut saltem hoc simpliciter adiecerint, periculo eorum quæ in bonis habeant, aut denique aliquid prolocuti fuerint, aut conscripserint eiusmodi, quod intellectum quandam hypothecæ adferat. tunc enim ipsis etiam hypothecam præbemus, ut neque legum nostrarum in uniuersum naturam perturbemus, neque ipsos tolerabili defraudemus auxilio. Usuræ sanè, si quidem certas pepigerint, pactæ præstentur. si uerò duntaxat scriptum fuit, quod foeneraticium redditum exiterit: nequeant contrahentes

dicere, quod ex quo usuræ finitæ non sunt, propterea & debitum sterile haberi debet: sed ex præsumptione ita celebretur exactio, quasi beses usuræ expressis uerbis nominatæ sint. atque hoc quidem deceterò obseruetur. In ratiocinijs uerò quæ iam confecta sunt, etsi nulla usurarum habita sit mentio, tamen quia manifestarium est, quod apud argentariæ mensæ præpositum solummodo contractus sub usuris inaeatur, cum non possit qui ipse usuras dependit, sine usuris dare impendia: liceat ipsis beses usuras expetere: ut tamen deceterò obseruent ea quæ præsens ipsis sacra lex largitur. In illo utique casu nimis quam ipsis opem ferimus, ut si ratiocinia proferatur, quæ expressè quanque causam habeant adscriptam, inquam aurum datum est, atque hic ratiocinijs ipsis subscripserit, etsi singulas in ipsis causas propria manu non scripserit, aut etiam confessionem de hoc aliquam siue sub specie mutui, siue ex acceptilatione, siue etiam aliter non confecerit: neque amplius ab eo qui hoc fecit, singularum causarum particulatim probationes exigere: nisi forte ex abundantia uelit uel ipsi, uel creditoris heredibus iusurandum deferre: hoc enim solum ei concedimus, intra tamen ea tempora, quæ exceptioni non solutæ pecuniæ attributa sunt. Nam si id quoque tempus preterire contigerit, neque iureiurando ipsos grauamus: id quod etiam in generalibus libris descripsimus, quanquam ne hoc quidem ex usu erat: nam eum qui propria manu uel scripsit uel tradidit ratiocinia, quomodo iustum fuerit putare ita dissolutum extitisse, ut quæ data non essent, pro datis scriberet: Quæ igitur nobis placuerunt, &c. Planè propositæ exceptionis replicatio hæc est: Nisi argentarius delato iureiurando iurare nolit pecuniam numeratam esse. Quæ replicatio approbatur uerbis tam propositis hisce: Nisi forte ex abundantia uelit uel ipsi, uel creditoris hæredibus, &c.

III. Exceptio: Nisi alia iusta causa debiti, de quo chirographum conscriptum est, præcesserit. Hæc exceptio approbatur l. aduersus. 5. C. de non numerata pecunia, his uerbis: Aduersus petitiones aduersarij si quid iuris habes, uti eo potes. Ignorare autem non debes, non numeratæ pecuniæ exceptionem ibi locum habere, ubi quasi credita pecunia petitur. cum autem ex præcedente causa debiti in chirographum quantitas redigitur: non requiritur an tunc, cum cauebatur, numerata sit: sed an iusta causa debiti præcesserit.

V. Exceptio: Nisi transactionis causa cautum sit. Hæc exceptio approbatur l. si transact. u. C. eod. tt. his uerbis: Si transactionis causa dare Palladio pecuniam stipulanti spondidisti, exceptione

ceptione non numeratæ pecuniæ defendi non potes.

VI. Exceptio: Nisi intra biennium post emissam cautionem querela non numeratæ pecuniæ mota non sit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quæ proponuntur j. quest. 4.

VII. Exceptio: Nisi actor quædam ex cautione soluit. Hæc exceptio approbatur l. cum fidei. 4. C. d. tt. his uerbis: Cum fidei cautionis agnoscentes, etiâ solutionem portionis debiti uel usurarum feceris: intelligis de non numerata pecunia nimium tardè querelam te deferre.

VIII. Exceptio: Nisi eadem exceptio non numeratæ pecuniæ antea sit opposita, sed frustra. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi ab alio antea sit opposita. Quæ replicatio approbatur exemplo l. si cui. 15. ibi: ita tamen. C. d. tt. cuius uerba uide j. quest. prox. reg. 3.

IX. Exceptio: Nisi numerata sit pecunia. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio prima hæc est: Nisi non tantum, quantum cautum est, sit numeratum. Hæc replicatio approbatur l. 2. C. de non numerata pecunia, his uerbis: Minorem pecuniam te accepisse, & maiorem cautionem interposuisse, si apud eum qui super ea re cogniturus est, constiterit: nihil ultra quam accepisti, cum uisuris in stipulatum deductis restituere te iubebit. Concordat l. cum ultra. 9. C. d. tt. his uerbis: Cum ultra hoc quod accepit, re obligari neminem posse constet: etsi stipulatione interposita, placita creditor non dedit: in factum esse dan dam exceptionem cõuenit, si necdum tempus, infra quod huius rei querela deferri debet, transijt: uel si intra hoc testando iuri paritum sit: nihil ultra hoc quod accepisti, fortis à te nomine Reitor provinciæ exigi patietur. Altera replicatio est: Nisi alij quam reo conuento sit numerata pecunia. Hæc replicatio ipso quidem iure subsistit, uerum eius duplicatio hæc est: Nisi reus conuentus susceperit obligationem eius cui numeratio est facta. Hæc duplicatio approbatur j. except. prox.

X. Exceptio: Nisi alij facta solutio siue numeratio reum cõuentum obliget. Hæc exceptio approbatur exemplo l. frustra. 6. C. de non numerata pecunia, his uerbis: Frustra opinaris exceptione non numeratæ pecuniæ te esse munitum, quando (ut fateris) in eius uicem qui erat obligatus, substitueris te debitorem. Aliud exemplum proponitur l. propter mutuum. 4. C. de duobus reis stipulandi. cuius uerba uide s. lib. 38. cap. 12. reg. 2. except. 17. Hæc de causa propofite exceptionis, necnon eius causse exceptionibus sunt dicta. Sed & plures huiusmodi exceptiones, uide s. lib. 7. cap. 3. quest. 8. specie 1. except. 3.

II. QVIBVS COMPETIT EXCEPTIO non numeratæ pecuniæ?

I. Regula, De successoribus, proponitur l. si intra. 8. C. de non numerata pecunia. cuius uerba uide j. quest. 4. except. 2.

II. Regula, De fideiussore & mandatore, proponitur l. tam mand. 12. C. eod. tt. his uerbis: Tam mandatori quam fideiussori non numeratæ pecuniæ exceptio exemplo rei principalis competit.

III. Regula, De creditoribus eius cui hæc exceptio competit, proponitur l. si cui. 15. C. d. tt. his uerbis: Si cui non numeratæ pecuniæ competere possit exceptio: etiam eo supersedente tali auxilio uti, uel præsentem, uel absentem, creditores eius (siue ipsi conueniantur, uel potestates eius detinentes, ab ijs qui debita eius exigunt, cui competit huiusmodi exceptio uel dotis uel alterius causæ nomine: siue contra alios possidentes aliquam actionem ipsi moueant) possint in examinandis negocijs suis aduersarijs eandem non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere: nec eo prohibeantur, quòd principalis debitor ea nunquam usus sit. ita tamen, ut neq; principali debitori, neq; fideiussori eius aliquod præiudicium generetur, si is qui eam exceptionem expoluerit, uictus fuerit: sed possint illi postea, si conueniantur, intra statuta scilicet tempora, ea se exceptione tueri.

III. ADVERSVS QVOS competit exceptio propofita?

Etiâ aduersus successores competit. Quæ regula approbatur l. si intra. 8. C. de non numerata pecunia. cuius uerba uide j. quest. prox. except. 2.

IIII. QVAMDIU COMPETIT exceptio propofita?

Intra biennium post emissam cautionem competit, ultra non. Quæ regula approbatur l. in contract. 14. in prin. C. de non numerata pecunia, his uerbis: In contractibus, in quibus pecuniæ uel aliæ res numeratæ uel datæ esse conscribuntur, non intra quinquennium, quod antea cõstitutum erat, non numeratæ pecuniæ exceptionem obijcere possit, qui accepisse pecunias uel alias res scriptus sit, uel successor eius: sed intra solum biennium continuum, ut eo elapso nullo modo querela non numeratæ pecuniæ introduci possit: his scilicet qui propter aliquas causas, specialiter legibus expressas, etiam lapsò quinquennio in præteritis temporibus adiuuantur, etiam in postea, licet biennium pro quinquennio statutum est, eodem auxilio potituris. Concordat l. cum ultra. 9. C. eod. tt. cuius uerba uide s. quest. 1. exc. 9. repl. 1. Item concordat l. adseruatio. 10. C. eod. tt. cuius uerba uide s. lib. 7. cap. 2. quest. 2. reg. 3. except. 2. Item concordat l. de literarum obligat. cuius uerba uide s. lib. 36. cap. 2. diuis. 4. Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi is qui hac exceptione utitur, cum agendi facultatem non haberet, protestationem seu querelam de non

non numerata sibi pecunia intra biennium interposuerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 14. §. fin. his uerbis: In omni tempore, quod memoratæ exceptioni taxatum est, ei licebit, cui talis exceptio competit, uel denunciacionibus scripto missis querelam non numeratæ pecuniæ manifestare ei qui numerasse eam, uel alias res dedisse in struimento scriptus est. uel si abesse eum his locis, in quibus contractus factus est, contigerit: in hac quidem alma urbe apud quemlibet ordinarium iudicem, in prouincijs uerò apud uiros clarissimos, retores earum, uel defensores locorum, eandem querelam manifestare, eodq; modo perpetuam sibi exceptionem efficere. Sed si præsens quidem sit qui pecunias numerasse, uel alias res dedisse scriptus est, aliquam uerò administrationem in hac alma urbe uel in prouincijs gerat, ut difficile esse uideatur de nunciacionem ei mittere: licentiam damus ei qui memorata exceptione uti uelit, alios iudices adire uel in hac alma urbe, uel in prouincijs, & per eos ei manifestare, cui exceptionem huiusmodi obijcit, factam à se suam per non numerata pecunia querelam esse. Quòd si in prouincijs uel non sit alius administrator ciuilis uel militaris, uel per aliquam causam difficile sit ei qui memoratam querelam opponit, adire eum, & quæ dicta sunt, facere: licentiam ei damus, per uirum reuerendissimum episcopum eandem suam exceptionem creditori manifestare, & ita tempus statutum interrumpere. Quæ etiam in exceptione non numeratæ dotis locum habere certum est. Concordat l. si præsens. 17. C. de episcopali audientia, iisdem uerbis quæ iam propofita sunt, hisce nimium: Si præsens sit qui pecuniam numerasse, uel alias res dedisse scriptus est, &c. Concordat item l. cum ultra. 9. in fine. C. de non numerata pecunia. cuius uerba uide s. quest. 1. except. 9. repl. 1. Item concordat l. si non. 4. C. de cõdict. ex lege. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 10. quest. 1. causa 2. Altera propofita regula exceptio hæc est: Nisi is cui exceptio propofita competit, intra biennium decesserit, uel heredem pupillum reliquerit. Hæc exceptio reprobat l. si intra. 8. C. de non numerata pecunia, his uerbis: Si intra legibus definitum tempus, qui cautionem expoluit, nulla querimonia uisus, defunctus est: residuum tempus eius hæres habebit tam aduersus creditore, quam aduersus eius heredem. Sin autem questus est, exceptio non numeratæ pecuniæ hæredi & aduersus heredem eius perpetuò competit. Sin uerò legitimum tempus excessit, in querimoniam creditore minimè deducto: omnimodò hæres eius, etiam si pupillus sit, debitor soluere compellitur. Tertiâ exceptio est: Nisi non numeratæ dotis exceptio à marito obijciatur: tunc enim non nisi decennialis prescriptio

obstat. Quæ exceptio approbatur simul & distinguitur Nouell. c. 100. cuius uerba uide s. lib. 15. cap. 6. except. 22. repl. 1. Quarta exceptio uidetur: Nisi is qui exceptionem biennalem obijcit, delato iureiurando iurare nolit pecuniam numeratam esse. Hæc exceptio reprobat l. in contractibus. 14. §. illo uidelicet. C. de non numerata pecunia. cuius uerba uide s. lib. 7. cap. 6. quest. 2. except. 4. Cõcordat Nouell. c. 136. §. in illo utiq; ibi: nisi id quodq; cuius uerba uide s. quest. 1. except. 3.

V. ADIUNCTA, SEU DE probatione.

In exceptione non numeratæ pecuniæ probatio affirmanti, non neganti incumbit. Quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ propofita sunt s. lib. 7. cap. 2. quest. 2. reg. 1. except. 1. repl. 2.

VI. EVENTVS. Si reus conuictus fuerit numeratam esse pecuniam, in dupli tenetur. Quæ regula approbatur Nouell. c. 18. §. studium uerò. cuius uerba uide d. cap. 2. quest. 5. reg. 1.

VII. ADFINIA REMEDIA.

I. Regula, De conditione indebiti, proponitur l. si quest. 7. C. de non numerata pecunia, his uerbis: Si quasi accepturi mutuam pecuniam aduersario cauisisti, quæ numerata non est: per conditionem obligationem repetere, etsi actor non petat: uel exceptione non numeratæ pecuniæ aduersus agentem uti potestis. Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi pignore cautum sit: hoc enim casu pignus non conditione, sed in rem actione repetitur. Quæ exceptio approbatur l. 1. C. eod. tt. his uerbis: Si pecuniam tibi non esse numeratam, atq; ideo frustra cautionem emissam adferis, & pignus datum probaturus es: in rem experiri potes. Nam intentio dati pignoris neq; numeratæ pecuniæ non aliter tenebit, quam si de fide debiti constiterit. eademq; ratione ueritas seruetur, si te possidente pignus, aduersarius tuus agere cõeperit. Concordat l. 1. C. si pign. conuent. numer. pecun. secuta non sit. cuius uerba uide s. lib. 40. cap. 4. causa 13.

II. Regula, De doli exceptione, proponitur l. si ex cautione. 3. C. de non numerata pecunia. cuius uerba uide s. hoc cap. in prin.

III. Regula, De exceptione in factum, proponitur l. cum ultra. 9. C. eod. tt. cuius uerba uide s. quest. 1. except. 9. repl. 1.

DE LIBERATIONIBVS in genere. Cap. V.

Dvplices sunt exceptiones: aliæ siquidem sumuntur ex ijs quæ causæ ex qua agitur, in sunt: aliæ uerò sumuntur ex ijs quæ causam agendi sunt secuta. Prioris generis sunt exceptiones desumptæ ex personis contrahentium uel delinquentium, ex re, ex causa, ex loco, ex tempore, ex antecedentibus & adiunctis, &c. de quibus singulis supra in singulis contra-

etibus & delictis, adeoq; in singulis actionum causis actum est. Posterioris generis exceptiones liberationis dicuntur, quando uidelicet ab initio utiliter quidem contracta est obligatio, sed ex post facto infirmatur. solutione puta, acceptilatione, nouatione, aut alio aliquo modo: quarum quasdam supra etiam suis locis exposuimus: restant tamen ex ijs generaliores, quas deinceps in hoc libro proponemus, quibusdam tamen omnium communibus premisissis.

I. DEFINITIO liberationis proponitur l. liberationis. 47. ff. de uerb. signif. his uerbis: Liberationis uerbum eandem uim habet, quam Solutionis. Solutionis uocabulum hic accipe non solum pro numeratione pecunie, sed pro omni modo, quo tollitur obligatio: quemadmodum l. solut. 54. ff. de solutionibus, his uerbis: Solutionis uerbum pertinet ad omnem liberationem, quoquo modo facta: magis q; ad substantiam obligationis referatur, quam ad numerorum solutionem. Plura de hac re uide j. cap. prox. in prin. Sed & specialiter Solutionis uocabulum hic accipi potest pro numerorum solutione: ut sit sensus proposita legis. Liberatione quo-cunque modo facta, perinde obseruari, ac si pecunia debita esset soluta.

II. DIVISIONES LIBERATIONUM.

I. Diuisio, sumpta ex iure seu causa liberationis, qua diuiditur in naturalem & ciuilem, proponitur l. uerborum. 107. ff. de solutionibus, his uerbis: Verborum obligatio aut naturaliter refoluitur, aut ciuili- ter. Naturaliter, ueluti solutione: aut cum res in stipulatione deducta, sine culpa promissoris in rebus humanis esse desijt. Ciuili- ter, ueluti acceptilatione, uel cum in eadem personam ius stipulantis promittentisque deuenit.

II. Diuisio, sumpta ex modo liberandi, hęc est, quod ex quibusdam causis ipso iure liberatio contingat, ex quibusdam non nisi per exceptionem. quę proponitur s. lib. 37. cap. 5. repl. 14. dupl. 1.

III. CAUSAE SEV MODI, quibus liberatio contingit.

Huius loci regula proponitur l. nihil. 35. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Nihil tam naturale est, quam eo genere quodq; dissoluere, quo colligatum est. Ideo uerborum obligatio uerbis tollitur: nudi consensus obligatio contrario consensu dissoluitur. Concordat l. omnia. 100. ff. eod. tit. his uerbis: Omnia quę iure contrahuntur, contrario iure pereunt. Concordat item l. si- re. 195. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Ferē quibuscun- que modis obligamur, iisdem in contrarium actis liberamur: cum quibus modis adqui- rimus, iisdem in contrarium actis amitti- mus. Concordat item l. prout. 80. ff. de solutionibus, his uerbis: Prout quidque contractum est, ita & solui debet. ut cum re contraximus, te solui

debet: ueluti cum mutuum dedimus, ut re- trō pecunię tātundem solui debeat. Et cū uerbis aliquid contraximus, uel re uel uerbis obligatio solui debet. uerbis, ueluti cum acceptum promissori sit: re, ueluti cum soluit quod promissit. Aequę uel emprio, uel uenditio, uel locatio contracta est: quoniam consensu nudo contrahi potest, & dis- sensu contrario dissolui potest. Planē interdum obligatio alio modo dissoluitur, quam quo est contracta: ut puta uerborum obligatio nudo consensu tollitur, non quidem ipso iure, sed exceptionis ope: quemadmodum contra obligatio quę non uerbis contracta est, accepti- latione tollitur per exceptionem. de quo uide infra cap. 13. quest. 5. except. 10. repl. 2. item s. lib. 37. cap. 5. repl. 14. dupl. 1. Hęc de causis liberationum in genere. Speciales causas uide in sequentibus capitibus. Nunc exceptiones generales harum causarum uideamus.

I. Exceptio: Nisi alius quam cui debetur, liberauerit debitorem. Hęc exceptio sine cuiusquam indignatione iusta est, eiusq; exempla proponuntur s. lib. 37. cap. 7. in prin. Verum eius replicatio prima hęc est: Nisi heres qui hereditatem restituerit iustus est, ante eam restitutam debitorem hereditarium liberauerit. hoc enim casu, quamuis postea actiones ad fideicommissarium transcant: tamen liberatio ab herede facta ualet. Quę replicatio approbatur l. ante. 104. ff. de solutionibus, his uerbis: Ante restitutam hereditatem solutio- nes & liberationes factę ab herede, ratae ha- bebuntur. Ait Iurisconsultus, Factę ab herede: non, Factę heredi: quemadmodum interpretatur Glossa. Pla- nē si heres dolo uel culpa liberauit debitores heredita- rios, tenetur eo nomine fideicommissario ex testamento. l. Marcellus. 3. §. res quę. & l. mulier. 22. §. sed enim. & l. si heres. 70. §. 1. ff. ad S. C. Trebellian. Altera replica- tio uidetur: Nisi cum quis sibi aut Titio stipulatus esset, Titius promissorem liberauerit. Hęc replicatio, excepta liberatione quę sit per solutionem, reprobatur l. quod stipulatus ita sum, Mihi aut Titio: Titius nec pe- tere, nec nouare, nec acceptum facere po- test, tantum q; ei solui potest. Sanē de solutione Titio facta uide j. cap. 8. repl. 4. Tertiareplicatio ui- detur: Nisi procurator creditoris liberauerit. Sed & hęc replicatio, excepta causa mandati specialis, repro- batur l. non abstul. 4. C. de nouationibus, his uerbis: Nō abstulit tibi procurator tuus actionem, si cum mandasses ei exactionem pecunię, quam hi tibi debebant, contra quos suppli- cas, parte accepta de reliquo eos liberauisti: cum neque contra uoluntatem tuam no- uationem facere, neque in eo quod non sol- uebatur, eos liberare potuerit. Plura de ex- ceptione proposita eiusq; replicationibus uide supra lib. 37. cap. 5.

II. Exceptio: Nisi debitor liberari nolit. Hęc exceptio approbatur l. si debitor. 91. ff. de solutionibus, his uerbis: Si debitor tuus nō uult a te liberari, & presens est: non potest inuitus a te absolui. Ratio hu- ius ex-

DE SOLUTIONIBVS. Cap. VI.

PRIMO: Definitio solutionis proponitur l. soluti- onis. 176. §. fin. ff. de uerb. significat. his uerbis: Soluere dicimus eū qui id facit, quod facere promissit. Planē largiore significatione Solu- tionis uerbum pertinet ad omnem liberationem quoquo modo factam, ut ostensum s. cap. prox. quest. 1. Unde d. l. 176. Vlpianus: Solutionis uerbo (inquit) satisfactionem quoque omnem accipiendam placet. Planē huius largioris significationis excep- tio prima hęc est: Nisi pecunię uocabulum adijciatur. quę exceptio approbatur l. solutam. 49. in princip. ff. de solutionibus, cuius uerba uide infra cap. 8. replicat. 1. in prin. Altera exceptio est: Nisi obligatio accessoria non principalis accepto feratur. quę exceptio approba- tur d. l. 49. in fine, his uerbis: Quod si acceptola- tum sit, quod stipulationis nomine hypothē ca sit obligata, uel sine stipulatione accepta: solutionis quidem uerbum non proficiet, sed satisfationis proficiet. Sanē hic tantum de solutione pecunię numerate, uel alterius rei quę de- betur, agitur, uel cum quis aliud pro alio nolente cre- ditore soluerit.

II. EVENTVS SOLV- tionis.

I. Regula: Solutione tollitur obligatio, & liberatio contingit. quę regula approbatur infra. quibus mod. toll. obligat. in princip. his uerbis: Tollitur omnis obligatio solutione eius quod debetur, uel si quis consentiente creditore aliud pro a- lio soluerit. Nec interest quis soluat, utrum ipse qui debet, an alius pro eo. liberatur enim & alio soluente, siue sciente, siue igno- rante debitore, uel inuito eo solutio fiat. Con- cordat l. uerborum. 107. in prin. ff. de solutionibus, cuius uerba uide s. cap. prox. quest. 2. in prin. Huius regulę exceptiones uide j. in sequentibus capitibus.

II. Regula: Solutione facta, chirographum debitor condicere potest, uel ad exhibendum actione repetere. quę regula approbatur l. ult. C. ad exhibendum, his uerbis: Si ex quo cunque contractu apud Prę- fidem prouincię iure debitum cui oportu- erat, te reddidisse probaueris: chirographa tua, ex quibus iam nihil peti potest, & instru- menta ad eum contractum pertinentia, tibi naturaliter liberationem confecuto exhibe- ri ac reddi iubebit. Concordat l. 2. C. de conditione ex lege, his uerbis: Dissolutę quantitatis reten- tum instrumentum inefficax penes credito- rem remanere, & ideo per conditione red- di oportere, non est ambigui iuris. Concordat item l. ult. C. de solutionibus, cuius uerba uide s. lib. 7. cap. 2. quest. 2. reg. 1. in prin.

III. Regula: Solutio debito, pignus reddendum. quę regula approbatur simul & distinguitur per ea quę proposita sunt s. lib. 40. cap. 4. causa 1. item cap. 12.

III. Regula: Creditor actiones suas, quas habet ex obligatione, cuius nomine solutio facta est, soluenti cedere tenetur. quae regula approbatur exemplis l. Stichum. 95. §. si mandatu. ff. de solutionibus, his uerbis: Si mandatu meo Titio pecuniam credidisses: eiusmodi contractus similis est tutori & debitori pupilli. Et ideo mandatore conuento & damnato (quanquam pecunia soluta sit) non liberari debitorem, ratio suadet. Sed & praestare debet creditor actiones suas mandatori aduersus debitorem, ut ei satisfiat. Et ad hoc pertinet, tutoris & pupilli debitoris nos fecisse comparationem. Nam cum tutor pupillo tenetur ob id quod debitorem eius non conuenit: neque iudicio cum altero accepto liberatur alter, nec si condemnatus tutor soluerit, ea res proderit debitori. quinetiam dici solet, tutelae contraria actione agendum, ut ei pupillus aduersus debitorem actionibus suis cedat. Aliud exemplum proponitur l. his consequenter. 18. §. si filiusfamilias. ff. familiae erciscund. cuius uerba uide supra lib. 4.4. cap. 9. quae est. 3. causa 10. except. 3. repl. 1. Aliud item exemplum proponitur Nouell. c. 4. §. quod si tempus. ibi: et cessis. cuius uerba uide §. lib. 4.5. cap. 3. quae est. 6. reg. 2. Plura huiusmodi exempla et leges concordantes uide d. cap. 3. quae est. 9. reg. 1. cum duabus regulis sequentibus. Planè huius regule exceptio prima haec est: Nisi soluens non ante uel in ipsa solutione, sed post aliquod interuallum actionem sibi cedi petierit. tunc enim licet ei a creditore actio cedatur, tamen ea cessione nihil agitur: tantum abest, ut creditor ad eam cedendam teneatur. quae exceptio approbatur l. Modestinus. 76. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. lib. 3.6. cap. 5. reg. 6. except. 2. repl. 6. Concordat l. 1. C. de contrario iudicio tutelae. cuius uerba uide §. lib. 18. cap. 10. quae est. 8. reg. 1. except. 4. Altera exceptio est: Nisi quis inuito creditori solutionem pro alio offerens, actionem sibi cedi petat. Haec exceptio approbatur l. nulla. 5. C. de solutionibus, his uerbis: Nul-
40 la tibi aduersus creditorem alienum actio superest, eo quod ei debitam quantitatem offerens, ius obligationis in te transferri desideras: cum ab eo te nomen comparasse non suggeras: licet solutione ab alio facta nomine debitoris, euanescere soleat obligatio. Tertia exceptio est: Nisi quis ob id quod dolo malo possidere desijt, condemnatus soluit. Haec exceptio approbatur l. is qui. 69. cum lege sequente. ff. de rei uindicat. cuius uerba uide §. lib. 21. cap. 1. causa 19. except. 1. repl. 1. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi quis ex causa depositi uel commodati conuentus, dolo possidere desijt, ideoque aestimationem praestitit: huic enim nihilominus actio cedenda. quae replicatio approbatur l. in depositi. 12. ff. de re iudicata, his uerbis: In depositi uel commodati iudicio, quanquam dolo aduersarij res abijt, condemnato succurri solet, ut ei actionibus suis dominus cedat.
V. Regula: Qui pro alio soluit, etiam mandati uel a-

lia simili actione indemnitas seruari potest. de quare uide §. lib. 4.5. cap. 4. quae est. 6. reg. 1.
VI. Regula: Si cum quis sibi aut Seio dari stipulatus esset, Seio sit solutum: stipulatori aduersus Seium mandati competit actio ad id quod ei solutum est, sibi restituendum. quae regula approbatur Instit. de inutilibus stipulat. §. planè solutio, in fine. cuius uerba uide supra lib. 37. cap. 3. except. 26. repl. 11. Concordat l. qui res suas. 98. §. qui stipulatur. ibi: porro si decem. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. cap. 8. except. 10. repl. 4. dupl. 10. Item concordat l. Iulianus. 131. §. qui fundum. ibi: nam interst. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide d. repl. 4. dupl. 8.
VII. Regula: Solutio uenditioni similis est. quae regula approbatur l. ult. ff. quibus ex causis in possessionem eatur. cuius uerba uide supra lib. 4.1. cap. 10. quae est. 1. reg. 4.
VIII. Regula: Solutione transfertur dominium: nec reuocari res potest. quae regula approbatur l. successio. 10. C. de solutionibus, his uerbis: Successores eius qui maior uiginti quinque annis in solutum pro debito iure mancipia dedit, haec reuocare non posse constat. Huius regule exceptio prima haec est: Nisi minor uiginti quinque annis aliud pro alio in solutum dederit. quae exceptio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Qui maior uiginti quinque annis, &c. Altera exceptio est: Nisi indubitum sit solutum. hoc enim condicione indubitum peti potest. de quare dicitur §. lib. prox. Tertia exceptio uidetur: Nisi res in solutum data melior ipso debito sit facta. Haec exceptio reprobatur l. cum pro. 24. C. de solutionibus, his uerbis: Cum pro pecunia quam acceperas, secundum placitum Euanthro te fundum dedisse profitearis: eius industria uel euentum meliorem tibi, non ipsi prodesse, contrarium non postularis, si minoris distraxisset, non iuste petis.
IX. Regula: Interdum ex eadem solutione et liberatio contingit unius, et obligatio alterius. quae regula approbatur l. in numerationib. 44. §. item si ususfructus. ff. de solutionibus, his uerbis: Si ususfructus pecuniae numeratae legatus fuerit, euenit ut una numeratione liberetur haeres ex testamento, & ut obliget sibi legatarium. Tantumdem est, etsi damnatus fuerit alicui uendendo uel locare. nam uendendo uel locando liberatur ex testamento haeres, & obligat sibi legatarium.

DE EXCEPTIONIBVS ADuersus solutionem: Et primum de ijs quae sumuntur ex persona soluentis, Et eius cui solutio facta est.
Cap. VII.

Effectus solutionis qui sint, iam enumerauimus: quorum omnium exceptiones communes plures sunt: partim ex persona soluentis, partim ex persona

sona eius cui solutum est, de sumptis: partim ex re solutum data. partim denique, ex alijs huiusmodi circumstantijs solutionis. quae ordine nunc exponuntur, et primum de quae ex persona soluentis desumuntur.
I. Exceptio: Nisi alius, non debitor soluerit. Haec exceptio reprobatur l. manifesti. 17. C. de solutionibus, his uerbis: Manifesti iuris est, tam alio pro debitore solvente, quam rebus pro numerata pecunia consentiente creditore datis, tolli comparatam obligationem. Concordat l. nulla. 5. in fine. C. eod. tit. cuius uerba uide supra cap. prox. quae est. 2. reg. 4. except. 2. Item concordat Instit. quib. mod. toll. obligat. in prin. cuius uerba uide d. quae est. 2. reg. 1. Concordat item l. qui mandat. 56. ff. de solutionibus, his uerbis: Qui mandat solui, ipse uidetur soluere. Concordat item l. cum iussu. 64. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 10. repl. 1. in prin. Planè admittitur exceptio proposita primum quidem, si alius suo, non debitoris nomine soluat. quae distinctio approbatur l. si quid possessor. 31. in prin. ff. de petit. heredit. his uerbis: Quod quisque suo nomine soluit, non debitoris: debitorem non liberat. Concordat l. Papinianus. 28. ff. mandati. cuius uerba uide §. lib. 4.5. cap. 3. quae est. 9. reg. 3. Concordat item l. cum quis. 38. §. de peculio. ibi: et magis. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. cap. 1. reg. 1. in prin. Concordat item l. Paulus. 101. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Paulus respondit, non ideo eos qui uirilem portionem ex causa fideicommissi inferre debuerant, liberatos uideri, quoniam quidam ex collegis per errorem plus debito intulerint. Concordat item l. si poene. 19. §. quamuis. ibi: hic enim ff. de condit. indebiti. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 7. causa 8. Huius primae distinctionis replicatio prima haec est: Nisi is qui per errorem soluit, malit à uero debitore id quod soluit, per negotiorum gestorum actionem repetere, quam creditori indebitum conuicere. tunc enim debitori solutio facta proficit. quae replicatio approbatur l. ult. in fine. ff. negotiorum gestorum. cuius uerba uide §. lib. 4.2. cap. 9. quae est. 1. causa 6. except. 1. repl. 2. Concordat l. si quid possessor. 31. in princip. ibi: sed et petitor. ff. de petit. heredit. cuius uerba uide supra lib. 31. cap. 1. quae est. 8. reg. 6. Altera replicatio est: Nisi cum quis dolo possidere desijset, possessor conuentus praestiterit. hoc enim casu is qui possidere desijt, liberatur. quae replicatio approbatur per ea quae proponuntur §. lib. 31. cap. 2. reg. 2. except. 4. repl. 1. Tertia replicatio uidetur: Nisi is qui suo nomine soluit, à debitore pecuniam accepit, ut ipsius nomine solueret. Haec replicatio reprobatur per ea quae proponuntur infra cap. 10. in prin. Quarta replicatio est: Nisi is qui soluit, repetitionem non habeat. Haec replicatio reprobatur in casu l. si testamento. 49. §. 1. ff. de fideiussoribus. cuius uerba uide §. lib. 4.5. cap. 1. quae est. 2. except. 55. repl. 2. Quinta replicatio est: Nisi cum plures in solidum tenerentur, unus ex ijs solidum soluerit. hic enim quamuis suo nomine soluerit, nihilominus et ceteros liberat. Quae replicatio approbatur per ea quae habentur supra lib. 38. cap. 12. reg. 2. in prin. Sexta replicatio est:

Nisi quis eiusdem rei nomine aduersus alium agens, litis aestimationem, uel id quod sua interest, sit consecutus. hoc enim casu, quamuis conuentus suo, non alterius nomine soluerit, nihilominus tamen alterum quoque liberauit. l. bona fides. 57. ff. de reg. iuris. l. si quis dolo. 51. ff. de re iudicata. l. electio. 26. in prin. ff. de noxal. actionib. l. quoties. 3. in prin. ff. si familia furti fecisse dicatur. Huius replicationis duplicatio est: Nisi conuentus ob dolum suum poenam soluerit. haec enim solutio alteri non prodest. l. nec ulla. 13. §. item si quis. uers. sed si is qui. l. sed etsi. 25. §. perinde. uers. unde si sit alius. ff. de petit. hereditatis. l. Stichum. 95. §. dolo. uers. ceterum. ff. de solutionib. l. locum. 3. §. condemnatio. uers. si alius. ff. de tab. exhib. Haec de prima proposita exceptione reprobata distinctione, eiusque replicationibus sint dicta. Secundò admittitur exceptio proposita, si alius debitorem qui mortuus est, defendens, condemnatus fuerit, eoq; nomine soluerit. hoc enim casu debitoris haeres non est liberatus ipso quidem iure, defenditur tamen per exceptionem. quae distinctio approbatur l. de qua re. 74. §. cum absentem. ff. de iudicij. cuius uerba uide supra lib. 4.4. cap. 7. quae est. 1. except. 15. repl. 2. Tertiò admitti uidetur exceptio proposita, si debitore inuito uel ignorante, alius pro eo soluerit. Sed haec distinctio reprobatur l. soluere. 53. ff. de solutionibus, his uerbis: Soluere pro ignorante & inuito cuique licet: cum sit iure ciuili constitutum, licere etiam ignorantis inuitique meliorem conditionem facere. Concordat l. solut. 23. ff. eod. tit. his uerbis: Solutionem uel iudicium pro nobis accipiendo, & inuiti & ignorantes liberari possumus. Concordat item l. si pro me. 40. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 4. causa 1. except. 1. Concordat item l. pupilli. 96. §. cum pupilla. ff. eod. tit. his uerbis: Cum pupilla magistratui, qui per fraudem pupillo tutorem dedit, haeres extitisset, tutores eius cum adolescente transfegerunt: eam transactionem pupilla ratam habere noluic. nihilominus erit tutorum pecunia liberata: nec tutores contra adolescentem actionem nec utilem habebunt, qui suum recuperauit. Planè si a adolescens pecuniam restituere tutoribus pupillae maluerit: rescisso quod gestum est, actionem utilem in pupillam haeredem magistratus accipiet. Item concordat l. si Stichum. 8. §. fin. ff. de nouat. cuius uerba uide §. cap. 15. specie 1. except. 3. Item concordat l. soluendo. 38. ff. negotiorum gestorum. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 5. reg. 6. in prin. Item concordat Instit. quibus mod. tollitur obligat. in prin. cuius uerba uide §. cap. prox. quae est. 2. reg. 1. Quartò admittitur exceptio proposita, si obligatio non in dando, sed in faciendo consistat. tunc enim alius quam qui debet, faciendo debitorem non liberat. quae distinctio approbatur l. inter art. 31. ff. de solutionibus, his uerbis: Inter artifices longa differentia est & ingenij, & naturae, & doctrinae, & institutionis. Et ideo si nauem à se fabricandam quis promisit, uel insulam aedificandam, foissamue facien-

dam: & hoc specialiter actum est, ut suis operis id perficiat: fideiussor ipse edificans, uel fossam fodiens, non infentiente stipulatore, non liberabit reum. Quare etiam si illis stipulationibus fideiussor accesserit, Per te non fieri, quo minus mihi ire agere liceat? prohibens ire fideiussor, stipulationem non committit: & si patientiam præstet, non efficiet, quo minus committatur stipulatio. Postremo admittitur exceptio proposita, si seruus pro alio soluerit. quæ distinctio approbatur l. seruus. 19. cum lege sequente. ff. de fideiussoribus. cuius uerba uide supra lib. 4. cap. 4. quæst. 6. regul. 1. except. 5. Huius distinctionis replicatio hæc est: Nisi dominus serui solutionem ab eo factam ratam habeat, uel aduersus eum pro quo seruus soluit, agere malit. quæ replicatio approbatur l. si seruus. 66. ff. eod. tit. his uerbis: Si seruus alienus pro Titio fideiussit & soluit: liberatur Titius, si dominus mandati contra eum agere instituit. nam qui mandati agit, ratam habere solutionem uidetur. Hæc de prima exceptione aduersus solutionem.

II. Exceptio: Nisi seruus soluerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 19. cum lege sequente. Cui concordat l. si is. 94. §. fin. in fine. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. cap. 12. reg. 1. except. 2. repl. 3. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi seruus liberam peculij administrationem habens, ex contractu peculiari soluerit. Hæc replicatio approbatur l. egisti. 84. ff. de solutionibus, his uerbis: Egisti de peculio serui nomine cum domino: non esse liberatos fideiussores eius. Proculus respondit. At si idem seruus ex peculio suo, permixta administratione peculi, numeros soluisset: liberatos esse fideiussores eius, rectè legisti.

III. Exceptio: Nisi pupillus soluerit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur §. lib. 18. cap. 7. quæst. 1. reg. 1. except. 3. repl. 2.

III. Exceptio: Nisi reus criminis soluerit. Hæc exceptio reprobat l. sed nec illud. 42. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. except. 10. Hactenus de exceptionibus sumptis ex persona soluentis: nunc de exceptionibus sumptis ex persona eius cui solutio facta est.

V. Exceptio: Nisi pupillo solutum sit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. pupillo. 15. ff. de solutionibus, his uerbis: Pupillo solui sine tutoris autoritate non potest. Sed nec delegare potest: quia nec alienare ullam rem potest. Si tamen soluerit ei debitor, & numi salui sint: petentem pupillum doli mali exceptione debitor submouebit. Concordat Instit. quibus alienare licet. §. at ex contrario. ibi: alioquin non liberabitur, his uerbis: Omnes res pupillo & pupillæ sine tutoris autoritate rectè dari possunt. Ideoque si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutoris autoritas: alioquin non liberabitur. Item concordat l. contra iuris. 28. in prim. ibi: nam nec solui. ff. de pactis. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 17. in prim. Huius exce-

ptionis replicatio prima hæc est: Nisi tutoris autoritas interuenierit. quæ replicatio elicitur ex uerbis d. l. 15. iam propositis hinc: Sine tutoris autoritate. Item ex uerbis Instit. iam propositis hinc: Necessaria est debitori tutoris autoritas. Secunda replicatio est: Nisi pupillus pecunia in solutum accepta locupletior sit factus. Hæc replicatio approbatur l. apud Celsum. 4. §. si quis pupillo. ff. de doli mali & metus except. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 3. except. 1. repl. 3. Concordat Instit. quibus alienare licet. §. sed hoc etiam. ibi: fin autem aliter. cuius uerba uide §. cap. prox. repl. 9. dupl. 13. Huius replicationis species sunt aliquot replicationes proximè sequentes. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi pupillus locupletior ex ea pecunia esse desierit. quæ duplicatio approbatur simul & distinguitur l. in pup. 47. ff. de solut. his uerbis: In pupillo, cui sine tutoris autoritate, & c. Concordat l. in pup. 4. ff. de exceptionibus, his uerbis: In pupillo, & c. Huius triplicatio est: Nisi tempore litis contestate, uel quo agitur, locupletior ex re in solutum accepta extiterit. hoc enim casu, quamuis postea locupletior esse desierit, tamen proposita duplicatione non adiuuatur. Quæ triplicatio approbatur uerbis d. l. 47. iam propositis: item d. l. 4. Tertia replicatio est: Nisi necessariam sibi rem pupillus ea pecunia emerit, quæ ante litem contestatam perierit. Quæ replicatio approbatur d. l. 47. §. planè ut Scæuola, his uerbis: Planè, ut Scæuola aiebat, et si perierit res, & c. Quartæ replicatio est: Nisi numi apud pupillum adhuc salui sint. Hæc replicatio approbatur d. uerba autem aliter. Cui concordat l. pupillo. 15. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. ead. except. in prim. Quinta replicatio est: Nisi debitor iussu pupilli creditori eius pecuniam soluerit, ut pupillus obligacione sit liberatus. Hæc replicatio approbatur l. si pupilli. 66. in prim. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. except. 10. repl. 1. dupl. 2. Sexta replicatio est: Nisi cum quis sibi aut pupillo dari stipulatus esset, promissor pupillo soluerit. Hæc replicatio approbatur l. si stip. 11. ff. de solutionibus, his uerbis: Si stipulatus fuero, Mihi aut pupillo dari? promissor sine tutoris autoritate soluendo pupillo, liberabitur à me. Septima replicatio uidetur: Nisi cum alicui quid legatum esset sub hac conditione, Si pupillo decem dedisset: is pupillo sine tutoris autoritate dederit. Hæc replicatio reprobat l. seruus. 68. ff. de solutionibus, his uerbis: Seruus decem dare iussu pupillo, & liber esse, si hæres sit pupillus, sine tantum conditio in eum collocata sit: an absente quoque tutore pupillo dando libertatem consequatur? moueri se, Seruus ait, comparacione conditionis quæ constituitur in facto: ueluti si pupillo serui erit: quæ potest impleri citra interuentum quoque tutoris. Et quid (inquit) si curatorem habeat, & furioso dare iussus sit: an curatori dando liberetur? Et finge alicui fundum legatum, si dedisset pupillo furioso. Et sciendum est, in omnibus istis casibus tutori quidem uel curatori utiliter dependi: ipsi autem,

autem, id est furioso uel pupillo, non rectè persolui, ne datio ex illorum imbecillitate pereat. Nec enim hoc egit testator, ut quoquo modo esset datum, expleta uideretur conditio.

VI. Exceptio: Nisi minori uiginti quinq; annis sit solutum. Hæc exceptio approbatur l. ait pretor. 7. §. 1. ff. de minoribus uiginti quinq; annis, hisce uerbis: Si minori pecunia à debitore paterno uel proprio soluta sit, & hanc perdidit: dicendum est, ei subueniri quasi gestum sit cum eo. Et ideo si minor conueniat debitorem: adhibere debet curatorem, ut ei soluat pecuniam. Cæterum non ei compellitur soluere. Sed hodie solet pecunia in ædem deponi (ut Pomponius lib. XXVIII. scribit) ne uel debitor ultra usuris oneretur, uel creditor minor perdat pecuniã: aut curatoribus solui, si sint. Permittitur etiam ex constitucionem principum debitori, compellere adolecentes ad petendos sibi curatores. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi pretor decreuerit pecuniam minori sine curatoribus soluendã. quæ replicatio approbatur d. l. 7. §. quid tamen, his uerbis: Quid tamen, si prætor decernat soluendam pecuniam minori sine curatoribus, & soluerit: an possit esse securus, dubitari potest? Puto autem, si allegans minorem esse, compulsus sit ad solutionem, nihil ei imputandum: nisi forte quasi aduersus iniuriam appellandum quis ei putet. Sed credo prætorẽ hunc minorem in integrum restitui uolentem, auditurum non esse. Altera replicatio est: Nisi minor se dixerit maiorem esse. Hæc replicatio approbatur l. minor. 32. ff. d. tit. his uerbis: Minor uiginti quinq; annis, adito Præside, ex affectu corporis falso probauit perfectam ætatem. Curatores cum intellexissent esse minorem, perseuerauerunt in administratione. medio tempore, post probatam ætatem, ante impletum uiginti quinq; annorum, solutæ sunt adulescenti pecuniæ debitæ, easque male cõsumpsit. Quæro, cuius sit periculum? Et quid si curatores quoque eo modo in eodem errore perseuerauerunt, curationem etiam restituerunt: an periculum temporis quod post probatam ætatem intercessit, ad eos pertineat? Paulus respondit: Hi qui debita exoluerunt, liberati ipso iure, non debent iterum conueniri. Planè curatores qui scientes eum minorem esse, perseuerauerunt in eodem officio: non debuerunt eum pati accipere pecunias debitas, & debuerunt hoc nomine conueniri. Quod si & ipsi decreto Præsidis crediderunt, & administrare cessauerunt, uel etiam rationem reddiderunt: similes iunt cæteris debitoribus, ideoque non conueniuntur. Plures huiusmodi replicationes uide §. exc. prox.

VII. Exceptio: Nisi furioso sit solutum. Hæc exceptio

approbatur l. seruus. 68. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. except. 4. repl. 6. Planè replicationes §. d. exc. 4. enumerata, & huic exceptioni non ineptè obijciuntur: quia (ut ait Vlpianus) furiosi status & habitus à pupilli conditione non multum abhorret, l. Fulcinius. 7. §. planè interdum. ff. quibus ex causis in possess. eatur.

VIII. Exceptio: Nisi filiofamilias creditori solutum sit. Hæc exceptio reprobat l. si unius. 27. in prim. ibi: sic enim & his. ff. de pactis. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 7. except. 2. Concordat l. si non sortem. 26. §. qui filiofamilias. ff. de cõdit. in debiti. cuius uerba uide §. lib. 49. cap. 7. causa u. exc. 4. Item concordat l. si usus fructus. 14. §. si ita quis. ff. quando dies legat. cedat. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 1. quæst. 3. reg. 2. except. 8. Concordant item ea quæ proponuntur infra except. prox. de seruo.

IX. Exceptio: Nisi seruo creditori solutum sit. Hæc exceptio reprobat d. l. 27. in prim. ibi: sic enim & his. Concordat l. non ideo. 25. ff. de nouat. cuius uerba uide §. cap. 14. quæst. 4. except. 1. repl. 3. dupl. 3. Item concordat l. fugitiuus. 19. ff. de solutionibus, his uerbis: Fugitiuus meus cù pro libero se gereret, numos mihi subreptos tibi credidit. Obligari te mihi, Laqueo ait. Sed si eum liberum existimãs, solueris ei: liberari te à me. Sed si alij soluisset iussu eius, uel is ratum habuisset: nõ liberari, quia priore casu mei numi facti essent, & quasi mihi solutum intelligeretur. Et ideo seruus meus, qui peculiari nomine crediderit, exigendo liberabit debitore: delegando autè uel nuuando non idè consequetur. Concordat l. quod seruus. 35. ff. d. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. repl. 10. dupl. 3. tripl. 2. Concordat l. huic enim. 21. ff. de iure iurãdo. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 7. quæst. 1. exc. 6. repl. 5. Itè cõcordat l. si cum. 3. C. de solutionibus, his uerbis: Si cum seruus liberã peculij administrationem haberet, mutua ab eo pecuniã accepisti, eiq; ante ademptum peculium, uel priusquã ademptum cognosceres, eam exoluisti: ea solutione liberatus es. Concordat deniq; l. quod seruus. 11. ff. de pos. sit. cuius uerba uide §. lib. 39. cap. 7. quæst. 3. exc. 10. repl. 2. Planè admittitur exceptio proposita primùm quidè, si debitor fraudulenter seruo soluerit. quæ distinctio approbatur l. si pro patre. 10. §. uersum, in fine. ff. de in rem uerso. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 13. quæst. 2. except. gener. 7. Concordat d. l. u. ff. de pos. sit. Deinde admittitur exceptio proposita, si debitor sciuit uel scire potuit, dominum seruo solui nolle. quæ distinctio approbatur d. l. 11. Concordat l. quod seruus. 35. ff. de solutionibus, cuius uerba uide §. cap. prox. repl. 10. dupl. 3. tripl. 2. Tertio admittitur exceptio proposita, si mortuo domino debitor peculiaris seruo soluerit. Hæc distinctio ipso quidè iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi debitor dominum decessisse ignorauit. quæ replicatio approbatur l. si seruus. 32. ff. de solutionibus, his uerbis: Si seruus peculiari nomine crediderit, eiq; debitor, cù ignoraret dominum mortuum esse, ante aditam hæreditatẽ soluerit: liberabitur. Idèque iuris erit, et si manumisso seruo debitor pecuniam soluerit, cum ignorare ei peculiunt

concessum non esse: neq; intererit, uiuo an mortuo domino pecunia numerata sit. nam hoc quoq; casu debitor liberatur, sicut is qui iussus est à creditore pecuniam Titio soluere: quamuis creditor mortuus fuerit, nihilominus rectè Titio soluit: si modò ignorauerit creditorem mortuum esse. Concordat l. eius qui. 4. ibi: placebat. ff. si certum petatur. cuius uerba uide §. lib. 39. cap. 2. quæst. 1. except. 13. repl. 5. Quartò admittitur exceptio proposita, si seruo manumisso, cui peculium ademptum est, debitor soluerit. quæ & ipsa distinctio iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi debitor ignorauit manumisso peculium esse ademptum. quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 32. iam propositis hisce: Idemq; iuris erit, etsi manumisso seruo debitor pecuniam soluerit, cum ignoraret ei peculium concessum non esse. Concordat l. si quis. 18. ibi: quod si ex causa. ff. de solut. cuius uerba uide §. cap. prox. repl. 10. dupl. 3. Quintò admittitur exceptio proposita, si non ex causa peculiari, sed ex credito domini seruo sit solutum. quæ distinctio approbatur l. si auctore. 19. in fine. C. de solut. cuius uerba uide d. repl. 10. in prim. Plures huiusmodi distinctiones, quibus exceptio proposita admittitur, uide d. repl. 10. dupl. 1. cum sequentibus.

X. Exceptio: Nisi reo criminis postulato sit solutum. Hæc exceptio reprobat l. reo. 4. cum lege sequente. ff. de solution. his uerbis: Reo criminis postulato nihil prohibet rectè pecuniam à debitoribus solui: alioquin pleriq; innocentium necessario sumptu egebunt. Sed nec illud prohibitum uidetur, ne à reo creditori soluatur. Concordat l. aufertur. 4. §. in reatu. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 6. actus 6. reg. 1. Item concordat l. quamuis. 45. §. fin. ff. de solut. cuius uerba uide §. cap. prox. repl. 5. dupl. 5. Planè admittitur exceptio proposita in reis criminis læsæ maiestatis. quæ distinctio approbatur l. post diu. 7. §. sic & diuus. C. ad l. iul. maiestatis. his uerbis: Diuus Seuerus & Antoninus cõstituerunt, ex quo quis maiestatis crimen contraxit, neq; alienare, neq; manumittere eum posse, nec ei soluere iure debitorem.

XI. Exceptio: Nisi uni tantum, non omnibus quibus eadem actio competit, sit solutum. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, eiusq; exemplum proponitur in restitutione dotis §. lib. 15. cap. 6. except. 39. repl. 1. uerum eius replicatio hæc est: Nisi unicuiq; in solidum actio competat. quæ replicatio approbatur simul & distinguitur §. cap. prox. repl. 16.

DE EXCEPTIONE, SI ALIIS QUAM CREDITORI SIT SOLUTUM.
Cap. VIII.

XII. Exceptio: Nisi alij quam creditori sit solutum. Hæc exceptio approbatur l. inuito. 12. C. de solutionib. his uerbis: Inuito uel ignorante creditore qui alij soluit, non se liberat obligatione. quòd si hoc uel mandante, uel ratum habente eo fecerit: non minus liberationem consequi-

tur, quam si eidem creditori soluisset. Concordat l. soluendo. 38. ff. negotior. gestor. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 5. reg. 6. in prim. Item concordat l. qui hominem. 34. §. si nullo. ff. de solutionib. his uerbis: Si nullo mandato intercedente, debitor falso existimauerit uoluntate mea pecuniam se numerare: non liberabitur. Et ideo procuratori, qui se ultrò alienis negocijs offerat, soluendo nemo liberabitur. Concordat item l. debitor. 19. ff. de compensationib. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 13. quæst. 3. except. 17. Item concordat l. si auctore. 19. in fine. C. de solutionib. cuius uerba uide §. repl. 10. in prim. Planè propositæ exceptionis replicationes plures sunt, quarum prima hæc est: Nisi uoluntate creditoris alij sit solutum. quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 12. paulò superius propositis hisce: Quòd si hoc uel mandante, uel ratum habente eo fecerit: non minus liberationem consequitur, quam si eidem creditori soluisset. Concordat l. quod iussu. 14. §. ff. de reg. iuris. his uerbis: Quòd iussu alterius soluitur, pro eo est, quasi ipsi solutum esset. Concordat item l. solutam. 49. in prim. ff. de solutionib. his uerbis: Solutam pecuniam intelligimus utique naturaliter, si numerata sit creditori. Sed & si iussu eius alij soluatur, uel creditori eius, uel futuro debitori, uel etiam ei cui donaturus erat: absolui debet. Ratam quoq; solutionem si creditor habuerit, idem erit. Tutori quoq; si soluta sit pecunia, uel curatori, uel procuratori, uel cui libet successori, uel seruo auctori: proficere ei solutio. Concordat item l. cum iussu. 64. ff. eod. tt. his uerbis: Cum iussu meo id quod mihi debet solui, soluis creditori meo: & tu à me, & ego à creditore meo liberor. Concordat item l. nihil. 4. C. de solutionibus. his uerbis: Nihil interest, utrū creditori mutuum pecuniam solueris, an eius uoluntate seruo numeraueris: nec enim ex eo quòd creditor in fatum concessit priusquam instrumenta redderet, euacuatæ obligationis uires reparari queunt. Concordat item l. cum incertus. 13. ff. de leg. 1. his uerbis: Cū incertus homo legatus tibi esset, hæres Stichum seruo tuo tradidit. Neratius respondit, si uoluntate domini tradidit, uel ratum hoc dominus habuit: perinde eum liberatum, atque si Stichus legatus esset. Planè propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi creditor uoluntatem alij soluendi postea mutauit. quæ duplicatio approbatur l. si cum. 82. ff. de solutionibus, his uerbis: Si cum Cornelius fundum suū nomine Seia uiro eius doti dedisset, nec de eo reddendo quidquā cauisset: efficit ut uir & Seia inter se paciscerentur, ut diuortio facto is fundus Cornelio redderetur, non puto diuortio facto uirum uetante Seia eum fundum Cornelio redditurum esse: sicuti si cū pactum conuentum nullum intercessisset, diuortio facto mulier iussisset eū fundū Cornelio

nelio reddi, deinde antequam redderetur, uetuisse: non tutò redderetur. Sed si antequam Seia uetaret, Cornelio eum fundum reddidisset, nec causam habuisset existimandi se id inuita Seia facturum esse: nec melius, nec æquius esse existimarem, eum fundum Seia reddi. Concordat l. aliud est. 106. in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. tripl. prox. Huius autem duplicationis triplicatio prima hæc est: Nisi cum quis sibi aut Titio dari stipulatus esset, postea ne Titio detur, promissori denunciauerit. quæ triplicatio approbatur d. l. 106. his uerbis: Aliud est, iure stipulationis Titio solui posse: aliud, postea permisso meo id contingere. nam cui iure stipulationis rectè soluitur, ei etiam prohibente me rectè solui potest. Cui uerò aliàs permisso solui, ei non rectè soluitur, si priusquam solueretur, denunciauerim promissori, ne ei solueret. Concordat l. uero procuratori. 12. §. sed etsi quis. ibi: alia causa. ff. eod. tt. his uerbis: Si quis de inutilibus stipulat. §. planè solutio. ibi: solui autem Seio. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 26. repl. 11. in prim. Altera triplicatio est: Nisi alius mandatu creditoris sibi sit stipulatus. nam & huic rectè soluitur etiam inuito creditore. quæ triplicatio approbatur l. ult. ibi: ideo etiam. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. dupl. 7. Tertia triplicatio est: Nisi debitor creditoris uoluntatem mutata ignorans soluerit. Hæc triplicatio approbatur uerbis d. l. 12. §. triplicat. 1. propositis hisce: Si ignorans prohibitum eum accipere, soluam: liberabor. Concordat l. si quis. 18. in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. repl. 10. dupl. 3. Concordant item ea quæ habentur §. repl. 6. dupl. 2. tripl. 1. Huius triplicationis quadruplicatio prima hæc est: Nisi si cui à debitore ignorante soluitur, ea mente pecuniam acceperit, ut eam lucretur, nec debitor conditionem furtiuam aduersus eum creditori præstet. Hæc quadruplicatio approbatur l. cum quis. 38. §. si debitorem. ff. eod. tt. his uerbis: Si debitorem meum iussu Titio soluere, deinde Titium uetuerim accipere, & debitor ignorans soluerit: ita eum liberari existimaui, si non ea mente Titius numos acceperit, ut eos lucretur. alioquin, quoniam furtum eorum sit facturum, manuferos eos debitoris. Et ideo liberationem quidem ipso iure non posse contingere debitori: exceptione tamen ei succurri æquum esse, si paratus sit conditionem furtiuam, quam aduersus Titium habet, mihi præstare: sicuti seruatur, cum maritus uxori

donaturus debitorem suum iubeat soluere. nam ibi quoque, quia numi mulieris non sunt, debitorem non liberari: sed exceptione eum aduersus maritum tuendum esse, si conditionem quam aduersus mulierem habet, præstet. furti tamen adionem in proposito post diuortium mihi competituram: quando mea interstit interceptos numos non esse. Altera quadruplicatio est: Nisi debitor ignorans scire potuit creditoris uoluntatem mutata. quæ quadruplicatio approbatur l. si cum. 82. in fine. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. ead. duplic. in prim. Quarta triplicatio est: Nisi facta demum solutione, creditor alij solui prohibuit. Hæc triplicatio approbatur simul & distinguitur d. l. 82. in fine. Hæc de prima duplicatione. Altera duplicatio est: Nisi pupillus creditor debitorem suum alij soluere iusserit. Hæc duplicatio approbatur l. si pup. 66. in prim. ff. de solutionibus, his uerbis: Si pupilli debitor, iubente eo sine tutoris autoritate, pecuniam creditori eius numerauit: pupillum quidem à creditore liberat, sed ipse manebit obligatus: sed exceptione se tueri potest. Si autem debitor pupilli non fuerat: nec pupillo condicere potest, qui sine tutoris autoritate non obligatur: nec creditori, cum quo alterius iussu contraxit: sed pupillus in quantum locupletior factus est (utpote debito liberatus) utili adione tenebitur. Huius duplicationis triplicatio prima hæc est: Nisi pupillus per solutionem alij factam locupletior factus sit, uel debito liberatus. Hæc triplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sed exceptione se tueri potest. Altera triplicatio est: Nisi pupillus dolo fingat se puberem, & ita debitorem iubens alij soluere decipiat. Hæc triplicatio approbatur l. apud Celsum. 4. §. quæ in tutore. ibi: nam & de pupilli. ff. de doli mali except. cuius uerba uide supra cap. 2. quæst. 2. except. gener. 2. Tertia duplicatio est: Nisi furiosus alij soluere iusserit. Hæc duplicatio ipso quidem iure subsistit, uerum eius triplicatio hæc est: Nisi id quod solutum est, in rem furiosi processerit. quæ triplicatio approbatur l. si deb. 16. ff. de doli mali exceptione, his uerbis: Si debitor à furioso delegatus creditori eius soluat, quem compotem mentis esse existimabat, & ita cum eo agatur: exceptione doli in id quod in rem furiosi processit, defenditur. Concordat d. §. quæ in tutore, in fine. Quarta duplicatio est: Nisi alterius quam creditoris iussu debitor alij soluerit. Hæc duplicatio approbatur quidem ipso iure, uerum eius triplicatio hæc est: Nisi tutoris iussu alij sit solutum. quæ triplicatio approbatur l. pupilli. 96. in prim. ff. de solutionibus, his uerbis: Pupilli debitor, tutore delegante, pecuniam creditori tutoris soluit: liberatio contingit, si non malo consilio cum tutore habitò hoc factum esse probetur. Sed etiam in terditio fraudatorio tutoris creditor pupilli

lo tenetur, si eum consilium fraudis participasse constabit. Huius triplicationis quadruplicatio hæc est: Nisi dolo malo tutor debitorem pupillarem non ignorantem alij soluere iusserit, quæ quadruplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Si non malo consilio cū tutore habito, &c. Quinta duplicatio est: Nisi seruus creditor alij soluere iusserit. Hæc duplicatio approbatur l. fugitiuus. 19. ibi: sed si alij. ff. de solutionibus. cuius uerba uide infra replic. 10. duplicat. 2. Sexta duplicatio est: Nisi maritus uxori donaturus debitorem suum ei iubeat soluere. Hæc duplicatio approbatur simul & distinguitur l. cum quis. 38. §. si debitorem. ibi: sicuti seruatur. ff. eod. tit. cuius uerba uide supra duplic. 1. triplic. 3. quadruplic. 1. Planè triplicationis loco notandum erit, quòd quamuis debitor iussu mariti soluens eius uxori, ipso iure non liberetur: exceptionis tamen ope defendatur, si actionem quam aduersus uxorem habet, marito cedere sit paratus. quæ triplicatio approbatur d. uersificuti seruatur. Cui concordat l. hæc ratio. 3. §. sed si debitorem. ff. de donationibus inter uir. & uxorem, his uerbis: Si maritus debitorem suum uxori soluere iusserit: hic quaeritur, an numi fiant eius, debitorque liberetur? Et Celsus libro XV. Digestorum scribit, uidendum esse, ne dici possit & debitorem liberatum, & numos factos mariti, deinde uxoris. nam si donatio iure ciuili non impediretur: eum rei gestæ ordinem futurum, ut pecunia ad te à debitore tuo, deinde à te ad mulierem perueniret. nam celeritate coniungendarum inter se actionum unam actionem occultari. Cæterum debitorem creditori dare, creditorem uxori. nec nouum aut mirum esse, quod per alium accipias, te accipere. nam etsi is qui se procuratorem tui creditoris esse simulauit, à debitore tuo iubente te pecuniam acceperit: & furti actionem te habere constet, & ipsam pecuniam tuam esse. Huic sententiæ consequens est quod Iulianus libro XVII. Digestorum scribit. Ait enim, Si donatum mihi, &c. Reliqua uerba uide supra lib. 35. cap. 8. except. 9. Concordat item l. si eum. 26. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Si eum qui mihi uendidit, iusserim eam rem uxori meæ donationis causa dare, & is possessionem iussu meo tradiderit: liberatus erit. Quia licet illa iure ciuili possidere non intelligatur, certè tamen uenditor nihil habet quod tradat. Concordat item l. uir cum uxori. 39. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 35. cap. 9. quæst. 2. regul. 1. Septima duplicatio est: Nisi debitor alij soluere à creditore iussus, mortuo demum creditore soluerit. Hæc duplicatio approbatur l. ult. ff. de solutionibus, his uerbis: Ei qui mandatu meo post mortem meam stipulatus est, rectè soluitur: quia talis est lex obligationis. Ideoq; etiam inuito me rectè ei soluitur. Ei autem cui iussi debitorem meum post mortem meam solue-

re, non rectè soluitur: quia mandatum morte dissoluitur. Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi debitor ignorans creditorem decessisse, soluerit. quæ triplicatio approbatur l. inter causas. 26. §. si quis debitori. ff. mandati, his uerbis: Si quis debitori suo mandauerit ut Titio solueret: & debitor mortuo eo, cum id ignoraret, soluerit: liberari eum oportet. Concordat l. si seruus. 32. in fine. ff. de solutionibus. cuius uerba uide supra except. prox. distinct. 3. Item concordat l. hoc iure. 19. §. si quis dederit. ff. de donationibus, his uerbis: Si quis dederit pecuniam mutuam Titio, reddendam Seio, cui donatum uolebat: dein de Titio, mortuo donatore, Seio dedisse proponatur: erit consequens dicere, pecuniam Seij fieri, siue mortuum sciuit, siue ignorauit is qui dabat: quia pecunia fuit dantis. Sed si quidem ignorauit mortuum: erit liberatus, si sic mutuam pecuniam accepit soluendam Seio. Sin autem mandauero tibi, ut pecuniam Titio des, cui donare uolebam, & tu ignorans me mortuum hoc feceris: habebis aduersus meos hæredes mandati actionem. si sciens, non habebis. Concordat item l. cum pater. 79. §. Mæuius. ff. de leg. 2. his uerbis: Mæuius debitori suo reus stipulandi mandauit, ut Titio, cui mortis causa donabat, pecuniam debitam solueret. cum sciens dominum uita decessisse, Mæuius pecuniam dedisset: non esse liberationem secutam constitit. nec si Mæuius soluendo non esset, in Titium actionem solidi, uel Falcidiæ dandam esse: quia mortis causa cepisse non uideretur. Diuersum probandum fore, si Mæuius ignorans dominum uita decessisse, pecuniam errore lapsus dedisset. tunc enim portio iure Falcidiæ reuocaretur. Octaua duplicatio est: Nisi debitor alij soluere iussus, suo, non iubentis nomine soluerit. Hæc duplicatio approbatur exemplo l. cum uxor. 82. ff. de iure dotium, his uerbis: Cum uxor uirum suam pecuniam quam sibi deberet, in dotem filia communi dare iusserit, & id fecisse dicatur: puto animaduertendum esse, utrum eam dotem suo, an uxoris nomine dedit. Si suo, nihilominus uxori eum debere pecuniam: si uxoris nomine dederit, ipsum ab uxore liberatum esse. Nona duplicatio est: Nisi is cui debitor donandi causa soluere iussus est, pecuniam non donandi animo acceperit, sed ut eam creditoris faceret. Hæc duplicatio reprobat l. qui hominem. 34. §. si debitorem. ff. de solutionibus, his uerbis: Si debitorem meum iussero pecuniam Titio dare, donaturus ei: quamuis Titius ea mente acceperit, ut numos meos faceret, nihilominus debitor liberabitur. Sed si postea Titius eandem pecuniam mihi dedisset: numi mei fient. Decima duplicatio est: Nisi debitor plus quam iussus est, alij soluerit: in eo enim quod exce-

dit, replicatio proposita ei non prodest. quæ duplicatio approbatur l. ex pluribus. 89. §. Lucius. ff. de solutionibus, his uerbis: Lucius Titius ex duobus chirographis, quibus quadringenta ei à Seio debebantur, altero centum, altero trecenta, scripsit Seio ut unius chirographi centum per Mæuium & Septicium sibi mitteretur. quæro, an Seius, si Mæuius & Septicium ex trecentis quoq; soluisse se dicat, liberatus sit: Scæuola respondit, si nec mandauit ut ex trecentis solueretur, nec solum ratum habuit: non esse liberatum. Undecima duplicatio est: Nisi cum mulier dotis nomine debitorem suum soluere iussisset, nuptia non fuerint secuta. Hæc duplicatio approbatur l. non enim. 37. ff. de iure dotium. cuius uerba uide §. lib. 15. cap. 6. except. 22. repl. 4. dupl. 1. Concordat l. qui se debere. 7. §. si autem uerè. ff. de conditione causa dati. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 10. quæstion. 2. reg. 2. except. 3. Hæc de prima proposita exceptionis replicatione, eiusq; duplicationibus sint dicta. Secunda replicatio est: Nisi ei qui uoluntate creditore stipulatus est, sit solum. Hæc replicatio approbatur l. ult. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. repl. prox. duplic. 7. Tertia replicatio est: Nisi creditor solutionem alij factam ratam habuerit. Hæc replicatio approbatur l. uero procuratori. 12. §. fin. ff. de solutionibus. his uerbis: Etsi non uero procuratori soluam, ratum autem dominus habeat quod solum est: liberatio contingit. rati enim habitio mandato comparatur. Concordat l. solui. 49. §. ratam quoq; ff. eod. tit. cuius uerba uide §. repl. 1. in prin. Item concordat l. si quis. 38. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 7. causa 11. except. 2. Item concordat l. cum decem. 71. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 13. quæst. 5. except. 21. Item concordat l. inuito. 12. ibi: uel ratum habente. C. eod. tit. cuius uerba uide §. repl. 1. in prin. Concordat itè ea quæ proposita sunt §. lib. 36. cap. 6. reg. 4. except. 13. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi creditor, antequam ratum haberet, adrogandi se dederit. quæ duplicatio approbatur l. si quis. 58. §. si creditor. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. d. except. 2. repl. 1. Altera duplicatio est: Nisi debitor ratam haberi solutionem, & liberari noluit. Hæc duplicatio reprobat l. si hac mente. 23. ff. de negocijs gestis, hisce uerbis: Si hac mente pecuniam procuratori dem, ut ea ipsa creditoris fieret: proprietates quidem per procuratorem non adquiruntur: potest tamen creditor etiam inuito me ratum habendo pecuniam suam facere: quia procurator in accipiendo creditoris duntaxat negocium gessit. Et ideo creditoris rati habitatione liberor. Quarta replicatio est: Nisi cum quis sibi aut Titio dari stipulatus esset, Titio sit solum. Hæc replicatio approbatur l. uero procuratori. 12. §. interdum. ff. de solutionibus, his uerbis: Interdum & non procuratori rectè soluitur: ut puta cuius nomen stipulationi insertum est, si quis stipuletur, Sibi

aut Titio. Concordat l. quod stipulatus. 10. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 4. quæst. 3. except. 1. repl. 2. Item concordat l. si ita. 59. ibi: etsi à filiofamilias. ff. eod. tit. his uerbis: Si à filiofamilias mihi aut Titio stipulatus sim: Paulus ait, patrem posse Titio soluere, quod in peculio est: scilicet si suo, non filij nomine soluere uelit. dum enim adiecto soluitur, mihi solui uidetur. Et ideo si indebitum adiecto solum sit, stipulatori posse cõdici, Iulianus putat: ut nihil interfit, iubeam Titio soluere, an ab initio stipulatio ita concepta sit. Item concordat l. de inutilibus stipulatis. §. planè solutio. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 26. replic. 11. in prin. Item concordat l. obligationum. 43. §. accessio. ff. de act. & oblig. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 2. diuis. 8. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi adiectus postea capite sit deminutus. Hæc duplicatio approbatur l. cum quis. 38. in prin. ff. de solutionibus, his uerbis: Cum quis sibi aut Titio dari stipulatus sit: Africanus magis esse ait, ut ita demum rectè Titio solui dicendū sit, si in eodem statu maneat, quo fuit cum stipulatio interponeretur. Cæterum siue in adoptionem, siue in exiliū ierit, uel aqua & igni ei interdictum, uel seruus factus sit: non rectè ei solui dicendum. tacite enim hæc conuentio in esse stipulationi uidetur, si in eadē causa maneat. Contradicit l. Stichum. 95. §. usufructum. ff. eod. tit. his uerbis: Vsum fructum mihi aut Titio dari stipulatus sum. Titio capite minuto, facultas soluendi Titio non interdicta: quia & sic stipulari possumus: Mihi aut Titio, cum capite minuto erit, dari: nam etsi furiosi uel pupilli persona adiecta sit, ita tutori uel curatori pecunia rectè dabitur. Conditionis quoq; implendæ causa rectè pecunia tutori uel curatori datur. Quod quidem Labeo & Pegafus putauerunt utilitatis causa recipiendum. idq; ita recipi potest, si pecunia in rem uel pupilli uel furiosi uerba est: quomodo si domino dare iussus, seruo dedisset, ut domino daret. Planè propositæ duplicationis triplicatio hæc est: Nisi adiectus in meliorem statum transferit. hoc enim casu capitis deminutio solutioni non officit. quæ triplicatio approbatur exemplo emancipationis l. cum qui. 56. §. qui sibi aut filio. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 26. repl. 11. duplic. 1. tripl. 2. Altera propositæ replicationis duplicatio uidetur: Nisi creditor postea adiecto solui prohibuit. Sed hæc duplicatio reprobat per ea quæ proposita sunt §. repl. 1. dupl. 1. tripl. 1. Tertia duplicatio uidetur: Nisi stipulanti mihi aut Titio, tu mihi te daturum respondeas. Hæc duplicatio reprobat l. si seruus. 141. §. si ita stipulatus. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide supra lib. 38. cap. 4. except. 23. repl. 7. Quarta duplicatio uidetur: Nisi cum sibi aut Titio quis stipulatus esset, debitor postea stipulatori constituat se soluturū. Hæc duplicatio reprobat l. si ita. 59. in prin. ff. de solut. his uerbis: Si ita stipulatus sim, Mihi

aut Titio dare spondes? & debitor cōstitue-
rit se mihi soluturum: quamuis mihi compe-
rat de constituta actio, potest adhuc adiecto
soluere. Cōtradicit l. si uerō. 8. ibi: quod si posteaquā.
ff. de constituta pecunia. cuius uerba uide 7. repl. 16. du-
plic. 3. Quinta duplicatio est: Nisi stipulator qui sibi
aut Titio dari stipulatus erat, antequam adiecto solu-
retur, debitum petijt. Hęc duplicatio approbatur l. si
quis. 57. in fine. ff. de solut. his uerbis: Si mihi aut Ti-
tio stipulatus fuero dari, deinde petam: am-
plius Titio solui non potest, quamuis ante
litē contestatam possit. Sexta duplicatio ui-
detur: Nisi pars stipulatori sit soluta. Hęc duplicatio
reprobatur l. cum decem. 71. in prin. ff. d. tit. his uerbis:
Cum decem mihi aut Titio dari stipulatus,
quinq; accipiam: reliquum promissor recte
Titio dabit. Septima duplicatio uidetur: Nisi ali-
ter adiecto quam sibi quis sit stipulatus. Hęc duplica-
tio reprobatur l. qui hominē. 34. §. stipulatus sum. ff. de
solut. his uerbis: Stipulatus sum mihi decē, aut
hominē Titio dari: si homo Titio datus fuis-
set, promissor à me liberabitur: & antequā
homo daretur, ego decem petere possum.
Concordat l. qui res suas. 98. §. mihi Romae. ff. eod. tit. his
uerbis: Mihi Romae, aut Ephesi Titio dari sti-
pulatoran soluēdo Titio Ephesti à me liberetur,
uideamus: nā si diuersa facta sint (ut Iu-
lianus putat) diuersa res est. Sed cū præualeat
caussa dādi, liberatur: liberaretur enim, etsi
mihi Stichum, illi Pamphilū dari stipulatus
esset, & Titio Pamphilum soluisset. At ubi
merū factum stipulor, puta infulam in meo
solo edificari, aut in Titij loco: nunquid si in
Titij loco edificet, non contingat liberatio?
nemo enim dixit, facto pro facto soluto li-
berationem contingere. Sed uerius est li-
berationem contingere: quia non factum pro
facto solui uidetur, sed electio promissoris
completur. Concordat l. si seruus. 141. §. cum
mihi. ff. de uerb. oblig. cuius uerba cum alijs cōcordan-
tibus uide 5. lib. 37. cap. 3. except. 26. repl. 11. dupl. 2. O-
ctaua duplicatio est: Nisi traditione adiecto facta de cui-
dione cautum non sit, uel res euidā sit. Hęc duplica-
tio approbatur l. Iulianus. 131. §. qui fundum. ff. de uerb.
obligat. his uerbis: Qui fundum sibi aut Titio
dari stipulatur, quamuis fundus Titio tra-
ditus sit, nihilominus petere fundū potest,
ut sibi de euidione promittatur. nam inter-
est eius: qui mandati actione fundum rece-
pturus sit à Titio. Concordat l. qui sibi. 33. in prin.
ff. de solut. cuius uerba uide 7. except. 35. Huius du-
plicationis triplicatio hęc est: Nisi donationis causa
Titius sit adiectus. quę triplicatio approbatur d. §. qui
fundum, his uerbis: Sed si donationis causa Ti-
tium interpoluit, dicetur traditione profi-
nus reum liberari. Nona duplicatio est: Nisi alij
quam adiecto uel stipulatori, sit solutum. Hęc dupli-
catio approbatur exemplo l. si stipul. 81. in prin. ff. de
solut. his uerbis: Si stipulatus sum mihi aut Ti-

tio dari: si Titius decesserit, hæredi eius solu-
uere non poteris. Concordat l. cum quis. 55. ff. de
uere oblig. his uerbis: Cū quis sibi aut Titio da-
ri stipulatus est: soli Titio, non etiā successo-
ribus eius recte soluitur. Aliud exemplū propo-
nitur l. si stipul. 9. in prin. ff. de solut. his uerbis: Si sti-
pulatus sum mihi aut Stichō seruo Sēpro-
nij solui: Sempronio solui nō potest, quam-
uis dominus serui sit. Huius duplicationis tripli-
catio prima hęc est: Nisi uolūtate adiecti alij sit solutum.
quę triplicatio approbatur exēplo l. Stichū. 95. §. usum-
fructum. ibi: ceterum. ff. de solut. his uerbis: Qui ser-
uo dare iussus est, domino dandō aliter
implese conditionē intelligēdus est, quā
si ex uolūtate serui dederit. Idem responde-
dum est in solutione, si stipulato Sempro-
nio sibi aut Stichō Mæuij seruo decem dari,
debitor Mæuio domino pecuniam soluerit.
Altera triplicatio est: Nisi cū adiectus pupillus aut su-
riosus esset, tutori uel curatori eius solutum sit. quę tri-
plicatio approbatur d. §. usumfructum. ibi: nam est. cu-
ius uerba uide 5. dupl. 1. Decima duplicatio est: Nisi
non solidum adiecto sit solutum. Hęc duplicatio appro-
batur l. qui res. 98. §. qui stipulatur. ibi: contra. ff. de so-
lut. his uerbis: Si mihi quinque, aut Titio decem
stipulatus sum: quinque Titio solutis, non fa-
cit cōceptio stipulationis, ut à me liberetur.
Porro si decem soluerit: nō quinque repetit,
sed mihi per mandati actionem decē debe-
buntur. Huius duplicationis triplicatio hęc est: Nisi
si cum quis à filiofamiliās sibi aut Titio stipulatus esset,
pater non solidum, sed quatenus in peculio filij est, solu-
uat. quę triplicatio approbatur l. si ita. 59. §. etsi à filio-
familiās. ff. de solutionib. cuius uerba uide 5. ead. repl. in
prin. Hęc de quarta replicatione, cuius duplicatiō-
bus sint dicta. Sed & omnes serē exceptiones aduer-
sus solutionem hic duplicationum loco repeti possunt.
Quinta replicatio est: Nisi ei cui quis stipulatus est,
solutum sit. Hęc replicatio ipso quidem iure subsistit,
uerum eius duplicatio prima hęc est: Nisi pater filio
quem habet in potestate, stipulatus sit. huic enim nō re-
cte soluitur. quę duplicatio approbatur l. eum qui. 56.
§. qui sibi aut, in fine. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide
5. lib. 37. cap. 3. except. 26. repl. 11. dupl. 2. Altera duplicatio est: Nisi inutiliter alteri cui solutum
est, stipulatio sit facta. quę duplicatio approbatur l. si
ita. 126. §. Chrysogonus. ibi: sed quod patrono. ff. de uer-
bor. obligat. cuius uerba uide 5. lib. 38. cap. 9. reg. 5. ex-
cept. 1. Concordat l. si duo. 128. in prin. ff. eod. tit. cuius
uerba uide 7. repl. 16. dupl. 1. Huius duplicationis tri-
plicatio hęc est: Nisi quis dotem mulieri, pro qua dedit,
reddi stipulatus uel pactus sit. hoc enim casu, quamuis
actio mulieri non competat, solutio tamen ei facta uti-
lis est. quę triplicatio approbatur l. Caius. 45. in fine.
ibi: sed dicendum. ff. soluto matrim. cuius uerba uide 5.
lib. 15. cap. 7. reg. 5. except. 3. Cōcordat l. si cum. 82. §. fin.
ff. de solutionib. cuius uerba uide 5. repl. 11. dupl. 1.
Sexta replicatio est: Nisi procuratori creditoris sit
solutum. Hęc replicatio approbatur l. uero. 12. in prin.
ff. de

ff. de solutionib. his uerbis: Vero procuratori re-
cte soluitur. uerum autē accipere debemus
eum cui mādaturum est uel specialiter, uel cui
omnium negociorum administratio manda-
ta est. Huius replicationis ratio proponitur l. qui
hominem. 34. §. si Titium, in fine. ff. eod. tit. cuius uerba
uide 7. dupl. 2. Concordat l. solutum. 49. ibi: uel procu-
ratori. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. repl. 1. in prin. Item
concordat l. quia. 11. ff. de pactis. cuius uerba uide 5.
lib. 37. cap. 6. except. 6. Huius replicationis duplica-
tio prima hęc est: Nisi procuratori mandatum non sit,
ut uel pecuniam exigeret, uel uniuersa negocia admini-
straret. Hęc duplicatio elicitur ex uerbis d. l. 12. iā pro-
positis hisce: Verum autem accipere debemus,
& c. Concordat d. l. 34. §. si nullo. ff. de solutionib. cuius
uerba uide 5. ead. except. in prin. Altera duplicatio
est: Nisi procurator negocia gerere à domino fuerit
prohibitus. Hęc duplicatio ipso quidem iure subsistit,
uerum eius triplicatio hęc est: Nisi debitor solū igno-
rauit procuratorem prohibitiū esse, quę triplicatio ap-
probatur d. l. 34. §. si Titij, his uerbis: Si Titium om-
nibus negocijs meis præponerem, deinde
uetero eum ignorantibus debitoribus ad-
ministrare negocia mea: debitoribus ei soluē-
do liberabuntur. Nam is qui omnibus ne-
gocijs suis alique præponit, intelligitur et-
iam debitoribus mandare, ut procuratori
soluant. Concordat l. dispen. 51. ff. eod. tit. his uerbis:
Dispensatori qui ignorante debitore remo-
tus est ab actu, recte soluitur: ex uoluntate
enim domini ei soluitur, quam si nescit mu-
tatam qui soluit, liberatur. Concordat item ea
quę propoſita sunt 5. repl. 1. dupl. 1. tripl. 2. ubi etiam hu-
ius triplicatiōnis uide quadruplicatiōnes. Tertia du-
plicatio est: Nisi litis procuratori sit solutum. Hęc du-
plicatio approbatur l. hoc iure. 86. ff. de solut. his uer-
bis: Hoc iure utimur, ut litis procuratori nō
recte soluat. Nam & absurdum est, cui iu-
dicati actio non datur, ei ante rem iudicatā
solui posse. Huius triplicatio hęc est: Nisi specia-
liter & ad hoc datus sit, ut ei solui possit. quę triplica-
tio approbatur ibidem, his uerbis: Si tamē ad hoc
datus sit, ut & solui ei possit: soluendo ei li-
berabitur. Plura de replicatione propoſita uide 7.
lib. prox. cap. 7. caussa 11. except. 1.
Septima replicatio est: Nisi creditor ab alio cui so-
lutum est, pecuniam receperit. quę replicatio appro-
batur l. qui hominem. 34. §. si prædo, ff. de solutionib. his
uerbis: Si prædo id quod à debitoribus hæ-
reditarijs exegerat, petenti hereditatem re-
stituerit: debitoribus liberabuntur. Concordat l.
debit. 28. ff. eod. tit. his uerbis: Debitoribus soluē-
do ei qui pro tutore negocia gerit, liberan-
tur, si pecunia in rē pupilli peruenerit. Item
concordat l. in perpetuum. 61. ff. eod. tit. cuius uerba uide
5. lib. 38. cap. 5. except. 36. repl. 1. Item concordat l.
sed & si. 25. §. certe si minore. ibi: sed etsi id. ff. de petit.
hæred. his uerbis: Si id quod à debitoribus exe-
git possessor, petitori hereditatis soluit: po-

terit dici liberari debitoribus. Iulianus libro
quarto Digestorum scribit, siue etiam bonæ
fidei possessor, siue prædo fuit, qui debitum
ab his exegerat: ipso iure eos liberari. Con-
cordat itē l. si quis. 31. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Quod
possessori hæreditatis solutum est, si restitue-
rit, Celsius scribit & Iulianus libro V. libe-
rari ipso iure debitoribus. Item concordat l. si ue-
rō. 12. §. si mandauero. ibi: quod si mandaueris. ff. man-
dati. cuius uerba uide 5. lib. 43. cap. 12. quæst. 2. except.
17. in prin.
Octaua replicatio est: Nisi creditori creditoris sit
solutum. Hęc replicatio approbatur l. si opera. 6. ff. de
doli mali except. his uerbis: Si creditori eius nu-
meratā pecuniam, ratā creditor nō habeat:
exceptione doli mali remouebitur. Huius
ratio proponitur l. si quis. 15. in prin. ff. de reg. iuris. in
hęc uerba: Si quis obligatione liberatus sit,
potest uideri accepisse. Exemplū huius replica-
tionis proponitur l. si liber. 35. in fine. ff. de negocijs
gestis. cuius uerba uide 5. lib. 44. cap. 5. quæst. 4. caussa 11.
Aliud exemplū proponitur l. solutum. 11. §. solutam. ibi:
unde si domū. ff. de pignor. actione. cuius uerba uide 5.
lib. 40. cap. 4. caussa 1. except. 2. repl. 5. Aliud exem-
plum proponitur l. si libertus. 20. §. 1. ff. de bonis liber-
torum, his uerbis: Si Titio legatum fuisset, e-
iusq; fidei commissum, ut patrono restitue-
ret: denegatur legatorum actio Titio, si pa-
trono pro debita parte à scripto hærede e-
rit satisfactū. Aliud exemplū proponitur l. si debi-
tor. 16. ff. de doli mali except. cuius uerba uide 5. repl. 1.
dupl. 3. Aliud exemplum proponitur l. si pupilli. 66.
in prin. ff. de solution. cuius uerba uide d. repl. 1. dupl. 2.
Aliud denique exemplum proponitur l. mortuo. 15. in
prin. ff. de statuliberis. cuius uerba uide 5. lib. 19. cap. 9.
except. 38. repl. 11.
Nona replicatio est: Nisi tutori uel curatori credi-
toris sit solutum. Hęc replicatio approbatur l. solutā.
49. §. tutori quoque. ff. de solutionib. cuius uerba uide
5. repl. 1. in prin. Concordat l. Lucius. 45. §. tutela. ibi:
Paulus respondit. ff. de administ. tutor. cuius uerba uide
5. lib. 18. cap. 9. except. 27. repl. 3. Item concordat d.
l. 45. §. fin. cuius uerba uide 5. lib. 18. cap. 3. officio 5. reg.
10. Item concordat l. quæro. 100. ibi: Paulus respondit.
ff. de solutionib. cuius uerba uide 7. dupl. 12. Item con-
cordat l. quod si fortē. 14. §. curatori quoque. ff. eod. tit. his
uerbis: Curatori furiosi recte soluitur: item
curatori non sufficientis sibi uel per ætatē,
uel per aliam iustam causam. Sed & pupil-
li curatori recte solui constat. Item concordat l.
si filia. 65. ff. eod. tit. his uerbis: Si filia furiosi à uiro
diuenterit: dicendum est, adgnato curatori
uoluntate filię, uel filię cōsentiente adgna-
to, dotem recte solui. Planē huius replicationis
plures sunt duplicatiōnes, quarū prima hęc est: Nisi ei
qui inutiliter tutor datus est, uel qui pro tutore negocia
gerit, cū tutor nō sit, solutum sit. Hęc duplicatio appro-
batur exēplo matris l. liberto. 30. §. quanquā. ibi: uel de-
bitorem. ff. de negocijs gestis. cuius uerba uide 5. lib. 5.
cap. 6.

cap. 6. quast. 4. except. 6. repl. 1. d. 1. Huius duplica-
 tionis triplicatio prima haec est: Nisi ex eo contracte,
 qui cum protutore factus est, solui sit. Haec triplicatio
 approbatur l. filia. 88. ff. de solut. his uerbis: Filiae in-
 testato patri haereditis negotia mater gessit,
 & res uedendas per argentarios de dit, idq;
 ipsum codice conscriptum est. Argentarij uni-
 uersum redactum uenditionis soluerunt: &
 post solutione nouem fere annis, quidquid
 agendum erat nomine pupillae, mater egit,
 eaq; marito nuptui collocauit, & res ei tra-
 didit. Quaesitum est, an puella cum argenta-
 rijs aliquam actionem haberet, quoniam iam non
 ipsa stipulata sit precium rerum quae in uen-
 ditionem datae sunt, sed mater. Scruola re-
 spondit: Si de eo quaeretur, an iure ea so-
 lutione argentarij liberati essent: respondeo,
 iure liberatos. Huius triplicatiois quadruplica-
 tio haec est: Nisi debitores sciuerint precium ad pupil-
 lum pertinuisse, cumq; cum quo contraxerint, ius admi-
 nistrandi non habuisse. Quae quadruplicatio approba-
 tur ibidem, his uerbis: Claudius. Subest enim il-
 la ex iurisdictione pendens quaestio, an pre-
 cia rerum quae sciebant esse pupillae, bona fi-
 de soluisse uideantur matri, quae ius admi-
 nistrationis non habebat: Ideoq; si hoc sciebant,
 non liberantur, scilicet si mater soluendo
 non sit. Huius quadruplicatiois quintuplicatio est:
 Nisi protutor sit soluendo. Quae elicitur ex uerbis iam
 propositis hinc: Scilicet si mater soluendo non
 sit. Altera triplicatio est: Nisi pecunia protutori im-
 solutum data, in rem pupilli peruenerit. Quae triplicatio
 approbatur l. debitoribus. 28. ff. de solution. cuius uer-
 ba uide 5. repl. 7. Altera duplicatio est: Nisi tutori
 remoto, uel ei qui alius tutor esse desistit, solutum sit. Haec
 duplicatio approbatur l. quod si. 14. ff. quod si remoto.
 ff. d. u. his uerbis: Quod si remoto tutori solu-
 erit, aut qui tutor esse desierat: non libera-
 bitur. Tertia duplicatio est: Nisi ei cui a Praetore ad-
 ministratio est interdicta, solutum sit. Haec duplicatio
 approbatur d. l. 14. ff. i. i. nisi interdicta. cuius uerba
 uide 7. dupl. 8. Quarta duplicatio est: Nisi suspecto
 postulato solutum sit. Haec duplicatio approbatur d. ff. 1.
 ibidem dico et si, cuius uerba uide d. dupl. 8. Quinta
 duplicatio est: Nisi tutori capitis reo postulato solu-
 tum sit. Haec duplicatio reprobatur l. quamuis. 45. ff.
 fin. ff. d. u. his uerbis: Vlpianus respondit, perse-
 ueranti tutori in tutelae administratione, li-
 cet capitis reo, potuisse id quo d pupillo bo-
 na fide debent, exsolui. Sexta duplicatio est:
 Nisi tutor, in cuius locum curator erat substituendus,
 solutum sit. Haec duplicatio reprobatur d. l. 14. ff. quid
 ergo, his uerbis: Quid si soluit ei, in cuius locum
 curator erat constituendus: ut puta relegato
 in perpetuum, uel ad tempus? Dico, si ante
 soluit, quam substitueretur curator, oportere
 liberari. Sed & qui ab futuro causa rei-
 pub. soluit, recte soluit: quini modo et si ab sen-
 ti: si modo non est alius in loco eius substi-

tutus. Septima duplicatio uidetur: Nisi tutor re-
 pub. causa absentis solutum sit. Haec duplicatio re-
 probatur sub conditione uerbis iam propositis hinc: Quin-
 imo et si absentis, &c. Octaua duplicatio, sumpta
 ex causa propter quam tutor datus est is cui solutum
 est, reprobatur d. l. 14. ff. i. i. his uerbis: Sunt quidam
 tutores, qui honorarij appellantur, sunt qui
 rei noticiae gratia dantur, sunt qui ad hoc
 dantur ut gerant: & hoc uel pater adiicit, ut
 unus (puta) gerat: uel uoluntate tutorum
 uni committitur gestus, uel Praetor ita de-
 cernit. Dico igitur, cuiunque ex tutoribus
 fuerit solutum, et si honorarijs (nam & ad
 eos periculum pertinet) recte solui: nisi in-
 terdicta eis fuerit a Praetore administratio.
 nam si interdicta est, non recte soluitur. Idem
 dico, et si sciens quis suspectis postulatis sol-
 uat: nam his interim uidetur interdicta ad-
 ministratio. Concordat d. l. 14. ff. ei qui, his uerbis:
 Ei qui noticiae gratia datus est, an recte sol-
 uatur, uidendum est: quia ad instruendos
 contutores datur? Sed cum tutor sit, nisi pro-
 hibitum fuerit ei solui, tuto liberatione co-
 tingere. Nona duplicatio, sumpta ex causa ex qua
 tutor efficitur, reprobatur d. l. 14. ff. siue autem, his uer-
 bis: Siue legitimi sint, siue te stam etarij, siue
 ex inquisitione dati: recte uel uni soluitur.
 Decima duplicatio uidetur: Nisi uni tantum ex plurib.
 tutoribus solutum sit. Sed haec duplicatio reprobatur
 uerbis iam propositis hinc: Recte uel uni solui-
 tur. Concordat d. l. 14. ff. 1. cuius uerba uide 5. dupl. 8.
 Concordat et l. c. filio. 7. ff. fin. ff. de curator. furio si, &c.
 cuius uerba uide 5. lib. 18. cap. 7. quast. 2. reg. 1. except.
 11. Plane admittitur duplicatio proposita primam quid-
 dem, si alter tutorum praesens solui prohibeat. Quae
 distinctio approbatur d. ff. fin. Deinde admittitur du-
 plicatio proposita, si tutores ita dati sint, ut omnia om-
 nes simul gerant, nec ab uno gestum sine altero ratum
 esset. Quae distinctio approbatur l. Titium. 46. in prin.
 ff. de administratione tutorum, his uerbis: Titium
 & Mauium tutores quis dedit, & cautitae:
 βούλωμαι ναὶ ὡσαυτὰ ἀλλήλων ἀνεπιπέσει μετὰ τῆς
 μαυβίου τοῦ ἀδελφοῦ μου γυβάνης: ἄλλα αὐτῶ τὸ γυβό-
 μνον, ἀνεπιπέσει. id est: Volo effragitioque, ut
 omnia ex sententia ac consilio Meuij fratris
 mei gerantur: quod dque sine ipso gestum er-
 rit, irritum esto. Titius solus a debitoribus
 exegit: an liberati essent, quaeritur? Scruo-
 la respondit, si & administrationem Mauii
 dedisset: non recte solutum. Undecima dupli-
 catio est: Nisi cum sub conditione hac, Si pupillo uel fu-
 rioso dedisset: quid relictum esset, tutori uel curatori
 conditionis implendae causa sit data. Haec duplicatio
 reprobatur l. seruus. 68. ibi: et quid inquit. ff. de solu-
 tion. cuius uerba uide 5. cap. prox. excep. 5. repl. 6. Con-
 cordat l. Stichum. 95. ff. usufructum. ibi: nam et si furio-
 si. ff. cod. tt. cuius uerba uide 5. repl. 4. dupl. 1. in prin.
 Plane admittitur duplicatio proposita, si datum in rem
 pupilli uersum non sit. Quae distinctio approbatur
 d. ff. usura.

d. usufructum. ibi: id est: ita recipi potest. Duode-
 cima duplicatio est: Nisi tutori rerum prouincialium ex
 contractu Italico sit solutum. Haec duplicatio approba-
 tur simul et distinguitur l. quero. 100. ff. de solut. his uer-
 bis: Quaero, an curatoribus uel tutoribus in
 prouincia datis, Romae pecunia solui possit,
 quae in prouincia ita ab his foene rata esset, ut
 Romae solueretur: cum ijdem curatores uel
 tutores rerum Italicarum ad administrationem
 non sustineant: an si soluerit debitor, liberetur?
 Paulus respondit, tutoribus his uel curatori-
 bus recte pupillo pecuniam debitam solui,
 qui negotia eius administrant. Eos autem
 qui prouincialium rerum curatores uel tu-
 tores sunt, Italica negotia administrare non
 solere: nisi specialiter tutores prouincialiu
 rerum, ut sibi Romae res redderet, promitti
 curauerunt. Huius duplicatiois triplicatio haec
 est: Nisi prouincialium rerum tutores, ut sibi in Italia
 solueretur, pacti sunt: hoc enim casu, quamuis ibi quisq;
 solueretur, pacti sunt: hoc enim casu, quamuis ibi quisq;
 contraxisse uideatur, ubi se solutum constituit: l. con-
 traxisse. 20. ff. de action. et obligat. tamē recte eis in Ita-
 lia soluitur. Quae triplicatio approbatur uerbis iam
 propositis hinc: Nisi specialiter tutores, &c.
 Decimatercia duplicatio est: Nisi sententia iudicis, ut tu-
 tori soluat, non praecesserit. Haec duplicatio approba-
 tur l. sancimus. 25. C. de administ. tutor. his uerbis: San-
 cimus, creatione tutorum & curatorum cum
 omni procedente cautela, licere debitoribus
 pupillorum uel adultorum ad eos solutio-
 nem facere: ita tamen, ut prius sententia iu-
 dicialis sine omni dano celebrata hoc per-
 miserit. Quo subsecuto, si & iudex hoc pro-
 nunciauerit, & debitor persoluerit: sequitur
 huiusmodi causam plenissima securitas, ut
 nemin in posterum inquietetur. Non enim
 debet quod rite & secundum leges ab initio
 actum est, ex alio euentu rescindari. Concordat
 Inst. quibus alienare licet. ff. at ex contrario. ibi: sed
 hoc etiam, his uerbis: Hoc euidentialis ima ratio-
 ne statutum est in constitutione, qua ad Ce-
 sarienses aduocatos ex suggestione Tribu-
 niani iuri uocentissimi, quaestoris sacri pa-
 latij nostri, promulgauimus: quae dispositum
 est, ita licere tutori uel curatori debitorē pu-
 pillarem soluere, ut prius iudicialis senten-
 tia sine omni damno celebrata hoc permit-
 tat, quo subsecuto, si & iudex pronunciaue-
 rit, & debitor soluerit: sequatur huiusmodi
 solutionem plenissima securitas. Sin autē
 aliter quam disposuimus, solutio facta fue-
 rit: pecuniam autem salutam habet pupil-
 lus, aut ex ea locupletior factus sit, & adhuc
 eandē pecuniam summā petat: per exceptio-
 nem doli mali poterit submoueri. Quod si
 malē consumserit, aut furto aut uiamife-
 rit: nihil proderit debitori doli mali excep-
 ptio, sed nihilominus condemnabitur: quia
 temere sine tutoris autoritate, & non secun-

dum nostrā dispositionē soluerit. Huius du-
 plicatiois triplicatio prima haec est: Nisi pupillus pecu-
 nia in solutum accepta locupletior sit factus. Quae tri-
 plicatio approbatur uerbis inst. iam propositis hinc:
 Sin autē aliter quam disposuimus, &c. De
 qua re uide plura 5. cap. prox. excep. 5. repl. 2. Altera
 triplicatio est: Nisi non fortis, sed usurarum penio-
 num uel reddituum solutio fiat: haec enim etiam sine iudi-
 ciali sententia procedit. Quae triplicatio approbatur
 d. l. 25. ff. non autem, his uerbis: Non autē hanc le-
 gem extendimus etiam in his solutionibus,
 quae uel ex redditibus, uel ex pensionibus, uel
 alijs huiusmodi causis pupillo uel adulto
 accedunt: sed si extraneus debitor ex foene-
 raticia forsitan cautione, uel alijs similibus
 causis solutionem facere, & se liberare desi-
 derat: tunc enim eam subtilitatem obserua-
 ri censemus. Huius triplicatiois quadruplicatio
 prima est: Nisi non unius aut alterius, sed plurium anno-
 rum pensiones & usurae simul soluantur. Altera qua-
 druplicatio est: Nisi centum solidorum quantitatem ex-
 cedant pensiones & usurae soluendae. Haec duae quadrup-
 licationes approbantur l. const. 27. C. cod. tt. his uerbis:
 Constitutionem quam nuper fecimus, dispo-
 nentes quemadmodū debent solutiones in
 contractibus minorum causa fieri ex rediti-
 bus, siue ex pensionibus, siue ex alijs simili-
 bus casibus, etiam in usuras extendimus: quae
 tamen non summatim neq; ex multis an-
 nis collectae iam debentur, biennales metas,
 & centum solidorum quantitatem minimē
 excedentes. Decimaquarta duplicatio est: Nisi pec-
 unia tutori uel curatori soluta, minori non sit salua. Haec
 duplicatio approbatur, causa tamē cognita, l. 1. C. si ad-
 uersus solutionem. cuius uerba uide 7. libro 49. cap. 4.
 quast. 4. causa 9. Haec uero de nona replicatione eiusq;
 duplicatiois sit dictum.
 Decima replicatio est: Nisi seruo creditoris actori
 pecunijs exigendis praeposito sit solutum. Haec replica-
 tio approbatur l. si actore. 19. C. de solution. his uerbis:
 Si actore tam mutuis dādis pecunijs, quam
 debitis recipiendis praeposito, in hoc quod
 suscepas eiusdem dominae per ipsum fe-
 cisti satis: instrumentum inane solutione ce-
 lebrata nihil tibi nocere potest. aliter enim
 soluentes seruo de domini actione liberare
 se minimē possunt. Concordat l. solutam. 49. ibi:
 uel seruo actori. ff. cod. tt. cuius uerba uide 5. repl. 1. in
 prin. Huius replicationis duplicatio prima haec est:
 Nisi ab actu remoto solutum sit. Quae duplicatio ipso
 quidem iure subsistit, uerum eius triplicatio haec est:
 Nisi debitor soluens cum remotum esse ignorauit. Quae
 triplicatio approbatur l. distigat. 51. ff. de solut. cuius
 uerba uide 5. repl. 6. dupl. 2. Altera duplicatio est:
 Nisi seruo, dum est in fuga, solutum sit. Haec duplicatio
 approbatur l. qui hominem. 34. ff. et cum fugitiuus. ff.
 de solut. his uerbis: Cum fugitiuus, qui pro libe-
 ro se gerebat, rem uēdidisset: responsum est,
 emptores fugitiuo soluentes à domino li-
 berato

beratos non esse. Huius duplicationis triplicatio haec est: Nisi debitor ignorauit seruum fugitiuum esse. Quae triplicatio approbatur l. fugitiuus. 19. in prim. ff. de solutionibus, his uerbis: Fugitiuus meus, cum pro libero se gereret, numos mihi subreptos tibi credidit obligari te mihi, La-beo ait. Sed si eum liberum existimans solueris ei: liberari te a me. Sed si alij soluisse iussu eius, uel is ratum habuisset: non liberari. quia priore casu mei numi facti essent, & quasi mihi solutum intelligeretur. Et ideo seruus meus, qui peculiari nomine crediderit, exigen do liberabit debitorem: delegando autem uel nouando non idem consequetur. Tertia duplicatio est: Nisi seruo manumisso uel alienato sit solutum. Haec duplicatio ipso quidem iure subsistit, uerum eius triplicatio prima haec est: Nisi debitor soluens ignorauit seruum manumissum uel alienatum esse. Quae triplicatio approbatur l. quod seruus. 11. in fine. ff. de positi. cuius uerba uide s. lib. 39. cap. 7. quae est. 3. except. 10. repl. 2. Concordat l. si quis. 18. ff. de solutionibus, his uerbis: Si quis seruo pecunijs exigendis praeposito soluisse post manumissionem: si quidem ex contractu domini, sufficit quod ignorauerit manumissum. Quod si ex causa peculiari: quamuis scierit manumissum, si tamen ignorauerit ademptum ei peculium, liberatus erit. Utroque autem casu manumissus, si interuertiendi causa id fecerit, furtum domino facit. Nam et si debitori meo mandauero, ut Titio pecuniam solueret, deinde Titium uetuoero accipere, idque ignorans debitor Titio simulanti se procuratorem soluerit: & debitor liberabitur, & Titius furti actione tenebitur. Concordat item Inst. de mandato. §. huic simile. cuius uerba uide s. lib. 43. cap. 12. quae est. 3. except. 18. repl. 2. Altera triplicatio est: Nisi ex peculiari causa debitor manumisso soluit. Haec triplicatio approbatur uerbis d. l. 18. iam propositis hisce: Quod si ex causa peculiari, quamuis scierit manumissum, &c. Concordat l. si seruus. 32. ff. de solutionibus. cuius uerba uide s. cap. prox. except. 9. distinct. 3. Concordat item l. quod seruus. 35. ff. eod. tit. his uerbis: Quod seruus ex peculio suo credidisset, aut deposuisset: id ei, siue uenisset, siue manumissus esset, reddere solui potest: nisi aliqua causa intercederet, ex qua intelligi posset, inuito eo, cuius tunc seruus fuisset, ei solui. Sed et si quis pecuniam dominicam ab eo congeneratus esset, si permissu domini seruus negotium dominicum gessisset, idem iuris est. Videri enim uoluntate domini eos qui cum seruo negotium contraherent, & ab eo accipere, & ei soluere. Concordat item l. serui. 15. §. fin. ff. de action. & obligationib. his uerbis: Si seruo qui mutuam mihi pecuniam dederat, manumisso soluat: liberor. Item concordat l. seruus. 3. ff. de manumissionibus que seruis, cuius uerba uide s. lib. 19. cap.

10. quae est. 13. reg. 6. in prim. Huius triplicationis quadruplicatio est: Nisi debitor soluens scierit manumisso uel alienato peculium ademptum. Quae quadruplicatio approbatur uerbis d. l. 18. §. tripl. prox. propositis hisce: Si tamen ignorauerit ademptum ei peculium. Concordat d. l. 32. ibi: cum ignoraret. Quarta proposita replicationis duplicatio est: Nisi conditionis implende causa domino datus iussus, seruo eius dederit. Haec duplicatio approbatur l. qui heredi. 4. 3. in prim. ibi: contra qui. ff. de condit. & demonstrat. cuius uerba uide s. lib. 34. cap. 5. membr. 3. de condit. impleta, except. 7. repl. ult. Huius duplicationis triplicatio prima haec est: Nisi consentiente domino, seruo eius detur. Quae triplicatio approbatur d. uerf. contra qui. Altera triplicatio est: Nisi pecunia seruo soluta in rem domini sit uersa. Quae triplicatio approbatur l. Stichum. 95. §. usum fructum. ibi: itaque ita recipi. ff. de solut. cuius uerba uide s. repl. 4. dupl. 1. in prim. Haec de decima replicatione eiusque duplicationibus sunt dicta. Sed & plures huiusmodi duplicationes uide s. cap. prox. except. 9. distinct. 1. cum sequentibus. Undecima replicatio est: Nisi seruo creditoris ex causa peculiari sit solutum. Haec replicatio approbatur simul & distinguitur per ea quae proposita sunt d. except. 9. Duodecima replicatio est: Nisi filiofamilias creditoris ex causa peculiari solutum sit. Haec replicatio approbatur per ea quae proposita sunt s. cap. prox. exc. 8. Decimatertia replicatio est: Nisi marito creditricis solutum sit. Haec replicatio reprobatur l. cum maritu. 11. C. de solutionib. his uerbis: Cum maritum tantum a debitoribus tuis, minoris uiginti quinque annis constituta, uelut ex causa tibi debiti aliquam accepisse quantitatem, nec tamen te consentum accommodasse significes: nullum tibi praedictum potuit fieri, nisi factam solutionem post maiorem aetatem ratam feceris. Decimaquarta replicatio est: Nisi cum substituto solutum esset, instituto adhuc delibente: hereditas postea ad substitutum sit deuoluta. Haec replicatio approbatur l. pupilli. 96. §. fin. ff. de solut. his uerbis: Cum institutus delibaret, substituto pecunia per errorem soluta est: ad eum hereditate postea deuoluta, causa conditionis euanescit. Quae ratio facit, ut obligatio debiti soluat. Decimaquinta replicatio est: Nisi alij tanquam heredi solutum sit, adita ab eo hereditate: hoc enim casu, quamuis postea aduersus aditionem in integrum restituitur, nihilominus debitor per solutionem ei factam uidetur liberatus. Haec replicatio approbatur l. filius. 90. ff. de solutionib. his uerbis: Filius qui administrabat ut haeres paterna bona, pecuniam ex his Sempronio mutuam dedit, & eandem particularim recepit: deinde se abstinuit, quia minor annis erat, ab ea hereditate questum est, curator bonorum patris constitutus, an aduersus Sempronium utilem actionem habeat? Scaeuola respondit, nihil proponi,

cu

cur non is qui soluisse id quod mutuam iam ira acceperat, liberatus esset. Plane replicatio proposita in eo tantum debito, quod cum eodem cui solutio facta est, contractum sit, locum habet: ut patet ex uerbis iam propositis hisce: Qui soluisse id quod mutuam iam ita acceperat. In alijs autem hereditarijs debitis solutio huic possessori hereditatis facta prodesse debitori non uidetur, nisi is quod ei solutum est, uero heredi restituerit: ut patet ex ijs quae proposita sunt s. repl. 7. Decima sexta replicatio est: Nisi alij cui solutum est, aequae actio competebat, ac et qui nunc agit, quique exceptione proposita uiuit. Haec replicatio approbatur exemplo duorum reorum stipulandi, Inst. de duob. reis stipul. §. ex huiusmodi. cuius uerba uide s. lib. 38. capite 12. reg. 2. in prim. Concordat l. 2. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. reg. 2. in prim. Item concordat l. in duob. 3. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. reg. 2. in prim. Item concordat l. si rem. 31. §. si duo. ibi: ferè autem. ff. de nouat. cuius uerba uide s. cap. 14. except. 5. Aliud exemplum proponitur in duobus, quibus noxalis actio competit: hoc enim casu occupantis melior est conditio, ut si uni ex ijs prius ad sententiam peruenienti seruus noxae deditus sit, dominus ab altero etiam liberetur. Quod exemplum proponitur l. si quis. 14. in prim. ff. de noxalibus actionibus. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 2. quae est. 15. repl. 11. Plane propositae replicationis duplicatio prima haec est: Nisi eius actio cui solutum est, per exceptionem potuit elidi. Haec duplicatio approbatur exemplo l. si duo. 128. in prim. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Si duo rei stipulanda exstitissent, ut alter utiliter, alter inutiliter stipularetur: ei qui non habet promissorè obligatum, non reddere soluitur: quia non alterius nomine ei soluitur, sed suae obligationis, quae nulla est. Huius duplicationis triplicatio haec est: Nisi cum Titius & Scius decem aut Stichum, qui Titij est, stipulati essent: Titio decem sint soluta, hoc enim casu, quamuis Titius Stichum tanquam rem suam inutiliter erat stipulatus: solutio tamen ei facta etiam alterius actionem peremit. Quae triplicatio approbatur l. si id. 15. §. idem ait. ff. de duobus reis constituen. cuius uerba uide s. lib. 38. cap. 12. reg. 2. except. 11. Altera duplicatio est: Nisi cum ex duobus, quibus eadem competit actio, unus rem in iudicium deduxisset, alteri postea soluat. Quae duplicatio approbatur l. ex duobus. 16. ff. d. tit. his uerbis: Ex duobus reis stipulandi si semel unus egerit, alteri promissor offerendo pecuniam nihil agit. Concordat l. si Titius. 9. ff. de uerb. oblig. cuius uerba uide s. lib. 38. cap. 7. reg. 5. Item concordat l. si quis. 57. in fine. ff. de solutionib. cuius uerba uide s. repl. 4. dupl. 5. Tertia duplicatio est: Nisi cum ex duobus, quibus eadem competit actio, uel solui potest, uni constitutum esset, alteri postea soluat. Haec duplicatio approbatur l. si uero mihi. 8. cum duabus legibus sequentibus. ff. de constituta pecunia, his uerbis: Si mihi aut Titio constitueris te soluturum: mihi comperit actio. Quod si posteaquam soli mihi te soluturum constituisti, solueris Titio: ni-

hilominus mihi teneberis. Titius tamen indebiti conditione tenebitur, ut quod ei perperam solutum est, ei qui soluit reddatur. Idem est, etsi ex duobus reis stipulandi post alteri constitutum, alteri postea solutum est: quia loco eius cui iam solutum est, haberi debetis cui constituitur. Quarta duplicatio est: Nisi cum singulis non in solidum, sed pro parte competeret actio, uni ex ijs solidum sit solutum: hoc enim casu alter postea agens proposita replicatione non repellitur. Quae duplicatio approbatur exemplo heredum, quibus singulis non nisi pro parte hereditaria competit actio: ut ostensum s. lib. 36. cap. 15. reg. 7. except. 8. ubi huius etiam duplicationis uide triplicationes, item s. lib. 39. cap. 7. quae est. 3. except. 10. repl. 3. Haec tenet de exceptionibus aduersus solutionem, desumptis ex persona tam solutis, quam eius cui solutio facta est. Sequitur tertium genus, earum scilicet exceptionum quae sumuntur ex re in solutum data.

DE EXCEPTIONIBVS aduersus solutionem, desumptis ex re in solutum data. Cap. IX.

XIII. Exceptio: Nisi aliud pro alio sit solutum. Haec exceptio approbatur l. 2. §. mutui, in fine. ff. si certum petatur, his uerbis: Aliud pro alio inuito creditori solui non potest. Concordat l. qui res suas. 98. §. Romae. ibi: nemo enim. ff. de solutionib. cuius uerba uide s. cap. prox. repl. 4. dupl. 7. Concordat item l. si cum aurum. 50. ff. eod. tit. his uerbis: Si cum aurum tibi promissum, ignorantem quasi aurum accepserim: non liberabor. Sed nec repetam hoc quasi indebitum solutum, quod sciens feci. petentem tamen aurum exceptione submouebo, si non reddas aequum quod accepisti. Item concordat l. eum a quo. 16. C. de solutionibus, his uerbis: Eum a quo mutuam pecuniam sumpsisti, in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui, compelli iuris ratio non permittit. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi consentiente creditore aliud pro alio sit solutum. Haec replicatio approbatur Inst. quib. modis tollitur obligat. in prim. cuius uerba uide s. cap. 6. quae est. 2. reg. 1. Concordat l. manifesti. 17. C. de solutionibus. cuius uerba uide s. cap. 7. except. 1. in prim. Huius exemplum proponitur l. si operas. 20. C. d. tit. his uerbis: Si operas certi serui in debitum conuenire placuit: his secundum fidem conuentionis praestitis, de mancipio restituendo pacti tenor seruari debet. Huius replicationis duplicatio prima haec est: Nisi id quod in solutum datum est, sit euictum. Haec duplicatio approbatur simul & distinguitur 3. except. 35. Altera duplicatio est: Nisi nomine debitoris in solutum dato, debitor desierit esse soluendo. Haec duplicatio reprobatur l. pupilli. 96. §. soror. ff. de solutionibus, cuius uerba uide s. lib. 9. cap. 5. except. 30. Tertia duplicatio est: Nisi cum conuenisset, ut aliud pro alio solueretur: creditor antequam

solum esset, id quod ab initio debebatur in iudicio deduxerit. hoc enim casu debitor aliquid de quo conuenit offerendo non liberatur. Quae duplicatio (teste Accursio) approbatur l. si quis. 57. in prin. ff. de solut. his uerbis: Si quis stipulatus fuerit decem in melle: solui quidem mel potest antequam ex stipulatu agatur. Sed si semel actum sit, & petita decem fuerint: amplius mel solui non potest. Item si mihi aut Titio, &c. Reliqua uerba, simile casum proponunt, uide §. cap. prox. repl. 4. dupl. s. Quarta duplicatio est: Nisi pro pecunia debita res immobilis maioris precij, quasi plus debeatur, soluta sit. Quae duplicatio approbatur l. si non fortem. 26. §. si centum. ff. de condict. indebiti. cuius uerba uide §. lib. 49. cap. 6. quae §. 5. reg. 2. except. 2. Haec de prima replicatione. Altera replicatio est: Nisi cum creditor aliquid pro re debita stipulatus esset, debitor postea ipsum quod ab initio debebatur, obtulerit: hoc enim casu liberatur, quamuis aliquid pro eo stipulanti creditori promississet. Quae replicatio approbatur exemplo dotis l. quamuis. 45. in prin. ff. de solut. his uerbis: Quamuis stipulanti uxori uir sponderit, dirempto matrimonio praedia quae doti erant obligata, in solutum dare: tamen satis esse offerre dotis quantitatem. Tertia replicatio est: Nisi debitor pecuniam numeratam non habens, pro ea res soli in solutum dare sit paratus. Haec replicatio approbatur Nouell. c. 4. §. quod autem consequitur, his uerbis: Si quis fidem & facultates mutuantis secutus aurum credat, cui ad solutionem non aurum, sed tantum res immobilis suppetat: creditor autem urgeat, & omnino aurum efflagitet, tamen si neque aurum, neque ulla res mobilis in parato sit: liberum creditori per nos fuerit, si uelit uel immobiles res pro auro capere. Certum si nemo qui res eius immobiles comparat, ad sit, creditore subinde rumores spargente, pignori nexa esse bona eius cui mutuum dederit, ea que re ad emptionem accedere uolentes deterrent: tunc in hac quidem 40 alma turbe gloriosissimi reipub. nostrae proceres, pro modo iurisdictionis tunicuique; à lege & nobis assignata, in prouincijs uerò gentium praesides procurent, ut exacta rerum debitoris aestimatione inita, creditoribus res immobilis pro portione debiti cum cautione, qualem debitor dare poterit, addicatur. Caeterum in additione earum rerum talis processus sit: quae quidem meliores & praestantiores erunt, has addicat creditori: quae uerò deteriores, eas post solutionem debiti patiatu resideré apud debitorem. Neque enim iustum fuerit, ut qui aurum mutuum dedit, aurum auté recipere nequit, sed possessionem immobilem agnoscere compellatur: non item praestantiores debitoris res percipiat, & per hoc saltem se confoletur, quod quamuis aurum non receperit, aut eorum aliquid quae asportari possunt, possessione

tamen sibi habere licet haud despicabilem. Atque in hoc quidem perspicua quaedam legis humanitas elucet, agnoscentque creditores, quod ipsa necessitatis ratio rem eò perductura fuisset, tamen si hanc legem non perscripsissemus. Nam nec debitor pecuniae indigens, emptor esse non inueniens, quidquam aliud facturum erat, quam ut bonis cederet: & consequenter rursus ad creditorem res peruenissent, creditam pecuniam recipere nequeuntem. Vnde quod tam creditori quam debitori cum contumelia & amarulento effectu accidisset, id nos cum summa humanitate, & ut legislatorem deceret, terantes, & aduersa fortuna oppressis debitoribus opem ferimus, & neque asperimus creditoribus in commodi uideri possumus, id illis iniungentes, ad quod, si pergant minus dicto audientes esse, omnino ipsi deuenturi sint. Sanè si creditor paratus sit aliquem perquirere qui emat, necessitatem habeat debitor hoc facere, arbitrio iudicis oblata cautione, qualem prorsus dare poterit. Ita enim undique creditorum commodis prospiciendum est, ne ullo debitorum modo grauentur: Creditorem autem ueteres secuti leges constituimus, quicumque actionem contra aliquem habere potest, et si non mutuum contractum, sed aliud genus contractus subsistat: ut tamen ea quae argenti distractores constituerint, propter utilitatem illorum contractuum in suo ordine permanent. Quarta propositae exceptionis replicatio est: Nisi res ipsa quae debetur, praestari non possit. tunc enim aestimationem eius praestando debitor liberatur. Quae replicatio approbatur per ea quae proposita sunt §. lib. 36. cap. 8. reg. 3. item lib. 32. cap. 3. reg. 15. Quinta replicatio est: Nisi tignum adibus iunctum uindictatur: hoc enim casu, si debitor duplum praestiterit, est ab soluendus, de qua re uide §. lib. 47. cap. 23. Sexta replicatio est: Nisi creditor id quod accepit, non restituat. Quae replicatio approbatur l. si cum aurum. 50. in fine. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. ead. except. in prin. Septima replicatio est: Nisi parte bonorum legata, haeres aestimationem offerat, uel certas res ex bonis, non singularum rerum partes: hoc enim casu liberatur, quamuis non partem legatam, sed aliud soluat. Quae replicatio approbatur per ea quae proposita sunt §. lib. 32. cap. 3. reg. 15. except. 2. Octaua replicatio est: Nisi ex causa mutui quis aliam rem quam accepit, eiusdem tamen generis & qualitatis, soluerit. l. 2. in prin. §. 1. ff. si certum petatur.

¶ 1111. Exceptio: Nisi alterius formae numi, quam accepti sunt, in solutum dentur. Haec exceptio approbatur sub conditione l. Paulus. 99. ff. de solution. his uerbis: Paulus respondit, creditorem non esse cogendum in aliam formam numos accipere, si ex ea te damnatum aliquod passurus sit.

¶ V. Exceptio: Nisi non solidum quod debetur, sit solutum.

solutum. Haec exceptio approbatur l. si ex maiore. 7. C. de exceptionibus, his uerbis: Si ex maiore debiti quantitate minor tibi soluta est, nec liberationem debitori tuo praestitisti: petere quod non probatur redditum, contra exceptionem patenti replicatione tuam adiuuans intentionem, minimè prohiberis. Concordat l. qui hominem. 34. §. si dotem. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. except. prox. Item concordat l. si quis. 46. in fine. ff. cod. de his uerbis: Si quis per dolum pluris aestimatum fundum in solutum uiderit, non liberatur: nisi id quod deest, repleatur. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi quoad partem quae soluta est: pro ea enim parte nihilominus prodest solutionis exceptio. Quae replicatio approbatur l. si stipulatus. 9. §. qui decem. ff. de solutionibus. his uerbis: Qui decem debet, partem soluendo in parte obligationis liberatur, & reliqua quinque sola in obligatione remanent. Item qui Stichum debet, parte Stichi data, in reliqua 20 partem Stichi tenetur. Concordat l. quidam. 21. ff. si certum petatur, his uerbis: Qui dam ex estimauerunt, neque eum qui decem peteret, cogendum quinque accipere, & reliqua persequi: neque eum qui fundum suum diceret, parte duntaxat iudicio persequi. Sed in utraque causa humanius mihi facturum uideretur Praetor, si actorem compulerit ad accipiendum id quod offertur: cum ad officium eius pertineat lites deminuere. Concordat item l. permittendum. 8. ff. si pars haereditatis, partem quidem hereditatis defendere, partem uerò cedere. Nec enim prohibet aliquem totam haereditatem possidere, & partem scire dimidium ad se pertinere, de qua altera parte controuersiam non facere. Item concordat l. ult. ff. quibus modis pignus soluitur. cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 4. causa 1. except. 9. Item concordat Inst. quibus modis tollitur obligatio. §. sicut autem. cuius uerba uide §. cap. 13. 40 quae §. 5. except. 22. repl. 1. Planè propositae replicationis duplicatio prima haec est: Nisi rei quae diuisionem non recipit, pars sit soluta: hoc enim casu pro nulla parte liberatio contingit. Quae duplicatio approbatur l. 2. in prin. ff. de uerb. oblig. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 36. cap. 6. reg. 5. except. 7. repl. 2. Altera duplicatio est: Nisi cum genus deberetur, pars speciei sit soluta. Quae duplicatio approbatur exemplo l. si stipulatus. 9. §. qui autem. ff. de solutionibus. his uerbis: Qui hominem debet, parte Stichi dando nihilominus hominem debere non definit. denique homo adhuc ab eo peti potest. Sed si debitor reliqua partem Stichi soluerit, uel per actorem steterit, quo minus accipiat: liberatur. Concordat l. in executione. 85. §. pro parte. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 8. reg. 19. Plura de hac duplicatione uide §. lib. 36. cap. 6. reg. 5. except. 7. repl. 3. Tertia duplicatio est: Nisi una res ex duabus debeatur: hoc enim casu partis solutio in

nulla parte praestat liberationem. Quae duplicatio approbatur per ea quae habentur d. except. 7. repl. 4. Concordat l. si non fortem. 26. §. si decem. ff. de condict. indebiti. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 6. quae §. 5. reg. 7. Quarta duplicatio est: Nisi quoad obligationem accessoriam: puta poenalem, usurarum, pignoratitiam, ab his enim obligationibus, nisi solidum quod debetur sit solutum, in nulla parte liberatio contingit. Quae duplicatio in poenali quidem obligatione approbatur per ea quae proposita sunt §. lib. 36. cap. 6. reg. 5. except. 7. repl. 6. In usurarum obligatione approbatur simul & distinguitur per ea quae proposita sunt §. lib. 36. cap. 9. quae §. 1. except. generali 4. repl. 2. In pignoratitia obligatione duplicatio proposita approbatur simul & distinguitur per ea quae proposita sunt §. lib. 40. cap. 4. causa 1. except. 4. Planè propositae duplicationis triplicatio prima est in fideiussoria obligatione, quae quauis accessoria sit, tamen per partis solutionem pro parte tollitur. l. quoties. 37. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. dupl. prox. Concordat l. ex iudicatum. 16. ff. iudicatum solui. Altera triplicatio est: Nisi aliud inter partes conuenit. Quae triplicatio approbatur l. tutor. 41. §. Lucius Titius. uerbi non hac lege. ff. de usuris. l. in his. 5. §. si duos. ff. de solutionibus. Tertia triplicatio est: Nisi duo pluresue aliquid sub poena debeant, quod unus pro sua parte praestare possit, in solidum non possit. hoc enim casu pro sua parte praestando etiam in poenali obligatione pro sua parte liberatur. Quae triplicatio approbatur simul et exemplis declaratur l. ead. 4. §. Cato. ff. de uerb. oblig. ubi duo haec exempla proponuntur, Amplius non agi, & Ratam rem haberi: quorum unumquodque quilibet pro sua parte praestare potest: ut autem et caeteri ratio habeant, uel ne caeteri amplius non agant, hoc praestare non potest. Quarta triplicatio est, Quod quamuis particularis solutio ab accessoria obligatione ipso iure pro nulla parte liberet, profit tamen ad exceptionem aequitatis, ratione l. si seruus. 9. §. si plures. ff. si quis cautionibus. l. cui usufructus. 30. ff. de usufructu legato. Hac ratione particularis solutio secundum ius canonicum, mirum est, suam ad nos. 9. extr. de poenis, etiam in poenali obligatione pro parte liberat. Quae etiam dicitur communis Doctorum sententia apud Boer. dec. 349. num. 8. Haec de quarta duplicatione. Quinta duplicatio est: Nisi quoad partem fideiussoriam, nam licet pluribus fideiussoribus datis, pars debiti soluta sit: nullus tamen fideiussor liberatur, nisi solidum sit solutum, ut omnes simul liberentur. Cuius tamen triplicatio prima haec est: Nisi in solutione specialiter id sit actum, ut partis solutione quidam ex fideiussoribus liberentur. Quae triplicatio approbatur l. in his. 5. §. si duos. ff. de solut. his uerbis: Si duos quis dederit fideiussores: potest ita solui, ut unum liberet. Altera triplicatio est: Nisi unus fideiussor suam partem soluerit: hic enim liberatur, quamuis alter maneat obligatus. Quae triplicatio approbatur l. quoties. 37. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Quoties unus ex fideiussoribus suam partem soluit, set, tanquam negotium reo gessisset: perinde habendum est, ac si reus ipse unius fideiussoris partem soluat: sed tamen ut non ex for-

ex forte decedat, sed is fideiusfor solus liberetur, cuius nomine solutio facta fuerit. *Concordat l. ex iud. 16. ff. iudicatum solui, his uerbis: Ex iudicatum solui stipulatione, &c. Huius triplicationis quadruplicatio hæc est: Nisi quis decem aut hominem promississet, duob. fideiusforibus datis, hoc enim casu, quamuis unus ex ijs quinque soluerit, uel partem hominis nondum tamen liberatur. Quæ quadruplicatio approbatur l. qui hominē. 34. §. si decem. ff. de solut. cuius uerba uide 7. except. prox. Sexta duplicatio est: Nisi emptor empti actione agēs, solidum precium nondum soluerit: hoc enim casu, quamuis partem precij soluerit, pro nulla tamen parte empti actio illi competit. Quæ duplicatio approbatur per ea quæ proposita sunt §. lib. 42. cap. 1. except. generali 10. repl. 2. Septima duplicatio est: Nisi fundi debitor usum fructum eius soluerit, qui postea extinctus ad suam proprietatem reuertitur: hoc enim casu pro nulla parte liberatio contingit. Quæ duplicatio approbatur l. si ita. 126. §. 1. in fine. ff. de uerb. oblig. cuius uerba uide 7. cap. prox. except. 36. Octaua duplicatio est: Nisi conditionis implendæ causa soluat. Hæc duplicatio approbatur simul & distinguitur §. lib. 34. cap. 5. quæst. 3. except. 10. Hæc de prima proposita exceptionis replicatione: de qua plura uide apud Alciatum in l. quidam. 22. ff. si certū petatur. Sanè si, cum ex pluribus causis deberetur, pars debiti sit soluta: à quo debito liberatio cōtingat, dicitur 7. cap. 12. Altera proposita exceptionis replicatio est: Nisi parte debiti soluta, reliqua pars per pactum sit remissa: hoc enim casu in solidū liberatio cōtingit. Quæ replicatio approbatur l. creditori. §. C. de pactis. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 5. in prin. Tertia replicatio est: Nisi parte debiti recepta, creditor totum se recepisse scripserit. Hæc replicatio reprobat sub conditione l. si inter. 6. C. de solution. cuius uerba cum cōcordantib. uide §. lib. 7. cap. 3. quæst. 8. except. 3. in prin. Quarta replicatio est: Nisi cum quis sibi decem aut Titio quinq. dari stipulatus esset, Titio quinq. sint soluta: hoc enim casu in solidum contingit liberatio. Quæ replicatio approbatur simul & distinguitur l. qui res suas. 98. §. qui stipulatur. ff. de solutionib. his uerbis: Qui stipulatur sibi aut Titio: si hoc dicit, si Titio non solueris, dari sibi uidetur conditionaliter stipulari. Et ideo etiam sic facta stipulatione, Mihi decem aut Titio quinq. dari? quinq. Titio solutis, liberabitur reus à stipulatore. Quod ita potest admitti, si hoc ipsum expressim agebatur, ut quasi pœna adiecta sit in persona stipulantis, si Titio solutum non esset. At ubi simpliciter sibi aut Titio stipulatur: solutionis tantum causa adhibetur Titio. Et ideo quinq. ei solutis, remanebunt reliqua quinq. in obligatione. Contrà si mihi quinq. &c. Reliqua uerba uide §. cap. prox. repl. 4. duplic. 10. *Concordat l. si seruus. 141. §. cum mihi. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 26. repl. 1. dupl. 2. Quinta replicatio est: Nisi quis eandem rem septius promiserit: tunc enim eam semel prestando in solidū liberatur. Quæ replicatio approbatur**

simul & distinguitur per ea quæ proposita sunt d. cap. 3. except. 31. Sexta replicatio est: Nisi unus heredum debitoris suam partem hereditariā soluerit: hic enim in solidū liberatur, etiam si eius coheredes nihil soluant. Quæ replicatio approbatur simul & distinguitur per ea quæ proposita sunt §. lib. 36. cap. 6. reg. 5. except. 7.

XVI. Exceptio: Nisi non eiusdem, sed diuersarum rerum partes in solutū sint date. Hæc exceptio approbatur l. qui hominem. 34. §. si duo. ff. de solut. his uerbis: Si duo rei stipulandi hominem dari stipulati fuerint, & promissor utriq. partes diuersorum hominū dederit: dubiū non est, quin non liberetur. Sed si eiusdem hominis partes utriq. dederit, liberatio contingit: quia obligatio cōmunis efficit, ut quod duobus solutum est, uni solutū esse uideatur. Nam ex contrario, cum duo fideiussores hominē dari spopōderint diuersorum quidē hominum partes dantes non liberabuntur. At si eiusdem hominis partes dederint, liberabuntur. *Concordat d. l. 34. §. si decem, in fine, his uerbis: Si decem aut hominem dari stipulatus fuero, & duos fideiussores accipero Titium & Mæuium, & Titius quinq. soluerit: nō liberatur, priusquam Mæuius quois; quinq. soluat. quōd si Mæuius partē hominis soluerit: uterq. remanebit obligatus. Item cōcordat l. si quis. 15. ff. de leg. 2. his uerbis: Si quis duob. hæredibus institutus, ita legauerit: Stichū aut decem hæredes danto: non potest alter hæredum quinq. alter partem Stichi dare: sed necesse est utrunq. aut Stichum totum, aut decem soluere. Item concordat l. in executione. 85. §. pro parte. ibi: alioquin. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 8. reg. 19. Item cōcordat l. planē. 2. ibi: quia nec soluere. ff. de condit. indebiti. cuius uerba uide 7. lib. prox. cap. 6. quæst. 3. reg. 2. except. 1. *Concordat item l. si nō sortem. 26. §. fin. ff. cod. tt. cuius uerba uide 7. d. cap. 6. quæst. 5. reg. 7.**

XVII. Exceptio: Nisi eadem res septius in solutum sit data. Hæc exceptio reprobat l. si quis. 67. ff. de solutionib. his uerbis: Si quis duos homines promiserit, & Stichū soluerit: poterit eiusdem Stichi dominium postea consecutus dando liberari. In numis minor uel propē nulla dubitatio est. Nam etiam apud Alfenum Seruius eum qui minus à debitore suo acciperet, & liberare eum uellet, respondit, posse sæpius aliquot numos accipiendo ab eo, eiq. retrō dando, ac rursus accipiendo id efficere: ueluti si centum debitore decem acceptis liberare creditor uelit, ut cum decem acceperit, eadem ei retrō reddat, mox ab eo accipiat, ac nouissimè retineat. Et si in dubitationem à quibusdam hoc malè deducatur, quōd non possit uideri is qui ita acceperit, ut ei à quo accepit, retrō reddat: soluisse potius, quam dedisse. *Cōcordat l. Mæuius. 68. §. duorum. ibi: atque etiam hanc. ff. de leg. 2. cuius*

cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 11. causa 57. except. 5.

XVIII. Exceptio: Nisi debitor non suam, sed alienam rem in solutū dederit. Hæc exceptio approbatur l. Iulianus. 47. §. fin. ff. mandati. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 4. quæst. 1. except. 2. *Concordat l. Cassius. 17. ff. de solut. cuius uerba uide 7. cap. prox. in prin. Concordat item l. si alieni. 78. in prin. ff. cod. tt. cuius uerba uide 7. repl. 3. Huius exceptionis species est, si quis creditoris numos ei in solutū dederit. Quæ species proponitur l. si mādauero. 22. §. si mādauerim, in fine. ff. mādati. cuius uerba uide §. lib. 43. cap. 14. quæst. 1. except. 18. repl. 1. Alta species est, si debitor rem à se legata in solutum dederit. Quæ species proponitur l. inter stipulantes. 83. §. si rem quam ibi; quia & ipse. ff. de uerb. oblig. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 5. except. 36. repl. 1. *Concordat l. qui res. 98. in prin. ff. de solut. cuius uerba uide 7. cap. 10. except. 35. in prin. Huius exceptionis prima replicatio in iam dicta secunda specie est hæc: Nisi cum res in solutum data, sub conditione ab eo legata esset, conditio ista defecerit. Quæ replicatio approbatur d. §. si rem quā, & d. l. 98. in prin. Altera replicatio est: Nisi creditor rem alienam in solutum acceptam uiscepserit. Hæc replicatio approbatur l. si quis. 60. §. de solut. his uerbis: Is qui alienum hominem in solutum dedit, uel uicario homine liberatur. *Concordat l. Iulianus. 47. §. fin. ibi: sed si stipul. ff. mandati. cuius uerba uide supra lib. 45. cap. 4. quæst. 1. except. 2. Tertia replicatio est: Nisi numi alieni in solutū dati alijs sint mixti. Hæc replicatio approbatur l. si alieni. 78. ff. de solut. his uerbis: Si alieni numi in scio uel in uito domino soluti sunt, manēt eius cuius fuere. Si misti alijs essent, ita ut decerni nō possent: eius fieri qui accepit, in libris Caij scriptum est: ita ut actio domino cū eo qui dedit, furti competere. Quarta replicatio est: Nisi pecunia in solutum data, sit à creditore cōsumpta. Hæc replicatio approbatur l. non omnis. 19. §. fin. ff. si certum petatur. cuius uerba uide §. lib. 39. cap. 2. quæst. 1. in fine, repl. 1. *Concordat l. Cassius. 17. in fine. ff. de solut. cuius uerba uide 7. cap. prox. in prin. Concordat 40 item l. si is. 94. in prin. ibi: sed est fideiusfor. ff. cod. tt. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 4. quæst. 1. except. 2. repl. 1. Quinta replicatio est: Nisi creditor numos alienos in solutum acceptos debitori non restituat. Hæc replicatio approbatur d. l. 94. in prin. his uerbis: Si is cui numos debitor soluit alienos, numis integris pergat petere quod sibi debeatur, nec offerat quod accepit: exceptione doli mali submouebitur. Sexta replicatio est: Nisi pars tantum rei in solutū data aliena sit: hoc enim casu pro reliqua parte contingit liberatio. Quæ replicatio approbatur d. l. 94. in prin. his uerbis: Si communes numos credam aut solutam: cōfestim pro parte mea nascetur & actio & liberatio, siue in singulis numis communionem pro diuisio quis esse intelligat, siue in pecunia non corpora cogitet, sed quantitatem. Septima replicatio est: Nisi debitor qui rem alienam in solutum dedit, postea eius rei dominium sit nactus. Hæc replicatio approba-****

tur exemplo l. qui res. 98. §. rem autē. ff. de solut. his uerbis: Rem caltrēsis peculij soluēte patre, perinde accipere debemus, ac si alienam dedisset: quāuis possit residere apud eum cui soluta est, mortuo prius in testato filio. Sed tūc adquisita creditur, cum filius decesserit, & utiq. cuius fuerit, euentus declaret: sicq. & hoc ex his quæ ex post factis sunt, in præteritum cuius quid fuerit, declaret. Aliud exemplum proponitur l. si is. 94. §. sed est fideiusfor. ff. cod. tt. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 4. quæst. 1. except. 2. repl. 1. Huic replicationi concordat 5. repl. 1.

XIX. Exceptio: Nisi res cuius ususfructus alienus est, in solutum sit data. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. si se. 4. §. fin. ff. de re iudicata, his uerbis: Celsus scribit, si noxali condemnatus eum seruum in quo ususfructus alienus est, noxæ dedisti: posse tecum adhuc agi iudicati. Sed si ususfructus interierit: liberari ait. *Concordat l. si hom. 69. ff. de solut. his uerbis: Si hominem in quo ususfructus alienus est, uel qui erat pignori Titio obligatus, noxæ dedisti: poteris cui condemnatus es, tecum agere iudicati: nec expectabimus ut creditor eum uendicet. Sed si ususfructus interierit, uel dissoluta fuerit pignoris obligatio: existimo processuram liberationem. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi ususfructus rei sit extinctus. Quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 4. §. fin. & d. l. 69. iam propositis. Huius replicationis duplicatio est: Nisi propter rei interitū ususfructus sit extinctus. Quæ duplicatio approbatur l. cum quis. 38. §. qui hominem. ibi: alioquin. ff. de solut. cuius uerba uide 7. except. 21. repl. 2. dupl. 1.*

XX. Exceptio: Nisi res alij pignori obligata in solutum data sit. Hæc exceptio approbatur l. si rem. 20. ff. de solut. his uerbis: Si rem eam quæ pignoris nomine alij obligata esset, tibi debitam soluero: nō liberabor, quia auocari tibi res potest ab eo qui pignori accepisset. *Concordat l. si hominem. 69. ff. cod. tt. cuius uerba uide 5. except. prox. Concordat item l. qui res suas. 98. in prin. ff. cod. tt. cuius uerba uide 7. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi pignoris obligatio fuerit dissoluta. Hæc replicatio approbatur d. l. 69. in fine. *Concordat d. l. 98. in prin. ibi: nisi ex euentu. Altera replicatio uidetur: Nisi si creditor nondū euicerit re sibi pignori obligatā. Hæc replicatio reprobat d. l. 69. ibi: nec expectabimus.**

XXI. Exceptio: Nisi pro homine statuliber sit solutus. Hæc exceptio approbatur l. Neratius. 63. ff. de conditione indebiti, his uerbis: Neratius casum refert, ubi si quis id quod soluerit, repetere nō possit, quasi debitum dederit, nec tamē liberetur: ueluti si is qui cum certum hominem deberet, statuliberum dederit. nam ideo eum non liberari, quia non in plenum stipulatoris hominem fecerit: nec tamen repetere eum posse, quōd debitum dederit. *Concordat l. qui sibi. 33. in prin. ibi: quemadmodū. ff. de solutio-*

solutio. cuius uerba uide j. cap. prox. except. 35. Item concordat l. qui decem. 72. §. qui hominē. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. except. 24. Huius exceptionis replicatio prima hæc uidetur: Nisi conditio libertatis nondū extiterit. Hæc replicatio reprobat l. cū quis. 38. §. qui hominem. ff. de solutionib. his uerbis: Qui hominē promiserat, si statuliberum soluat: magis puto nō esse expectandam conditionem, sed & creditorem agere posse, & illi conditionem competere. Altera replicatio est: Nisi conditio libertatis defecerit. Hæc replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Quod si interim conditio defecerit: liberabitur perinde atque si quis pendente conditione soluerit per errorem, & antequam condiceret, conditio extiterit. Concordat l. qui res. 98. in prin. ibi: ac si statuliberū. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. cap. prox. excep. 35. in prin. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi mortuo demum statulibero conditio defecerit. Hæc duplicatio approbatur d. §. qui hominem, his uerbis: Illud nullo modo dici conueniet, si mortuo Stichō conditio deficiat, liberari debitorem: quamuis si uiuente eo defecerit, liberaretur. quoniam isto casu nullo tempore perfectè hominem meum feceris. alioquin prope erit, ut etiam si eum seruum, in quo usufructus alienus est, mihi solueris, isq; decesserit: ea solutione liberari uidearis, quod nullo modo probandum est: sicuti si communem soluisse, isq; decessisset. Tertia replicatio est: Nisi non generaliter homo debeatur, sed is qui in solutum datus est. Hæc replicatio approbatur l. si mihi. 92. in fine. ff. de solutionibus, his uerbis: Si quis seruum, quem dari promisit hæres à domino scriptus, statuliberum dederit: liberabitur. Concordat l. statuliberum. 9. §. illud. ff. de statuliberis, his uerbis: Vlpianus. Illud tractatum est, an liberatio contingat ei qui noxæ dederit statuliberum? & Ostantenus putabat liberari. Et idem dicebat, etsi ex stipulatu Stichum deberet, eumq; statuliberum soluisset. At etsi ante solutionem ad libertatem peruenisset, extingueretur obligatio. Tota enim ea in obligatione consistere, quæ pecunia lui præstariq; possint: libertatē autem pecunia lui nō posse, nec reparari posse. quæ sententia mihi uera uidetur. Huius replicationis duplicationes uide §. lib. 38. cap. 5. except. 34. repl. cum sequentibus.

X X I I. Exceptio: Nisi rem deteriozem soluerit. Hæc exceptio approbatur l. cum quid. 3. ff. si certum petatur, his uerbis: Cum quid mutuum dederimus, etsi non cauimus, ut æquè bonum nobis reddatur: non licet debitori deteriozem rem, quæ ex eodem genere sit, reddere: uelut uinum nouum pro uetere. Nam in contrahendo quod agitur, pro cauto habendū est. Id autem agi intelligitur, ut eiusdem generis & eadem bonitate soluat, qua datū

est. Concordat l. qui sibi. 33. §. qui Stichum. ff. de solut. his uerbis: Qui Stichum aut Pamphilum dare promisit, si Stichum uulnerauerit: nō magis eum dando liberatur, quàm si Stichum solum promississet, & à se uulneratum daret. Item qui hominem dare promisit, & uulneratum à se offert, non liberabitur. Iudicio quoq; accepto, si hominem is cum quo ageretur, uulneratum à se offerat: condemnari debet. Sed & ab alio uulneratum si det, condemnandus erit, cum possit alium dare. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi nō genus, sed species debeatur: tunc enim debitor rem talem præstando, qualis est, liberatur. Quæ replicatio approbatur exemplo legatorū per ea que proponuntur §. lib. 32. cap. 6. reg. 1. in prin. Concordat l. cū uenderes. 59. ff. de contrab. empr. cuius uerba uide §. lib. 42. cap. 3. reg. 9. Cuius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi dolo uel culpa debitoris res deterior sit facta. Quæ duplicatio constat ex uerbis d. §. qui Stichum, iam propofitis hisce: Quàm si Stichum solum promississet, & à se uulneratum daret. De qua re uide item d. reg. 1. except. 1. Altera replicatio est: Nisi post mortam debitoris res deterior sit facta. Quæ replicatio approbatur l. 2. ff. de usuris. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 36. cap. 10. quæst. 1. except. 1. repl. Tertia replicatio est: Nisi cum genus debeatur, non optima res soluat, nec pessima. Hæc replicatio approbatur l. fideius. 52. ff. mandati, his uerbis: Fideiusso-rem, si sine adiectione bonitatis tritici pro al-tero triticum spopōdit, quodlibet triticum dando liberari posse existimo. à reo autem non aliud triticum repetere poterit, quàm quo pessimo tritico liberare se à stipulatore licuit. Itaque si paratus fuerit reus, quod dando ipse creditori liberari potuit, si deius- fori dare, & fideiusfor id quod dedit, id est, melius triticum condiceret: exceptione eum doli mali submoueri existimo.

X I I I. Exceptio: Nisi seruus furis noxæ non solutus datus sit. Hæc exceptio approbatur l. qui decē. 72. §. qui hominē. ibi: similiq; ff. de solutionib. cuius uerba uide j. except. prox. Huius exceptionis eadem sunt replicationes, que supradictæ 21. & 22. exceptionis.

X X I I I I. Exceptio: Nisi serui debitor uespillonem aut aliās turpem soluerit. Hæc exceptio reprobat d. §. qui hominem, his uerbis: Qui hominem debebat, Stichum, cui libertas ex causa fideicommissi præstanda est, soluit, non uidetur liberatus. Similiq; modo, si soluerit seruum, qui noxa solutus non est: non liberabitur. Item qui hominem noxæ deditum soluit, non liberabitur. Nam uel minus hic seruum dedit, quàm ille qui seruum nondū noxa solutum. Num ergo etsi uespillonem aut aliās turpem dedit hominem, idem sit? Et sanè datum negare non possumus. Sed differt hæc species à prioribus: habet enim seruum, qui ei auferri non possit.

X X V. Ex-

X X V. Exceptio: Nisi seruus qui manumitti non potest, in solutum sit datus. Hæc exceptio approbatur d. l. 72. §. fin. his uerbis: Promissor serui eum debet hominem soluere, quem si uelit stipulatur, possit ad libertatem perducere.

X X V I. Exceptio: Nisi rei in solutum data aliquid iuris desit. Hæc exceptio approbatur l. etiam. 27. ff. de solut. his uerbis: Etiam circa stipulationem & ex testamento actionem, si res tradita fuerit que debebatur, quamdiu aliquid iuri rei deest, adhuc tamen ipsa res petenda est: ut puta fundum possum petere, licet mihi traditus sit, si ius quoddam cautionis supererit. Huius exemplum proponitur l. Iulianus. 131. §. qui fundum. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. capite prox. repl. 4. duplic. 8.

X X V I I. Exceptio: Nisi numi reprobi sint soluti. Hæc exceptio approbatur l. eleanter. 24. §. qui reprobos. ff. de pignor. action. cuius uerba uide §. libro 40. cap. 4. causa 1. except. 7. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi creditor reprobos numos quos accepit, non restituit. Quæ replicatio approbatur d. §. qui reprobos. ibi: reprobis uidelicet numis reddendis. Altera replicatio est: Nisi antequam reprobi sint numi, per creditorem steterit quo minus pecuniam acciperet. Hæc replicatio reprobat l. cred. 102. in princ. ff. de solut. his uerbis: Creditor oblatam à debitorē pecuniam, ut alia die accepturus, distulit: mox pecunia qua illa res publica utebatur, quasi ærofa iussu Præsidis sublata est: item pupillaribus pecunia, ut possit idoneis nominib. credi seruata, ita interempta est. quæsitum est, cuius detrimentum esset: Scæ uola respondit, secundum ea quæ proponerentur, nec tutoris, nec creditoris detrimentum esse.

DE RELIQUIS EXCEPTIO- nibus aduersus solutionem. Cap. X.

X X V I I I. Exceptio: Nisi non rei conuenti, sed alterius nomine solutio facta sit. Hæc exceptio approbatur l. Calsius. 17. ff. de solut. his uerbis: Calsius ait, si cui pecuniam dedi, ut eam creditori meo solueret: si suo nomine dederit, neutrum liberari: me, quia non meo nomine data sit illi pecunia, quia alienam dederit. Cæterum mandati eum teneri. Sed si creditor eos numos sine dolo malo consumpsisset: is qui suo nomine eos soluisset, liberabitur: ne si aliter obseruaretur, creditor in lucro uerfaretur. Concordat l. cum uxor. 82. ff. de iure dotium. cuius uerba uide §. cap. 8. repl. 1. duplic. 8. Item concordant ea que proposita sunt §. cap. 7. except. 1. distinct. 1.

X X I X. Exceptio: Nisi ex alia causa, quàm ex qua agitur, solutum sit. Hæc exceptio approbatur exemplo lid quod. 74. ff. de solut. his uerbis: Id quod pœnæ nomine à debitorē exactū est, Modestinus ait lucro debere creditoris cedere. Concor-

dant ea que proposita sunt §. libro 40. cap. 12. quæst. 4. reg. 6. except. 1. Aliud exemplum est §. except. proxim. Huius exceptionis replicatio est: Nisi causa, ex qua solutum est, inutilis sit. tunc enim id quod solutum est, in causam utilem, ex qua agitur, computari potest, exemplo l. et post rem. 7. §. si tamen fideiusfor. ff. de transactionib. his uerbis: Si fideiusfor condemnatus transegit, etsi transactio non perimit rem iudicatam, tamè eo quod datum est, releuari rem iudicatam oportet, &c.

X X X. Exceptio: Nisi eo animo debitor dederit, ut recipiat. Hæc exceptio approbatur l. qui sic. 55. ff. de solut. his uerbis: Qui sic soluit ut recuperet, non liberatur: quemadmodum non alienantur numi, qui sic dantur ut recipiantur. Huius replicatio hæc est: Nisi creditor parte debiti accepta, debitori eam reddiderit, rursumq; ab eodem receperit. Quæ replicatio approbatur l. si quis. 67. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 17.

X X X I. Exceptio: Nisi id quod solutum est, conditione indebiti repeti possit. Hæc exceptio approbatur l. eleanter. 23. §. si quis post, in fine. ff. de conditione indebiti. cuius uerba uide §. libro 9. cap. 5. except. 25. repl. 4. dupl. 2. Concordat l. in perpetuum. 61. ibi: nec quod solutum est, repeti possit, ff. de solut. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 5. except. 33. repl. 1. Huius exemplum proponitur l. qui hominem. 34. §. fin. ff. de solutionibus, his uerbis: Qui perpetua exceptione se tueri potest, solutum repetit: & ideo non liberatur. Quare si ex duob. reis promittendi alter pepigerit, ne ab eo peteretur: quamuis soluerit, nihilominus alter obligatus remanebit. Aliud exemplum proponitur l. cum quis. 38. §. qui hominem. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 21. repl. 1. Item aliud exemplum proponitur d. l. 38. §. de peculio. ibi: magis. cuius uerba uide j. cap. prox. reg. 1. Concordat l. Paulus. 101. in princ. ff. eod. tit. cuius uerba cum alijs concordantibus uide §. cap. 7. except. 1. distinct. 1. Item concordant ea que proponuntur j. cap. prox. reg. 2. except. 1. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi cum alius per errorem indebitum soluisset, malit solutum à debitorē repetere, quàm à creditore. Hæc replicatio approbatur per ea que proposita sunt d. distinct. 1. repl. 1.

X X X I I. Exceptio: Nisi non debito loco sit solutum. Hæc exceptio approbatur l. ob signatione. 9. in fin. C. de solut. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 9. quæst. 1. except. 4. repl. 3. Concordat l. fideiusfor. 16. §. qui certo. ff. de fideiusforibus. cuius uerba uide §. lib. 45. capite 1. quæst. 2. except. 30. in princ. Concordat item l. qui Romæ. 122. in princ. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 13. quæst. 7. reg. 2. Item concordat l. is qui. 9. ff. de eo quod certo loco. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 13. quæst. 3. causa 5. in princ. Item concordat l. 2. §. item Iulianus. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. causa 3. except. 4. Item concordat l. ei apud quem. 5. §. in sequestro. ff. de positi. cuius uerba uide §. lib. 39. cap. 7. quæst. 3. except. 10. repl. 8. Sanè pro declaratione propositæ exceptionis sciendum, quis sit locus solutioni debitus: de qua re

Paulo inferius dicitur. Planè proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi aliqua sit iusta causa alio loco soluendi, quæ iudicem moueat. Hæc replicatio approbatur L. i. §. 1. C. de solutionibus, his uerbis: Vfuras quæ quotannis in urbe numerandæ sunt, permittere alio loco dependi (nisi ex iusta causa) exempli ratio minimè finit. Altera replicatio est: Nisi creditor uolens alio loco accepit. Quæ replicatio approbatur L. 2. §. idem Iulianus, ff. de eo quod certo loco, cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 13. quæst. 3. causa 3. except. 4. Tertia replicatio est: Nisi cum quis sibi aut Titio dari stipulatus esset, Titio alibi solutum sit, debitorq; interesse loci præstare sit paratus. Quæ replicatio approbatur d. §. idem Iulianus. Quarta replicatio est: Nisi actor impensis itineris præstare nolit. Quæ replicatio approbatur in deposito, l. si in Asia, 12. in princ. ff. de depositi. Nunc quis sit locus solutioni debitus, definiendum, de qua re hæc regula notanda, quod ibi, ubi res est, solutum sit celebranda, non alibi. Quæ regula approbatur l. si in Asia, 12. §. 1. ff. de depositi, his uerbis: Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo eius est, apud quem depositum est. Vbi uerò depositum est, nihil interest. Eadem dicenda sunt communiter & in omnibus bonæ fidei iudicijs. Concordat l. ratio, 3. §. fin. ibi: nam quod à Bruto, ff. de action. empti. cuius uerba uide §. libro 42. cap. 2. reg. 13. Concordat item l. sed et si, 11. §. quo autem, ff. ad exhibendum, his uerbis: Quo loco exhiberi rem oporteat, uel cuius sumptibus, uideamus: Et Labeo ait, ubi exhibenda, ubi fuerit cum lis contestaretur: periculo autem & impendijs actoris perferendam perdendamue eo loci, ubi actum sit. Concordat item l. si res, 10. cum duabus legib. sequentibus, ff. de rei uendicat. his uerbis: Si res mobilis petita sit, ubi restitui debeat, si præsens non sit: Et non malum est (si bonæ fidei possessor sit is cū quo agitur) aut ibi restitui ubi res est, aut ubi agitur: sed sumptibus petitoris, qui extra ciuaria in iter uel nauigationem faciendi sunt, nisi malit petitor suis impensis & periculo ibi ubi iudicatur, rem restitui: tunc enim de restitutione cum satisfactione cauebitur. Si uerò malæ fidei sit possessor, qui in alio loco eam rem nactus sit: idem statui debet. Si uerò ab eo loco ubi lis contestata est, eam subtraham aliò translulerit: illic restituere debet, unde subtraxit, sumptibus suis. Concordat deniq; l. quod legatur, 38. in princ. ff. de iudicijs, cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 11. in princ. Planè propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi res dolo malo debitoris aliò sit translata: tunc enim ibi dari debet, ubi petitur. Quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Si uerò ab eo loco ubi lis contestata est, &c. Concordat d. l. 38. in princ. ibi: nisi dolo malo, &c. Concordat item l. si in Asia, 12. §. 1. ff. de depositi, ibi: in quo sine dolo malo, &c. cuius uerba uide paulo superius ead. reg. in princ. Item concordat

RECY.
L. A. de loco
solutionis.

l. sed et si, 11. §. interdum, ff. ad exhibendum, his uerbis: Interdum eo loco exhibere debet suis sumptibus, ubi agitur: si fortè proponatur data opera eum in locum abditum res contulisse, ut actori incommodior esset exhibitio. Nam in hunc casum suis sumptibus & periculo debet exhibere in eum locum, ubi agitur: ne ei calliditas sua proficit. Secunda exceptio uidetur: Nisi alibi sit contractum. Hæc exceptio reprobat d. l. 12. §. 1. §. ead. reg. in princ. propositis hisce: Vbi uerò depositum est, nihil interest. Concordat l. ratio, 3. in princ. ibi: nisi uenditio alibi facta sit, ff. de action. empti. cuius uerba uide §. lib. 42. cap. 2. reg. 13. Tertia exceptio est: Nisi actor suis impensis suoq; periculo rem aliò transferri uelit. Quæ exceptio approbatur uerbis d. l. 12. §. 1. hisce: Sed dicendum est, si uelit actor suis impensis suoque periculo perferri rem Romam, ut audiendus sit: quoniam & in ad exhibendum actione id seruatur. Concordat d. l. 11. §. quo autem loco, ibi: periculo autem, ff. ad exhibendum, cuius uerba uide §. ead. reg. in princ. Concordat item l. si res, 10. in fine, cum lege sequente, ff. de rei uendicat. cuius uerba uide §. ead. reg. in princ. Quarta exceptio est: Nisi inter actorem & reum conuenit, ut alio loco soluatur. Quæ exceptio approbatur l. si quo, 9. ff. de eo quod certo loco, cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 13. quæst. 3. causa 3. in princ. Concordat l. fidei iussor, 16. §. qui certo, ff. de fidei iussoribus, cuius uerba uide §. libro 45. cap. 1. quæst. 2. except. 30. in princ. Concordat item l. quamuis, 51. ff. de iudicijs, cuius uerba uide §. libro 31. cap. 11. causa 58. except. 1. in fine. Huius exceptionis replicationes uide §. lib. 38. cap. 13. quæst. 3. Quinta exceptio est: Nisi reus alibi coeperit soluere. Hæc exceptio approbatur l. si fideicommissum, 50. §. fin. ff. de iudicijs, cuius uerba uide §. lib. 32. capite 1. quæst. 2. reg. 2. except. 1. Plura de regule proposita eiusq; exceptionibus uide d. quæst. 2. reg. 1. item §. lib. 32. cap. 12. causa 58. except. 1.

XXXIII. Exceptio: Nisi non debito tempore solutum sit. Hæc exceptio approbatur l. solidum, 85. ff. de solutionibus, his uerbis: Solidum non soluitur non minus quantitate, quam die. Concordat l. cum res, 47. in princ. ff. de leg. 1. cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 11. causa 58. except. 2. Item concordant ea quæ proponuntur §. lib. 36. cap. 9. quæst. 1. causa 2. in princ. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi ante tempus soluatur. Hæc replicatio approbatur l. continuus, 137. §. cum ita stipulatus, ibi: nam & quod, ff. de uerb. obligat. his uerbis: Quod in diem debetur, antè solui potest, licet antè peti non possit. Concordat l. qui res suas, 98. §. mihi decem, ibi: nam cum in, ff. de solutionibus, cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 26. replic. 11. dupl. 2. Item concordat l. quod quis, 49. ff. de action. & obligat. his uerbis: Quod quis aliquo anno dare promittit, aut dare damnatur: ei potestas est quolibet eius anni die dandi. Concordat item l. quod die, 70. ff. de solutionibus, his uerbis: Quod die certa promissum

missum est, uel statim dari potest: totum enim medium tempus ad soluendum promissori liberum relinquuntur. Concordat item l. intra dies, 7. ff. de re iudicata, cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 3. except. 57. replic. 1. Concordat item l. 1. §. 1. ff. de conditionibus & demonstrat. cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 8. reg. 1. except. 1. replic. 1. Item concordat l. post mortem, 12. C. de fideicommissis, his uerbis: Post mortem suam rogatam restituere hereditatem, defuncti iudicio & antequam facti munus impleat, posse satisfacere, id est restituere hereditatem, quarta parte uel reventa uel omnia (si uoluerit) explorati iuris est. Concordat item l. sub conditione, 16. ibi: & hoc etiam, ff. de solut. cuius uerba uide §. cap. 13. quæst. 5. except. 19. Concordat item l. cum quis, 38. §. qui hominem, ibi: perinde atq; si, ff. eod. tt. cuius uerba uide §. capite prox. except. 21. replic. 2. in princ. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi tempus creditoris gratia sit adiectum: hoc enim casu etiam ante tempus solutio facta non parit liberationem. Quæ duplicatio approbatur l. eum qui, 15. ff. de annuis legatis, his uerbis: Eum qui rogatus post decem annos restituere, pecuniam ante diem restituerat, Labolenus respondit, si propter capientis personam, quod rem familiarem tueri non posset, in diem fideicommissum relictum probaretur, & perdituro ei id hæres ante diem restituisse: nullo modo liberatū esse. Quod si tempus hæres causa prorogatum esset, ut commodum medij temporis ipse sentiret: liberatum eum intelligi. nam & plus eum præstitisse, quam debuisset. Item concordat l. qui Romæ, 122. in princ. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 13. quæst. 7. reg. 2. Altera duplicatio est: Nisi cum ei qui in patris potestate est, sub conditione legatum esset, ante existentem conditionem legatum solutum sit adhuc in patris potestate constituto. Hæc duplicatio approbatur l. filiusfamilias, 111. §. diui, ff. de leg. 1. his uerbis: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt: eum qui rogatus esset sub conditione fratris sui filijs restituere, ante diem fideicommissi cedentem, ne quidem ex uoluntate eorum posse restituere his in potestate patris agētib; cum possit die fideicommissi cedente sui iuris constitutus ipsis restitui, uel si aliquis ex his antè decesserit, non omnibus. Tertia duplicatio est: Nisi cum ei qui in patris potestate est constitutus, legatum esset hoc modo, Rogo des filio tuo, faciasq; ut ad eum perueniat: adhuc in patris potestate constituto legatum solutum sit. Hæc duplicatio approbatur l. ubi parè, 19. in princ. ff. ad senatuscons. Trebell. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 8. reg. 1. except. 10. Quarta duplicatio est: Nisi cum pluribus sub conditione, uel in diem incertum legatum relictum esset, uni ex ijs pendente conditione portio eius soluta sit, usq; pendente eadem conditione decesserit. Hæc duplicatio approbatur uerbis d. §. diui, supra dupl. 2. propositis hisce: Vel

si aliquis ex his antè decesserit, non omnibus. Concordat l. uxorem, 39. §. Seium, ff. de leg. 3. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 7. reg. 25. except. 17. replic. 5. Huius duplicationis triplicatio proponitur l. mulier, 22. in princ. ff. ad senatuscons. Trebell. cuius uerba uide d. replic. 5. Quinta duplicatio est: Nisi cum in diem incertum deberetur, ante diem sit solutum. Hæc duplicatio approbatur l. stipulatio, 38. §. inter certam, ff. de uerb. obligat. his uerbis: Inter certam in certamq; diem discrimen esse, ex eo quoq; apparet, quod certa die promissum uel statim dari potest: totum enim medium tempus ad soluendum liberum promissori relinquitur. At qui promissit, si aliquid factum sit, uel cura aliquid factum sit: nisi cum id factum fuerit, dederit: non uidebitur fecisse quod promissit. Concordat l. qui promissit, 48. ff. de condit. indubit. his uerbis: Qui promissit, si aliquid à se factum sit, uel cum aliquid factum sit, dare se decem: si priusquam id factum fuerit, quod promissit dederit: nō uidebitur fecisse quod promissit, atq; ideo reperere potest. Huius duplicationis ratio hæc est, quia pendente conditione uel die incerta, debiti dies nondum cedit: sed cum conditio extiterit, debiti dies incipit. l. legata, 40. ff. de condit. & demonstr. & l. hæc uenditio, 7. in princ. ibi: conditionales, ff. de contrab. empt. Ideoq; cum obligatio adhuc nulla sit: nec liberatio per illam solutionem contingere potest. Itaq; solutum repetitur. Conditione tamen existente, liberatio contingit. l. sub conditione, 16. & l. cum quis, 38. §. qui hominem, ibi: perinde atq; ff. de solutionibus, nisi in casibus §. in duplicationibus, præcedentibus, propositis. Sexta duplicatio est: Nisi si qui soluendo non est, uni ex creditoribus ante diem soluerit: hoc enim casu Pauliana competit actio, de qua re uide §. lib. prox. cap. 14. quæst. 5. except. 3. replic. 2. Hæc de prima propositæ exceptionis replicatione, eiusq; duplicationibus sunt dicta.

Secunda replicatio est: Nisi non multo post tempus solutum sit. Hæc replicatio approbatur l. quod dicimus, 105. ff. de solutionibus, his uerbis: Quod dicimus in eo herede, qui fideiussori testatoris id quod ante aditam hæreditatem ab eo solutum est, debere statim soluere: cum aliquo scilicet temperamento temporis intelligendum est. Nec enim cum sacco adire debet. Concordant ea quæ proponuntur §. lib. 38. cap. 6. except. 8. replic. 3. dupl. 1. Plures propositæ exceptionis replicationes uide d. cap. 6. item §. lib. 36. cap. 9. quæst. 1. causa 2.

XXXIII. Exceptio: Nisi instrumentum contractus non sit redditum. Hæc exceptio reprobat l. inductum, 22. C. de solut. his uerbis: Inductum, id est cancellatum, necne sit chirographum uel strum, semel debiti solutionem factam ei qui exigendi potestatem habuit, probantium, nihil interest. Concordat l. nihil interest, 4. in fine. C. eod. tt. cuius uerba uide §. capite 8. replic. 1. in princ. Item concordat l. si actor, 19. C. eod. tt. cuius uerba uide d. cap. 8. replic. 10. Item concordat l. propter instrumenta, 5. in fin. C. de depositi.

XXV. Exceptio: Nisi res in solutum data euicta sit. Hæc exceptio approbatur l. si quis. 46. ff. de solut. his uerbis: Si quis aliam rem pro alia uolenti soluerit, & euicta fuerit: remanet pristina obligatio. Sed etsi pro parte fuerit euicta, tamen pro solido obligatio durat. nam non accepisset re integra creditor, nisi pro solido eius fieret. Sed etsi duos fundos (uerbi gratia) pro debito dederit: euicto altero fundo, remanet pristina obligatio. tunc ergo res pro re soluta liberationem præstat, cum pro solido facta est suscipiens. *Concordat l. qui res. 93. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Qui res suas obligauit, postea aliquam possessionem ex his pro filia sua promittendo dotem obligauit, & soluit: si ea res à creditore euicta est, dicendum est, maritum ex dotis promissionis agere posse, ac si statuliberum uel rem sub conditione legatam dotis nomine pro filia pater soluisset. harum enim rerum solutio non potest, nisi ex euentu, liberare: scilicet quo casu certum erit remanere eas. Concordat deniq; l. qui sibi. 33. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Qui sibi aut Titio fundum dari stipulatus est, quamuis fundus Titio datus fuerit: tamen si postea euictus est, habet actionem: quemadmodum si hominem stipulatus esset, & statuliberum promissor Titio dedisset, isque ad libertatem peruenisset. Huius exceptionis replicatio prima hæc uidetur: Nisi pars tantum rei sit euicta. quæ replicatio reprobat uerbis d. l. 46. ff. de solut. hisce: Sed etsi pro parte fuerit euicta, tamen pro solido obligatio durat, &c. Altera replicatio est: Nisi per Favianam actionem res in solutum data euincatur. Hæc replicatio approbatur d. l. 98. ff. de solut. his uerbis: Diuersum respondetur in ea pecunia siue re, quam patronus post mortem liberi per Favianam aufert. hæc enim actio cum sit noua, partam liberationem non potest reuocare. *Concordat l. si fraudator. 25. ff. si à socero. ibi nec ullum regressum. ff. que in fraudem cred. cuius uerba uide j. lib. proxim. cap. 14. quest. 10. reg. 1. Tertia replicatio est: Nisi per in integrum restitutionem minor rem quam in solutum dedit, euincat. Hæc replicatio approbatur d. l. 98. ff. de solut. his uerbis: Huic applicatur minor XXV. annis, qui à creditore circumscriptus in rem ex causa debiti solutam restituitur.**

XXVI. Exceptio: Nisi res in solutum data interierit. Hæc exceptio reprobat l. pro his. 4. C. de naufragijs, hisce uerbis: Pro his quæ semel à collatoribus illata naufragio perierunt, nolumus nobis aliquam cum possessoribus (siue senatores, siue priuati sint) esse communionem, uel aliquid periculi ad eos redundare. *Concordat l. si ita. 126. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Titius à Mæuio detracto usufructu fundum stipulatus est, & ab eodem eiusdem fundi u-*

sum fructum. Duæ sunt stipulationes, & minus est in eo usufructu, quæ per se quis promisit, quam in eo qui proprietatem comitatur. Denique si ille usufructum dederit, eumq; stipulator non utendo amiserit: tradendo postea fundum detracto usufructu liberabitur. Non idem contingit ei qui fundum pleno iure promisit, & usufructum dedit, deinde amisso eo proprietatem sine usufructu tradidit. ille enim liberatus est dædo usufructum: hic in nulla parte obligationis exoneratur, nisi pleno iure fundum effecerit stipulatoris. *Ait Iuriscultus: Non idem contingit ei qui fundum, &c. De hoc dictum s. cap. prox. except. 15. replic. 1. duplic. 7.*

XXVII. Exceptio: Nisi debitor antea ut solueret à domino interpellatus, soluere noluit. hoc enim casu uidetur postea per procuratorem conuentus solutionem offerendo condemnationem non effugere. Sed hæc exceptio reprobat l. si reus. 73. ff. de procuratoribus, his uerbis: Si reus paratus sit ante litem contestatam pecuniam soluere, procuratore agente, quid fieri oporteat iniquum est cogi eum iudicium accipere, propter quod suspectus uideri potest, qui præsentem domino non obtulerit pecuniam. Quid enim, si tunc facultatem pecuniæ non habuit: nunquid cogi debet iudicium accipere? quid si & famosa sit actio? Sed hoc constat, ut ante litem contestatam Præses iubeat in æde sacra pecuniam deponi. hoc enim fit & in puillaribus pecunijs. Quod si litem contestata est: hoc omne officio iudicis dirimendum est. *Hæc tenet de exceptionibus aduersus solutionem.*

QUIBUS EX SOLUTIONE liberatio competat? Cap. XI.

Prima regula: Reo solente, fideiussoribus quoq; solutionis exceptio prodest. quæ regula approbatur Instit. quib. mod. toll. obligat. ff. item si reus, his uerbis: Si reus soluerit, etiam ij qui pro eo interuenerunt, liberantur. *Concordat l. cum quis. 38. ff. de peculio. ff. de solutionibus, his uerbis: De peculio cum domino actum est: is damnatus soluit. & fideiussores pro seruo acceptos liberari, Africanus respondit. Eandem enim pecuniam in plures causas solui posse, argumeto esse, quod cum iudicatum solui satisfactum est, & damnatus reus soluit: non solum actione iudicati, sed etiam ex stipulatu & ipse & fideiussores liberentur. Et magis dissimile esse, quod cum possessor hæreditatis existimās se hæredem esse soluerit, hæres non liberetur. tunc enim propterea id euenire, quod ille suo nomine indebitam pecuniam dando, repetitionem eius haberet. *Concordat item l. egisti. 84. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. cap. 7. except. 2. replic. 1. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi pars tantum debiti soluta sit ita, ut alter**

ut alter tantum ex fideiussoribus liberetur. hoc enim casu alteri fideiussori solutionis exceptio non prodest. de qua re uide s. cap. 9. except. 15. repl. 1. dupl. 5. tripl. 1. Altera exceptio est: Nisi ex alia causa, quam pro qua fideiussor intercessit, solutio facta sit. Hæc exceptio ipso quidem iure substituitur, uerum eius replicatio hæc est: Nisi cum iudicatum solui satisfactum esset, reus condemnatus ex causa iudicati soluerit. hoc enim casu etiam iudicatum solui stipulatio, pro qua fideiussor acceptus est, extinguitur. quæ replicatio approbatur uerbis d. ff. de peculio. paulo superius propositis hisce: Eandem enim pecuniam, &c.

I. Regula: Fideiussore uel mandatore solente, reus quoque principalis liberatur. quæ regula approbatur Instit. quibus mod. tollitur obligat. ff. item si reus, his uerbis: Si fideiussor soluerit: non ipse solus liberatur, sed etiam reus. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi fideiussor, cum exceptione tutus esset, per errorem soluit. Hæc exceptio approbatur l. si fid. 59. ff. de conditione indebiti, his uerbis: Si fideiussor iure liberatus soluerit per errorem pecuniam, repetenti non oberit. Si uero reus promittendi per errorem & ipse postea pecuniam soluerit, non repetet: cum prior solutio, quæ fuit irrita, nec naturale uinculum dissoluit, nec ciuile, si reus promittendi tenebatur. Huius exemplum proponitur l. cum is. 32. ff. de solut. cuius uerba uide j. lib. proxim. cap. 7. causa 7. specie 10. Aliud exemplum proponitur l. si is. 94. ff. in fine. ff. de solutione, cuius uerba uide j. cap. prox. reg. 30. except. 2. repl. 3. Altera exceptio est: Nisi cum quis pro duobus fideiussisset, ita soluerit, ut unus tantum liberetur. hoc enim casu alteri solutionis exceptio non prodest. quæ exceptio approbatur l. ubi fideiussor. 24. ff. de solutionibus, cuius uerba uide j. cap. prox. reg. 1. except. 1. Tertia exceptio est: Nisi fideiussor soluens cessā sibi à creditore actione experitur: hoc enim casu reus solutionis exceptione aduersus fideiussorem agentem non defenditur. quæ exceptio approbatur l. Papinianus. 28. ff. mandati, cuius uerba uide s. lib. 45. cap. 3. quest. 9. reg. 3. *Concordat l. Stichum. 95. ff. si mandatu. ff. de solutionibus, cuius uerba uide s. cap. 6. quest. 2. reg. 4.*

II. Regula: Uno reorum promittendi uel socio debiti solente, alter quoq; reus uel socius liberatur. quæ regula approbatur Instit. de duobus reis stipul. ff. ex huiusmodi. ibi in utraq; cuius uerba uide s. lib. 38. cap. 12. reg. 2. in prin. *Concordat l. in duobus. 3. ff. in. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. reg. 2. in prin. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi unus exceptione tutus per errorem soluerit. Hæc exceptio approbatur l. qui hominem. 34. ff. de solutionibus, cuius uerba uide s. cap. prox. except. 3. in prin. Altera exceptio est: Nisi cum uniusquisque ex pluribus non in solidum, sed pro parte uirili teneretur, per errorem solidum soluit. hoc enim casu etiā id quod plus sua parte soluit, repetere potest: ideoq; socius debiti non liberatur. quæ exceptio approbatur l. Paulus. 101. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. cap. 7. except. 1. distimct. 1.*

III. Regula: Si cū quis à Scio stipulatus esset, quan-

to minus à Titio consequi possit: Titius totum soluerit. hoc enim casu Scio quoq; solutionis exceptio prodest. quæ regula approbatur l. si decem. 21. in fine. ff. de solutionibus, cuius uerba uide j. cap. 17. reg. 1. except. 6. replic. 3. Hæc de questione, Quibus solutionis exceptio competat, sint dicta. Plures huiusmodi regulas uide s. cap. 7. except. 1. Aduersus quos competat solutionis exceptio, uide s. cap. 8.

QUID VENIAT IN SOLUTIONIS exceptionem? seu à quo debito per solutionem contingat liberatio? Cap. XII.

Prima regula: Si cum ex pluribus causis eidem ab eodem deberetur, pars, non omnis pecunia debita soluta sit, non expressa causa in quam soluitur: in duriores causam id quod solutum est, acceptoferendum. quæ regula approbatur l. ceterum. 3. ff. de solutionibus, his uerbis: In duriores causam creditor semper uidetur sibi debere acceptoferre: ita enim & in suo constitueret nomine. *Concordat l. in his. 5. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. reg. 10. Pro declaratione huius regule sciendum, quæ duriores, quæ leuiore causa dicantur? de qua re in regulis proximè sequentibus tractabitur. nunc proposita regule exceptiones sunt enumerande. quarum prima hæc est: Nisi debitor, cum soluit, exprimat in quam causam uelit solutum: in hanc enim causam, quamuis leuiorem, à creditore solutum est acceptoferendum. quæ exceptio approbatur l. in prin. ff. de solutionibus, his uerbis: Quoties quis debitor ex pluribus causis unum debitum soluit, in arbitrio solutis est dicere, quod potius debitum uoluerit solutum: & quod dixit, id erit solutum. possumus enim certam legē dicere ei quod soluimus. *Concordat l. ubi fid. 24. ff. eod. tit. his uerbis: Vbi fideiussor pro duobus in dena fideiussit, obligatus est in uiginti: & siue uiginti siue dena soluerit, utruq; reum liberabit. Sed si quinque soluerit, uideamus quem ex reis releuet in quinque? Et erit ille releuatus de quo actum est: at si non appareat, antiquius debitum erit inspiciendum. Idem & si quindecim sint soluta. Siquidem appareat quid actum sit: in decem & aliunde quinque erunt releuata. Si uero non appareat: ex antiquiore contractu decem, ex alio quinque erunt releuata. *Concordat item d. l. 5. ff. si duos. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. cap. 9. except. 15. repl. 1. dupl. 5. Item concordat l. Paulus. 101. ff. de solut. cuius uerba uide j. repl. 3. Item concordat l. creditor. 102. ff. cum de sorte. ff. eod. tit. his uerbis: Cum de sorte debita constaret, de usura litigatum esset: nouissimè ex appellatione pronunciatum est, solutas quidem usuras non repeti, in futurum uero non deberi. Quæro, pecunia data utrum usuris cedere deberet, quod petitor defenderet: an uero sorti proficeret? Scæuola respondit, si qui dabat, in sortem se dare dixisset, usuris***

non debere proficere. *Concordat denique l.1.c. eod. tt. his uerbis:* In potestate eius est, qui ex pluribus cōtrañibus pecuniam debet, tempore solutionis exprimere in quam causam reddat. Quod si debitor non fecit, conuertitur electio ad eum qui accepit. Si neuter uoluntatem suam expressit: prius in usuras id quod soluitur, deinde in sorte accepto ferretur. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi debitor non statim in ipsa solutione, sed ex interuallo dicat, in quod debitum uelit esse solutum. Hæc replicatio approbatur l.1. in fin. cum sequentibus. ff. de solutionibus. cuius uerba uide j. except. prox. repl. 2. Altera replicatio est: Nisi in indebitam causam se soluere debitor per errorem expresserit. Hæc replicatio approbatur d. l. 102. §. fin. ff. d. tt. his uerbis: Titius mutua pecuniã accepit, & quincunces usuras spopondit, easque paucis annis soluit: postea nullo pacto interueniente, per errorem & ignorantiam semisses usuras soluit. quæro, an patefacto errore id quod amplius usurarum nomine solutum esset, quàm in stipulatum deductum, sortem minueret? Scæuola respondit, si errore plus in usuris soluisset, quàm deberet: habendam rationem in sortem eius quod amplius solutum esset. Tertia replicatio est: Nisi nō soluat debitor, sed ex distractione pignoris creditor debitum retineat. Hæc replicatio approbatur l. Paulus. 101. §. Paulus. ff. d. tt. his uerbis: Paulus respondit, aliam causam esse debitoris soluentis, aliam creditoris pignus distrahētis. Nam cum debitor soluit pecuniam: in potestate eius esse commemorant, in quam causam soluerit. Cum autē creditor pignus distrahit: licere ei precium acceptum referre etiam in eam quantitatem, quæ natura tantum debebatur. Et ideo deducto eo debitū peti posse. *Concordat l. cum ex sortis. 35. in prin. ibi: nec audiendus. ff. de pign. act. cuius uerba uide j. reg. 11. Hæc de prima exceptione. Secunda exceptio est: Nisi creditor cui soluitur, exprimat in quod debitum accipere uelit. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. quoties. ff. de solutionibus, his uerbis: Quoties non dicimus id quod solutum sit: in arbitrio est accipientis, cui potius debito acceptum ferat: dummodo in id cōstituat solutum, in quo si ipse deberet, esset soluturus: id est, in id debitum, quod non est in controuersia: aut in illud quod quis pro alio fideiussert, aut cuius dies nondum uenerat. Æquissimum enim uisum est, creditorem ita agere rem debitoris, ut suam gereret. Permittitur ergo creditori constituere, in quod solutū uelit: dummodo sic constituat, ut in re sua cōstitueret. *Concordat l. 1. §. quod si debitor. C. eod. tt. cuius uerba uide §. except. prox. in prin. Item concordat l. si usuras. 21. C. de usuris, his uerbis:* Si usuras præstari pignore dato conuenerat, & in continenti numerata facta, postea uel antè, propter*

quod debitum solutionem feceras, non designasti: habuit creditor in usuras tibi accepto ferendæ solutæ quantitatis facultatem. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi debitor antè dixerit, in quod debitum uelit esse solutū. quæ replicatio legibus iam propositis approbatur. cuius duplicationes uide §. except. prox. repl. 1. cum duabus sequentibus. replicacionibus. Altera replicatio est: Nisi non statim cum ei soluitur, sed ex interuallo creditor dicat, in quod debitum id quod soluitur, accipiat. Hæc replicatio approbatur l. 1. in fine, cum duabus legibus sequentibus. ff. de solutionibus, his uerbis: Constitueres in re præsentis, hoc est statim atque solutū est, debet: cum in re agenda hoc fiat, ut uel creditori liberum sit non accipere, uel debitori non dare, si alio nomine exolutum eorum uelit. Cæterum postea nō permittitur. Tertia replicatio est: Nisi creditor non in id debitū cōstituat solutum, in quo si ipse deberet, se esset exoneraturus. Hæc replicatio approbatur d. l. 1. ibi: dummodo in id. cuius uerba uide §. ead. except. in prin. Huius replicationis exemplum est, si creditor in naturale tantum debitum constituat: hoc est, quod solutum quidem per exceptionem retineri potest, non autem solutum per actionem peti non potest. quod exemplum proponitur l. si is. 94. §. Fauus. ff. de solutionibus, his uerbis: Fauus Ianuarius Papiniano S. Cū Titius Caio Scio deberet ex causa fideicommissi certā quantitatem, & tantundem eidem ex alia causa, quæ peti quidem non poterat, ex solutione autem petitionem non præstabat: Titij seruus actor absente domino soluit eam summam, quæ sufficeret ad quantitatem unius debiti, cautumque est ei solutum ex uniuerso credito. quæro, id quod solutum est, in quam causam acceptum uideatur? Papinianus respondit: Siquidem Titio Scius ita cauisset, ut sibi solutum ex uniuerso credito significaret: crediti appellatio solius fideicommissi pecuniam demonstrare uideatur, non eam quæ petitionem quidem non habet, solutione autem facta repeti pecunia non potest. Cum uerò seruus Titij actor absente domino pecuniam solueret: ne dominum quidem numerum in ea specie obligationis, quæ habuit auxilium exceptionis, translatum fore, si ex ea causa solutio facta proponeretur: quia non est uerisimile, dominum ad eam speciem soluendis pecunijs seruum præposuisse, quæ solui non debuerint: non magis quàm ut numeros peculiare ex causa fideiussionis, quæ seruus non ex utilitate peculij suscepit, solueret. *Concordant ea quæ proponuntur j. reg. 11. except. 1. Planè propositæ replicationis duplicatio hæc est: Nisi creditor non ex solutione debitoris, sed ex distractione pignoris pecuniam accepit. quæ duplicatio approbatur l. Paulus. 101. §. Paulus. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. except. proxim. replic. 3. Concordat*

cordat l. in his. 5. §. Imperator. ff. eod. tt. cuius uerba uide j. reg. 11. except. 1. repl. 2. Item concordat l. ob triginta. 73. ff. eod. tt. his uerbis: Ob triginta aureos pecuniæ creditæ fideiussorem in uiginti dedi, & pignus in decem. Ex uenditione autem pignoris creditor decem consecutus est. Vtrū ex uniuersitate id decedat, ut quidā putant, ac si in soluendis decem nihil debitor dixisset: an (sicut ego puto) in totis decem fideiussori contigerit liberatio: quia hoc dicendo potuit efficere debitor, ut ubi non dixit, id potius solutum existimetur, quod satisfactò debebatur? magis tamen existimo liquisse creditori in id quod solus debebat reus, accepto referre. Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi cum eodem tempore duobus contractibus pignora obligarentur: creditor in unum, non in utrumque contractum precium ex distractione pignorum redactum accepto ferre uelit. quæ triplicatio approbatur l. pupilli. 96. §. cum eodem. ff. d. tt. his uerbis: Cum eodem tempore pignora duobus contractibus obligantur, precium eorum pro modo pecuniæ cuiusque contractus creditor accepto facere debet: nec in arbitrio eius electio erit, cum debitor precium pignoris forti omni subiecerit. Quòd si temporibus discretis superfluū pignorum obligari placuit: prius debiti precio pignorum iure soluetur, secundū superfluo cōpensabitur. Quarta replicatio est: Nisi cum creditor eodē tempore in duos contractus pignora accepisset, ijs distractis precium in unum tantum contractū, non in utrumque, accepto ferre uelit. quæ replicatio approbatur uerbis d. §. cum eodem, iam propositis. Hæc de secunda exceptione. Tertia propositæ regulæ exceptio uidetur: Nisi pecunia numerata maior sit, quàm illud debitum, in quod lex solutum uult accepto ferri. Hæc exceptio reprobatur l. cum ex pluribus. 97. §. fin. ff. de solut. his uerbis: Si maior pecunia numerata sit, quàm ratio singulorum exposcat: nihilominus primo contractu soluto, qui potior erit, superfluum ordini secundo, uel in totū, uel pro parte minuendo, uidebitur datum. *Concordat d. l. 96. §. cum eodem, in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. except. prox. repl. 3. in fine. Hæc de prima propositæ regulæ exceptio, cuius aliquot species sequuntur.*
 I. Regula: Quod solutū est, potius in eam causam, cuius dies uel conditio uenit, quàm in eam cuius adhuc conditio pendet, uel dies nondum uenit, accepto ferendum est. quæ regula approbatur l. ceterum. 3. in fine. ff. de solutionibus, his uerbis: Quod si forte à neutro dictum sit: in his quidem nominibus, quæ diem uel conditionem habuerint, id uidetur solutum, cuius dies iam uenit. *Concordat l. cum ex. 103. ff. eod. tt. his uerbis:* Cum ex pluribus causis debitor pecuniã soluit: Iulianus elegantissimè putat, ex ea causa eum soluisse uideri debere, ex qua tunc, cum soluebat, compelli poterat ad solutionem. *Concordat*

item l. 1. ibi: aut cuius dies. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. reg. prox. except. 2. in prin.
 III. Regula: Quod solutum est, potius in id debitū, quod soluens suo, quàm quod alieno nomine debet, accepto ferendum. quæ regula approbatur l. & magis. 4. in prin. ff. de solutionibus, his uerbis: Magis id uidetur solutū, quod meo nomine, quàm quod pro alio fideiussorio nomine debeo. *Concordat l. cum ex pluribus. 97. ibi: post hunc. ff. eod. tt. cuius uerba uide j. reg. 12.*
 IIII. Regula: Quod solutū est, potius in id quod sub pœna, quàm quod sine pœna debetur, accepto ferendum. quæ regula approbatur d. l. 4. his uerbis: Potius id uidetur solutū, quod cū pœna, quàm quod sine pœna debetur. *Concordat l. si quid. 7. in fine. ff. eod. tt. his uerbis:* Si ex causa quæ inficiatione crescit, uel pœnali debetur: dicendū est, id solutum uideri, quod pœnæ habet liberationem. *Concordat uē d. l. 97. in prin. ibi: mox eius. ff. eod. tt. cuius uerba uide j. reg. 12.*
 V. Regula: Quod solutum est, potius in id quod cum fideiussore, quàm quod sine fideiussore debetur, accepto ferendum. Hæc regula approbatur d. l. 4. in fine, his uerbis: Potius id uidetur solutū, quod satisfactò, quàm quod sine satisfactione debeo. *Concordat l. in his. 5. in prin. ibi: grauior aut. ff. d. tt. his uerbis:* Grauior etiã causa uidetur, quæ sub satisfactione debetur, quàm ea quæ pura est.
 VI. Regula: Solutū potius in id debitū quod sub pignore, quàm quod sine pignore debetur, accepto ferendum. quæ regula approbatur l. cū ex pluribus. 97. in prin. ibi: intertio. ff. de solutionibus, cuius uerba uide j. reg. 12.
 VII. Regula: Solutum potius in id quod ex causa famosa, quàm quod ex nō famosa causa debetur, accepto ferendum. quæ regula approbatur l. si quid. 7. in prin. ff. de solutionibus, his uerbis: Si quid ex famosa causa & non famosa debeatur: id solutum uidebitur, quod ex famosa causa debebatur. *Concordat d. l. 97. in prin. cuius uerba uide j. reg. 12. Concordat item l. si in duabus. 104. ff. de reg. iuris, hisce uerbis:* Si in duabus actionibus alibi summa maior, alibi infamia est: præponenda est causa estimationis. Vbi autem æquiparantur famosa iudicia: et si summā disparem habeant, pro paribus accipienda sunt.
 VIII. Regula: Si ex alia causa maior summa, ex alia minor debetur: neutra alteri præponenda. quæ regula approbatur uerbis iam propositis hisce: Et si summam disparem habeant.
 IX. Regula: Causa iudicati durior habetur, quæ regula approbatur d. l. 7. ibi: proinde. ff. de solutionibus, his uerbis: Si quid ex causa iudicati, & non iudicati debeatur: id putem solutum, quod ex causa debeatur iudicati: & ita Pomponius probat.
 X. Regula: Antiquior causa præponenda minus antiquæ. Hæc regula approbatur l. in his. 5. in prin. ff. de solutionibus, his uerbis: In his quæ præsentis die debentur, constat quoties in distincte quid soluitur

soluitur in grauiorem causam uideri solutum. Si autē nulla prægrauet, id est, si omnia nomina similia fuerint: in antiquiore. *Concordat l.ubi fideiusfor. 24. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 1. exc. 1. itē concordat l. cū ex plurib. 97. in prim. ibi: etsi nihil. ff. d. tit. cuius uerba uide §. reg. 12. Huius exemplū proponitur l. ex plurib. 89. §. fin. ff. d. tit. his uerbis: Lucius Titius duabus stipulationibus, una quindecim sub usuris maioribus, altera uiginti sub usuris leuioribus, Seiu eadem diē obligauit ita, ut uiginti prius soluerentur, id est i diebus Septembribus. Debitor post diē utriusque stipulationis cedentem soluit uiginti sex, neq; dictū est ab altero, pro qua stipulatione solueretur. quæro, an quod solutum est, eam stipulationē exonerauerit, cuius dies antecessit: id est, ut uiginti fortis soluta uideantur; & in usuras eorū sex data? Scæuola respondit, magis id accipi ex usu esse. Aliud exemplum proponitur l. pupilli. 96. §. cū eodem, in fin. ff. d. tit. cuius uerba uide §. reg. 1. exc. 2. repl. 3. dupl. 1. tripl. 1. Item aliud exemplum proponitur l. creditor. 102. §. Valerius. ff. eod. tit. his uerbis: Valerius Lucij Titij seruus scripsit: Accepi à Matino Materno ex summa maiore tot aureos. quæro, an hæc summa in proximū annum ei acceptoferri debeat, cum superioris anni sit reliquator? Scæuola respondit, uide ri in primam quanq; summam liberationē proficere.*

XI. Regula: Solutum prius in usuras, deinde in sortem acceptoferendum. quæ regula approbatur l. in his. 5. §. Imperator. ibi: eadem aut. ff. de solutionib. his uerbis: Generaliter constitutum est, prius in usuras numum solutum acceptoferendum. *Concordat l. cum ex fortis. 35. in prim. ff. de pignor. actione, his uerbis: Cum & fortis nomine, & usurarum aliquid deberetur ab eo qui sub pignoribus pecuniam debet: quidquid ex uenditione pignorum recipietur, primū in usuris, quas iam tunc deberi constat: deinde si quid superest, forti acceptoferendū est. nec audientus est debitor, si cum parum idoneum se esse sciat, eligat quo nomine exonerari pignus suum malit. *Concordat item l. si usuras. 21. C. de usuris. cuius uerba uide §. reg. 1. exc. 2. Item concordat l. 1. in fine. C. de solutionib. cuius uerba uide §. d. reg. 1. exc. 1. in prim. Item concordat l. Titia. 48. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 15. cap. 8. reg. 25. in prim. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi usuras sint indebitæ: hoc est, quæ peti quidem non possunt, solutæ autem non repetuntur. Hæc exceptio approbatur d. §. Imperator. ibi: sed si forte, his uerbis: Si forte usuræ non sunt debitæ, & quis simpliciter soluerit, quas omnino non erat stipulatus: Imp. Antoninus cum diuo patre suo rescriptit, ut in sortem cedant. Eidem autem rescripto ita subijcitur: Quod generaliter constitutum est, prius in usuras numum solu-**

tum acceptoferendum, ad eas usuras uideatur pertinere, quas debitor exoluere cogitur: & sicut ex pacti conuentione datæ repeti non possunt, ita proprio titulo non numeratæ pro solutis ex arbitrio percipientis nō habebuntur. *Concordat l. si is. 94. §. Famius. ff. eod. tit. de solutionib. cuius uerba uide §. reg. 1. exc. 2. repl. 3. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi specialiter in usuras indebitas pecunia sit soluta. quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Et sicut ex pacti conuentione, &c. Altera replicatio est: Nisi non ex solutione debitoris, sed ex distractione pignorum creditor pecuniam acceperit. quæ replicatio approbatur d. §. Imperator, his uerbis: Imperator Antoninus cum diuo patre suo rescriptit: cum distractis pignoribus creditor pecuniam redegit, si sint usuræ debitæ & alia indebitæ: quod soluitur in usuras, ad utramq; causam usurarum tam debitarum quam indebitarum pertinere: puta quæ dā earum ex stipulatione, quædam ex pacto naturaliter debebantur. Si uerò summa usurarum debitarum & non debitarum non eadē sit, æqualiter ad utraq; causam proficit quod solutum est, non pro rata: ut uerba rescripti ostendunt. *Concordat l. Paulus. 101. in fine. ff. d. tit. cuius uerba uide §. reg. 1. exc. 1. repl. 3. Altera propositæ regule exceptio uidetur: Nisi creditor debitori cauerit, solutū se in usuras accipere. Sed hæc exceptio reprobat l. in his. 5. §. fin. cū lege sequente. ff. de solutionib. his uerbis: Apud Marcellum libro XX. Digestorum quaeritur: si quis ita cauerit debitori, in sortem & usuras se accipere: utrum pro rata & forti & usuris decedat: an uerò prius in usuras, & si quid superest, in sortem? Sed ego non dubito, quin hæc cautio in sortem & in usuras admittetur: sed prius in usuras, tunc demum, si quid superfuerit, in sortem cedat. Nec enim ordo scripturæ spectatur, sed potius ex iure sumitur id quod agi uidetur.**

XII. Regula: Si plures causæ potiores concurrant, utra utri sit præferenda, definitur l. cum ex pluribus. 97. in prim. ff. de solutionib. his uerbis: Cum ex pluribus causis debitor pecuniam soluit, utriusq; demonstratione cessante, potior habebitur causa eius pecuniæ quæ sub infamia debetur, mox eius quæ pœnam continet, tertio quæ sub iure hypothecæ uel pignore contracta est: post hunc ordinem potior habetur propria quam aliena causa, ueluti fideiusforis. Quod ueteres ideo definiuerunt, quod uerisimile uideretur, diligentem debitorem admonitum ita negociū suum gesturum fuisse: & si nihil eorum interueniret, uetustior contractus ante solueretur.

XIII. Regula: Si omnes causæ ex quibus debetur, pares sint, ut neutra alteri sit præponenda: in omnes causas

causas pro portione id quod solutum est, acceptoferendum. quæ regula approbatur l. illud. 8. ff. de solutionib. his uerbis: Illud nō ineleganter scriptum esse Pomponius ait, si par & dierū & contractū causa sit: ex omnibus summis pro portione uideri solutum. Ait Iuriconsultus: Pro portione. Scilicet æquali, nō pro rata. Cui concordat l. in his. 5. §. Imperator. ibi: si uerò summa. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 1. exc. 1. repl. 2.

Exceptiones hæcenus enumeratarum regularū generales uide §. reg. 1.

XIII. Regula: Interdum ex una causa solutio facta, parit etiam liberationē causæ alterius. quæ regula approbatur, simul & exemplis declaratur l. in numer. 44. in prim. ff. de solutionib. his uerbis: In numerationibus aliquādo euenit, ut una numeratione duæ obligationes tollantur uno momento: ueluti si quis pignus pro debito uēdi derit creditori: euenit enim ut ex uendito rollatur obligatio & debiti. Item si pupillo, qui sine tutoris autoritate mutuā pecuniā accepit, legatū à creditore fuerit sub ea conditione, si eā pecuniā numerauerit: in duas causas uideri eū numerasse: & in debitū suum, ut in Falcidiā hæredi imputeretur: & conditionis gratia, ut legatū consequatur. *Concordat l. cū quis. 38. §. de peculio. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. reg. 1. in prim. Hæc de solutionibus.*

DE ACCEPTILATIONIBUS. Cap. XIII.

PRIMO: Definitio acceptilationis proponitur l. ff. de acceptilationibus, his uerbis: Acceptilatio est liberatio per mutuam interrogationē, qua utriusq; contingit ab eodē nexu absolutio. Declaratur hæc definitio Inst. quib. mod. toll. obligat. §. item per acceptil. his uerbis: Item per acceptilationē tollitur obligatio. Est autem acceptilatio, imaginaria solutio. Quod enim ex uerborum obligatione Titio debetur, id si uelit Titius remittere, poterit sic fieri, ut patiat hęc uerba debitorem dicere: Quod ego tibi promisi, habesne acceptum? & Titius respondeat: Habeo. *Concordat l. sanē & sic. 7. ff. de acceptil. his uerbis: Et sic acceptilatio fieri potest: Accepta facis decem? ille respondet: Facio.*

II. GENVS ACCEPTILATIONIS.

Ciuilis liberationis species est. l. uerborū. 107. in fin. ff. de solutionib. cuius uerba uide §. cap. 5. quæst. 2. diuis. 1. Huic quodammodò contradicit l. an inutilis. 8. §. fin. ibi: quia hoc iure utimur. ff. de acceptilat. cuius uerba uide §. quæst. 5. exc. 7.

III. DIFFERENTIA inter acceptilationem & apocham proponitur l. si acceptolatū. 19. §. fin. ff. de acceptilatione, his uerbis: Inter acceptilationem & apocham hoc interest, quod acceptilatione omnimodò liberatio contingit, licet pecu-

nia soluta nō sit: apocha nō aliās, quam si pecunia soluta sit. Quod hic dicitur de apocha, de eo uide plura §. lib. 7. cap. 3. quæst. 8. specie 1. exc. 2.

IIII. SIMILE.

Acceptilatio solutioni similia est. quæ regula approbatur l. in diem. 5. ff. de acceptil. his uerbis: In diē acceptilatio facta nullius momenti est. nā solutionis exēplo acceptilatio solet liberare. *Concordat l. nō solūm. 7. §. si is qui, ff. de liberat. legata, his uerbis: Acceptilatio solutioni comparatur: & quemadmodū si Stichum soluisset, debitor liberaretur, ita & acceptilatione liberatur.*

V. DE EXCEPTIONIBVS ADuersus acceptilationem.

Regulariter quidem per acceptilationē tollitur obligatio, & liberatio contingit. quæ regula approbatur uerbis d. l. 5. & d. §. si is qui, iā propositis. Quib. concordat Inst. quib. mod. toll. obligatio. §. item per acceptilat. cuius uerba uide §. quæst. 1. Sed huius regule plures etiā sunt exceptiones nūc ordine proponenda: & primū ea quæ sumuntur ex persona acceptoferentis.

I. Exceptio: Nisi alius quam creditor acceptotulerit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. & per iusturandum. 13. §. tutor. ff. de acceptilat. his uerbis: Tutor curatorue furiosi acceptumferre nō possunt: ne procurator quidē potest facere acceptū. Sed hi omnes debent nouare: possunt enim & sic acceptofacere. Ne his quidē acceptū fieri potest. Sed nouatione facta poterunt liberari per acceptilationē. Nam & in absentiu persona hoc remedio uti solemus, cum stipulamur ab aliquo id nouandī causa, quod absens nobis debet, & ita accepto liberamus eum à quo stipulati sumus: fitq; ut absens nouatione, præsens per acceptilationem liberetur. Ait Iuriconsultus: Ne his quidem acceptū fieri potest. De hac re uide §. exc. 5. repl. 1. *Concordat l. pactum. 22. C. de pactis. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 1. repl. 2. dupl. 1. Concordat itē l. per procurat. 3. ff. de acceptil. his uerbis: Per procuratorē nec liberari, nec liberare quisquā acceptilatione sine mandato potest. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi alius mandato creditoris interueniente acceptumfecerit. quæ replicatio elicitur ex uerbis iā propositis hisce: Sine mandato. Cuius duplicatio hæc est: Nisi seruus iussu creditoris domini sui acceptūfecerit. quæ duplicatio approbatur l. seruus. 22. ff. de acceptilatione, his uerbis: Seruus nec iussu domini acceptūfacere potest. Altera replicatio est: Nisi tutor, curator, uel procurator creditoris prius nouauerit obligationē. quæ replicatio approbatur uerbis d. §. tutor, §. propositis hisce: Sed hi omnes debent nouare: possunt enim & sic acceptofacere. Tertia replicatio est: Nisi hæres creditoris acceptūfecerit. Hæc replicatio approbatur l. & per iusturandum. 13. §. per. ff. de acceptil. his uerbis: Hæres quoq; & liberare & liberari accepto potest, & honorarij successores. Quarta replicatio est: Nisi unus ex reis stipulandis acceptumfecerit.*

Hec replicatio approbatur d.l.13. §. ult. his uerbis: Ex pluribus reis stipulandi, si unus acceptum fecerit, liberatio contingit in solidum. Concordat l. si rem. 31. §. si duo. ibi: item unus. ff. de nouationib. cuius uerba uide j. cap. prox. except. 5. Item concordat l. 2. in fine. ff. de duob. reis constit. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 12. reg. 2. in prim.

I. Exceptio: Nisi unus tantum ex duobus uel pluribus creditoribus acceptulerit. Hec exceptio reprobat in reis stipulandi per ea que iam repl. proxim. sunt proposita.

II. Exceptio: Nisi pupillus acceptulerit. Hec exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio hec est: Nisi tutoris autoritate interueniente, pupillus acceptulerit. que replicatio approbatur l. 1. c. de acceptationib. his uerbis: Iam tibi scripsi, posse apud iudicem queri, an solennibus uerbis tutoris autoritate interueniente soror tua acceptilatione debitorem suum liberauerit. Quare si in repetenda pecunia qua exoluit, diuersa pars perseuerauerit: uteris defensionibus competentibus.

III. Exceptio: Nisi seruus acceptulerit. Hec exceptio approbatur l. seruus. 22. ff. de acceptil. cuius uerba uide §. except. 1. repl. 1. Hec de exceptionib. sumptis ex persona acceptoferentis: sequuntur nunc exceptiones desumptae ex persona eius cui est acceptolatum.

V. Exceptio: Nisi alij quam debitori sit acceptolatum. Hec exceptio ipso quidem iure subsistit exemplo l. et per iusurandum. 13. §. tutor. ibi: ne his quidem. ff. de acceptil. cuius uerba uide §. except. 1. in prim. Concordat l. an inutilis. 8. §. filiusfamil. ibi: pater. ff. de acceptil. cuius uerba uide j. except. 7.

Huius exceptionis replicatio prima hec est: Nisi nouatione interueniente alij quam debitori sit acceptolatum. que replicatio approbatur d. uer. ne his quidem. Cui concordat l. si debitor. 91. ff. de solutionib. cuius uerba uide §. cap. 5. quest. 3. except. 2. Altera replicatio est: Nisi heredi debitoris sit acceptolatum. Hec replicatio approbatur d. l. 13. §. penul. ff. de acceptil. cuius uerba uide §. except. 1. repl. 3.

Ter tia replicatio est: Nisi seruo debitoris sit acceptolatum. Hec replicatio approbatur d. l. 8. §. seruus ff. de accept. his uerbis: Seruus communis, sicut uni ex dominis stipulari potest, ita etiam acceptum rogare uni ex dominis potest, eumque in solidum liberat. Et ita Ostaenus purat. Accepto liberare seruus communis alterum ex dominis etiam ab altero domino potest: id enim & Laheoni placuit. Denique Laeo libris scribit: si a primo domino, secundo domino socio suo stipulatus fuerit, posse a secundo accepto rogare, & per acceptilationem primum liberare, quem ipse obligauerat. Sic fieri, ut per unum atque eundem seruum & constitutur & tollatur obligatio. Concordat l. species. 11. ff. eod. tit. his uerbis: Species acquirendi est, liberare dominum ab obligatione. Et ideo fructuaris quoque seruus liberare acceptum rogando fructuarium potest: quia ex re eius uide-

tur ei acquirere. Sed etsi tantum usum habuit, idem fiet. Idemque dicemus & in eo qui bona fide nobis seruit, & in ceteris qui nostro iuri subiecti sunt. Sed etsi seruo, quod ipse mihi promisit, acceptum fecero: inuitiles mihi erunt aduersus dominum honorariae actiones, quae de peculio uel in re uerso dantur. Si seruus hereditarius ante aditam hereditatem acceptum roget, quod defunctus mihi promiserat: uerius puto contingere liberationem, ut per hoc haereditas ipsa liberetur. Sed etsi dominus apud hostes sit: dicendum est, iure postliminij confirmari acceptilationem. Nam & stipulari ei qui apud hostes est, seruus potest. Ait iurisconsultus: Et ideo fructuaris quoque seruus, & c. Huic concordat l. si debitor. 63. ff. de solutionib. his uerbis: Si debitor sit serui fructuaris, potest is seruus per acceptilationem liberare eum: uidebitur enim ex re eius acquirere. Idem in pacto dicemus. Quinta replicatio est: Nisi ei qui bona fide a debitore possidet, sit acceptolatum. Hec replicatio approbatur uerbis d. l. 11. iam propositis hisce: Idemque dicemus & in eo qui bona fide nobis seruit, & in ceteris qui nostro iuri subiecti sunt. Quinta replicatio est: Nisi filiofamilias debitoris sit acceptolatum. Hec replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Et in ceteris qui nostro iuri subiecti sunt. Sexta replicatio est: Nisi uni ex reis promittendi sit acceptolatum. Hec replicatio approbatur per ea que proponuntur j. quest. prox. reg. 2.

V. Exceptio: Nisi seruo sit acceptolatum. Hec exceptio reprobat uerbis d. l. 11. §. propositis hisce: Sed etsi seruo, quod ipse mihi promisit, acceptum fecero: inuitiles mihi erunt aduersus dominum honorariae actiones, quae de peculio uel in rem uerso dantur. Concordat l. an inutilis. 8. §. filiusfamilias. ibi: idem erit et in ff. d. tit. de acceptil. cuius uerba uide j. except. prox.

VII. Exceptio: Nisi filiofamilias sit acceptolatum. Hec exceptio reprobat uerbis d. §. filiusfamilias, his uerbis: Filiusfamilias promittendo patri ciuilitate non obligat, sed se obligat, propter quod accepto rogare filiusfamilias potest, ut se liberet: quia ipse obligatus est. Pater autem acceptum rogando nihil agit: cum non ipse obligatus sit, sed filius. Idem erit & in seruo dicendum. Nam & seruus accepto liberari potest: & tolluntur etiam honorariae obligationes, si quae sunt aduersus dominum, quia hoc iure utimur, ut iuris gentium sit acceptilatio.

VIII. Exceptio: Nisi pupillo sit acceptolatum. Hec exceptio reprobat uerbis l. 2. ff. de acceptil. his uerbis: Pupillum per acceptilationem & sine tutoris autoritate liberari posse, placet.

IX. Exceptio: Nisi uni ex pluribus eiusdem rei debitoribus sit acceptolatum. Hec exceptio reprobat uerbis l. sed etsi. 10. in fin. ff. de acceptil. cuius uerba uide j. exc. 13. repl. 1. Plura de hac exceptione uide j. quest. prox. reg. 2.

X. Exceptio: Nisi maritus uxori acceptulerit. Hec exceptio approbatur l. si sponsus. 5. §. si maritus. ff. de don. inter uir. et uxor. cuius uerba uide §. lib. 35. cap. 8. exc. 31. Haec tenet de personis acceptilationis iam acceptoferentium, quam eorum quibus accepto fertur. Sequuntur nunc exceptiones desumptae ex re que accepto fertur.

X. Exceptio: Nisi alia quam uerborum obligatio accepto fertur. Hec exceptio approbatur l. an inutilis. 8. §. acceptum. ff. de acceptil. his uerbis: Acceptum ferri non potest, nisi quod uerbis obligatum est. Acceptilatio enim uerborum obligatio est: licet: quia & ipsa uerbis fit. Non enim potest uerbis tolli, quod non uerbis contractum est. Concordat Inst. quib. mod. tollitur obligat. §. ut per acceptilati. ibi: quod genere, his uerbis: Acceptilatione tantum ea soluantur obligationes, quae ex uerbis consistunt, non etiam ceterae. Consensaneum enim uisum est, uerbis factam obligationem alijs posse uerbis dissolui. Concordat item l. prout. 80. ff. de solutionib. cuius uerba uide §. cap. 5. quest. 3. in prim. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi alia obligatio nouetur, et in uerborum obligationem transformetur. Hec replicatio approbatur Inst. d. §. item per acceptilati. ibi: sed et id, his uerbis: Et id quod ex alia causa deberur, potest in stipulationem deduci, & per acceptilationem dissolui. Concordat l. si in stipulatum. 17. ff. de donationib. his uerbis: Si in stipulatum iudicatum nouationis causa deductum sit, & stipulatio donationis causa acceptolata: dicendum est, liberationem locum habere. Concordat item l. Aquiliana. 4. ff. de transactionib. his uerbis: Aquiliana stipulatio omnino omnes praecedentes obligationes nouat & perimit, ipsaque perimitur per acceptilationem. Et hoc iure utimur. Ideoque & legata sub conditione relicta in stipulationem Aquilianam deducuntur. Concordat item l. 2. c. de acceptil. his uerbis: Si donationis gratia nouatione facta, per acceptilationem praestitisti liberationem: omnis agendi uia perempta est. Concordat item l. ult. c. eod. tit. his uerbis: Per Aquilianam stipulationem pacto subditam obligatione praecedente sublata, & acceptilatione quae fuerat inducitur, perempta: ei qui ex nulla causa restitui potest, omnis agendi uia praeccluditur. Declaratur replicatio proposita Inst. quib. mod. toll. obligat. §. est autem, his uerbis: Est prodita stipulatio, quae uulgo Aquiliana appellatur, per quam contingit, ut omnium rerum obligatio in stipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes, & a Gallo Aquilio ita composita est: Quidquid te mihi ex quacumque causa dare facere oportet oportebitue, praesens in diemue, quarumcunque rerum mihi tecum actio est, quaeque aduersus te petitio, uel aduersus te persecutio est uel erit, quod due tu meum habes,

tenes, possides, doloue malo fecisti quo minus possideas: quanti quaeque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari stipulatus est Aulus Agerius, spondit Numerius Nigidius. Item ex diuerso Numerius Nigidius interrogauit Aulum Agerium: Quidquid tibi hodierno die per Aquilianam stipulationem spondit, id ne omne habes acceptum? Respondit Aulus Agerius: Habeo, acceptum quod tui. Concordat l. et ex uno. 18. ff. de acceptil. his uerbis: Et ex uno & pluribus contractibus, uel certis uel incertis, uel quibusdam, exceptis ceteris, uel omnibus ex causis una acceptilatio & liberatio fieri potest. Eius rei stipulatio, quam acceptilatio sequatur, a Gallo Aquilio talis exposita est: Quidquid te mihi ex quacumque causa dare facere oportet oportebitue, praesens in diemue, quarumcunque rerum mihi tecum actio, quaeque aduersus te petitio, uel aduersus te persecutio est eritue: quod due tu meum habes, tenes, possides: quanti quaeque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari stipulatus est Aulus Agerius, spondit Numerius Nigidius: quod Numerius Nigidius Aulo Agerio spondit, id haberetne a se acceptum, Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit. Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit. Hec de prima propositae exceptionis replicatio. Altera replicatio est, quod quauis alia obligatio quam uerborum, per acceptilationem ipso iure tolli non possit: tollitur tamen exceptionis opere. que replicatio approbatur l. si acceptolatum. 19. in prim. ff. d. tit. his uerbis: Si acceptolatum fuerit ei qui non uerbis, sed re obligatus est: non liberabitur quidem, sed exceptione doli mali uel pacti conuenti se tueri potest. Huius replicationis ratio est, quia inutilis acceptilatio uilem habet pactum, de qua re uide j. ead. quest. in fin.

XI. Exceptio: Nisi obligatio inreuerando firmata accepto fertur. Hec exceptio reprobat uerbis l. et per iusurandum. 13. in prim. ff. d. tit. his uerbis: Et per iusurandum liberti interpositam operarum obligationem per acceptilationem tolli, uerius est.

XII. Exceptio: Nisi plures obligationes simul accepto ferantur. reprobat uerbis d. l. 18. §. except. 10. repl. 1. propositis hisce: Et uno ex pluribus, & c.

XIII. Exceptio: Nisi aliud quam debitor sit acceptolatum. Hec exceptio approbatur l. nisi consentiat. 14. ff. de acceptilatione, his uerbis: Nisi consentiat acceptilatio cum obligatione, & nisi uerum est quod in acceptilatione demonstratur: imperfecta est liberatio. Quia uerbis uerba ea demum resolui possunt, quae inter se congruunt. Concordat d. l. 13. §. illud certum. ff. eod. tit. his uerbis: Illud certum est, eum qui fundum stipulatus, usum fructum uel niam acceptofaciat: in ea esse causa, ut acceptilatio non ualeat. Qui enim acceptofacit, uel totum, uel

uel partem eius quod stipulatus est, debet acceptofacere. hæc autem partes non sunt, nõ magis quàm si quis domum stipulatus, acceptoferat cæmenta, uel fenestras, uel parietem, uel diætã. *Concordat item d.l. 13. §. cum qui, his uerbis:* Eum qui fundum stipulatus est, non posse de dolo malo clausulam acceptu ferre, constat. Non enim in partem debiti id conficitur: & aliud est quod debetur, & aliud quod acceptofertur. *Huius exceptionis replicatio prima hæc est:* Nisi pars eius quod debetur, acceptolata sit. *Hæc replicatio approbatur uerbis d. §. illud certum, iam propositis hisce:* Qui enim acceptofacit, uel totum uel partem eius quod stipulatus est, debet acceptofacere. *Concordat Insti. quib. mod. toll. obligat. §. sicut autem, his uerbis:* Sicut quod debetur, pro parte rectè soluitur: ita in parte debiti acceptilatio fieri potest. *Concordat item l. pars stipulationis. 9. cum lege sequente. ff. de acceptil. his uerbis:* Pars stipulationis acceptofieri potest, non tantum si sic dicatur: Ex numis decem, quos tibi promisi, quinque habesne acceptos? Sed etiã si sic: Quod ego tibi promisi, id pro parte dimidia habesne acceptum? Sed etsi non numerata pecunia, sed certum corpus (ueluti homo) in stipulationem deductus est: potest ex parte acceptilatio fieri, quomodo & uni ex hæredibus acceptum fieri potest. *Itẽ concordat l. qui hominem. 17. ff. eod. tit. his uerbis:* Qui hominem aut decem stipulatus est, si quinque acceptofecerit: partem stipulationis peremit, & petere quinque aut partem hominis potest. *Huius replicationis duplicatio prima hæc est:* Nisi id quod debetur, diuisionẽ non recipiat. tunc enim pro parte acceptilatio fieri nõ potest. *quæ duplicatio approbatur l. per iusiurandum. 13. §. 1. ff. de acceptil. his uerbis:* Si id quod in stipulatione deductum est, diuisionẽ non recipiat: acceptilatio in partem nullius erit momenti: utputa si feruus fuerit prædij rustici uel urbani. Planè si usus fructus sit in stipulatione deductus, puta fundi Titiani: poterit pro parte acceptilatio fieri, & erit residue partis fundi usus fructus. Si tamen uiam quis stipulatus, accepto iter uel actum fecerit: ista acceptilatio nullius erit momenti. hoc idem est probandum, si actus fuerit acceptolatus. Si autem iter & actus accepto fuerit latus: consequens erit dicere, liberatum eum qui uiam promissit. *Huius duplicationis triplicatio prima hæc est:* Nisi omnes partes simul acceptofertantur. *Hæc triplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce:* Si autem iter & actus accepto fuerit latus, &c. *Altera triplicatio hæc est:* Nisi talis res sit, quæ solui quidẽ pro parte non potest, peti tamen pro parte potest. hoc enim casu pro parte acceptilatio fieri potest. *quæ triplicatio approbatur exemplo hominis debiti l. sed & si. 10. §. l. qui hominem. 17. ff. de acceptilationibus. quarum legum uerba uide paulo superius ead. repl. in prim. Alte-*

ra propositæ replicationis duplicatio est: Nisi dempta parte, totum non retineat suum nomen. *quæ duplicatio approbatur exemplo d.l. 13. uerbis iam propositis hisce:* Si uiam quis stipulatus, accepto iter uel actum fecerit: ista acceptilatio nullius erit momenti. hoc idem est probandum, si actus fuerit acceptolatus. *Tertia duplicatio est:* Nisi cum domus deberetur, cæmenta, fenestræ, uel diætã acceptofertantur. *Hæc duplicatio approbatur d.l. 13. §. illud certum, in fine. cuius uerba uide s. ead. except. in prim. Quarta duplicatio est:* Nisi cum fundus deberetur, usus fructus eius acceptofertatur. *Hæc duplicatio approbatur d. §. illud certum. Quinta duplicatio est:* Nisi quasi pars tantum deberetur, ea sit acceptolata. *Hæc duplicatio approbatur d.l. 13. §. si quis usus fructum, his uerbis:* Si quis usus fructum stipulatus, accepto tulerit: si qui dem sic tulerit acceptum, quasi usu debito: liberatio non continget. Si uerò quasi ex usufructu: cum possit usus sine fructu constitui, dicendum est acceptilationem ualere. *Hæc de prima replicatione. Secunda replicatio est:* Nisi genere promisso, species acceptofertatur. *Hæc replicatio approbatur d.l. 13. §. si is qui hominem, his uerbis:* Si is qui hominem stipulatus est, Stichum acceptotulerit: Iulianus lib. LIII. Digest. scripsit, acceptilatione aliquod egisse, tulisseq; totam obligationem. Quod enim stipulatori inuito promissor soluere potest, id & acceptum latum liberationem pariet. *Tertia replicatio est:* Nisi ultra id quod est promissum, aliquid acceptumferatur. *Hæc replicatio approbatur l. si is qui. 15. ff. de acceptilation. his uerbis:* Si is qui Stichum expromissit, ita interroget: Quod Stichum promisi, Stichum & Pamphilum habesne acceptos? puto rectè acceptolatum, & superuacua mentionem Pamphili factam. Quemadmodum si is qui decem promissit, ita interroget: Quod tibi decem promisi, & uiginti habesne accepta? etiam decem nomine erit liberatus. *Quarta replicatio est:* Nisi cum uia deberetur, iter et actus acceptofertatur. *quæ replicatio approbatur l. per iusiurandum. 13. §. 1. ubi: si autem iter & actus. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. repl. 1. dupl. 1.*

XIII. *Exceptio: Nisi aliud quàm rogatus est creditor, acceptotulerit. Hæc exceptio approbatur l. pluribus. 6. in fine. ff. de acceptil. his uerbis:* Illud sciendum, si ego aliud acceptotuli, aliud tu rogasti, nihil ualere acceptilationem. *Hactenus de personis & rebus acceptilationis: sequuntur nunc exceptiones ex alijs circumstantijs desumptæ.*

XV. *Exceptio: Nisi sub conditione sit acceptolatum. Hæc exceptio approbatur l. acceptilatio. 4. ff. acceptil. his uerbis:* Acceptilatio sub conditione fieri non potest. *Concordat l. actus. 77. ff. de reg. iuris, his uerbis:* Actus legitimi, qui non recipiunt diem uel conditionem: ueluti emancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, serui optio, datio tutoris: in totum uiciantur per temporis

temporis uel conditionis adiectione. Nonnunquam tamen actus supra scripti tacite recipiunt, quæ aperte comprehensa uicium adferunt. Nam si acceptumferatur ei qui sub conditione promissit: ita demum egisse aliquid acceptilatio intelligitur, si obligationis conditio extiterit. Quod si uerbis nominatim acceptilationis comprehendatur: nullius momenti faciet actum. *Huius exceptionis replicatio prima hæc est:* Nisi conditio non expresse, sed tacite infit acceptilationi. *quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce:* Nonnunquam tamẽ actus supra scripti tacite recipiunt, &c. *Altera replicatio est:* quod quamuis acceptilatio sub conditione facta ipso iure non liberet, liberat tamen exceptionis ope. *quæ replicatio approbatur l. si intra. 41. ff. de pactis. cuius uerba uide s. lib. 37. cap. 3. except. 12. repl. 7.*

XVI. *Exceptio: Nisi in diem sit acceptolatum. Hæc exceptio approbatur l. in diem. 5. ff. de acceptil. cuius uerba uide s. quasi. prox. Concordat d. l. 77. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide s. except. prox.*

XVII. *Exceptio: Nisi ante contractam obligationem sit acceptolatum. Hæc exceptio approbatur l. nisi consentiat. 14. ff. de acceptil. cuius uerba uide s. except. 13. in prim.*

XVIII. *Exceptio: Nisi nõ solemnibus uerbis acceptilatio facta sit. Hæc exceptio approbatur Insti. quib. mod. toll. obligat. §. sed & Græce, his uerbis:* Et Græcè potest acceptilatio fieri: dummodo sic fiat, ut Latinis uerbis solet exigi: *ἐξ ἐμοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀπορίας τοῦ σκεῦος λαβόντες.* *Concordat iisdem uerbis l. an inutilis. 8. §. fin. ff. de acceptilationibus. Concordat item l. ubi: an solemnib. C. eod. tit. cuius uerba uide s. except. 3. Quæ autem sint uerba acceptilationis solennia, uide s. except. 10. repl. 1.*

XIX. *Exceptio: Nisi ante diem uel conditionem obligationis existentem acceptolatum sit. Hæc exceptio reprobat l. quod in diem. 12. ff. de acceptil. his uerbis:* Quod in diem uel sub conditione debetur, acceptilatione tolli potest, sed ita id factum apparebit, si conditio stipulationis extiterit, uel dies uenerit. *Concordat l. actus legitimi. 77. in fine. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide s. exc. 15. in prim. item concordat l. Aquiliana. 4. in fine. ff. de transactio. nib. cuius uerba uide s. except. 10. repl. 1. Item concordat l. sub conditione. 16. ff. de solutionib. his uerbis:* Sub conditione debitor, si acceptumferatur, postea conditione existente intelligitur iam olim liberatus. Et hoc etiã si solutio re fiat, accidere Aristo dicebat. *Scripsit enim, Si quis sub conditione pecuniam promissit, de ditq; ea conditione, ut si conditio extitisset, in solutum cederet: existente conditione liberari eum, nec ob stare quod ante eius pecunia facta est. Concordat deniq; l. si sub conditione. 21. ff. de acceptilationibus, his uerbis:* Si sub conditione legatum mihi datum nouandi causa stipulatus sim, & ante existentem conditionem acceptum fecero: Nexua filius ait, etiã

si conditio extiterit, neq; ex testamento com petituram actionem, quia nouatio facta sit: neq; ex stipulatu, quæ acceptilatione soluta sit. *Planè propositæ exceptionis replicatio prima hæc est:* Nisi cum Stichus aut decem sub conditione deberentur, Stichus acceptolatus esset: is pendente conditione decesserit. *quæ replicatio approbatur l. per iusiurandum. 13. §. si Stichus. ff. de acceptil. his uerbis:* Si Stichum aut decem sub conditione stipulatus, Stichum acceptum fecerit, & pendente conditione Stichus decesserit: decem in obligatione manebunt, perinde ac si ea acceptilatio interposita non fuisset. *Altera replicatio est:* Nisi fideiussori sub conditione accepto sit acceptolatum: hæc enim acceptilatio non prodest reo principali. *de quare uida j. quest. prox. reg. 1. except. 3.*

XX. *Exceptio: Nisi ante contractam obligationem sit acceptolatum. Hæc exceptio approbatur d.l. 13. §. qui ita, his uerbis:* Qui ita stipulatur a fideiussore, Quod Titio credidero, fide tua esse iubes? deinde antequam crederet, acceptum fecit fideiussori: reus non liberabitur. sed si quandoq; ei creditum fuerit: tenetur. Nam & si fideiussorem nõ ante liberatum esse credimus, quàm cum fuerit creditum reo: non tamẽ reus antiquiore acceptilatione, quàm obligatio eius est, liberari potuit.

XXI. *Exceptio: Nisi debito iam soluto acceptolatum sit. Hæc exceptio approbatur l. cum decem. 71. §. item si ignorans. ff. de solutionib. his uerbis:* Si ignorans creditor procuratori suo solutum, seruo debitoris, filio uel acceptum fecerit: postea autem quàm id rescierit, ratum habuerit: confirmatur solutio, & quod acceptolatum est, nullius momenti est. *Contra si ratum non habuerit: quod acceptum fecerit, confirmatur. Sed si ignorans solutum litem contestatus est, si pendente iudicio ratum habuerit: absoluti oportet illum cum quo actum est. Si tamen non habuit: condemnari. Huius exceptionis replicatio est:* Nisi creditor postea de solutione certior factus, eam non habuerit ratam. *quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce:* Contra si ratum, &c.

XXII. *Exceptio: Nisi post rei debite interitum acceptolatum sit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit: cum debitum quod acceptofertur, nullam sit: utpote interitu rei debite iam extinctum. Verum eius replicatio hæc est:* Nisi debitum rei interitu non fuerit extinctum. *quæ replicatio approbatur exemplo rei debite, quæ post moram a debitore facta interijt. l. si seruus. 91. §. fin. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide j. cap. 19. exc. 7. in prim.*

XXIII. *Exceptio: Nisi pecunia debita non sit soluta. Hæc exceptio reprobat l. si acceptolatum. 19. in fin. ff. de acceptil. cuius uerba uide s. quest. 3.*

XXIII. *Exceptio: Nisi causa ob quam acceptolatum est, non sit secuta. Hæc exceptio approbatur exemplo l. licet. 43. in prim. ff. de iure dotti, his uerbis:* Licet soleat dos per acceptilationem constitui

tui: si tamen ante matrimoniu acceptilatio fuerit interposita, nec nuptie secute sint: Sce uola ait, matrimonij causa acceptilatioe interposita non secutus nuptijs nullam esse: atq; ideo suo loco manere obligatione. que sententia uera est.

XXV. Exceptio: Nisi cum debitum conditionale acceptolatum esset, conditio debiti postea defecerit. Hec exceptio approbatur l. actus legitimi. 77. in fine. ibi in a si acceptum feratur. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide s. 10 except. 15. in prim.

Replicatio precedentium exceptionum generalis.

Haec sunt exceptiones aduersus acceptilationem, quarum replicatio generalis haec est, Quod quamuis acceptilatio inutilis sit, profit tamen ad exceptionem. que replicatio approbatur l. si unus. 27. §. si acceptilatio. ff. de pactis, hinc uerbis: Si acceptilatio inutilis fuit: tacita pactioe id actum uidetur, ne peteretur. Huius exemplum uide s. except. 10. repl. 2. Huius replicationis duplicatio prima haec est: Nisi in id non sit consensus, ut acceptilatio uim pacti haberet. que duplicatio approbatur l. an inutilis. 8. in prim. ff. de acceptilat. his uerbis: An inutilis acceptilatio utile habeat pactu, quaeritur? & nisi in hoc quoque consensus est, nec pactum habet. Dicit aliquis: Potest ergo non esse consensus? Vlpianus. Respondeo: Cur non possit? Fingamus eum qui acceptoferebat, scientem prudentemq; nullius esse momenti acceptilatione, sic acceptotulisse, quis dubitat non inesse pactum, cum consensum paciscendi non habuerit? Altera duplicatio est: Nisi tale in sit uicium acceptilationis, ob quod etiam pactu non prodesset. Hec duplicatio approbatur exemplo precedentis duplicationis. Nam quemadmodum deficiente consensu deficit pactu, & per hoc etiam replicatio proposita: ita etiam de alijs omnibus que pactum uiciant, est censendum: ut puta si pupillus sine tutoris auctoritate acceptotulerit, &c.

VI. QVIBVS ACCEPTILATIO PROFIT?

I. Regula: Si fideiussori acceptolatum est, liberatur simul etiam reus principalis, que regula approbatur l. si ex plurib. 16. §. fin. ff. de acceptilat. his uerbis: Si iudicati fideiussor sit datus & acceptus, eiq; acceptolatum sit: liberabitur & iudicatus. Huius regule exceptio prima uidetur: Nisi reus re, non uerbis fuerit obligatus. Sed haec exceptio reprobat l. & per iusurandum. 13. §. si fideiussori. ff. d. tt. his uerbis: Si fideiussori accepto fuerit latu, cum reus re, non uerbis fuisse obligatus: an reus quoque liberetur? Et hoc iure utimur, ut licet reus non sit uerbis obligatus, tamen acceptilatione per fideiussore liberetur. Altera exceptio est: Nisi antequam reus obligaretur, fideiussori sit acceptolatu. Hec exceptio approbatur d. l. 13. §. qui ita stipulatus. cuius uerba uide s. quaest. prox. except. 20. Huius exemplum est, si cum reus sub conditione esset obligatus, fideiussori pendente illa conditione fuerit accepto-

latum. quod exemplum proponitur d. l. 13. §. si legatorum, his uerbis: Si legatoru sub conditione relietoru fideiussori dato acceptolatu sit: legata debebuntur, postea conditione eoru existente. Tertia exceptio est: Nisi fideiussori sub conditione accepto, pendente conditione sit acceptolatum. Hec exceptio approbatur certo modo l. penult. ff. de fideiussorib. his uerbis: Si fideiussori sub conditione obligato, si nauis ex Asia uenerit: quem sub hoc modo accepi, ut usq; ad tempus uitae suae duxat obligaretur: pendente conditione acceptolatu fuerit, & is fideiussor adhuc pendente conditione mortuus fuerit: contestim a reo petere possum: quia existes conditio neq; obligationem in personam iam mortui effecere, neq; acceptilationem confirmare possit.

II. Regula: Si uni ex ijs qui eandem pecunia debent, acceptolatum sit: liberatur & alter. que regula approbatur l. si ex pluribus. 16. ff. de acceptilat. his uerbis: Si ex pluribus obligatis uni acceptoferatur, ipse non solus liberatur, sed & hi qui secum obligantur. Nam cum ex duobus pluribusue eiusdem obligationis participibus uni acceptoferatur, caeteri quoq; liberantur: non quoniam ipsis acceptolatu est, sed quoniam uelut soluisse uidetur is qui acceptilatione solutus est. Concordat l. 2. in fine. ff. de duobus reis constit. cuius uerba uide s. lib. 38. cap. 12. reg. 2. in prim. Huius regule exceptio prima haec est: Nisi cum maritus uxorem & extraneum obligatum haberet, uxori acceptotulerit. hoc enim casu neuter liberatur. que exceptio approbatur l. si sponsus. 5. §. si maritus. ff. de donat. inter uir. & uxor. cuius uerba uide s. lib. 35. cap. 8. except. 31. Altera exceptio est: Nisi cum maritus uxorem & extraneum obligatum haberet, extraneo acceptotulerit. hoc enim casu uxor non liberatur. que exceptio approbatur d. §. si maritus. Tertia exceptio est: Nisi singuli non in solidum, sed pro parte teneantur. Hec exceptio approbatur exemplo heredum l. 2. §. si tam e hominem. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide s. lib. 36. cap. 6. reg. 5. except. 7. repl. 3. dupl. 1.

III. Regula: Si filiofamilias acceptolatum sit, liberatur etiam eius pater. Idemq; si seruo acceptolatum sit: nam liberatur etiam eius dominus. que regula approbatur l. an inutilis. 8. §. filiusfamilias, ibi: & tolluntur etiam. ff. de acceptilat. cuius uerba uide s. quaest. prox. except. 7. Concordat l. species. 11. ibi: sed et si seruo. ff. d. tt. cuius uerba uide s. quaest. prox. except. 5. repl. 3.

VII. ADVERSVS QVOS ACCEPTILATIONIS EXCEPTIO COMPETAT?

Regulariter quidem acceptilatio alij quam qui acceptotulit, non obstat. Verum eius regule exceptio haec est: Nisi unus ex reis stipulandi, quibus singulis in solidum debetur, acceptotulerit. hoc enim casu etiam alteri exceptio nocet. que exceptio approbatur per ea que proposita sunt s. quaest. prox. except. 1. repl. 4.

VIII. QUID VENIAT IN ACCEPTILATIONIS EXCEPTIOEM? seu a quo debito contingat liberatio?

Acceptilatioe unius debiti facta, non contingit liberatio ab alio. que regula approbatur l. cum Aquiliana. 5. ff. de transactionib. cuius uerba cum concordantibus uide s. lib. 9. cap. 5. except. 17. Sed & concordant ea que proponuntur s. lib. 37. cap. 8. in prim. Huius regule exceptio prima haec est: Nisi cum generaliter acceptilatio concepta esset, non appareat de quo debito sit actum. Hec exceptio approbatur l. pluribus. 6. ff. de acceptilat. his uerbis: Pluribus stipulationibus factis, si promissor ita accepto rogasset: Quod ego tibi promisi, habesne acceptu? si quidem apparet quid actum sit, id solum per acceptilationem sublatum est: si non apparet, omnes stipulationes solutae sunt: dummodo illud scimus, si ego aliud acceptotuli, aliud tu rogasti, nihil ualere acceptilatione. Altera exceptio est: Nisi iudicatum solui stipulatio sit acceptolata. hoc enim casu etiam de re defendenda & de dolo malo clausula eximta est. que exceptio approbatur l. si accepto. 20. ff. d. tt. his uerbis: Si accepto fuerit lata ob rem iudicata clausula: Marcellus ait, caeteras partes stipulationis euanuisse. propter hoc enim tantum interponi, ut res iudicari possit. At iurisconsultus: Caeteras partes stipulationis, quia de re defendenda, & de dolo malo iudicatum. 6. ff. iudicatu solui. de quibus uide s. lib. 6. cap. 10. de actione iudicatum solui, quaest. 1. in prim. Tertia exceptio est: Nisi cum mutua actio esset: puta empti & uenditi, locati & conducti, &c. unus alteri acceptotulerit. hoc enim casu is quoq; qui acceptotulit, ab eo cui acceptotulit, eo contractu liberatur. que exceptio approbatur l. ult. ff. de acceptilat. his uerbis: Si ego tibi acceptum feci, nihilo magis ego a te liberatus sum. Paulus. Imo cum locatio, conductio, emptio, uenditio conuentione facta est, & nondum res intercessit: utrinq; per acceptilationem (tamen si ab alterutra parte duntaxat intercessit) liberantur obligatione. Concordat l. cum emptor. 5. in prim. ff. de rescind. uendit. cuius uerba uide s. lib. 41. cap. 4. except. 14. repl. 4. Contradicti l. si conuenerit. 55. ff. de pactis. cuius uerba uide s. lib. 37. cap. 6. reg. 2. Quarta exceptio est: Nisi cum quis Stichum aut decem stipulatus esset, Stichum acceptotulerit. hoc enim casu nec decem peti possunt. que exceptio approbatur simul & distinguitur l. si unus. 27. §. sed si stipulatus. ff. de pactis. cuius uerba uide s. lib. 37. cap. 8. except. 3. Concordat l. qui homine. 17. ff. de acceptilat. cuius uerba uide s. quaest. 5. except. 13. repl. 1. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi aliud actum sit. que replicatio approbatur d. §. sed si stipulatus. Altera replicatio est: Nisi cum Stichus aut decem sub conditione deberentur, pendente conditione Stichus acceptolatus sit, & mortuus. Hec replicatio approbatur l. & per iusurandum. 13. §. si Stichus. ff. de acceptilat. cuius uerba uide s. quaest. 5. except. 13. repl. 1. Quinta exceptio est:

Nisi cum genus deberetur, species aliqua certa sit acceptolata. hoc enim casu tota tollitur obligatio. que exceptio approbatur d. l. 13. §. si is qui hominem. cuius uerba uide s. quaest. 5. except. 13. repl. 2. Sexta exceptio est: Nisi si solutione facta plures obligationes simul tollantur: tunc enim id e censendu acceptilatione facta. de qua re uide s. cap. prox. in fin. Haecenus de acceptilationibus.

DE NOUATIONIBVS IN genere. Cap. XIII.

PRIMO: Definitio nouationis proponitur l. in prim. ff. de nouationibus, his uerbis: Nouatio est prioris debiti in aliam obligatione, uel ciuilem, uel naturalem, transfusio atq; translatio: hoc est, cum ex precedenti causa ita noua constituitur, ut prior perimatur. Nouatio enim a nouo nomen accepit, & a noua obligatione.

II. DIVERSIO nouationis & delegationis proponitur l. delegare. 11. in fine. ff. de nouationib. his uerbis: Delegatio fit uel per stipulatione, uel per litis contestatione. Differentia harum specteretur proponitur l. alia causam. 29. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. quaest. prox. reg. 6. Sane de prima quida specie nouationis dicitur in hoc & proximo sequente capite: de altera uero, que fit per litis contestationem, uide j. cap. 16.

III. EFFECTVS NOUATIONIS.

I. Regula: Nouatione facta, prior obligatio tollitur. que regula approbatur inst. quib. mod. toll. obligat. §. praeterea nouat. his uerbis: Nouatione quoq; tollitur obligatio: ueluti si id quod tibi Seius debebat, a Titio dari stipulatus sis. Na inter uetu noue personae noua nascitur obligatio, & prima tollitur translata in posteriorem.

II. Regula: Nouatione facta, pignus liberatur. que regula approbatur simul & distinguitur per ea que proponuntur s. lib. 40. cap. 4. causa 6.

III. Regula: Nouatione facta, usurae amplius non curunt. que regula approbatur per ea que proponuntur s. lib. 36. cap. 9. quaest. 1. except. gener. 2. Huius regule exceptio haec est: Nisi per litis contestationem nouatio facta sit. que exceptio approbatur l. 1. C. de iudicij. cuius uerba uide s. libro 36. capite 9. quaest. 1. causa 1. except. 10.

III. Regula: Nouatione facta, mora debitoris purgatur. que regula approbatur simul & distinguitur j. cap. 19. except. 7. repl. 3.

V. Regula: Nouatione facta, prior pcondis stipulatio amplius non committitur. que regula approbatur l. si creditor. 15. ff. de nouationib. cuius uerba uide s. lib. 38. cap. 11. specie 2. reg. 3. except. 3.

VI. Regula: Nouatione facta, perit priuilegium dotis & tutelae. que regula approbatur simul & distinguitur l. aliam. 29. ff. de nouat. his uerbis: Aliam causam esse nouationis uoluntariae, alia iudicij accepti, multa exempla ostendunt. perit enim priuilegiu dotis & tutelae, si post diuortium dos in stipulatione deducatur, uel post pu-

bertatem tutelae actio nouetur, si id specialiter actum est. Quod nemo dixerit lite contestata. Neque enim deteriorē causam nostrā facimus actione exercentes, sed meliorē, ut solet dici in his actionibus, quae tempore uel morte finire possunt. Huius regulae exceptio haec est: Nisi per litis contestationem nouatio fiat. Quae exceptio approbatur uerbis tam propositis hisce: Quod nemo dixerit, &c.

VII. Regula: Delegatione debitoris facta, debitor delegatus suas exceptiones, quas aduersus delegantem habuit, creditori cui delegatus est, agenti opponere non potest. Quae regula approbatur simul et distinguitur l. doli. 19. ff. de nouat. his uerbis: Doli exceptio, quae poterat deleganti opponi, cessat in persona creditoris cui quis delegatus est. Idemque est & in caeteris similibus exceptionibus: imò & in ea quae ex senatusconsulto filiofamilias datur. Nam & aduersus creditorem, cui delegatus est ab eo qui mutuum pecuniam contra senatusconsultum dederat, non utetur exceptione: quia nihil in ea promissione contra senatusconsultum factum est. Ideoque quod soluitur, repetere non potest: tanto magis, quod ne hic solum repetere potest. Diuersum est in muliere quae contra senatusconsultum promissit: nam & in secunda promissione intercessio est. Idemque est in minore qui circumscriptus delegatur: quia si nunc etiam est minor, rursus circumuenitur. Diuersum est, si iam excessit aetate uiginti quinque annorum, quamuis adhuc possit restitui aduersus priorē creditore. Ideo autē denegantur exceptiones aduersus secundū creditorem: quia in priuatis contra etibus & pactioibus non facile scire petitor potest, quid inter eum qui delegatus est, & debitorem actum est, aut etiam si sciat, dissimulare debet: ne curiosus uideatur. Et ideo merito deneganda est aduersus eū exceptio ex persona debitoris. Concordat l. si quis, 12. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis delegauerit debitorem, qui doli mali exceptione tueri se posse sciebat: similis uidebitur ei qui donat: quonia remittere exceptionem uidetur. Sed si per ignorantiam promiserit creditori: nulla quidem exceptione aduersus creditore uti poterit: quia ille suū recepit. Sed is qui delegauit, tenetur conditione uel incerti, si pecunia soluta non esset: uel certi, si soluta esset. Et ideo cum ipse praestiterit pecuniam, ager mandati iudicio. Concordat item l. si non, 13. ff. d. tit. his uerbis: Si non debitorē delegauero quasi debitorē creditori meo, exceptio locū non habebit, sed conditio aduersus eum qui delegauit, competit. Proposita regulae exemplum proponitur l. penult. ff. d. tit. his uerbis: Si Titius donare mihi uolens, delegatus à me creditori meo stipulanti spopondit: non habebit aduersus eū illā exceptio-

onem, ut quatenus facere potest, condēnetur. Nam aduersus me tali defensione merito utebatur, quia donatū ab eo petebat: creditor autē debitū persequitur. Concordat l. qui id, 24. §. fin. ff. de donat. cuius uerba uide §. exc. 7. repl. 1. l. concordat l. purē mihi, 5. §. si eū. ff. de doli mali exc. cuius uerba uide §. reg. prox. l. concordat l. si donaturus, 9. §. si quis. ff. de condit. causa dati. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 6. quest. 4. exc. 2. Planē proposita regulae exceptio prima haec uidetur: Nisi creditor cui debitor delegatus est, sciuit eū exceptione defendi. Sed haec exceptio reprobatu uerbis d. l. 19. paulo superius propositis hisce: Aut etiā si sciat, dissimulare debet: ne curiosus uideatur. Altera exceptio est: Nisi debitor ignorans sibi exceptionem competere, delegari se passus est. Et haec exceptio reprobatu uerbis d. l. 12. §. propositis hisce: Sed si per ignorantiam promiserit creditori, &c. Tertia exceptio uidetur: Nisi exceptione senatusconsulti Macedoniani delegatus defendatur. Et haec exceptio reprobatu uerbis d. l. 19. §. propositis hisce: Imò & in ea quae ex, &c. Quarta exceptio est: Nisi mulier delegata exceptione S. C. Velleiani defendatur. Haec exceptio approbatur uerbis d. l. 19. §. propositis hisce: Diuersum est in muliere quae contra senatusconsultum promissit: nam & in secunda promissione intercessio est. Concordant ea quae proponuntur §. lib. 45. cap. 6. quest. 3. except. 7. repl. 1. Quinta exceptio est: Nisi delegatus exceptione minorum defendatur: hanc enim etiā ei cui delegatus est, opponere potest. Quae exceptio approbatur simul et distinguitur uerbis d. l. 19. §. propositis hisce: Idēque est in minore qui circumscriptus delegatur, &c. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi minor maior factus, exceptionē illam creditori cui delegatus est, obiecerit. Quae replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Diuersum est, si iam excessit aetatem uiginti quinque annorum, &c. Sexta exceptio est: Nisi exceptione hac, si non libertatis oneranda causa promissum esset: delegatus se defendat. Haec exceptio reprobatu l. i. §. siue autem, ff. quarum rerum actio non datur, his uerbis: Quod si patronus libertum suum delegauerit creditori: an aduersus creditorem cui delegatus promissit libertatis oneranda causa, exceptione ista uti possit, uideamus? Et Celsius existimasse Ursium refert, creditorem quidem minime esse submouendum exceptione: quia suum recepit, ueruntamen libertū à patrono posse condicere, si non transigendae controuersiae gratia id fecerit. Septima exceptio est: Nisi non creditori, sed alij donandi gratia uel ex causa lucratua sit delegatus. Haec exceptio approbatur l. 2. §. cū uerō ego, ff. de donationib. his uerbis: Cum ego Titio pecuniam donaturus, et qui mihi tantundem donare uolebas, iussit ero Titio promittere: inter omnes personas donatio perfecta est. Aliud iuris est, si pecuniam quam me tibi debere existimabam, iussu tuo spoponderim ei cui donare uole-

bas;

bas: exceptio enim doli mali tueri me poterō. Præterea incerti conditione stipulationem compellam, ut mihi acceptum faciat stipulationem. Concordat l. Iulianus, 7. in prim. ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 4. except. 26. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi delegatus quocumque deleganti donare uoluit. hoc enim casu exceptione aduersus eum cui donationis gratia delegatus est, non utetur. Quae replicatio approbatur l. qui id, 34. §. fin. ff. de donationibus, his uerbis: Si cum Primus tibi donare uellet, et tu donandi Secundo uoluntatem haberes, Primus Secundo ex uoluntate tua stipulanti promiserit: perficitur donatio. Et quia nihil Primus Secundo, à quo conuenitur, donauit: & quidem in solidum, non in id quod facere potest, condemnatur. Idque custoditur, etsi delegante eo qui donationem erat accepturus, creditori eius donator promiserit: hoc etenim casu creditor suum negocium gerit. Octaua exceptio est: Nisi delegans quocumque aduersus eū cui delegatio facta est, exceptione se potuit tueri. Haec exceptio approbatur l. 2. §. item si ei, ff. de donat. his uerbis: Si ei quem creditorem tuum putabas, iussu tuo pecuniam quam me tibi debere existimabam, promisero: petentē doli mali exceptione submouebo; & amplius incerti agendo cum stipularore, consequar ut mihi acceptum faciat stipulationem. Concordat d. l. 7. §. idem Iulianus, ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 4. except. 26. Huius exemplum proponitur l. si sponsus, 5. §. si debitor, ff. de donat. inter uir. et uxor. cuius uerba uide §. cap. prox. specie 2. except. 5. Concordat item l. si donaturus, 9. in fine. ff. de condit. causa dati. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 6. quest. 4. except. 2. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi delegatus nullam habēs exceptionē aduersus delegantem, exceptione delegantis uti uelit. Quae replicatio approbatur per ea quae proponuntur §. cap. 1. quest. 7. reg. 3. Nona exceptio est: Nisi debitum tale sit, quod delegari non potuit. Haec exceptio approbatur simul et declaratur l. si mulier, 59. §. ex asse, ff. de iure dotium. cuius uerba uide §. lib. 15. cap. 2. except. 17.

XI. Regula: Debitori delegato, cui exceptio denegatur aduersus eum cui delegatus est, datur conditio aduersus delegantē. Quae regula approbatur l. si quis, 12. et l. si non, 13. ff. de nouationibus. quarum uerba uide §. reg. prox. in prim. Concordat l. 1. §. siue autem, ibi: ueruntamen, ff. quarum rerum actio non datur. cuius uerba uide §. reg. prox. except. 6. Concordat item l. pure mihi, 5. §. si eum, in fine. ff. de doli mali except. his uerbis: Si eum qui uolebat mihi donare supra legitimum modum, delegauero creditori meo: non poterit aduersus petentē uti exceptione: quonia creditor suum repetit. In eadem causa est maritus: nec hic enim debet exceptione submoueri, qui suo nomine agit. Nunquid ergo nec de dolo mulieris excipiendum sit aduersus maritum qui dotem

petit, non ducturus uxorem, nisi dotem accepisset: ubi iam diuertit? Itaque conditio teneatur debitor qui delegauit, uel mulier: ut uel liberet debitorem, uel si soluit, ut pecunia ei reddatur. Planē proposita regulae exceptio haec est: Nisi debitor sciens sibi exceptionem competere, se delegare sit passus. Haec exceptio approbatur d. l. 12. in prim. ff. de nouationibus. cuius uerba uide §. reg. prox. in prim.

X. Regula: Debitor delegatus exceptione quae competit deleganti, aduersus delegatum uti non potest: ut ostensum §. cap. 1. quest. 7. reg. 3. Sed delegans hoc casu uel rescissoriam actionem habet, uel conditionem. Quae regula approbatur l. ut mihi, 21. §. sed ego, ff. de donationibus. cuius uerba uide §. lib. 35. cap. 2. except. 30. replic. 15.

III. DE EXCEPTIONIBVS contra nouationem generalibus.

Regulariter quidem nouatione facta tollitur prior obligatio, et alia eueniunt, de quibus §. quest. prox. dictum est, diciturque §. 7. cap. prox. uerum istarum regularum plures sunt exceptiones nunc ordine proponende: et primum quidem generaliores in hoc capite, deinde speciales singularum specierum nouationis infra cap. prox.

I. Exceptio: Nisi alius quam creditor nouauerit. Haec exceptio approbatur l. si Stichum, 8. §. fin. ff. de nouationibus, his uerbis: Si quis stipuletur quod mihi debetur, non aufert mihi actionem, nisi ex uoluntate mea stipuletur. Liberat autem me, qui quod debeo promittit, etiam si nolim. Concordat l. filius, 23. ff. eod. tit. his uerbis: Filius patris actionem ignorante eo nouare non potest. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi uolente et consentiente creditore alius nouauerit. Quae replicatio approbatur uerbis d. l. 8. iā propositis hisce: Nisi ex uoluntate mea stipuletur. Concordat l. nouare, 20. in prim. ff. d. tit. his uerbis: Nouare possumus aut ipsi, si sui iuris sumus: aut per alios, qui uoluntate nostra stipulantur. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi filiusfamilias uel seruus creditor consentiat alium nouare. Haec duplicatio approbatur simul et distinguitur l. dubitari, 34. in prim. ibi: nam si alium, ff. de nouationibus. cuius uerba uide §. except. prox. repl. 1. Altera replicatio est: Nisi creditor nouationem ab alio factam ratam habuerit. Haec replicatio approbatur l. si quis, 22. ff. d. tit. his uerbis: Si quis absente me à debitore meo stipularus sit nouandi animo, & ego postea ratū habuerō: nouo obligationem. Tertia replicatio est: Nisi ei qui nouauit, solui recte possit. Haec replicatio approbatur l. cui recte, 10. ff. de nouat. his uerbis: Cui recte soluitur, is etiam nouare potest: excepto eo, si mihi aut Titio stipulatus sim: nam Titius nouare non potest, licet ei recte soluitur. Exempla huius replicationis sunt §. 7. repl. prox. cum sequentibus. Eius autem duplicatio prima haec est: Nisi cum quis sibi aut Titio dari stipulatus

EEEE 3 pulatus

pulatus esset, Titius nouauerit. Hæc duplicatio approbatu uerbis iam propositis hisce: Excepto eo, &c. Concordat l. quod stipulatus. 10. ff. de solutionibus, cuius uerba uide §. cap. 5. quæ §. 1. except. 1. repl. 2. Altera duplicatio est: Nisi cum debitorem meum iusserim Titio soluere, Titius nouauerit. Hæc duplicatio approbatur l. si debitorem. 21. ff. de nouat. his uerbis: Si debitorem meum iussero tibi soluere, non statim tu etiam stipulando id nouare possis, quâuis debitor soluendo tibi liberaretur. Tertia duplicatio est: Nisi filiusfamilias uel seruus peculiare debitum nouauerit: huic enim quamuis rectè solui possit, ut ostensum §. cap. 7. except. 8. & 9. tamen ius nouandi non competit. Quæ duplicatio approbatur l. non ideo. 25. ff. de nouat. his uerbis: Non ideo nouare ueterem obligationem quisquam rectè potest, quòd interdum rectè ei soluitur. Nam & his qui in nostra potestate sunt, quod ab his creditum est, rectè interdum soluitur: cum nemo eorum per se nouare priorem obligationem iure possit. Concordat l. fugitiuus. 19. in fine. ff. de solutionibus, cuius uerba uide §. d. except. 9. Plura de hac duplicatione uide §. except. prox. Hæc de tertia replicatione eiusq; duplicationibus. Quarta replicatio est: Nisi tutor creditoris nouauerit. Hæc replicatio approbatur l. nouare. 20. in fine. ff. de nouat. his uerbis: Tutor nouare potest, si hoc pupillo expediat: item procurator omnium bonorū. Concordat l. tutor. 21. ff. de administrat. tutor. cuius uerba uide §. lib. 18. cap. 3. officio 3. reg. 10. in prim. Quinta replicatio est: Nisi curator creditoris nouauerit. Hæc replicatio approbatur l. dubitari. 34. §. adgnatum. ff. de nouat. his uerbis: Adgnatum furi obi, aut prodigi curatorem nouandi ius habere, minimè dubitandum est, si hoc furioso uel prodigo expediat. Sexta replicatio est: Nisi procurator creditoris nouauerit. Hæc replicatio approbatur d. l. 20. in fine, uerbis §. repl. 4. propositis hisce: Item procurator omnium bonorum. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi non omnium bonorum procurator sit, uel speciale mandati nouandi non habeat. Quæ duplicatio approbatur l. non abstulit. 4. C. de nouat. his uerbis: Nō abstulit tibi procurator tuus actionem, si cum mandasses ei ex actionem pecuniæ, quam hi tibi debebant, cōtra quos supplicas, parte accepta de reliquo eos liberauit: cum neq; contra uoluntatem tuam nouationem facere, neque eo quod non soluebatur, eos liberare potuerit. Septima replicatio est: Nisi alteri quoq; qui nouauit, eiusdem rei nomine in solidum competijt actio. Hæc replicatio approbatur l. si rem. 31. §. si duo. ff. de nouat. cuius uerba uide §. except. 5.

I. Exceptio: Nisi filiusfamilias uel seruus creditor nouauerit. Hæc exceptio approbatur l. non ideo. 25. ff. de nouat. cuius uerba uide §. except. prox. repl. 3. dupl. 3. Concordat l. seruus. 16. ff. eod. tit. his uerbis: Seruus ne peculiarem quidem obligationem citra uoluntatem domini nouare potest: sed adij

cit potius obligationem, quàm pristinam nouet. Item concordat l. fugitiuus. 19. in fine. ff. de solut. cuius uerba uide §. cap. 7. except. 9. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi filiusfamilias uel seruus liberam peculi administrationem habeat. Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur l. dubitari. 34. in prim. ff. de nouationibus, his uerbis: Dubitari non debet, quin filius seruusue, cui administratio peculij concessa est, nouandi quoq; peculiaria debita ius habeat: utiq; si ipsi stipulentur, maxime etiam si meliorem suam conditionem eo modo faciant. Nam si alium iubeant stipulari, interest utrum donandi animo alium iubeant stipulari, an ut ipsi filio seruo ue negocium gerat: quo nomine etiã mandati actio peculio acquiritur. Concordat l. huic enim. 21. ff. de iurcirando, cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 7. quæ §. 1. except. 6. repl. 5. Concordat item l. libera. 48. in fine. ff. de peculio. cuius uerba uide §. lib. 19. cap. 2. quæ §. 6. reg. 3. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi filius uel seruus donandi animo alium stipulari iubeat. Quæ duplicatio approbatur uerbis d. l. 34. iam propositis hisce: Nam si alium, &c.

II. Exceptio: Nisi is cui bonis interdictum est, nouauerit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. cui bonis. 3. ff. de nouat. his uerbis: Cui bonis interdictum est, nouare obligationem suam non potest, nisi meliorem conditionem suã fecerit.

III. Exceptio: Nisi pupillus nouauerit. Hæc exceptio approbatur l. nouare. 20. ff. eod. tit. his uerbis: Pupillus sine tutoris autoritate nō potest nouare. Concordat l. pupillo. 15. ibi: sed nec delegare. ff. de solut. cuius uerba uide §. cap. 7. except. 5. in prim. Concordat item l. si id. 7. §. si pupilli. ibi: quod si apte. ff. de rescindenda uenditione, cuius uerba uide §. lib. 41. cap. 3. except. 4. repl. 3. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi tutore auctore pupillus nouauerit. Quæ replicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Sine tutoris autoritate. Altera replicatio est: Nisi pupillus sine tutoris autoritate rem saluam fore stipulatus, pubes factus ratam stipulationem habuerit: nouandi causa tollitur tutelæ actio. Si non habuerit ratam: licet tutelæ egisset, habet tamen adhuc ex stipulatu actionem: sed iudex tutelæ non aliter condemnare debet, quàm si ex stipulatione liberatio fiet.

V. Exceptio: Nisi unus ex pluribus creditoribus nouauerit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uel ius eius replicatio hæc est: Nisi unicuique creditorum in solidum actio competat. Quæ replicatio approbatur l. si rem. 31. §. si duo. ff. de nouationibus, his uerbis: Si duo rei stipulandi sint, an alter ius nouandi habeat, quæritur: & quid iuris unusquisque sibi adquisierit? Ferè autem conuenit & rectè uni solui, unum in iudicio petentem totam rem in litem deducere, item unius

unius acceptilatione perimi utriusq; obligationem. Ex quibus colligitur, unumquonque perinde sibi adquisisse, ac si solus stipulatus esset: excepto eo, quòd etiam factio eius cum quo commune stipulandi ius est, amittere debitorem potest. Secundum quæ, si unus ab aliquo stipuletur, nouatione quoque liberare eum ab altero poterit, cum id specialiter agit: eo magis, cum eam stipulationem similem esse solutioni existimemus. Alioquin quid dicemus, si unus delegauerit creditori suo communem debitorem, isque ab eo stipulatus fuerit: aut mulier fundum iusserit doti promittere uiro, uel nuptura ipsi doti eum promissuram debitor ab utroq; liberabitur.

V. I. Exceptio: Nisi posterior stipulatio sit inutilis. Hæc exceptio approbatur l. nouati. 24. in princ. ff. de nouat. his uerbis: Nouatio non potest contingere ex ea stipulatione, quæ non committitur. Concordat l. si quis. 15. in fine. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Non potest uideri accepisse, qui stipulatus potest exceptione submoueri. Concordant ea quæ proponuntur §. lib. 38. cap. 3. reg. 8. except. 1. Huius exemplum proponitur l. si sponsus. 5. §. si uxor. ff. de donat. inter uirum & uxor. cuius uerba uide §. lib. 35. cap. 8. except. 29. Sed & aliud exemplum uide §. cap. prox. specie 3. except. 1. Planè propositæ exceptionis replicatio hæc est: Nisi naturaliter saltem posterior obligatio ualeat. Hæc replicatio approbatur l. in fin. ff. de nouat. cuius uerba uide §. except. 9. Huius replicationis exemplum est: Si a pupillo quis postea sit stipulatus. Quod exemplum proponitur d. l. in fin. Cui concordat Inst. quib. modis toll. obligat. §. præterea, his uerbis: Interdum, licet posterior stipulatio inutilis sit, tamen prima nouationis iure tollitur: ueluti si id quod tu Titio debes, a pupillo sine tutoris autoritate stipulatus fuerit: quo casu res amittitur. Nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio nulla est. Concordat item l. si Titius. 48. §. in fin. ff. de fideiusoribus, cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 2. quæ §. 1. except. 9. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi a seruo quis postea sit stipulatus: hoc enim casu, quamuis naturaliter obligatio ualeat, l. serui. 12. ff. de action. & obligat. nouatio tamē non ualeat. Quæ duplicatio approbatur Inst. d. §. præterea. ibi: non idem, de quare uide §. except. prox.

VII. Exceptio: Nisi a seruo postea sit stipulatus. Hæc exceptio approbatur d. uerf. non idem, his uerbis: Si a seruo quis fuerit stipulatus, quod alius debet: prior perinde obligatus manet, ac si postea nullus stipulatus fuisset. Concordat l. in persona. 30. §. qui pecuniam. ibi: quòd si quasi. ff. de pactis, cuius uerba uide §. prox. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi ex posteriore stipulatione actio de peculio aduersus dominum serui competat. Hæc replicatio approbatur d. §. qui pecuniam, his uerbis: Qui pecuniam a seruo stipulatus est, quam

sibi Titius debebat: si a Titio petat, an exceptione pacti conuenti submoueri & possit, & debeat: quia pactus uideatur, ne a Titio petat: quæsitum est? Iulianus ita submouendum putat, si stipulatori in dominum iustus serui de peculio actio danda est: id est, si iustam causam intercedendi seruus habuit: quia fortè tantundem pecuniæ Titio debuit. Quòd si quasi fideiusor interuenit ex causa, qua in peculium actio non daretur: non esse inhibendum creditorem, quo minus a Titio petat. Equè nullo modo eum prohiberi debere, si eum seruum liberum credidisset. Huius replicationis duplicatio est: Nisi is qui nouat, seruum crediti liberum esse. Quæ duplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Equè nullo modo, &c.

VIII. Exceptio: Nisi a muliere quæ pro debitore intercedit, postea sit stipulatus. Hæc exceptio approbatur l. si paternam. 8. C. ad senatusconsultum Velleianum, cuius uerba uide §. lib. 45. capite 6. quæ §. 5. reg. 8. Concordant ea quæ proposita sunt d. quæ §. 5. reg. 1. item quæ §. 3. causa 4.

IX. Exceptio, sumpta ex specie & qualitate obligationis nouate, reprobatu l. §. fin. ff. de nouat. his uerbis: Illud non interest, qualis præcessit obligatio, utrum naturalis, an ciuilis, an honoraria: & utrum uerbis, an re, an consensu, qualiscunq; igitur obligatio sit quæ præcessit, nouari uerbis potest: dummodò sequens obligatio aut ciuilitate teneatur, aut naturaliter: utputa si pupillus sine tutoris autoritate promiserit. Concordat l. §. eod. tit. his uerbis: Omnes res transire in nouationem possunt. Quodcumque enim sine uerbis contractum est, siue non uerbis, nouari potest, & transire in uerborum obligationem ex quacunq; obligatione: dummodò sciamus nouationem ita demum fieri, si hoc agatur, ut nouetur obligatio. Cæterum si hoc non agatur: duæ erunt obligationes. Item concordat l. si Stichum. 8. §. 1. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 17.

X. Exceptio: Nisi futura obligatio nouetur. Hæc exceptio reprobatu d. l. §. si quis ita, his uerbis: Si quis ita stipulatus a Seio sit, Quod a Titio stipulatus fuero, dare spondes? an si postea a Titio stipulatus sim, fiat nouatio, solus quo teneatur Seius? Et ait Celsus, nouationem fieri, si modò id actū sit ut nouetur: id est, ut Seius debeat, quod Titius promissit. Nā eodem tempore & impleri prioris stipulationis conditionem, & nouari ait: eoq; iure utimur.

XI. Exceptio: Nisi plures obligationes simul nouentur. Et hæc exceptio reprobatu l. dubitari. 34. §. fin. ff. de nouat. his uerbis: Admonendi sumus, nihil uetare una stipulatione plures obligationes nouari. ueluti si ita stipulemur: Quod Titium & Seium mihi dare oportet, id dare

Spondes? Licet enim ex diuersis causis singuli fuerant obligati, utriusque tamen nouationis iure liberantur: cum utriusque obligatio in huius personam, à quo nunc stipulatur, confluat.

XII. Exceptio: Nisi non nouandi animo posterior stipulatio sit facta. Hæc exceptio approbatur l. 2. ibi dummodò sciamus. ff. de nouationib. cuius uerba uide §. except. 9. Concordat l. si Stichum. 8. §. 1. ibi: et hoc actum sit. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 17. Item concordat d. l. 8. §. si ab alio. ibi: si autem non. cuius uerba uide §. cap. prox. specie 1. except. 3. Huius exemplum proponitur l. si ita. 6. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Si ita fuero stipulatus, Quanto minus à Titio debitore exegero, tantum fideiubes? non sit nouatio: quia non hoc agitur ut nouetur. Aliud exemplum proponitur d. l. 6. in fine, cum lege sequente, his uerbis: Cum pecuniam mutam dedit quis sine stipulatione, & ex continenti fecit stipulationem: unus contractus est. Idem erit dicendum, etsi antè stipulatio facta, mox pecunia numerata sit. Cum enim pecuniam mutam datam stipulamur: non puto obligationem ex numeratione nasci, & deinde eam stipulatione nouari: & quia id agitur, ut sola stipulatio teneat, magis implendæ stipulationis gratia numeratio fieri intelligenda est. De hoc exemplo uide §. lib. 38. cap. 3. reg. 8. Tertium exemplum proponitur d. l. 8. §. idem Celsus, his uerbis: Celsus ait, Iudicatum solui stipulatione, actionem iudicati non nouari. meritò: quia hoc solum agatur ea stipulatione, ut & fideiussoribus cautum sit, non ut ab obligatione iudicati discedatur. Quartum exemplum proponitur l. fundum. 28. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. libro 36. cap. 8. reg. 3. except. 3. Quintum exemplum, in duobus reis promittendi ex interuallo factis, proponitur l. in duob. 3. in prim. ff. de duobus reis constit. his uerbis: In duobus reis promittendi frustra timetur nouatio. Nam licet antè prior responderit, & posterior ex interuallo accipiatur: consequens est dicere, pristinam obligationem durare, & sequentem accedere. Et parui refert, simul spondeant, an separatim promittant: cum hoc actum inter eos sit, ut duo rei constituantur, neque ulla nouatio fiat. Sextum exemplum est §. except. 15.

XIII. Exceptio: Nisi in posteriore stipulatione specialiter expressum non sit, eam prioris obligationis nouandæ causa fieri. Hæc exceptio approbatur insit. quibus modis toll. obligat. §. sed quum hoc quidem, his uerbis: Cum hoc quidem inter ueteres constabat, tunc fieri nouationem, cum nouandi animo in secundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quando nouandi animo uideretur hoc fieri, & quædam de hoc præsumptiones alij in alijs casibus introducebant: ideo nostra pro-

cessit constitutio, quæ apertissimè definiuit, tunc solum nouationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter contractantes expressum fuerit, quòd propter nouationem prioris obligationis cõuenerunt alioqui & manere pristinam obligationem, & secundam ei accedere: ut maneat ex utraque causa obligatio secundum nostræ constitutionis definitionem, quam licet ex ipsius lectione apertius cognoscere. Ait Imperator: Nostræ constitutionis. Hæc constitutio habetur l. nouationum. 8. C. de nouationibus, his uerbis: Nouationum nocentia corrigentes uolumina, & ueteris iuris ambiguitates refecantes, sancimus: Si quis uel aliam personam adhibuerit, uel mutauerit, uel pignus acceperit, uel quantitatem augendam uel minuendam esse crediderit, uel conditionem seu tempus addiderit seu detraxerit, uel cautionem minorem acceperit, uel aliquid fecit ex ueteris iuris conditores introducebant nouationem: nihil penitus prioris cautelæ innouari, sed anteriora stare, & posteriora incrementum illis accedere: nisi ipsi specialiter remiserint quidem priorem obligationem, & hoc expresserint, & secundam magis pro anterioribus elegerint. Et generaliter definimus, uoluntate esse solum, non lege nouandum, etsi uerbis non exprimat, ut sine nouatione, quod solito uocabulo ueteres dicunt, causa procedat. hoc enim naturaliter inesse reb. uolumus, & non uerbis extrinsecus superuenire.

XIII. Exceptio: Nisi in posteriore stipulatione nihil sit noui. Hæc exceptio approbatur insit. quibus modis toll. obligat. §. præterea. ibi: sed si eadem, his uerbis: Si eadem persona sit, à qua postea stipuleris: ita de nouatione sit, si quid in posteriore stipulatione noui sit: forte si conditio, aut dies, aut fideiussor adijciatur, aut detrahatur. Concordant ea quæ proponuntur §. lib. 37. cap. 3. except. 3. in prim.

XV. Exceptio: Nisi in posteriore stipulatione res tantum sit addita, uel detracta, uel mutata, nihil præterea: hoc enim casu interuentu noua rei non fit nouatio. Quæ exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quæ proponuntur d. except. 3. repl. 4.

XVI. Exceptio: Nisi post interitum rei in priorem obligationem deductæ fiat nouatio. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit: quoniam prior obligatio iam interitum rei debite sublata est, ideoque amplius per nouationem tolli nequit. Verum eius replicatio hæc est: Nisi interitum rei debite promissor liberatus non sit: hoc enim casu superueniens nouatio ualeat. Quæ replicatio approbatur exemplo rei debite post moram debitoris interuentis, l. si rem. 31. in prim. ibi: etsi priusquam. ff. de nouat. cuius uerba uide §. capite 19. except. 7. in prim. Concordat l. si seruum. 91. §. fin. ff. de uerbor. obligat. his uerbis: Nouari an possit hæc obligatio, dubita-

DE NOUATIONIBVS IN specie. Cap. XV.

Expositis nouationis definitione, diuisione, effectibus, necnon & exceptionibus generalioribus: nunc de nouationis speciebus specialiter agendum. Fit autem nouatio aut in persona debitoris, aut in re debita, aut in tempore & conditione obligationis. de quibus speciebus singulis nunc ordine dicitur, excepta ea nouationis specie, quæ in re debita consistit: de hac enim dictum §. lib. 37. cap. 3. except. 3. repl. 4.

I. DE DELEGATIONE SEU nouatione debitoris.

I. Regula, De definitione delegationis, proponitur l. delegare. 11. ff. de nouationibus, his uerbis: Delegare est, uice sua alium dare reum creditori, uel cui iusserit.

II. Regula, De diuisione delegationis ex modo sumpta, proponitur d. l. 11. his uerbis: Fit delegatio uel per stipulationem, uel per litis contestationem. De hac diuisione uide plura §. cap. prox. quest. 2.

III. Regula, De exceptione delegationis, hæc est: Quòd si quis creditori suo debitorem suum delegauerit, uel creditor ab alio sit stipulatus, quòd alius ei debet: prior obligatio nouetur, & debitor delegans conuentus à creditore suo exceptione defendatur. Quæ regula approbatur l. 2. C. de nouationibus, his uerbis: Ex contractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigitur, si delegatione personæ ritè facta, iure nouationis uetustior contractus euauuit. Concordat l. qui deb. 18. ff. de fideiussoribus, his uerbis: Qui debitorem suum delegat, pecuniam dare intelligitur. Concordat item insit. quibus modis toll. obligat. §. præterea. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 3. reg. 1. Huius regule exceptiones hæc sunt.

I. Exceptio: Nisi creditor delegatum suscipere noluerit. Hæc exceptio approbatur l. eum à quo. 16. C. de solutionibus, cuius uerba uide §. cap. 9. in prim.

II. Exceptio: Nisi delegatus non consentiat se delegari. Hæc exceptio approbatur l. 1. C. de nouat. his uerbis: Delegatio debiti, nisi consentiente & stipulanti promittente debitore, iure perfici non potest: nominis autè uenditio & ignoratè uel inuito eo, aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet. Concordat l. nec cred. 6. C. eod. tit. his uerbis: Nec creditoris creditori quisquam inuitus delegari potest.

III. Exceptio: Nisi debitore inuito uel ignorante, creditor id quod debet, ab alio sit stipulatus. Hæc exceptio reprobatur l. si Stichum. 8. §. fin. ff. de nouat. his uerbis: Si ab alio promissam sibi dotem maritus ab uxore dotis nomine stipulatus sit: non duplicari dotem, sed nouationem fieri placet, si hoc actum est. Quid enim interest, ipsa an alius quilibet promittat? quòd enim ego debeo, si alius promittat: libera-

re me

dubitationis est: quia ne hominem qui nõ est, nec pecuniam quæ non debetur, stipulari possimus: Et ego puto nouationem fieri posse, si hoc actum inter partes sit. Quòd Iuliano placet.

XVII. Exceptio: Nisi ante diem prioris obligationis uenientem nouatio fiat. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. quoties. 14. §. fin. ff. de nouationibus, his uerbis: Si quòd sub conditione debetur, purè quis nouandi causa stipuletur: non statim nouat, licet pura stipulatio aliquid egisse uideatur: sed tunc nouabit, cum conditio extiterit. Etenim existens conditio primam stipulationem committit, commissamque in secundam transfert. Concordat l. si Stichum. 8. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Legata uel fideicommissa si in stipulationem fuerint deducta, & hoc actum sit ut nouetur: fiet nouatio: si purè quidem uel in diem fuerint relicta, statim: si uerò sub conditione, non statim, sed ubi conditio extiterit. Nam & aliàs qui in diem stipulatur, statim nouat, si hoc actum est, cum certum sit diem quandoque uenturum. At qui sub conditione stipulatur, non statim nouat, nisi conditio extiterit. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi in diem certum prior obligatio sit contracta. Quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hinc: Si purè quidem, uel in diem, &c. Concordat l. in diem. 5. ff. de nouationibus, his uerbis: In diem obligatio potest nouari & priusquam dies aduenit. Et generaliter constat, ex stipulatione in diem facta nouationem contingere, sed non statim ex ea stipulatione agi posse, antequam dies aduenit. Altera replicatio, præcedenti non absumitur, est: Nisi sub conditione quæ omnino extitura est, prior obligatio sit contracta. Hæc replicatio approbatur l. si pupillus. 9. §. qui sub. ff. eod. tit. his uerbis: Qui sub conditione stipulatur, quæ omnino extitura est, purè uidetur stipulari. Tertia replicatio est: Nisi conditio uel dies incertus prioris obligationis extiterit: tunc enim conualescit nouatio antea facta. Quæ replicatio approbatur d. l. 8. §. 1. & d. l. 14. §. fin. §. propositis. Cui concordat l. si sub conditione. 21. ff. de acceptilat. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 5. except. 19. Planè huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi tempore existentis conditionis promissor sit deportatus. Hæc duplicatio approbatur d. l. 14. §. fin. his uerbis: Si fortè persona promissoris pendente conditione fuerit deportata: Marcellus scribit, ne quidem existente conditione ullam contingere nouationem: quoniam nunc, cum extitit conditio, non est persona quæ obligetur. Hæc de exceptionibus nouationis: quarum tamen plures uide §. cap. prox.

re me potest, si nouationis causa hoc fiat. Si autem non nouandi animo interuenit hoc, uterq; teneret; sed soluente altero, alter liberatur. Non tamen si quis stipuletur quod mihi debetur, aufert mihi actionem, nisi ex uoluntate mea stipuletur. Liberat autem me is qui quod debeo promittit, etiam si nolim. Concordat l. si debitor. 91. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. cap. 5. quæst. 3. except. 2.

III. Exceptio: Nisi creditor debitoris periculo à delegato sit stipulatus. Hæc exceptio approbatur l. si mādatur. 45. §. fin. ff. mandati. cuius uerba uide §. lib. 43. cap. 12. quæst. 3. except. 1. repl. 3. Concordat l. si mandaue 10. 22. §. interdum. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. repl. 3.

V. Exceptio: Nisi non uerbis, sed scriptura uel nutu delegatio sit facta. Hæc exceptio reprobat l. deleg. 17. ff. de nouat. his uerbis: Delegare scriptura uel nutu, ubi dari non potest, debitorem suum quis potest.

VI. Exceptio: Nisi cum duo eidem obligati essent, 20 creditor à tertio sit stipulatus quod alteruter ex ijs deberet: hoc enim casu neuter liberatur. Hæc exceptio approbatur l. si Stichum. 8. §. si de decem. ff. de nouationibus, his uerbis: Si de decem quæ mihi Titius, aut decem quæ Seius debet, à Tertio stipulatus fuero: putat Marcellus neutrum liberari, sed Tertium eligere posse, pro quo decem soluere uelit. Concordat l. si is cui. 26. ff. eod. tit. his uerbis: Si is cui decem Titius, quindecim Seius

debebat, ab Attio stipulatus est, quod ille aut ille debeat, dari sibi: nouatum utrunq; non est, sed in potestate Attij est, pro quo uelit soluere, & eum liberare. Fingamus autem ita actum, ut alterutrum daret. Nam alioquin utrunque stipulatus uidetur, & utrunq; nouatum, si nouandi animo hoc fiat. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi Tertius expresserit, pro quo ex duobus debitoribus soluere uelit: hic enim erit liberatus. Quæ replicatio approbatur uerbis d. §. si decem, hisce: Sed Tertium eligere posse, &c. item uerbis d. l. 26. iam propositis hisce: Sed in potestate Attij est, &c. Secunda replicatio est: Nisi non specialiter hoc actum sit, ut alteruter tantum liberaretur: hoc enim casu uterq; liberatus uidetur. Quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 26. §. propositis hisce: Fingamus autem ita actum, ut alterutrum daret, &c. Concordat l. te hom. 32. ff. eod. tit. his uerbis: Te hominem, & Seium mihi decem dare oportet: stipulor ab altero nouandi causa ita: Quod te aut Seium dare oportet? Utrunque nouatur. Paulus merito: quia utrunque in posteriorem deducitur stipulationem. Nisi igitur actum sit ut alterutrum tantum daretur, particula Aut pro Et sumenda est, disiunctiua pro coniunctiua: ut cauetur etiam l. sepe. 52. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. lib. 50. cap. 4. in uerbo Coniunctio. Tertia replicatio est: Nisi ita stipulatio facta sit, quod ille et ille mihi debet, te daturū spondes: hoc enim casu uterq; liberatur. Quæ

40

50

replicatio approbatur l. ult. §. fin. ff. de nouationibus. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 4. except. 1.

VII. Exceptio: Nisi delegatus aliqua exceptione se tueri possit. de hac exceptione uide §. cap. prox. quæst. 3. reg. 7.

VIII. Exceptio: Nisi delegatus non sit soluendo, uel aliis creditor nihil ab eo consequi possit. Hæc exceptio reprobat l. si delegatio. 3. §. fin. C. de nouation. his uerbis: Si delegatione facta iure nouationis tu liberatus es: frustra ueris, ne eo quasi à cliente suo non faciat exactorem, ad te periculum redundet: cum per uerborum obligationem, uoluntate nouationis interposita, à debito liberatus sis. Concordat l. pupilli. 96. §. foror. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. cap. 9. except. 13. replic. 1. duplic. 2.

IX. Exceptio: Nisi usufructus debitor, uel alterius rei quæ personæ coheret, sit delegatus. Hæc exceptio approbatur l. si usufr. 4. ff. de nouationibus, his uerbis: Si usufructus debitorem meum tibi delegaui: non nouatur obligatio mea, quamuis exceptione doli uel in factum tutus debeat esse aduersus me is qui delegatus fuerit. Et non solum donec manet eius usufructus cui delegaui, sed etiam post interitum eius uidebimus: quia etiam hoc in commodum sentit, si post mortem meam maneat eius usufructus. Et hæc eadem dicenda sunt in qualibet obligatione personæ coherenti.

X. Exceptio: Nisi unus ex reis stipulandi debitorem communem creditori suo delegauerit. Hæc exceptio reprobat l. si rem. 31. §. fin. ff. de nouationibus. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 4. except. 5.

XI. Exceptio: Nisi minus à delegato stipulatus sit creditor, quam ei à delegante debetur. Hæc exceptio approbatur exemplo l. eum qui. 56. §. si à te. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 3. repl. 4. dupl. 1. tripl. 2.

XII. Exceptio: Nisi cum sub conditione à delegato stipulatus esset, conditio ista defecerit. Hæc exceptio approbatur l. in persona. 30. §. fin. ff. de pactis, his uerbis: Si sub conditione stipulatus fuero à te, quod mihi Titius pure debebat: an deficiente conditione, si à Titio petam, exceptione pacti conuerti & possim & debeam submoueri: & magis est, exceptionem non esse opponendam.

XIII. Exceptio: Nisi cum sub conditione à delegato esset stipulatus, is pendente conditione decesserit. Hæc exceptio reprobat l. nouatio. 24. ff. de nouationibus, his uerbis: Nouatio non potest contingere ex ea stipulatione, quæ non committitur. Nec huic contrarium est, quod si stipulatus à Titio fuero nouandi animo sub conditione, quod mihi Sempronius debet, & pendente conditione Titius decesserit: quamuis ante aditam hereditatem conditio extiterit, nouatio fiet. hic enim morte

morte promissoria non extinguitur stipulatio, sed transit ad hæredem, cuius personam interim hæreditas sustinet.

XIII. Exceptio: Nisi cum sub conditione à delegato stipulatus esset, is pendente conditione sit deponatus. Hæc exceptio approbatur l. quoties. 14. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 4. except. 17. replic. 3. duplic. 1.

XV. Exceptio: Nisi cum sub conditione à delegato stipulatus esset, res pendente conditione interierit. De hac exceptione uide §. eod. cap. spec. 3. except. 4. Plures propositæ regulæ exceptiones uide §. cap. prox. quæst. 4.

II. DE NOUATIONE creditoris.

Huius loci regula est, quod si quis debitorem suum alij delegauerit, uel alij soluere iusserit: ipsi aduersus eum denegetur actio. Quæ regula approbatur l. 2. C. de nouationibus. cuius uerba uide §. specie prox. reg. 3. in prin. Huius regulæ exceptiones hæc sunt.

I. Exceptio: Nisi sine delegatione uel stipulatione interueniente debitorem suum alij soluere iusserit, uel creditori actionem mandauerit. Hæc exceptio approbatur l. si deleg. 3. in prin. C. d. tit. his uerbis: Si delegatio non est interposita debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanserunt: quamuis creditori tuo aduersus eum solutionis causa mandaueras actiones: tamen antequam litem contestetur, uel aliquid ex debito accepit, uel debitori tuo denunciauit, exigere à debitore tuo debitam quantitatem non uetaris, & eo modo tui creditoris exactorem contra eum inhibere. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi posterior creditor aduersus eum qui ei soluere iussus est, litem sit contestatus. Hæc replicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Antequam litem contestetur. Secunda replicatio est: Nisi posterior creditor à debitore partem debiti percepit. Hæc replicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Vel aliquid ex debito accipiat. Tertia replicatio est: Nisi cum debitoris causa conuenisset cum eo, ut alij solveret: per eum non fiet quo minus alij soluat. Hæc replicatio approbatur l. si cum fundum. 36. ff. de pactis, hisce uerbis: Si cum fundum meum possideres, conuenisset mihi tecum, ut eius possessionem Titio traderes: uindicantem me eum fundum à te, non aliter me conventionis exceptione excludi debere Proculus ait, quam si aut iam antè tradidisses, aut si tua causa id inter nos conuenisset, & per te non staret quo minus traderes. Quarta replicatio est: Nisi posterior creditor denunciauerit debitori ut soluat. Hæc replicatio elicitur ex uerbis d. l. 3. §. ead. except. in prin. propositis hisce: Vel debitori tuo denunciauerit.

30

40

50

I. Exceptio: Nisi inutilis sit delegatio, ut debitor delegans non liberetur à creditore cui delegaui. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proposita sunt §. cap.

prox. quæst. 4. except. 6. Huius exceptionis replicatio est in debitore usufructus uel alterius iuris personalis delegato: hoc enim casu, quamuis delegans à suo creditore non liberetur, delegatus tamen aduersus delegantem exceptione se potest tueri. Quæ replicatio approbatur l. si usufructus. 4. ff. de nouationibus. cuius uerba uide §. specie 1. except. 9.

II. Exceptio: Nisi furiosus debitorem suum delegauerit. Hæc exceptio approbatur exemplo eorum quæ proposita sunt §. cap. prox. quæst. 4. except. 3. & 4. Huius exceptionis replicatio est: Nisi delegatus creditori soluerit. Quæ replicatio approbatur l. si debitor. 16. ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. cap. 8. replic. 1. duplic. 3.

III. Exceptio: Nisi per errorem, putans se alij debere, delegauerit. Hæc exceptio approbatur l. si cum te. 51. §. idem in eodem. ff. de pactis. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 15.

V. Exceptio: Nisi debitor mulieris marito, uel contra debitor mariti mulieri donationis causa sit delegatus. Hæc exceptio approbatur l. si sponsus. 5. §. si debitor. ff. de donationibus inter uirum & uxor. his uerbis: Si debitor uiri pecuniam iussu mariti uxori promiserit, nihil agitur. Concordat l. cum quis. 38. §. si debitorem. ibi: si cuti seruatur. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. capite 8. replic. 1. duplic. 1. tripl. 3. quadruplicatione 1. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi debitor mulieris iussu eius aotem marito promiserit: uel contra debitor mariti iussu eius donationem ante nuptias mulieri. Hæc replicatio approbatur l. si debitor. 80. & l. si debitor. 83. ff. de iure dotium. de qua re uide §. lib. 15. cap. 10. reg. 3. Altera replicatio est: Nisi debitor delegatus, et cui delegatus est, soluerit. De hac replicatione uide §. cap. 8. replic. 1. duplic. 6. tripl. 1. Planè exceptio proposita tot recipit replicationes, quot exceptiones habet donatio inter uirum & uxorem inuicem.

VI. Exceptio: Nisi debitor delegatus posteriori creditore suo, non delegantis nomine soluerit. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proposita sunt §. cap. 10. in prin. item cap. 7. except. 1. distinct. 1.

VII. Exceptio: Nisi cum delegatus posteriori creditore sub conditione promississet, conditio nondum extiterit. Hæc exceptio reprobat l. pecun. 36. ff. si certum petatur, his uerbis: Pecuniam quam mihi sine conditione debebas, iussu meo promissisti Attio sub conditione. Cum pendente conditione in eodem statu sit obligatio tua aduersus me, tanquam si sub contraria conditione eam mihi spondidisses: si pendente conditione petam, an nihil acturus sum? Iabolenus. Respondi: Non dubito quin ea pecunia, quam ipse sine conditione stipulatus sum (etiam si conditio in persona Attij, qui ex mea uoluntate eandem pecuniam sub conditione stipulatus est, non extiterit) credita esse permaneat. Perinde est enim, ac si nulla stipulatio interuenisset. Pendente autem causa conditionis, idem petere

petere nō possum: quoniam cum incertum sit, an ex ea stipulatione deberi possit, antē tempus petere uideo.

VIII. Exceptio: Nisi cum delegatus posteriori creditori sub conditione promississet, conditio defecerit. Hęc exceptio approbatur uerbis d.l. 36. iam propositis hisce: Non dubito quin ea pecunia, &c.

IX. Exceptio: Nisi inuito creditore alius ab eius debitore sit stipulatus. Hęc exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quę proposita sunt §. cap. prox. quęst. 4. except. 1. Hęc de exceptionibus contra secundam nouationis speciem, quę contingit in persona creditoris. Plures huiusmodi exceptiones uide d. quęst. 4. item §. cap. 8. repl. 1. dupl. 1. cum sequentibus. Quoties enim debitor iussu creditoris alij soluendo non liberatur: nec delegationis iure liberari cum a creditore delegante, non inepte quis dixerit.

III. DE NOUATIONE TEMPORIS & CONDITIONIS.

I. Regula: Nouatur item obligatio, & per consequens tollitur in aliam translata, si dies ei aut conditio adijciatur. Quę species seu regula approbatur Inst. quibus modis toll. obligat. §. sed si eadem. cuius uerba uide §. cap. prox. quęst. 4. except. 1. 4. Huius regule exceptiones hæ sunt.

1. Exceptio: Nisi conditio adiecta defecerit. Hęc exceptio approbatur Inst. d. it. §. quod autem, his uerbis: Quod diximus, si conditio adijciatur, nouationem fieri: sic intelligi oportet, ut ita dicamus factam nouationem, si conditio extiterit: alioqui si defecerit, durat prior obligatio. Concordat l. quoties. 14. in prin. ff. de nouat. his uerbis: Quoties quod pure debetur, nouandi causa sub conditione promittitur: non statim fit nouatio, sed tūc demum, cum conditio extiterit. Et ideo si forte Stichus fuerit in obligatione, & pendere conditione decesserit: nec nouatio contingit, quia non subest res eo tempore quo conditio impletur. Vnde Marcellus, etsi post moram Stichus in conditionalem obligationem deductus sit, purgari moram, nec in sequentem obligationem deduci putat. Concordat item l. in persona. 30. §. fin. ff. de pactis. cuius uerba uide §. specie 1. reg. 3. except. 12.

II. Exceptio: Nisi persona a qua postea stipulatus est, pendente conditione decesserit. Hęc exceptio reprobat §. d. reg. 3. except. 13.

III. Exceptio: Nisi persona a qua postea est stipulatus, pendente conditione sit deportata. Hęc exceptio approbatur d. l. 14. §. fin. cuius uerba uide §. cap. prox. quęst. 4. except. 17. repl. 3. dupl. 1.

III. Exceptio: Nisi res quę debetur, pendente conditione interierit. Hęc exceptio approbatur l. si rem. 3. in prin. ff. de nouationibus, his uerbis: Si rem aliquam dari stipulatus sum, deinde eandem nouandi animo sub conditione ab eodem stipuler: manere oportet rem in rebus humanis, ut nouationi locus sit: nisi per

promissorem steterit, quo minus daret. Concordat d. l. 14. in prin. ibi: & ideo, ff. eod. it. cuius uerba uide §. except. 1. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi res post moram a promissore factam interierit. Hęc replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Nisi per promissorem steterit, quo minus daret. De hac replicatione uide §. cap. 19. except. 7. repl. 3. dupl. 1.

II. REGULA: Nouatur denique obligatio, & tollitur translata in aliam, si dies aut conditio ei detrahatur. Quę regula approbatur Inst. quibus mod. tollitur obligat. §. sed si eadem. cuius uerba uide §. capite prox. quęst. 4. except. 1. 4. Huius regule exceptio hæc est: Nisi conditio obligationis nouate nondum extiterit, de qua re uide d. quęst. 4. except. 17. Planē propositę regule quodammodo uidetur contradicere l. hæres. 21. §. non est nouum. ff. de fideiussoribus. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 3. reg. 7.

DE NOUATIONE QUÆ FIT PER LITIS CONTESTATIONEM: seu de exceptione rei iudicatę & in iudicium deductę. Cap. XVI.

Suprà capite 14. quęstione 2. diximus, duplicem esse nouationem: unam quę fit per stipulationem, alteram quę fit per litis contestationem. De priore hætenus est dictum: de posteriore nunc dicitur. Ex ea autem oritur exceptio rei iudicatę & in iudicium deductę. Nam si res semel in iudicium deducta sit, rursus de eadem re nouo iudicio agenti obstat exceptio, rei quidem in iudicium deductę, si iudicatum nondum sit: rei uerò iudicatę, si iam sit iudicatum.

Sit igitur huius loci regula hæc, Quòd si causa quę in iudicium deducitur, antē quoque in iudicium deducta fuerit: siue prius iudicium finitum sit, siue non sit finitum, rursus agenti exceptio rei iudicatę in primo casu, uel in altero casu rei in iudicium deductę obstat. Quę regula approbatur l. Iulianus. 3. ff. de exceptione rei iudicatę, his uerbis: Iulianus lib. III. Digestorum respondit, Exceptionem rei iudicatę ob stare, quoties eadem quęstio inter easdem personas reuocatur. Concordat l. si quis. 7. §. & generaliter. ff. eod. it. cuius uerba uide §. except. 5. in prin. Concordat item Inst. de exceptionibus. §. item si in iudicio, his uerbis: Si in iudicio tecum actum fuerit siue in rem, siue in personam: nihilominus obligatio durat. Et ideo ipso iure de eadem re postea aduersus te agi potest. Sed debes per exceptionem rei iudicatę adiuuari. Declaratur hæc regula d. l. 7. §. si ancillam. ibi: & quidem, his uerbis: Ita definiri potest, Toties eandem rem agi, quoties apud iudicem posteriorē id quæritur, quod apud priorem quæsitum est. Planē huius regule exceptiones hæ sunt.

I. Exceptio: Nisi inutiliter antea sit actum uel iudicatum.

catum. Huius exceptionis species, & singularum specierum replicationes uide §. lib. 8. cap. 3. quęst. 3.

II. Exceptio: Nisi inter alias personas antea sit actum. Hęc exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quę proponuntur §. cap. prox. reg. 1. & 2.

III. Exceptio: Nisi de alia re antea sit actum uel iudicatum. Hęc exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quę proponuntur §. cap. prox. reg. 3.

III. Exceptio: Nisi ex alia causa antea sit actum. Hęc exceptio approbatur l. cum queritur. 12. cum legibus sequentibus. ff. de exceptione rei iudicatę, his uerbis: Cū quæritur, hæc exceptio noceat necne? inspicendum est, an idem corpus sit, quãtitasq; eadem, & idem ius: & an eadem causa petēdi, & eadem conditio personarum: Quę nisi omnia concurrant, alia res est. Concordat l. cum de hoc. 27. ff. eod. it. his uerbis: Cum de hoc, an eadem res sit, quæritur: hæc spectanda sunt: personę, idipsum de quo agitur, causa proxima actionis. nec iam interest, qua ratione quis eam causam actionis competere sibi existimasset: perinde ac si, posteaquam contra eum iudicatum esset, noua instrumenta causę suę reperisset. Huius exemplum proponitur l. si cum uno. 22. in fine. ff. eod. it. his uerbis: Si actum sit cum hærede de dolo defuncti, dein de dolo agatur hæredis: exceptio rei iudicatę non nocebit: quia de alia re agitur. Concordat l. si sic. 13. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Si sic stipulatus sum, Neq; per te, neq; per hæredem tuum uim fieri spondes? & egi quod mihi uim feceris: recte remanet factum hæredis in stipulatione. Nam & ex ipso posteriore uim poterit committi stipulatio. Non enim ad unam uim tantum pertinet. Nam sicut & ipso uim, & hæredis capita & ipsius uim uel sæpius factam cõplectitur, ut con demnetur quanti interest. At si sic uolumus factam esse stipulationem, Neq; per te, neq; per hæredem tuum fieri? ut ad unam uim primam pertineat, si uim fecerit: amplius ex hæredis facto committi non poterit, quasi ex ipso uim tota sit consumpta. Quod non est uerum. Aliud exemplum proponitur l. Modestinus. 10. ff. de exceptionibus. & prescriptionibus. his uerbis: Si is contra quem iudicatum est, hæres extiterit ei contra quem nihil pronunciatum est: Modestinus respondit, hæreditatem litem ei inferenti præscribi ex ea sententia nõ posse, quam proprio nomine disceptans, antequam hæres extiterit, excepit. Aliud exemplum habetur l. Lucius Titius. 47. ff. de petit. hered. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 8. quęst. 8. reg. 4. Aliud exemplum proponitur l. Lucius. 91. §. Sempronius. ff. de leg. 3. cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 5. except. 4. 5. repl. 2. dupl. 3. Aliud item exemplum proponitur l. fundum. 28. ff. de nouationibus. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 8. reg. 3. except. 3. Aliud item exemplum proponitur l. si cum. 21. §. sed si usumfructum. ff. de exceptione rei iudicatę.

his uerbis: Si usumfructum, cum meus esset, uindicauit, deinde proprietatem nactus iterum de usufructu experiar: potest dici aliam rem esse. quoniam postquam nactus sum proprietatem fundi, definit meus esse prior usufructus, & iure proprietatis quasi ex causa noua rursus meus esse cõpit. Aliud deniq; exemplum proponitur l. 2. ff. de priuatis delictis. cuius uerba uide §. except. prox. distinct. 3. repl. 1. Hactenus leges & exempla, quibus exceptio proposita approbatur, enumerauimus. Huius aut exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi in re agens nullã specialem causam expresserit. Hęc replicatio approbatur l. & an eadē. 14. §. actiones. ff. de exceptione rei iud. his uerbis: Actiones in personã ab actionibus in rem in hoc differunt, quòd cum eadem res ab eodem mihi debeatur, singulas obligationes singulę causę sequuntur, nec ulla earum alterius petitione uiciatur: at cum in rem ago, non expressa causa, ex qua rem meam esse dico: omnes causę una petitione apprehenduntur. neque enim amplius quam semel res mea esse potest: sæpius autem deberi potest. Concordat l. cum de hoc. 27. ibi: nec iam interest. ff. eod. it. cuius uerba uide §. ead. except. in prin. Item concordat l. si mater. 11. §. eandem causam, in fine. ff. eod. it. his uerbis: Mutata opinio petitoris non facit aliam causam: ut puta opinabatur ex causa hæreditaria se dominium habere, mutauit opinionem, & cõpit putare ex causa donationis. hæc res nõ parit petitionem nouam. Nam quaecunque & undecunque dominium adquisitum habuerit: uendicatione prima in iudicium deduxit. Concordat item d. l. 11. §. deniq; his uerbis: Celsus scribit, Si hominē petiero, quem ob eam rem meum esse existimaui, quòd mihi traditus ab alio esset, scilicet cum is ex hæreditaria causa esset meus: rursus petenti mihi obstaturam exceptio nem. Aliud exemplum proponitur l. ex sext. 30. in prin. ff. eod. it. his uerbis: Ex sextante hæres institutus, qui ab intestato legitimus hæres esse potest, cum de iure testamenti faceret quęstionem, ab uno ex institutis dimidiam partem hæreditatis petijt, nec obtinuit: uidetur in illa petitione etiam partem sextantis uendicasse. Et ideo si cõperit ab eodem ex testamento eandem portionem petere: obstat ei rei iudicatę exceptio. Planē propositę replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi specialis causa in actione in rem sit expressa. Hęc duplicatio approbatur uerbis d. §. actiones, §. propositis hisce: Non expressa causa. Concordat l. si mater. 11. §. si quis autem. ff. de exceptione rei iudic. his uerbis: Si quis fundum petat suum esse, eo quòd Titius eum sibi tradiderit, si postea eum alia ex causa petat: causa adiecta non debet submoueri exceptione. Altera duplicatio est: Nisi hæditas primum ex testamento petita, postea ex fideicommissis

so petatur. Hæc duplicatio approbatur l. si quis. 8. C. de codicillis. cuius uerba uide §. libro 32. cap. 9. causa 34. Tertia duplicatio est: Nisi post rei uenditionem intentatam noua causa superuenierit. Hæc duplicatio approbatur d. l. u. §. eandem, his uerbis: Eandem causam facit etiam origo petitionis. Cæterum si forte petiero fundum uel hominē, mox alia causa noua post petitionem mihi accesserit, quæ mihi dominium tribuat: non me repellat ista exceptio nisi forte intermissum dominium medio tempore, redijt quodam postliminio. Quid enim, si homo quæ petieram, ab hostibus fuerit captus, mox quæ postliminio receptus? hic exceptione submouebor: quia eadem res esse intelligitur. At si ex alia causa dominium fuero nactus, non nocebit exceptio. Et ideo si forte sub conditione res mihi legata fuerit, deinde medio tempore adquisitio dominio petam, mox existente conditione legatarius petam: purem non obstat exceptionem. Alia enim causa fuit prioris dominij, hæc noua nunc accessit. Itaque aduersus quidam postea dominium aliam causam facit. Mutata autē opinio petitoris non facit, &c. Reliqua uerba uide §. ead. repl. in prin. Concordat item l. non potest. 23. ff. de iudicijs, his uerbis: Non potest uideri in iudiciū uenisse id quod post iudiciū acceptum accidit: ideoque alia interpellatione opus est. Huius duplicationis triplicatio prima hæc est: Nisi quodam postliminio alia causa accesserit. Quæ triplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Nisi forte intermissum dominium, &c. Altera triplicatio est: Nisi causa noua quidem accessit opinione & scientia actoris: uerum in ueritate antea quoque fuit, quantum ignota actori. Hæc triplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Mutata autem opinio petitoris, &c. Quarta propositæ replicationis duplicatio est: Nisi actor ex iusta causa in integrum restituitur. Hæc duplicatio approbatur exemplo matris filij hæreditatem petentis, l. si mater. u. in prin. ff. de exceptione rei iud. his uerbis: Si mater filij impuberis defuncti ex senatusconsulto bona uendicauerit idcirco, quia putabat rupto patris eius testamento neminem esse substitutum, uis itaque fuerit, quia testamentum patris ruptum non erat: postea autem apertis pupillaribus tabulis, apparuit ei non esse substitutum: si peteret rursus hæreditatem, obstat exceptionem rei iudicatæ, Neratius ait. Ulpianus. Ego exceptionem obesse ei rei iudicatæ non dubito: sed ex causa succurrendum erit ei quæ unam tantum causam egit rupto testamenti. Hæc de prima replicatione. Altera propositæ exceptionis replicatio est: Nisi posterior causa prioris, ex qua antea actum est, accessio sit. Hæc replicatio approbatur exemplo l. si cum. 4. C. de iudicijs, his uerbis: Si cum tibi precium præ-

diorum à curatoribus comparatorum reputaretur, & instrumenta emptionis tradentur, quæstionem omisissæ euictionis non mouisti: intelligis semel finitam litem instaurari non oportere. Plura de hac replicatione uide in glossa d. l. 4. Tertia replicatio est: Nisi cum patronus libertum antea procuratorio nomine defendisset, nunc proprio nomine eum defendat: hoc enim casu proposita exceptio non adiuuatur. Quæ replicatio approbatur l. sepe constitutum. 63. §. fin. ibi: nam etsi libertus. ff. de re iudicata. cuius uerba uide §. cap. prox. reg. 2. except. 3. Quarta replicatio est: Nisi cum pacto pænæ stipulatio subiecta esset: ex pacto actum sit, uel exceptio opposita. hoc enim casu ex stipulatione pænali postea agenti obstat exceptio. Quæ replicatio approbatur l. rescriptum. 10. §. si pacto. ff. de pactis. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 38. cap. 11. specie 2. reg. 3. except. 2. Quinta replicatio est: Nisi cum reus stipulandi alteri reo stipulandi heres extitisset, semel egerit. hoc enim casu, quamuis duas obligationes habuerit, utraque tamen est perempta. Quæ replicatio approbatur l. generaliter. 5. in fine. ff. de fideiussoribus. cuius uerba uide §. cap. 18. reg. 3.

V. Exceptio: Nisi alia actione antea sit actum. Hæc exceptio reprobat l. de eadem. 5. ff. de except. rei iudicatæ, his uerbis: De eadem re agere uideatur, & qui non eadem actione agit, qua ab initio agebat: sed etiam si alia experiatur, de eadem re tamen: ut puta si quis mandati acturus, cum aduersarius ei in iudicio sistendi causa promississet, propter eandem rem agat Negotiorum gestorum, uel condicatur de eadem re agit. Recteque ita definitur, eum demum de eadem re non agere, qui profus rem ipsam non persequitur. Cæterum cum quis actione mutata experiatur dummodo de eadem re experiatur (etsi diuerso genere actionis quam instituit) uideatur de eadem re agere. Concordat l. singulis. 6. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 16. in prin. Item concordat l. si quis. 7. §. generaliter. ff. eod. tit. his uerbis: Generaliter (ut Iulianus definit) exceptio rei iudicatæ obstat, quoties inter eadem personas eadem questio reuocatur uel alio genere iudicij. Concordat item l. plura delicta. 52. ff. de actionib. & obligat. cuius uerba uide d. cap. 16. in prin. Ait d. l. 5. Iurisconsultus: Ut puta si quis mandati acturus, &c. Hisce uerbis primum exemplum proponitur huius exceptionis reprobatæ. Aliud exemplum proponitur l. item parte. 8. ff. de except. rei iudicatæ, his uerbis: Parte fundi petita, qui familiæ eriscundæ, uel communi diuidendo agit: æquæ exceptione submouebitur. Concordat l. si mater. u. §. item Iulianus. ff. eod. tit. his uerbis: Iulianus scribit: Cum ego & tu hæredes Titio extitissimus. si tu partem fundi, quæ totum hæreditariū dicebas, à Sempronio petieris, & uictus fueris, mox eandem partem à Sempronio emero: agenti tibi mecum familiæ

familiæ eriscundæ, obstat exceptio: quia res iudicata sit inter te & uenditore meum. Nam etsi à te eandem partem petisssem, & agerem familiæ eriscundæ: exceptio obstat. quia res iudicata sit inter me & te. Tertium exemplum proponitur l. si is qui. 25. §. 1. ff. eodem tit. cuius uerba uide §. lib. 42. cap. 4. quæst. 9. reg. 7. Quartum exemplum proponitur l. qui seruus. 33. ff. de actionibus & obligationibus. cuius uerba uide §. lib. 46. cap. 14. except. 37. repl. 4. Planè admittitur exceptio proposita primum quidem, si cum prius interdicto de possessione actum esset, nunc in rem agatur de proprietate. Quæ distinctio approbatur l. & an eadem. 14. §. fin. ff. de except. rei iudicatæ, his uerbis: Si quis interdicto egerit de possessione, postea in rem agens non repellitur per exceptionem: quoniam in interdicto possessio, in actione proprietatis ueritur. Secundo admittitur exceptio proposita, si cum prius in rem actum esset, postea agatur in personam. Quæ distinctio approbatur l. ultim. ff. d. tit. his uerbis: Paulus respondit, ei qui in rem egisset, nec tenuisset: postea condicendi non obstat exceptionem rei iudicatæ. Concordat l. si is qui. 25. §. fin. in fine. ff. eodem tit. cuius uerba uide §. except. prox. Tertio admittitur exceptio proposita, si ex eodem delicto, uel etiam pluribus delictis in eadem re, plures actiones competant. Quæ distinctio approbatur l. nunquam. 59. ff. de actionib. & obligat. his uerbis: Nunquam actiones pænales, de eadem pecunia concurrentes, alia aliam consumit. Concordat l. cum ex uno. 31. ff. eod. tit. his uerbis: Cum ex uno delicto plures nascuntur actiones, sicut euenit cum arbores furtim cæcæ dicuntur: omnibus experiri permitti, post magnas uarietates obtinuit. Concordat item l. nunquam. 172. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Nunquam actiones, præsertim pænales, de eadem re concurrentes, alia aliam consumit. Concordat item iisdem uerbis inst. si quadrup. pauper. §. fin. Item concordat l. 2. ff. de priuatis delictis. cuius uerba uide §. repl. 1. dupl. 1. Huius exemplum proponitur l. unica. C. quando ciuilibus actio criminali preiudicat. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 2. except. 15. repl. 4. Planè exceptionis propositæ in casu propositio replicatio hæc est: Nisi non plus sit in posteriore actione, quam in priore. nam eius tantum quod plus est in posteriore actione, iudex rationem habebit. quæ replicatio approbatur l. quoties. 40. §. fin. ff. de actionibus & obligationibus, his uerbis: Si ex eodem facto duæ competant actiones: Paulus ait, postea iudicis potius partes esse, ut quo plus sit in reliqua actione, id actor ferat: si tantundem, aut minus, id consequatur. Concordat l. qui seruus. 33. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 46. cap. 14. except. 37. repl. 4. Planè huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi non ex uno, sed ex diuersis delictis, quamuis in eadem re admisis, actiones competant. hoc enim casu replicationi propositæ locus non est. quæ duplicatio approbatur l. 2. ff. de

priuatis delictis, his uerbis: Nunquam plura delicta concurrentia faciunt, ut ullius impunitas detur. Neque enim delictum ob aliud delictum minuit pœnam. Qui igitur hominem subripuit, & occidit: quia subripuit, furti tenetur: quia occidit, Aquilia tenetur: neque altera harum actionum alteram consumit. Idem dicendum, si rapuit & occidit. Nam & Vi bonorum raptorum, & Aquilia tenebitur. Item si quis subreptum flagello cæciderit: duabus actionibus tenetur, furti & iniuriarum: & si forte hunc eundem occiderit, tribus actionibus tenebitur. Item quæstio est, si conditum fuerit ex causa furtiua, an nihilominus ex lege Aquilia agi possit? Et scripsit Pomponius, agi posse: quia alterius æstimationis sit legis Aquiliæ actio, alterius conditio ex causa furtiua. Nanque Aquilia eam æstimationem complectitur, quanti eo anno plurimi fuerit: conditio autem ex causa furtiua non egreditur retrorsum iudicij accipiendi tempus. Sed si seruus sit, qui hoc admisit: ex quacunque actione noxæ fuerit deditus, perempta est altera actio. Item si quis ancillam alienam subripuit, & flagellauerit: utraque actione tenebitur. Nam & serui corrupti agi poterit, & furti. Item si quis seruus uulnerauit, quem subripuerat: æquæ duæ actiones locum habebunt, Aquiliæ & furti. Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi cum ex delictis serui actiones plures competent, ex una actione noxæ deditus sit. hoc enim casu alie actiones cessant. quæ triplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sed si seruus sit, qui hoc admisit: ex quacunque actione noxæ fuerit deditus: perempta est altera actio. Plura de exceptione proposita uide §. lib. 46. cap. 14. except. 37.

VI. Exceptio: Nisi antea sine mandato, nunc cum mandato agatur. Hæc exceptio approbatur l. si is. 25. §. fin. ff. de except. rei iudicatæ, his uerbis: Si te negocijs meis obtuleris, & fundum nomine meo petieris, deinde ego hanc petitionem tuam ratam non habuero, sed mandauero tibi ut ex integro eundem fundum peteres: exceptio rei iudicatæ non obstat: alia enim res est facta interueniente mandato. Idem est, etsi non in rem, sed in personam actum fuerit. Planè exceptio hæc species est eius quæ proxime sequitur.

VII. Exceptio: Nisi causa ob quam in priore iudicio reus absolutus est, nunc cesset. Hæc exceptio approbatur tum exemplo exceptionis iam propositæ: tum etiam exemplo l. si à te. 9. in prin. ff. de exceptione rei iudicatæ, his uerbis: Si à te hæreditatem petam, cum nihil possideres: deinde ubi ceperis aliquid possidere, hæreditatem petam: an noceat exceptio ista? & putem, si ue

fuit iudicatum hereditatem meam esse, siue aduersarius, quia nihil possidebat, absolutus est: non nocere exceptionem. Concordat d.l.9. §. si quis fundum, cuius uerba uide j. excep. prox. Concordat item l. si rem. 17. ff. eod. tt. his uerbis: Si re meam a te petiero, tu autem ideo fueris absolutus, quod probaueris sine dolo malo defuisse te possidere: deinde postea ceperis possidere, & ego a te petam: non nocet mihi exceptio rei iudicatae. Concordat item l. si quis. 18. ff. eod. tt. his uerbis: Si quis ad exhibendum egerit, deinde absolutus fuerit aduersarius, quia non possidebat, & dominus iterum agat na de eo possessionem: rei iudicatae exceptio locum non habet: quia alia res est. Aliud proposita exceptionis exemplum proponitur l. si is. 25. in prin. ff. d. tt. his uerbis: Si is qui haeres non erat, haereditatem petierit, & postea haeres factus eandem hereditatem petat: exceptione rei iudicatae non submouebitur. Aliud exemplum proponitur l. 2. ff. eod. tt. his uerbis: Qui cum haerede eius egit, qui filium praeterierat, & exceptione submotus est, At si non in ea causa sint tabulae testamenti, ut contra eas bonorum possessio dari possit: mittente emancipato filio bonorum possessionem, non inique restituetur, ut agat cum haerede. Et ita Iulianus libro. IIII. Digestorum scripsit. Concordat l. qui cum haer. 14. ff. de action. & obligationib. his uerbis: Qui cum haerede egit, exceptione submotus est. At si non in ea causa tabulae testamenti sint, ut contra eas emancipato bonorum possessio dari possit: emancipato bonorum possessionem mittente, non inique postulat creditor restitui sibi actionem aduersus scriptum haeredem. Nam quamdiu bonorum possessio contra tabulas filio dari potest, haeres quodammodo debitor non est. Aliud exemplum proponitur l. si pater. 36. ff. de solutionib. his uerbis: Si pater meus praegnante uxore relicta decesserit, & ex causa hereditaria totum hoc quod patri meo debitum fuisset, petissem: nihil me consumpsisse, quidam existimant. Si nemo natus sit, recte me egisse: quia in rerum natura uerum fuisset, me solum haeredem fuisse. Iulianus notat, & uerius est, eam partem me perdidisse, pro qua haeres fuisset, antequam fuisset certum neminem nasci: aut quartam partem, quia tres nasci poterint: aut sextam, quia quinque. Nam & Aristotelem scripsisse quinque nasci posse; quia uuluae mulierum totidem receptacula habere possint: & esse mulierem Romae Alexandrinam ex Aegypto, quae quinque simul peperit, & tum habuerit incolumes. Et hoc in Aegypto affirmatum est mihi. Concordat l. sed est. 28. §. fin. ff. de iudicijs. cuius uerba cum alijs concordantib. uide s. lib. 30. cap. 1. reg. 4. Aliud denique exemplum est, cum ob

id actor in priore iudicio repulsus esset, quod ante tempus ageret: nunc se ipse illo finito rursus agat. quod proponitur Inst. de except. §. appellatur autem ibi: hodie autem. cuius uerba uide s. lib. 36. cap. 14. reg. ult.

VIII. Exceptio: Nisi contra eum qui hac exceptione utitur, antea sit iudicatum. Haec exceptio approbatur l. euid. 16. ff. de except. rei iudicatae, his uerbis: Euidenter iniquissimum est, proficere rei iudicatae exceptionem ei contra quem iudicatum est. Huius exemplum proponitur l. si inter me. 15. in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide j. excep. prox. repl. 1. Aliud exemplum proponitur l. si a te. 9. §. si quis fundum. ff. eod. tt. his uerbis: Si quis fundum quem putabat se possidere, defenderit, mox emerit: re secundum petitorum iudicata, an restituere cogatur? Et ait Neratius, si actori iterum petenti obijciatur exceptio rei iudicatae: replicare eum oportere de re secundum se iudicata. Aliud exemplum proponitur l. si fundus. 16. §. creditor. ff. de pignor. & hypoth. cuius uerba uide s. lib. 40. cap. 8. quest. 3. except. 10. repl. 1. Aliud denique exemplum est j. excep. prox. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi actor uel prioris actionis, quae per sententiam nouata est, aliquid petat. hoc enim casu reo, quamuis condemnato, exceptio rei iudicatae quasi nouationis non denegatur. quae replicatio approbatur l. sancimus. 3. §. si enim ex iudicati. C. de usuris rei iudicatae. cuius uerba uide s. lib. 8. cap. 4. quest. 4. reg. 6. Altera replicatio est: Nisi cum aliquo sub poena deberetur, unum ex ijs, hoc est, uel res uel poena petita sit, reusque condemnatus. hoc enim casu condemnatus aduersus petitionem alterius exceptione defenditur. De qua re uide s. lib. 38. cap. 11. specie 2. reg. 3. except. 2. Tertia replicatio est: Nisi cum reus in minorem summam condemnatus esset, postea reliquum petatur. quae replicatio approbatur l. 1. C. si aduersus rem iudicatum. cuius uerba uide j. lib. prox. capite 4. quest. 4. causa 17.

IX. Exceptio: Nisi is qui in priore iudicio reus fuit, postea sit actor. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur l. ex sextante. 30. §. Latinus. ff. de exception. rei iudicatae, his uerbis: Latinus. ff. de exception. rei iudicatae, his uerbis: Latinus. Cui de hereditate inter Mæuium, ad quem pertinebat, & Titium, qui controuersam mouebat, transigeretur: traditio rerum hereditariorum Mæuii heredi à Titio facta est: in qua traditione etiam fundum ei suum proprium, quem ante multos annos auo eiusdem Mæuii haeredis obligauerat, quemque alij postea in obligationem deduxerat, ex causa pacti tradidit. His gestis, posterior Titij creditor ius suum persequutus est, & obtinuit. Post hoc iudicium Mæuius haeres reperit in bonis auitis chirographum eiusdem Titij ante multos annos conscriptum: per quod apparuit, eum fundum qui in causa transfactionis uenerat, etiam auo suo ab eodem Titio fuisse obligatum. Cum ergo constat, prius auo Mæuii haeredis in obligationem

Peruolosa...

tionem eum fundum datum, de quo Mæuius superatus est: quaero, an ius aui sui, quod tunc, cum de eo fundo ageretur, ignorabat: nulla exceptione opposita exequi possit? Paulus. Respondit: Si de proprietate fundi litigatum, & secundum actorem pronunciatum fuisset: diceremus, petenti ei qui in priore iudicio uictus est, obstaturam rei iudicatae exceptionem: quoniam de eius quoque iure quaesitum uidetur, cum actor petitionem implet. Quod si possessor absolutus amissa possessione eundem ab eodem, qui prius non obtinuit, peteret: non obesset ei exceptio, nihil enim in suo iudicio de iure eius statutum uidetur. Cum autem pignoratitia actum est aduersus priorem creditorem: potest fieri, ut de iure possessoris non sit quaesitum, quia non ut in proprietatis questione, quod meum est, alterius non est: ita in obligatione utique consequens est, ut non sit alijs obligatum, quod hic comprobauit teneri. Et probabilius dicitur, non obstare exceptionem: quoniam de iure possessoris quaesitum non est, sed de sola obligatione. In proposita autem questione magis me illud mouet, nunquid pignoris ius extinguitur sit dominio adquisito. neque enim potest pignus perseuerare domino constituto creditore. actio tamen pignoratitia competit: uerum est enim, & pignori datam, & satisfactum non esse. Quare puto non obstare rei iudicatae exceptionem. Ait Iurisconsultus: Quod si possessor absolutus, amissa possessione eundem fundum ab eodem, qui prius non obtinuit, peteret: non obesset ei exceptio, &c. Hae uerbis exceptio proposita approbatur. Cui concordat l. si inter me. 15. in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide j. repl. prox. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi is qui antea reus uictus fuit, nunc agat. Haec replicatio approbatur uerbis d. l. 30. iam propositis hisce: Respondi: Si de proprietate fundi litigatum, & secundum actorem pronunciatum fuisset: diceremus, petenti ei qui in priore iudicio uictus est, obstaturam rei iudicatae exceptionem: quoniam de eius quoque iure quaesitum uidetur, cum actor petitionem implet. Concordat d. l. 15. his uerbis: Si inter me & te controuersa de hereditate sit, & quaedam res ex eadem tu possideas, quaedam ego: nihil uetat & me a te, & inuicem te a me hereditatem petere. Quod si post rem iudicatum a me petere ceperis: interest utrum meam esse hereditatem pronunciatum sit, an contra. Nam si meam esse, nocet tibi rei iudicatae exceptio: quia eo ipso quo meam esse pronunciatum est, ex diuerso pronunciatum uidetur tuam non esse. Si uero meam non esse, nihil de iure tuo iu-

dicatum intelligitur: quia poterit nec mea haereditas esse, nec tua. Concordat item l. Pomponius. 40. §. sed & is, in fine. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide s. lib. 6. cap. 8. quest. 1. causa 1. except. 12. repl. 1. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi non proprietates iudicatae sit, sed actione hypothecaria agatur. hoc enim casu, quamuis reus antea possessor uictus fuerit, tamen ei postea etiam hypothecaria agentis exceptio rei iudicatae non obstabit. quae duplicatio approbatur uerbis d. l. 30. §. propositis hisce: Cum autem pignoratitia actum est aduersus priorem creditorem, &c. Huius duplicationis triplicatio haec est: Nisi antea reus opponens exceptionem rei sibi prius pignoratitae, nihilominus succubuerit. Haec triplicatio approbatur l. duobus. 19. ff. de exceptione rei iudicatae, his uerbis: Duobus diuersis temporibus eandem rem pignori dedit. Egit posterior cum priore pignoratitia, & obtinuit, mox ille agere simili actione instituit: quaesitum est, an exceptio rei iudicatae obstaret? Marcellus respondit: Si opposuerit exceptionem sibi ante pignoratitae, & nihil aliud nouum & ualidum adiecerit: sine dubio obstabit. eandem enim quaestionem reuocat in iudicium. Altera proposita exceptionis replicatio est: Nisi de iure quoque rei conuenti sit pronunciatum in priore iudicio. Haec exceptio elicitur ex uerbis d. l. 30. §. propositis hisce: Nihil enim in suo iudicio de iure eius statutum uidetur. item hisce: Quoniam de iure possessoris quaesitum non est, sed de sola obligatione. Ergo contra, si non solum de iure petitoris, sed etiam de iure possessoris in priore iudicio pronunciatum est, reusque absolutus: eidem postea agentis proderit replicatio rei iudicatae. Cui concordat l. si quis rem. 24. ff. de exceptione rei iudicatae. cuius uerba uide s. lib. 21. cap. 11. quest. 3. except. 18. Haec uerbis de exceptionibus, seu, si manus, replicationibus aduersus exceptionem rei iudicatae & in iudicium deductae: quarum tamen plures (ut dixi) uide s. lib. 8. cap. 3. quest. 3. item j. cap. prox.

QVIBVS ET ADVERSVS quos exceptio rei iudicatae & in iudicium deducta competat: item, Quid in eam ueniat? Cap. XVII.

Prima regula: Exceptio rei iudicatae & in iudicium deductae, alij quam contra quem in priore iudicio actum est, non competit. quae regula approbatur l. si cum uno. 22. ff. de except. rei iudicatae, his uerbis: Si cum uno haerede depositi actum sit: tamen & cum caeteris haeredibus recte agatur, nec exceptio rei iudicatae eis proderit. Nam et si eadem quaestio in omnibus iudicijs uertitur: tamen personarum mutatio, cum quibus singulis suo nomine agitur, aliam atque aliam facit rem. Concordat l. si quis. 7. §. & generaliter. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. cap. proxim.

except.5. Item concordat l. *an eadem*. l. 4. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. cap. prox. except. 4. in prin. Item concordat l. cum de hoc. 27. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. except. 4. in prin. Item concordat l. 2. C. quib. res iudicata non nocet. cuius uerba uide 3. reg. prox. in prin. Huius regule primum exemplum proponitur uerbis d. l. 22. iam propositus hinc: Si cum uno hærede depositi actum sit, &c. De quo uide plura 3. except. 6. repl. 2. Aliud exemplum proponitur l. Stichum. 95. §. si mandatu. ibi. *ad hoc. ff. de solutionib. cuius uerba uide 5. cap. 6. quest. 2. reg. 4.* Aliud exemplum est l. si is qui. 7. ff. de rei uendicat. Planè proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi successori eius, contra quem antea est actum. quæ exceptio approbat per ea quæ proposita sunt 5. cap. 1. quest. 7. reg. 2. Concordat l. si te. 9. §. fin. ff. de except. rei iudicatæ. cuius uerba uide 3. except. prox. Concordat item l. si mater. 11. §. item Iulianus. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. cap. prox. except. 3. exemplo 2. Concordat item d. l. 11. §. si egero, his uerbis: Si egero cum uicino aquæ pluuiæ arcendæ, deinde alteruter nostrum prædiu uendiderit, & agat emptor, uel cum eo agatur: hæc exceptio nocet: sed de eo opere quod iam erat factum, cum iudicium acciperetur. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi auctor ex eo quod dolo deserit possidere, cõuentus sit. hoc enim casu exceptio successoris eius & possessori nõ prodest. quæ replicatio approbatur l. Stichum. 95. §. dolo, in fine. ff. de solutionibus. cuius uerba cum concordantibus uide 5. lib. 31. cap. 2. reg. 1. except. 15. Altera exceptio uidetur: Nisi auctori eius contra quem antea est actum. Sed hæc exceptio reprobat l. si te. 9. §. fin. cum l. sequente. ff. de except. rei iudicatæ, his uerbis: Iulianus scribit, exceptione rei iudicatæ à persona auctoris ad emptorem transire solere: retrò autem ad auctorem ab emptore reuer- ti non debere. Quare si hereditariam rem uendideris, ego q; eandem ab emptore petiero, & uicero: petenti tibi non opponam exceptionem, At si ea res iudicata non sit inter me & eum, cui uendidisti. Item si uideus fuero: tu aduersus me exceptionem non habebis. Planè admittitur exceptio proposita primum quidem in eo qui dolo malo possidere desijt, possessore prius conuento, quæ distinctio approbatur l. nec ullã. 13. §. penult. ff. de petit. hered. cuius uerba uide 5. lib. 31. cap. 2. reg. 2. except. 4. repl. 1. Deinde admittitur exceptio proposita in uenditore hereditatis emptore cõuento, l. 2. C. de pactis. cuius uerba uide 5. lib. 36. cap. 6. reg. 5. except. 3. Tertia exceptio est: Nisi patri eius filiffamilias, cum quo antea est actum. Hæc exceptio approbatur l. si mater. 11. §. si quis hominem. ff. de except. rei iudicatæ, his uerbis: Si quis hominẽ à filiofamilias petierit, deinde eundem à patre petat: locũ habet hæc exceptio. Quarta exceptio est: Nisi fideiusfori uel mandatori eius cum quo antea est actum. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proponuntur 5. cap. 1. quest. 7. reg. 4. Concordat l. si cum. 21. §. fin. ff. de except. rei iudicatæ, his uerbis: Si

pro seruo meo fideiusseris, & mecum de peculio actum sit: si postea tecum eo nomine agatur, excipiendum est de re iudicata. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi actoris culpa reus principalis fuerit absolutus. Hæc replicatio reprobat l. Stichum. 95. §. penult. ff. de solut. his uerbis: Si creditor à debitore petens culpa sua causa ceciderit: propè est, ut actione mandati nihil à mandatore consequi debeat: cum ipsius uicio acciderit, ne mandatori possit actionib. cedere. Altera replicatio: Nisi reus principalis nõ absolutus sit, sed cõdenatus, uel cõuentus saltem. approbatur l. Vranus. 7. in prin. ibi: quauis enim. ff. de fideiuss. his uerbis: Iudicio cõuento principali debitore, mador nõ liberatur. Concordat l. Græc. 8. §. post litem. ibi: si uerò. ff. d. tit. cuius uerba uide 5. lib. 45. cap. 1. quest. 2. exc. 27. Item concordat l. si mandatu. 13. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. cap. 1. quest. 5. reg. 1. except. 4. Item concordat l. reos. 23. C. de fideiussoribus. cuius uerba uide d. quest. 2. except. 50. Item concordat l. generaliter. 28. C. eod. tit. cuius uerba uide 3. except. 6. repl. 3. Item concordat l. egisti. 84. ff. de solutionib. cuius uerba uide 5. cap. 7. except. 2. replic. 5. Concordat item l. si decem. 21. ff. eod. tit. cuius uerba uide 3. except. 6. repl. 3. Item concordat l. decem. 116. ibi: sed etsi decem. ff. de uerb. oblig. cuius uerba uide 5. lib. 45. cap. 3. quest. 10. reg. 1. except. 3. Item concordat l. si quis. 17. §. fin. ff. mandati. cuius uerba uide 5. lib. 45. cap. 3. quest. 9. reg. 3. Planè propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi litis tãtum exercere gratia fideiusfor sit acceptus. quæ duplicatio approbatur d. §. post litem. ff. de fideiussorib. Altera duplicatio est: Nisi reus condemnatus sententiæ paruierit. quæ duplicatio approbatur d. l. 28. C. de fideiussorib. Concordat l. si indebitam. 15. in fine. C. eod. tit. cuius uerba uide 5. lib. 45. cap. 1. quest. 2. except. 55. Item concordat l. si mandatu. 13. in fine. ff. de fideiussorib. cuius uerba (ut dixi) uide d. cap. 1. quest. 5. reg. 1. except. 4. Item concordat d. l. 27. §. fin. ff. mandati. item d. l. 84. in fine. ff. de solutionibus. item d. l. 116. ibi: nisi iudicatum. ff. de uerb. obligat. Hæc de secunda replicatione eiusq; duplicationib. sunt dicta. Tertia replicatio est: Nisi reus principalis ob personalem aliquam exceptionem sit absolutus, quæ fideiussori eius non datur. Hæc replicatio approbat simul & declaratur per ea quæ proposita sunt 5. cap. 1. quest. 7. reg. 4. except. 1. cum sequentib. Quinta exceptio est: Nisi ei cuius fideiusfor uel mandator antea conuentus fuit. Hæc exceptio reprobat l. 13. in prin. ff. de fideiussorib. cuius uerba uide 5. lib. 45. cap. 1. quest. 5. reg. 2. except. 4. Concordat l. Stichum. 95. §. si mandatu. ff. de solutionibus. cuius uerba uide 5. cap. 6. quest. 2. reg. 4. Item concordat l. generaliter. 28. ibi: uel ipsum reum. C. de fideiussorib. cuius uerba uide 5. lib. 45. cap. 1. quest. 2. except. 50. Item concordat l. creditor. 60. in prin. ff. mandati. cuius uerba uide 5. lib. 45. cap. 3. quest. 10. reg. 4. except. 1. Sexta exceptio est: Nisi consorti litis. Hæc exceptio approbatur l. si per imprudentiam. 51. §. fin. ff. de euictione, his uerbis: Si plures mihi in solidũ pro euictione teneatur, deinde post euictio-

nem

nem cum uno fuero expertus: si agam cũ ceteris, exceptione me esse repellendũ, Lab eo ait. Concordat l. 2. in fine. ff. de duob. reis constit. cuius uerba uide 5. lib. 38. cap. 12. reg. 2. in prin. Concordat l. si ex toto. 8. §. 1. ff. de leg. 1. his uerbis: Si ita scriptũ sit, Lucius Titius hæres meus, aut Mæuius hæres meus decem Seio dato: cum utro uelit, Seius agat, ut si cũ uno actum sit, & solutũ, alter liberetur: quasi duo rei promittẽdi in solidum obligati fuissent. Quid ergo, si ab altero parte petierit? liberum ei erit ab altero reliquũ petere. Idem erit, etsi alter parte soluerit. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi pars tantum à priore sit petita. Hæc replicatio approbatur uerbis iam propositis hinc: Quid ergo, si ab altero parte petierit, &c. Altera replicatio est: Nisi cum singuli nõ in solidũ, sed pro parte tenerentur, unus ex ijs cõuentus sit et absolutus. hoc enim casu alteri exceptio non prodest. quæ replicatio approbatur exemplo heredum l. si cũ uno. 22. ff. de except. rei iudicatæ. cuius uerba uide 5. ead. reg. in prin. Tertia replicatio est: Nisi cõforti litis antea absolutus nõ sit, sed condemnatus, uel conuentus saltem. Hæc replicatio approbatur l. general. 28. §. idemq;. C. de fideiussoribus, his uerbis: Generaliter sancimus, quem admodũ in mandatoribus statutu est, ut contestatione contra unum ex his facta, alter nõ liberetur: ita & in fideiussoribus obseruari. Inuenimus etenim in fideiussorum cautionibus plerũq; ex pacto huiusmodi causũ esse prospectũ. Et ideo generali lege sancimus, nullo modo electione unius ex fideiussoribus, uel ipsius rei alterum liberari: uel ipsum reũ, fideiussoribus uel uno ex his electo, liberationem mereri, nisi satisfactum sit creditori: sed manere ius integrum, donec in solidum ei pecuniæ persoluatur, uel alio modo ei satisfiat. Idemq; in duobus reis promittẽdi cõstitutimus, ex unius rei electione præiudicium creditori aduersus alium fieri non cõcedentes: sed remanere & ipsi creditori actiones integras & personales & hypothecarias, donec per omnia ei satisfiat. Si enim pactis cõuentis hoc fieri cõceditur, & in usu quotidiano semper hæc uersari aspiciamus: quare nõ ipsa legis autoritate hoc permittatur, ut nec simpliciter suscipientũ contractus ex quacũq; causa possit ius creditoris mutare? Concordat l. si decem. 21. ff. de solut. his uerbis: Si decem stipulatus à Titio, deinde stipuleris à Seio, quanto minus ab illo cõuentus sis: etsi decem petieris à Titio, non tamen absoluitur Seius. Quid enim, si cõdenatus Titius nihil facere potest? Sed etsi cũ Seio prius egeris, Titius in nullam partem liberatur. Incertum quippe est, an omnino Seius debitor sit. denique si totum Titius soluerit: nec debitor fuisse uidebitur Seius, quia cõditio eius defecit. Concordat item l. ult.

in prin. ff. si certũ petatur, his uerbis: Si ego decem stipulatus à Titio, deinceps stipuler à Seio, quanto minus à Titio consequi possim: sed decem petiero à Titio, non liberatur Seius. alioquin nequidquam mihi caueatur. At si iudicatum fecerit Titius: nihil ultra Seius tenebitur. Sed etsi cum Seio egero, quantum est, quo minus à Titio exigere potero eo tempore, quo iudiciũ inter me & Seium acceptum est: tanto minus postea à Titio petere possim. Concordat item l. decem. 16. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide 5. lib. 45. cap. 3. quest. 10. reg. 1. except. 3. Septima exceptio est: Nisi ei cuius defensor antea conuentus fuit. Hæc exceptio approbatur l. si mater. 11. §. hoc iure. ibi: ex persona. ff. de except. rei iudicatæ. cuius uerba uide 3. reg. prox. except. 2. Concordat l. solutione. 23. ff. de solutionib. cuius uerba uide 5. cap. 7. except. 1. distinct. 3. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi defensor antea conuentus, condemnatus sit. Hæc replicatio approbatur l. si is qui. 7. ff. de rei uendicat. his uerbis: Si is qui obtulit se fundi uindicationi, damnatus est: nihilominus à possessore rectè petitur, sicut Pedius ait. Altera replicatio est: Nisi mortuo iam domino defensionem causũ quis susceperit. quæ replicatio approbatur l. de quare. 74. §. cum absentem. ff. de iudicij. cuius uerba uide 5. lib. 44. cap. 7. quest. 1. except. 16. repl. 2. Osta exceptio est: Nisi re commodata furto ablata, dominus rei furem elegerit. hoc enim casu cõmodatario conuento datur exceptio: uel contra furi datum exceptio, electo cõmodatario. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur inst. de obligat. quæ ex delicto. §. quæ de fultone. cuius uerba uide 5. lib. 46. cap. 4. reg. 1. in prin. Concordat l. manifestissimi. 22. C. de furtis. cuius uerba uide d. reg. 1. except. 5. Hactenus quibus exceptio rei iudicatæ & in iudicium deductæ competat, expositum est. I. Regula: Aduersus alium quam qui priore iudicio egit, exceptio rei iudicatæ & in iudicium deductæ non datur. quæ regula approbatur l. sepe. 63. in prin. ff. de re iudicata, his uerbis: Sæpe constitutu est, res inter alios iudicatas alijs non præiudicare, &c. Reliqua uerba uide 7. except. 3. Concordat l. Modestus. 10. ff. de except. his uerbis: Modestinus respondit, res inter alios iudicatas alijs nõ obesse: nec si is cõtra quẽ iudicatu est, &c. Reliqua uerba uide 5. cap. prox. except. 4. in prin. Concordat item l. 1. ff. de exception. rei iudicatæ, his uerbis: Cum res inter alios iudicatæ nullum alijs præiudicium faciant: ex eo testamento, ubi libertas data est, uel legatũ, agi potest: licet ruptum uel irritum, aut iniustum dicatur testamentũ. nec si superatus fuerit legatarius, præiudiciũ libertati sit. Concordat item l. cum de hoc. 27. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. cap. prox. except. 4. in prin. Item concordat l. 1. C. quibus res iudicata nõ nocet. cuius uerba uide 5. lib. 8. cap. 3. except. 28. Item concordat l. 2. C. eodem tit. his uerbis: Res inter alios iudicatæ neque emolumentum adferre ijs

FFFF 4 qui

qui iudicio non interfuerunt, neque præiudicium solent irrogare. Ideoque nepti tuæ præiudicare non potest, quod aduersus cohæredes eius iudicatum est, si nihil aduersus ipsam statutum est. *Concordat item Iuris. 3. C. eod. tit. his uerbis:* Iuris manifestissimi est, & in accusationibus ijs qui congressi in iudicio non sunt, officere non posse, si quid forte præiudicij uideatur oblatum. *Concordat item I. ult. C. eod. tit. his uerbis:* Nec in simili negotio res inter alios acta absenti præiudicare, sæpe constitutum est. *Concordat item l. 2. C. de exceptionibus, his uerbis:* Pro portione tua, qua domum ad te pertinere dicis, si iudicatum non est, actionem dirigere potes: nam exceptio rei iudicatae ei demum obstat, uel successoribus eius, inter quos cognitum super ea re, & pronunciatum est. *Concordant denique ea quæ proponuntur supra lib. 37. cap. 7. in prin.* Huius regule exemplum etiam proponitur l. si prolytorio. l. 4. §. quoties. ff. de appellationibus. cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 12. causa 67. except. 3. item §. lib. 8. cap. 3. except. 10. in prin. Aliud exemplum proponitur l. non idcirco. 4. 4. §. fin. ff. de iudicijs. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 1. quæst. 4. causa 6. Planè propositæ regule exceptiones hæc sunt. *Prima exceptio est:* Nisi cum pluribus eadem actio competeret, unus ex ijs agens uictus sit. hoc enim casu cæteris quoque postea agentibus exceptio rei iudicatae obstat. quæ exceptio approbatur l. 2. ff. de duobus reis constit. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 12. reg. 2. in prin. *Concordat l. si rem. 31. §. si duo. ibi: ferè autem. ff. de nouat. cuius uerba uide §. cap. 14. quæst. 4. except. 5. Item concordat l. 6. §. alterutro. 6. ff. commodati. cuius uerba uide §. lib. 39. cap. 5. quæst. 3. reg. 5.* Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi non in solidum, sed pro parte singulis actio competat. hoc enim casu uno ex pluribus agente, alijs non præiudicatur. quæ replicatio approbatur exemplo hæredum l. iudicatae. 29. in prin. ff. de except. rei iudicatae. cuius uerba uide 7. dupl. prox. *Concordat l. 40. sepe constitutum. 63. in prin. ff. de re iudicata. cuius uerba uide 7. except. 3. item concordat l. 2. C. de exceptionibus. cuius uerba uide paulo superius eadem reg. in prin.* Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi res pro qua pronunciatum est, diuisionem non recipiat. hoc enim casu, uno ex pluribus agente, etiam cæteris præiudicatur. quæ duplicatio approbatur exemplo libertatis d. l. 29. his uerbis: Iudicatae quidem rei præscriptio cohæredi, qui non litigauit, ob stare non potest: nec in seruitutem uideretur peti post rem pro libertate iudicatum nondum ex causa fideicommissi manumissus. Sed Prætoris oportet in ea re sententiam seruari, quam pro parte uicti præstare non potest. nam & cum alterum ex cohæredibus inofficiosi quæstio tenuit, aut etiam duob. separatum agentibus, alter obtinuit, libertates competere placuit: ita tamè, ut officio iudicis in demeritatis uictoris, futuriq; manumissoris

consulatur. Huius duplicationis triplicatio est, quod quamuis in ipsa re pro qua pronunciatum est, alijs quoq; præiudicetur: tamen quoad partem præcij rei petite, quod diuisionem recipit, non præiudicatur. quæ triplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Ita tamen, ut officio iudicis, &c. Altera duplicatio uidetur: Nisi unus hæredum litem quam defunctus inchoauit, prosequatur. Sed hæc duplicatio reprobatur l. si petitor. 31. ff. de iudicijs, his uerbis: Si petitor plures hæredes reliquerit, unusq; eorum iudicio egerit non est uerum, totam rem quæ in priore iudicio fuit, deductam esse. Nec enim quicumque alienam actionem in iudicium, inuito cohærede, perducere potest. Hæc de prima exceptione. *Secunda exceptio est:* Nisi cum antea procurator, tutor uel curator egisset, postea dominus ipse agat. Hæc exceptio approbatur l. si mater. 11. §. hoc iure. ff. de exception. rei iudicatae, his uerbis: Hoc iure utimur, ut ex parte actoris in exceptione rei iudicatae hæc personæ contineantur, quæ rem in iudicium deducunt. Inter hos erunt procurator cui mandatū est, tutor, curator furiosi, uel pupilli, auctor municipū. Ex persona autè rei etiam defensor numerabitur: quia aduersus defensorem agit, qui litem in iudicium deducit. *Concordat l. rei iud. 4. ff. eod. tit. his uerbis:* Rei iudicatae exceptio tacite continere uidetur omnes personas, quæ re in iudiciū deducere solent. *Item concordat l. tutor. 21. ff. de administr. tutor. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 3. officio. 5. reg. 10. in prin.* Tertia exceptio est: Nisi cum posteriori actori actio primūm cōpeteret, is sequentem prius agere passus sit. hoc enim casu ei postea agenti exceptio obstat. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur l. sepe. 63. ff. de re iudicata, his uerbis: Sæpe constitutum est, res inter alios iudicatas alijs nō præiudicare. quod tamè quamdam distinctione habet. Nam sententia inter alios dicta, alijs quibusdā etiam scientibus non obest: quibusdā uerò, etiam si contra ipsos iudicatū sit, nihil nocet. Nam scientibus nihil præiudicatur: uel si ex duob. hæredibus debitoris alter condempnatur. Nam alteri integra defensio est, etiā si cū cohærede suo agi scierit. Item si ex duobus petitoribus alter uictus adquirent, alterius petitioni nō præiudicatur: idq; ita rescriptū est. Sed scientibus sententia quæ inter alios dicta est, obest: cū quis de ea re, cuius actio uel de sensio primūm sibi cōpetit, sequentem agere patiatur: ueluti si creditor experiri debitor passus sit de proprietate pignoris, aut maritus focerū uel uxorē de proprietate rei in dotem acceptæ, aut possessor uenditorē de proprietate rei emptæ. Et hæc ita ex multis constitutionibus intelligenda sunt. Cur autem his quidē sciētia noceat, superioribus non noceat, illa ratio est: quod qui scit cohæredem suum agere, prohibere eum, quo minus

minus

minus uti uelit propria actione, non potest. Is uerò qui priorem dominum defendere causam patitur, ideo propter sciētiam præscriptione rei (quamuis inter alios iudicata) submouetur: quia ex uoluntate eius de iure quod ex persona agentis habuit, iudicatum est. Nam etsi libertus meus me interueniente seruus uel libertus alterius iudicetur, mihi præiudicatur. Diuersa causa est, si fundum à te Titius petierit, quem ego quoque, sed nō ex persona Titij, ad me pertinere dico. Nam quamuis contra Titium me sciente iudicatum sit: nullum tamè præiudicium patior: quia neque ex eo iure, quo Titius uictus est, iudico: neque potui Titio interdicare, quo minus suo iure utatur, si curi de cohærede supra diximus. Planè propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi posterior actor priorem agere ignorauit. quæ replicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Ideo propter scientiam præscriptione rei iudicatae submouetur. Altera replicatio est: Nisi posterior actor priorem agentem prohibere non potuit. Hæc replicatio approbatur uerbis d. l. 63. iam propositis hisce: Cur autem his quidem scientia noceat, superioribus nō noceat, &c. item hisce: Diuersa causa est, si fundum à te, &c. Quarta exceptio est: Nisi cum antea auctor egisset, nunc successor agat uel uniuersalis uel singularis. Hæc exceptio approbatur l. exceptio. 28. ff. de exception. rei iudicatae, his uerbis: Exceptio rei iudicatae nocebit ei, qui in dominium successit eius qui in iudicio expertus est. *Concordat l. si à te. 9. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. prox. except. 2. Concordat item l. si mater. 11. §. si egero. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. regul. prox. except. 1. in prin.* Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi ex noua causa, quæ prius iudicium secuta est, agatur. quæ replicatio elicitur ex uerbis d. §. si egero, hisce: Sed de eo opere, &c. De hac replicatione uide §. cap. prox. except. 4. Altera replicatio est: Nisi cum debitor antea de re quā pignori dedit, egisset, postea creditor cui pignori res data est, agat. Hæc replicatio approbatur l. iudicatae. 29. §. fin. ff. de except. rei iudicatae, his uerbis: Si debitor de dominio rei quam pignori dedit, nō admōnito creditore causam egerit, & contrariam sententiam acceperit: creditor in locū uicti successisse non uidebitur: cum pignoris cōuentio sententiam præcesserit. *Concordat l. si sup. 3. in prin. ff. de pignor. & hypoth. his uerbis:* Si iuperatus sit debitor qui rem suā uindicabat, quod suā non probare: æquè seruanda erit creditori actio Seruiana, probanti rem eo tempore quo pignus contrahabatur, in bonis illius fuisse. Sed & si uictus est debitor uindicans hereditatem: iudex actionis Seruianæ, neglecta de hereditate dicta sententia, pignoris causam inspicere debet. Atquin aliud in legatis & libertatibus dictum

est: cum secundū eum qui legitimā hereditatem uindicabat, sententia dicta est. Sed creditor non bene legatarijs comparatur: cum legata quidē aliter ualere nō possint, quam si testamentum ratum esse constet. Enim uerò fieri potest, ut & pignus rectè sit acceptum, nec tamè ab eo lis bene instituta. *Concordat item l. præses. 5. C. eod. tit. his uerbis:* Præses provinciae, uir clarissimus, ius pignoris tui exequentem te audierit: nec tibi oberit sententia aduersus debitorem tuum dicta, si eū collusisse cum aduersario tuo, aut (ut dicis) non causa cognita, sed præscriptione superatum esse constiterit. *Concordat deniq; l. ab exeatore. 4. §. quæ constitutio. ff. de appellationibus. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quæst. 3. except. 1.* Planè propositæ replicationis duplicatio hæc est: Nisi debitor uictus, postquam rem petierat, eam pignori obligauerit. Hæc duplicatio approbatur l. si mater. 11. §. fin. ff. de except. rei iudicatae, his uerbis: Si rem quam à te petierat, Titius pignori Seio dederit, deinde Seius pignoratitia aduersus te utatur: distincti guendum erit, quādo pignori dedit Titius. & si quidem antequam peteret: nō oportet ei nocere exceptionem. nam & ille petere debuit, & ego saluam habere debeo pignoratitiam actionem. Sed si postea quā petij, pignori dederit: magis est ut noceat exceptio rei iudicatae. Huius duplicationis triplicatio uidetur talis: Nisi debitor per iniuriam iudicis uictus sit. Hæc triplicatio reprobatur l. si iuperatus. 3. §. fin. ff. de pignor. & hypoth. cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 2. except. 38. Quinta exceptio est: Nisi cum antea successor egisset, nunc auctor eius agat. Hæc exceptio reprobatur l. si à te. 9. §. fin. ff. de except. rei iudicatae, cuius uerba uide §. reg. prox. except. 2. Planè admittitur exceptio proposita, si cū auctor sciret sibi actionē competere, successorem experiri sit passus. quæ distinctio approbatur simul & distinguitur per ea quæ proponuntur §. except. 3. Huic distinctioni concordat l. si parentes. 20. in prin. C. de iudicijs, his uerbis: Si parentes uestri mācipia uenundederūt, quæstioq; dominij mota est emptoribus: ad esse ac defendere causam non prohibemini. Quod si eis etiam euicta sunt in iustauratio litis ex persona uestra, si appellationem nō interposuistis, contra ius desideratur. Empti sanè in iudicio pro euictione, si conueniri cœperitis, nec uobis ut defenderitis, denunciatum probatur: intelligitis quatenus uosmetipsos tueri debeatis. *Sexta exceptio est:* Nisi cū antea heres scriptus ex testamento egisset, nunc legatarij agant, his enim sententia contra hæredem scriptum dicta præiudicare uidetur. Quæ exceptio approbatur l. Papinianus. 8. §. si ex causa. uers. & libertates. ff. de inoff. test. l. si iuperatus. 3. in prin. uers. atquin aliud. ff. de pignor. & hypothecis. *Contradicit l. 2. ff. de except. rei iudicatae.* Hactenus quibus & aduersus quos exceptio rei iudicatae cōpetat, dictū est: nunc quid in ea ueniat, dicendum.

111. *Regula: In alia re quam de qua in priore iudicio actum est, exceptio rei iudicate et in iudicium deducta non obest, quae regula approbatur l. cum quari- tur. 12. cum duabus legibus sequentibus. ff. de exceptione rei iudicate. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 4. in prin. Concordat l. de eadem re. 5. ibi: recte q; ita. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 5. in prin. Item concordat l. cum de hoc. 27. ibi: id ipsum de quo. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. except. 4. in prin. Huius regulae exemplum proponitur l. si cum test. 21. in prin. ff. d. tit. 10 his uerbis: Si, cum testamento argentum mihi legatum esset, egerim cum herede, & postea codicillis prolatis uestem quoq; mihi legatam esse appareat: non est deducta in superioris iudicium uestis causa: quia nec litigatores nec iudex de alio, quam de argento, actum intelligant. Alterum exemplum proponitur l. si ex test. 20. ff. eod. tit. his uerbis: Si ex testamento actum sit cum herede ab eo qui, cum totum argentum ei legatum erat, mensas duntaxat sibi legatas putaret, earumq; duntaxat aestimatione in iudicio fecisset: postea eundem petiturum de argento quoque legato, Trebatius ait: nec obstatum ei exceptio- nem, quoniam non sit petiturum, quod nec actor petere putasset, nec iudex in iudicio sensisset. Tertium exemplum proponitur l. si in iud. 23. ff. eod. tit. his uerbis: Si in iudicio actum sit, usufructusq; solae petita sint: non est uerendum, ne nocent rei iudicate exceptio circa fortis petitionem: quia ea non competit, nec opposita nocet. Eadem erunt, etsi quis ex bonae fidei iudicio uelit usuras tantum persequi. Nam nihilominus usurae cedunt futuri temporis, quamdiu enim manet contractus bonae fidei, current usurae. Quartum exemplum proponitur l. 2. C. de iudicijs, hisce uerbis: Licet iudice accepto cum tutore tuo egisti: ipso iure actio tutelae sublata non est. Et ideo si rursus eundem iudicem petieris: contra utilem exceptionem rei iudicate, si de specie de qua agis, in iudicio priore tractatum non esse allegas, non inutiliter replicatione doli mali uteris. Planè proposita regulae exceptio prima haec est: Nisi cum antea totum petiit esset, nunc pars eius petatur. hoc enim casu nihilominus obstat exceptio rei iudicate, quamuis aliud peti uideatur. quae exceptio approbatur l. si quis. 7. in prin. ff. de excep. rei iudicate, his uerbis: Si quis, cum totum petiisset, partem petat: exceptio rei iudicate nocet. nam pars in toto est. Eadem enim res accipitur, etsi pars petatur eius quod totum petiturum est: nec interest, utrum in corpore hoc quaeratur, an in quantitate, uel in iure. Proinde si quis fundum petierit, deinde partem petat, uel pro diuiso uel pro diuiso: dicendum erit, exceptionem ob stare. Proinde etsi proponas mihi, certum locum me petere ex eo fundo quem petij: obstat exceptio. Idem erit*

probandum, etsi duo corpora fuerunt petita, mox alterutrum corpus petatur: nam nocet exceptio. Idem, si quis fundum petierit, mox arbores excisas ex eo fundo petat: aut insulam petierit, deinde aream, uel tigna, uel lapides petat. Idem, si nauem petierit, postea singulas tabulas uendicem. Hisce uerbis exceptio proposita approbatur, simul & quinque exemplis declaratur. Primum exemplum proponitur his uerbis: Proinde si quis fundum petierit, deinde partem petat, &c. Alterum exemplum proponitur hisce uerbis: Idem erit probandum, etsi duo corpora, &c. Cui concordat l. si, cum testamento. 21. §. si Stichum. ff. eod. tit. his uerbis: Si Stichum & Pamphilum tuos esse petieris, & absoluto aduersario Stichum tuum esse petas ab eodem: exceptionem tibi ob stare constat. Tertium exemplum proponitur his uerbis: Idem, si quis fundum petierit, mox arbores excisas ex eo fundo petat. Quartum exemplum proponitur ibidem, his uerbis: Aut insulam petierit, deinde aream, uel tigna, uel lapides petat. Concordat l. si unus. 27. §. antepenult. ff. de pactis, cuius uerba uide §. lib. 27. cap. 8. except. 5. Planè corrigitur hoc exemplum d. l. 7. §. in his igitur, his uerbis: In his ferè omnibus exceptio nocet: sed in camentis & tignis diuersum est. Nam is qui insulam petit, si camenta, uel tigna, uel quid aliud suum petat in ea conditione est, ut uideatur aliud petere. Etenim cuius insula est, non utique & camenta sunt. denique ea quae iuncta sunt aedibus alienis, separata dominus uindicare potest. Sed haec replicationis loco notabuntur 3. replic. 2. Quintum propositae exceptionis exemplum proponitur d. l. 7. §. propositus hisce: Idem, si nauem petiero, postea singulas tabulas uendicem. Sextum exemplum proponitur d. l. 7. §. fin. his uerbis: Si haereditate petita singulas res petat, uel singulis rebus petitis haereditatem petat: exceptione submouebitur. Idem erit probandum, etsi quis debitum petierit à debitore haereditario, deinde haereditatem petat: uel contra, si ante haereditatem petierit, & postea debitum petat. nam & hic obstat exceptio. Nam cum haereditatem peto: & corpora & actiones omnes quae in haereditate sunt, uidentur in petitionem deduci. Concordat l. Iulianus. 3. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox. in prin. Item concordat d. §. antepenult. ff. de pactis. Septimum exemplum proponitur l. egi tecum. 26. §. fin. ff. de exceptione rei iudicate, his uerbis: Si fundo petito, postea insula quae è regione eius in flumine nata erit, petatur: exceptio obstat. Octauum exemplum proponitur l. si, cum testamento. 21. §. si fundum. ff. eod. tit. his uerbis: Si fundum meum esse petiero, deinde postea usum fructum eiusdem fundi petam: quia ex illa causa, ex qua fundus meus erat,

erat, meus est: exceptio mihi obstat. quia qui fundum habet, usum fructum suum uindicare non potest. Nunc exemplum proponitur l. ex sextante. 30. in prin. ff. d. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 4. replic. 1. Decimum exemplum proponitur d. l. 21. §. si petiero, his uerbis: Si petiero gregem, deinde speciale corpus ex grege petam: si tunc adfuit in eo grege, puto obstaturam exceptionem. Haec enim propositae exceptionis exempla sunt enumerata. Planè eius replicatio prima haec est: Nisi pars quae petitur, post petitionem totius accesserit. quae replicatio elicitur ex uerbis d. §. si petiero, iam propositis hisce: Si tunc adfuit in eo grege, &c. Ergo si non adfuit, sed postea accessit, exceptio non obstat. Cui concordat l. non potest. 23. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Non potest uideri in iudicium uenisse id quod post iudicium acceptum accidit: ideoq; alia interpellatione opus est. Huius exemplum proponitur l. si quis. 7. §. si ancillam. ff. de excep. rei iudicate, his uerbis: Si ancillam praegnantem petiero, & post litem contestatam coeperit & pepererit, mox partum eius petam: utrum idem petere uidear, an aliud, magna quaestio est. De fructibus eadem quaestio est, & de partu: haec enim nondum erant in rebus humanis, sed ea re sunt, quae petita est magisq; est, ut ista exceptio petitori non nocent. Planè si in restitutionem uel fructus, uel etiam partus uenerunt, aestimatiq; sunt: consequens erit dicere, exceptionem obijciendam. Aliud exemplum proponitur l. et an. 14. §. qui cum. ff. eod. tit. his uerbis: Qui cum partem usum fructus haberet, totum petiit: si postea partem ad crescentem petat, non submouebitur exceptio: quia usum fructus non portioni, sed homini ad crescit. Concordat l. si Titio. 33. §. usum fructum. ff. de usufructu & quemadmod. his uerbis: Usus fructum in quibusdam casibus non proprietatis esse etiam obtinere conuenit. Unde si fructus uel fundi portio petatur, & absolute secuta, postea pars altera, quae adcreuit, uindicetur: in litem quidem proprietatis, rei iudicate exceptio- nem ob stare: in fructus uero non ob stare, scribit Iulianus: quoniam portio fundi (uelut alluuium) portioni, personae usus fructus ad cresceret. Altera propositae exceptionis replicatio est: Nisi cum insula petita esset, postea camenta, tigna, uel aliquid aliud eiusmodi petatur. Haec replicatio approbatur d. l. 7. §. in his igitur. cuius uerba cum contradicentibus uide supra ead. except. exemplo 4. Haec de prima exceptione. Altera propositae regulae exceptio est: Nisi cum antea pars petita esset, nunc totum petatur. Haec exceptio approbatur l. Iulianus. 3. in fine. ff. except. rei iudicate, his uerbis: Si singulis rebus petitis haereditatem petat, uel contra: exceptione submouebitur, Concordat l. si quis. 7. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide supra except.

prox. exemplo 6. Huius etiam exemplum proponitur l. egi. 26. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Egi tecum ius mihi esse aedes meas usque ad decem pedes altius tollere, postea ago ius esse mihi usque ad uiginti pedes altius tollere: exceptio rei iudicate obstat proculdubio. Sed etsi rursus ita agam, ius mihi esse altius ad alios decem pedes tollere, obstat exceptio: cum aliter superior pars iure haberi non possit, quam si inferior quoque iure habeatur. Planè propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi cum antea iter esset petiturum, nunc actus petatur. hoc enim casu, quamuis actus iter in se contineat, tamen propositae exceptioni locus non est. quae replicatio approbatur l. si mater. 11. §. si quis iter. ff. de excep. rei iudicate, his uerbis: Si quis iter petierit, deinde actum petat: puto fortius defendendum, aliud uideri tunc petiturum, aliud nunc: atque ideo exceptionem rei iudicate cessare. Altera replicatio est: Nisi reus in iudicio partis sit condemnatus. hoc enim casu postea petenti totum exceptionem rei iudicate non obijci- et. quae replicatio approbatur exemplo l. si ex testamen- to. 20. ff. de exception. rei iudicate. cuius uerba uide §. ead. reg. in prin. Huius autem replicationis ratio proponitur §. cap. prox. except. 8. Tertiae replicationis loco notandum, quia per petitionem partis futurum est praecudicium petitioni totius: reum conuentum, antequam sententia feratur, exceptione quod praecudicium rei non fiat, defendi. de qua re dictum §. lib. 7. cap. 8. quae §. 1. reg. 3. Tertia propositae regulae exceptio est: Nisi qualitas uel quantitas rei petita alia sit, substantia eadem. hoc enim casu nihilominus exceptio rei iudicate obstat. quae exceptio approbatur l. et an ead. 14. in prin. ff. de excep. rei iudicate, his uerbis: Idem corpus in hac exceptione, non utique omni pristina qualitate uel quantitate seruata, nulla adiectione deminutioneue facta, sed pinguis pro communi utilitate accipitur. Ait Iurisconsultus: Idem corpus. De quo dixerat l. cum quaeritur. 12. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 4. in prin. Huius exceptionis exemplum proponitur l. si, cum testamento. 21. §. si petiero. ff. eod. tit. his uerbis: Si petiero gregem, & uel aucto uel deminuto numero gregis, iterum eundem gregem petam: obstat mihi exceptio. Quarta exceptio est: Nisi cum quid sub poena deberetur, alterum sit petiturum: hoc est, uel poena, uel res sub poena promissa. hoc enim casu alterum petenti obstat exceptio rei iudicate. quae exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quae proponuntur supra lib. 38. cap. 11. specie 2. reg. 3. except. 2. Haec de exceptione rei iudicate & in iudicium deducta.

DE CONFUSIONE OBLIGATIONUM. Cap. XVIII.

Est insuper liberationis causa, obligationum confusio. Quod approbatur l. si cui. 75. ff. de solutio-

nibus, his uerbis: Sicut acceptilatio in eum diem precedentes perimit actiones: ita & confusio. Nam si debitor hæres creditori extiterit: confusio hæreditatis perimit petitoris actionem. Et autem hoc loco confusio, eum in eandem personam ius creditoris & debitoris deuenit. quæ liberationis species ciuilibis dicitur. Luerborum. 107. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 5. quæst. 2. diuis. 1. Sanè confusio species octo potissimum numerantur, quæ cum suis exceptionibus in regulis sequentibus proponuntur.

I. Regula: Prima igitur species est, si debitor creditori hæres extiterit. hoc enim casu tollitur obligatio. quæ regula approbatur uerbis d. l. 75. iam propositis hisce: Si debitor hæres creditori extiterit: confusio hæreditatis perimit petitoris actionem. Concordat l. Stichum. 95. §. aditio. ff. d. tit. de solutionibus, his uerbis: Aditio hæreditatis non nunquam iure confundit obligationem: ueluti si creditor debitoris, uel contra debitor creditoris adierit hæreditatem. Aliquando pro solutione cedit: si forte creditor, qui pupillo sine tutoris autoritate numos crediderat, hæres ei extiterit. non enim quanto locupletior factus pupillus est, consequetur: sed in solidum creditum suum ex hæreditate retinet. Aliquando euenit, ut inanis obligatio aditione hæreditatis confirmetur. Nam si hæres qui restituit ex Trebelliano hæreditatem, fideicommissario hæres extitit: uel mulier quæ pro Titio intercesserat, eadem hæres extitit: incipit obligatio ciuilibis propter hæreditatem eius qui iure tenebatur, auxilium exceptionis amittere. Etenim inconditum est, subuenire sexui mulieris quæ suo nomine periclitetur. Concordat item propositæ regule l. hæres. 21. §. quod si stipulator. ff. de fideiusoribus, his uerbis: Quod si stipulator reum hæredem instituit: omnimodò fideiusoris obligationem perimit, siue ciuilibis, siue tantum naturalis in reum fuisset: quando-
quidem nemo potest apud eundem pro se ipso obligatus esse. Concordat item l. qui hominem. 34. §. quidam. ff. de solutionibus, his uerbis: Quidam filium familiam, à quo fideiusorem acceperat, hæredem instituerat. quæsitum est, si iussu patris adijisset hæreditatem, an pater cum fideiusore agere posset? Iulianus. Dixi, quoties reus satisfaciendi, reo accipiendi hæres extitit: fideiusores ideo liberari, quia pro eodem apud eundem debere non possent. Concordat denique l. cum secundum. 3. C. de fideicommissis, his uerbis: Cum secundum uoluntatem defunctæ Chrysidem puellam ab hæredibus manu missam, eamque priusquam ei restitueretur hæreditas, intestatò uita functam proponas: ad manumissores eius successio pertinet: qui si adierint eius hæreditatem, confusus actionibus fideicommissio sunt liberati. Hactenus leges quibus regula

proposita approbatur. Planè eius regule eadè sunt exceptiones, quæ sunt regule inferioris proxime.

II. Regula: Si creditor debitori hæres extiterit: itidem confunditur obligatio, & extinguitur actio. quæ regula approbatur uerbis d. §. aditio, paulò superius propositis. Concordat l. debitori. 7. in prin. C. de pactis. cuius uerba uide §. except. 7. Item concordat l. ut debitor. 5. C. de hered. actionib. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 8. quæst. 1. reg. 3. Planè propositæ regule exceptiones hæ sunt. Prima exceptio est: Nisi hæreditas à creditore non sit adita. quæ exceptio plusquam manifesta est, eiusque exemplum proponitur l. ult. §. filium. ff. de leg. 2. his uerbis: Filium & filiam hæredes instituit, & liberis legata dedit, eorumque fidei commisit in hæc uerba: A uobis peto, ut quidquid uobis legauit, eo contenti sitis uiuentes, ut post uos filijs meis restituatis. Defuncta restatrici filia, Mæuius libertus decessit, hæredem instituto patronæ filio ex parte debita, ex altera extraneo. Quæsitum est, an adita hæreditate patronæ filius à cohærede suo partem eorum, quæ ex testamento matris ad Mæuium libertum peruenerat, petere posset? Scæuola. Respondit, eius quod ei deberetur, si hæreditatem non adijisset, partem à cohærede petere posse. Concordat item l. filiam. 17. ff. de auro, argento & mundo legato. cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 4. except. 36. repl. 2. Item concordat l. cum pater. 79. §. cum pater. in fine. ff. de leg. 2. cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 9. causa 42. except. 1. exemplo 1. Altera exceptio est: Nisi creditor hæres aduersus aditionem hæreditatis in integrum sit restitutus. Hæc exceptio approbatur l. cum demum. 86. §. fin. ff. de adquir. hered. his uerbis: Pupillis, quos placuit oneribus hæreditarijs esse liberandos, confusas actiones restitui oportet. Tertia exceptio est: Nisi creditor hæres alij hæreditatem restituere fuerit coactus. quæ exceptio approbatur l. Stichum. 95. §. si creditor. ff. de solutionib. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 1. quæst. 2. except. 61. Concordat l. cum qui. 21. §. fin. ff. de inoff. testam. cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 6. quæst. 8. reg. 5. Item concordat l. si maritus. 22. in fine. C. d. tit. cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 4. quæst. 2. in prin. Planè huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi creditori tanquam indigno hæreditas sit adempta: hoc enim casu proposita exceptio non adiunatur. quæ replicatio approbatur l. indigno. 8. ff. de his que ut indignis, his uerbis: Indigno hæredem pronunciatò adempta hæreditate, confusas actiones restitui non oportet. Concordat l. hæredem. 17. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 32. cap. ult. quæst. 2. reg. 1. Item concordat l. et qui. 18. §. bonis, in fine. ff. d. tit. cuius uerba uide alibi. Item concordat l. eius qui. 29. §. fin. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 13. reg. 14. Planè propositæ replicationis duplicatio hæc est: Nisi creditor ignoras quid admisit, ob quod hæreditate sit priuandus. Hæc duplicatio approbatur d. l. 17. in fine. Concordat l. propter. 21. §. neptis, in fine. ff. de S. C. Siloniano, his uerbis: Neptis que possessione auixæ, &c. Altera propositæ exceptionis

ceptionis replicatio est: Nisi ex fideicommissio creditor alij hæreditatem restituit. quæ replicatio approbatur l. deducta. 58. in prin. ff. ad S. C. Trebellianum, his uerbis: Actio confusa ex Trebelliano redintegrari non potest. Concordat l. matrem. 80. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 7. reg. 21. except. 2. Tertia replicatio est: Nisi dolo uel culpa creditoris aliquid ex hæreditate sit deminutum: pro ea enim parte actio ei non restituitur. quæ replicatio approbatur exemplo l. debitor. 12. ff. de negocijs gestis. cuius uerba uide §. lib. 44. cap. 6. quæst. 1. except. general. 5. replicat. 3. Quarta propositæ regule exceptio est: Nisi hæreditas soluendo non sit. quæ exceptio approbatur l. scimus. 22. §. si uerò & ipse. C. de iure deliberadi. cuius uerba uide §. lib. 30. cap. 1. quæst. 6. Huius exceptionis replicatio est: Nisi creditor omnimodò inuentario hæreditatem adierit. Hæc replicatio approbatur d. l. 22. §. fin. uerò postquam adierint. cuius uerba uide d. quæst. 6. Quinta exceptio est: Nisi hæreditas ultra dodrantem legatis sit exhausta. hoc enim casu creditor debitum suum ex legatis potest deducere. quæ exceptio approbatur l. in ponenda. 6. in prin. C. ad l. Falcidiam. cuius uerba uide §. lib. 34. cap. 2. quæst. 5. reg. 4. except. 4. Sexta exceptio est: Nisi pro parte tantum creditor debitori hæres extiterit. hoc enim casu pro reliqua parte, pro qua cohæredè habet, debitum petere non prohibetur. quæ exceptio approbatur l. debitor. 50. ff. de fideiusoribus, his uerbis: Debitori creditor pro parte hæres extitit, accepto cohærede fideiusore: quod ad ipsius quidem portionem attinet, obligatio ratione confusionis interdicat, aut (quod est uerius) solutionis potestare. Sed pro parte cohæredis obligatio salua est, non fideiusoria, sed hæreditaria: quoniam maior tollit minorem. Concordat l. 1. C. de hæreditarijs actionibus, his uerbis: Pecuniam quam tibi à matre debitam fuisse dicis, ab hæredibus eius, cohæredibus tuis, pro parte tibi competente petere debes. Sed & res, si quæ ob idem debitum obligatæ sunt, perseque non prohiberis. Concordat item l. si adulta. 6. C. eod. tit. his uerbis: Si adulta, cuius curam geris, pro triente patruo suo (quem etiam tutelam eius administrasse proponis) hæres extitit, nec ab eo quidquam exigere prohibita est: debitum à cohæredibus eius pro besse petere non prohibetur: cum ultra eam portionem qua successit, petitio non confundatur. Nam aduersus adultam tuam rescindi postulas testamentum: si quidem cohæredes eius aduentus hæreditatem se etiam obligant. at si non soluendo constituti probentur: postulata separatio nullum ei damnum fieri patietur. Concordat item l. si uxor. 7. C. de bonis iud. auth. possidend. his uerbis: Si uxor tua patruo suo hæres pro triente extitit, nec ab eo quidquam exigere prohibita est: debitum à cohæredibus pro besse petere non prohibetur: cum ultra eam quantitatem, qua successit, actio

non confundatur. Sin autè cohæredes soluendo non sint, separatione postulata nullum ei damnum fieri patietur. Concordat item l. licet. 14. C. ad l. Falcid. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 2. quæst. 5. reg. 4. except. 4. Concordat item l. si ita quis. 135. §. ea lege. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 6. in prin. Concordat item l. Lucius. 120. in prin. ff. de leg. 1. his uerbis: Lucius Titius cum duos filios hæredes relinqueret, testamento ita cauit: Quisquis mihi liberorum meorum hæres erit, eius fidei committo, ut si quis ex his sine liberis decedat, hæreditatis meæ bessem, cum morietur, fratribus suis restituat. Frater decedens fratrem suum ex dodrante fecit hæredem. quæro, an fideicommissio satisfecerit? Marcellus respondit, id quod ex testamento Lucij Titij fratri testator debuisset, pro ea parte qua alius heres extitisset, peti posse: nisi diuersum sensisse eum probaretur. nam parum inter hæc speciem interest, & cum aliàs creditor debitori suo heres extiterit. Sed planè audiendus erit cohæres, si probare possit ea mente testatorem hæredem instituisse fratrem suum, ut contentus institutione fideicommissio abstinere deberet. Planè propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi testator debitum ab hærede exigere noluit. quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 120. iam propositis hisce: Nisi diuersum sensisse eum probaretur, &c. Concordat l. adulta. 6. C. de hered. action. uerbis paulò superius propositis hisce: Nec ab eo quidquam exigere prohibita est. Concordat ipsdem uerbis l. si uxor. 7. C. de bonis iud. auth. possid. paulò superius propositis. Altera replicatio est: Nisi compensandi debiti animo creditor à debitore institutus sit hæres. Hæc replicatio approbatur uerbis d. l. 120. §. propositis hisce: Sed planè audiendus erit cohæres, si probare possit ea mente testatorem hæredem instituisse fratrem suum, ut contentus institutione fideicommissio abstinere deberet. Concordat l. si compens. 6. C. de hered. institut. hisce uerbis: Si compensandi debiti gratia uxor maritum fecit hæredem, desiderio tuo, præter portionem hæreditatis debitum quoque restitui postulantis, non tantum iuris seueritas, uerum etiam defunctæ uoluntas refragatur. Septima propositæ regule exceptio est: Nisi creditor hæres possessori hoc pacto hæreditate cesserit, ut sibi debitum soluatur. Hæc exceptio approbatur l. debitori. 7. C. de pactis, hisce uerbis: Debitori tuo si hæres extitisti: actio quam contra eum habuisti, adita hæreditate confusa est. Sed si eam hæreditatem, posteaquam in iudicio obtinuisti, tradidisti ei quem sententia superaueras, ea conditione pactoque, ut tam cæris creditoribus, quam tibi in eo quod tibi debetur, si eam hæreditatem non adijisses, satisfaceret: pacti conuentionisque fides seruanda est. quæ si non seruatur, ex stipulatu

(si modò pacto subiecta est) dabitur actio, uel præscriptis uerbis, si stipulatio nõ interuenit. *Octaua exceptio est: Nisi cum duo essent rei promittendi, creditor alteri tantum hæres extiterit. Hæc exceptio approbatur l. Vranus, 71. in prin. ff. de fideiussoribus, his uerbis: Vranus Antoninus pro Lulio Pollione & Iulio Rufo, pecuniam mutuatam accipiētib; ita ut duo rei eiusdem debiti essent, apud Aurelium Palinam mandator extitit. Iulij bona ad fiscum deuenerūt, similiter & creditori fiscus successerat, & mandator allegabat se liberatum iure confusionis: quia fiscus tam creditori quàm debitori successerat. Et quidem si unus debitor fuisset: non dubitabam, sicut fideiussorē, ita & mandatorē liberatum esse. Quāuis enim iudicio conuenito principali debitore mandator non liberetur: tamen ubi successit creditor debitori, uelut solutionis iure sublata obligatione, etiam mandator liberatur, uel quia non potest pro eodem apud eundem quis mādator esse. Sed cum duo rei promittendi sint, & alteri extiterit hæres creditor: iusta dubitatio est, utrum alter quoq; liberatus sit, ac si fuisset soluta pecunia: an persona tantum exempta, cōfusa obligatione: Paulus. Et puto aditione hæreditatis cōfusione obligationis eximi personā, sed & accessiones ex eius persona liberari propter illam rationē: quia non possunt pro eodem apud eundē obligati esse, ut quemadmodum incipere aliās non possunt, ita nec remaneant. Igitur alterum reum eiusdem pecunię non liberari, & per hoc nec fideiussorem uel mandatorē eius. Planē quia is mandati iudicio eligere potest uel creditorem: cōpetituram ei exceptionem doli mali, si cōperit conueniri. Cum altero autem reo uel in solidum, si non fuerit societas: uel in partem, si socij fuerunt, posse creditorem agere. *Nona exceptio uidetur, Quod fideiussori uel mandatori debitoris ex regula proposita exceptio non sit danda. Verum hæc exceptio reprobatu uerbis iam propositis hisce: Vbi successit creditor debitori, uelut solutionis iure sublata obligatione, etiam mādator liberatur, uel quia nõ potest pro eodem apud eundem quis mandator esse. Item hisce: Sed & accessiones ex eius persona liberari propter illam rationē: quia non possunt pro eodem apud eundem obligati esse, &c. Concordat l. si Stichus, 38. §. Titio, ff. de fideiussoribus, his uerbis: A Titio, qui mihi ex testamento sub conditione decem debuit, fideiussorem accepi, & ei hæres extitit, deinde conditio legati extitit. quæro, an fideiussor mihi teneatur? Marcellus respondit: Si ei à quo tibi erat sub conditione legatum, cum ab eo fideiussorem accepisses, hæres extiteris, non poteris habere fideiussorē**

obligatum: quia nec reus est pro quo debeat, sed nec res ulla est quæ possit deberi. *Concordat item l. 2. C. de solutionib; his uerbis: Liberari si fideiussorē, quoties fiscus tam creditori quàm debitori (licet diuersis rationibus) succedit, ius certum est. quod & in tua persona procuratores mei custodiēt. Planē admittitur exceptio proposita primum quidem, si cū duo rei essent promittendi, creditor alteri tantum hæres extiterit. hoc enim casu nec alter reus promittendi, nec eius fideiussor liberatur. quæ distinctio approbatur l. Vranus, 71. §. igitur alterum, ff. de fideiussorib; cuius uerba uide §. except. prox. Huius distinctionis replicatio hæc est: Nisi idem pro utroq; reo fideiussorē, hoc enim casu, quamuis alter reus promittendi non liberetur, liberatur tamen fideiussor. quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 71. §. except. prox. propositis hisce: quia is mandati iudicio eligere potest, &c. Deinde admittitur exceptio proposita, si hæreditas debitoris non sit soluendo, & fideiussorē in reliquum nõ exoluta quantitas accesserint. quæ distinctio approbatur l. in fraudem, 45. §. si principalis, ff. de iure fisci, his uerbis: Si principalis rei bona ad fiscum deuoluta sunt, fideiussorē liberantur: nisi fortē minus idonei sint, & in reliquum non exoluta quantitas accesserint. *Concordat l. fideiussorē, 68. §. 1. ff. de fideiussorib; cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 1. quæst. 4. reg. 1. except. 1.**

III. Regula: Si creditor fideiussori hæres extiterit, uel contra fideiussorē creditori: sola fideiussoria obligatio tollitur, non principalis. quæ regula approbatur d. l. 71. §. quod si creditor, ff. de fideiussorib; his uerbis: Quod si creditor fideiussori hæres fuerit, uel fideiussor creditori: puto conuenire, confusionem obligationis reum non liberari. *Concordat l. hæres, 21. §. quod si stipulator, ibi: quod si idē, ff. eod. tit. his uerbis: Si stipulator fideiussorem hæredem scripserit: proculdubidō solam fideiussoris obligationem perimit. Concordat item l. in omnibus, 43. in fine, ff. de solutionib; cuius uerba uide §. cap. 5. quæst. 4. reg. 1.*

III. Regula: Si debitor fideiussori hæres extiterit, fideiussoria obligatio extinguitur. quæ regula approbatur simul & distinguitur §. lib. 45. cap. 1. quæst. 4. reg. 1. except. 1.

V. Regula: Si fideiussor debitori hæres extiterit: cōfunditur obligatio fideiussoria, non principalis. Quæ regula approbatur l. general. 5. ff. de fideiussoribus, his uerbis: Generaliter Iulianus ait, eum qui hæres extitit ei pro quo interuenerat, liberari ex causa accessione, & solum modò quasi hæredem rei teneri. Deniq; scripsit, si fideiussor hæres extiterit ei pro quo fideiussor, quasi reum esse obligatum, & causa fideiussoris liberari eum. Verum reo reum succedentem, ex duabus causis esse obligatū. nec enim potest reperiri, quæ obligatio quam perimat. At in fideiussore & reo reperitur quia rei obligatio plenior est. Nam ubi aliqua

qua differentia est obligationū, potest cōstitui alteram per alterā perimi. Cum uerò duę eiusdē sunt potestatis: nõ potest reperiri, cur altera potius quàm altera cōsumatur. Refert autē hæc ad speciē, in qua uult ostēdere, non esse nouā, ut duę obligationes in unius persona concurrāt. Est autē speciēs talis: Si reus promittendi hæres extiterit reo promittendi, duas obligationes sustinet. item: Si reus stipulandi extiterit hæres reo stipulandi, duas speciēs obligationis sustinebit. Planē si ex altera earum egerit, utraq; consumit: uidelicet quia natura obligationū duarū quas habet, ea esset, ut cū altera earū in iudiciū deduceretur, altera cōsumeretur. *Concordat l. si duo, 93. §. fin. ff. de solut. cuius uerba uide §. reg. 7. Item concordat l. si reus, 13. ibi: nam ubi, ff. de duabus reis constit. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 3. reg. 5. Item cōcordat l. fideiussorib; 24. C. de fideiussorib; cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 1. quæst. 4. reg. 1. except. 2. Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi fideiussor exceptione aliqua tutus fuit. Hæc exceptio approbatur exemplo l. Stichus, 95. §. aliquando euenit, ff. de solutionib; cuius uerba uide §. reg. 1. Altera exceptio est: Nisi debitor principalis, cui fideiussor successit, naturaliter tantum tenebatur. Hæc exceptio approbatur l. hæres, 21. §. quod si hic, in fin. ff. de fideiussorib; cuius uerba uide d. quæst. 4. reg. 1. except. 3. Concordat d. l. 95. §. quod uulgō, ff. de solutionib; cuius uerba uide §. except. prox. Tertia exceptio uidetur: Nisi debitor principalis exceptione aliqua personali tutus fuit. Hæc exceptio reprobatu d. §. quod uulgō, his uerbis: Quod uulgō iactatur, fideiussorem qui debitori hæres extiterit, ex causa fideiussoris liberari: toties uerum est, quoties plenior rei promittendi obligatio inuenitur. Nam si reus dūtaxat fuit obligatus: fideiussor liberabitur. Et econtrariò non potest dici, non tolli fideiussoris obligationē, si debitor propriam & personalem habuit defensionem. Nam si minori uiginti quinq; annis bona fide pecuniā credidit, isq; numos accēptos perdidit, & intra tempora in integrum restitutionis decessit herede fideiussore: difficile est dicere, causam iuris honorarij, quæ potuit auxilio minori esse, retinere fideiussoris obligationem, quæ principalis fuit, & cui fideiussor is accessit sine cōtemplatione iuris prætorij. Auxilium igitur restitutionis fideiussori, qui adolecenti hæres extitit, intra constitutum tempus saluum erit. *Quarta exceptio est: Nisi cum pro duobus reis promittēti fideiussisset, alteri tantum hæres extiterit: tunc enim pro altero reo nihilominus manet obligatus. Quæ exceptio approbatur l. hæres, 21. §. penult. ff. de fideiussorib; cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 1. quæst. 2. except. 9.**

VI. Regula: Si alter reorum stipulandi alteri hæres extiterit: non confunditur obligatio. Quæ regula approbatur l. si duo, 93. in prin. ff. de solutionib; his uerbis: Si duo rei sint stipulandi, & alter alterum

hæredem scripserit: uidendum an confundatur obligatio? Et placet, non confundi, quod bonū est dicere. Quod si intendat dari sibi oportere: uel ideo dari oportet, quod ipsi hæres extitit: uel ideo, quod proprio nomine ei deberetur. Atquin magna est huius rei differentia. Nam si alter ex reis pauci conuenti temporali exceptione submoueri poterit: intererit is qui hæres extitit, utrumne suo nomine, an hæreditario experiatu: ut ita possit anima duertere, an exceptioni locus sit, necne. *Cōcordat l. si reus, 13. in fin. ff. de duobus reis constit. cuius uerba uide §. lib. 38. capite 3. reg. 5. Item concordat l. generaliter, 5. ff. de fideiussorib; cuius uerba uide §. reg. prox.*

VII. Regula: Si alter reorum promittendi alteri hæres extiterit: non confunditur obligatio. Quæ regula approbatur d. l. 93. §. fin. his uerbis: Si duo rei sint promittendi, & alter alterum hæredem scripserit: nõ confunditur obligatio. Sed si reus hæredem fideiussorem scripserit: confunditur obligatio. Et quasi generale quid retinendum est: ut ubi ei obligationi, quę sequę lae obrinet locum, principalis accedit: confusa sit obligatio, quoties uerò duę sint principales: altera alteri potius adijci ad actionē, quàm confusionem parere uideatur. Quid ergo, si fideiussor reum hæredem scripserit: confundetur obligatio secundū Sabini sententiam, licet Proculus dissentiat. *Concordat d. l. 13. ff. de duobus reis constit. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 3. regula 5. Item concordat d. l. 5. ibi: uerum reo, ff. de fideiussoribus, cuius uerba uide §. reg. 5.*

VIII. Regula: Si fideiussor confideiussori suo hæres extiterit: non confunditur obligatio. Quæ regula approbatur l. hæres, 21. §. non est nouum, ff. de fideiussorib; cuius uerba uide d. cap. 3. reg. 7. Hæc de confusionibus obligationum.

DE REI DEBITAE INTERITU. Cap. XIX.

Est hæc liberationis causa, si res debita interuisse dicatur. *Quæ causa seu regula approbatur l. si Stichus, 33. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Si Stichus certo die dari promissus, ante diē moriatur: non tenetur promissor. Concordat l. si certos, 37. ff. d. tit. his uerbis: Si certos numos, puta qui in arca sunt, stipulatus sum, & hi sine culpa promissoris perierint: nihil nobis debetur. *Concordat item l. si mihi, 92. ibi: si autem, ff. de solut. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 5. exc. 34. Item concordat l. uerborum, 107. ibi: aut cum res, ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 5. quæst. 2. diuis. 1. Item concordat l. necessariò, 8. §. quod si pendente, ibi: perimitur enim, ff. de periculo & commodo rei uenditæ, cuius uerba uide §. lib. 41. cap. 2. except. 1. Planē huius regulæ exceptiones hæc sunt.**

I. Exceptio: Nisi dolo malo debitoris res interierit. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proponuntur §. GGG 2 lib. 36.

lib.36.cap.3.except.8.in prin. Cuius replicatio prima haec est: Nisi conuenerit, ne dolus malus praestetur. Sed haec replicatio reprobat per ea quae proponuntur §. lib.37.cap.3.except.17.repl.1.dupl.1.

1. Exceptio: Nisi culpa debitoris res perierit. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quae proponuntur d. exc. 8. repl. 1. Concordat l. qui petitorio. 36. §. qui in rem. ff. de rei uedicat. his uerbis: Qui in re conuenitur, etiam culpe nomine condemnatur. Culpa autem reus est possessor, & qui per in-
10 fidiola loca seruū misit, si is perijt; & qui seru- uum à se petiitum in arena esse cōcessit, si is mortuus est. Sed & qui seruum fugitiuum à se petiitum nō custodit, si is fugit; & qui nauem à se petitam aduerso tēpore nauigatū misit, si ea naufragio perempta est. Sanē cul-
15 pae species hae sunt. Prima quidem, negligentia. Quae species approbatur l. magna. 226. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. d. repl. 1. dupl. 1. tripl. 3. Huic concordat l. si seruum. 91. in prin. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. except. prox. Altera species culpa est: si quis re
20 aliter quam accepit, utatur. de qua uide §. d. repl. 1. dupl. 3. tripl. 1. itē lib. 39. cap. 5. quest. 1. in prin. et except. 3. repl. 2. Tertia species est, imperitia. Quae approba- tur l. imperitia. 174. ff. de reg. iuris. cuius uerba cū con- cordantib. uide d. dupl. 3. tripl. 2. Quarta species cul-
25 pae est, praceptoris nimia seuitia. de qua d. dupl. 3. tri- plic. 2. Quinta culpa species est, immiscere se rei ad se non pertinenti. de qua uide d. dupl. 3. tripl. 4. Sexta species est, non intelligere quod omnes intelligunt. Quae
30 species approbatur l. cedere. 223. §. fin. et l. late culpa. 223. in prin. ff. de uerb. signif. quarū legum uerba uide d. repl. 1. dupl. 1. tripl. 3. Septima species est: si debitor in mora soluendi fuerit. de qua §. except. 7. Sed & plu- res species uide §. in exceptionib. proximis.

111. Exceptio: Nisi negligentia debitoris res perierit. Haec exceptio approbatur iū d. l. 226. ff. de uerb. signif. tum l. si seruū. 91. in prin. ff. de uerb. oblig. his uerbis: Si seruum stipulatus fuero, & nulla mora in-
35 tercedente seruus decesserit: si quidem oc- cidat eū promissor, expeditum est. Si autem negligat infirmū, an teneri debeat promif- sor querētibus, considerandū est, utrū quē- admodū in uindicatione hominis, si negle- ctus à possessore fuerit, culpe huius nomine tenetur possessor, ita & cū dari promisit: an culpa (quod ad stipulationē attinet) in faci-
40 endo accipienda sit, an non faciendo? quod magis probandū est: quia qui dare promi- sit, ad dandum, non faciendum tenetur.

1111. Exceptio: Nisi nauis à debitore nauigatum missa perierit. Haec exceptio approbatur l. qui petito-
45 rio. 36. in fine. ff. de rei uendicat. cuius uerba uide §. ex- cept. 2. in prin. Huius replicatio haec est: Nisi tēpore nauigationis eā nauigatū misit. Quae replicatio ap- probatur simul & distinguitur l. utiq; aut. 16. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Culpa nō intelligitur, si nauē
50 petitam tēpore cōgruo nauigationis trans mare misit, licet ea perierit: nisi minus ido-

neis hominibus eam commiserit.

V. Exceptio: Nisi debitor seruum debitum, antequā
55 decederet, manumisit. Haec exceptio reprobat: tur l. si qui. 4. 4. ff. de action. et obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 5. except. 34. repl. 2. dupl. 1.

VI. Exceptio: Nisi factio debitoris res perierit. Haec
60 exceptio approbatur l. si ex leg. 23. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Si ex legati causa, aut ex stipulatur hominem certū mihi debeas, nō aliter post
65 mortem eius teneberis mihi, quā si per te steterit, quo minus uiuo eo eum mihi dases: quod ita fit, si aut interpellatus non dedisti, aut occidisti eū. Concordat l. si seruū. 91. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 3. item cōcordat d. l. 91. §. sequitur. ibi: et quidē. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 6. except. 8. in prin. Concordat item d. l. 91. §. nūc uideamus. cuius uerba uide §. repl. 5. dupl. 1. Planē proposita
70 exceptionis replicatio prima haec est: Nisi in facinore, puta adulterio, seruum deprehensum debitor occidit. Haec replicatio approbatur l. qui seruum. 96. ff. d. tit. his
75 uerbis: Qui seruum mihi ex stipulatu debe- bat, si in facinore eū deprehenderit, impune eum occidit, nec utilis actio erit in eum cō- stituenda. Altera replicatio est: Nisi debitor igno- rans se seruum debere, eum occiderit. Haec replicatio
80 reprobat d. l. 91. §. de illo, his uerbis: De illo quae- ritur, an & is qui nesciens se debere occidit, teneatur? quod Iulianus putat in eo, qui cū nesciret à se petitū codicillis, ut restitueret,
85 manumisit. Tertia replicatio est: Nisi infans uel sa- riosus debitor id quod debet perdidit. Haec replicatio approbatur l. quod infans. 60. ff. de rei uendicat. his uer-
90 bis: Quod infans uel furiosus possessor per- didit uel corrupit, impunitum est. Quarta replicatio est: Nisi cum factio debitoris res debita ante-
95 risset, non debitor, sed fideiussor uel mandator conue- niatur: huic enim exceptio proposita non uidetur obsta- re. Sed haec replicatio reprobat l. si seruum. 91. §. nūc uideamus. ibi: accessioib. quoq; suis. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. repl. prox. dupl. 1. Concordat d. l. 91. §. an filiusfamil. his uerbis: An filiusfamilias,
100 qui iussu patris promiserit, occidendo seruū producat patris obligationē, uidendum est? Pomponius producere putat, scilicet quasi accessio- nem intelligens eam qui iubeat. Quinta replicatio est: Nisi non principalis debitor, sed
105 accessio, puta fideiussor uel mandator, rem debita per- diderit. Haec replicatio approbatur l. mora. 88. §. fin. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Si fideiussor hominē occiderit: reus liberatur, fideiussor autē ex
110 stipulatione conueniri potest. Concordat l. si fideiussor. 19. in fine. ff. de dolo malo. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 10. reg. 3. in prin. Planē hic duplicationis lo-
115 co notandum, quod quamuis debitori principali exce- ptio interitus proffit, ipsi tamē fideiussori perenti de- negetur. Quae duplicatio approbatur uerbis iam pro- positis hifce: Fideiussor autem ex stipulatione conueniri potest. Quamquam huic quodammodo
120 contradicere uidetur d. l. 19. in fine. Sanē cōcordat pro-
125 positae

positae duplicationis l. si seruū. 91. §. nunc uideamus. ff. de
130 uerb. oblig. his uerbis: Videamus in quibus per- sonis haec cōstitutio locum habeat? quae in- spectio duplex est: ut primō queramus, quae personae efficiat perpetuam obligationem: deinde, quibus eam producant? Vtiq; autē
135 principalis debitor perpetuat obligationē. Accessiones autem an perpetuent, dubium est? Pomponio perpetuari placet. Quare e- nim factio suo fideiussor suam obligationē
140 tollat? Cuius sententia uera est. Ita que per- petuatur obligatio tam in ipsorū, quā suc- cessorum suorum persona. Accessionibus quoque suis, id est, fideiussoribus perpetuat obligationē: quia in totam causam spopon-
145 derunt. Ait Iurisconsultus: Haec constitutio, scilicet ueterū. de qua d. l. 91. §. sequitur. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 6. except. 8. in prin. Ait in super l. C. Ac-
150 cessiones autē. Hifce uerbis proposita duplicatio approbatur. Cui etiam concordat l. cum quis. 38. §. si quis pro reo, in fine. ff. de solution. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 1. quest. 2. except. 34. repl. 5. Item concordat l. Stichū. 95. in prin. ibi: aliter quā ff. eod. tit. cuius uer-
155 ba uide §. lib. 38. cap. 8. reg. 4. except. 4. Ait deniq; Iu- risconsultus: Accessionibus quoque suis. de hoc §. repl. prox. dictū est: Sexta replicatio est: Nisi cum illa aut illa res deberetur: una factio debitoris interierit, altera sine eius culpa. Quae replicatio approbatur d. l. 95. in prin. ff. de solution. cuius uerba uide d. except. 4. Haec de sexta exceptione.

VII. Exceptio: Nisi post moram factam res pe-
160 rierit. Haec exceptio approbatur l. quod te. 5. ff. si cer- tum petatur, his uerbis: Quod te mihi dare oportuerat, si id postea perierit, quā per te fa- ctum erit, quo minus id mihi daretur: tuū fore id detrimentum cōstat. Sed cū quaeritur, an
165 per te factum sit: animaduerti debet, non solum si in potestate tua fuerit id necne, aut dolo malo feceris quo minus esset uel fue- rit, necne? sed etiam, si aliqua iusta causa sit,
170 propter quam intelligere deberes te dare oportere. Concordat l. Iulianus. 17. §. 1. ff. de rei uen- dicat. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 10. quest. 1. except. 8. repl. 3. Item cōcordat l. si ex legati. 23. ff. de uerb. ob-
175 ligat. cuius uerba uide §. except. prox. in prin. Item cō- cordat l. nemo rem. 82. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Si post morā promissoris homo decesserit: te-
180 netur nihilominus perinde, ac si homo uiue- ret: & hic moram uidetur fecisse, qui litigare maluerit, quā restituere. Concordat item l. si
185 rem. 31. in prin. ff. de nouation. his uerbis: Si hominē mihi dare te oporteat, & in mora fueris quo minus dases: etiam defuncto eo teneris: & si priusquam decederet, cū iam mora facta sit, eū dem à te sub cōditionē stipulatus fue-
190 ro, & seruus postea decesserit, deinde con- ditio extiterit, cū iam ex stipulatu obligatus es mihi: nouatio quoque fiet. Cōcordat deniq; l. si seruum. 91. §. effectus. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Ef-

fectus huius constitutionis ille est, ut adhuc
195 homo peti possit: sed & acceptū ei posse fer- ri creditur, & fideiussor accipi eius oblig- ationis nomine. Ait Iurisconsultus: Huius cōsti- tutionis. De hac constitutione dictū d. l. 91. §. sequi- tur. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 6. reg. 8. in prin. Pla-
200 nē propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi debitor ignorans se debere, non soluerit. Haec replica- tio ipso quidem iure subsistit. Cui concordat l. non po- test. 99. ff. de reg. iuris. hifce uerbis: Non potest im-
205 probus uideri, qui ignorat quantum soluere debeat. Verum eius duplicatio haec est: Nisi supi- na fuerit ignorantia debitoris. Quae duplicatio ap- probatur uerbis l. quod te mihi. 5. in fine. ff. si certum pe-
210 tatur, paulō superius propositis hifce: Sed etiam si aliqua iusta causa sit, &c. Altera replicatio est: Nisi debitor ad iudicium prouocauit, resq; lite penden-
215 te perijt. Haec replicatio approbatur l. qui sine. 63. ff. de reg. iuris. hifce uerbis: Qui sine dolo malo ad iudiciū prouocat, non uidetur morā facere. Concordat l. si quis. 24. in prin. ff. de usuris. cuius uerba
220 uide §. lib. 36. cap. 9. quest. 1. causa 2. except. 11. Concor- dat item l. utiq; 16. ibi: non enim. ff. de rei uindicat. cuius uerba uide §. except. 14. Item concordat l. illud. 40. in prin. ff. de petit. hered. cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 3. reg. 19. except. 1. Huius replicationis duplicatio pri-
225 ma haec est: Nisi dolo malo ad iudicium prouocauerit, & male fidei possessor sit. Quae duplicatio approba- tur uerbis d. l. 63. iā propositis hifce: Sine dolo ma-
230 lo. Concordat d. l. 40. in prin. ibi: in praedonis persona. Item concordat l. si post moram. 82. in fine. ff. de uerb. obligationibus. uerbis §. ead. except. in princ. propositis hifce: Et hic moram uidetur fecisse, qui litig-
235 gare maluerit, quā restituere. Altera du- plicatio est: Nisi actor rem erat distracturus, si eam receperit: hoc enim casu, quamuis lite contestata res perierit, reus non est liberatus. Quae duplicatio appro-
240 batur l. item si uerberatū. 15. §. fin. ff. de rei uendicat. his uerbis: Si seruus petitus uel aliud animal de- mortuum sit sine dolo malo & culpa posses-
245 soris: precium non esse prestandum, pleriq; placuit. Sed est uerius (si forte distracturus erat petitor, si accepisset) moram passo debe- re prestari. Nam si ei restituisset: distraxisset, & precii lucratus esset. Huic duplicationi quo-
250 dammodo contradicit d. l. 40. in prin. Tertia dupli- catio est: Nisi res non eodem modo erat peritura apud actorem, si ab initio ei fuisset restituta. Haec duplicatio approbatur exemplo iam dictae duplicationis. de qua ui-
255 de item glossam magnam in d. §. fin. uer. si uerō non ha- buit. Quarta duplicatio est: Nisi personali, non rea- li actione sit actū. Quae duplicatio approbatur l. quod te mihi. 5. cum sua glossa, in uerbo Detrimētum, in fine. ff. si certum petatur. Accedit Bald. in litem si. 15. §. fin. ff. de rei uedicat. Contradicit tamen plures aliae leges, quas d. glossa enumerat. Tertia propositae exceptio-
260 nis replicatio est: Nisi post moram factam nouatio in- teruenerit. Haec replicatio approbatur l. si Stichum. 8. in prin. ff. de nouation. his uerbis: Si Stichum dari
265 GGGg 3 stipula-

stipulatus fuerim, & cum in mora promissor esset, quo minus daret, rursus eundem stipulatus fuero: definit periculum ad promissorem pertinere, quali mora purgata. Plane proposita replicationis duplicatio prima haec est: Nisi post rei interitum nouatio sit facta, tunc enim, quamuis ex priore obligatione res peti non possit, ex nouatione tamen potest, exceptione interitus non obstante. Quae duplicatio approbatur per ea quae proposita sunt §. cap. 14. quae §. 4. except. 16. repl. 1. Altera duplicatio est: Nisi cum post moram nouatio sub conditione facta esset, pendente conditione res interierit: hoc enim casu nouatione non purgatur mora. Quae duplicatio approbatur l. eum qui. §. 5. ff. de verb. oblig. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 14. reg. 1. except. 7. Concordat l. si rem aliquam. §. in prin. ibi: et si priusquam. ff. de nouationib. cuius uerba uide §. ead. except. in prin. Contradicit l. qui decem. 72. §. si cum mihi. ff. de solut. his uerbis: Si cum mihi Stichum deberes, & in soluendo moram fecisses, sub conditione eum promissisti, & pendente ea Stichus decessit: uideamus, an quia nouari prior obligatio non potest, petitio serui competat ea, quae competeret, si non intercessisset stipulatio? Sed in promptu contradictio est: debitorem, cum stipulanti creditori sub conditione promissit, non uideri in solutione hominis cessasse. Nam uerum est, eum qui interpellatus dare noluit, offerentem postea periculo liberari. Sed quid si ignorate debitor ab alio creditore eum stipulatus est: hic quoque existimandus est periculo debitor liberatus esse: quem admodum si quolibet nomine eius seruum offerente, stipulator accipere noluisse. Huic contradictioni concordat l. quoties. 14. in prin. ibi: unde Marcellus. ff. de nouat. cuius uerba uide §. cap. 15. specie §. 2. reg. 1. except. 1. Tertia duplicatio uidetur: Nisi ignorante debitore creditor rem ab alio sit stipulatus. Haec duplicatio reprobat uerbis d. l. 72. iam propositis hisce: Sed quid si ignorante debitore, &c. Haec de tertia replicatione. Quarta replicatio est: Nisi post moram factam res creditor sit oblata. Haec replicatio approbatur uerbis d. l. 72. iam propositis hisce: Verum est, eum qui interpellatus dare noluit, offerentem postea periculo liberari. Concordat d. l. 72. in prin. ibi: quamquam aliquando. cuius uerba uide §. except. 11. repl. 3. item concordat l. illud sciendum. 17. §. sed uidentum. ff. de periculo & comodo rei uenditae. cuius uerba uide alibi. Item concordat l. si seruuum. §. 1. §. sequitur. ibi: si uero. ff. de uerb. obligat. cuius uerba cum alijs concordantib. uide §. lib. 38. cap. 6. exc. 8. in prin. Plane huius replicationis duplicatio prima uidetur esse talis: Nisi alius, non debitor postea obtulerit. Sed haec duplicatio reprobat uerbis d. l. 72. §. 3. propositis hisce: Quemadmodum si quolibet nomine eius seruū offerente, stipulator accipere noluisse. Sed & de hac duplicatione cum alijs similib. uide §. except. 11. repl. 3. Quinta replicatio est: Nisi post moram a debitore factam factio creditoris res perierit.

Hae replicatio approbatur l. legis Aquilia. §. 4. §. quod si post. ff. ad l. Aquiliam. cuius uerba uide §. lib. 46. cap. 11. except. 7. Sexta replicatio est: Nisi pupillus debitor moram fecit. Haec replicatio approbatur simul & distinguitur l. sed si ex. 24. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Si ex stipulatu Stichum debeat pupillus: non uidebitur per eum mora fieri, ut eo mortuo teneatur: nisi tutore auctore, aut solus tutor interpellatur. Concordat l. si pupillus. 127. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 4. except. 6. repl. 1. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi tutore auctore pupillus sit interpellatus, uel solus tutor. Quae duplicatio approbatur uerbis d. l. 24. iam propositis. Septima replicatio est: Nisi ante diem interpellatus non soluerit. Quae replicatio approbatur l. eum filium. §. 49. §. fin. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Si promissor hominis ante diem in quem promiserat, interpellatus sit, & seruus decesserit, non uideatur per eum sitisse. Octaua replicatio est: Nisi interpellatus exceptione se tueri potuit. Haec replicatio approbatur l. lecta. 40. §. fin. ff. si certum petatur, his uerbis: In mora non est is a quo pecunia propter exceptionem peti non potest. Concordat d. l. 127. ibi: nulla enim. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 4. except. 6. repl. 1. Item concordat l. sciendum. 21. ibi: uel exceptio aliqua. ff. de usuris. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 9. quae §. 1. causa 2. except. 10. Nona replicatio est: Nisi alius, non reus conuentus fuerit interpellatus, moram fecerit. Haec replicatio ipso quidem iure subsistit per ea quae proponuntur §. lib. 36. cap. 9. quae §. 1. causa 2. exc. 3. in prin. uerum eius duplicatio prima haec est: Nisi fideiussores uel madatares conuentos, reus principalis moram fecerit. Quae duplicatio approbatur l. mora. 88. in prin. ff. de uerb. oblig. his uerbis: Mora rei fideiussores quoque nocet. Concordat d. l. 49. in prin. ibi: quae omnia. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. repl. 3. Item concordat l. si seruuum. §. 1. §. nunc uideamus. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox. repl. 3. dupl. 1. uel concordat l. si a colono. 58. §. cum factio. ff. de fideiussores. his uerbis: Cum factio suo reus principalis obligationem perpetuat, etiam fideiussores durat obligatio: ueluti si moram fecerit in Stichum soluendo, & is decesserit. Huius duplicationis triplicatio haec est: Nisi fideiussores rem debitam ante interitum obtulit creditori: hoc enim casu rei principalis mora ipsi non nocet. Quae triplicatio approbatur d. l. 88. in prin. his uerbis: Sed si fideiussores seruū obtulit, & reus moram fecerit: mortuo Stichum fideiussores succurrendum est. Altera proposita replicationis duplicatio est: Nisi reo principali conuento, fideiussores moram fecerit. Haec duplicatio reprobat uerbis l. mora. 32. §. fin. ff. de usuris. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 9. quae §. 1. causa 2. except. 3. Plane haec duplicatio fideiussores conuento non prodest. Quae distinctio approbatur l. si libertus. 44. in fine. ff. de operis libertorum. cuius uerba uide §. lib. 20. cap. 6. quae §. 4. reg. 1. Tertia duplicatio est: Nisi cum pater filij nomine conuentus, filius in mora fuerit. Haec duplicatio approbatur l. cum fil. 49. in prin. ff. de uerb. oblig. his uerbis:

Cum filius familias Stichum dare sponderit, & cum per eum staret quo minus daret, Stichus decesserit: datur in patrem de peculio actio, quatenus manet filius ex stipulatu obligatus. At si pater in mora fuit: non tenebitur filius, sed utilis actio in patrem danda est. Quae omnia & in fideiussores persona dicuntur. Quarta duplicatio uidetur: Nisi filios familias conuentos, pater in mora fuerit. Haec duplicatio reprobat uerbis iam propositis hisce: At si pater in mora fuerit, &c. Decima replicatio est: Nisi alius quam creditor debitorem ad soluendum interpellauerit. Haec replicatio ipso quidem iure subsistit, uerum eius duplicatio est: Nisi procurator creditoris interpellauerit. Quae duplicatio approbatur l. si quis. 24. §. fin. ff. de usuris. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 9. quae §. 1. causa 2. except. 5. Undecima replicatio est: Nisi uterque, tam debitor quam creditor, in mora fuerit. Haec replicatio approbatur l. illud sciendum. 17. §. quod si per. ff. de periculo & comodo rei uenditae. cuius uerba uide alibi. Duodecima replicatio est: Nisi debitor restituendi potestatem non habuerit. Haec replicatio approbatur l. quod te mihi. §. ibi: si in potestate tua. ff. si certum petatur. cuius uerba uide §. ead. except. in prin. Cuius duplicatio est haec: Nisi dolo malo possidere desierit, quae approbatur ibidem. Haec de septima exceptione. XIII. Exceptio: Nisi debitor dolo malo rem possidere desierit: hoc enim casu exceptione interitus rei non defenditur. Quae exceptio approbatur l. Iulianus. 17. §. quod si dolo. ff. de rei uenditae. his uerbis: Si dolo malo possessor desierit possidere, & alius hominem per iniuriam occiderit: aut precium hominis, aut actiones suas praestare cogetur, utrum eorum uoluerit actor. Sed & fructus quos ab alio possessore percepit, restituere eum oportet. Lucrum enim ex eo homine qui in lite esse coepit, facere non debet. Sed fructus eius tempore, quo possessus est ab eo qui euenit restituere non debet. Concordat d. l. 17. in prin. his uerbis: Iulianus lib. VII. Digesti. scribit: si hominem qui Mauij erat, emero a Titio, deinde cum eum Mauius a me peteret, eundem uendidero, eumque emptor occiderit: æquum esse, me precium Mauii restituere. Concordat item l. quod te mihi. §. ibi: aut dolo malo. ff. si certum petatur. cuius uerba uide §. except. prox. in prin. Item concordat l. si seruuum. §. 1. §. sed si sit quidem. ibi: ut si quidem. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 5. except. 34. repl. 1. XIV. Exceptio: Nisi conditione furtiua, vi bonorum raptorum, uel interdictio unde ui agatur: hoc enim casu reo conuento exceptio interitus rei non prodest. Quae exceptio approbatur per ea quae proponuntur §. lib. 23. cap. 11. quae §. 3. reg. 2. except. 3. item lib. 46. cap. 8. quae §. 1. except. 9. Idem de omni male fidei possessore dicendum. Illud quod. 40. in prin. ff. de petit. hered. cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 3. reg. 19. except. 1. Concordant ea quae habentur d. lib. 31. cap. 2. reg. 2. except. 9. X. Exceptio: Nisi reus, antequam res periret, ea uen-

didit. Haec exceptio approbatur l. si eum. 23. ff. si certum petatur, his uerbis: Si eum seruū, qui tibi legatus sit, quasi mihi legatum possederim, & uendiderim: mortuo eo posse te mihi precium condicere, Iulianus ait, quasi ex re tua locupletior factus sim. Concordat l. Iulianus. 17. in prin. ff. de rei uenditae. cuius uerba uide §. except. 8. Concordat item l. ult. ff. de negotijs gestis. cuius uerba uide §. lib. 42. cap. 9. quae §. 1. causa 6. except. 1. repl. 2. Item concordat l. 1. C. de reb. alienis non alien. cuius uerba uide §. lib. 21. cap. 9. reg. 12. Item concordat l. mater. 3. C. de rei uenditae. cuius uerba uide d. cap. 9. reg. 11. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi personali, non in re actione res que interijt, debebatur: hoc enim casu nec precium rei que perijt, debetur. Quae replicatio approbatur simul & distinguitur l. uenditor. 21. ff. de hered. uenditae. cuius uerba uide §. lib. 41. cap. 7. reg. 11. Accedit glossa in d. l. 21. Altera replicatio est: Nisi reus, qui rem uendidit, eam non ex lucratiua, sed onerosa causa habuerit. Quae replicatio cum ipso iure subsistat, recipit duplicationem hanc: Nisi post litem contestatam rem uendiderit. Quae duplicatio approbatur l. Iulianus. 17. in prin. cum sua glossa. ff. de rei uenditae. XI. Exceptio: Nisi non certa aliqua species debeat, sed genus. Haec exceptio elicitur ex ijs quae proposita sunt §. hoc cap. in prin. his uerbis: Si certos numos, puta qui in arca sunt, &c. Huius exemplum est id quod ex causa mutui debetur: quod quamuis perierit, nihilominus debitor obligatus manet. de quo uide §. lib. 39. cap. 2. quae §. 1. except. 15. Aliud exemplum proponitur l. si solutus. 39. in fin. ff. de solut. cuius uerba uide infra repl. 3. dupl. 1. Tertium exemplum proponitur l. inter stipulantes. 83. §. sacram rem. ibi: pro quo & illud. item ibi: uini autem. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 5. except. 31. Concordat item proposita exceptioni l. in ratione. 30. §. diligenter. ff. ad l. Falcid. cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 10. causa 51. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi cum incerta res ex certis deberetur, omnes res illae sint extinctae. Quae replicatio approbatur uerbis d. §. diligenter. ibi: incertae aut res relictae distinctione recipitur. Concordat l. qui decem. 72. §. Stichum. ibi: fingamus. ff. de solut. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 8. reg. 4. exc. 7. Altera replicatio est: Nisi conuenit, ut periculum ad creditorem pertineret. Haec replicatio approbatur simul et distinguitur in pecunia traiecticia, per ea quae proponuntur d. except. 25. Tertia replicatio est: Nisi creditor speciem oblatam accipere noluit, eaque postea perijt. Haec replicatio approbatur d. l. 72. in prin. his uerbis: Qui decem debet, si eadem obtulit creditori, & ille sine iusta causa ea accipere recusauit, deinde debitor ea sine sua culpa perdidit: doli mali exceptione potest se tueri, quam aliquando interpellatus non soluerit. Etenim non est æquum, teneri pecunia amissa eum qui non teneretur, si creditor accipere uoluisset. Quare pro soluto id, in quo creditor accipiendo moram fecit, oportet esse. Et sane si seruus erat in dotem, eumque

obculti maritus, & is seruus decessit, aut numos obtulit, eosq; non accipiente muliere perdidit: ipso iure definet teneri. *Concordat l. si stipulatus. 9. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 9. except. 15. repl. 1. dupl. 2.* *Concordat item l. si deb. 30. ff. eod. tit. his uerbis: Si debitor offerret pecuniam quæ peteretur, creditor nollet accipere: pretor ei denegat actionem.* *Item concordat l. si solutus. 39. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. dupl. prox. Concordat item l. interdum. 73. §. fin. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 6. except. 8. in prin. Item concordat l. stipulatus. 105. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 8. reg. 4. except. 4. repl. 1. Item concordat l. si opera. 6. ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. cap. prox. Planè propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi ex iusta uel probabili causa creditor speciem oblatam accipere noluit. Hæc duplicatio elicitur ex uerbis d. l. 72. §. propositis hisce: Et ille sine iusta causa ea accipere recusat. *Concordat l. si solut. 39. ff. de solutionib. his uerbis: Si solutus pecuniâ tibi, iussu tuo signatâ eam apud numulariû, quoad probaretur, deposuerim: tui periculi causa eam fore, Mela lib. X. scribit. Quod uerum est: cum eo tamen, ut illud maxime spectetur, an per te steterit quo minus in continenti probaretur. Nam tunc perinde habedum erit, ac si parato me soluere, tu ex aliqua causa accipere nolles. In qua specie non utiq; semper tuum periculum erit. Quid enim, si non opportuno tempore uel loco obtulerim? His cõsequens esse puto, ut etiam, si & emptor numos & uenditor mercè, quod in uicem parum fidei haberent, deposuerint: numi emptoris periculo sint, utiq; si ipse eum apud què deponerentur, elegerit: & nihilominus merx quoque, quia emptio perfecta sit. Huius duplicationis tot ferè species sunt, quot aduersus solutionem sunt exceptiones, quas enumerauimus. Altera duplicatio est: Nisi debitor pecuniam oblatam, creditore accipere recusante, obsignatam non deposuit, uel non rectè. Hæc duplicatio approbatur l. obsignatione. 9. C. de solutionib. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 9. quest. 1. except. gener. 4. repl. 3. Concordat l. acceptam. 19. ibi: quo subsecuto. C. de usuris. cuius uerba uide d. repl. 3. Tertia duplicatio est: Nisi alius quàm debitor, qui exceptione interitus uititur, obtulit. Hæc duplicatio reprobat l. qui dec. 72. §. sed quid si ignorate. ff. de solutionib. cuius uerba uide §. except. 7. repl. 3. dupl. 2. Quarta duplicatio est: Nisi res quæ offertur, non sit præsens. Hæc duplicatio approbatur d. l. 72. §. idem responsum. ibi: si tamen, his uerbis: Responsum est, si quis, cû subreptus sibi seruus esset, sub conditione stipulatus fuerit, quid quid furè facere dare oportet: furem conditione liberari, si dominus oblatû sibi accipere noluit. Si tamen, cum in prouincia forte seruus esset, intercesserit stipulatio: & si nonge priusquàm facultatem eius nancisceretur fur uel promissor, decessisse seruû: non pote**

rit rationi quâ supra reddidimus, esse locus. Non enim obtulisse eû propter absentiam intelligi potest. Quinta duplicatio est: Nisi creditori postea accipere uolenti debitor soluere noluit. Hæc duplicatio approbatur l. sed si. 24. ff. de receptis arbitris. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 4. quest. 1. causa 7. except. 25. repl. 1. Hæc de tertia replicatione. Quarta replicatio est: Nisi opera creditoris debitor pecuniam, quâ ei solutus erat, perdidit. Hæc replicatio approbatur l. si opera. 6. ff. de doli mali except. his uerbis: Si opera creditoris acciderit, ut debitor pecuniam quam solutus erat, perderet: exceptione doli mali creditor remouebitur.

XII. Exceptio: Nisi illud aut illud debeatur: hoc enim casu, quamuis unû perierit, nihilominus alterum quod superest, debetur. Quæ exceptio approbatur l. Stichû. 95. in prin. ff. de solut. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 8. reg. 4. except. 1. repl. 3. item except. 4. in prin. Concordant ea quæ proponuntur d. except. 4. in prin. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi postquam debitor alterum creditori obtulisset, alterum perierit: hoc enim casu nec id quod superest, debetur. Quæ replicatio approbatur l. stipulatus. 105. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide d. except. 4. repl. 1. Altera replicatio est: Nisi alterû quoq; postea perierit: hoc enim casu neutrum debetur. Quæ replicatio approbatur per ea quæ proposita sunt §. exc. prox. repl. 1. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi prius culpa debitoris interierit. Sed hæc duplicatio reprobat d. l. 95. in prin.

XIII. Exceptio: Nisi res æstimata debeatur: hoc enim casu, quâuis res interierit, nihilominus æstimatio eius debetur. Quæ exceptio approbatur l. 1. §. fin. ff. de æstimatoria, his uerbis: Æstimatio periculum facit eius qui suscepit. Aut igitur ipsam re debet incorrumpam reddere, aut estimationem de qua conuenit. Concordant ea quæ proponuntur §. lib. 15. cap. 6. except. 23. repl. 1. Sed & huius exceptionis replicationes uide d. repl. 1. dupl. 1. cum sequentibus. item §. lib. 44. cap. 1. quest. 1. except. gener. 5. repl. 5.

XIII. Exceptio: Nisi aliquid ex re quæ perijt, super sit: hoc enim nihilominus debebitur. Quæ exceptio approbatur l. solum. 49. in fine. ff. de rei uendic. his uerbis: Meum est, quod ex re mea superest, cuius uindicandi ius habeo. Concordat l. Marcellus. 3. in prin. ibi: sed et si. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 21. cap. 7. reg. 7. Huius exempla proponuntur in fructu, partu, & euictionis causa. Lutique. 16. in prin. ff. de rei uendic. his uerbis: Utique etiam mortuo homine necessaria est sententia propter fructus, & partus, & stipulationem de euictione. non enim post litem contestatam utiq; & fatum possessor præstare debet. Concordat l. Iulianus. 17. §. sed et fructus. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 8. Item concordat l. si homo. 8. ff. de re iudicata. cuius uerba uide supra lib. 8. cap. 3. except. 61. Aliud exemplum proponitur in peculio ancille demortuæ. l. quâuis. 5. C. si pendente appellatione mors, his uerbis: Quamuis ancilla, de cuius dominio disceptabatur, & à Rectore prouinciæ contra

te iu-

te iudicatum fuerat, in fatum cõcesserit: tamen cum appellationem super ea re impo sitam fuisse, & in numero cognitionum pendere proponas: ea prouocatio suo ordine propter peculiû ancillæ audiri debet. Planè de replicationibus propositæ exceptionis uide §. lib. 32. cap. 11. causa 51. except. 8.

XV. Exceptio: Nisi ob actionem de euictione actoris inter sit de causa principali sententiam ferri. Quæ exceptio approbatur uerbis d. l. 16. in prin. ff. de rei uendic. paulo superius propositis hisce: Et stipulationem de euictione. Concordat l. si seruus. 11. ff. iudicatum solui. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 10. quest. 4. except. 17.

XVI. Exceptio: Nisi res quæ perierat, iterum sit restituta, & in pristinam formam restituta. Hæc exceptio approbatur l. inter stipulatam. 82. §. la. rã rem. ibi: nam & si. ff. de uerb. oblig. his uerbis: Si nauè quâ quis spoponderit, dominus dissoluerit, & ipsam tabulis cõpegerit: quia eadem nauis est, incipiet obligari. Concordat d. l. 82. §. sed hæc dissimilia, his uerbis: Et si reficiendæ nauis causa omnes tabulæ refixæ sint, nondum intercidisse nauis uideretur: & cõpositis rursus tabulis, eadè nauis esse incipit. Sicuti de ædibus deposita tigna ea mète ut reponantur, ædium sunt. Sed si usq; ad aream deposita sint: licet eadè materia restituantur, alia erit. Concordat item l. qui res suas. 98. §. aream. ibi: nec simili argumento. ff. de solutionib. his uerbis: Si nauem quâ tu promissisti, dominus dissoluerit, deinde eisdem tabulis cõpegerit teneris, eadè enim nauis est, quâ te daturû spopondisti: & uidetur magis obligatio cessare, quàm extincta esse. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi non eadem, sed alia materia res sit restituta. Quæ replicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Et ipsam tabulis cõpegerit. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi terra è fundo sublata, alia terra sit restituta: hoc enim casu non alius, sed idem fundus est. Quæ duplicatio approbatur l. cum usus fr. 24. §. fin. ff. quib. mod. usus fructus amittatur, his uerbis: La beo ait, Nec si summa terra sublata ex fundo meo, & alia restituta esset, idcirco meum solum esse desinit: non magis quàm sterco rato agro. Altera replicatio est: Nisi ea mente res dissoluta sit, ut partes eius in alios usus conuerterentur, uel non restituantur. Quæ replicatio approbatur d. §. aream. ibi: homini autem, his uerbis: Si ea mente dissolutam esse nauem apparuerit, ut in alios usus conuerterentur tabulæ, deinde mutato cõsilio eadem composita sit: alia uidebitur posterior esse nauis. Concordat l. inter stipulatam. 82. §. sed hæc dissimilia. ibi: & nauis. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Nauis, si hac mète resoluta est, ut in aliû usum tabulæ destinaretur, licet mutato cõsilio reficiatur: tamè & perempta prior nauis, & hæc alia dicenda est. Tertia replicatio est: Nisi ades debita usq; ad aream deposita

sint: hoc enim casu, quâuis ipsam tignis restituantur, in pristinam tamen obligationem non reuertuntur. Quæ replicatio elicitur ex uerbis d. §. sed hæc dissimilia, §. ead. except. in prin. propositis hisce: Sed si usq; ad aream depositæ sint, licet eadem materia restituantur: alia erit. Plura de exceptione proposita uide §. lib. 24. cap. 2. causa 5. except. 4. Sed & plura de liberationis specie proposita, quæ fit per rei debitæ interitû, uide d. causa 5. tit. §. lib. 32. cap. 11. causa 51. tit. lib. 36. cap. 3. except. 8. repl. 1. item lib. 39. cap. 5. quest. 1. except. 3. item lib. 44. cap. 1. quest. 1. except. gener. 5. item §. lib. prox. cap. 2. quest. 3. except. 27. Nunc ad aliâ liberationis speciem, quæ fit per bonorû cessionem, transiendum.

DE CESSIONE BONORUM. Cap. XX.

I. CAUSSA EX QVA HÆC liberationis species eiusq; exceptio competit?

Si debitor bonis cesserit: conuentus postea à creditoribus exceptione defenditur cessionis. Quæ causa seu regula approbatur inst. de replicationibus. §. fin. his uerbis: Debitor, si bonis suis cesserit, & cum eo creditor experietur: defenditur per exceptionem, si bonis cesserit. Concordat l. ex contr. 3. C. de bonis auth. iud. post. his uerbis: Ex contractu qui cessionem rerum antecessit, debitorem contra iuris rationem conuenies: cum eum æquitas auxilio exceptionis muniat. At tum demum iteratò possis defendere conuentionem, cum tantû postea quaesuit, quod prædem ad eius rei licentiam debeat promouere. Concordat item l. item si unus. 17. in prin. ff. de receptis arbitris. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 2. except. 24. Planè huius regule exceptiones hæc sunt, uel saltem esse uidentur.

1. Exceptio: Nisi filius familiæ debitor bonis cesserit. Sed hæc exceptio reprobat l. cum & fil. 7. C. qui bonis cedere, his uerbis: Cû & filij familiarû possint habere substantias, quæ patribus adquireueritæ sunt, nec non peculium uel castrense, uel quod patre uolente possident: quare celsio bonorum eis denegada sit? cum et si nihil in suo censu hi qui in potestate parentum sunt, habeant: tamen ne patiatur iniuriam, debet bonorum celsio admitti. Si enim & pater familiæ admittendus est, propter iniuriarum timorem ad cessionis hebile ueniens adiutorium: quare filij familiarû utriusq; sexus hoc ius denegamus? cû apertissimi iuris est, & inter patres familiarû, & inter alieno iuri subiectos, si quid postea eis pinguius accesserit: hoc iterum usq; ad modum debiti posse à creditoribus legitimo modo auelli.

II. Exceptio: Nisi sine solennitate bonis cesserit. Et hæc exceptio reprobat l. in omni. 6. C. d. tit. his uerbis: Imper. Theodosius A. apud astra dixit: In omni cessione bonorum ex qualibet causa faciendâ,

facienda, scrupulofitate priorum legum explofa, profefsio fola quaerenda est. Idem dixit: In omni cefsione fufficit uoluntatis fola profefsio.

111. Exceptio: Nifi extra ius uel abfens bonis cefsio rit. Et haec exceptio reprobatur l. bonis. 9. ff. de cefsione bonoru, his uerbis: Bonis cedi non tantum in iure, fed etia extra ius potest: fufficit & per nuncium, uel per epiftolam id declarari.

111. Exceptio: Nifi antequam debitum agnouit, uel confessus condemnatusue est, bonis cesserit. Haec exceptio approbatur l. qui cedit. 8. ff. d. it. his uerbis: Qui cedit bonis antequam debitum agnoscat, condemnaturue, uel in iure cofiteatur: audiri non debet.

V. Exceptio: Nifi ob uitanda munera publica bonis cefsio. Haec exceptio approbatur l. propter. 5. C. qui bonis cedere, his uerbis: Propter honorem municipalem, uel munus bonis cedentiu, inuidiofam admitti cefsione minime conuenit: fed

his obnoxios pro modo fubstantiae fungi. V. 1. Exceptio: Nifi creditores debitori quinquennales inducias dare parati fint. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur l. cum solito. 8. C. d. it. his uerbis: Cum solito more a nostra maiestate petitur, ut ad miserabile cefsionis bonorum homines ueniant auxilium, & electio detur creditoribus uel quinquennale spacium eis indulgere, uel bonoru accipere cefsionem,

falua eorum uidelicet existimatione, & omni corporali cruciatu femoto: quotidie dubitabatur, fi quidam ex creditoribus uoluerint quinquennales dare inducias, alij autem iam nunc cefsionem accipere uelint: qui audiendi fint? In tali dubitatione nemini putamus esse ambiguu quod sentimus, & quodd humaniorem sententiam pro duriore eligimus. Et sancimus, ut uel ex cumulo debiti, uel ex numero creditorum, caussa iudicetur: & siquidem unus creditor alijs omnibus grauior in summa debiti inueniatur, ut omnibus in unum coadunatis, & debitis eorum computatis, ipse alios antecellat: ipsius sententia obtineat, siue indulgere tempus, siue cefsionem accipere desiderat. Si uero plures quidem sunt creditores, ex diuersis autem quantitatis: & nunc amplior debiti cumulus minori summae praefertatur, siue par, siue discrepans numerus est creditorum: cum non ex frequentissimo ordine foeneratorum, sed ex quantitate debiti caussa trutinetur. Pari autem quantitate debiti inuenta, dispari uero creditorum numero: tunc amplior pars creditorum obtineat: ita ut quod pluribus placeat, hoc statuantur. Sin uero undique aequalitas emergat, tam debiti, quam numeri creditorum: tunc eos anteponi, qui ad humaniorem declinant sententiam, non cefsionem exigen-

tes, fed inducias: nulla quidem differentia inter hypothecarios & alios creditores (quantum ad hanc electionem) obseruanda. In rebus autem officio iudicis partendis suam uim fingulis creditoribus habentibus, quam eis legum praestabit regula: nullo prauidicio creditorum cuique ex quinquennij dilatione circa temporalem praescriptionem generando. Huius exceptionis replicatio haec est: Nifi maior pars creditorum in cefsionem potius, quam in inducias consentiat. Quae replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Pari autem quantitate debiti, &c. Cuius duplicatio haec est: Nifi maiori parti creditorum dissentientis minus debeatur. Quae duplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Et siquidem unus creditor alijs omnibus grauior in summa debiti inueniatur, &c.

V. 1. Exceptio: Nifi post factam cefsionem debitor locupletior fit factus. Haec exceptio approbatur l. is qui. 4. in prin. ff. de cefsione bonor. his uerbis: Is qui bonis celsit, si quid postea adquisierit, iam quantum facere potest, conuenitur. Concordat l. si deb. 7. ff. d. it. his uerbis: Si debitoris bona uenerint: postulantibus creditoribus permittitur rursus eiusdem debitoris bona distrahi, donec suum consequantur: si tales tamen facultates adquisitae sint debitori, quibus Praetor moueri possit. Concordat item Inst. de actionibus. §. fin. his uerbis: Cum eo qui creditoribus suis bonis celsit, si postea aliquid adquisierit, quod idoneu emolumentu habeat: ex integro in id quod facere potest, creditores experiuntur. Inhumanum enim erat, spoliatum fortunae suis in solidum damnari. Concordat item l. C. qui bonis cedere poss. his uerbis: Qui bonis cesserint, nisi solidu creditor receperit, non sunt liberati. In eo enim tantummodo hoc beneficium eis prodest, ne iudicati detrahantur in carcerem. Concordat item l. cum & filijsam. 7. in fine. C. eod. it. cuius uerba uide §. except. 1. Item concordat l. ex contractu. 3. in fine. C. de bonis auct. iud. possid. cuius uerba uide §. ead. reg. in prime. Planè huius exceptionis replicatio prima haec est: Nifi modicu sit, quod postea adquisiuit. Haec replicatio approbatur uerbis d. l. 7. iam propositis hisce: Si tales tamen facultates adquisitae sint debitori, quibus Praetor moueri possit. item uerbis Inst. iam propositis hisce: Quod idoneu emolumentu habeat, &c. Concordat item l. qui bonis. 6. ff. de cefsione bonorum, his uerbis: Qui bonis suis celsit, si modicum aliquid post bona sua uendita adquisiuit: iterum eius bona non ueneunt. Vnde ergo modum hunc aestimabimus? utrum ex quantitate eius quod adquisitum est, an uero ex qualitate? & putem ex quantitate id aestimandum esse eius quod quesiit: dummodo illud sciamus, si quid misericordiae caussa ei fuerit relictu (puta mestruum uel annuum alimen-

alimentoꝝ nomine) non oportere propter hoc bona eius iterato uenundari. nec enim fraudandus est alimētis quotidianis. Idem etiam usufructus ei fit concessus uel legatus, ex quo tantum percipitur, quantum ei alimentorum nomine satis est. Altera replicatio est: Nisi misericordiae caussa ei quid in alimenta sit relictum uel datum. Haec replicatio approbatur uerbis d. l. 6. iam propositis hisce: Dummodo illud sciamus, &c.

V. 1. Exceptio: Nifi prouincialis bonis cesserit. Haec exceptio reprobatur l. legis Iuliae. 4. in prin. C. qui bonis cedere poss. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 6. quaest. 6. reg. 2.

II. QUIBUS COMPETIT exceptio cefsionis?

Fideiussoribus cedentis non competit. Quae regula approbatur Inst. de replicationibus. §. fin. cuius uerba uide §. cap. 1. quaest. 7. reg. 4. except. 3.

III. ADVERSVS QVOS competit?

Etiam aduersus eos creditores competit, qui antequam cefsio fieret, non egerunt. Quae regula approbatur l. is qui. 4. §. fin. ff. de cefsione bonorum, his uerbis: Sabinus & Cassius putabant, eum qui bonis celsit, ne quidem ab alijs quibus debet, posse inquietari.

IIII. EVENTVS CESSIO nis bonorum.

I. Regula: Cedens bonis exceptione aduersus creditores defenditur. de qua regula cum suis exceptionibus haecenus est dictum.

II. Regula: Cedens bonis non potest agere. Quae regula approbatur l. item si unus. 17. in prin. ff. de re ceptis arbitris. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 2. except. 34.

III. Regula: Ei qui celsit bonis, licet poenitere, & cefsionem reuocare. Quae regula approbatur l. is qui. 3. ff. de cefsione bonorum, his uerbis: Is qui bonis celsit, ante rerum uenditionem utiq; bonis suis non caret. Quare si paratus fuerit se defendere: bona eius non ueneunt. Concordat l. quem poen. 5. ff. eod. it. his uerbis: Quem poenitet bonis celsisse, potest defendendo se consequi, ne bona eius ueneant. Concordat item l. 2. C. qui bonis cedere poss. his uerbis: Si quantitatem, quam licet reipub. condemnatus debebas, inferre paratus es: frustra uereris, ne uerbu bonorum cefsionis temere a te prolatu priuare te, necdum distractis facultatibus, iuris rationibus possit. Huius regulae exceptio haec est: Nifi bona uendita sint. Quae exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Necdum distractis facultatibus. Item uerbis d. l. 3. §. propositis hisce: Ante rerum uenditionem. Concordat item l. si prius. 8. in fine. C. de distractione pignoru, cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 7. quaest. 1. caussa 2. except. 8.

V. INVITVS nemo cogendus est bonis cedere. Quae regula approbatur Nouell. c. 135. ne quis cogatur bonis cedere, hisce uerbis: Quibus maxime rebus, &c.

DE EXCEPTIONE CA pitis deminutionis. Cap. XXI.

I. CAUSA EX QVA EX ceptio proposita competit.

SI debitor capite sit deminutus: liberatur, & exceptione defenditur. Quae caussa seu regula approbatur l. 2. in prin. ff. de capite minutis, his uerbis: Pertinet hoc editu ad eas capitis deminutiones, quae salua ciuitate contingunt. Caeterum siue amifsione ciuitatis, siue libertatis contingat capitis deminutio: cessabit editu: neq; possunt hi penitus conueniri. Dabitur planè actio in eos, ad quos bona eorum peruenerunt. Ait iurisconsultus: Hoc editu. Huius editi uerba uide paulo inferius except. prox. Concordat l. tutelae. 7. §. si libertate. ff. eod. it. his uerbis: Si libertate adempta capitis deminutio subsecuta sit: nulli restitutioni aduersus seruū locus est: quia nec praetoria iurisdictione ita seruus obligatur, ut cu eo actio sit. Sed utilia actio aduersus dñm dada est, ut Iulianus scribit: & nisi in solidum defendatur, permittendum mihi est in bona, quae habuit, mitti. Item cum ciuitas amissa est: nulla restitutionis aequitas est aduersus eu qui amissis bonis, & ciuitate relicta, nudus exulat. Quid autem & quotuplex sit capitis deminutio, uide §. lib. 50. cap. 1. Planè proposita caussa seu regulae exceptio prima haec est: Nisi minima capitis deminutio debitori contigerit: hoc enim casu aduersus debitorem restituatur actio. Quae exceptio approbatur edito Praetoris d. l. 2. §. ait Praetor, his uerbis: Ait Praetor: Qui quicūque, posteaquam quid cum his actum contractumue sit, capite minuti minutae ue esse dicentur: in eos easue perinde quasi id factum non sit, iudicium dabo. Hoc editu de minima capitis deminutione, quae salua libertate & ciuitate contingit, intelligendum patet ex ijs quae §. ead. reg. in prin. sunt proposita. Concordat l. 2. ff. de integrum restitut. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. in princip. Sanè actio ex hoc edito restituta perpetua est, & haeredibus & in haeres datur. Quod approbatur d. l. 2. §. fin. ff. de capite minutis, his uerbis: Hoc iudicium perpetuum est, & in haeres & haeredibus datur. Planè propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi post capitis deminutionem cum eo sit contractum. Quae replicatio approbatur simul & distinguitur d. l. 2. §. hi qui, his uerbis: Hi qui capite minuuntur, ex ijs caussis quae capitis deminutione praecesserunt, manent obligati naturaliter. Caeterum si postea: imputare quis sibi debebit, cur contraxerit, quantum ad uerba huius editi pertinet. Sed interdum si contrahatur cum his post capitis deminutione, danda est actio. Et quidem si adrogatus sit, nullus

nullus labor est: nam perinde obligatur, ut filius familiās. Altera replicatio hec est: Nisi creditor debitorem adrogauerit: hoc enim casu, quamuis debitori minima capitis deminutio contigerit: tamen actio extinguitur, de qua re uide j. cap. 23. causa 23.

I I. Exceptio: Nisi ex delicto actio sit. hec enim capitis deminutione delinquentis non perimitur. Que exceptio approbatur per ea que proponuntur s. lib. 46. cap. 1. quest. 1. except. 2.

I I I. Exceptio: Nisi quoad naturalem obligationē. hec enim capitis deminutione non intercidit. Que exceptio approbatur l. 2. §. hi qui. ff. de capite minutis. cuius uerba uide s. except. 1. repl. 1. Concordat l. eas obligationes. 8. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. lib. 50. capite 1. quest. 4. reg. 2. except. 1.

I I I I. Exceptio: Nisi non omnia bona capite minuto sint adempta: hoc enim casu pro ea parte quam retinet, nō liberatur. Que exceptio approbatur l. 1. in prin. C. de fideiussoribus, his uerbis: Si Lyfias adempta parte bonorum exulare iustus est: nō nisi pro parte bonorum quam retinuit, creditoribus obligatus est. Verūm qui pro eo fidem suam adstrinxerunt, iure pristino conueniri possunt.

V. Exceptio: Nisi debitor in pristinum statum sit restitutus. Hec exceptio approbatur per ea que proponuntur s. lib. 3. cap. 15. quest. 3. reg. 4. except. 1. Huius exceptionis replicatio prima hec est: Nisi in bona non sit restitutus. Que replicatio approbatur per ea que proponuntur d. reg. 4. in prin. Altera replicatio est: Nisi debitor à creditore suo adrogatus, rursus sui iuris factus sit. Hec replicatio approbatur l. 2. §. penult. ff. de capite minutis, hisce uerbis: Ei qui debitorem suum adrogauit, nō restituitur in eum actio, postquam sui iuris fiat. Plures replicationes uide d. reg. 4.

11. QVIBVS COMPETIT exceptio proposita?

I. Regula: Fideiussorib. capite minuti exceptio proposita non competit. Que regula approbatur per ea que proponuntur s. lib. 45. cap. 1. quest. 2. except. 54. repl. 3.

I I. Regula: Successorib. capite minuti, ad quos bona eius peruenerunt, exceptio proposita non competit. Que regula approbatur l. 2. in prin. ibi: dabitur. ff. de capite minutis. cuius uerba uide s. quest. prox. in prin. Concordat l. tutelae. 7. §. si libertate. ibi: sed utilis. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. quest. prox. in prin.

DE CAUSIS LIBERATIONUM in re pignori obligata contingentibus. Cap. XXII.

Præter causas liberationum hæcenus descriptas, sunt & aliæ que in re pignori obligata consistunt, hoc capite enumerandæ. Harum prima hec est: Si creditor pignus uendiderit. hoc enim casu debitum petenti obstat exceptio. Que causa approbatur l. si cred. 26. ff. de solut. his uerbis: Si creditor fundum pignoratū uendiderit, & quantum ei de-

beatur, receperit: debitor liberabitur. Sed etsi acceptum emptori precium tulisset creditor, uel ab eo stipulatus esset: debitor nihilominus liberabitur. Huius cause exceptio prima hec est: Nisi creditor precium ex distractione pignoris non acceperit. Hec exceptio approbatur l. questum. 9. in prin. ff. de distract. pignor. his uerbis: Questum est, si creditor ab emptore pignoris precium seruare non potuisset: an debitor liberatus esset? Paulus. Putauit, si nulla culpa imputari creditori possit, manere debitorem obligatum: quia ex necessitate facta uenditio non liberat debitorem, nisi pecunia percepta. Huius exceptionis replicatio prima hec est: Nisi culpa sua creditor precium non accipiat. Hec replicatio approbatur uerbis d. l. 26. paulo superius propositis hisce: Sed etsi acceptum emptori precium tulisset creditor, uel ab eo stipulatus esset: debitor nihilominus liberabitur. Tertia replicatio est: Nisi creditor nouæ animo precium ab emptore sit stipulatus. Hec replicatio approbatur uerbis d. l. 26. iam propositis hisce: Vel ab eo stipulatus esset, & c. Secunda exceptio est: Nisi creditor ex distractione pignoris non tantum receperit, quantum sibi debetur. hoc enim casu id quod ei deest, persequi nō prohibetur. Que exceptio elicitur ex uerbis d. l. 26. §. propositis hisce: Et quantum ei debebatur, receperit. Cui concordat d. l. 9. §. fin. ff. de distract. pignor. his uerbis: Pomponius Lectionum libro secundo scripsit ita: Quod in pignoribus dādīs adijci solet, ut quo minus pignus uenisset, reliquum debitor redderet: superuacuum est, quia ipso iure ita se res habet, etiam nō adiecto eo. Concordat l. creditor. 28. ff. si certū petatur, his uerbis: Creditor qui nō idoneum pignus accepit, nō amittit exactiōē eius debite quantitatē, in quā pignus nō sufficit. Item concordat l. hypoth. 3. C. de distract. pignor. his uerbis: Hypothecis uel pignoribus à creditore uenundatis, in id quod deest, aduersus reum uel si deiuissorem actio competit. Concordat item l. que specialiter. 9. in fine. C. eod. tit. cuius uerba uide s. lib. 40. quest. 5. reg. 1. Item concordat l. ult. ibi: sed si quidē. C. de iure dominij impetr. cuius uerba uide s. lib. 40. cap. 6. reg. 12. Item concordat l. aduersus. 10. C. de action. et oblig. his uerbis: Aduersus debitorem electis pignoribus personalis actio non tollitur: sed eo quod de precio seruari potuit, in debitum computato, de residuo manet integra. Tertia exceptio est: Nisi res uendita redhiberi, uel inempta fieri possit. Hec exceptio approbatur l. si creditor. 26. in fine. ff. de solutionib. his uerbis: Si seruus pignoratū à creditore uenerit: quamdiu redhiberi possit, non liberabitur debitor: sicuti in quolibet pignore uendito, quamdiu res inempta fieri possit.

Quarta

Quarta exceptio est: Nisi aliena res pignori data, uendita sit. Hec exceptio reprobatur l. rescriptum. 12. ff. de distract. pignor. his uerbis: Si aliena res pignori data fuerit, & creditor eam uendiderit: uideamus, an precium quod percepit creditor, liberet debitorem personali actione pecuniæ creditæ? Quod uerè respondeatur, si ea lege uendidit, ne euictionis nomine obligaretur: quia ex contractu, qualiquali obligatione interposita, certè quod occasione eius redactum est, id precium æquius proficeret debitori, quàm creditoris lucro cederet. Sed quantum quidem ad creditorem, debitor liberatur: quantum uerò uel ad dominum rei, si necdum pignus euictum est, uel ad emptorem post euictionem, ipse debitor utili actione tenetur: ne ex aliena iactura sibi lucrum acquirat. Nam & si maiores fructus (forte petens à fideiussore) creditor abstulit: uniuersos in quantitate debitam accepto ferre debet. Sed & cum per iniuriam iudicis domino rem quæ debitoris non fuisset, abstulisset creditor, quasi obligatam sibi: & quæreret, an soluto debito restitui eam oporteret debitori? Scæuola noster restituendam putauit. Quod si non ita uendidit, ut certum sit omnimodò apud eum precium remansurum, uerūm obligatus est ad id restituendum: arbitror interim quidem nihil à debitore petiti posse, sed in suspensio haberi liberationem. Verūm si actione ex empto conuentus præstitisset precium creditor emptori, debitum persequi eum à debitore posse: quia apparuit non esse liberatum. Planè admittitur exceptio proposita, primum quidem, si creditor ab emptore conuentus precium et restituit. Que distinctio approbatur uerbis iam propositis hisce: Verūm si actione ex empto conuentus, & c. Deinde admittitur exceptio proposita, si cum creditor euictionis nomine se obligasset emptori, à debitore conueniatur ad alia pignora ei restituenda: hoc enim casu per exceptionem cōsequi potest, ut indennis præstetur. Que distinctio approbatur l. si necessarius. 8. §. 1. ff. de pignor. action. cuius uerba uide s. lib. 40. cap. 12. quest. 1. except. 17.

I I. Causa: Si debitor pignoribus cesserit, eaq; creditori in solutum dederit, uel uendiderit. Hec causa approbatur l. in numerationib. 44. in prin. ff. de solutionib. cuius uerba uide s. cap. 12. reg. 14. Concordat l. cum dominam. 13. C. de pignor. & hypoth. cuius uerba uide s. lib. 40. cap. 12. quest. 1. except. 9. Huius cause exceptio hec est: Nisi minus sit in pignore, quàm in debito: tunc enim creditor id quod deest, exigere non prohibetur. Que exceptio approbatur l. creditor. 28. ff. si certum petatur. cuius uerba cum concordantibus uide s. causa proxima. except. 2. Sed & concordat l. si pro mutua. 8. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide s. lib. 36.

cap. 9. quest. 2. reg. 1. except. 16. Item concordat l. 1. C. de pignoribus, his uerbis: Debitor qui pignori bus profitetur se creditoribus cedere, nihilominus liberabitur. Huius exceptionis replicatio hec est: Nisi creditor dixerit, se pignore contentum fore. Que replicatio approbatur l. à diuo Pio. 15. §. si pignora. ibi: nam etsi. ff. de re iudicata. cuius uerba uide s. libro 8. capite 5. de executione, quest. 6. regula 3.

I I I. Causa: Si debitor rem pignori datam creditori legauerit. Hec reprobatur l. creditorem. 87. ff. de leg. 2. his uerbis: Paulus ait, creditorem cui res pignoris iure obligata à debitore legata esset, non prohiberi pecuniam creditam petere, si uoluntas testatoris compensare uolentis euidenter non ostenderetur. Planè admittitur causa proposita, si compensandi debiti causa pignus creditori sit legatum. Que distinctio apparet ex uerbis iam propositis.

I I I I. Causa: Si res pignori data creditori sit addita. Hec causa ipso quidem iure approbatur, uerūm eius exceptio hec est: Nisi minus sit in precio pignoris, quàm in debito. Que exceptio approbatur l. l. §. sed si quidem minus. C. de iure dom. impetr. cuius uerba uide s. lib. 40. cap. 6. reg. 12. Concordant ea que proposita sunt s. causa 1. except. 2.

V. Causa: Si creditor omissa personali actione, pignus petierit. Hec causa reprobatur l. aduersus. 10. C. de action. & obligat. cuius uerba uide s. causa 1. exceptione 2.

V I. Causa: Si creditor pignus persequendo litis æstimationem à possessore est consecutus. Hec causa approbatur l. sicut. 8. §. fin. ff. quibus modis pignus uel hypoth. soluitur, his uerbis: Si creditor hypothecaria usus, à possessore litis æstimationem consecutus fuerit, & à debitore petatur debitum: puto doli mali exceptionem ei obstaturam.

V I I. Causa: Si creditor pignus persequens succubuit. Hec causa reprobatur l. 1. §. fin. C. si aduersus creditorem. cuius uerba cum concordantibus uide s. lib. 40. cap. 8. quest. 10. reg. 3.

V I I I. Causa: Si res pignori data apud creditorem perijt. Hec causa approbatur l. apud Celsum. 4. §. item quæritur. ff. de doli mali except. his uerbis: Quæritur, si uniones tibi pignori dederis, & conuenierit ut soluta pecunia uniones redderentur, & hi uniones culpa tua perierint, pecuniamq; petas: an exceptione sis repellendus? Et extat Neruæ & Arlicini sententia, dicentium ita esse excipiendum: Si inter me & te non conuenit, ut soluta pecunia uniones mihi reddantur. Sed est uerius, exceptionem doli mali nocere debere. Planè huius cause exceptio hec est: Nisi sine dolo uel culpa creditoris res perierit. Que exceptio approbatur l. que fortuitis. 5. C. de pignor. actione. cuius uerba cum concordantibus uide s. lib. 40. capite 12. quest. 1. except. 1.

HHHh cept. 1.

Sic Collega

cept. 1. Sed et concordat l. seruo. 25. C. de pignori. cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 8. quæst. 10. reg. 3. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi conuenierit, ut amissio pignorum liberet debitorem. Quæ replicatio approbatur d. l. 5. in fine.

XX. Causa: Si creditor consenserit debitorem pignus alienare, uel alij pignori dare. Hæc causa reprobat l. Lucius. 11. ff. quibus modis pignus uel hypoth. soluitur. cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 5. causa 21. distinct. 1. in princ.

XX. Causa: Si creditor debitori pignus reddidit. Et hæc causa reprobat l. post pignus. 3. ff. de pactis. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 2. diuis. 6. specie 1. Planè admittitur causa proposita, si hoc animo pignus redditum sit, ut et debitum remitteretur. Quæ distinctio approbatur d. l. 3. in fine. Cui concordat l. 1. in fine. ff. de liberat. legata.

DE RELIQUIS CAUSIS liberationum. Cap. XXIII.

Hætenus octodecim causa liberationum propositæ sunt atque descriptæ: scilicet solutio, acceptilatio, nouatio, rei iudicatæ exceptio, obligationum confusio, rei debitæ interitus, bonorum cessio, capitis deminutio, cum decem causis liberationum in re pignori obligata consistentibus. Præter hæc autem sunt et alie causæ plures, ex quibus liberatio contingit, et obligatio ab initio utiliter contracta dissoluitur partim ipso iure, partim etiam exceptionis ope: quæ in hoc capite proponuntur.

XXI. Causa: Si inter debitorem et creditorem postea in contrarium conuenit: ex priore contractu agentis creditori exceptio pacti conuenienti obstat. Quæ causa approbatur l. prout. 80. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. cap. 5. quæst. 3. Concordat l. Stichum. 95. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 37. capite 6. except. 10. Item concordat Insti. quib. modis tollitur obligat. §. fin. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 4. 7. in prim. Item concordat l. ab emptione. 57. ff. de pactis. cuius uerba uide d. except. 4. 7. Concordat item l. nihil tam naturale. 35. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide §. libro 37. cap. 5. repl. 14. dupl. 1. De exceptionibus huius causæ uide d. except. 4. 7. item lib. 37. cap. 5.

XX. Causa: Si creditor instituta semel actione destitit, eamq; remisit. Hæc causa approbatur l. si maritus. 15. §. si negauerit, in fine. ff. ad l. Iuliam de adulterijs, hisce uerbis: Fortius dicitur, eum qui se negauerit acturum, postea non audiendum. Concordat l. queritur. 14. §. si uenditor. ff. de adilitio editio. cuius uerba uide §. lib. 42. capite 4. quæst. 3. except. gener. 7. Item concordat l. postquam. 4. C. de pactis. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 5. in prim. Item concordat l. accusationem. 6. C. de his qui accusare non possunt. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 1. quæst. 5. except. 16. Concordat item l. 2. ff. ad senatuscons. Turpill. cuius uerba uide d. except. 16. Item concordat l. Papinianus. 20. §. fin. cum lege sequente. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 4. quæst. 4. except. 28. Huius

causæ exceptio hæc est: Nisi differentia actionis, non remittenda animo destitit. Quæ exceptio approbatur l. destitisse. 10. ff. de iudicijs. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 3. cap. 11. quæst. 2. except. 11.

XXI. Causa: Si creditor debitum se recepisse scripserit. Hæc causa reprobat per ea quæ proponuntur §. lib. 7. cap. 3. quæst. 8. specie 1. except. 3.

XXII. Causa: Si instrumentum obligationis uel chirographum debitor receperit. Hæc causa approbatur l. 2. ff. de pactis. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 2. diuis. 6. specie 1. Concordat l. liberationem. 3. §. 1. ff. de liberat. legata, his uerbis: Iulianus libro XL Digestor. scribit, Si quis decedens chirographum Seij Titio dederit, ut post mortem suam Seio det: aut si conualuisset, sibi redderet: deinde Titius defuncto donatore, Seio dederit, & hæres eius petat debitum: Seium doli exceptionem habere. Huius causæ exceptio prima hæc est: Nisi contra uoluntatem

20 creditoris debitor cautionem receperit. Quæ exceptio approbatur l. quod deb. 15. C. de solut. his uerbis: Quod debitori tuo chirographum redditum contra uoluntatem tuam adseueras, nihil de iure tuo deminutum est. Quibuscunq; itaq; argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro huiusmodi facto liberationem minimè consecutum iudex ad solutionem iure debiti compellet. Concordat l. pecunie. 14. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 3. quæst. 8. in princ.

30 Secunda exceptio est: Nisi procurator chirographa à creditoribus redempta domino restituerit: per hoc enim non uidetur procuratori solutum, uel actio mandati ab eo remissa. Quæ exceptio approbatur l. inquisitio. 18. C. de solutionib. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 1. quæst. 3. reg. 3. except. 3.

XXIII. Causa: Si chirographum sit cancellatum. Hæc causa approbatur simul et distinguitur l. si chirographum. 24. ff. de probatombus, his uerbis: Si chirographum cancellatum fuerit, licet præsumptione debitor liberatus esse uideatur: in eam tamen quantitatem, quam manifestis probationibus creditor sibi adhuc deberi ostendit, rectè debitor conuenitur. Ait Iurisconsultus: Licet præsumptione debitor liberatus esse uideatur. Hisce uerbis causa proposita approbatur. Cuius exceptio prima hæc est: Nisi non debiti remittendi animo cancellatum esse probetur. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: In eam tamen quantitatem, &c. Altera exceptio est: Nisi per errorem calculi rationes expunctæ sint. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proponuntur §. lib. prox. cap. 1. quæst. 1. causa 6. Cuius replicatio hæc est: Nisi decem uel uiginti anni præterierint. de qua uide d. causa 6.

XXIII. Causa: Si instrumentum obligationis sit amissum. Hæc causa reprobat per ea quæ proponuntur §. libro 37. capite 3. except. 48. item libro 7. cap. 2. quæst. 3. reg. 8.

XXV. Causa:

XXV. Causa: Si instrumentum obligationis nullum intercesserit. Hæc causa reprobat per ea quæ proposita sunt §. d. cap. 3. except. 11.

XXVI. Causa: Si cum alicui ex aliqua causa, puta iudicati, deberetur, is eidem debitori aliam pecuniam crediderit, nec in cautione pecuniæ creditæ sit adiectum: Præter eam pecuniam, quæ ex causa iudicati debetur. Hæc causa reprobat l. Lucio. 28. ff. de action. et obligat. his uerbis: Lucio Titio, cum ex causa iudicati pecunia deberetur, & eidem debitori aliam pecuniam crederet: in cautione pecuniæ creditæ nõ adiecit, Præter eam pecuniam debitam sibi ex causa iudicati. Quæro, an integræ sint utraq; Lucio Titio petitiones? Paulus respondit, nihil proponi cur non sint integræ.

XXVII. Causa: Si res debita ad creditorem peruenit. De hac causa uide §. lib. 38. cap. 5. except. 36. item lib. 32. cap. 11. causa 57.

XXVIII. Causa: Si debitor pecuniam oblatam iussu creditoris alibi posuit. Hæc causa approbatur l. si pec. 79. ff. de solutionibus, his uerbis: Si pecuniam quam mihi debes, aut aliam rem, meo in conspectu ponere te iubeam: efficitur ut & tu statim libereris, & mea esse incipiat. Nam tunc, quod à nullo corporaliter eius rei possessio detinetur, admissa mihi, & quodammodo manu longa tradita existimanda est. Concordat l. si solutus. 39. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 19. except. 11. repl. 3. Item concordat l. quod meo. 28. §. si uenditor. ff. de acqu. possess. cuius uerba uide §. lib. 23. cap. 2. causa 8.

XXIX. Causa: Si creditor aliqua obligatione sit liberatus à debitore. Hæc causa approbatur l. si quis. 15. ff. de reg. iuris. cuius uerba cum concordantibus uide §. cap. 8. repl. 8.

XXX. Causa liberationis est, debiti compensatio. de qua uide §. lib. 36. cap. 13.

XXXI. Causa: Si in eum casum incidit obligatio, à quo incipere non potuit. Hæc causa approbatur, 40 exemplis declaratur et distinguitur per ea quæ proponuntur §. lib. 38. cap. 5. in prim.

XXXII. Causa: Si creditor debitorem suum adrogauerit, uel aliàs dominium eius sit nactus. Hæc causa species est causæ proximè præcedentis, eiusq; exceptio prima hæc est: Nisi creditor arrogati debitoris nomine ab alio de peculio conueniatur. tunc enim id quod sibi antea debuit, potest deducere. quæ exceptio approbatur l. si quis. 7. ff. de peculio legato. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 45. capite 12. quæst. 2. reg. 1. except. 8. Altera exceptio uidetur: Nisi debitor adrogatus, rursus fuerit sui iuris effectus. Sed hæc exceptio reprobat l. 2. §. penult. ff. de capite minuis. cuius uerba uide §. cap. 21. quæst. 1. except. 5. repl. 2. Planè admittitur exceptio proposita, si sui iuris effectus debitum soluerit, l. si tuo. 83. ff. de solut. cuius uerba uide §. lib. 49. cap. 8. except. 10.

XXXIII. Causa: Si debitor deserit esse soluen-

do. Hæc causa approbatur l. nam is. 6. ff. de dolo malo, his uerbis: Is nullam actionem uidetur habere, cui propter inopiam aduersarij inanis est actio. Planè causa proposita liberat quidem à solutione pecuniæ, cum nemo ad impossibile sit obligatus: at non liberatur debitor à poena corporali, et quo minus in carcerem detrudatur: nisi bonis cesserit. l. 1. C. qui bonis cedere poss. cuius uerba uide §. cap. 20. quæst. 1. except. 7. Quod primæ exceptionis loco notandum. Secundæ exceptionis loco notandum, quod ex causa proposita eis qui pro debitore interuenerunt, exceptio non detur. Insti. de replicationibus. §. fin. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 7. reg. 4. except. 3.

XXXIII. Causa: Si area aliena promissa, dominus in ea aedificium posuerit. Hæc causa reprobat l. qui res suas. 98. §. area. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 28. repl. 4. dupl. 1.

XXXV. Causa: Si creditor ad extorquendum debitum debitori uim adhibuit. Hæc causa approbatur l. extat. 13. ff. quod metus causa, his uerbis: Extat decretum diui Marci in hæc uerba: Optimum est, ut si quas putas te habere petitiones, actionibus experiaris. Et cum Marcianus inde diceret: Vim nullam feci. Cæsar dixit: Tu uim putas esse solum, si homines uulnerentur? Vis est & tunc, quoties quis id quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit. Quisquis igitur probatus mihi fuerit, rem ullam debitoris, non ab ipso spontè sibi datam, sine ullo iudice temerè possidere uel accepisse, sibi que ius in eam rem dixisse: ius crediti non habebit. Concordat l. sed et partus. 12. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. proximi. cap. 2. quæst. 3. except. 18. Item concordat l. cred. 7. ff. ad leg. Iul. de ui priuata, his uerbis: Creditores, si aduersus debitores suos agant, per iudicem id quod deberi sibi putant, reposcere debent. Alioquin si in rem debitoris sui intrauerint, nullo id concedente: diuus Marcus decreuit, ius crediti eos non habere. Verba decreti hæc sunt: Optimum est, ut si quas putas te habere petitiones, actionibus experiaris. Interim ille in possessione debet morari, tu petitor esse. Et cum Marcianus diceret: Vim nullam feci. Cæsar dixit: Tu uim putas esse solum, si homines uulnerentur? Vis est & tunc, quoties quis id quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit. Non puto autem nec uerecundiæ, nec dignitati, nec pietati tuæ conuenire, quidquam non iure facere. Quisquis igitur probatus mihi fuerit, rem ullam debitoris, non ab ipso sibi traditam, sine ullo iudice temerè possidere uel accepisse, sibi que ius in eam rem dixisse: ius crediti non habebit. Concordat item Insti. ui bonorum raptorum. §. sed ne dum talia. cuius uerba uide §. lib. 46. capite 9. quæst. 3. except. 5. Item concordat Insti. de interdicitis, §. recuperanda.

rande. ibi: sed ex constitut. cuius uerba uide §. libro 23. cap. 5. quest. 4. diuis. 2. Item concordat l. meminerint. 6. Cunde ui, his uerbis: Meminerint cuncti, siue uulgato rescripto mansuetudinis nostræ, siue sententia cuiuslibet iudicis urantur, in causis conueniendos dominos locorum esse: aut si forte defuerint, actores eorum ad inuandam sententiam, procuratoresq; quærendos: ne inde iniuriarum nascatur occasio, unde iura nascuntur. Quod si præcepta nostra implere neglexerint: omni negotio, de quo iurare cœperant, priuabuntur. Concordat item l. si quis. 7. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 23. cap. 11. quest. 8. reg. 8. Item concordat l. unica. §. fin. C. de suffragijs. cuius uerba uide §. lib. 5. capite 5. quest. 6. in prim. Huius cause exceptio hæc est: Nisi non ipse creditor, sed alius, puta tutor uel curator eius, debitori uim fecerit. que exceptio approbatur d. l. 6. §. fin. autem. C. unde ui, his uerbis: Si habito plerunque colludio curatores uel tutores minorum his rem debitam ea occasione inuadant, ut pupillis uel adultis iurgandi copia & fructus adimatur: his eatenus subuenimus, ut eosdem non atterat damno culpa temeritatis alienæ: sed illico quidē possessio ei à quo ablata est, reddatur: curatores autem uel tutores æterna deportatione punitos, bonorum quoque publicatio persequatur.

XXXVI. *Causa: Si debitor, creditore pecuniam oblatam accipere recusante, obfignatam eam deposuit. Hæc causa approbatur per ea que proponuntur §. cap. 19. except. 11. replic. 3. duplic. 2.*

XXXVII. *Causa: Si cum ad tempus obligatio constituta esset, tempus illud sit finitum. Hæc causa i-*

pro quidem iure liberationem non parit, sed exceptionis ope. l. obligationum. 43. §. placet. ff. de action. & obligat. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 2. diuis. 8. Concordat l. eum qui. 56. §. qui ita stipulatur. ibi: quem admodum is. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. libro 37. cap. 5. repl. 14. dupl. 1.

XXXVIII. *Causa: Si creditor in iure interrogatus, nihil sibi deberi responderit. Hæc causa approbatur l. quidam. 30. in prim. ff. de donationibus, his uerbis: Quidam in iure interrogatus, nihil sibi debere tutoris hæredes respondit. Eum actionem iure amisisse, Papinianus respondit: licet enim non transactionem, sed donationis hæc uerba esse quis accipiat: atamen eum qui in iure confessus sit, suam confessionem infirmare non posse. Plura de hac causa uide §. lib. 7. cap. 5.*

XXXIX. *Causa: Si creditor in iudicio plus petierit. Hæc causa approbatur quidem iure antiquo, uerum iure nouo sublata est instit. de actionibus. §. si quis agens. cuius uerba cum alijs huc pertinentibus uide §. lib. 36. cap. 8. reg. 9.*

XL. *Causa: Si creditor debitoris hæredibus dolo persuasit, ut hereditatem minus idoneam adirent. Hæc causa approbatur l. ult. ff. de dolo malo. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. quest. 4. causa 2.*

XLI. *Causa: Si tempus actionis sit finitum. hoc enim casu prescriptione temporis actio eliditur. de qua uide §. lib. 36. cap. 15. Hactenus de causis seu modis liberationum, quibus obligatio ab initio utiliter contracta, ex potest factio infirmatur. Sed & plures huiusmodi causas uide §. lib. 37. capite 3. except. 42. cum sequentibus: item lib. 38. cap. 5. item lib. 32. cap. 6. cum sequentibus.*

DE CAUSIS SEU MODIS, QUIBUS amissa iura recuperantur.

Hactenus de causis seu modis, quibus iura tam acquiruntur, quam acquisita retinentur. Consequens nunc erat dicere de ijs causis seu modis, quibus iura amittuntur: uerum cum eadem sint amittendi iuris causa, que & adquirendi, de quibus hactenus dictum est: & de alienatione similibusq; causis, quibus dominium amittitur, supra lib. 21. cap. 4. satis sit dictum: necnon de causis seu modis, quibus possessio, ususfructus, seruitutes & similia iura amittuntur, antea quoque dictum sit: hic peculiari istiusmodi causarum tractatu opus non est. Sanè de capitibus deminutione & captiuitate, que & ipsa amittendi iuris causa sunt, infra libro ultimo dicetur. Nunc de causis seu modis, quibus amissa iura recuperamus, nobis est dicendum.

DE IN INTEGRVM RESTITUTIONIBUS. Cap. I.

I. CAUSAE EX QUIBUS IN integrum restitutio competit?

Numerantur hæc l. cum lege sequente. ff. de in integr. restitut. his uerbis: Vultas huius tituli non eget commendatione. Ipse enim se ostendit. Nam sub hoc titulo plurifariam Prætor hominibus uel lapsis, uel circumscriptis subuenit: siue metu, siue calliditate, siue ætate, siue absentia incidunt in captionem: siue per status mutationem, aut iustum errorem. Ait Iurisconsultus: Siue metu. Hic prima causa in integrum restitutionis notanda, de qua §. cap. prox. dicitur. Ait insuper: Siue calliditate. Altera causa hic notanda, de qua §. cap. 3. Ait item: Siue ætate. Hæc est tertia causa, de qua §. cap. 4. Ait item: Siue absentia. Quarta causa hic notanda, de qua §. cap. 5. Ait demum: Siue per status mutationem. Quinta causa, de qua uide §. lib. prox. cap. 21. quest. 1. except. 1. Ait deniq; Iurisconsultus: Aut iustum errorem. Hisce uerbis sexta causa in integrum restitutionis continetur, de qua dicitur §. cap. 6. Sed & de ea dictum quoque §. lib. prox. cap. 3. item §. lib. 36. cap. 3. except. 10. item lib. 37. cap. 3. except. 15. Eiusq; exemplum proponitur in errore calculi l. unica. C. de errore calculi, his uerbis: Errorem calculi, siue ex uno contractu, siue ex pluribus emerferit, ueritati non adferre præiudicium, sæpe constitutum est. Vnde rationes etiam sæpe computatas denud retractari posse, si res iudicatæ nõ sunt, uel transactio non interuenit: explorati iuris est. Sed et si per errorem calculi uelut debitam promissisti quantitatem, cum esset in debita: con-

ditio liberationis tibi competit. Planè huius cause, quoad errorem calculi, exceptio hæc est: Nisi decem uel uiginti annorum præscriptio obset. que replicatio approbatur l. in omnib. 13. in fin. ff. de diuersis temporal. præscript. cuius uerba uide §. quest. 5. except. 2. Hæc de causis in integrum restitutionis. Sed & plures huiusmodi causas uide §. cap. 5.

EXCEPTIO PRÆCEDENTIVM causarum generalis.

Planè iam dictarum causarum & similiarum exceptio generalis hæc est: Nisi minima res uel summa sit, ob quam in integrum restitutio petitur. Hæc exceptio approbatur l. scio. 4. ff. de in integrum restitut. his uerbis: Scio illud à quibusdam obseruatum, ne propter minimam sanè rem uel summam (si maiori rei uel summæ præiudicetur) audiatur is qui in integrum restitui postulat. Concordat l. res. 54. ff. de contrah. empt. his uerbis: Res bona fide uendita, propter minimam causam inempta fieri non debet. Ait Iurisconsultus: Si maiori rei uel summæ præiudicetur. De hac re uide §. lib. 7. cap. 8. quest. 1. reg. 3.

II. QUIBUS COMPETIT IN integrum restitutio?

I. Regula, De successoribus, proponitur l. non solum. 6. in prim. ff. de in integrum restitutionibus, his uerbis: Non solum minoris, uerum eorum quoque qui Reipublicæ causa abfuerunt: item omnium qui ipsi potuerunt restitui in integrum, successores in integrum restitui possunt, ut sæpissimè constitutum est. Siue igitur hæres sit, siue is cui hæreditas restituta est, siue filijfamilias militis successor, in integrum restitui potest. Reliquas propositæ questionis regulas uide in capitib. sequentibus.

III. PER QVOS IN INTEGRVM restitutio peti potest?

Etiã per procuratorem in integrum restitutio peti potest.

potest. que regula approbatur l. unica. C. etiā per procuratorem, &c. his uerbis: Causam in integrum restitutionis, si qua cōpetit, etiam per procuratorem agi posse, placet.

IIII. VBI ET APVD QVEM cognitio in integrum restitutionis competat?

I. Regula: Ibi, ubi domiciliū reus habet, in integrum restitutio petenda. que regula approbatur l. 2. C. ubi & apud quem cognitio, &c. his uerbis: Quoniam ea quæ in transactione dari placuerat, te tradidisse proponis: consequens est, si de his repetendis per in integrum restitutionem, uel quamcunq; aliam causam putaueris agendum: eius adire te prouinciæ præsidem, in qua domiciliū habent quos conuenis. Plura de questione proposita uide j. cap. 4. quæst. 7.

II. Regula: De iudicibus delegatis & compromissarijs, proponitur l. cum sciamus. 3. C. eod. tt. his uerbis: Cum sciamus esse dubitatum de restitutionibus, quæ in integrum postulantur, siue tantummodò apud iudicem, cui aliqua iurisdicctio est, examinari eas oportet, siue & apud pedaneos iudices: siue eas minores uiginti quinque annis petierunt, siue maiores: secundum quod anterioribus sanctionibus uel ueteris iuris, uel nostris declaratum est: sancimus, non solum apud iudices pro tribunali huiusmodi causæ cognitionem proponi, sed etiam apud eos iudices, quos Augustalis dederit maiestas, aut nostræ reipub. administratores, uel in hac regia urbe, uel in prouincijs: ut uideatur ipse qui iudicem destinauerit, utpote pro tribunali cognoscens, in integrum dare restitutionem, & causas eius examinare. Sic etenim non difficilis erit causarum examinatio. Sed ne quis ita effusè intellectum nostræ constitutionis audeat esse trahendum, ut etiam apud compromissarios iudices, uel arbitros ex communi sententia electos, uel apud eos qui datur à iudicibus, qui propriam iurisdictionem non habeant, sed tantummodò iudicandi facultatem, putet huiusmodi extendi sanctionem: hos tantum generaliter uolumus tales causas dirimere, qui uel certæ administrationi, cui & iurisdicctio adhæret, præpositi sunt, uel ab ijs fuerint dati: & multò magis si à nostra maiestate delegata eis causarum sit audientia. Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur, & hoc addendum esse censemus, ut eis tantum quos supra memorauimus, liceat de in integrum restitutione disceptare: siue hoc specialiter eis fuerit mandatum (quod & ueteribus non fuerat incognitum) uel si generaliter iudices dati sunt, uel in alijs speciebus inciderit quædam quæstio restitutionis.

III. Regula: Si contra sententiam procuratoris Cæsaris restitutio postuletur, solus princeps index competens est. que regula approbatur l. 1. C. eod. tt. his uerbis: Si quid à Procuratore meo iudicatum est, id per in integrum restitutionem Præsidis sententia non potest rescindi. Princeps enim solus contra sententiam procuratorum suorum in integrum restituere solet.

V. QVAMDIU IN INTEGRVM restitutio peti potest?

Intra quadriennium competit hæc petitio. que regula approbatur l. ult. C. de tempor. in integr. restit. his uerbis: Superuacuum differentiam utilis anni in integrum restitutionis à nostra Republic. separantes, sancimus, & in antiqua Roma, & in hac alma urbe, & in Italia, & in alijs prouincijs quadriennium continuum tantummodò numerari ex die, ex quo annus utilis currebat: & id tempus totis locis esse commune. Ex differentia enim locorum aliquod induci discrimen, satis nobis absurdum uisum est. Quod non solum in minorum restitutionibus (quibus utilis annus incipit currere, ex quo uicesimifexti anni dies illuxerit) sed etiam in maiorum hoc idem adhiberi sancimus, ut hic pro utili anno memorata continuatio temporis obseruetur ad interponendam contestationem, finiendam que litem. Et quemadmodum omnis minor ætas excipitur in minorum restitutionibus: ita & in maiorum, tempus in quo Reipublicæ causa abfuerint, uel alijs legitimis causis, quæ ueteribus legibus enumeratæ sunt, fuerint occupati, omne excipiat: & sit non ab similibus in hac parte minorum & maiorum restitutio. Hæc uis regulæ exceptio prima hæc est: Nisi propter aliquam causam, ex qua in integrum restitutio decerni solet, intra quadriennium petitæ restitutio non sit. que exceptio approbatur uerbis d. l. ult. iam propositis hisce: Et quemadmodum omnis, &c. Concordat l. 1. C. eod. tt. his uerbis: In his in quibus læsus es, cum minor annis uiginti quinque es: toto militaris expeditionis tempore auxilium restitutionis postulare potes. Tempus enim post impletam minorem ætatem præstitutum, ex die missionis iuxta rationem iuris computari debet. Concordat l. 2. C. eod. tt. his uerbis: Si intra legitimam ætatem, uel ea impleta, nondum exacto tempore præstituto, pater tuus in fata concessit, tuq; ei hæres extitisti, & intra uiginti quinque annos, uel post eam ætatem intra id tempus, quod ad in integrum restitutionem defuncto supererat, nomen militiæ dedisti: præses prouinciæ causa cognita per in integrum restitutionem ex persona defuncti subueniri tibi prouidebit. Concordat item l. si intra. 3. C. eod. tt. his uerbis: Si intra annos, quibus in inte-

in integrum restitutionis auxilium indulgetur, constitutus es, uel eo tempore nomē militiæ dedisti, & expeditione occupatus es: continuato beneficio restitutionis per usucapionem, licet ante militiam suppleta sit, non patimur te dispendio rei familiaris affligi. Concordat item l. ex persona. 4. C. eod. tt. his uerbis: Ex persona fratrum, si tibi eorū quæ sita est successio, potes contra quem supplicis agere: non ignorans, quod si minores quinque; & uiginti annis militauerint fratres tui, atq; in militia defuncti sunt, in integrum restitutionis tempus eis non cesserit, sed omne ad successorem transmiserint. Altera propositæ regulæ exceptio est: Nisi propter errorem calculi in integrum restitutio petatur. hoc enim casu etiā post uiginti annos restitutio peti potest. que exceptio approbatur l. calcularij. 8. ff. de administr. rerū ad ciuitates pertinet. his uerbis: Calcularij erroris retractatio etiam post decennij aut uicennij tempora admittetur. Sed si gratiosè expunctæ dicentur: non retractabuntur. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi reipub. rationes sint. que replicatio approbatur l. in omnibus. 13. in fine. ff. de diuers. temp. præscript. his uerbis: Reipub. rationes subscriptæ & expunctæ aduersus eum quidem, qui administrauerit, ultra uiginti: aduersus uerò hæredē, ultra decē annos retractari non possunt. Plures propositæ regulæ exceptiones uide j. cap. 4. quæst. 12. & plura de regula proposita uide j. cap. 5. quæst. 7.

VI. ADIUNCTA ET EVENTUS IN INTEGRVM restitutio.

I. Regula: Causa cognita, in integrum restitutio decerni solet. que regula approbatur l. omnes. 3. ff. de in integr. restit. his uerbis: Omnes in integrum restitutiones causa cognita à Præatore permittuntur: scilicet ut iusticiam earum causarū examinet, an ueræ sint, quarum nomine singulis subuenitur.

II. Regula: De dilatione danda, proponitur l. petendæ. 6. C. de tempor. in integrum restitut. his uerbis: Petendæ in integrum restitutionis temporibus obseruatis, si dilatio ab actore petatur, quæ intra metas restitutionis ualeat arctari: eandem quocunq; flagitante causa cognita tribui oportebit. Sin uerò eiusmodi postulantur curricula, quæ intra spacium receptū angustiari non queunt (quippe si in consilio legitimi temporis petatur) & eius terminos prorogabunt: dilationem petitori denegari conueniet. In eius enim arbitrio fuerat, tūc inferre litigium, cum petita dilatio nis mora spacio superflite posset includi. Quod si defensio rei dilationis suffragium postulauerit: eandem adserta causa citra obstaculū temporis deferri sancimus. quia nequaquā steterat in ipsius potestate, quā-

do litigio pulsaretur. Dari igitur debet, etsi impetrata dimensio sese ultra temporis definitionem proferat: qua dilatione, si à reo impetratur, etiam actor in requirendis probationibus uti minimè prohibebitur.

III. Regula: Pendente lite in integrum restitutionis, omnia in suo statu esse debent. que regula approbatur l. unica. C. in integr. restitut. postulatæ, ne quid noui fiat, his uerbis: Postulata in integrum restitutione, omnia in suo statu esse debere, donec res finiatur, perspicui iuris est: idq; curabitur ad cuius partes ea res pertinet.

III. Regula: Non uidetur re exclusus, in integrum restituendus. que regula approbatur l. nemo. 5. ff. de in integr. restitut. his uerbis: Nemo uidetur re exclusus, quem Prætor in integrum restitutum se pollicetur.

V. Regula: In integrum restitutus omnia quæ accipit, restituere tenetur. que regula approbatur l. unica. C. de reputationib. que sunt in iudicio in integr. restitut. his uerbis: Qui restituitur in integrum, sicut in damno morari non debet, ita nec in lucro. Et ideo quidquid ad eum peruenit uel ex emptione, uel ex uenditione, uel ex alio contractu: hoc debet restituere. Sed etsi intercessor minor uiginti quinque annis interuenierit, in ueterem debitorem restitui debet actio. Sed & cum minor adijt hereditatem, & restituitur: mox quidquid ad eum ex hereditate peruenerit, debet præstare. Verum & si quid dolo eius factū est, hoc eum præstare conuenit. Plura de regula proposita uide j. cap. 4. quæst. 14. Hæc de in integrum restitutionibus in genere sint dicta. Sed & plura earum generalia præcepta uide j. cap. 5. Nunc de singulis restitutionum causis in specie agendum.

DE EO QVOD METUS CAUSA GESTVM EST. Cap. II.

PRIMO: Verba edicti quo hæc introducitur actio, proponuntur l. 1. ff. quod metus causa, hæc: Ait Prætor, Quod metus causa gestum erit, ratum non habebit. Olim ita dicebatur: Quod ui metusue causa. Vis enim fiebat mentio, propter necessitatem impostam contrariam uoluntati: metus autē, propter instans uel futuri periculi causa metis trepidatione. Sed postea detracta est uis mentio: quia quodcunq; ui atroci fit, id metu quoq; fieri uideretur.

II. GENVS HVIVS actionis.

Arbitraria est actio. que regula approbatur Inst. de actionibus. §. præterea. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 4. quæst. 2. diuis. 8. Concordat l. item si cum. 14. §. hæc autem actio. ff. quod metus causa. cuius uerba uide j. quæst. 6. reg. 4. except. 1.

I. Causa, & quidem generalis est: Si quid ui metusue causa factum sit, per hanc actionem rescinditur. quae causa approbatur uerbis edicti paulo superius propositis. Concordat l. continet. 3. in prim. ff. eod. tit. quod metus causa, his uerbis: Continet haec clausula & uim, & metum: & si quis ui compulsus aliquid fecit, per hoc edictum restituitur. Concordat item l. ult. C. de his quae ui metusue causa, his uerbis: Venditiones, donationes, transactiones, quae per potentiam extortae sunt, praecipimus infirmari. Concordat item l. illicitas. 6. in prim. ff. de officio praesidis, hisce uerbis: Illicitas exactiones, & uiolentia factas uel extortas metu uenditiones & cautiones uel sine precij numeratione, prohibeat Praeses prouinciae. Declaratur causa proposita definitione uis & metus, l. i. ff. quod metus causa. cuius uerba uide s. eod. cap. in prim. Concordat l. 2. ff. eod. tit. his uerbis: Vis est maioris rei impetus, qui repelli non potest. Huius causae exempla proponuntur in causis sequentibus.

II. Causa: Si metus causa quid uenditit. Haec causa specialis, praeterquam quod approbatur uerbis d. l. 6. & d. l. ult. iam propositus, approbatur etiam l. non est uerisimile. 23. ff. si iusto. ff. quod metus causa, his uerbis: Si iusto metu perterritus cognitione iudicis, ad quem ut uinctus iret potes aduersarius minabatur, id quod habere licebat compulsus uenditit: res suae aequitati per praesidem prouinciae restituitur.

III. Causa: Si dos metu promissa sit. Haec causa approbatur l. si mulier. 21. ff. si dos. ff. d. tit. his uerbis: Si dos metu promissa sit, non puto necesse obligationem: quia est uerisimile, nec talem promissionem dotis ullam esse.

III. Causa: Si metu coactus a contractu recesserit. Haec causa approbatur d. l. 21. ff. si metu, his uerbis: Si metu coactus sim ab emptione uel locatione discedere: uidendum est, an nihil sit actum, & antiqua obligatio remaneat: an hoc simile sit acceptilationi, quia nulla bonae fidei obligatione possumus niti, cum finita sit, dum amittitur? Et magis est, ut similis species acceptilationis sit: & ideo Praetoria nascatur.

V. Causa: Si metu coactus haereditatem adijt. Haec causa approbatur d. l. 21. ff. penult. his uerbis: Si metu coactus a dii haereditate, puto me haereditatem effici: quia quamuis, si liberum esset, noluissem: tamen coactus uolui. Sed per praetorem restituentus sum, ut abstinerem mihi potestas tribuatur.

VI. Causa: Si metu coactus haereditatem repudiavit. Haec causa approbatur d. l. 21. ff. ult. his uerbis: Si coactus haereditatem repudiam, duplici uia Praetor mihi succurrit: aut utiles actiones quasi haereditando, aut actione Quod metus causa praestando: ut quam uiam ego elegero, haec mihi pateat.

VII. Causa: Si quis metu coactus seruum manumissit, uel aedificium deposuit. Haec duplex causa approbatur l. metum autem. 9. ff. idem Pomponius. ff. quod metus causa, his uerbis: Pomponius scribit, quosdam bene putare, etiam serui manumissionem, uel aedificij depositionem, quam quis coactus fecit, ad restitutionem huius edicti porrigendam.

VIII. Causa: Si metu coactus indebitum soluit, uel canit. Haec causa approbatur l. ult. ff. si fenerator. ff. d. tit. his uerbis: Si fenerator inciuiliter custodiendo athletam, & a certaminibus prohibendo, cauere compulerit ultra quantitatem pecuniae debitae: his probatis, competens iudex rem suae aequitati restitui decernet. Concordat d. l. ult. ff. si quis quod. cuius uerba uide 7. exc. 14. repl. 1. item concordat l. item si. 14. ff. penult. ff. d. tit. cuius uerba uide 7. quest. 6. reg. 6.

IX. Causa: Si quis in meo solo per uim aedificet. Haec causa approbatur d. l. 9. ff. idem ait. ff. quod metus causa, his uerbis: Pomponius ait, si forte adhibita manu in meo solo per uim aedificet, & interdictum Quod ui aut clam, & hoc edictum locum habere: scilicet quoniam metu patior id te facere.

X. Causa: Si metu coactus possessionem alij tradiderit. Haec causa approbatur d. ff. idem ait, his uerbis: Si per uim tibi possessionem tradidero: dicit Pomponius, huic edicto locum esse.

XI. Causa: Si metu causa fundum reliquerit. Haec causa approbatur simul & distinguitur d. l. 9. ff. 2. cuius uerba cum concordantibus uide s. lib. 23. cap. 11. quest. 4. causa 7. except. 1.

XII. Causa: Si metu coactus quis canit. Haec causa approbatur l. si donationis. 7. C. de his quae ui metusue causa, his uerbis: Si donationis, uel transactionis, uel stipulationis, uel cuiuscumque alterius contractus obligationis confectum instrumentum, metu mortis, uel cruciatu corporis extortum, uel capitales minas pertimescendo, a dito praeside prouinciae, probare poteris: hoc ratum haberi secundum edicti formam non patietur. Concordat l. non est uerisimile. 23. ff. si fenerator. ff. quod metus causa. cuius uerba uide s. causa 8. Huius causae exceptio haec est: Nisi debitum cautum sit. Haec exceptio approbatur exemplo pignoris metu causa dati, l. cum te. 4. C. de pignore & hypoth. cuius uerba uide s. lib. 23. cap. 11. quest. 4. except. 20.

XIII. Causa: Si quis coactus iurat. Haec causa approbatur l. 1. ff. fin. cum lege sequente. ff. de alioribus, his uerbis: Praetor ait, in eum qui alicuius ludendae causa uim intulerit, utique quae res erit, animaduertam. Haec clausula pertinet ad animaduersionem eius qui compulsiuoludere, ut aut multa mulctetur, aut in latumias uel in uincula publica detur. Solent enim quidam & ad lufum cogere, uel ab initio, uel uictum dum reuinent.

XIII. Causa: Si in carcerem detruso uel custodito

dito quid est extortum. Haec causa approbatur l. penult. ff. quod metus causa, his uerbis: Qui in carcerem quem detrusit, ut aliquid ei extorqueret: quidquid ob hanc causam factum est, nullius momenti est. Concordat l. ult. ff. si fenerator. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. causa 8.

EXCEPTIONES PRAEDECEDENTIVM CAUSSARUM GENERALES.

I. Exceptio: Nisi meticolosus rem nullam frustra metuerit. Haec exceptio approbatur l. metum autem. 6. ff. quod metus causa, his uerbis: Metum non uani hominis, sed qui merito & in hominem constantissimum cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus. Concordat l. nec timore. 7. ff. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis meticolosus rem nullam frustra metuerit, per hoc edictum non restituitur: quoniam neque ui, neque metu factum est. Concordat item l. uani timoris. 14. ff. de reg. iuris, cuius uerba uide s. lib. 37. cap. 3. except. 16. repl. 2.

II. Exceptio: Nisi minus tatum, nullo facto interueniente, metuit. Haec exceptio approbatur l. metum. 9. C. de his quae ui metusue, his uerbis: Metum non iactationibus tantum, uel contestatione, sed atrocitate facti probari conuenit.

III. Exceptio: Nisi dignitate tantum aduersarij metuit, nullo alio actu interueniente. Haec exceptio approbatur l. ad inuidiam. 6. C. d. tit. his uerbis: Ad inuidiam alicui nocere nullam dignitatem oportet. Vnde intelligis, quod ad metum arguendum, per quem dicis initum esse contractum, senatoria dignitas aduersarij tui sola non est idonea. Huius exceptionis replicatio est: Nisi subditus magistratui uel officiali uendidit aliquid: hoc enim casu postea metu factam uenditionem asserens est audiendus. quae replicatio approbatur l. si per. 11. C. d. tit. his uerbis: Si per impressionem quis aliquem metuens, saltem in modico officio constitutum, rei suae in ea prouincia uel loco, ubi tale officium peragit, sub uenditionis titulo fecerit cessionem: & quod emptum fuit, reddatur, & nihilominus etiam pecuniae retineantur: simili poena seruanda, si qui uel coniugetis uel amici nominibus abutentes, praedam tamen sibi adquirunt. Plura de hac replicatione uide s. lib. 2. cap. 2. reg. 4. item lib. 11. cap. 13. reg. 36.

III. Exceptio: Nisi quis non metu, sed suspitione metu inferendi quid gesserit. Haec exceptio approbatur l. metu autem. 9. in prim. ff. quod metus causa, his uerbis: Metum praesentem accipere debemus, non suspitionem inferendi eius. Et ita Pomponius lib. XXXV III. scribit. Ait enim, metu accipiendum, si illatus est timor ab aliquo.

V. Exceptio: Nisi non sit magni malum, cuius metu quid gestum est. Haec exceptio approbatur l. metum. 5. ff. d. tit. his uerbis: Metum accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, sed maioris mali. Ait Iurisconsultus: Sed maioris mali. Quod hoc sit malum maius, cuius metu actionem propositam tribuat, definitur l. continet. 3. ff. fin. cum lege sequente. ff. d. tit.

cuius uerba uide 7. except. 14. Sed & declaratur exemplo l. isti quidem. 8. ff. quod si dederit. ff. d. tit. his uerbis: Quod si dederit, ne stuprum patiatuir seu mulier: hoc edictum locum habet: cum uiris bonis iste metus maior, quam mortis esse debeat. Aliud exemplum proponitur d. l. 8. ff. si is accipiat, his uerbis: Si is accipiat pecuniam, qui instrumenta status mei interuersurus est, nisi dem: non dubitatur quin maximo, &c.

VI. Exceptio: Nisi infamia metu uel uexationis quid sit gestum. Haec exceptio approbatur l. nec timorem. 7. in prim. ff. d. tit. his uerbis: Nec timorem infamiae hoc edicto contineri, Pedius dicit libro octauo: neque alicuius uexationis timorem per hoc edictum restitui.

VII. Exceptio: Nisi metu accusationis instituta uel institutenda quid gestum sit. Haec exceptio approbatur l. accusationis. 10. C. de his quae ui metusue, cuius uerba cum concordantibus uide s. libro 37. cap. 3. except. 16. repl. 5.

VIII. Exceptio: Nisi in crimine aliquo deprehensus metuat ne occidatur, uel prodatur. Haec exceptio reprobatur d. l. 7. ff. fin. cum lege sequente. ff. quod metus causa, his uerbis: Si quis in furto, uel in adulterio deprehensus, uel in alio flagitio: uel dedit aliquid, uel se obligauit: Pomponius lib. XXXV III. recte scribit, posse eum ad edictum hoc pertinere. timuit enim uel mortem, uel uincula. Quamquam non omnem adulterum uel furem licet occidere, nisi se telo defendat: sed potuerant uel non iure occidi, & ideo iustus fuit metus. Sed est ne prodatur ab eo qui deprehendit, alienauerit: succurrit ei per hoc edictum uidetur. quoniam si proditus esset, potuisset ea pati quae diximus. Paulus. Isti quidem & in legem Iuliam incidunt, qui quid pro comperto stupro acceperunt. Praetor tamen, ut restituant, interuenire debet. Nam & gestum est malo more: & Praetor non respicit, an adulter sit qui dedit: sed hoc solum quod hic accepit, metu mortis illato.

IX. Exceptio: Nisi ne ad ciuilia munera nominaretur metuens, gessit. Haec exceptio approbatur l. cum te. 8. C. de his quae metu causa, his uerbis: Cum te domus & horti uenditionem fecisse sub spe recipiendi, quod de frumento feceras, instrumentum, uel timore ne ad ciuilia munera nominareris, proponas, & rescindi uenditionem ueluti metu causa factam desideres: intelligis ad ratum non habendum contractum, metum huiusmodi prodesse non posse.

X. Exceptio: Nisi non damni accipiendi, sed lucri amittendi metu quid gessit. Haec exceptio approbatur exemplo iam proposito, his uerbis: Sub spe recipiendi, quod de frumento feceras, instrumentum, &c.

X. Exceptio: Nisi libertus metu, ne ob ingratitude suam in seruitutem retrahatur, quid gesserit. Haec exceptio approbatur l. si mulier. 21. in prim. ff. quod metus causa 4.

Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi is qui uim adhibuit, conueniatur: huic enim exceptio proposita non prodest. quæ replicatio approbatur l. 1. c. de his quæ ui metusue, his uerbis: Persecutionem eorum quæ ui uel furto ablata sunt, etiam si postea intercederint, integram esse, iure responsum est. Concordat d. l. 14. §. quod si homo. ibi: si autem ante, cuius uerba uide j. dupl. prox. Huius enim replicationis duplicatio hæc est: Nisi post condemnationem res interijt. quæ duplicatio approbatur d. §. quod si homo, his uerbis: Si homo sine dolo malo & culpa eius qui uim intulit, & condemnatus est, perijt: in hoc casu à rei condemnatione ideo relaxabitur (si intra tempora iudicati actionis moriatur) quia tripli pœna propter facinus satisfacere cogitur. Pro eo autem qui in fuga esse dicitur, cautio extorquenda est, quatenus & persequatur, & omnimodò eum restituat: & nihilominus in rem, uel ad exhibendum, uel si qua alia ei competit actio, ad eum recipiendum integra ei qui uim passus est, seruabitur. Ita tamen, ut si dominus eum quocunque modo receperit: qui ex stipulatione conuenitur, exceptione tutus fiat. Hæc si post condemnationem, si autem ante sententiam homo sine dolo malo & culpa mortuus fuerit: tenebitur, id quod ex uerbis edicti: neque ea res arbitrio iudicis restituatur. Ergo etsi in fuga sit seruus sine dolo malo & culpa eius cum quo agetur: cauendum est per iudicem, ut eum seruum persecutus reddat. Sed etsi non culpa eius cum quo agetur, obierit: si tamen peritura res non fuit, si metum non adhibuisset: tenebitur reus. Sic & in interdicto unde uis, uel quod ui aut clam, obseruatur. Itaque interdum hominis precium recipit, quanti eum uenditurus fuerat, si uim passus non esset. Planè propositæ duplicationis triplicatio prima hæc est: Nisi non intra tempora iudicati actionis res perierit, sed postea. hoc enim casu duplicatio proposita cessat. quæ triplicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Si intra tempora iudicati actionis moriatur. Quæ autem sint tempora iudicati actionis, dictum s. lib. 8. cap. 4. quæst. 3. reg. 2. Altera triplicatio est, quod nihilominus ad pœnam tripli reus teneatur. quæ triplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Ideo relaxabitur, quia tripli pœna propter facinus satisfacere cogitur. Tertia triplicatio est, quod nihilominus cauere teneatur de re uel seruo, qui est in fuga, persequendo & reddendo. quæ triplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Pro eo autem qui in fuga esse dicitur, &c. Quarta triplicatio est: Nisi res apud actorem interitura non fuisset. quæ triplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sed etsi non culpa eius cum quo agetur, &c. Hæc de prima replicatione. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi quoad id, ut caueat reus, se rem persecutum & restitutum, quæ

replicatio approbatur uerbis d. §. quod si homo, s. propositis hisce: Ergo etsi in fuga sit seruus sine dolo malo & culpa eius cum quo agetur: cauendum est per iudicem, ut eum seruum persecutus reddat. Concordat d. l. 14. §. aliquando, cuius uerba uide s. ead. except. in prim. Tertia replicatio est: Nisi dolo uel culpa rei conueni res perierit, quæ replicatio elicitur ex uerbis d. §. quod si homo, s. propositis hisce: Si homo sine dolo malo & culpa, &c. Concordat d. §. aliquando. Quarta replicatio est: Nisi reus ex re quæ perijt, locupletior sit factus. Hæc replicatio approbatur l. si ipsa. 18. ff. quod metus causa, his uerbis: Si ipsa res quæ ad alium peruenit, interijt: non esse locupletior dicens. Si uero in pecuniam aliam uel rem conuersa sit: nihil ultra querendum est, quis exitus sit: sed omnimodò locuples uidetur, licet postea depereat. Nam & Imperator Titus Antoninus Claudio Frontino de precijs rerum hæreditariarum rescriptit, ob id ipsum peti hæreditatem ab eo posse, quia licet res quæ in hæreditate fuerant, apud eum non sint: tamè precium earum locupletem eum uel sæpius mutata specie facièdo, perinde obliget, ac si corpora ipsa in eadè specie mansissent.

III. QVIBVS COMPETIT actio proposita?

Etiã heredibus datur actio proposita, quæ regula approbatur l. item si cum. 14. §. post annum, in fine. ff. quod metus causa, cuius uerba uide j. quæst. 7. in fine. Concordat l. quod diximus. 16. §. hæc actio. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. quæst. prox. reg. 3. except. 1.

V. ADVERSVS QVOS ACTIO proposita competit?

I. Regula, De eo qui uim adhibuit. Hic proposita actione tenetur, quamuis res ad alium peruenierit. quæ regula approbatur d. l. 14. §. Pedius, his uerbis: Pedius lib. VII. scribit, arbitriū iudicis in restituenda re tale esse, ut eum quidè qui uim admittit, iubeat restituere, etiam si ad aliū res peruenit: eum autè ad quem peruenit, etiam si alius metum fecit. Nam in alterius præmiū uerti alienum metum non oportet.

II. Regula, De eo ad quem res peruenit. Hic quoque actione proposita tenetur, quamuis alius metum intulerit. quæ regula approbatur uerbis iam propositis hisce: Eum autem ad quem peruenit, &c. Concordat d. l. 14. §. in hac, cuius uerba cum alijs concordantibus uide s. quæst. 3. except. 16. Huius regule exceptio prima hæc esse uidetur: Nisi is ad quem res peruenit, bonæ fidei sit possessor. Hæc exceptio reprobat d. l. 14. §. unde quidam, his uerbis: Quidam putant, bonæ fidei emptorem ab eo qui uim intulit, comparantem non teneri: nec eum qui dono accepit, uel cui res legata est. Sed rectissimè Iuliano uidetur, etiam hos teneri: ne metus quem passus sum, mihi captiosus sit. Altera exceptio est: Nisi is ad quem res peruenit,

etiam

eam usuceperit. Hæc exceptio approbatur l. si ui. 3. in fine. C. de his quæ ui metusue, his uerbis: Si ui uel metu fundū auus tuus distrahere coactus est: etiam si maximè emptor eum alij uendidit, si tamè tu auctore hæres extitisti: ut tibi reddito te precio restituatur, postquàm placuit in rem actionem quoque dari, secundum formam perpetui edicti adito Præfide prouinciae poteris postulare: si modò qui secundo loco cõparauit, longæ possessionis præscriptione non fuerit munitus. Tertia exceptio est: Nisi ab eo ad quem peruenit, res sit consumpta. Hæc exceptio reprobat l. uideamus. 17. ff. quod metus causa, cuius uerba uide j. reg. prox. except. 1. Quarta exceptio est: Nisi res perierit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur s. quæst. 3. except. 27.

III. Regula, De hæredibus eius qui uim admittit. Aduersus hos regulariter quidem actio proposita non competit. Cuius tamen regule exceptio prima hæc est: Nisi eatenus, quatenus ad eos peruenit, quæ exceptio approbatur l. quod diximus. 16. §. fin. ff. quod metus causa, his uerbis: Hæc actio hæredi ceterisque successoribus datur: quoniam rei habet persecutionem. In hæredem autem & ceteros in id quod ad eos peruenit, datur. non immeritò: licet enim pœna ad hæredem non transit: attamen quod turpiter uel scelere questum est (ut est rescriptum) ad compendium hæredis non debet pertinere. Huius exceptionis replicatio est: Nisi res ab hærede sit consumpta. Hæc replicatio reprobat l. uideamus. 17. ff. d. tit. his uerbis: Videamus, si hæres ad quem aliquid peruenit, consumpsit quod peruenit, an desinat teneri: an uerò sufficiat semel peruenisse? & si consumpto eo decesserit, utrum aduersus hæredem eius omnimodò competat hæc actio, quoniam hæreditariam suscepit obligationem: an non sit danda, quoniam ad secundum hæredem nihil peruenit? Et melius est, omnimodò competere in hæredem heredis actionem. Sufficit enim semel peruenisse ad proximum hæredem, & quod perpetua actio esse cœpit. Alioquin dicendum erit, nec ipsum qui cõsumpsit quod ad eum peruenit, teneri. Altera propositæ regule exceptio est: Nisi aliquid ad defunctum ex metu illato peruenit, quo hæreditas eius locupletior facta est. hoc enim casu hæres tenetur. quæ exceptio approbatur l. quantum. 20. §. idem est. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. quæst. 6. reg. 8. Tertia exceptio est: Nisi defunctus per uim debito sit liberatus. hoc enim casu eius quoque hæres tenetur, quãuis nihil ad eum peruenit. quæ exceptio approbatur d. l. 20. in fine.

III. Regula, De hærede hæredis. Hic quoque tenetur, quamuis ad eum nihil peruenierit, si modò ad hæredem defunctum aliquid peruenit. Quæ regula approbatur uerbis d. l. 17. §. reg. prox. except. 1. replic. 1. propositis.

V. Regula: Si factò debitoris fideiussores liberati

sunt, etiam aduersus fideiussores actio competit. quæ regula approbatur l. illud. 10. in prim. ff. quod metus causa, his uerbis: Illud uerum est, si ex facto debitoris metum adhibentis fideiussores acceptilatione liberati sint: etiam aduersus fideiussores agi posse, ut se reponant in obligationem. Huius regule exceptio hæc est: Nisi quoad rei principalis obligationem: ad eam enim restituendã non tenetur fideiussor. quæ exceptio approbatur l. si quis. 11. ff. d. tit. his uerbis: Si quis alius sine malicia fideiussoris, ut fideiussori acceptio fieret, uim fecit: non tenebitur fideiussor, ut rei quoque obligationem restituat.

V. I. Regula: Si fideiussor per uim liberatus est, etiam aduersus reum principalem actio proposita competit. quæ regula approbatur l. metum. 9. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Cum hæc actio in rem sit scripta, nec personam uim faciētis coerceat, sed aduersus omnes restitui uelit, quod metus causa factum est: non immeritò Iulianus à Marcello notatus est scribens, si fideiussor uim intulit, ut accepto liberaretur, in reum non esse instituentem actionem, sed fideiussorem (nisi aduersus reū quoque actionem restituat) debere in quadruplum condemnari. Sed est uerius quod Marcellus notat, etiã aduersus reum competere hanc actionem: cum in rem sit scripta.

V. II. Regula, De domino serui uim inferentis, proponitur l. quod diximus. 16. §. 1. ff. quod metus causa, cuius uerba uide s. quæst. 3. except. 25. repl. 2.

VI. QUID VENIAT IN actione proposita?

I. Regula: Venit in hanc actionem, ut id quod metus causa gestum est, in integrum restituatur. quæ regula approbatur l. metum. 9. §. ex hoc edicto. ff. quod metus causa, his uerbis: Ex hoc edicto restitutio facièda est in integrum officio iudicis: id est, ut si per uim res tradita sit, retradatur, & de dolo (sicut dictum est) repromittatur, ne forte deterior res sit facta. Et si acceptilatione liberatio interuenierit, restituenda erit in pristinum statum obligatio: usque ad eò, ut Iulianus scribat lib. III. si pecunia quæ debita fuit, accepto per uim facta sit: nisi uel soluator, uel restituta obligatione iudicij accipiat: in quadruplum eum condemnandum. Sed etsi per uim stipulanti promisero, stipulatio accepto facièda erit. Sed etsi usufructus uel seruitutes amissæ sunt, restituendæ erunt. At iurisconsultus: Sicut dictum est. Scilicet ead. l. 9. §. item Iulianus, cuius uerba uide j. reg. prox. At insuper: Etsi acceptilatione liberatio interuenierit, restituenda erit in pristinum statum obligatio. Huic concordat l. illud uerum. 10. §. si metu. ff. eod. tit. his uerbis: Si metu à te coactus acceptam tibi stipulationem fecerim: arbitrato iudicis, apud quem ex hoc edicto agitur, non solum illud continetur, ut in tua

III persona

persona redintegretur obligatio: sed ut fideiufiores quoq; uel eosdem, uel alios non minus idoneos, adhibeas: præterea ut & pignora quæ dederas, in eadem causa restituas. Ait deniq; in d. §. ex hoc dicto, Vlpianus: Sed et si per uim stipulanti promiseris, stipulatio acceptofacienda erit. Huic concordat litem si cum. 14. §. Labeo ait, his uerbis: Labeo ait, si quis per metum reus sit constitutus, & fideiuflorem nolentem dederit: & ipse & fideiufsor liberatur. Si solus fideiufsor metu accessit, non etiam reus: solus fideiufsor liberabitur. Concordat item d. l. 14. §. si quis per uim, his uerbis: Si quis per uim liti promittendo, postea fideiuflorem adhibeat, quoq; liberatur.

II. Regula: Venit etiam in hanc actionem, ut reus de dolo repromittat. quæ regula approbatur l. metum. 9. §. item Iulianus, ff. quod metus causa, his uerbis: Iulianus lib. 111. Digestor. putat, eum cui res metus causa tradita est, non solum reddere, uerum etiam de dolo repromittere debere. Concordat d. l. 9. §. ex hoc, cuius uerba uide §. reg. prox. in prim.

III. Regula: De partu ancillarum, foetu pecorum, de fructibus & omni causa restituendis, proponitur l. sed et. 12. in prim. ff. quod metus causa, his uerbis: Et partus ancillarum, & foetus pecorum, & fructus restitui, & omnem causam oportet: nec solum eos qui percepti sunt, uerum si plus ego percipere potui, & per metum impeditus sum: hos quoq; præstabit. Concordat l. uideamus. 38. §. item si ui. ff. de usuris & fructibus. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 10. quæst. 1. except. 1. repl. 9. Huius regule exceptio uidetur: Nisi quis non summ, sed alienum fundum per uim tradiderit. Sed hæc exceptio reprobatu r. l. si mulier. 21. §. qui possessionem. ff. quod metus causa, cuius uerba uide §. reg. 6.

III. Regula: De pœna quadrupli. Venit quoq; in actionem propositam pœna quadrupli, quæ regula approbatur litem si cum. 14. §. 1. ff. quod metus causa, his uerbis: Si quis non restituat, in quadruplum iudicium in eum pollicetur. Quadruplatur autem omne, quodcunq; restitui oportuit. Satis enim clementer cum reo Prætor egit, ut daret ei restituendi facultatem, si uult pœnam euitare. Concordat d. l. 14. §. hæc autem actio. cuius uerba uide §. except. prox. item concordat l. metum. 9. §. ex hoc dicto, ibi: uide ad d. ff. eod. it. cuius uerba uide §. reg. 1. in prim. Planè regule huius exceptio prima hæc est: Nisi ante sententiam reus quod debet, restituerit. quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hinc: Satis enim clementer cum reo Prætor egit, ut daret ei restituendi facultatem, si uult pœnam euitare. Concordat d. l. 14. §. hæc autem actio, his uerbis: Hæc actio cum arbitraria sit, habet reus licentiam ab arbitrio dato usq; ad sententiam restitutionem (secundum quod supra diximus) rei facere. Quod si non fecerit, iure meritoq; quadrupli

condemnationem patietur. Concordat item d. l. 14. §. in hac actione, in fine. cuius uerba uide §. quæst. 3. except. 1. 6. Ex his patet, proposita actione non delictum uim inferentis, sed contumaciam non restituentis puniri. Altera exceptio est: Nisi annus à uilata excefferit. hoc enim casu non amplius in quadruplum, sed in simplum est actio. quæ exceptio approbatur per ea quæ proponuntur §. quæst. prox. except. 2.

V. Regula: In quadruplo inest quoq; rei persecutio. quæ regula approbatur d. l. 14. §. quatenus autem, his uerbis: Quatenus diximus quadruplo simplum inesse, sic hoc disponendum est, ut in condemnatione quadrupli res quidem omnimodò contineatur, & eius restitutio fiat pœna autem usq; ad triplum præstetur. Ait Iurisconsultus: Quatenus diximus. Scilicet d. l. 14. §. sed et si quis per uim, ibi: cum in quadruplo. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. except. 1. 6. repl. 3.

VI. Regula: Quid quadruplandi, definitur d. l. 14. §. quadruplatur, his uerbis: Quadruplatur autem id, quanti ea res erit, cum fructibus & omni causa. Concordat d. l. 14. §. 1. uerbis §. propositis hinc: Quadruplatur autem omne, quodcunq; restitui oportuit. Concordat item d. l. 14. §. penult. his uerbis: Iulianus ait, quod interest, quadruplari solum. Et ideo eum qui ex causa fideicommissi quadraginta debebat, si trecenta promiserit per uim, & soluerit: ducentorum sexaginta quadruplum consecuturum. In his enim cum effectu uim passus est. Concordat item l. si mulier. 21. §. qui possessionem. ff. eod. it. his uerbis: Qui possessionem non sui fundi tradidit, non quanti fundus est, sed quanti possessio, eius quadruplum uel simplum consequetur. æstimatur enim quod restitui oportet, id est, quod abest. Abest autem nuda possessio cum suis fructibus. quod & Pomponius scribit.

VII. Regula: In hac actione etiam in litem iuratur. quæ regula approbatur l. arbitrio. 18. in prim. ff. de dolo malo. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 7. reg. 2.

VIII. Regula: Acstimatio eius quod ad hæredem peruenit, ad litem contestate tempus redigitur. quæ regula approbatur teste glossa l. quantum. 20. ff. quod metus causa, his uerbis: Quantum ad hæredem peruenit, litem contestate tempore spectabitur, si modò certum sit aliquid peruenisse. Id est, et si in ipsius qui uim intulit, corpus patrimonij sic peruenit aliquid, ut certum sit ad hæredem perueniturum. Idem, si debitor liberatus est.

VII. QVAMDIV COMPETIT actio proposita?

Annalis est actio. quæ regula approbatur simul et distinguitur l. si per uim. 4. C. de his que ui metusue, his uerbis: Si per uim, uel metum mortis, aut cruciatu corporis, uenditio uobis extorta est, & non postea eam consensu corroborastis: iuxta formam perpetui edicti intra annum quidem

quidem agentes (quo experiundi potestas est) si res non restituatur: quadrupli condemnationem referetis, scilicet reddito à uobis precio. Post annu uerò causa cognita, eadem actio in simpli permittitur. Quæ causa cognitio eò pertinet, ut ita demum decernatur, si alia actio non sit. Concordat litem si cum. 14. §. post annum, ibi: sanè. ff. quod metus causa. cuius uerba uide §. except. 2. repl. 1. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi experiundi potestatem actor non habuerit. Quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hinc: Quo experiundi potestas est. Altera exceptio est: Nisi in simplum, non quadruplum agatur: hoc enim casu annalis prescriptio non obstat. Quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hinc: Post annum uerò causa cognita, eadē actio in simplum permittitur. Concordat d. l. 14. §. post annum. cuius uerba uide §. repl. prox. Concordat l. quod autem. 19. §. eod. it. his uerbis: Quod in hæredem pollicetur a sionem Proconsul, quatenus ad eum peruenerit: intelligendum est ad perpetuū dandam actionem pertinere. Concordat item l. si mulier. 21. §. quod metus. ff. d. it. his uerbis: Quod metus causa gestum erit, nullo tempore Prætor ratum habebit. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi alia actio competat. Quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 4. §. propositis hinc: Quæ causa cognitio eò pertinet, ut ita demum decernatur, si alia actio non sit. Concordat d. §. post annum, his uerbis: Post annu in simplum actionem pollicetur: sed non semper, sed causa cognita. In causæ autem cognitione uersatur, ut si actio non sit, tunc hæc detur. Et sanè cum per metum facta iniuria anno quidem utili exoleuerit: idonea causa esse debet, ut post annum actio hæc dari debeat. Alia autem actio esse sic potest: si is cui uis admissa est, decesserit: hæres eius habet hæreditatis petitionem: quoniã pro possessore qui uim intulit, possidet. Propter quod hæredi non erit Quod metus causa actio: quãuis si annus largiretur, etiam hæres in quadruplum experiri possit. Ideo autē successoribus datur, quoniã & rei habet persecutionem.

VIII. ADIUNCTA, SEV de probationibus.

Metus in hac actione non presumitur, ideoq; probandus. Quæ regula approbatur l. ult. in prim. ff. quod metus causa, his uerbis: Non est uerisimile, compulsum in urbe iniquè indebitum soluisse eum, qui claram dignitatem se habere prætendat: cum potueritis ius publicum inuocare, & adire aliquē potestate præditu, qui utiq; uim eum pari prohibuisset. sed huiusmodi presumptioni debet apertissimas probationes uiolentiæ opponere. Concordat l. metum. 9. C. de his que ui metusue. cuius uerba uide §. quæst. 3. except. 2. Planè huius regule exceptio uidetur talis: Nisi aduersarius in dignitate positus sit. Sed hæc

exceptio reprobatu r. ad inuidiã. 6. C. eod. it. cuius uerba uide d. quæst. 3. except. 3.

IX. ADFINIA REMEDIA.

Si ad id quod metus causa gestum est, rescindendum agatur: regulariter quidē actio proposita, non alia competit. Cuius regule exceptio prima hæc est: Nisi de dolo actio. Quæ exceptio approbatur litem si cum. 14. §. eum qui. ff. quod metus causa, cuius uerba uide §. quæst. 3. except. 2. Altera exceptio est: Nisi in re actio. Quæ exceptio approbatur l. metum. 9. §. uolenti. ff. d. it. his uerbis: Volenti datur & in rem a sio, & in personã, rescissa acceptilatione uel alia liberatione. Concordat l. si ui. 3. ibi: postquã placuit. C. de his que ui metusue. cuius uerba uide §. quæst. 5. reg. 2. exc. 2. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi actor actione Quod metus causa agens, quadruplum sit consecutus. Quæ replicatio approbatur d. l. 9. §. licet, his uerbis: Licet etiam in rem a sionē dandam existimemus, quia res in bonis eius est qui uim passus est: uerum non sine ratione dicitur, si in quadrupli quis egerit, finiri in re a sione: uel contra. Tertia exceptio est: Nisi pristina actio per uim sublata. Hæc exceptio approbatur uerbis d. §. uolenti, §. propositis hinc: Et in personã, rescissa acceptilatione uel alia liberatione. Concordat l. si mulier. 21. §. fin. ff. eod. it. cuius uerba uide §. quæst. 3. caus. 6. Quarta exceptio est: Nisi res non sit per se: hoc enim casu uim passio etiã exceptio datur. Quæ exceptio approbatur l. metum. 9. §. sed quod Prætor. ff. quod metus causa, cuius uerba uide §. quæst. 3. except. 2. De hac exceptione uide §. lib. 37. cap. 3. exc. 16. Quinta exceptio est: Nisi is qui per uim rem suam tradidit, mortuus sit: hoc enim casu hæredi eius petitio hæreditatis cõpetit. Quæ exceptio approbatur litem si cum. 14. §. post annu. ff. d. it. cuius uerba uide §. quæst. 7. except. 2. repl. 1. Sexta exceptio est: Nisi quis per uim in alieno solo edificet: hoc enim casu etiã interdicitur Quod ui aut clam competit. Quæ exceptio approbatur d. l. 9. §. idē ait. ff. quod metus causa, cuius uerba uide §. quæst. 3. causa 9. Septima exceptio est: Nisi quis uim adhibuerit debitori suo, ut solueret: hoc enim casu actio proposita non cõpetit, sed lex Iulia de ui. Quæ exceptio approbatur l. sed et partus. 12. §. fin. ff. quod metus causa, cuius uerba uide d. quæst. 3. except. 18. Octaua exceptio est: Nisi quis per uim ad ludendū sit coactus: hoc enim casu edictu competit de aleatorib. l. 1. §. fin. cum lege sequente. ff. de aleatorib. cuius uerba uide d. quæst. 3. causa 13. Nona exceptio uidetur: Nisi quis per uim metus causa rem suã tradiderit: hoc enim casu furti etiã actio uidetur competere. Sed hæc exceptio reprobatu r. d. l. 14. §. qui uim. ff. quod metus causa, cuius uerba uide §. lib. 46. cap. 3. quæst. 2. except. gener. 16. Decima exceptio est: Nisi quis in adulterio deprehensus quid dedit, ne proderetur: hic enim qui accepit, etiã lege Iulia de adulterijs tenetur. Quæ exceptio approbatur l. si. 8. in prim. ff. d. it. cuius uerba uide §. quæst. 3. except. 8. Undecima exceptio est: Nisi serui metum intulerint: hoc enim casu etiam noxalis contra dominu actio est. Quæ exceptio approbatur l. quod diximus. 16. §. 1. ff. eod. it.

uide 7. except. gener. 21. Altera replicatio est: Nisi ex necessitate condemnatus minoris defensionem suscepit, ut puta tutor uel curator. Hæc replicatio approbatur l. ult. C. si aduersus rem iudicatam, his uerbis: In rem pupilli uel adulti contra tutores seu curatores à præside lata sententia, restitutionis auxilium non minus, quàm si quid aduersus eos fuisset statutum, implorare minores posse constat. Quarta exceptio est: Nisi pro libertate sententia sit lata. Hæc exceptio approbatur l. ult. C. si aduersus libertatem, his uerbis: In iudicio de liberali causa sententiam pro libertate latam, ne quidem prærogatiua minoris ætatis sine appellatione posse rescindi, ambigi nõ potest. Concordat l. illud sciendum. 9. ff. de appellationib. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 2. reg. 2. except. 1. Sed & plura de exceptione propofita uide 7. except. gener. 4. Planè si contra minorem, tutorem uel curatorem non habentem, iudicatum sit ipso iure non ualet sententia sine restitutionis ope. de qua re uide §. lib. 8. cap. 3. except. 7.

XVIIII. Causa: Si minor damnosam hereditatem adiit. Hæc causa approbatur l. ait prætor. 7. §. sed et si. ff. de minorib. 25. annis, hisce uerbis: Si hæreditatem minor adit minus lucrosam: succurritur ei, ut se possit abstinere. nam & hic captus est. Idem & in bonorum possessione, uel alia successione. Concordat l. 1. C. si se abstinit, his uerbis: Si uos paternæ hereditati non miscuistis, ob eam rem testificatio necessaria non fuit: cum fides ueritatis uerborum adminicula non desideret. Quod si pro hærede gestistis, uel bonorum possessione accepistis: propter ætatem, cui subueniri solet, in integrum restitutionis auxilium accipere debetis. Huius cause exceptio prima hæc est: Nisi necessarius hæres contra aditionem in integrum se restitui petat. Hæc exceptio reprobat d. l. 7. §. non solum, his uerbis: Non solum filius qui se miscuit paternæ hereditati, sed et si aliquis sit ex necessarijs minor annis: simili modo restitutionem impetrabit: ueluti si seruus sit cum libertate institutus: dicendum enim erit, si se miscuit, posse ei subueniri ætatis beneficio, ut habeat bonorum suorum separationem. Altera exceptio est: Nisi minor antea aduersus repudiationem hereditatis in integrum sit restitutus. Et hæc exceptio iure quidem antiquo reprobat d. l. 7. §. restitutus, his uerbis: Restitutus ut se hereditati miscueat, uel ut eam adeat, quam repudiavit: rursus restitui poterit, ut se abstineat. Et hoc rescriptum & responsum est. Planè iure nouo exceptio propofita approbatur l. cum non solum. 8. §. si uero pater, in fin. C. de bonis quæ liberis. cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 13. except. 14. repl. 3. Tertia exceptio est: Nisi pater qui filij nomine adiit hereditatem, in integrum restitui petat. Hæc exceptio approbatur d. l. 8. §. ubi autem puerilis. ibi: patrem autem, his uerbis: Vbi puerilis ætas patri licentiam præstat, etiam sine consensu filij hereditatem eius

nomine adire: si hoc fecerit pater, damus quidem filio in integrum restitutionem, postquam patria potestate fuerit liberatus, uel adoleuerit. Patrem autem oneribus hæreditarijs (licet nomine filij adiit) modis omnibus alligamus. Quare enim talem hereditatem adiit, quam nec ipse nunc, nec filius idoneam sibi esse hereditatem existimat? Quarta exceptio est: Nisi post aditionem demum hereditas ceperit esse damnosa. Hæc exceptio approbatur l. uerum. 11. §. si locuplet. ff. de minorib. 25. annis, hisce uerbis: Si locupletus hæres extiterit, & subito hereditas lapsa sit (puta prædia fuerunt quæ chasmate perierint, infulæ exusta sunt, serui fugerunt aut decesserunt) Iulianus quidem libro XXXVI. sic loquitur, quasi possit minor in integrum restitui. Marcellus autem apud Iulianum notat, cessare in integrum restitutionem. Neq; enim ætatis lubrico captum esse, adeundo locupletem hereditatem: & quod fato contigit, cuius patrifamilias (quamuis diligentissimo) posse contingere. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi ex uicio antecedente hereditas ceperit esse damnosa, & multæ res in ea fuerint mortales. Hæc replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Sed hæc res adferre potest restitutionem minoris, si adiit hereditatem, in qua res erant multæ mortales, uel prædia urbana ruinosa, res autem alienum graue: quod non prospexit posse euenire, ut demoriantur mæcipia, prædia ruant: uel quod non citò distraxerit hæc, quæ multis casibus obnoxia sunt.

XX. Causa: Si minor hereditatem idoneam repudiavit, uel non intra tempus legitimum adiit. Hæc causa approbatur l. 2. C. si se abstinit hereditate, his uerbis: Si cum aui tui testamento te hæredem reliquissent, hereditates eorum non adijstis: liberum tibi est, repudiata paterna successione, per in integrum restitutionis auxilium, quo te ætatis iure dicis esse munitam, hereditatem parentum tuorum (licet antea non adijstis) nunc obtinere. Concordat l. 1. C. si ut omiffam hereditatem, & c. his uerbis: Minores uiginti quinque annis non tantum in his quæ ex bonis proprijs amiferunt, uerum etiam si hereditatem sibi delatam non adierint, posse in integrum restitutionem postulare, iam dudum placuit. Concordat item l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Ad bonorum possessionem in paternis rebus omiffam, minores in integrum restitutionis beneficio admitti, iam pridem placuit. Restitui autè decreto, bona quæ habuerunt mortis tempore patris, debent conferre. Item concordat l. cum non solum. 8. §. si uero pater. C. de bonis quæ liberis. cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 13. except. 14. repl. 3. Huius cause exceptio prima hæc est: Nisi hereditas distracta sit, & non omnia adhuc integra. Hæc exceptio approbatur l. quod

l. quod si minor. 24. §. Scæuola. ff. de minorib. 25. annis, hisce uerbis: Scæuola noster aiebat, si quis iuuenili leuitate ductus omiserit uel repudiauerit hereditatem, uel bonorum possessionem: siquidem omnia integra sint, omnimodò audiendum esse. Si uero iam distracta hereditate, & negocijs finitis, ad paratam pecuniam laboribus substitui ueniat: repellendum, multoque parcius ex hac causa hæredem minoris restituendum esse. Altera exceptio uidetur: Nisi minor quinque liberos habeat. Hæc exceptio reprobat l. 2. C. de in integr. restit. minor. his uerbis: Eo tempore quo foror tua auxilio ætatis iuuabatur, si patris intestati bonorum possessionem accipere debuit: licet quinque filios superstitios habuerit, non tamen ideo minus ad edicti prærogatiuam pertinet: scilicet si nunc per ætatem beneficium restitutionis largitur. Tertia exceptio est: Nisi antea minor aduersus aditionem in integrum restitutionem petierit. Hæc exceptio approbatur d. l. 8. §. non autem filio. C. de bonis quæ liberis. cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 13. except. 14. repl. 15. dupl. 1.

XXI. Causa: Si cum minor ita hæres institutus esset, si à patre intra certum tempus emancipatus esset, patri id nõ indicauit. Hæc causa approbatur l. deniq; 3. §. et si hæres. ff. de minorib. 25. annis, hisce uerbis: Si hæres sit institutus, si à patre in diebus centum emancipatus sit: moxq; patrem debuerit certiorare, nec fecerit: qui tamen emancipatus sit, si cognouisset: dicendum erit, posse eum in integrum restitui, parato patre eum emancipare.

XXII. Causa: Si minor legatum repudiavit, uel in optionis legato captus est. Hæc causa approbatur l. ait prætor. 7. §. hodie. ff. d. tit. his uerbis: Hodie certo iure utitur, ut & in lucro minoribus succurratur. Et Pomponius lib. XXVIII. scribit, si sine dolo cuiusquam legatum repudiauerit, uel in optionis legato captus sit, dum e legit deteriori: uel si duas res promiserit, illam aut illam, & preciofiorem dederit: debere subueniri. Concordat l. cum non solum. 8. §. penult. C. de bonis quæ liberis. cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 13. except. 14. repl. 3.

XXIII. Causa: Si filius pacifcenti patri, ne legatum filio relicto petatur, consensit. Hæc causa approbatur l. deniq; 3. §. si quid. ff. de minorib. 25. annis, hisce uerbis: Si quid minori filiofamilias legatum fuerit post mortem patris, uel si deicõmissum reliquit, & captus est (forte dum cõsensit patri pacifcenti, ne legatum peteretur) potest dici in integrum restituendum: quoniam ipsius interest propter spem legati, quod ei post mortem patris cõpetit. Sed et si ei legatum sit aliquid, quod personæ eius cohæret (puta ius militiæ) dicendum est, posse eum restitui in integrum. Interfuit enim eius non capi: cû hanc patri non adquiret, sed ipse haberet.

XXIII. Causa: Si minor mutuum pecuniam accepit & consumpsit. Hæc causa approbatur d. l. 7. in prin. ff. de minorib. 25. annis. cuius uerba uide §. causa 1. Concordat l. patri. 27. §. si pecuniam. ff. d. tit. his uerbis: Si pecuniã quam mutuam minor accepit, dissipauit: denegare debet pro consul creditori aduersus eum actionem. Quod si egenus minor eam credidit: ulterius procedendum non est, quàm ut iubeatur iuuenis a actionibus suis, quas habet aduersus eum cui ipse credit differt, cedere creditori suo. Prædiũ quoque si ex ea pecunia pluri quàm oportet, emerita tẽperanda res erit, ut iubeatur uenditor reddito precio recipere prædium: ita ut sine alterius damno etiam creditor à iuuenis suum consequatur. Ex quo scilicet simul intelligimus, quid obseruari oporteat, si sua pecunia pluri quàm oportet, emerit. ut tamen hoc & superiore casu uõditor qui precium reddidit; etiam usuras quas ex ea pecunia percepit, aut percipere potuit, reddat: & fructus quibus locupletior est factus iuuenis, recipiat. Itẽ ex diuerso, si minore precio quàm oportuit, uendiderit adolescens: emptor quidem iuberi debet prædia cum fructibus restituere: iuuenis autem eatenus ex precio reddere, quatenus ex ea pecunia locupletior est. Concordat item l. quod si minor. 24. §. restituito. ibi: sicuti facit. ff. eod. tit. cuius uerba uide 7. quæst. 14. reg. 1. Item concordat l. 1. C. de filiofamilias minore, his uerbis: Si frater tuus, cum mutuum pecuniam acciperet, in patris fuit potestate, nec iussu eius, nec contra senatuscõsultum contractum est: propter lubricum ætatis aduersus eam cautionem in integrum restitutionem potuit postulare. Concordat item l. 1. C. si aduersus creditore, his uerbis: Cum & ipse profitearis cum Zenodora minore uiginti quinque annis contraxisse, nec doceri potuisse prætori uiro clarissimo, ex eo contractu locupletiores factam: intelligis eam merito in integrum restitutam. Concordat item l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Si (ut allegas) minor annis pecuniã fenori accepisti, nec ea in rem tuam uersa est: aduersus cautionem, per quam eo nomine te obligasti, in integrum restitutionis auxilium potes solenniter postulare. Huius cause exceptio hæc est: Nisi filiusfamilias iussu patris pecuniam mutuam accepit, hoc enim casu ei non subuenitur. de qua re uide 7. except. gener. 9. repl. 1. dupl. 1.

XXIII. Causa: Si minor res suas donauit, uel alij donanti consensit. Hæc causa approbatur l. 2. C. si aduersus donationem, his uerbis: Si in te ac fratrem tuum emancipatos pater uester donationem fecit: in alium postea transferendo portionem eius, nihil abstulit uobis. Nec si frater tuus sibi quæsi prædij rustici partem donanti patri consensit, dominium ab eo discedere potuit propter senatuscõsulti auctoritatem.

thoritatem: nec auxilium in integrum restitutionis in hac re necessarium est. In alijs uerò rebus, quæ etiam sine decreti recitatione alienari possunt, si postquam sibi donatæ fuerint, postea alij donanti eandem patri uoluntatem in minore ætate commoda- uit, nec præstituta tempora restitutionis exce- serint: hoc auxilium implorare potest. Huius cause exceptio hæc est: Nisi propter nuptias minor uxori donauit. Hæc exceptio approbatur l. i. C. d. 10 tt. his uerbis: Si quæ res ante nuptias congru- enti moderatione à minore annis marito spõsaliorum tempore, etiam curatore præ- sente, tibi donatæ sunt: obtentu ætatis non reuocabuntur.

XXV. *Causa: Si minor cauit quid uel promisit, quo- lasus est. Hæc causa approbatur l. in cause. 16. §. Pom- ponius ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Pompo- nius refert lib. XXVII. cum quidam hæ- res rogatus esset fratris filia complures res dare ea conditione, ut si sine liberis dece- sisset, restitueret eas hæredi: & hæc defun- cto hærede, hæredi eius cauisset se restitu- turam: Aristonem putasse in integrum resti- tuendam. Sed & illud Pomponius adie- cit, quòd potuit incerti condici hæc cautio etiam à maiore. Non enim ipso iure, sed per conditionem munita est.*

XXVI. *Causa: Si minor nouando deteriorem suam conditionem fecit. Hæc causa approbatur l. patri. 27. §. ex hoc intelligimus. ff. eod. tt. his uerbis: Si damno- sam sibi nouationem minor fecerit (fortè si ab idoneo debitore ad inopè nouandi causa transfulerit obligationem) oportet eum in priorem debitorem restitui. Concordat l. minor. 40. in princ. ff. d. tt. his uerbis: Minor annis uiginti quinque, cui fideicommissum solui pronunciatum erat, cauerat id se accepisse, & cautionem eidem debitor quasi creditæ pecuniæ fecerat. in integrum restitui potest: quia partam ex causa iudicati persecutio- nem, nouo contractu ad initium alterius pe- titiois redegerat.*

XXVII. *Causa: Si societatem minor coijt. Hæc causa approbatur l. ait prætor. 7. in princ. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. causa 1.*

XXVIII. *Causa: Si mulier minor immodicam do- tem dederit. Hæc causa approbatur l. si ex causa. 9. §. in dotis. ff. de minorib. 25. annis, hisce uerbis: In dotis quoque modo mulieri subuenietur, si ultra uires patrimonij, uel totum patrimonij cir- cumscripta in dotem dederit. Concordat l. u- nica. C. si aduersus dotem, his uerbis: Quoniam cir- cumuentam dicis sororem tuam omnia bo- na in dotem dedisse: an ueritas allegationi adstiat, si ad te hæreditas sororis tuæ uel bonorum possessio pertinuit, & tempora nondum præterierint, intra quæ legib. con- ceditur ex persona defuncti postulare in*

integrum restitutionem: præses prouinciæ præse- nte diuersa parte examinabit.

XXIX. *Causa: Si minor mulier pactum dotale sibi damnosum fecerit. Hæc causa approbatur l. minor. 48. §. fin. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Mulier mi- nor 25 annis, si pactioe dotis deterior con- ditio eius fiat, & tale pactum inierit, quòd nunquam maioris ætatis constituta pacifice retur, atq; ideo reuocare uelit: audieda est.*

XXX. *Causa: Si res minoris pignori obligata, à creditore uendita sit. Hæc causa approbatur l. i. C. si ad- uersus uenditionem pignoris, hisce uerbis: Etiam ad- uersus uenditiones pignorum, quæ à credi- toribus fiunt, minoribus subueniri (si tamè magno detrimento afficiantur) iam pridem placuit. Si igitur captis prædijs pignori ac distractis, enorme damnum ex huiusmodi uenditione passos uos ostenderitis, præfer- tim cum hodie quoq; minores uos esse af- firmetis: auxiliu restitutionis uobis imper- tietur. Concordat d. l. 9. in princ. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 4. causa 1. except. 13. re- plic. 14. Huius cause exceptio hæc est: Nisi à defun- cto, cui minor hæres existit, res pignori sit data. que ex- ceptio approbatur l. 2. C. eod. tt. si aduersus, his uerbis: Rem quam à patre uestro quondam credi- tor eius obligatam sibi distinxit, per æta- tem uestram postulantium reuocari deside- rium non habet rationem. Quod iuris est, etsi extraneo successisset. Nam si creditor nõ bona fide uersatus est: ipsum magis, uel tutores siue curatores uestros, qui hanc uen- dendi pãsi sunt, conuenite.*

XXXI. *Causa: Si res minoris usucapta sit. Hæc causa approbatur l. etiam. 45. in princ. ff. de minor. 25. an- nis, hisce uerbis: Etiam ei qui priusquam na- sceretur, usucaptum amittit, restituendam a- ctionem, Labeo scribit. Concordat l. unica. C. si aduersus usucapionem, his uerbis: Contra eos qui res minorum tenent, si usucapione domi- nium adquisierint, restitutionis auxilium eis decerni debet.*

XXXII. *Causa: Si curator minoris se ab eius cura perperã excusauit. Hæc causa approbatur l. uerum. 11. §. ex facto. ff. d. tt. his uerbis: Ex facto quæsitum est. Adolescentes quidã acceperant curatorem Saluanum quendam nomine. hic cum cur- ram administrasset, & beneficio principis Urbicam procuratione esset adeptus: apud Prætorem se à cura adolescentum excusaue- rat, absentib. eis. adolescẽtes adierant Præ- torem, desiderantes in integrum aduersus eum restitui, eo quòd esset contra constitu- tiones excusatus: cum susceptam tutelam non alij soleant deponere, quàm qui trans- mare Reipublicæ causa absint, uel hi qui cir- ca principem sunt occupati: ut in consiliarij Menandri Arrij persona esset indultum. Ar- rius Seuerus, quia dubitabat, ad Imp. Seue- rum*

rum retulit: ad quam consultationem suc- cessori eius Ventidio Quieto rescriptum, nul- las partes esse Prætoris: neq; enim contra- ctum proponi cum minore annis uiginti- quinque, sed Principem interuenire, & redu- cere hunc ad administrationem, qui perpe- ram esset per Prætorem excusatus.

XXXIII. *Causa: Si minor pro alio intercesserit. Hæc causa approbatur l. ait prætor. 7. §. non solum. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Non solum in his minori succurritur, sed etiam in interuen- tionibus: ut puta si fideiussorio nomine se uel rem suam obligauit. Pomponius uide- tur ad quiescere distinguentibus, an arbiter ad fideiussores probandos constitutus eum probauerit, an uerò ipse aduersarius. Ulpia- nus. Mihi autem semper succurrendum uide- tur, si minor sit, & le circumuentum do- ceat. Concordat l. 2. C. de filiofamiliã minore, his uer- bis: Filius familiã, si minor quinque; & uiginti annis pro extraneo fideiussit, in integrum restitutionem implorare non prohibetur. Sed & si pro patre suo extitit fideiussor, eiq; diem suum functo non successit: in integrum restitutionem postulare potest.*

XXXIII. *Causa: Si alius pro minore interces- sit: aduersus hunc quoq; minor in integrum restituti- onem implorare potest, re mandati iudicio teneatur. que causa approbatur l. in causa. 13. in princ. ff. de mino- rib. 25. annis. cuius uerba uide §. quæst. prox. except. 4. Concordat l. 1. C. de fideiussorib. minor. cuius uerba uide §. d. except. 4.*

XXXV. *Causa: Si minori parum idoneè cautum est: puta per mulierem pro alio intercedentem. Hæc causa approbatur l. si apud. 12. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 6. quæst. 3. except. 17.*

XXXVI. *Causa: Si minor se adrogandum dederit. Hæc causa approbatur l. deniq; 3. §. si quis minor. ff. d. tt. his uerbis: Si quis minor uiginti quinque annis adrogandum se dederit, & in ipsa ad- rogatione se circumuentum dicat: siuge e- nim à prædone eum hominem locupletem adrogatum: dico debere eum audiri, in in- tegrum se restituentem.*

XXXVII. *Causa: Si minor mortem parentis non sit ultus. Hæc causa approbatur l. i. C. in quibus causis in integrum restituit. necess. non est, his uerbis: Mi- noribus quinque & uiginti annis (præfer- tim qui per tutores & curatores non defen- dentur) non obesse, si mortem defuncti pa- rentis non ulciscantur, numerosis diuorum parentum meorum ac meis rescriptis con- tineatur.*

XXXVIII. *Causa: Si mater minor filijs tutores non petijt. Hæc causa approbatur l. 2. C. si aduersus de- lictum suum. cuius uerba uide §. libro 17. cap. 5. quæst. 5. reg. 3. except. 18.*

XXXIX. *Causa: Si minor in commissum inci- dit. Hæc causa approbatur simul & adiungitur l. si*

ex causa. 9. §. penult. ff. de minorib. 25. annis, hisce uer- bis: Si in commissum incidisse uectigalis mi- nores dicantur: erit in integrum restitutio. Quod sic erit accipiendum, si non dolus i- pso interueniat: alioquin cessabit resti- tutio. Concordat l. Acilius. 38. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. causa 7.

XL. *Causa: Si minor se in seruitutem uenire patia- tur. Hæc causa ipso quidem iure subsistit per ea que propostia sunt §. lib. 19. cap. 3. causa 3. except. 1. replic. 1. uerum eius exceptio hæc est: Nisi maior annis uiginti fuerit. que exceptio approbatur d. l. 9. §. Pomponius. ff. eod. tt. his uerbis: Pomponius ait, si maior an- nis uiginti, minor autem uiginti quinque, se in seruitutem uenire patiat: non solere restitui. Et hoc merito: quoniam res non ca- pit restitutionem. Hætenus cause ex quib. mino- res uiginti quinque annis in integrum possunt restitui. Sunt & plures, sed reprobate à iure, de quibus uide §. exceptiones proximas.*

EXCEPTIONES PRÆCE- dentium causarum gene- rales.

I. *Exceptio, sumpta ex specie negocij gesti cum mi- nore, reprobatur l. ait prætor. 7. in princ. ff. de minorib. 25. annis. cuius uerba uide §. causa 1. Planè admittitur exceptio propostia in quibusdam speciebus, de quib. §. exceptionib. duabus proximis.*

II. *Exceptio: Nisi deliquit minor, hoc enim casu ei non subuenitur. Hæc exceptio approbatur l. si ex cau- sa. 9. §. nunc uidentum. ff. eod. tt. his uerbis: Nunc ui- dendum, utrum minoribus in contractibus captis duntaxat subueniatur, an etiam de- linquentibus: ut puta si dolo aliquid minor fecit in re deposita, uel commodata, uel aliã in contractu: an ei subueniatur, si nihil ad eum peruenit? Et placet, in delictis mi- noribus non subueniri. nec hic itaq; subue- niatur. Nam etsi furtum fecit, uel damnum iniuria dedit: nõ subuenietur ei. Sed si cum ex damno dato confiteri possit, ne dupli- teneatur, maluit negare: in hoc solum restitu- endus est, ut pro confessio habeatur. Ergo etsi potuit pro furto damnum decidere ma- gis, quàm actionem dupli uel quadrupli pa- ti: ei subuenietur. Si mulier, cum culpa di- uortisset, uelit sibi subueniri, uel si maritus: puto restitutionem non habendam. Est e- nim non modicum delictum. Nam si adul- terium minor commisit: ei non subuenitur. Concordat l. auxilium. 37. §. in delictis. ff. eod. tt. his uer- bis: In delictis minor annis uiginti quinque non meretur in integrum restitutionem (u- trique in atrocioribus) nisi quatenus inter- dum miseratio ætatis ad mediocrem pœ- nam iudicem perduxerit. Sed (ut ad legis Iuliæ de adulterijs coercendis præcepta ue- niamus) utiq; nulla deprecatio, &c. Reliqua uerba uide §. lib. 4. capite 7. quæst. 2. excepti. gener. 4.*

Concordat item d.l. 37. in prin. ibi: *et cum neque cuius uerba uide s. causa 11. except. 1.* Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi negando poena delicti cre-
 scat. hoc enim casu minori succurritur. quae replicatio approbatur uerbis d.l. 9. s. propositis hisce: Sed si, cum ex damno dato confiteri possit, &c. Altera replicatio est: Nisi cum posset pro delicto trās-
 gere, id non fecit. Haec replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Ergo et si potuit pro furto, &c. Ter-
 tia replicatio est, quod interdum ratione aetatis poena minuatur. quae replicatio approbatur uerbis d.l. 37. s. propositis hisce: Nisi quatenus interdum misera-
 ratio aetatis ad mediocrem poenam iudicem produxerit. Quarta replicatio est: Nisi impubes deliquerit. Haec replicatio approbatur simul *et distinguitur per ea quae proponuntur s. lib. 3. cap. 2. except. 5.*
 Quinta replicatio est: Nisi non dolo, sed culpa delictum sit commissum. Haec replicatio approbatur l. 1. c. si aduersus delictum suum, his uerbis: In criminibus, qui-
 dem aetatis suffragio minores non iuuantur. Etenim malorum mores infirmitas ani-
 mi non excusat. Sed cum delictum non ex animo, sed extra uenit: noxia non committi-
 tur, etiam si poenae causa pecuniae damnum irrogetur. Et ideo minoribus & in hac cau-
 sa in integrum restitutionis auxilium com-
 petit. At Imperator: Cum delictum non ex animo, sed ex contra tu ue-
 nit. Quo casu contradicunt ea quae proposita sunt s. 30
 ead. except. in prin. Huius replicationis exemplum pro-
 ponitur l. si ex causa. 9. s. penult. ff. de minorib. 25. annis. cuius uerba uide s. causa 39. Sexta replicatio est: Nisi delictum in non faciendo consistat: ut puta si mater mi-
 nor filij tutorem non petijt. Haec replicatio approba-
 tur l. 2. c. d. tt. cuius uerba uide s. lib. 17. cap. 5. quaest. 5. reg. 3. except. 18. Concordat s. causa 37. et 39.

111. Exceptio: Nisi ad poenalem actionem sibi dan-
 dam minor in integrum restitui petat. Haec exceptio approbatur l. auxilium. 37. in prin. ff. de minorib. 25. an-
 nis. cuius uerba uide s. causa 11. except. 1.

111. Exceptio: Nisi aduersus libertatem minor in
 integrum restitui petat. Haec exceptio approbatur d.l. 9. s. fin. cum legibus sequentibus. ff. de minorib. 25. an-
 nis, his uerbis: Aduersus libertatem minori quoq; a Praetore subueniri, impossibile est: nisi ex magna causa hoc a Principe fuerit consecutus. Verum de dolo utilis actio erit in id quod minoris interfuit non manumit-
 ti. Proinde quidquid hic haberet, si non ma-
 numississet: id ei nunc praestabitur. Sed & no-
 mine earum rerum, quas dominicas seruus manumissus supprimebat: competunt aduer-
 sus eum actiones ad exhibendum, & furti, & conditio: uidelicet quoniam & manu-
 missus eas contrectabat. Caeterum ex deli-
 cto in seruitute facto, domino aduersus eum post libertatem actio non competit. Et hoc rescripto diui Seueri continetur. Concordat

l. 2. c. si aduersus libertatem, his uerbis: Et si minor annis (ut allegas) constituta seruum tuum ab eo circumscripta, in consilio manumissisti: tamen uindicta imposita, qua libertas iusta munitur, ne obtentu quidem aetatis rescin-
 di potest. Indemnitati uero tuae, a manu-
 misso scilicet sarcien dæ, ab eo cuius iurisdi-
 ctio erit, quatenus iuris ratio permittit, con-
 suli debet. Concordat item l. quos retrahi. 3. C. eod. tt. his uerbis: Quos retrahi in seruitutem postu-
 latis, si non in consilio causa cognita, cum mi-
 nores annis uiginti fuissetis, manumissisti: non per in integrum restitutionem, sed ipso iure persequi potestis. Quod si probata cau-
 sa libertas praestita est: restituito in integrum contra libertatem locum habere non potest. Si tamen in ea re culpa seu fraude liberti, e-
 iusdèq; curatoris, ratio uestra laesa sit: sarcini damnum ab eo qui hoc intulit, praeses pro-
 uinciae curabit: non dubitaturus etiam gra-
 uio rem executionem adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, ut puniendum in liberto crimen deprehendatur. Concordat
 item l. ult. C. d. tt. cuius uerba uide s. causa 17. except. 4. Huius exceptionis replicatio prima haec est, quod qua-
 uis libertas rescindi non possit, tamen actio ad id quod minoris interest, libertatem praestitam non esse, minori deneganda non sit. quae replicatio approbatur uerbis s. ead. except. in prin. propositis hisce: Verum de do-
 lo utilis actio erit in id quod minoris inter-
 fuit non manumitti, &c. Concordat d. l. 2. uerbis s. propositis hisce: Indemnitati uero tuae, &c. item d. l. 3. uerbis iam propositis hisce: Si tamè in ea re culpa seu fraude, &c. Concordat item l. minor. 4. s. s. 1. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Minor ancillam uendidit. si eam emptor manumiserit, ob hoc in integrum restitui non poterit: sed aduersus emptorem, quanti sua interest, a-
 ctionem habebit. Concordat item l. 1. in fin. C. si aduersus libertatem. cuius uerba uide s. reg. 3. item cōcor-
 dat l. 7. in prin. ff. de dolo malo. cuius uer-
 ba uide s. cap. prox. quaest. 4. except. gener. 10. replic. 2. Secunda replicatio est: Nisi minor uiginti annis seruum suum manumiserit. Haec replicatio approbatur uerbis d. l. 3. paulo superius propositis hisce: Quos retrahi in seruitutem postulatis, &c. Cōcordant ea quae proponuntur s. lib. 19. cap. 5. quaest. 3. except. 5. Tertia replicatio est: Nisi seruus nondum fuerit manumissus. Haec replicatio approbatur l. uerum. 11. s. quid si minor. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Quod si minor uiginti-
 quinque annis, maior uiginti, hac lege uen-
 diderit, ut manumittatur: Ideo pro uiginti ma-
 iorem uiginti: quoniam sic & Scæuola scribit lib. 14. Quaestio nū. Et magis est, ut sententia constitutionis diui Marci ad Aufidiū Victo-
 rinū, hunc minorè non cōplectatur. Quare uidentū, an maiori uiginti annis subuenia-
 tur: Et si quid è antè delideret, quam libertas cōpetat, audiatur: si uero postea, non possit. Idem

Idem quæri potest, si is qui emit hac lege, minor sit: an restitui possit? Et siquidem li-
 bertas nondum cōpetijt: dicendū est, posse ei subueniri. Si uero postea quā dies uenit: uolū-
 tās maioris uenditoris libertatē imponit. Concordat l. si minor. 33. ff. eod. tt. his uerbis: Si minor uiginti quinque annis seruum suū, qui pluris est, quam in testamento ei legatū sit, manu-
 mittere rogatus fuerit, & legatū acceperit: non cogendū libertatem praestare, si legatū reddere paratus sit, Iulianus respondit. Ut quemadmodū maioribus liberū sit non accipere, si nolūt manumittere: sic huic red den-
 ti legatū, necessitas manumittendi remitta-
 tur. Concordat item l. 1. c. si aduersus libertatem, his uerbis: Si post decretum Praetoris uiri clarissimi, qui fideicommissaria libertatem debere pronūciauit, Secundus, quē conditioni non paruisse conquereris, manumissus non est: si libertatem quamuis indebitā dedisti: non posse eam reuocari intelligis. Sed damnum quod ob eam causam illatum est, negotio-
 rum gestorū a curatoribus tuis esse sarcien-
 dū. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi cum seruus emptus uel uenditus esset a minore, ut manumitteretur, dies praestandae libertatis uenerit. quae duplicatio approbatur uerbis d. s. quid si minor, s. propositis hisce: Et siquidem antè delideret, quam libertas cōpetat, &c. Item hisce: Sin uero postea quam dies uenit, &c. Sanè quis sit dies praestandae libertatis, definitur l. Latinius. 9. ff. qui sine manumiss. cuius uer-
 ba uide s. lib. 19. cap. 10. quaest. 10. reg. 10. Quarta re-
 plicatio est: Nisi princeps ex magna causa contra liber-
 tatem minorem decreuit restituendum. Quae replicatio approbatur uerbis l. nisi. 10. ff. de minor. 25. annis, s. ead. except. in prin. propositis hisce: Nisi ex magna causa hoc a principe fuerit consecutus.

V. Exceptio: Nisi minor ueniam aetatis impetrauit. Haec exceptio approbatur l. 2. c. de his qui ueniam a-
 etatis impetr. his uerbis: Eos qui ueniam aetatis im-
 petrauerunt, etiam si minus idoneè rem suā administrare uideantur, in integrum resti-
 tutionis auxilium impetrare non posse, ma-
 nifestissimum est: ne qui cum eis contrahe-
 ret, principali autoritate circumscriptus esse uideatur. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi minor uiginti annis ueniam impetrauerit. quae replicatio approbatur simul *et distinguitur in*
fœminis l. 2. c. d. tt. his uerbis: Omnes adolescen-
tes, qui honestate morum praediti paternam
frugem, uel a uorum patrimonium gubernare
cupiunt, & super hoc imperiali auxilio in-
digere cœperint: ita demum aetatis ueniam
impetrare audeant, cum uicesimi anni me-
tas impleuerint: ita ut post impetratam a-
tatis ueniam idem ipsi per se principale bene-
ficiū allegantes, non solum per scriptu-
ram annorum numerum probent, sed etiā

testibus idoneis aduocatis morum suorum instituta, probata temq; animi & testimonium uitae honestioris edoceant. Fœminas quoq; quas morum honestas mentisq; so-
 lertia cōmendat, cum octauum & decimū annū egressae fuerint, ueniam aetatis impetra-
 re sancimus, sed eas propter pudorem & ue-
 recundiam fœminarū cœtui publico demon-
 strari non cogimus: sed percepta aetatis uen-
 nia, annos tantum probare testibus uel in-
 strumentis misso curatore concedimus, ut etiam ipsae in omnibus negocijs tale ius ha-
 beant, quale maies habere scripsimus: ita ta-
 men, ut praedia sine decreto non alienent. Sed senatores quidem clarissimi uiri in hac egregia urbe commorantes, apud sublimi-
 tatē tuā, cœteri uero apud Praetores, in pro-
 uincijs autem omnes apud earum rectores de suis moribus & honestate perdoceat. Hi uero qui cōtra memoratam dispositionem ueniam aetatis impetrauerint, sciant eam nul-
 las uires obtinere. Altera replicatio est: Nisi eius quod antequam ueniam aetatis impetraretur, gestum est, in integrum restituito petatur. Haec replicatio appro-
 batur l. ea quae. 5. in prin. ibi: ita tamen ut nunquam. C. de temporib. in integr. restit. cuius uerba uide s. quaest. 12. except. 8. Tertia replicatio est: Nisi ab alio quam a principe, minor ueniam aetatis impetrauerit. Haec re-
 plicatio approbatur l. 1. s. fin. cum duabus legibus se-
 quentibus. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide s. quaest. 12. except. 8.

VI. Exceptio: Nisi minor maiorem annis se dixerit. Haec exceptio approbatur l. 2. c. si minor se maiore dixerit, his uerbis: Si is qui nunc minorem se ad-
 seuerat, fallaci maioris aetatis mendacio te deceperit: iuxta statuta iuris (cū erranti-
 bus, non etiā fallentibus minoribus publi-
 ca iura subueniant) in integrum restitui non debet. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi sine dolo malo per errorem se maiorem dixit. Haec replicatio approbatur simul *et distinguitur l. si alterius. 3. C. eod. tt. his uerbis: Si alterius circumueniendi causa minor aetate maiorem te a-
 spectu probare laboraueris: cū malicia suppleat aetatem, restitutionis auxilium tam sacris constitutionibus, quam rescri-
 ptorum autoritate denegari, statutum est. Quod si per iniuriam uel circumuen-
 tionem aduersarij hoc fuerit factum: du-
 rat beneficiū, quod minoribus causa cognita subuenire solet. Aditus itaque praes-
 les prouinciae, probationis aetatis exami-
 nata causa, si tuum dolum non repperit intercessisse, ac te minorem tunc fuisse probaueris: causa cognita in integrum resti-
 tuti providebit. Si tamen in instrumenti per sacramenti religionem maiorem te esse ad seuerasti: non ignorare debes, exclusum tibi esse in integrum restitutionis beneficiū;*

nisi palam & euidenter ex instrumentorū prolatione, non per testium depositiones, te fuisse minorem ostenderit. Huiusmodi autē sacramento corporaliter præstito, nulum tibi superesse auxilium, perspicui iuris est. *Concordat replicationi propositæ l. i. C. eod. tit. his uerbis: Si cum minor annis uiginti quinque es, tabulis quæ sunt tuarum professionum oblati, tibi ætatem quasi maior annis uiginti quinque; decepta probasti: in integrum restitutionem intra statutum legibus tempus etiam post impletam ætatem de omnibus intra ætatem aduersus te gestis postulare apud eum, cui de ea re iurisdicctio est, potes. Concordat item l. cum circa. 4. C. eod. tit. his uerbis: Cum circa probandum annorum numerū apud Rectorem prouincię erratum esse proponas, & in huiusmodi etiam causis filijfamilia- riarū minoribus subueniri admissum sit: ea quæ in prece contulisti, præsidem prouincię examinare conuenit, qui si æstimata ætate tua, maiorem annis falsa opinione te præsumpsisse ex probationum iure cognouerit: erga minoris personam fidem uerifiquetur. Planè propositæ replicationis duplicatio hæc est: Nisi iureiurando interueniente affirmauit se maiorem esse. Hæc duplicatio approbatur simul & distinguitur uerbis d. l. 3. §. propositis hisce: Si tamen in instrumento per sacramenti religionem, &c. Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi euidenter per instrumentum probauerit se minorem. quæ triplicatio approbatur ibidem, hisce uerbis: Nisi palam & euidenter, &c. Cuius quadruplicatio hæc est: Nisi iurandum corporaliter sit præstitum. quæ quadruplicatio approbatur ibidem uerbis §. propositis hisce: Huiusmodi autem sacramento corporaliter præstito, &c. Altera propositæ exceptionis replicatio est: Nisi in alia causa, quam in qua in integrum restitutionem petit, & aduersus alios dixit se maiorem esse. quæ replicatio ipso quidē iure subsistit, uerū eius duplicatio hæc est: Nisi causa cognita maior à iudice sit iudicatus. quæ duplicatio approbatur l. de ætate. 43. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: De ætate eius qui se maiorem annis uiginti quinque; dicit, causa cognita probandū est: quia per eam probationem in integrum restitutioni eiusdem adolescentis in alijs causis præiudicatur. *Concordat l. minor. 32. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 7. except. 6. repl. 2.* Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi ij aduersus quos nunc in integrum restitutio petitur, sciuerint eum minorem esse. quæ triplicatio approbatur exemplo curatorum d. l. 32. item l. de tutela. 7. C. de in integr. restitut. minor. cuius uerba uide §. quest. 6. except. 5. Tertia replicatio est: Nisi is qui cum minore contraxit, sciuit illum minorem esse. Hæc replicatio approbatur legibus §. tripl. prox. propositis.*

VII. Exceptio: Nisi minor res suas bene administrat, ac libus publicis administrat se ostendat. Hæc exceptio

reprobatur l. i. C. qui & aduersus quos in integr. his uerbis: In consilio quidem cognoscentis de restitutione in integrum, esse oportet, num is qui se minorem annis læsum esse dicit, diligens paterfamilias fuerit, a tribusq; publicis industrium se docuerit, ut lapsum eum per ætatem uerisimile nō sit. Verū si causa cognita circūuentus deprehendatur: propter hoc solum uelut præscriptione à solito auxilio remoueri non debet, scilicet quod urgentibus patriæ necessitatibus decurio minor annis creatus sit, uel propagandæ soboli liberorū educatione prospexerit. *Concordat l. i. in fine. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. quest. 2.*

VIII. Exceptio: Nisi quinque liberorum parens sit minor. Hæc exceptio reprobatur uerbis d. l. i. iam propositis hisce: Vel propagandæ soboli liberorū educatione prospexerit. *Concordat l. 2. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide d. quest. 2. Item concordat l. 2. C. de in integr. restitut. minor. cuius uerba uide §. causa 19. except. 2. Item concordat l. de his. 12. C. de admin. st. tutor. cuius uerba uide §. lib. 18. cap. 10. quest. 2. reg. 1.*

IX. Exceptio: Nisi filiusfamilias minor gesserit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerū eius replicatio hæc est: Nisi non patri, sed filio acquirebatur, & filij interfit, quæ replicatio approbatur l. deniq; 3. §. sed utrum. ff. de minor. 25. annis, his uerbis: Vtrum solis patribus familiarum, an etiam filijs familiarum succurri debeat, uidentur? Mouet dubitationem, quod si quis dixerit, etiam filijs familiarum in re peculiari subueniendum: efficiet ut per eos etiā maioribus subueniatur, id est patribus eorū: quod nequam fuit Prætoris propositū. Prætor enim minoribus auxilium promisit, non maioribus. Vlpianus. Ego autem uerisimam arbitror sententiam existimantium, filiumfamilias minorem annis in integrū restitui posse ex his solum causis, quæ ipse interfuit: puta si sit obligatus. Proinde si iussu patris obligatus sit, pater utiq; poterit in solidū conueniri: filius autem cum & ipse possit, uel in potestate manens, uel etiam emancipatus, uel ex hæredatus, in id quod facere potest (& quidem & in potestate manens, inuito patre) ex condemnatione conueniri: auxilium impetrare debebit, si ipse conueniatur. Sed an hoc auxilium patri quoque proficit, ut solet interdum fideiussori eius prodesse, uideamus? Et non puto. Si igitur filius conueniatur, postulat auxilium: si patrem conueniat creditor, auxilium cessat: excepta mutui datione. in hac enim si iussu patris mutuum pecuniam acceperit, non adiuuatur. Proinde et si sine iussu patris contraxit, & captus est: si quidem pater de peculio conueniatur, filius non erit restituendus:

tuendus: si filius conueniatur, poterit restitui. Nec eo mouemur, quasi interfit filij peculium habere. magis etenim patris quam filij interest: licet aliquo casu peculium ad filium spectet: ut puta si patris eius bona à fisco propter debitum pecuniarium occupata sunt. Nam peculium eius ex constitutione diui Claudij separatur. Ergo etiam filijfamilias in dote captam, dum patri consentit, non statim dotem stipulantem quam dedit, uel adhibenti aliquem qui dotem stipularetur: puto restituendam. quoniam dos ipsius filij proprium patrimonium est. *Concordat replicationi propositæ l. cū mandatu. 23. in prin. ibi: sed si in. ff. d. tit. cuius uerba uide §. quest. 22. Item concordat l. Acilius. 38. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Id quod dicitur, non solere filijs familiarū post emancipationem adhuc minoribus succurri in his quæ omiffissent manentes in potestate: tunc rectè dicitur, cum patri acquirere possunt. Concordat item l. i. C. de filiofamilias minore. cuius uerba uide §. causa 23. Concordat item l. 2. C. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 33. Concordat item l. cū non solum. 8. §. ubi autem. C. de bonis quæ liberis. cuius uerba uide §. causa 8. except. 3. item concordat d. l. 8. §. fin. uerò pater. cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 13. except. 14. repl. 3. Huius exemplum proponitur l. deniq; 3. §. si quid minori. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. causa 22. Aliud exemplum proponitur d. l. 3. §. Pomponius, in fine, his uerbis: Si filiusfamilias sit, qui castrense peculium habeat: proculdubio ex his quæ ad castrense peculium spectant, in integrum restituendus erit, quasi in proprio patrimonio captus. Planè propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi filiusfamilias iussu patris mutuum pecuniam acceperit, hoc enim casu, quamuis ipse conueniri eo nomine possit, ideoq; eius interfit ne condemnetur: tamen ei non succurritur. quæ duplicatio approbatur uerbis d. l. 3. §. propositis hisce: Excepta mutui datione: in hac enim, si iussu patris mutuum pecuniam acceperit, nō adiuuatur. Altera duplicatio est: Nisi pater de peculio conueniatur: nam & hoc casu, quamuis interfit filij peculium habere, non tamen restituitur. quæ duplicatio approbatur uerbis d. l. 3. §. propositis hisce: Nec eo mouemur, &c.*

X. Exceptio: Nisi seruus minor gesserit. Hæc exceptio approbatur d. l. 3. §. fin. cum lege sequente. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Seruus minor XXV. annis nullo modo restitui poterit: quoniam domini persona spectatur, qui sibi debebit imputare, cur minori rem commisit. Quare et si per impuberem contraxerit, idem erit dicendum: ut & Marcellus libro secundo Digestorum scribit. Et si fortè libera peculij administratio minori seruo sit concessa: maior dominus ex hac causa non restituetur. Etenim quod cunq; seruus ita gerit, uoluntate domini gerere intelligendus est. Et

magis hoc apparebit, si aut de infitoria actione queratur: aut si proponatur maiorē uiginti quinque; annis negocium aliquod gerendum minori mandasse, & illum in ea re deceptum esse. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi seruus minor, qui in libertate accipienda moram passus est, gesserit. Hæc replicatio approbatur l. si tamen. 5. ff. d. tit. his uerbis: Si tamen seruus fuit cui si deicommissaria libertas debebatur præfens, & fuit captus: quoniam re mora ei sit, poterit dici prætorem ei succurrere oportere. Altera replicatio est: Nisi seruus heres à domino institutus, damnosam adiit hereditatē. Hæc replicatio approbatur l. ait prætor. 7. §. non solum. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 18. except. 1. Tertia replicatio est: Nisi minor, antequam in seruitutem redigetur, gesserit. Hæc replicatio approbatur §. quest. proxim. except. 2.

XI. Exceptio: Nisi minor cum minore gesserit, & aduersus minorem in integrum restitui petat. Hæc exceptio approbatur l. uerū. 11. §. penult. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Queritur, si minor aduersus minorem restitui desiderat, an sit audiendus? Et Pomponius simpliciter scribit, non restituendum. Vlpianus. Puto autem inspiciendum à Prætore, quis captus sit. Proinde si ambo capti sunt (uerbi gratia, minor minori pecuniam dedit, & ille perdidit) melior est causa, secundum Pomponium, eius qui accepit & dilapidauit, uel perdidit. *Concordat l. si minor. 34. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Si minor XXV. annis filiofamilias minori pecuniam credidit, melior est causa consumentis: nisi locupletior in hoc inueniatur litis cōtestatæ tempore, qui accepit. Huius exceptionis replicatio est: Nisi minor, aduersus quem in integrum restitutio petitur, locupletior ex eo cōtractu sit factus, quæ replicatio ex uerbis iam propositis constat.*

XII. Exceptio: Nisi aduersus fiscū in integrum restitutio petatur. Hæc exceptio reprobatur l. i. C. si aduersus fiscum, his uerbis: Si Probus in minore ætate constitutus, circumuentus à Rufino dispensatore nostro, uenditionem rei præcipiti animo precio longè minore cōtrahere festinauit: iuris publici fiscus noster in integrum restitutionis sequatur auctoritatem. *Concordat l. edito. 3. C. eod. tit. his uerbis: Editio quidem diui Marci patris nostri res minorū exemptæ, nihil tuum adiuuant desiderium: si quidem debiti causa patris minoris uel etiam ipsius prædia uenundata, quinquennij præscriptionis nullam admittunt quæstionem. Sed quoniam per collusionē siue fraudem tunc temporis procuratoris nostri nimis exiguo precio fundum tuū cum mancipijs uenundatum adseueras: si aditus rationalis noster tuis allegationibus si dem adesse, nec seruatum solemnitate hastarum anim aduerterit: fisco te satisfaciente, reuocata uenditione,*

ditione, fundum tibi restitui iubebit.

XIII. Exceptio: Nisi aduersus eos, de quorum dolo agere non permittitur, minor in integrum restitui petat. Hæc exceptio reprobatur l. patri. 27. §. fin. ff. de minor. 25 annis, hisce uerbis: Aduersus eos quoq; restituitio præstanda est, quorū de dolo agere non permittitur: nisi quædam personæ speciali lege exceptæ sint: ut pater & patronus.

XIII. Exceptio: Nisi liberi contra parentes, uel liberi contra patronos in integrum restitutionem petant. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propofitis hisce: Nisi quædam personæ speciali lege exceptæ sint: ut pater & patronus. Concordat l. 2. C. qui & aduersus quos, his uerbis: Cum apud ueteres dubitabatur, an liberi parentes suos, uel liberi patronos in querimoniam deducere possint, quasi nō ritē in eos uersatos: & quidā existimabant, nullam esse contra huiusmodi personas in integrum restitutionem, pondere naturali uel patronali reuerentia huiusmodi perulantiæ refragare, nisi uel magna causā, uel aduersus turpem eorum personam: alij autem personarum quidem uel causæ distinctionē respuendā esse censuerunt, tunc autem tantummodo dandam esse restitutionem putauerunt, cum minor ex sua simplicitate se deceptū, non ex dolo patris uel patroni circumscriptū esse diceret: ut maneat in omnib. honor parentibus, uel patrono, uel patronæ illibatus atq; intactus: sancimus, nullo modo neq; aduersus parentes utriusq; sexus, neq; aduersus patronū uel patronam dari restitutionē. Nam personarū reuerentia omnem eis excludit restitutionē: cum procul dubio sit, ipsas etiā personas cauere, ne quid suę opiniononi contrarium existat. Huius exceptionis replicatio est: Nisi parens tutelam filiorum suorum gerens iterauerit nuptias, & tutela actionis remissionem à filio impetrauerit. Hæc replicatio approbatur Nouell. c. 135. his uerbis: Porrexit potentia nostræ supplicationē Martha clarissima femina, qua continebatur, quod magnificæ memoriæ Sergius, qui pater eius fuit, cum obijisset mortem, tenera admodum ætate ipsam reliquerit, quodq; clarissimā mater eius Auxētia, restatione apud actorū monumēta deposita, non se ad secundas peruenturā nuptias, tutelam eius subierit, & legibus nostris de hoc definito iure iurando præstito, res administrauerit. His ita ab ea gestis, quasi neq; iusiurandum ab ipsa præstitum, & despiciabile patrimonium relictum esset, paucula quædam in inuentariō ab ea confecto designasse, postea etiam secundas elegisse nuptias, cum tutorem ipsi nominasset Petrum. Item è secundo matrimonio duos habuisse filios, & cum rectē erga ipsam affecta non esset, institutū quidem ab ea tutorē administratione de-

stitisse, cum ipsa uix decimum tertium apprehendisset annum, petijissetq; ut secundæ ætatis curatorem quæreret, mox etiam persuasisset, ut pro se acceptilationes conscriberet, & omni actioni, quæ secundum leges ipsi posset competere per causam tutelarium rationum, in istiusmodi acceptilationibus renunciaret, cum in cubiculo per id tempus esset, neq; quidquam sciret eorum quæ gererentur. Neq; enim possibile fuit, ut ea quæ apud illam educaretur, neque in ullo contradicere posset his quæ aduersus ipsam gererentur, ut maximè sibi inferri detrimentum sensisset, aliquid ageret eorum quæ prohibere potuissent ad ipsius attentata iacturam. Postquam uerò tempus effecit, ut quæ aduersus ipsam agitata essent consilia, perentisceret: se quidē apud matrem usam exhortationibus, ne his quæ in fraudem suam gesta essent, perperam uteretur: sed uti matrē deceret, se ostenderet, & quas primū res in bonis habuisse nosceretur, sibi restitueret. Ipsam uerò, cū se totam filij ex secundo matrimonio procreatis exposuisset, nequiquam istiusmodi rationes edidisse. quin e contrariō sacram nostram præterdisse sanctionem, qua continetur, non posse restitutionis contra ipsam iura in usum assumi: tamen ea nihil eius generis de matribus, quæ filiorum tutelam suscepissent, & secundas exosculatæ essent nuptias, sanciret. Atque ea de causā supplicationem nobis porrexit, quo magis & mentem sacræ constitutionis redderemus manifestam, & extra controuersiam positam: neque si perperam in ea contentis uteretur Auxētia mater eius, res à patre relictas in lucrum proprium conuerteret. Cum igitur hæc in se contineret supplicatio, meritō ad sacram hanc pragmaticam formā respeximus. Per quam sancimus, ut quoniam sacram nostra sanctio nullam mentionem facit eorum mulierum, quæ suscepta filiorum suorum tutela, secundas amplexæ sunt nuptias: non liceat Auxētiæ clarissimæ femine eam sacram nostram sanctionem perperam in usum desumere. Propter causas autem prædictas, & quia monumenta actorum, sub quibus Marthæ filia suæ tutelam suscepit, ostendunt legibus definitum ipsam iusiurandum præstitisse, non se ad secundas peruenturam nuptias, & quod iusiurandum aspernata in matrimonium secundo se marito iunxit, & susceptis ex eo liberis effecit, ut clarissima eius filia Martha pro rerum restitutione acceptilationes in ipsam exponeret: summam utique licentiam habere Martham clarissimam femina posse sancimus, ut restitutionis in integrum

integrum iure utatur, præsertim cum nondum se uicesimum quintum ætatis suæ annum excessisse profiteatur: sacra sanctione à nobis propofita, quæ sancit, ne filij contra parentes suos, aut liberi contra patronos suos possint restitutionis in integrum iure uti, nequiquam ipsi obijcienda: propterea quod nihil lex de his disputet, quæ filiorum suorum tutelam susceperunt: quin contra eo quod altera post hæc sacra nostra processerit sanctio, quæ sancit, ne qui tutores constituuntur, aliter filiorum suorum tutelam suscipiant, quàm si designationis suæ tempore apud acta deposuerint, quod pupillos in defensos non relinquent: & si contingat etiam matrem filiorum suorum tutelam suscipere, ut & ipsa hoc faciat, tutelaribusq; rationibus obnoxia sit, & si alium pro se designare tutorem uelit, ut suo & subsistentium illi rerum periculo id faciat. Unde omnibus modis hoc etiam casu conuenit, ut si Martha clarissima femina comprobauerit, non præterijisse ea tempora, in quibus restitutoria ipsi actiones competunt: tam restitutione in integrum utatur, quàm omnibus alijs, per quæ leges nostræ minoribus ætate opem & auxilium præbent. Sancit etenim nostra potentia, ut omnis reuerentia quæ parentibus debetur à liberis, item honor atq; obsequium parentibus conferretur: dum tamen nihil ab ipsis in illorum detrimentū fiat. Ut uerò ex prioribus nuptijs filios despiciamus, neq; religioni putamus consentaneum, neq; alioquin conuenire, ut res quæ ex paterna ad ipsos peruenerunt substantia, huiusmodi matres possint uel sibi, uel his qui secunda uice ipsas habent matrimonio, uel ex istiusmodi matrimonio procreatis liberis lucrifaciant. Quæ igitur nobis placuerunt, &c.

XV. Exceptio: Nisi sobriè & prudenter gesserit minor, nec sit lapsus in ipso negotio, sed post negotiū contractum damnnum fatale acciderit. Hæc exceptio approbatur l. uerum. 11. §. sciendum. ff. de minor. 25 annis, hisce uerbis: Sciendum est, non passim minoribus subueniri, sed causa cognita, si capti esse proponantur. Ita nō restituetur qui sobriè rem suā administrans, occasione damni non inconsultè accidentis, sed facto, uelit restitui. Nec enim euentus damni restitutionem in dulgēt, sed inconsulta facilitas. Et ita Pomponius lib. XXV. 111. scripsit. Concordat l. quod si minor. 24. §. non semper. ff. eod. tit. his uerbis: Non semper ea quæ cum minoribus geruntur, rescindenda sunt, sed ad bonum & equum redigenda: ne magno incommodo huius ætatis homines adiciantur, & nemine cum his contrahente, quodammodo commercio eis interdicatur. Itaque nisi aut

manifesta circumscriptio sit, aut tam negligenter in ea causa sint uersati, Prætor interponere se non debet. Concordat item l. non omnia. 44. ff. eod. tit. his uerbis: Non omnia quæ minores uiginti quinque annis gerunt, irrita sunt: sed ea tantum, quæ causa cognita eiusmodi deprehensa sunt, ut ab alijs circumuenti, uel sua facilitate decepti, aut quod habuerunt, amiserint: aut quod adquirere emolumentum potuerunt, omiserint: aut onei quod non suscipere licuit, se obligauerint. Huius exceptionis exemplum proponitur d. l. 11. §. unde Marcellus. cuius uerba uide §. causa 2. except. 2. Aliud exemplum proponitur d. l. 11. §. si locupletii. cuius uerba uide §. causa 18. except. 4. Huius exceptionis replicationem uide d. except. 4. Sed & alia replicatio est talis: Nisi intersit minoris, ne litibus & sumptibus uexatur. Hæc replicatio approbatur l. minoribus. 6. ff. d. tit. his uerbis: Minoribus XXV. annis subuenitur per in integrum restitutionem, nō solum cum de bonis eorum aliquid deminuitur, sed etiam cum interfit ipsorum, litibus & sumptibus non uexari.

XVI. Exceptio: Nisi non ad damnnum uiuendum, sed ad lucrum captandum minor in integrum restitui petat. Hæc exceptio reprobatur l. ait prætor. 7. §. hodie. ff. de minor. 25 annis. cuius uerba uide §. causa 21. Concordat d. l. 7. §. quæsitum. cuius uerba uide §. causa 2. except. 1. dist. 1. Concordat item l. non omnia. 44. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox. Concordat item l. cum quidam. 17. §. si pupillo. ibi nec simile. ff. de usuris. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 9. quæst. 11. causa 2. except. 13.

XVII. Exceptio: Nisi non sit manifesta circumscriptio minoris. Hæc exceptio approbatur l. quod si minor. 24. §. non semper. ff. de minor. 25 annis. cuius uerba uide §. except. 15.

XVIII. Exceptio: Nisi minor iure cōmuni sit usus. Hæc exceptio approbatur l. ult. C. de in integrum restitut. minor. his uerbis: Nō uidetur circumscriptus esse minor, qui iure sit usus cōmuni. Concordat l. nihil consensui. 16. §. penult. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 5. in uerbo Dolus, reg. 1.

XIX. Exceptio: Nisi nihil dolo aduersarij sit factū. Hæc exceptio reprobatur l. minoribus. 5. C. d. tit. his uerbis: Minoribus in integrum restitutio, in quibus se captos probare possunt, etsi dolo aduersarij nō probetur, cōpetit. Concordat §. causa 2. ex c. 1.

XX. Exceptio: Nisi tutor uel curator minoris gesserit, nō minor ipse, uel minori gerenti author factus est. Hæc exceptio reprobatur l. ult. ff. de in integrum restitut. his uerbis: Inter minores XXV. annis, & eos qui reipub. causa absunt, hoc interest, quod minores annis, etiā si tutores curatores uel suos defensi sunt, nihilominus in integrum contra reipub. restituitur, cognita scilicet causa. Ei uerò qui reipub. causa absit, cæterisq; qui in eadē causa habentur, si per procuratores tuos defensi sunt, hæcenus in integrum restituitio-

tione subueniri solet, ut appellare ijs permittatur. *Cōcordat l. etiam si. 29. in prim. ff. de minor. 25 annis, hisce uerbis:* Etiam si parte eodemq; tutore auctore pupillus captus probari possit: curatore postea ei datum, nomine ipsius in integrū restitutionem postulare non prohiberi, Modestinus respondit. Item *concordat l. 2. C. si tutor uel curator interuenit, his uerbis:* Minoribus annis uiginti quinque; etiam in his quæ presentibus tutoribus uel curatoribus in iudicio uel extra iudicium gesta fuerint, in integrum restitutionis auxilium superesse, si circumuenti sunt, placuit. *Concordat item l. etiam in ijs. 3. et l. etiam tutoribus. 5. C. eod. tit. quarū uerba uide j. except. 26. repl. 3. Item cōcordat l. cum et minores. 4. C. si aduersus rem iudicatam. cuius uerba uide j. except. 26. exempl. 1. Item concordat l. tutor. 4. 7. in prim. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide 5. causa 2. except. 1.*

XX. Exceptio: Nisi decreto magistratus interueniente gestum sit. Hæc exceptio reprobatu r l. si quide. 11. in fine. C. de prædijis minor. cuius uerba uide 5. lib. 18. cap. 6. quæst. 1. except. 3. repl. 8. *Concordat l. deniq; 3. §. si quis minor. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide 5. causa 36. Concordant item ea quæ proponuntur 5. d. except. 3. repl. 1. cum sequentibus. Planè adprobatur in casu solutionis l. ait prætor. 7. §. quid tamen. ff. d. tit. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 7. except. 6. repl. 1.*

XXI. Exceptio: Nisi per procuratorē minor gestum sit. Hæc exceptio approbatu r simul et distinguitur l. cum mandatu. 23. §. si autem ipse. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Si ipse dominus minor sit, procurator uerò maioris ætatis: non potest facile dominus audiri: nisi mandatu eius gestum erit, nec à procuratore seruari res possit. *Concordat l. cum qui. 4. 6. ff. cod. tit. cuius uerba uide 5. causa 17. except. 3. Cōcordat item l. si creditor. 4. C. si tutor uel curator interuenit. cuius uerba uide j. except. 26. exemplo 2. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi mandatu minoris procurator gestit, nec à procuratore seruari res possit. quæ replicatio approbatu r uerbis d. l. 23. iam propositis hisce: Nisi mandatu eius gestū erit, &c. *Concordat l. cum et minores. 4. in fine. C. si aduersus rem iudicatam. cuius uerba uide j. except. 26. exemplo 1.**

XXII. Exceptio: Nisi non suo, sed alieno nomine minor gestit. Hæc exceptio approbatu r d. l. 23. in prim. his uerbis: Cum mandatu patris filius familiaris res patris administrat: non habet beneficium restitutionis. Nam & si alius ei mandasset, nō succurreretur: cum eo modo potius maiori consuleretur, cuius damno res sit cessura. Sed si in euentu minor damnum passurus sit: quia quod præstitit, seruari ab eo, cuius negocia gessit, non potest, quia is non erat soluendo: sine dubio Prætor interueniet. *Concordat d. l. 23. in fine, his uerbis:* Si procuratorio nomine minor circūscriptus sit: imputari debet hoc domino, qui tali com-

misit sua negocia. idq; & Marcello placet. *Concordat l. etenim. 4. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. except. 10. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi minor ex eo quod alieno nomine gessit, ipse damnum passurus sit, eo pro quo gessit, non soluendo existente. Hæc replicatio approbatu r uerbis d. l. 23. iam propositis hisce: Sed si in euentu minor damnum passurus sit, &c. Altera replicatio est: Nisi minor pro alio intercesserit. Hæc replicatio approbatu r l. 2. C. de filiofamilias minore. cuius uerba uide 5. causa 37. Tertia replicatio est: Nisi sine mandatu minor alterius negocium gesserit. Hæc replicatio approbatu r simul et distinguitur l. quod si. 2. 4. in prim. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Quod si minor sua sponte negocijs maioris interuenierit: restituendus erit, ne maiori damnum accidat. Quod si hoc facere recusaerit: tunc si conuentus fuerit Negotiorum gestorū, a duersus hanc actionem non restituitur: sed compellendus est sic cedere auxilio in integrum restitutionis, ut procuratorem eum in rem suam faciat: ut possit per hunc modum damnum sibi propter minorem contingens resarcire. *Quarta replicatio est: Nisi filius familiaris iussu patris aliquid gesserit in re peculiari. quæ replicatio approbatu r simul et distinguitur l. deniq; 3. §. sed utrum ibi: proinde si iussu. ff. d. tit. cuius uerba uide 5. except. 9.**

XXIII. Exceptio: Nisi ultimo uicesimiquinti anni die gestum sit. Hæc exceptio reprobatu r d. l. 3. §. minore, hisce uerbis: Minore quàm uiginti quinque annorum natu. Videndum est, an diem naturalis sui ad hoc ducimus, an horam in qua natus est: ut si captus sit cum nondum compleuerit, restituatur? Et ita erit dicendum, ut à momento in momentum tempus spectetur. Proinde etsi bis sexto natus est (siue priore, siue posteriore die) Celsus scribit, nihil referre: nam id biduum pro uno die habetur, & posterior dies calendarum intercalatur. Planè admittitur exceptio proposita, si id quod geritur, in id tempus incidit, quo iam maior efficitur. Hæc distinctio approbatu r d. l. 3. §. si quis cum, hisce uerbis: Si quis cum minore contraxerit, & contractus incidit in id tempus quo maior efficitur: utrum initium spectamus, an finem? Et placet (ut est constitutum) si quis maior factus comprobauerit, quod minor gesserat: restitutionem cessare. Vnde illud non ineleganter Celsus Epistolarum libro XI. & Digestorum secundo tractat, ex facto à Fulvio Respecto Prætoris consultus. Minor annis uiginti quinque, annos fortè uiginti quatuor agens, iudicium tutelæ hæredi tutoris dictauerat. mox factum, ut non finito iudicio, iam eo maiore effectu uiginti quinque annis, tutoris hæres absolutus proponeretur, in integrum restituito desiderabatur. Celsus igitur Respecto suauit, non facile hunc quondam minorem in integrum restitui:

stitui: sed si ei probaretur calliditate aduersarij id actum, ut maiore eo facto liberaretur. Neq; enim extremo (inquit) iudicij die uideretur solūm deceptus hic minor, sed totum hoc structum, ut maiore eo facto liberaretur. Idem tamen confitetur, si leuior sit suspicio aduersarij quasi dolosè uersati: nō debere hunc in integrum restitui. Huius replicatio hæc est: Nisi dolo aduersarij negocium in id tempus, quo maior efficitur, incidit. quæ replicatio approbatu r uerbis iam propositis hisce: Sed si ei probaretur calliditate aduersarij id actum, ut maiore eo facto liberaretur. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi non euidentis dolo aduersarij arguatur, quæ duplicatio approbatu r uerbis iam propositis hisce: Idem tamen confitetur, si leuior sit suspicio aduersarij quasi dolosè uersati: non debere hunc in integrum restitui.

XXIII. Exceptio: Nisi minor sacramentum de non reuocando eo quod gestum est, præstitit. Hæc exceptio approbatu r l. 1. C. si aduersus uenditionem, his uerbis: Si minor annis uiginti quinque emptori prædij cauiti, nullam decetero te esse controuersiam facturum, idq; etiam iureiurando corporaliter præstito seruare confirmasti: neq; perfidia, neq; periurij me authorè futurum sperare tibi debuisti. *Concordat l. si alterius. 3. in fine. C. si minor se maiorem. cuius uerba uide 5. except. 6. repl. 1.*

XXV. Exceptio: Nisi antea in integrum restitutus, postea in contrarium restitui petat. Hæc exceptio approbatu r l. cum non solūm. 8. §. non autem filio. C. de bonis quæ liberis. cuius uerba uide 5. lib. 29. cap. 13. except. 1. 4. repl. 15. dupl. 1. *Concordat d. l. 8. §. in uerò pater. in fine. cuius uerba uide d. except. 1. 4. repl. 3. Planè iure antiquo exceptio hæc reprobatu r l. ait prætor. 7. §. restitutus. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide 5. causa 18. except. 2. Cui concordat l. si iudex. 4. §. d. tit. cuius uerba uide j. quæst. 1. 4. reg. 2. except. 2.*

XXVI. Exceptio: Nisi alio modo uel alia actione minor indemnis seruari possit. Hæc exceptio approbatu r l. in causa. 16. in prim. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: In causæ cognitione etiam hoc uersabitur, num fortè aliqua actio possit competere citra in integrum restitutionem? Nam si communi auxilio & mero iure munitus sit, non debet ei tribui extraordinarium auxilium: ut puta cum pupillo contractum est sine tutoris autoritate, nec locupletior factus est. Ita relatu est apud Labeonem: si minor circumscripatus societatem coierit, uel etiam donationis causa: nullam esse societatem, ne inter maiores quoque. Et ideo cessare partes Prætoris. Idem & Offilius respondit: satis enim ipso iure munitus est. *Concordat d. l. 16. §. et generaliter, his uerbis:* Generaliter probandum est, ubi contractus non ualet, pro certo prætorum se non debere interponere. Huius exceptionis exemplum pri-

mum est, si ipso iure non ualeat id quod cum minore gestum est. Quod exemplum proponitur uerbis iam dictis hisce: Nam si communi auxilio & mero iure, &c. *Concordat l. si curatorem. 3. C. de in integr. restitut. minor. his uerbis:* Si curatorem habens minor XXV. annis, post pupillarem ætatem res uendidisti, hunc contractum leguari non oportet: cum non ab similibus ei habeatur minor curatorem habens, cui à Prætorum curatore dato bonis interdictum est. Si uerò sine curatore constitutus, contractum fecisti: implorare in integrum restitutionem, si necdum tempora præfinita exceferint, causa cognita non prohiberis. *Concordat item l. cum et minores. 4. C. si aduersus rem iudicatam, his uerbis:* Cum & minores uos esse adfirmatis, & indefensos: nullum fieri uobis præiudicium, Præses provincie pro sua grauitate curabit. Nam si iusta defensione tutorum uel curatorum uobis adistente aliquid statutum est: intelligitis in integrum restitutionis auxilium uobis esse necessarium. eodem obtinente, etiam si per procuratorem uestrum legitime ordinatum lis agitata est. *Item concordat l. quos retrahi. 3. in prin. C. si aduersus libertatem. cuius uerba uide 5. except. 4. in prin. Concordat item l. 1. C. in quibus causis in integr. restitut. neceß. non est. cuius uerba uide 5. causa 37. Concordat item l. 2. C. eod. tit. his uerbis:* Adolescentie tempus non imputari in id quinquennium liberis, cuius præscriptio seram inofficiosi quæstionem mouentibus opponi solet, manifestè antè descripsimus. Impleta igitur ætate legitima, non est in integrum restitutio necessaria: quia non integra amissæ causæ his datur, sed integra ipsa causa seruatur. *Concordat item l. in minorum. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide 5. lib. 36. cap. 9. quæst. 1. causa 2. except. 1. repl. 2. Item concordat l. si tutor. 4. C. eod. tit. cuius uerba uide 5. lib. 8. cap. 4. quæst. 3. reg. 1. except. 2. Concordat item l. uli. C. eod. tit. cuius uerba uide 5. lib. 36. cap. 15. except. 1. repl. 1. Alterum exemplum, priori non ab simile, est, si exceptione minor defendatur, cuius species proponitur l. si creditor. 4. C. si tutor uel curator interuenierit, his uerbis: Si creditor non uestram personam, sed curatorum secutus, cum ipsis contractū habuit, & ab ipsis stipulatus est: nullam ei prorsus aduersus uos actionem competere, manifestum est. Tertium exemplum est, si alia actione id quod gestū est, rescindi possit, uel recuperari amissum. Hoc exemplum proponitur l. in causa. 16. §. Pomponius. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide 5. causa 25. Planè proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi actio alia per exceptionem elidi possit. quæ replicatio approbatu r exemplo l. illud. 25. in prim. ff. d. tit. cuius uerba cū concordantibus uide 5. causa 35. Altera replicatio est: Nisi de dolo actio competat: pro hac enim in integrum restitutio petenda. quæ replicatio approbatu r l. quidam debitor.*

38. ff. de dolo malo. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 4. causa 28. Tertia replicatio est: Nisi tutela actione uel negotiorum gestorum aduersus tutores uel curatores minor experiri possit. hæc enim non obstat, quo minus in integrum restitutio peti possit. quæ replicatio approbatur. Etiam in ijs. 3. C. si tutor uel curator interuenit, his uerbis: Etiam in ijs quæ minorum tutores uel curatores male gessisse probari possunt, licet personali actione à tutore uel à curatore suum consequi possunt, in integrum restitutionis auxilium eisdem minoribus dari, iam pridem placuit. Concordat l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Etiam tutoribus uel curatoribus distrahentibus, minores tam restitui rebus proprijs, quam tutorum uel curatorum damnâ sequi, nullo eis præiudicio per electionem generando, placuit. Concordat item l. alterius. 20. §. non idcirco. ff. de tutela & rationibus distrah. cuius uerba uide §. lib. 18. cap. 9. exc. 27. repl. 2. ite concordant ea quæ proponuntur §. quæst. ult. reg. 1. & 2.

XXVII. Exceptio: Nisi minor maior factus, id quod gestum est, aliquo actu ratum habuit. Hæc exceptio approbatur l. 2. C. si maior factus ratum habuerit, his uerbis: Qui post uicesimum quintum annum ætatis ea quæ in minore ætate gesta sunt, rata habuerint: frustra rescissione eorum postulant. Concordat l. 1. C. eod. tit. his uerbis: Si inter minores quinque & uiginti annis, uel scriptura interposita, uel sine scriptura, facta sine dolo diuisio est, eamque post legitimam ætatem ratam fecerint: manere integram debere conuenit. Concordat item l. deniq. 3. §. si quis cum. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. except. 23. Concordat item l. si filius. 30. ff. eod. tit. his uerbis: Si filius emancipatus, non accepta contra tabulas possessione, post inchoatam restitutionis quæstionem legatum ex testamento patris maior XXV. annis petijisset: licet renunciasse uideatur. cum et si bonorum possessionis tempus largiretur, electo iudicio defuncti, repudiatum beneficium Prætoris existimaretur. Huius exceptionis replicatio est: Nisi cum minor adijisset hæreditatem, maior factus à debitoribus hæreditarijs exegerit. hoc enim casu, quamuis aditionem uideatur comprobasse, tamen exceptio proposita illi non obstat. quæ replicatio approbatur d. l. 3. §. scio, his uerbis: Scio illud aliquando incidisse. Minor uiginti quinq; annis miscuerat se paternæ hæreditati, maiorque factus exegerat aliquid à debitorib. paternis: mox desiderabat in integrum restitui, quo magis abstineret paterna hæreditate. Contra dicebatur ei, quasi factus maior comprobasset, quod minori sibi placuisset. Putauimus tamen restituendum in integrum initio in spe eto. Idem puto, etsi alienâ adijc hæreditatē.

XXVIII. Exceptio: Nisi maior factus litem de in integrum restituendo contestatus desistat. Hæc exceptio

approbatur simul & declaratur l. Papinianus. 20. §. fin. cum lege sequente. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Si quis maior XXV. annis, intra tempus restitutioni statutum litem contestatus, postea destiterit: nihil ei proficiet ad in integrum restitutionem contestatio, ut est sæpissime rescriptum. Desistisse autem is uideatur, non qui disulit, sed qui licet renunciauit in totū. Concordat l. si filius. 30. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox.

XXIX. Exceptio: Nisi maior annis factus, intra quatuor annos in integrum restitutus non sit. Hæc exceptio approbatur l. si minor. 4. C. de in integr. restit. minor. his uerbis: Si minorem te XXV. annis fuisse, cum contraheres, ostenderis, & tempora restitutioni præstituta excessisse, & c. Concordat l. 1. C. si tutor interuenierit. cuius uerba uide §. quæst. 15. reg. 2. Item concordat l. exceptiones. 7. §. fin. ff. de exceptionib. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. quæst. 7. reg. 4. Item concordat l. nam postea. 9. §. si minor, in fin. ff. de iurciurando. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 7. quæst. 1. except. 8. Concordat item Nouell. c. 155. §. unde omnib. cuius uerba uide §. except. 14. repl. 1. Concordant item ea quæ proponuntur §. quæst. 12. Huius exceptionis replicationes uide §. d. quæst. 12. except. 1. cum sequentibus.

XXX. Exceptio: Nisi semel in integrum restitutio petita sit & denegata. Hæc exceptio approbatur l. 1. C. si sepius in integr. restit. post. his uerbis: Post sententiam Proconsulis contra uos latam, si desideratis in integrum restitui, nec obtinuitis: frustra rursus, ut ea quæstio in integrum restitutionis agitur, desideratis. Appellare enim debuistis, si uobis sententia displicebat. Sed si adhuc in ea etate estis, cui subueniri solet: appellandi ius uobis restitui-mus. Cōco. dat. l. in una. 7. C. eod. tit. his uerbis: In una eademque causa iteratum in integrum restitutionis auxilium nō iure (nisi nouæ defensionis præterdantur) posci, sæpe rescriptum est. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi nouæ defensiones præterdantur. Quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis. Cui concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Quamquæ curatores pupillæ uicti sunt, cum in integrum restitui pupillâ desiderabat: cū tamē nouis defensionibus causam instrui posse dicas: adeant curatores uxoris tuæ iudicē, & petant ut causas in integrum restitutionis agant. Altera replicatio est: Nisi à sententia sit appellatū. Tertia replicatio est: Nisi minor qui succubuit, appellatōnem omisit: hoc enim casu ad eā in integrum potest restitui. Hæc duæ replicationes approbantur uerbis d. l. 1. paulō superius propositis.

XXXI. Exceptio: Nisi seruus à minore uenditus, ab emptore sit manumissus. Hæc exceptio approbatur l. minor. 48. §. minor. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. except. 4. repl. 1.

XXXII. Exceptio: Nisi is contra quem in integrum restitutio petita est, meritis sit. Hæc exceptio reprobatur

probat l. si intra. 6. C. de in integr. restit. minor. his uerbis: Si intra ætate cui succurri solet, in integrum restitutionis lis inchoata, nec ei à te renunciatū est: mors eius contra quem hæc fuerit implorata, fraudi tibi esse nō potest.

XXXIII. Exceptio: Nisi minor uicissim non restituat aduersario, quæ restituere debet. Hæc exceptio approbatur exemplo l. intra uile. 39. §. fin. ff. de minor. 25. annis. de qua re uide §. quæst. 14. reg. 6. Hæc de exceptionib. aduersus causas in integrum restitutionis. Sed et plures huiusmodi exceptiones uide §. in singulis causis.

V. QVIBVS COMPETIT IN integrum restitutio minorum, eiusque petitio?

Alij quam minori laeso hæc in integrum restitutio regulariter quidem non competit. Cuius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi pater filij familiæ minoris nomine in integrum restitui petat. Hæc exceptio approbatur l. patri. 27. in prin. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Patri pro filio omnimodò præstanda restitutio est, licet filius restitui nolit: quia patris periculum agitur, qui de peculio tenetur. Ex quo apparet, cæteros cognatos uel adfines alterius esse conditionis: nec aliter audiri oportere, quam si ex uoluntate adolescentis postulerit: aut eius uitæ sitis adolescens, ut merito etiam bonis ei interdici debeat. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi suo, non filij nomine pater in integrum restitui petat. Quæ replicatio approbatur l. deniq. 3. §. sed utrum. ibi: sed an hoc auxiliū. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quæst. prox. except. 9. repl. 1. Concordat l. cum non solū. 8. §. ubi autem. C. de bonis quæ liberis. cuius uerba uide §. quæst. 4. causa 18. except. 3. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi mortuo filio familiæ: hoc enim casu patri tanquam successori in peculio, hoc auxiliū non est denegandum. Quæ duplicatio approbatur d. l. 3. §. Pomponius, his uerbis: Pomponius adijcit, ex his causis, ex quibus in re peculiarj filij familiarum restituuntur: posse & patrem quasi heredem nomine filij post obitum eius impetrare cognitionem. Altera exceptio est: Nisi cum minor, postquam gessisset, in seruitutem redactus esset, dominus eius petat in integrum restitui. Quæ exceptio approbatur l. non solū. 6. §. proinde etsi minor. ff. de in integr. restit. his uerbis: Si minor in seruitutem redigatur, uel ancilla fiat: dominus eorum dabitur (non tamen ultra tempus statutum) in integrum restitutio. Sed et si fortè hic minor erat captus in hæreditate quam adierat: l. l. lib. X VII. Digestor. scribit, abstinendi facultatem dominum posse habere: non solū ætatis beneficio, uerū etiam si ætas nō patrocinetur: quia non adipiscendæ hæreditatis gratia legū beneficio usi sunt, sed uindictæ gratia. Planè quod minor in ipsa seruitute gessit, eius nomine domino in integrum restitutio non competit, quemadmodum nec ipsi minori, de quo dictum §. quæst. prox. except. 10. Tertia exceptio est: Nisi suc-

CAP. IIII. cessor minoris petat in integrum restitui. Hæc exceptio approbatur d. l. 6. in princip. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 2. reg. 1. Concordat l. minor autem. 18. §. fin. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Non solū minoribus, uerū etiam successoribus quoque minorum datur in integrum restitutio, etsi sint ipsi maiores. Concordat item l. deniq. 3. §. Pomponius, ff. eod. tit. cuius uerba uide paulō superius except. 1. Concordat item l. unica. C. si aduersus dotem. cuius uerba uide §. quæst. prox. causa 28. Quarta exceptio est: Nisi fideiussori uel alij intercessori minoris. Hæc exceptio reprobatur l. in causæ. 13. in prin. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: In causæ cognitione uersabitur, utrū soli minori succurrendum sit, an etiam his qui pro eo obligati sunt: utputa fideiussoribus. Itaque si cum scirem minorem, & ei fidē non haberem, tu fideiussor pro eo: non est æquum fideiussori in necem meam subueniri: sed potius ipsi deneganda erit mandati actio. In summa, perpendendum erit Prætori, cui potius subueniat: utrum creditori, an fideiussori. nam minor captus neutri tenebitur. Facilius in mandatore dicendum erit, non debere ei subueniri: hic enim uelut adfirmator fuit, & suafor, ut cum minore cōtraheretur. Vnde tractari potest, utrum minor in integrum restitutionem aduersus creditorem, an & aduersus fideiussorem implorare debeat? Et puto tutius, aduersus utrumque. Concordat l. 1. C. de fideiussor. minor. his uerbis: Postquam in integrum ætatis beneficio restitutus es: periculum euiditionis emptori, cui prædium ex bonis paternis uendidisti, præstari non cogaris. Sed ea res fideiussores, qui pro te interuenerunt, excusare non potest. Quare mandati iudicio, si pecuniam soluerint, aut condemnati fuerint, conuenieris: modò si eo quoque nomine restitutus auxilio non iuuaberis. Concordat item l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Si ea quæ uendidisti tibi possessiones, interposito decreto Præsidis, ætatis tantum modò auxilio adiuuatur: non est dubium, si fideiussorem ex persona sua obnoxium esse contractui. Verū si dolo malo apparuerit contractum interpositum esse: manifesti iuris est, utriusque personæ, tam uenditricis, quam fideiussoris, consulendū esse. Planè admittitur exceptio proposita, primum quidem, si dolo malo cum minore sit gestum. Quæ distinctio approbatur uerbis d. l. 2. iam propositis hisce: Verū si dolo malo, & c. Deinde admittitur, si fideiussor minori heres extiterit. Quæ distinctio approbatur l. Stichum. 95. §. quod uulgo. ibi: nam si minori, ff. de solutionib. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 18. reg. 3. except. 2. Tertio admittitur exceptio proposita, si alia iusta causa iudici uidebitur. Quæ distinctio arbitraria constat ex uerbis d. l. 13. in prin. paulō superius propositis hisce: In causæ cognitione, & c. Cui concordat l. deniq. 3. §. sed utrum. ibi: sed an hoc. ff. de minor. 25. annis, cuius

uerba uide §. quest. prox. except. 9. Hæc de quarta exceptione. Quinta exceptio uidetur: Nisi socio minoris. Sed hæc exceptio reprobatur exemplo l. 2. §. quod si atatis. C. si unus ex plurib. appellauerit. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 3. exc. 48. repl. 3. dupl. 1. Concordat l. unica. C. si in cōmuni eadēq; causa in integr. restit. postuletur. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 5. quest. 2. exc. 1. repl. 4. Planè admittitur exceptio proposita, si aduersarius cōsenserit. Quæ distinctio approbatur l. tutor. 47. §. curat. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. quest. 14. reg. 10. Sexta exceptio est: Nisi ei cuius negotiū minor gessit. Hæc exceptio approbatur l. quod si minor. 24. in prin. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. quest. prox. exc. 22. repl. 3. Huius exceptionis replicatio est: Nisi in mādato domini minor eius negocia gesserit. Quæ replicatio approbatur l. cū mandatu. 23. in prin. ff. d. it. cuius uerba uide §. d. exc. 22. in prin. Cōcordat d. l. 23. §. fin. cuius uerba uide d. exc. 22. Septima exceptio est: Nisi ei qui minorē in iudicio defendit, estq; condēnatus. Hæc exceptio reprobatur l. cū qui. 46. §. d. it. cuius uerba uide §. quest. prox. causa 17. exc. 3. Octaua exceptio est: Nisi alius nomine minoris in integrū restitutionē petat. Hæc exceptio approbatur simul et distinguitur l. il lud. 25. §. si talis, cū lege sequēte. ff. de minor. 25. annis, his uerbis: Si talis interueniat iuuenis, cui præstāda sit restitutio: ipso postulante præstari debet, aut procuratori eius, cui id ipsum nominatim mandatū sit. Qui uerò generale mandatū de uniuersis negocijs gerēdis alleget, nō debet audiri. Quōd si de speciali mādato dubitetur, cū restitutio postuletur: interposita stipulatione, Ratā rem dominū habiturū: rei poterit mederi. Concordat l. unica. C. etiam per procuratorē. cuius uerba uide §. cap. 1. quest. 3. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi sine mādato alius minoris nomine in integrum restitutionem petat. Quæ replicatio approbatur uerbis iā propositis hisce: Cui id ipsum nominatim mandatū sit. Concordat l. patri. 27. in prin. ff. d. it. cuius uerba uide §. exc. 2. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi actor de rato caueat. Quæ duplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Quōd si de speciali mandato dubitetur, &c. Altera duplicatio est: Nisi pater filij familiās minoris nomine in integrū restitutionem petat. Quæ duplicatio approbatur d. l. 27. in prin. Tertia duplicatio est: Nisi curator minoris in integrum restitutionem petat. Quæ duplicatio approbatur l. etiam si. 29. in prin. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. quest. prox. except. 20. Quarta duplicatio est: Nisi cum minor eius uitæ esset, ut meritō bonis ei interdicti debeat, cognati & adfines eius in integrum restitutionem petat. Quæ duplicatio approbatur d. l. 27. in prin. Altera replicatio est: Nisi is qui nomine minoris in integrum restitutionem petat, non speciale mandatū habeat. Hæc replicatio approbatur uerbis d. l. 25. §. propositis hisce: Qui uerò generale mandatū de uniuersis negocijs gerendis alleget, nō debet audiri. Huius eadem sunt duplicationes, quæ superioris replicationis.

VI. ADVERSVS QVOS IN INTEGRVM RESTITVTIO COMPETIT? Aduersus alium, quā cum minore gessit, in integrum restitutio danda nō est. Quæ regula approbatur l. planè quamdiu. 14. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Quamdiu is qui à minore rem accepit, aut heres eius, idoneus sit nihil noui constituendū est in eum qui rem bona fide emit. Idemq; & Pomponius scripsit. Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi is qui cum minore gessit, non sit soluendo: hoc enim casu aduersus eum cuius ab eo alienata est, in integrum restitutio non est deneganda. Quæ exceptio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Quamdiu is idoneus sit. Concordat l. in causa. 13. §. fin. ff. eod. it. his uerbis: Pomponius libro XXVII scribit, Labeonem existimasse, si minor annis uiginti quinque fundum uendiderit & tradiderit, & emptor rursus eum alienauerit: siquidem emptor sequens scit rem ita gestam, restitutionē aduersus eum faciendam: si ignorauit, & prior emptor soluendo est, non esse faciendam. Si uerò non est soluendo: æquius esse minori succurrere, etiam aduersus ignorantem: quamuis bona fide emptor est. Altera exceptio est: Nisi is qui cū minore gessit, rem alienauit ei qui conditionem rei nō ignorauit. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Siquidem emptor sequens scit rem ita gestam, restitutionē aduersus eum faciendam. Tertia exceptio est: Nisi iudici causa cognita aliter uideatur. Quæ exceptio approbatur d. l. 23. §. interdum, his uerbis: Interdum restitutio & in rem datur minori, id est, aduersus rei eius possessorem, licet cum eo non sit contractū. ut puta rem à minore emisti, & alij uendidisti. potest desiderare interdum aduersus possessorem restitui, ne rem suam perdat, uel re sua careat: & hoc uel cognitione Prætoria, uel rescissa alienatione, dato in rem iudicio. Quarta exceptio est: Nisi filius familiās uel seruus cum minore gesserit: hoc enim casu in patrem uel dominū eius in integrum restitutio competit. Quæ exceptio approbatur simul et distinguitur l. quod si minor. 24. §. si seruus. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Si seruus uel filius familiās minore rem circūscripserit: pater dominusue, quod ad eum peruenit, restituere iubēdus est. quōd si non peruenit, ex peculio eorum præstare. si ex neutro satis sit, & dolus serui interuenerit: aut uerbis castigandus, aut noxæ dedendus erit. Sed si filius familiās hoc fecerit: ob dolum suum condemnabitur. Quinta exceptio est: Nisi is qui cum minore gessit, decesserit: hoc enim casu heres eius tenetur. Quæ exceptio approbatur l. de tutela. 7. C. de in integr. restitut. minor. his uerbis: De tutela auunculi eiusdemque tutoris, cui falsò ætate probata præstiti liberationem: quem ignarum ætatis suæ non fuisse, tam officium tutelæ quā sanguinis

sanguinis proximitas arguit: si necdum statutum tempus excessit, ex causa in integrū restitutionis hæredes eius cōuenire potes. Concordat l. planè quamdiu. 14. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. ead. reg. in prin.

VII. APVD QVEM IN INTEGRVM RESTITVTIO PETENDA?

Regulariter aliarum causarum iudices competentes, etiam in integrum restituere possunt. Quæ regula approbatur l. in causa. 16. §. fin. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Nunc uidendum, qui in integrum restituere possint? Et tam præfectus urbi, quā alij magistratus pro iurisdictione sua restituere in integrum possunt, tam in alijs omnibus causis, quā contra sententiam suam. Huius regulæ exceptio prima hæc uidetur: Nisi iudex qui sententiam, contra quam in integrum restitutio petitur, tulit. Sed hæc exceptio reprobatur uerbis iam propositis hisce: Quā contra sententiam suam. Concordat l. præfecti. 17. ff. eod. it. cuius uerba uide §. quest. 4. causa 17. except. 2. itē concordat l. præf. 42. ff. eod. it. cuius uerba uide d. causa 17. in prin. Altera exceptio est: Nisi alius iudex, quā qui sententiā, cōtra quam in integrū restitutio petitur, tulit, adeatur. Hæc exceptio approbatur in præfecto prætorio l. unica. §. fin. ff. de officio præf. prætorio. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 10. reg. 1. Tertia exceptio est: Nisi minor magistratus contra sententiā maioris adeatur. Hæc exceptio approbatur l. minor autem. 18. in prin. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Minor magistratus contra sententiam maiorum non restituet. Quarta exceptio est: Nisi alius quā princeps contra sententiam appellacionis adeatur. Hæc exceptio approbatur d. l. 18. §. idem Imperator, his uerbis: Imperator Seuerus Licinio Frontoni rescripsit, insolitum esse post sententiam uice sua ex appellacione dictam, alium in integrum restitutionem tribuere, nisi solum principem. Quinta exceptio est: Nisi alius quā Princeps contra sententiam iudicis à Principe dati adeatur. Hæc exceptio approbatur d. §. idem, his uerbis: Sed etsi ab Imperatore iudex datus cognoscat: restitutio ab alio, nisi à Principe qui iudicem destinauit, non fiet. Concordat l. aduersus. 3. C. si aduersus rem iudicatam, his uerbis: Aduersus sententiā eius qui tunc uice principis iudicauit, in integrum restitutionis auxilium apud Prætozem, seu Præsidem prouinciæ, clarissimum uirum, flagitate nequaquam poteris. nam aduersus eius sententiam, qui uice principis cognouit, solus princeps restituet. Sexta exceptio est: Nisi aduersus fiscum in integrum restitutio postuletur: hoc enim casu solus procurator Cesaris iudex competens est. Hæc exceptio approbatur l. 2. C. si aduersus fiscum, his uerbis: Si aduersus priuatos in integrum restitutionem tam tu, quā fratres tui desideratis: præsidis prouinciæ uiri clarissimi notio est: isq; causa cognita

æstimabit, an auxilium quod imploratis, conferri uobis debeat. Quōd si aduersus fiscum id postularis: intelligitis procuratorē meum unā cum præfide, præfente fisci patrono, adire uos debere. Septima exceptio est: Nisi magistratus municipalis adeatur. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proponuntur §. lib. 2. cap. 4. quest. 1. item lib. 5. cap. 2. quest. 1. except. 45. Concordat l. cum scimus. 3. C. ubi & apud quem cognitio, &c. cuius uerba uide §. cap. 1. quest. 4. reg. 2.

VIII. PER QVOS IN INTEGRVM RESTITVTIO MINORVM COMPETIT?

Etiam per procuratorem & curatorem peti potest: de qua re uide §. quest. 5. except. 8.

IX. QVIBVS PRÆSENTIBVS IN INTEGRVM RESTITVTIO FACIENDA?

I. Regula: Præsentibus aduersarijs in integrum restitutio petenda & facienda. Quæ regula approbatur l. in causa. 13. §. causa autem. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Causa cognita, & præsentibus aduersarijs, uel si per contumaciam desint, in integrū restitutiones perpendendæ sunt. Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi aduersarij citati adesse noluerint. Quæ regula approbatur uerbis iam propositis hisce: Vel si per contumaciam desint.

II. Regula: Si aduersus aditionem hereditatis minor in integrum restitutionem petat: creditores hereditarij præsentem esse debent. Quæ regula approbatur l. etiam si patre. 29. §. fin. ff. d. it. his uerbis: Si hæreditate patris ætatis beneficio in integrum restitutus abstinuit, nemine de creditoribus paternis præfente, uel ad agendum à Præfide euocato: ea restitutio rectè facta uideatur, quæritur? Herennius Modestinus respondit, cum non euocatis creditoribus, in integrum restitutionis decretum interpositum proponatur: minimè id creditoribus præiudicasse. Concordat Nouell. c. 19. §. ad hæc sancimus, his uerbis: Sancimus, ut si contingat minores desistere uelle ab ea hæreditate, quæ ad ipsos deuoluta, & ab ipsis agnita fuit: & omnes creditores præsentem inueniantur in illis locis, in quibus petitur restitutio in integrū: creditores uocentur à magistratu, & omnibus ijs in præfentia constitutis, minores ab huiusmodi hæreditate desistant. Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi creditores uocati non ueniant. Quæ exceptio approbatur d. §. ad hæc, his uerbis: Sed si uel omnes, uel quidam ex ijs absentes sint: iubemus ut minores qui id agere uolunt, ibi locorum, ubi hi degunt, magistratum adeant, ille uerò creditores solitis edictis euocet: & si creditores intra trium mensium spacium prorsus non accesserint, liceat his absque metu periculi ab eiusmodi hæreditate discedere: magistratu apud quem in integrum restitutio tractatur, prouidentiam

tiam accommodante, ubinam locorum res hereditariae mobiles iuxta & immobiles adseruari debeant: harum uidelicet quantitate apud aetorum monumenta publico insinuanda inuentario.

X. QUID VENIAT IN INTEGRUM RESTITUTIONEM MINORUM?

I. Regula: Ut minor integrum ius suum recipiat. Haec regula approbatur l. quod si minor. 24. §. restitutio. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. quae. 14. reg. 1.

II. Regula: De fructibus restituendis, proponitur d. §. restitutio. Cui concordat l. patri. 27. §. item ex diuerso. ff. cod. de. cuius uerba uide §. quae. 4. causa 23. Concordat item l. minor annis. 40. §. fin. ff. cod. de. cuius uerba uide §. quae. 4. causa 4.

III. Regula: De usuris, proponitur d. l. 27. §. ex quo scilicet. cuius uerba uide d. causa 2.

III. Regula: Aduersus acceptilationem in integrum restitutione facta, etiam aduersus fideiussores & pignora, item aduersus correum actio restituenda. Quae regula approbatur d. l. 27. §. si minor, his uerbis: Si minor annis uiginti quinque sine causa debitori acceptum tulerit: non solum in ipsum, sed & in fideiussores & in pignora actio restitui debet: & si ex duobus reis alteri acceptum tulerit, in utrumque restituenda est actio.

V. Regula: Aduersus rem iudicatam restitutus, etiam rem pignoris nomine ex causa iudicati captam atque distractam recipit. Quae regula approbatur l. si ex causa. 9. in prin. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 4. causa 1. except. 13. repl. 14.

VI. Regula: Aduersus repudiationem hereditatis restitutione in integrum facta, ea quae a curatore bonorum antea gesta sunt, non reuocantur. Quae regula approbatur l. in integrum. 22. ibi: quem admodum per contrarium. ff. d. de. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 6. quae. 5. reg. 7. except. 3.

VII. Regula: Aduersus repudiationem hereditatis in integrum restituito minore, seruus minori substituitur, & haeres existens, nihilominus liber haeresque manet. Quae regula approbatur l. ait praetor. 7. §. sed quod Papin. ff. cod. de. his uerbis: Quod Papinianus lib. 2. Responsum ait, minori substitutum seruum necessarium, repudiante quidem hereditatem minore, necessarium fore: & si fuerit restitutus minor, liberum nihilominus manere: si autem prius minor adierit hereditatem, mox absentis sit, substitutum pupillo seruum cum libertate non posse haeredem existere, neque liberum esse: non per omnia uerum est. Nam si non est soluendo haereditas, abstinente se haerede: & diuus Pius rescriptit, & Imperator noster (& quidem in extraneo pupillo) locum fore necessario substituto. Et quod ait, liberum manere: tale est, quasi non etiam haeres maneat, cum pupillus impetrat restitutionem, posteaquam abstinens est. Cum enim pupillus haeres non fiat,

sed utiles actiones habeat: sine dubio haeres manebit, qui semel extitit. Similis est ergo hic substitutus ei qui ex fideicommissa hereditatem restituit, instit. de fideicommissa hered. §. restituta.

VIII. Regula: Si seruus uel filius familiaris cum minore contraxit, quid ueniat in restitutionem integrum, definitur l. quod si minor. 24. §. si seruus. ff. d. de. cuius uerba uide §. quae. 6. reg. 4. Haec quae minori sint restituenda. Quae contra aduersario minoris sint restituenda, uide §. quae. 14.

XI. QUANDO COMPETAT IN INTEGRUM RESTITUTIO?

Etiam ante uicesimum quintum annum completum in integrum restitutio peti potest. Quae regula approbatur l. minoribus. 5. C. de in integrum restitut. minor. his uerbis: Ante impletum etiam quintum & uicesimum annum, de ijs in quibus se captos existimant minores, posse in integrum restitutionem implorare, certissimi iuris est.

XII. QUAMDIU IN INTEGRUM RESTITUTIO PETI POSSIT?

Intra quadriennium post uicesimum quintum annum completum. Quae regula approbatur l. ult. C. de temporibus in integrum restitut. cuius uerba uide §. cap. 1. quae. 5. in prin. Concordant ea quae proponuntur §. quae. 4. except. 29. Huius regule exceptio prima haec est: Nisi reipub. uel militiae causa minor abfuerit. Haec exceptio approbatur l. 1. C. d. de. cuius uerba cum concordantibus uide d. quae. 5. reg. 1. except. 1. Altera exceptio est: Nisi minori intra statutum tempus haeres minor existat. huic enim tempus concurrat. Quae exceptio approbatur l. interdum. 19. ff. de minor. 25. annis, his uerbis: Interdum successori plus quam annum dabimus, ut edicto est expressum: si forte aetas ipsius subueniat. Nam post annum uicesimum quintum habebit legitimum tempus. hoc enim ipso deceptus uidetur, quod cum posset restitui intra tempus statutum ex persona defuncti, hoc non fecit. Plane si defunctus ad in integrum restitutionem modicum tempus ex anno utili habuit: huius haeredi minori post annum uicesimum quintum completum, non totum statutum tempus dabimus ad in integrum restitutionem: sed id duntaxat tempus, quod habuit is cui haeres extitit. Concordat l. ea quae. 5. §. si quando. C. de tempor. in integrum restitut. his uerbis: Si quando in minoris iura successerit minor: minimè prohibeatur, cum quintum & uicesimum aetatis suae annum transierit, in integrum restitutionis beneficio uti tempore illibato. Quod si maioris fuerit minor iura nactus: quantum ad eas pertinet causas, quas ex persona maioris fuerit consecutus: tantum temporis ad exponendas in integrum restitutiones, decidendasque causas accipere debet, quantum defuncto, cuius haeres aut honorum possessor

possessor docebitur extitisse, reliquum fuerat. Tertia exceptio est: Nisi mortuo minore, haereditas eius nondum fuerit adita: illud enim tempus quo haereditas iacet, in tempus quadriennium non connumeratur. Quae exceptio approbatur d. l. 5. §. fin. his uerbis: Cum maior fuerit adeptus successione nem minoris: siquidem ciuili iure ab intestato uel ex testamento successerit, mox cum fuerit adita haereditas: si uero honorario iure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta: examinando ac terminando in integrum restitutionis negotio, solida sine ulla deminutione tempora supputentur. Quarta exceptio est: Nisi actor in exilio fuerit. Haec exceptio reprobatur l. Papin. 20. ff. de minoribus. 25. annis, his uerbis: Papinianus libro secundo Responsum ait, exuli reuerso non debere prorogari tempus in integrum restitutionis statutum, quia abfuit: cum potuerit adire praetorem per procuratorem. nec dixit, uel praesidem, ubi erat. Sed quod idem dicit, id indignum esse propter irrogatam poenam: non rectè. Quid enim commune habet delictum cum uenia aetatis? Quinta exceptio est: Nisi intra tempus statutum actor rem in iudicium deduxerit. Quae exceptio approbatur per ea quae proposita sunt §. lib. 36. capite 15. except. 5. uerum eius replicatio haec est: Nisi a lite destiterit. Quae replicatio approbatur & declaratur d. l. 20. §. fin. cum lege sequente. cuius uerba uide §. quae. 4. except. 28. Sexta exceptio est: Nisi per aduersarium steterit, quo minus lis intra statutum tempus inchoetur uel finiatur. Haec exceptio approbatur l. intra. 29. in prin. ff. cod. de. his uerbis: Intra utile tempus restitutionis apud praesidem petierunt in integrum restitutionem minores, & de aetate sua probauerunt. dicta pro aetate sententia, aduersarij ut impediret cognitionem Praesidis, appellauerunt ad Imperatorem. Praeses in euentum appellationis caetera cognitionis distulit. Quaesitum est, si finita appellationis apud Imperatorem cognitione, & iniusta appellatione pronuntiata, egressi aetatem deprehendantur: an caetera negotia implere possint: cum per eos non steterit, quo minus res finem accipiat: Scuola respondit, secundum ea quae proponerentur, perinde cognosci, atque si nunc intra aetatem essent. Septima exceptio est: Nisi ipso iure non ualeat id quod cum minore gestum est. huic enim rescindendo nulla temporis praescriptio obstat. Quae exceptio approbatur simul & declaratur per ea quae proposita sunt §. quae. 4. except. 26. exemplo 1. Octaua exceptio est: Nisi minor aetatis ueniam impetrauit: hoc enim casu quadriennium non ex uicesimo quinto anno completo currere incipit, sed ex die quo illud fuerit intimatum. Quae exceptio approbatur l. ea quae. 5. in prin. C. de tempor. in integrum restitut. his uerbis: Ea quae de temporibus in

integrum restitutionum legibus cauta sunt, custodiri conuenit: & si forte quis beneficio nostro aetatis ueniam fuerit consecutus, ex eo die quo indulgentia nostra in iudicio competenti fuerit intimata, eique administratio rei propriae permessa, ad persequendas in integrum restitutionum, finiendasque causas iure tempus habeat praestitutum: ita tamen, ut nunquam minoribus XXXV. annis constitutis de ijs quae ante impetratam ueniam aetatis gesserunt, auxilium in integrum restitutionis denegetur.

XIII. ADIUNCTA OFFICIA AETORIS, REI CONUENTI & IUDICIS IN HOC IUDICIO.

I. Regula: Non nisi causa cognita hoc iudicium expeditur. Quae regula approbatur l. uerum. 11. §. sciendum. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. quae. 4. except. 15. Concordat l. in causa. 13. §. causa autem. ff. cod. de. cuius uerba uide §. quae. 9. reg. 1. Concordat item l. quod si minor. 24. §. non semper. ff. cod. de. cuius uerba uide d. except. 15. Concordat l. non omnia. 44. ff. cod. de. cuius uerba uide d. except. 15. Item concordat l. ult. ibi: cognita scilicet. ff. de in integrum restitut. cuius uerba uide d. quae. 4. except. 20. Item concordat l. in fin. C. si aduersus solutionem. cuius uerba uide §. libro prox. cap. 8. repl. 9. dupl. 14.

II. Regula: Procurator actoris, de cuius mandato dubitatur, de rato cauere debet. Quae regula approbatur l. quod si. 26. in prin. ff. de minoribus. 25. annis. cuius uerba uide §. quae. 5. except. 8.

III. Regula: Defensor rei conuenti iudicatum solui satisfabit. Quae regula approbatur d. l. 26. in fin. his uerbis: Quod si is qui circumscriptus dicitur, ab sit: defensor eius satis iudicatum solui dare debebit.

III. Regula: Minori incumbit aetatis suae probatio. Quae regula approbatur l. cum te. 9. C. de probationibus. his uerbis: Cum te minorem quinque & uiginti annis proponas: adire praeside provinciae debes, & de aetate probare. Concordat l. si minorem. 4. C. de in integrum restitut. minor. cuius uerba uide §. quae. 4. except. 29.

XIIII. EVENTVS IN INTEGRUM RESTITUTIONIS.

I. Regula: Quidquid ad minorem peruenit, restitue re aduersario suo tenetur. Quae regula approbatur l. quod si minor. 24. §. restitutio. ff. de minor. 25. annis, his uerbis: Restitutio ita facienda est, ut unusquisque integrum ius suum recipiat. Itaque si in uendendo fundo circumscriptus restituetur: iubebit Praetor emptorem fundum cum fructibus reddere, & precium recipere: nisi tunc dederit, cum eum perditurum non ignoraret: sicuti facit in ea pecunia, quae ei consumpturo crederetur. Sed parcius in ueditione: quia aes alienum ei soluitur, quod facere necesse est: credere autem

non est necesse. Nam etsi origo contractus ita constitit, ut infirmanda sit: si tamen necesse fuit precii solui: non omnimodò emptor damno adficiendus est. Concordat l. ait prætor. 7. §. planè qui post. ff. eod. tit. his uerbis: Qui post aditam hæreditatem restituitur: debet præstare, si quid ex hæreditate in rem eius peruenit, nec perijt per imbecillitatem ætatis. Item concordat l. unica. C. de reputationib. que fiunt in iudic. in integr. restit. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 6. reg. 5. Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi minor eo quod ad se peruenit, nõ sit factus locupletior. Hæc exceptio approbatur uerbis d. §. planè si post, iam propositis hisce: Nec perijt per imbecillitatem ætatis. De hac exceptione alijsq; pluribus uide §. in regulis sequentibus.

II. Regula. De precio restituendo à minore, si aduersus uenditionem in integrum restitatur, proponitur uerbis d. §. restitutio, iam propositis. Cui concordat l. tutor. 47. §. curator. ff. eod. tit. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. reg. 10. Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi minor precio non sit factus locupletior. Quæ exceptio approbatur l. sine herede. 31. §. interposito. ff. de administr. tutor. his uerbis: Interposito curatore adol: scens fundum Titio uendidit, postea agnita fraude in integrum restitutus, in possessionem induci iussus est. quæro, an cum ex hac uenditione melior factus non sit, neque in rem suam quicquam uersum probetur: precium emptori restituere non debeat? Modestinus respõdit, precium fundi ab adolescente uenditæ, si rationibus eius non profuit, nec quicquam de eo à iudicante de in integrum restitutione statutum est: emptorem frustra postulare. Idem respondit, sumptibus uoluptatis causa ab emptore factis, adolescentem onerandum non esse. Quæ tamen ab eodem ædificio ita auferri possunt, ut in facie pristina ædificium esse possit: emptori auferre permitti oportere. Concordat l. patri. 27. §. prædium, in fin. ff. de minorib. 25. annis. cuius uerba uide §. quæst. 4. causa 23. Contradicit l. quod si minor. 24. §. restitutio. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. proxim. Altera exceptio est: Nisi minor beneficio restitutionis in integrum uti nolit. Hæc exceptio approbatur l. si iudex. 41. ff. de minoribus 25. annis, hisce uerbis: Si iudex circumuento in uenditione adolescenti iussit fundum restitui, eum que precium emptori reddere: & hic nolit uti hac in integrum restitutione, pœnitentia acta: exceptionem utilem aduersus petentem precium quasi ex causa iudicati, adol: scens habere poterit: quia unicuique licet contemnere hæc quæ pro se introducta sunt. nec queri poterit uenditor, si restitutus fuerit in eandem causam, in quam se ipse constituerat, & quam mutare non potuisset, si minor auxilium Prætoris non implorasset. Tertia exceptio

uidetur: Nisi emptor precij nomine aduersus curatorem uel eius hæredes habeat actionem. Sed hæc exceptio reprobatur l. tutor. 47. §. curator. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 10.

III. Regula: Si minor accepta pecunia mutua in integrum restitatur, pecuniam restituere debet. Quæ regula approbatur quidem ipso iure, uerum eius exceptio hæc est: Nisi minor pecunia non sit locupletior factus. Quæ exceptio approbatur per ea quæ proponuntur §. quæst. 4. causa 23.

III. Regula. De usuris pecunie restituendæ compensandis, proponitur l. minor annis. 40. §. fin. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. quæst. 4. causa 4.

V. Regula. De fructibus aduersario restituendis, proponitur l. patri. 27. §. si pecuniam. ibi: et fructus. ff. d. tit. cuius uerba uide d. quæst. 4. causa 23.

VI. Regula. De sumptibus quos fecit aduersarius eî restituendis, proponitur l. intra utile. 39. §. uendentib. ff. d. tit. his uerbis: Vendentibus curatoribus minoris fundum, emptor extitit Lucius Titius, & sex ferè annis possedit, ac longè lateq; rem meliorem fecit. Quæro, cum sint idonei curatores, an minor aduersus Titium emptorem in integrum restitui possit? Scæuola. Respondi, ex omnibus quæ proponerentur, uix eum esse restituendum: nisi maluerit omnes impensas, quas bona fide emptor fecisse adprobauerit, ei præstare: maxime cum sit ei paratum auxilium, curatoribus eius idoneis constitutis. Concordat l. apud Celsum. 4. §. si minor. ff. de doli mali excep. cuius uerba uide §. lib. 21. cap. 8. reg. 7. in prin. Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi uoluptatis tãum gratia sumptus facti sint. Quæ exceptio approbatur simul et distinguitur l. sine herede. 31. §. interposito. ibi: idem respondit. ff. de administr. tutor. cuius uerba uide §. reg. 2. except. 1.

VII. Regula: Si minor aduersus aditionem hereditatis in integrum restitatur: solutiones creditorib. hereditarijs factæ, item libertates ex testamento præstite, et alia bona fide ab eo gesta, non reuocantur. Quæ regula approbatur per ea quæ proponuntur §. libro 3. cap. 6. quæst. 5. reg. 7. except. 3.

VIII. Regula: Minor aduersus repudiationem hereditatis in integrum restitutus, bona que mortis testatoris tempore habuit, conferre tenetur. Quæ regula approbatur l. 2. in fin. C. si ut omiffam hered. cuius uerba uide §. quæst. 4. causa 19.

IX. Regula: Si aduersus unum caput sententiæ restitutio facta est, tota lis uolente aduersario restauranda est. Quæ regula approbatur quidem ipso iure, per ea quæ dicta sunt §. reg. 1. item argumento eorum que §. reg. proxim. dicentur: uerum eius exceptio hæc est: Nisi capita sint separata, non coherentia. Quæ exceptio approbatur l. etiamsi patre. 29. §. 1. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Ex causa curationis condemnata pupilla, aduersus unum caput sententiæ restitui uolebat: quia uidebatur in cæteris litis speciebus releuata fuisse. actor maior ætate, qui adqueuit tunc temporis sententiæ,

tia, dicebat totam debere litem restaurari. Herennius Modestinus respondit, Si species in qua pupilla in integrum restitui desiderat, cæteris speciebus non cohæret: nihil proponi, cur à tota sententiâ recedi actor postulans, audiendus sit.

X. Regula: Si cum curator minoris prædia sibi cum minore comunia uendidisset, in integrum pro sua parte minor restitui postulet: etiam altera pars uolente aduersario sit inempta. Quæ regula approbatur l. tutor. 47. §. curator. ff. d. tit. his uerbis: Curator adolefcentium prædia communia sibi & his quorum curam administrauerat, uendidit. Quæro, si decreto Prætoris adolefcentes in integrum restitui fuerint: an eatenus uenditio rescindenda sit, quatenus adolefcentium pro parte fundus communis fuit? Scæuola. Respondi, eatenus rescindi: nisi emptor à toto contractu uelit discedi, quòd partem empturus non esset. Item quæro, utrum emptor à Seio & Sempronio adolefcentibus precium cum usuris recipere deberet, an uerbò ab hærede curatoris? Respondi, hæredem quidem curatoris teneri: uerum & in Seium & Sempronium, pro parte qua eorum fundus fuit, actiones dandas: utiq; si ad eos accepta pecunia pro eadem parte peruenisset.

XI. Regula: Si aduersus eum cum quo tutela egit, restitutus sit minor: contrarium tutela iudicium aduersario restituendum non est. Quæ regula approbatur l. cum minor. 28. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Cum minor quàm quinque & uiginti annorum, aduersus eum cum quo tutelæ egit, restituitur: non ideo tutori contrarium tutelæ iudicium restituendum est.

XII. Regula: Si aduersus transactionem minor restituitur, aduersario quoq; pristina actio est restituenda. Quæ regula approbatur per ea quæ proponuntur §. lib. 9. cap. 5. except. 25.

XIII. Regula: Si unus hæredum quasi in maiorem partem condemnatus esset, in integrum sit restitutus: aduersus alterum cohæredem aduersario utilis datur actio. Quæ regula approbatur l. alterius. 20. in prin. ff. de tutela actione. cuius uerba uide §. lib. 18. capite 10. quæst. 8. reg. 1. in prin.

XIII. Regula: Si minor aduersus possessorem rei restituitur, is potest reuerti ad suum auctorem. Quæ regula approbatur l. sed ubi. 15. ff. de minorib. 25. annis, hisce uerbis: Vbi restitutio datur, posterior emptor reuertit ad auctorem suum poterit. Per plures quoq; personas si emptio ambulauerit: idem iuris erit. Concordat l. minor. 39. in prin. ff. de euictione. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 7. quæst. 1. except. 51.

XV. Regula: Si minor rem quam ex contractu, contra quem restituitur, acceperat, alij alienauerat: ei quoque cui alienauerat, de euictione tenetur. Quæ regula approbatur l. Titia. 62. ff. de iure dotium. cuius uerba uide §. lib. 15. cap. 2. quæst. 4. reg. 8.

XVI. Regula: Minore qui pro alio intercesserat, per in integrum restitutionem liberato, non liberatur etiam reus principalis. Quæ regula approbatur l. minor. 48. in princ. ff. de minorib. 25. annis, hisce uerbis: Minor se in id quod fideiussit uel mandauit, in integrum restituendo, reum principalem non liberat. Concordat l. ult. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. proxim. Item concordat l. unica. §. sed etsi intercessor. C. de reputationib. que fiunt, &c. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 6. reg. 5.

XVII. Regula: Si cum minor pro eo qui temporali actione tenebatur, nouandi animo spondidisset, restitutus sit: in priorem debitorem actio restituitur tanti temporis, quantum superauerat tempore nouationis. Quæ regula approbatur d. l. ult. his uerbis: Iunius Diophantus Pomponio suo salutem. Minor XXV. annis nouandi animo intercessit pro eo qui temporali actione tenebatur, tunc cum adhuc supererant decem dies, & postea in integrum restitutus est: utrum restitutio quæ creditori aduersus priorem debitorem datur, decem dierum sit, an plenior? Ego didici, ex tempore in integrum restitutionis tantundem temporis præstandum, quantum supererat. tu quid de eo putas, uelim rescribas. Pomponius respondit: Sine dubio quod de temporali actione, in qua intercessit minor, sensisti: puto uerius esse. Ideoq; & pignus quod dederat prior debitor, manet obligatum.

XVIII. Regula: Minore aduersus aditionem hereditatis in integrum restituito, seruus ei substitutus necessarius heres efficitur. Sed et aduersus repudiationem eo restituito, substitutus nihilominus heres manebit. Quæ regula approbatur l. ait prætor. 7. §. sed quod Papinian. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. quæst. 10. reg. 7. Hactenus euentus in integrum restitutionis: quorum exceptiones generales uide §. reg. 2.

XV. ADFINIA REMEDIA.

I. Regula: Licet regulariter, si alia competat actio, aliudue remedium, in integrum restitutio minorib. non competat, ut ostensum §. quæst. 4. except. 26. tamen interdum in integrum restitutio peti, uel tutelæ actio aduersus tutorem, aut negociorum gestorum aduersus curatorem minoris institui potest, prout elegerit minor: ut ostensum d. except. 26. replic. 3. cui concordat l. etiam ei. 45. in fin. ff. de minor. 25. annis, hisce uerbis: Imp. Titus Antoninus rescriptit, eum qui fraude tutoris aduersarium suum diceret absolutum, & agere cum eo ex integro uellet: licetiam habere prius cum tutore agere.

II. Regula: Interdum quoq; deficiente in integrum restitutione, tutela uel negociorum gestorum, aut alia actio competit. Quæ regula approbatur l. 1. C. si tutor uel curator interuenerit, his uerbis: Si iam puberes utriusq; sexus parentum hæreditatem adijstis: si etiam nunc in ea ætate estis, ut eo quod paternæ hæreditati uos obligastis, in integrum

integrum restitutionis auxiliū debeatis accipere: per procuratores uestros adite præsidem prouinciæ. Quod si legitimam ætatem implestis, idque tempus quo in integrum restitui possitis, excelsistis: curatores uestros, si aduersus eos nondum experti estis, iudicio secundum formam iuris conuenite. *Concordat l. 2. C. si aduersus uenditionem pignoris. cuius uerba uide §. quæst. 4. causa 30. except. 1. Item concordat l. 1. in fin. C. si aduersus libertatem. cuius uerba uide §. quæst. 4. except. gener. 4. replic. 3. Concordat item l. 2. C. eod. tit. cuius uerba uide d. except. 4. in prin. Item concordat l. quos retrahi. 3. in fin. C. eod. tit. cuius uerba uide d. except. 4. in princ. Hæc de in integrum restitutionibus minorum.*

DE IN INTEGRVM RESTITUTIONIBUS MAIORVM PROPTER ABSENTIAM & ALIAS SIMILES CAUSAS.
Cap. V.

PRIMO: Verba edicti quo hæc in integrum restitutiones introducuntur, proponuntur l. 1. §. 1. ff. ex quibus causis maiores in integr. restit. hæc: Verba edicti talia sunt: Si cuius quid de bonis deminutum erit, cum is metu, aut sine dolo reipub. causa abesset: siue in uinculis, seruitute, hostiū uel potestate esset: postea uel cuius actionis eorum cui dies exisse diceretur: item si quis quid usu fecisse diceretur: item si quis quid usu fecisse diceretur: esse, actione uel qua solutus ob id quod dies eius exierat, cum absens non defenderetur, in ius uinculis esset, secum uel agendi potestatem non faceret: aut cum eum inuitum in ius uocare non liceret, neque defenderetur: siue cui per magistratus factum sine dolo malo ipsius actio exempta esse diceretur: earum rerum actionem intra annum, quo primum de ea re experiundi potestas erit: item si qua alia mihi iusta causa esse uidebitur, in integrum restituam. Quod eius per leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, decreta principum licebit.

II. RATIO huius edicti proponitur d. l. 1. in prin. his uerbis: Huius edicti causam nemo non iustissimam esse constabitur. Læsum enim ius per id tempus, quo quis reipub. operam dabat, uel aduerso casu laborabat, corrigitur: necnon & aduersus eos qui uel absentes reipub. causa fuerat, uel apud hostes detent, succurritur: ne uel obsit, uel proffit, quod euenit.

III. CAUSAE EX QVIBVS
in integrum maiores restituantur.

I. Causa: Si absentis ius sit læsum. Hæc causa approbatur uerbis edicti paulo superius propositis. *Concordat d. l. 1. in prin. uerbis iā propositis hisce:* Læsum enim ius per id tempus, quo quis reipub. operam

dabat, &c. Item concordat l. cum miles. 30. §. fin. ff. d. tt. cuius uerba uide paulo inferius exemplo 2. Huius cause exemplum primum est, si propter absentiam non egit intra tempus legitimum, ideoque temporis prescriptio aduersario competere cœperit, uel res absentis sit usucapta. Quod exemplum proponitur uerbis edicti §. propositis hisce: Siue cuius actionis eorum cui dies exisse diceretur. *Concordat l. si qua. 40. in prin. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis:* Si qua militi accusatio competat eo tempore, quo reipublicæ operam dedit, non perimetur. *Concordat item l. 2. C. de restit. militū. cuius uerba uide §. quæst. 7. reg. 1. Secundum exemplum est, si contra absentem sit iudicatum, quod proponitur d. l. 30. §. fin. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis:* Item ex reliquis omnibus causis restituti faciendæ erit: ueluti si aduersus absentem pronunciatum sit. *Concordat l. 1. C. eod. tit. his uerbis:* Si propter officium legationis ad me bona fide factæ absens &

indefensus condēnatus es: instauracionem iudicij iure desideras, ut ex integro defensionibus tuis utaris. Nam eos quoque, qui legationis officio funguntur, in eo privilegio esse, in quo sunt qui reipub. causa ab sunt, receptum est. *Concordat item l. 2. C. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 6. in prin. Concordat item l. si quis. 8. §. sed etsi quis. C. de prescript. 30. annor. cuius uerba uide §. lib. 22. cap. 5. except. 54. in fin. Tertium exemplū est, si aliquis in bona absentis non defensus missus sit. Quod exemplum proponitur d. §. sed et si quis. Quartum exemplum est, si alius damni infecti nomine in ades absentis sit missus. Quod exemplum proponitur l. ab hostib. 15. §. si damni. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Si damni infecti missum sit in ades militis: si quidem præsentem eo iussit Prætor possideri, nō restituitur: si uerò absente eo, dicendum subueniri ei debere. Quintum exemplum est, si bona absentis uendita sunt. Quod proponitur l. ignorare. 4. C. de restit. militum, his uerbis: Ignorare non debes, eorum qui reipub. causa sine dolo malo absunt, si absentes boni uiri arbitrato non defenduntur, bona tantum possideri: uenditione autem in id tempus differri, quo reipub. causa abesse disierint. *Concordat l. neq. 5. C. eod. tit. his uerbis:* Neque reipub. causa absentibus, nec alijs maioribus ad titulum in integrum restitutionis pertinentibus prescriptionem quinquennij post factam à filico uenditione obesse posse, manifestum est. *Concordat item l. si cum mil. 6. C. d. tt. his uerbis:* Si cum militaribus laboribus operā dares, creditores tui hæredes possessiones sibi obligatas distraxerunt: poteris adito præside prouinciæ in integrum restitutionem impetrare, retractaq; uenditione recipies possessionem, oblato te debito, uel precio, si minus debito fuisset. Sextum exemplum est, si quis absens non potuit adire hereditatē delatam, uel inbere filium suum hæredem institutum adire.*

Quod

Quod exemplū proponitur l. cum quidam. 30. in prin. ff. de acqu. hæred. cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 13. except. 12. repl. 16. Septimum exemplum est, si propter absentiam suam quis conditioni legato uel stipulationi adiectæ non paruit: ideoque ex testamēto uel ex stipulatione actionem amiserit, uel obligari cœperit. Quod exemplum proponitur l. Iulianus. 17. in fin. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Eum cui sic legatū sit, in annos singulos, quibus in Italia erit: restituendum ut capiatur, atque si in Italia fuisset, Labeo scribit, & Iulianus lib. 111. & Pōponius lib. XXI. probat. Nō enim dies actionis exijt, ut Prætoris auxilium necessarium sit: sed conditio in causa est. *Concordat l. si quis Titio. 41. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 8. causa 42. except. 7. Concordat item l. si quis. 43. ff. eod. tit. his uerbis:* Si quis stipulatus sit in annos singulos, quos in Italia esset uel ipse uel promissor: & alteruter reipub. causa abesse cœperit, officium Prætoris est intrōducere uel actionem. Eadem dicemus, etsi ita cōcepta stipulatio fuerit, si quinquēnio proximo Romæ fuerit: uel ita, si non fuerit, centum dare spondes? Planè propositæ cause exceptio prima hæc est: Nisi non reip. causa, uel propter aliquam earum causarum, de quibus in causis proximè sequentibus dicitur, absuerit. Hæc exceptio elicitur ex uerbis edicti §. propositis, in quo certæ quedam absentia cause ponuntur. *Concordat l. si cui. 38. §. tamdiu. ff. ex quibus causis maior. cuius uerba uide §. except. 5. Item concordat l. item bi. 4. in fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. except. 5. Item concordat l. item ait. 21. §. et erit notandum. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 12. in prin. Planè huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi testimonij, cognitionis uel appellationis causa absuerit. Quæ replicatio approbatur l. sed est. 26. §. fin. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Si testimonij causa sit euocatus quis ex qualibet prouincia, uel in urbem, uel ad principem: huic subueniri, sæpissime rescriptū est. Sed & his qui cognitionis gratia, uel appellationis peregrinati sunt, similiter subuenitur. Et generaliter, quotiescunq; quis ex necessitate, non ex uoluntate absuit: dici oportet, ei subueniendum. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi quis in ius uocatus non defendatur. Huic enim non prodest, quāuis appellationis causa absit. Quæ duplicatio approbatur l. cum l. seq. ff. eum qui appella uerit, &c. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 14. reg. 9. Altera replicatio est: Nisi ex necessitate, non ex uoluntate absit. Hæc replicatio approbatur uerbis d. l. 26. §. fin. paulo superius propositis hisce: Quotiescunq; quis ex necessitate, non ex uoluntate absuit: dici oportet, ei subueniendum. Tertia replicatio est: Nisi ex alia probabili causa quis absuerit. Hæc replicatio approbatur l. necnon. 28. in prin. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Etsi quis de causa probabili absuerit, deliberare debet Prætor, an ei subueniri debeat: (puta studiorum causa) fortè procuratore defuncto, ne decipiatur*

per iustissimam absentia causam. *Concordat d. l. 26. §. item inquit. ff. d. tt. cuius uerba uide §. causa 22. Altera propositæ cause exceptio est: Nisi propter relegationem absuit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 26. §. 1. his uerbis: Aduersus relegatum restitutionem faciendam ex generali clausula, Pomponius ait. Sed nō & ipsi concedendam: quia potuit procuratorem relinquere. Ex causa tamen puto etiam ipsi succurrendum. *Concordat l. Papinianus. 20. in prin. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 4. causa 12. except. 4. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi causa cognita iudici aliter uidebitur. Quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Ex causa tamen puto etiam ipsi succurrēdum. *Concordat l. si qua militi. 40. ff. ex quibus causis maior. his uerbis:* Quod eo tempore, quo in insula quis fuit ex pœna ei irrogata, cuius restitutione à Principe impetrauit, ab alio usurpatum ex bonis quæ non adēpta erant, probatum fuerit: suæ causæ restituēdum est. Tertia exceptio est: Nisi absens procuratorem habuit. Hæc exceptio approbatur l. si qui. 39. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Is qui reipub. causa abfuturus erar, si procuratorē reliquerit, per quem defendi potuit: in integrum uolens restitui non audietur. *Concordat l. inter minores. 8. ff. de in integr. restit. cuius uerba uide §. cap. 4. quæst. 4. exc. gener. 20. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi procurator fuerit defunctus. Quæ replicatio approbatur l. necnon. 28. in prin. ff. ex quibus causis maior. cuius uerba uide §. except. 1. repl. 3. Altera replicatio est: Nisi absens legatione pro ciuitate fungatur: hic enim quamuis habuerit procuratorem presentem, nihilominus restituitur. Quæ replicatio approbatur l. sed est. 26. §. item inquit. ibi: & sæpissime. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 22. Tertia replicatio est: Nisi absens in hostium sit potestate: huic enim quamuis curator bonis sit constitutus, nihilominus reuersus potest petere in integrum restitutionem. Quæ replicatio approbatur l. ab hostib. 15. in prin. ibi: ego autem. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 11. in prin. Quarta replicatio est: Nisi absente con demnato non sit appellatum. tunc enim reuersus ad appellandum restituitur, quamuis per procuratorem fuerit defensus. d. l. 8. ff. de in integr. restituit. Hæc de tertia exceptione. Quarta exceptio est: Nisi absens procuratorem dare potuit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 26. §. 1. ff. ex quibus causis maiores, cuius uerba uide §. except. 2. Quinta exceptio est: Nisi causa absentis fuerit finita. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. si cui. 38. §. tamdiu. ff. eod. tit. his uerbis: Tamdiu reipub. causa abesse quis uidebitur, quamdiu officio alicui præest. Quod si finitum fuerit officium, iam definit abesse reipub. causa. Sed ad reuertendum illi tempora computabimus statim atque desijt reipub. causa abesse, quibus reuerti in urbem potuit: & erit moderatum tempora ei dare, quæ lex reuertentibus***

tibus præstitit. Quare si quid excesserit rei suæ causa, non dubitabimus id tempus ei non proficere: habitaq; dinumeratione temporis quo reuerti debuit, statim eum dicemus defuisse reipub. causa abesse. Planè si infirmitate impeditus, continuare iter non potuit: habebitur ratio humanitatis, sicuti haberi solet & hyemis, & nauigationis, & cæterorum quæ casu contingunt. Concordat litem hi. 4. ff. eod. tit. his uerbis: Hoc capite adiuuantur hi qui reipub. causa sine dolo malo abfuissent. Dolum malum ed pertinere accepi, ut qui reuerti posset, neq; reuertetur: in eo quod per id tempus aduersus eum factum esset, non adiuuetur. Veluti si alterius gradis com modi captandi gratia id egerit, ut reipubl. causa abesset, reuocetur ab isto priuilegio. Concordat item l. hi qui. 37. ff. eod. tit. his uerbis: Hi qui in prouincia sua ultra tempus à constitutionibus concessum adfident, ex publica causa abesse non intelliguntur. Huius exceptionis replicatio prima est, quoad tempus itineris huc illuc proficiscendi. Quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 38. §. propositis hisce: Sed ad reuertendum illi tempora computabimus, &c. Concordat l. abesse. 32. ff. eod. tit. his uerbis: Abesse reipub. causa intelligitur & is qui ab urbe profectus est, licet nondum prouinciam excesserit. Sed & is qui excessit, donec in urbem reuertatur. Et hoc etiam ad procōsules legatosq; eorum, & ad eos qui prouincijs præfunt, procuratoresue principum qui in prouincijs tenentur, pertinet: & ad tribunos militum, & præfectos, & comites legatorum, qui ad ærariū, aut in commentarium principis relati sunt. Concordat item l. qui mittuntur. 35. §. similiter, cum sequentibus. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 3. in prim. Altera replicatio est, quoad tempus quo ob ualeitudinem uel tempestatem reuerti non potest. Quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 38. §. propositis hisce: Planè si infirmitate impeditus, &c. Sexta exceptio est: Nisi aduersarius quoq; reipub. uel ex alia simili causa abfuerit. Hæc exceptio reprobatu r. l. ult. ff. ex quibus causis maior, his uerbis: Qui reipub. causa abfuit, etiam aduersus eum qui pariter reipub. causa abfuit, restituendus est, si aliquid damni iuste queritur. Septima exceptio est: Nisi idem damnum & præfens erat passurus. Hæc exceptio approbatur l. is qui. 44. ff. d. tit. his uerbis: Is qui reipub. causa abest, in aliqua re læsus non restituitur, in qua etiam si reipub. causa non abfuisset, damnum erat passurus. Octaua exceptio est: Nisi non de damno uitando, sed de lucro captando absens agat. Hæc exceptio approbatur l. sciendum. 18. ff. d. tit. his uerbis: Sciendum est, quod in ijs casibus restitutionis auxilium maioribus damnis, in quibus rei duntaxat persequendæ gratia queruntur: non cum & lucri faciendæ causa ex alterius pœna uel damno, auxiliū

sibi impetiri desiderant. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi sine alterius damno absens iurari potuit. Quæ replicatio elicitur ex uerbis tantè propositis hisce: Ex alterius pœna uel damno. Concordat l. & sine quid. 27. ff. eod. tit. his uerbis: Siue quid amiserit, siue lucratus non sit, restitutio facienda est, etiam si non ex bonis quid amissum sit. Huius exemplum proponitur l. iulianus. 17. §. eum quoq; ff. d. tit. cuius uerba uide §. ead. causa, exemplo 7. Aliud exemplum uide ead. causa, exemplo 6. Nona exceptio est: Nisi à defuncto gestum sit, cui absens successit. Hæc exceptio approbatur l. que à patre. 7. C. de restit. militum, his uerbis: Quæ à patre geruntur, non decet pro disciplina militari à filijs ad irritum reuocari: præsertim cum nec patrem tuum in rebus humanis agentem ad firmes conquestum fuisse super huiusmodi contractu. Decima exceptio est: Nisi cum potuisset absens, uel antequam abiret, uel reuersus, interrompere usucapionem uel prescriptionem, id facere neglexit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. ab hostib. 15. §. fin. cum lege sequente. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Quod simpliciter Prætor edixit, Postea uero: ita accipiendum est, ut si inchoata sit bonæ fidei possessoris detentio ante absentiam, finita autem eo reuerso: restitutionis auxilium locum habeat, non quando cumq; sed ita demum, si intra modicum tempus, quam reddij, hoc contingat: id est, dum hospitium quis conducit, sarcinulas componit, quærit aduocatum. Nam eū qui differt restitutionem, nō esse audiendū, Neratius scribit. Nō enim negligentibus subuenitur, sed necessitate rerum impeditis. Totum q; illud arbitrio Prætoris temperabitur: id est, ut ita demum restituat, si non negligentia, sed tēporis angustia non potuerunt litem cōtestari. Hæc de prima causa, eaq; generalit. in integrum restitutionis maiorum. Huius causæ nunc aliquot species sequuntur.

11. Causa: Si eius qui metus causa abest, ius læsum sit. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. eod. cap. in prim. propositis hisce: Si cuius quid de bonis deminutum erit, cum is metu, &c. Concordat l. 2. in fin. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Hoc capite adiuuatur in primis hi qui metus causa abfuissent: scilicet si non superuacuo timore deterriti abfuissent. Declaratur hæc causa l. metus. 3. ff. d. tit. his uerbis: Metus causa abesse uidetur, qui iusto timore mortis, uel cruciatus corporis conterritus abest: & hoc ex affectu eius intelligitur. Huius causæ exceptio prima hæc est: Nisi meticolosus rem nullam frustra metuerit. Hæc exceptio approbatur uerbis d. l. 2. iam propositis hisce: Scilicet si non superuacuo timore deterriti abfuissent. Concordat d. l. 2. in fin. his uerbis: Non sufficit quolibet terrore adductum timuisse, sed huius rei disquisitio iudicis est. Altera exceptio est: Nisi dolo malo metus causa abest. Hæc exceptio

exceptio approbatur l. & qui data. 5. ff. d. tit. his uerbis: Adiecto doli mali ad reipub. causa absentem refertur, non ad eū qui metus causa abest: quoniā nullus metus est, si dolo intercedit. Reliquas exceptiones uide §. causa prox.

111. Causa: Si eius qui reipub. causa abfuit, ius læsum sit. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. eod. cap. in princip. propositis hisce: Aut sine dolo reipub. causa abesset. Concordat l. absentia. 182. ff. de reg. iuris, his uerbis: Absentia eius qui reipub. causa abest, neque ei, neque alij damnosa esse debet. Concordat item l. 2. C. de restit. militum. cuius uerba uide §. quest. 7. reg. 1. Sanè qui reipub. causa dicantur uel non dicantur abesse, definitur l. abesse. 32. ibi: hoc etiam. ff. ex quibus causis maiores. cuius uerba uide §. causa 1. except. 5. repl. 1. Concordat l. inter eos. 33. §. 1. ff. d. tit. his uerbis: Eos qui notis scribunt acta præsidum, reipub. causa non abesse certum est. Militum medici (quoniam officium quod gerunt, & publice prodest, & fraudem eis adferre nō debet) restitutionis auxilium implorare possunt. Item concordat l. miles. 24. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Qui operas in publicum, quod uectigalium causa locatū est, dat: reipub. causa nō abest. Concordat item l. qui mitt. 35. ff. eod. tit. his uerbis: Qui mittuntur ut milites ducerent, aut reducerent, aut legendi curam gererent: reipub. causa absunt, hi quoque qui milsi sunt ad gratulandū Principi. Item procurator Cæsaris, nō solum cui rerum prouinciæ cuiusque procuratio mandata erat: sed & is cui rerum, quauis non omnium. Itaq; plures ibi procuratores diuersarum rerū reipub. causa abesse intelliguntur. Præfectus quoque Ægypti reipub. causa abest, quæ aliam ob causam reipub. gratia extra urbem abierit. Sed & in urbanicis militibus idē D. Pius constituit. Quæsitum est & de eo, qui ad compefcēdos malos homines missus est, an reipubl. causa abesset? Et placuit, reipubl. causa eum abesse. Item paganum, qui in expeditionem consulari iussu transferat, ibiq; in acie ceciderat: hæredi enim eius succurrēdum est. Qui reipubl. causa Romam profectus est, abesse reipubl. causa uidetur. Sed & si extra patriam suam reipub. causa profectus sit, etiam si per urbē ei iter competat: reipub. causa abest. Similiter qui in prouincia est, ut primū aut domo sua profectus est: aut cū in eadem prouincia degit, reipub. administrandæ causa simulatq; agere reipubl. cepit, ad similitudinem absentis habetur. Et dū ear in castra, ac redeat miles, reipubl. causa abest: quod & eundū sit in castra militaturo, & redeundum. Viuianus scribit, Proculum respondisse, militē qui cum comætu abest, dum domū uadit, aut redit, reipub. causa abesse: dum domi sit, non abesse. Concordat item l. pen.

ff. eod. tit. his uerbis: Milites omnes, qui discedere à signis sine periculo non possunt, reipub. causa abesse intelliguntur. De mulieribus comitantibus maritos suos reipub. causa absentes, proponitur l. 1. C. de uxorib. milit. his uerbis: Temporalibus actionibus exclusis mulieribus, quæ cū maritis reipub. causa absentibus peregrinæ sunt, ad exemplum militū subuenti solere, non est incognitum. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Ei quæ diutissimè fuit cum marito, qui militiæ operā daret, non officit præscriptio longi temporis. Sed quia huiusmodi diutinæ absentiæ commēta callidè adhibita atq; composita obesse omnino nō debent: decernimus, ut si talis mulier domum ad se pertinere monstrauerit, quæ in absentia eius uendita est: refuso precio quod reuera solutum est, eandē recipiat. Planè propositæ causæ exceptio prima hæc est: Nisi dolo malo reipub. causa abfuerit. Quæ exceptio approbatur uerbis edicti §. propositis hisce: Aut sine dolo reipub. causa abesset. Declaratur hæc exceptio exemplis l. item hi. 4. ff. ex quibus causis maior. cuius uerba uide §. causa 1. except. 5. Aliæ exempla proponuntur l. & qui data. 5. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox. Secunda exceptio est: Nisi data opera adfectauerit, uel sui lucri aut litis gratia reipub. causa abfuerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 5. in princ. his uerbis: Dolum malum ed pertinere accepimus, ut qui data opera & sine lucro hoc adfectauerit, uel qui maturius profectus est, uel litis gratia cœpit reipub. causa abesse: reuocetur ab isto priuilegio. Concordat l. reipublicæ. 36. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox. Item concordat l. non uerè. 42. ff. eod. tit. his uerbis: Nō uerè dicitur reipub. causa abesse, qui sui priuati negocij causa in legatione est. Tertia exceptio est: Nisi sponte, non coactus reipubl. causa abfuerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 36. his uerbis: Reipublicæ causa abesse eos solos intelligimus, qui non sui commodi causa, sed coacti absunt. Concordat l. sed est. 26. §. fin. ff. d. tit. cuius uerba uide §. causa 1. exc. 1. in prin. Quarta exceptio est: Nisi maturius sit profectus. Hæc exceptio approbatur uerbis d. l. 5. in princ. paulo superius propositis hisce: Vel qui maturius profectus est. Quinta exceptio uidetur: Nisi nondum Italiam excesserit, uel prouinciam egressus sit. Hæc exceptio reprobatu r. per ea quæ proposita sunt §. causa 1. except. 5. repl. 1. Concordat l. legato. 5. ff. de legationibus, cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 2. quest. 1. except. 15. repl. 5. dupl. 1. tripl. 7. Sexta exceptio est: Nisi præfens, non absens reipubl. operam dederit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. & qui data. 5. in fine, cum duabus legibus seqq. ff. ex quibus causis maior. his uerbis: Qui Romæ reipub. operam dant, reipubl. causa non absunt: ut sunt magistratus. Milites planè, qui Romæ militant, pro reipubl. causa absentibus habentur. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi miles præfens in

6067 militiā degat. Hæc replicatio approbatur uerbis iam propositis hisc: Milites planè, &c. Concordat l. qui mittuntur. 35. §. sed & in urbanicis. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. ead. causa, in prin. Altera replicatio est: Nisi adfessor præsens adfideat. Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur l. si cui. 38. in prin. ff. eod. tt. his uerbis: Si cui in prouincia sua princeps adfidere speciali beneficio permiserit: puto eū reipubl. causa abesse. Quod si non ex permissione hoc fecerit: consequenter dicemus, cum crimem admisit, nō habere eum priuilegia eorum qui reipubl. causa absunt. Septima exceptio est: Nisi cōtra leges & iuris formā reipubl. det operam. Hæc exceptio approbatur exemplo d. l. 38. in prin. uerbis iam propositis hisc: Quod si non ex permissione, &c. Octaua exceptio est: Nisi seruus reipubl. causa absit. Hæc exceptio approbatur l. ult. ff. de regulis iuris, his uerbis: Seruus reipubl. causa abesse non potest. Reliquas propositæ cause exceptiones uide §. causa 1.

111 I. Causa: Si absentis militis ius sit lesum. Hæc causa specics est proximè præcedentis cause, & specialiter approbatur l. penult. ff. ex quibus causis maiores. cuius uerba uide §. causa prox. in prin. Concordat l. cum legibus sequentibus. C. de tempor. in integr. restit. quarum uerba uide §. cap. 1. quest. 5. regul. 1. except. 1. Huius cause exceptio prima hæc est: Nisi miles in com meatu agat. Hæc exceptio approbatur l. miles. 34. in prin. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Miles com meatu accepto, si domi suæ est, reipubl. causa abesse non uidetur. Concordat l. 1. ff. de re militari, his uerbis: Miles qui in com meatu agit, nō uidetur reipubl. causa abesse. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi quoad illud tempus, quo domum uadit ac redit. Quæ replicatio approbatur l. qui mittuntur. 35. §. fin. ff. ex quibus causis maiores. cuius uerba uide §. causa prox. in prin. Altera exceptio est: Nisi citra expeditionem degat miles. Hæc exceptio approbatur l. ult. C. de restit. milit. his uerbis: Sancimus, ijs solis, qui in expeditionibus occupati sunt, ea tantum modò tempora, quæ in eadē expeditione percurrunt, tam in exceptionibus declinandis, quàm in petendis in integrum restitutionibus, eis opitulari: illis temporibus, per quæ citra expeditionis necessitatem in alijs locis, uel in suis ædibus degunt, minimè eos ad uindicanda memorata priuilegia adiuuantibus. Huius exceptionis replicationes uide §. causa 1. except. 5. Sed & plures propositæ cause exceptiones uide §. causa prox. item dicta causa 1.

V. Causa: Si eius qui legationis nomine abest, ius sit lesum. Hæc causa approbatur l. legatis. 8. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Legatis quoq; municipiorum succurritur ex principū Marci & Commodi constitutione. Concordat l. sed est. 26. §. item inquit Prætor. ibi: ut puta legat. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. causa 22. Item concordat l. 1. C. quibus ex causis maiores. cuius uerba uide §. causa 1. exem-

10 20 30 40 50
plo 2. Huius cause exceptio prima hæc est: Nisi sponte, non coactus legatione sit functus. Hæc exceptio approbatur l. qui liber. 14. ff. de legationibus, his uerbis: Qui liber à legatione abest, non uidetur reipubl. causa abesse: hic enim nō publici commodi causa, sed sui abest. Altera exceptio est: Nisi non publici, sed sui commodi causa legatione fungatur. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propositis hisc: Hic enim non publici, &c. Concordat l. non uerè. 42. ff. ex quibus causis maiores. cuius uerba uide §. causa 3. except. 2. Reliquas exceptiones uide §. causa 1. & 2.

V I. Causa: Si eius qui in uinculis est, aut in custodia, ius lesum sit. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. eod. cap. in prin. propositis hisc: Siue in uinculis, seruitute, hostiumue potestate, &c. Concordat l. succurritur. 9. cum l. sequente. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Succurritur etiam ei qui in uinculis fuisset. Quod non solum ad eum pertinet, qui publica custodia coercetur: sed ad eum quoq; qui à latronibus, aut prædonibus, uel potentioribus ui oppressus, uinculis coerceatur. Vinculorum autem appellatio latius accipitur. Nam etiam in clusos (ueluti latumij) uinculorum numero haberi placet: quia nihil interfit, parietibus an compedibus teneatur. Custodiam autem solam publicam accipi, Labeo putat. In eadem causa sunt, & qui à militibus statoribusque, uel à municipalibus ministerijs adseruantur: si probetur rei suæ superesse non potuisse. Concordat item l. 2. C. quibus ex causis maiores. his uerbis: Si idcirco apud arbitrum præsentiam tui facere nō potuisti, quod sub custodia militari iussu prædis detinebaris, idq; in ueritate esse prædis prouinciæ probaueris: accipies causæ instaurationem.

V II. Causa: Si eius qui sine dedecore in publico apparere non potest, ius sit lesum. Hæc causa approbatur l. in eadem. 10. in fin. ff. ex quibus causis maiores. his uerbis: In uinculis etiam eos accipimus, qui ita alligati sunt, ut sine dedecore non possint in publico apparere.

V III. Causa: Si eius qui sub fideiussorum datione abest, ius lesum sit. Hæc causa approbatur l. necnon. 28. §. 1. ff. d. tt. his uerbis: Si quis nec in custodia, nec in uinculis sit, sed sub fideiussorū satisfatione, & dum propter hoc, quod recedere non potest, captus sit: & restituetur, & aduersus eum dabitur restitutio.

IX. Causa: Si eius qui in seruitute fuit, ius sit lesum. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. eod. cap. in prin. propositis hisc: Siue in uinculis, seruitute, &c. Concordat l. ei quoque. 11. ff. ex quibus causis maiores. his uerbis: Ei quoque succurritur, qui in seruitute fuerit: siue bona fide seruiat homo liber, siue detentus. Huius cause exceptio prima, sumpta ex causa & modo seruitutis, reprobatu uerbis iam propositis hisc: Siue bona fide seruiat

uiat homo liber, siue detentus. Altera exceptio hæc est: Nisi de statu suo litiget. Hæc exceptio approbatur l. is autem. 12. ff. d. tt. his uerbis: Is qui de statu suo litigat, ex quo lis inchoata est, hoc edicto non continetur, tam diu igitur in seruitute esse uidebitur, quam diu non est eiulmodi lis cepta. Tertia exceptio est: Nisi seruus, non liber, dum in seruitute fuit, damnum aliquod passus sit. Hæc exceptio approbatur l. rectè. 13. ff. d. tt. his uerbis: Rectè Labeo ait, Eum non contineri, qui liber & hæres institutus est, antequam sit hæres: quia nec bona habet, & Prætor de liberis loquitur hominibus. Puto tamen filium familiæ in castrensi peculio pertinere ad hoc edictum.

X. Causa: Si filij, dum fuit in patris potestate, ius sit lesum in peculio castrensi. Hæc causa approbatur uerbis iam propositis hisc: Puto tamen filium familiæ in castrensi peculio pertinere ad hoc edictum.

X I. Causa: Si eius qui apud hostes fuit, ius sit lesum. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. eod. cap. in prin. propositis hisc: Hostiumue potestate esset, &c. Concordat l. item. 14. ff. ex quibus causis maiores. his uerbis: Item ei succurritur, qui in hostium potestate fuit, id est, ab hostibus captus. Nā transfugis nullum credendum est beneficium tribui, quibus negatum est postliminium. Poterant tamen qui in hostium potestate essent, & illa parte edicti cōineri, quæ loquitur de his qui in seruitute fuerint. Concordat l. ab hostibus. 15. in prin. ff. eod. tt. his uerbis: Ab hostibus captis postliminiò reuersis succurritur, aut ibi mortuis: quia nec procuratorè habere possunt, cum alijs superscriptis per procuratorem possit subueniri: præter eos qui in seruitute detinentur. Vlpianus. Ego autem etiam nomine eius qui in hostium potestate esset, si curator (ut plerunq;) fuerit bonis constitutus, auxilium competere existimo. Huius cause exceptio prima hæc est: Nisi ad hostes transfugit. Hæc exceptio approbatur uerbis d. l. 14. iam propositis hisc: Nam transfugis nullum credendum est beneficiū tribui, quibus negatum est postliminium. Altera exceptio uidetur: Nisi apud hostes mortuus sit. Sed hæc exceptio reprobatu uerbis d. l. 15. in prin. iam propositis hisc: Aut ibi mortuis, &c. Tertia exceptio uidetur: Nisi curator bonis captiui fuerit cōstitutus. Sed & hæc exceptio reprobatu uerbis d. l. 15. in prin. iam propositis hisc: Ego autem etiam, &c. De qua re uide §. quoq; causa 1. except. 3. repl. 3.

Quarta exceptio uidetur: Nisi non ab hostibus captus, sed apud eos natus sit. Sed & hæc exceptio reprobatu d. l. 15. §. non minus, his uerbis: Non minus ab hostibus capto, quàm ibi nato, qui postliminium habet, succursum uidetur. Quinta exceptio est: Nisi cum rem alienā usucapere quis cepisset, ab hostibus captus sit, & ita usucapio interrupta. hoc enim casu ab hosti-

bus reuersus nō restituitur aduersus illam interruptionem. quæ exceptio approbatur l. deniq;. 19. §. fin. cum l. seq. ff. ex quibus causis maiores. his uerbis: Si emptor, priuquam per usum sibi adquireret, ab hostibus captus sit: placet interruptam possessionem postliminio non restitui: quia hæc sine possessione non constitit. Possessio autem plurimum facti habet: causa uerò facti non continetur postliminio. Nec utilem actionem tribui ei oportet: cum sit iniquissimum, auferre dominium quod usus nō abstulit. nec enim intelligitur amissum, quod ablatum alteri non est. Concordat l. ait prætor. 23. §. is autem. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 22. cap. 2. except. 6. in prin. Sexta exceptio est: Nisi possessio per captiuitatem sit amissa. Sed hæc exceptio reprobatu d. l. 23. §. item ei, his uerbis: Ei qui per captiuitatem fundi possessione, uel usus fructus quasi possessionem amisit: succurrendum esse, Papinianus ait. Et fructus quoq; medio tēpore ab alio ex usufructu perceptos, debere captiuo restitui, æquum putat. Reliquas exceptiones uide §. causa 1.

X II. Causa: Si propter absentiam aduersarij, ius allicius lesum sit. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. eod. cap. in prin. propositis hisc: Itē si quis quid usu fecisse suum, aut quod nō utendo amissum sit, consecutus esse, actioneue qua solutus ob id quod dies eius exierat, cū absens non defenderetur, inuē uinculis esset, fecūm ue agendi potestatem non faceret, &c. Concordat l. 1. in prin. ff. ex quibus causis maiores. uerbis §. q. 2. propositis hisc: Necnon & aduersus eos, qui uel absentes reipub. causa fuerant, uel apud hostes detenti, succurritur, &c. Concordat item l. itē. ait. 21. in prin. ff. eod. tt. his uerbis: Item (ait Prætor) si quis quid usu suū fecisse, aut quod non utendo amissum sit, consecutus esse: actioneue qua solutus ob id, q. dies eius exierit, cū absens non defenderetur. Quam clausulam Prætor inseruit, ut quemadmodū succurrit supradictis personis, ne capiantur: ita & aduersus ipsas succurrat, ne capiant. Et erit notandū, quod plus prætor expressit, cum aduersus eos restituit, quā cum ipsis subuenit. Nam hic non certas personas enumerauit, aduersus quas subueniat, ut supra: sed adiecit clausulam, qua omnes qui absentes non defenduntur, complexus est.

Concordat item d. l. 21. §. hæc autem, in fine. cuius uerba uide §. except. 6. Concordat item l. ergo sciendum. 22. in fin. ff. eod. tt. his uerbis: Sicut damno absentes Prætor adfici non uult, ita lucrum facere non patitur. Item concordat l. instit. de actionibus. §. rursus ex diuerso, his uerbis: Si quis cum reipub. causa abesset, uel in hostium, &c. Item concordat l. absentia. 18. ff. de reg. iur. cuius uerba uide §. causa 3. in prin. Huius cause exceptio prima, sumpta ex causa absentia, reprobatu uerbis d. l. 21. iam propositis hisc:

Et erit notandū, quod plus prætor, &c. Altera exceptio est: Nisi Romæ fuerit aduersarius. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. nec non. 28. §. si cum in provincia. ff. ex quib. causis maiores, his uerbis: Si cum in provincia domiciliū haberes, esses autē in urbe: an mihi annus cedat, quasi experitūdi potestatem habeam? Et ait Labeo, nō cedere. Ulpianus. Ego autē puto hoc ita uerum, si ius reuocandi domum aduersarius habuit: si minus, uideri esse experitūdi potestatem: quia & Romę contestari licē potuit. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi aduersarius domum reuocandi ius habuit, quæ replicatio approbatur uerbis tam propositis hisce: Ego autem puto, &c. Ex quibus autem causis domum reuocandi ius habeat, uide §. lib. 5. cap. 2. except. 15. repl. 5. dupl. 1. cum sequentib. Tertia exceptio est, quod nō totius temporis, quod lege ad præscribendū constituitur, restitutio fiat, sed eius tantum quod supersuit, cum aduersarius cepit abesse. quæ exceptio approbatur l. sed et si. 26. §. quoties. ff. d. tt. his uerbis: Quoties per absentiam quis non toto tempore aliquem exclusit (ut puta rem tuā possedi uno minus die, statuto in usucapionibus tempore) deinde reipublicæ causa abesse cœpi: restitutio unius diei aduersus me faciēda est. Quarta exceptio uidetur: Nisi & lesus absuit. Sed hæc exceptio reprobatur l. ult. ff. ex quib. causis maiores. cuius uerba uide §. causa 1. except. 6. Quinta exceptio uidetur: Nisi sine dolo malo aduersarius absuit. Et hæc exceptio reprobatur l. cū miles. 30. §. si is qui, in fine. ff. eod. tt. his uerbis: Licet sine dolo malo abfuerit, & usuceperit: lucro eius occurri oportet. Sexta exceptio est: Nisi per subiectas sibi personas, easq; præsentēs, non per se adquisiuit absens. Hæc exceptio reprobatur l. item, ait. 21. §. hæc autē. ff. d. tt. his uerbis: Hæc restitutio locum habet, siue per se, siue per subiectas sibi personas usu adquisierint, qui absentes non defendebatur: & id si nemo eorum erat defensor. Nam si fuit procurator: cum habueris quæ conuenias, non debet inquietari. Cæterum si nō existeret defensor, æquissimum erit subueniri: eo potius, quod qui nō defenduntur (si quidem latent) Prætor pollicetur ex edicto in bona eorū mittere: ut si res exegerit, etiam distrahantur, si uerō non latent, licet non defendantur, in bona tantum mitti. Septima exceptio uidetur: Nisi absente defuncto, hæres eius præsens impleuerit usucapionē. Sed & hæc exceptio reprobatur l. cū miles. 30. in prin. ff. d. tt. his uerbis: Cum miles qui usucapiebat, decesserit, & hæres impleuerit usucapionem: æquum est, rescindi quod postea usucaptum est: ut eadē in hæredibus qui in usucapionē succedūt, seruāda sint: quia possessio defuncti quasi coniecta descendit ad heredē, & plerunq; nondū hæreditate adita cōpletur. Octaua exceptio est: Nisi absens defendebatur, uel procuratorem habuit.

Hæc exceptio approbatur d. l. 21. §. hæc autem. ibi: & id si nemo. ff. ex quib. causis maiores. cuius uerba uide paulo superius except. 6. Huius exceptionis replicatio prima hæc uidetur: Nisi defensor se non ultrō obtulit. Hæc replicatio reprobatur d. l. 21. §. defendi. cuius uerba uide §. except. prox. Altera replicatio est: Nisi defensor iudicatum solui non satisfacit. Hæc replicatio approbatur d. l. 21. §. fin. his uerbis: Plena defensio accipietur, si & iudiciū nō detrectetur, & iudicatum solui satisfacitur. Nona exceptio est: Nisi lesus non interrogauerit amicos absentis, an defendere absentem uelint. Hæc exceptio approbatur l. ergo sciendum. 22. ff. d. tt. his uerbis: Sciendum est, non aliter hoc edictum locum habere, quā si amici eius interrogati fuerint, an defendant: aut si nemo sit, qui interrogari potest. Ita enim absens defendi non uidetur, si a dōr ultrō interpellat, nec quisquam defensionem se offerat: eaq; testatione completi oportet. Concordat d. §. defendi, his uerbis: Defendi non is tantum uidetur, cuius se defensor ingerit: sed & qui requisitus ab actore, non est defensionem defuturus. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi nemo sit, qui nomine absentis interrogari potest. Hæc replicatio approbatur uerbis d. l. 22. iam propositis hisce: Aut si nemo sit, qui interrogari potest. Huius replicationis duplicatio est: Nisi contestatio non sit interposita, quæ duplicatio approbatur ibidem, his uerbis: Ea q; testatione cōplecti oportet. Decima exceptio uidetur: Nisi absens rem usucaptam alienauit. Sed hæc exceptio reprobatur l. cū miles. 30. §. si is qui. ff. ex quib. causis maiores, his uerbis: Si is qui reipub. causa abfuit, usuceperit, & post usucapionem alienauerit rem: restitutio faciēda erit. Hæc de 12. causa. XI. Causa: Si propterea, quod aduersarius in uinculis uel custodia fuerit, ius alicuius lesum sit. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. causa prox. in prin. propositis hisce: In uinculis esset, &c. Concordat l. ait prætor. 23. in prin. ff. d. tt. his uerbis: Ait Prætor, In uinculis esset. hæc particula meriti adiecta est. fieri enim poterat, ut quis in uinculis præsens esset: ueluti in publica, uel in priuata uincula ductus. Nam & eum qui in uinculis est (si modò non sit in seruitute) posse usu adquirere, constat. Igitur & is qui in uinculis est, si defendatur: cessat restitutio. Huius causæ exceptio hæc est: Nisi aduersarius defendebatur. quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Igitur & is qui, &c. Sed & plures exceptiones uide §. causa prox. XII. Causa: Si propter captiuitatem aduersarij ius alicuius lesum sit. Hæc causa approbatur d. l. 23. §. hi plane, his uerbis: Hi qui fuerunt in potestate captiui, usu rem adquirere possunt ex re peculiari: & æquum erit, ex hac clausula præsentibus subueniri, si cum non defenderentur, usucaptū quid sit. Sed et si dies actionis, quæ aduersus captiuum compete-

petebat, exierit: aduersus eum succurratur. XV. Causa: Si propter relegationem aduersarij ius alicuius lesum sit. Hæc causa approbatur l. sed & si. 26. §. 1. ff. ex quib. causis maiores. cuius uerba uide §. causa 1. except. 2. XV. I. Causa: Si propter infantiam uel furorē aduersarij ius alicuius sit lesum, uel quia ciuitas sit. Hæc causa approbatur l. ergo sciendum. 22. §. fin. ff. d. tt. his uerbis: Hoc edictū etiam ad furiosos, & infantes, & ciuitates pertinere, Labeo ait. Ait Iurisconsultus: Hoc edictum. Huius edicti uerba uide §. causa 12. in prin. item §. eod. cap. in prin. XV. II. Causa: Si propterea, quod aduersarius secum agēdi potestatem non faceret, alicuius ius sit lesum. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. eod. cap. in prin. propositis hisce: Secum agēdi potestatem non faceret, &c. Concordat l. ait prætor. 23. §. deinde adijcit, cū duab. legib. sequentib. ff. ex quib. causis maiores, his uerbis: Adijcit Prætor, Secum agēdi potestatem non faceret: ut si dū hoc faciat, per uisum sit ad quiritio impleta, uel quid ex scriptis contigerit: restitutio cōcedatur. merito: nec enim sufficit semper in possessione bonorum eius mitti: quia interdū species esse potest, ut in bonis latitantes mitti non possit, aut nō latitet. Finge enim, dum aduocationem postulat, diem exiisse: uel dum alia mora iudicij contingit. Sed & ad eos pertinet, qui cōuenti frustrat, & qualibet tergiversatione & solertia efficiūt, ne cum ipsis agi possit. Quod quidem simili modo ad eum quoq; pertinere dicimus, qui non frustrandi gratia id faceret, sed quod multitudine rerum distringeretur. XV. III. Causa: Si dum aduersarium inuitum in ius uocare non licet, ius alicuius sit lesum. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. eod. cap. in prin. propositis hisce: Aut cum eum inuitum in ius uocare non liceret, neq; defenderetur, &c. Concordat l. sed & si. 26. §. ait Prætor. ff. ex quib. causis maiores, his uerbis: Ait Prætor, Aut cū eum inuitum in ius uocare nō liceret. Hæc clausula ad eos pertinet, quos iure magistratus sine fraude in ius uocare non licet: ut cōsulem, prætorē, ceterosq; qui imperiū potestatemue quam habent. Huius causæ exceptio prima hæc est: Nisi si sint, quos sine permisso prætoris in ius uocare non licet. quæ exceptio approbatur d. §. ait Prætor, his uerbis: Sed nō ad eos pertinet hoc edictū, quos prætor prohibet sine permisso suo in ius uocari: quoniā aditus potuit permittere: patronos puta, & parētes. Altera exceptio est: Nisi aduersarius defendebatur. Hæc exceptio elicitur ex uerbis edicti §. propositis hisce: Neque defenderetur. Concordat d. l. 26. §. deinde adijcit, his uerbis: Deinde adijcit, Neq; defenderetur. quod ad omnes superscriptos pertinet, præterquam ad eum qui absens quid usucepit: quoniā plenē de eo suprā cautum est.

XIX. Causa: Si dum per magistratum stat, alicuius ius sit lesum. Hæc causa approbatur uerbis edicti §. eod. cap. in prin. propositis hisce: Siue cui per magistratum factum sine dolo malo ipsius actio exēpta esse dicitur. Concordat d. l. 26. §. ait Prætor, his uerbis: Ait Prætor, Siue cui per magistratum factum sine dolo malo ipsius actio exempta esse dicitur. hic quoque, ut si per dilationem iudicis effectum sit, ut actio eximatur, fiat restitutio. Sed et si magistratus copia non fuit, Labeo ait restitucionem faciendam. Per magistratum autem factum, ita accipiendum est, si ius non dixerit, alioquin si causa cognita denegauit actionem, restitutio cessat. Et ita Seruio uidetur. Item magistratus factum uidetur, si per gratiam aut lodes magistratus ius non dixerit. quo casu & hæc pars locum habebit, nec non & superior: Secum agēdi potestatem nō faceret. Nam id egit litigator, ne secum agatur, dum iudicem corrumpit. Actio exempta, sic erit accipienda, si desijt agere posse. Concordat item d. l. 26. in prin. his uerbis: Et si per prætorem stetit, restitutio indulgetur. Huius causæ exceptio prima hæc est: Nisi magistratus causa cognita denegauit actionem. Hæc exceptio approbatur uerbis d. §. ait Prætor, iam propositis hisce: Per magistratum autem factū, ita accipiendū est, &c. Altera exceptio est: Nisi dolo malo actoris interueniente, per magistratum stetit. quæ exceptio approbatur d. l. 26. §. adijcit, his uerbis: Adijcit, Sine dolo malo ipsius, uidelicet ut si dolus eius interueniat, nec ei succurratur. Ipsis enim delinquentibus Prætor non subuenit. Proinde si dum uult apud sequentem Prætorem agere, tempus frustratus est: nō ei subuenietur. Sed et si dum decreto Prætoris nō obtemperat, iurisdictionem ei denegauit: non esse eum restitutum, Labeo scribit. Idemq; si ex alia iusta causa non fuerit ab eo auditus. Tertia exceptio est: Nisi propter ferias magistratus copiam sui non fecit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 26. §. si ferias, his uerbis: Si ferias extra ordinem sint indictæ (ob res puta prosperè gestas, uel in honorem principis) & propterea magistratus ius non dixerit, Caius Celsus nominatim se dicebat restitutum: quia per prætorem uideretur factū. Solennium enim feriarū rationem haberi non debere: quia prospicere eas potuerit & debuerit actor, ne in eas incideret. Quod uerius est. Et ita Celsus lib. 11. Digest. scribit. Ait enim, rescissionem usucapionis ita faciendam, ut hi dies restituantur, quibus actor agere uoluit, & interuentu feriarum impeditus est. Huius exceptionis replicatio hæc est:

Nisi feriat fuerint extra ordinem indicata. que replicatio approbatur uerbis iam propositis hifce: Si feriat extra ordinem sint indicata, &c. Quarta exceptio est, quoad illud tempus, quo magistratus sui copiam fecit, hoc enim actori restituendum non est. que exceptio approbatur exemplo feriarum, uerbis iam propositis hifce: Sed cum feriat tempus eximunt: restitutio duntaxat ipsorum dierum, &c.

XX. Causa: Si respub. in aliquo negotio laesa sit. Hæc causa approbatur l. respub. 4. C. quibus ex causis maiores, his uerbis: Respublica minorum iure uti solet: ideoq; auxilium restitutionis implorare potest. Concordat l. repub. 3. C. de iure repub. his uerbis: Rempub. ut pupillam extra ordinem iuuari moris est.

XXI. Causa: Si sifcus in aliquo negotio laesus sit. Hæc causa approbatur l. inter eos. 33. in prin. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Inter eos qui generali clausula adiuuantur, & fisci patronus connumeratur.

XXII. Causa est clausula generalis: Si qua alia iusta causa in integrum restituendi pretori uidebitur, que clausula proponitur uerbis edicti s. eod. cap. in prin. propositis hifce: Item si qua alia mihi iusta causa esse uidebitur, in integrum restituam. Ratio huius clausule & exempla proponuntur l. sed & si. 26. §. item, inquit. ff. d. tt. his uerbis: Item (inquit Prætor) si qua alia mihi iusta causa uidebitur, in integrum restituam. Hæc clausula edicto inserta necessaria est. multi enim casus interuenire poterunt, qui deferant restitutionis auxilium, nec singulatim tamen enumerari poterunt. Vnde quoties æquitas restitutionem suggerit, ad hanc clausulam erit descendendum. Vtputa legatione quis pro ciuitate sanctus est. æquissimum est eum restitui, licet reipub. causa non abfit: & sæpissimè cõstitutum est, adiuuari eum debere, siue habuit procuratorem, siue nõ. Idem puto, et si testimonij causa sit euocatus, &c. Reliqua uerba uide s. causa 1. except. 1. repl. 1. Concordat item l. necnon. 28. in prin. ff. d. tt. cuius uerba uide d. except. 1. repl. 3. Concordat item l. diuus Antoninus. 7. in prin. ff. de in integr. restit. his uerbis: Diuus Antoninus Marcio Auito Prætori de succurrendo ei qui absens rem amiserat, in hæc sententiã rescipit: Et si nihil facile mutandũ est ex solennibus: tamẽ ubi æquitas euidentis poscit, subueniendũ est. Itaq; si citatus nõ respondit, &c. Reliqua uerba uide s. lib. 8. cap. 1. quæst. 2. except. 27. repl. 3. Concordat item d. l. 7. §. nec intra. cuius uerba uide s. cap. 3. quæst. 10. reg. 2. Concordat item l. in contractib. 3. C. quib. ex causis maiores, his uerbis: In contractibus qui bonæ fidei sunt, etiam maioribus officio iudicis causa cognita publica iura subueniunt. Planè propositæ causæ exceptio prima hæc est: Nisi non est euidentis æquitas causæ. que exceptio approbatur uerbis d. l. 7. iam propositis hifce: Vbi æquitas euidentis poscit, subueni-

endum est. Concordant ea que proponuntur s. lib. 1. cap. 6. reg. 2. Altera exceptio est: Nisi leges in integrum restitui prohibeant. Hæc exceptio approbatur uerbis edicti s. eod. cap. in prin. propositis hifce: Quod eius per leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, decreta principum licebit. Concordat l. necnon. 28. §. quod eius. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Quod eius (inquit Prætor) per leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, decreta principum licebit. Quæ clausula non illud pollicetur, restitutum scilicet, si leges permittant: sed si leges non prohibeant. Hactenus causæ in integrum restitutionis maiorum enumeratæ sunt: quarum tamen plures cum exceptione generali uide s. cap. 1. quæst. 1. Sed & plures exceptiones uide s. cap. prox.

IIII. QVIBVS COMPETIT in integrum restitutio?

I. Regula, De hereditibus restituendis, proponitur l. 2. C. de restit. milit. his uerbis: Si Valerianus centurio cohortis duodecimæ Alpinorũ antè uitæ decepsit, quàm possessionem acciperet: hæres eius ex persona defuncti restitutionis auxilium intra annum utilem ita restè implorabit, si Valerianus post exactos dies, quibus possessio honorũ defertur, in militia defunctus est. Concordat s. cap. 1. quæst. 2. reg. 1.

II. Regula, De mulieribus & alijs, qui que uecomitantur eos qui reipub. causa absunt, uide s. quæst. prox. causa 2. in prin.

V. ADVERSVS QVOS IN INTEGRUM restitutio competit?

I. Regula, De hereditibus, proponitur l. cum miles. 30. in prin. ff. ex quibus causis maiores, cuius uerba uide s. quæst. 3. causa 12. except. 7.

II. Regula, De possessore rei uel hereditatis, proponitur l. lul. 17. in prin. ff. d. tt. his uerbis: Iulianus libro IIII. scribit, non solum aduersus possessorem hæreditatis succurrèdum esse militi, uerum aduersus eos quoq; qui a possessore emerunt: ut uindicari res possint, si miles hæreditatem agnouerit. quod si non agnouerit: ex post facto usucapionem processisse manifestatur. Plura de regula proposita uide s. cap. prox. quæst. 6.

III. Regula, De fideiussore eius aduersus quem restitutio competebat, proponitur l. cum quis. 38. §. si quis pro. ff. de solut. cuius uerba uide s. lib. 45. cap. 1. quæst. 2. except. 54. repl. 5.

VI. QVIBVS QVANTVM QVE restituendum in integrum?

I. Regula, De fructibus, proponitur l. necnon. 28. §. fin. cum lege sequente. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: In actione rescissoria, quæ aduersus militem competit, æquissimũ esse Pomponius ait, eius quoq; tẽporis, quo absens defensus non est, fructus eum præstare. Ergo & militi debebunt restitui, & utriq; actio erit uidelicet ut ne cui officium publicum uel danone

uel compendio sit. Concordat l. ait prætor. 23. §. item ei qui, in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. quæst. 3. causa 11. except. 6.

II. Regula: Non totius tẽporis restitutio facièda, sed eius tantum, quo agi non potuit, uel quod supersuit, quæ regula approbatur l. sed & si. 26. §. si feriat. ibi: sed cum feriat. ff. d. tt. cuius uerba uide s. quæst. 3. causa 19. except. 3. Concordat d. l. 26. §. quoties, cuius uerba uide s. quæst. 3. causa 12. except. 3. Concordat item l. necnon. 28. §. sed si omnes. ff. d. tt. cuius uerba uide s. quæst. prox. except. 2.

VII. QVAMDIU IN INTEGRUM restitutio peti potest?

Iure antiquo intra annum cõpetebat, que regula approbatur uerbis edicti s. eod. cap. in prin. propositis hifce: Earum rerum actio in intra annum, quo primum de ea re experiundi potestatis erit. Concordat l. in honorarijs. 34. §. honoraria, in fine. ff. de actione, & obligat. his uerbis: Cùm rescissa usucapione actio redditur, anno finitur: quia contra ius ciuile datur. Concordat item l. 2. C. de restit. militum, his uerbis: Quod tẽpore militiẽ de bonis alicuius possessum ab aliquo est: postea quam is reipub. causa abesse desijt, intra annum utilem, amota præscriptione temporis medij, possessionem uindicare permiffum est. Ultra autem ius possessoris lædere cõtraria institutum non oportet. Concordat l. si quid. 3. C. eod. tt. his uerbis: Si quid de bonis eorũ qui reipub. causa absentes sunt, deminutum est, actione ue qua cõpetente eis aliquis liberatus fuit: in integrum restitutio perpetua iurisdictione intra annum utilem permittitur. Mutatio iuris.

Planè iure nouo pro anno quadriennium datur, l. si peruacui. 7. C. de temp. in integr. restit. cuius uerba uide s. cap. 1. quæst. 5. in prin. Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi cũ res usucapta esset ab absente, prior dominus possessionem eius postea acceperit, rursumq; amiserit. hoc enim casu perpetua est actio, quæ exceptio approbatur l. si is. 31. ff. ex quibus causis maiores, his uerbis: Si is cuius rem usuceperit reipub. causa absens, possessionem suæ rei ab illo usucaptæ nactus sit: et si postea amiserit, nõ temporalem, sed perpetuam habet actionem. Altera exceptio est: Nisi intra quadriennium experiundi potestatem non habuerit. Hæc exceptio approbatur uerbis edicti s. propositis hifce: Quo primum de ea re experiundi potestas erit. Concordat l. necnon. 28. §. si quis sæpius. ff. d. tt. his uerbis: Si quis sæpius reipub. causa abfuit, ex nouissimo reditu tempus restitutionis esse ei computandum, Labeo putat. Sed si omnes quidem absentiat annu colligant, singulæ minus anno: utrum annu ei damus ad restitutionem, an uerò tantum temporis, quatum nouissima eius absentia occupauit, uidendum? Et puto annum dandum. Tertia exceptio est, Quod quamuis in reuersum post tempus in integrum restitutio non detur: datur tamen aduersus fideiussorem eius,

acceptum postquam reus fuit reuersus. que exceptio approbatur l. cum quis. 38. §. si quis pro. ff. de solutione, cuius uerba uide s. lib. 45. cap. 1. quæst. 2. except. 54. repl. 5. Plura de regula proposita eiuusq; exceptionibus uide s. cap. 1. quæst. 5.

VIII. ADFINIA REMEDIA.

I. Regula: Etiam in bona absentis fit missio, que regula approbatur l. item ait prætor. 23. §. ceterum si nõ. ff. ex quibus causis maiores, cuius uerba uide s. quæst. 3. causa 12. except. 6. Concordat l. ait prætor. 23. §. fin. ff. eod. tt. cuius uerba uide d. quæst. 3. causa 17.

II. Regula: Extra ordinem hodie ex causis s. enumeratis laeso succurritur, que regula approbatur l. 2. ff. d. tt. his uerbis: Hoc edictum, quod ad eos pertinet, qui eo cõtinentur, minus in usu frequèntatur. Huiusmodi enim personis extra ordinem ius dicitur ex senatusconsultis & principalibus constitutionibus.

III. Regula, De exceptione agentis aduersario opponenda, proponitur l. necnon. 28. §. penult. ff. d. tt. his uerbis: Exemplo rescissoriatæ actionis etiam exceptio ei qui reipublicæ causa abfuit, cõpetit: fortè si res ab eo, possessionem uenacõto uindicetur.

III. Regula: Si usucapio non procedit absenti uel contra absentem, ipso iure prior actio competit sine rescissione usucapionis. que regula approbatur exemplo l. nullo. 24. C. de rei uendicat. cuius uerba uide s. lib. 22. cap. 4. except. 26.

V. Regula: Si aduersarius sit absens, contestatione interposita interrumpi potest usucapio uel præscriptio sine in integrum restitutione. Que regula approbatur l. 2. C. de annali except. cuius uerba uide s. lib. 36. cap. 15. except. 5. repl. 6. dupl. 2. Hactenus de in integrum restitutionibus maiorum.

DE CONDICTIONE INDEBITI. Cap. VI.

I. GENVS HVIVS CONDICTIONIS.

PRIMA regula: Ex quasi contractu descendit. que regula approbatur instit. de obligat. que quasi ex contractu. §. item si cui. cuius uerba cum concordantibus uide s. lib. 44. cap. 4. quæst. 2. specie 6.

II. Regula: Conditio indebiti naturalis est. que regula approbatur l. indebiti. 15. in prin. ff. de condict. indebiti. cuius uerba uide s. quæst. 5. reg. 11.

III. Regula: Indebiti conditio ex bono & equo introducta est. que regula approbatur l. hæc conditio. 66. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. cap. prox. causa 1.

II. CAUSSAE conditionis indebiti, cum suis exceptionibus, proponuntur 7. duob. capitibus proximis.

III. QVIBVS COMPETIT conditio indebiti?

I. Regula: Regulariter quidem alij, quàm qui soluit, indebiti conditio non datur. Cuius tamen regulæ exceptio prima hæc est: Nisi non suo, sed alieno nomine soluerit. hoc enim casu non soluenti, sed ei cuius nomine

mine solutum est, conditio competit. quæ exceptio approbatur l. si per ignor. 6. C. de condicione indebiti, his uerbis: Si per ignorantiam facti non debitam quantitatem pro alio soluisi, & hoc adito rectore provincie fuerit probatum: hanc ei cuius nomine soluta est, restitui eo agente prouidebit. Concordat l. qui hæredis. 4. 6. ff. cod. ut. his uerbis: Qui hæredis nomine legata non debita ex numis ipsius hæredis soluerit, ipse quidem repetere non potest. Sed si ignorante hærede numos eius tradiderit: dominus eos recte uindicabit. Eadem causa rerum corporalium est. Item concordat l. indebitam. 4. 7. ff. cod. ut. his uerbis: Indebitam pecuniam per errorem promissisti: eam qui pro re fideiussit, soluit. Celsus. Ego existimo, si nomine tuo soluerit fideiussor: te fideiussori stipulatoremque tibi obligatum fore: nec expectandum esse, ut ratum habeas: quoniam potest uideri id ipsum te mandasse, ut tuo nomine solueretur. Sin autem fideiussor suo nomine soluerit quod non debebat, ipsum à stipulatore repetere posse: quoniam in debitam iure gentium pecuniam soluit. quod minus autem poterit consequi ab eo cui soluit, à te mandati iudicio consecuturum: si modò per ignorantiam, penitentem exceptione non submouerit. Concordat item l. cum indeb. 57. in prin. ff. cod. ut. his uerbis: Cum indebitum impuberis nomine tutor numerauit: impuberis conditio est. Concordat item l. qui mandat. 56. ff. de solutionibus, his uerbis: Qui mandat solui, ipse uidetur solvere. Planè proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi is qui alieno nomine soluit, ab eo pro quo soluit, repetere non possit. Hæc replicatio approbatur exemplo l. Stichus. 67. §. tutor. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Tutor creditori pupilli sui plus quam debebatur exsoluit, & tutelæ iudicio pupillo non imputauit. quæro, an repetitionem aduersus creditorem haberet? Scæuola. Respondi, habere. Altera replicatio est: Nisi cum antea debitor soluisset, postea alius ignorans solutum pro eo soluerit, uel potius alius in rem suam procurator factus soluerit. quæ replicatio approbatur d. l. 67. §. Titius, his uerbis: Titius cum multos creditores haberet, in quibus & Seium: bona sua priuatim uenditione facta Mæuii concessit, ut satis creditoribus faceret. Sed Mæuius soluit pecuniam Seio tanquam debitam, quæ iam à Titio fuerat soluta. que situm est, cum postea reperiantur apochæ apud Titium debitorem partim solutæ pecuniæ: cui magis repetitio pecuniæ in debita solutæ competit, Titio debitori, an Mæuii, qui in rem suam procurator factus est? Scæuola. Respondi, secundum ea quæ proponerentur, ei qui postea soluisset. Concordat l. cum duo. 25. ff. cod. ut. cuius uerba uide §. reg. prox.

Tertia replicatio uidetur: Nisi quis suam, non eius cuius nomine soluit, pecuniam dedit. Hæc replicatio reprobat l. si procurator. 6. §. fin. ff. d. ut. his uerbis: Iulianus ait, neque tutorem, neque procuratorem soluentes repetere posse: neque interesse, suam pecuniam, an pupilli uel domini soluunt. Planè admittitur replicatio hæc ratione æquitatis, de qua §. repl. prox. Quarta replicatio est, quod quamuis stricto iure ei cuius nomine solutum est, uel domino eius conditio competit: tamen æquitatis ratione soluente actio deneganda non est, si suam pecuniam soluit. quæ replicatio approbatur l. dominus. 53. in fine. ff. d. ut. his uerbis: Dominus testamento seruo suo libertatem dedit, si decem mihi dederit. seruo ignorante id testamentum non ualere, data sunt mihi decem. quæritur, quis repetere potest? Proculus respondit: Si ipse seruus peculiare pecuniam dedit, cum ei à domino id permissum non esset: manent numi domini, eosque non condicione, sed in rem uindicacione petere debet. Sin autem alius rogatu serui suos numos dedit: facti sunt eius, eosque dominus serui, cuius nomine dati sunt, per condicionem petere potest. Sed tam benignius quam utilius est, uia recta ipsum qui numos dederit, suum recipere. Concordat l. frater à fratre. 38. §. fin. ff. cod. ut. his uerbis: Legati satis accepi, & cum fideiussor mihi soluisset, apparuit in debitum fuisse legatum. post se eum repetere, Africanus existimauit. Quarta replicatio est: Nisi is cuius nomine solutum est, nec mandauit, nec ratam habuit solutionem. hoc enim casu ipse soluenti actio datur. quæ replicatio approbatur l. si procurator. 6. in prin. ff. d. ut. cuius uerba uide §. cap. prox. causa 8. except. 2. Hæc de prima exceptione. Secunda exceptio est: Nisi cum quis tanquam hæres creditoribus hereditarijs indebitum soluisset, postea ad alium hereditas peruenerit. hoc enim casu non soluente, sed uero hereditate uel ei ad quæ hereditas peruenerit, conditio competit. quæ exceptio approbatur l. nec nouum. 5. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Non est nouum, ut quod alius soluit, alius repetat. Nam & cum minor XXV. annis inconsultè adita hereditate, solutus legatis, in integrum restituitur: non ipsi repetitionem cõpetere, sed ei ad quem bona pertinent, ab Arriano Titiano rescriptum est. Concordat l. 2. in fine, cum duab. legib. sequentibus. ff. cod. ut. his uerbis: Diuus Hadrianus circa in officiosum & falsum testamentum rescriptum, actionem dandam ei, secundum quem de hereditate iudicatum esset. Idem est, & si solutus legatis noua & inopinata causa hereditatè abstinuit: ueluti nato posthumo, quem hæres in utero fuisse ignorabat: uel etiã ab hostibus reuerso filio, quem pater obiisse falsò presumpserat. Nam utiles actiones posthumo uel filio, qui hereditatè euicerit, dari oportere in eos qui legatum perceperunt. Imp. Titus Antoninus rescriptum: scilicet quod bonæ fidei

dei possessor, in quatum locupletior factus est, teneatur: nec periculum huiusmodi nominum ad eum qui sine culpa soluit, pertinet. Idem diuus Hadrianus rescriptum, et si alium testamentum proferatur. Concordat item l. qui heredis. 4. 6. ff. cod. ut. cuius uerba uide §. except. 1. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi is qui putabat se heredem, suam, non hereditariam pecuniam soluerit. hoc enim casu ipsi soluenti, non uero hereditario danda. quæ replicatio approbatur l. Papinianus. 8. §. si ex causa. ibi: sed soluta. ff. de inofficioso test. cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 6. quæst. 3. reg. 1. Altera replicatio est: Nisi possessor hereditatis post controuersiam sibi motam soluerit. hoc enim casu ipsi soluenti, non euincenti conditio competit: quia ipse tenetur euincenti de eo restituendo, quasi dolo malo possidere desierit. Quæ replicatio colligitur ex d. §. si ex causa. uerbis: ferè, his uerbis: Ferè autem, si antè, &c. Tertia exceptio est: Nisi cum quibusdam creditoribus hereditarijs solidum solutum esset ab herede pupillo, is postea se hereditate abstinuerit. hoc enim casu ceteris creditoribus aduersus eos quibus amplius solutum est, conditio indebiti competit. quæ exceptio approbatur l. tutores. 61. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Tutores pupilli quibusdam creditoribus patris ex patrimonio paterno soluerunt: sed postea non sufficientibus bonis, pupillum abstinuerunt. quæritur, an quod amplius creditoribus, per tutores pupilli solutum est, uel totum quod acceperunt, restituere debeant? Scæuola. Respondi, si nihil dolo tutoris factum esset, tutori quidem uel pupillo non deberi: creditoribus autem alijs in id quod amplius sui debiti solutum est, teneri. Quarta exceptio est: Nisi cum quis à non domino rem aliquam conduxisset, mercedem ex ea conductione soluisset. hoc enim casu domino rei, non soluente conditio competit. quæ exceptio approbatur l. si urb. 55. ff. d. ut. his uerbis: Si urbana prædia locauerit prædo: quod mercedis nomine acceperit, ab eo qui soluit, non repetitur, sed domino erit obligatus. Idemque iuris erit in uecturis nauium, quas ipse locauerit, aut exercuerit. Item in mercedibus seruorum, quorum operæ per ipsum fuerint locatæ. Nam si seruus non locatus ab ipso, mercedem ut domino prædoni retulit: non fiet accipientis pecunia. Quod si uecturas nauium, quas dominus locauerat, item pensiones insularum acceperit: ob indebitum ei tenetur, qui non est soluendo liberatus. Quod ergo dici solet, prædoni fructus posse condicere locum habet, cum domini fructus fuerint. Quinta exceptio uidetur: Nisi id quod alij debetur, alij solutum sit. hoc enim casu non ipsi soluenti, sed ei cui reuera debebatur, conditio indebiti uidetur competere. Sed hæc exceptio reprobat uerbis d. l. 55. iam propositis hisce: Quod si uecturas nauium, quas dominus locauerat, &c. Planè admittitur exceptio proposita, si creditor solutionem alij factam ratam habue-

rit. quæ distinctio approbatur l. cum fundus. 31. §. seruum tuum. ff. si certum petatur. cuius uerba uide §. lib. 21. cap. 9. reg. 9. Sexta exceptio est: Nisi is qui soluit, mortuus sit. hoc enim casu heredi eius conditio indebiti competit. quæ exceptio approbatur l. si fundi. 12. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Si fundi mei usum fructum tibi dederò, falsò existimans me eum tibi debere, & antequam repetam decesserim: conditio eius ad heredem quoque meum transibit. Septima exceptio est: Nisi fideiussor soluerit indebitum. hoc enim casu reo, non soluente fideiussori conditio competit. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur l. indebitam. 4. 7. ff. de condit. indebiti, cuius uerba uide §. ead. reg. except. 1. in prin. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi fideiussor suo, non debitoris nomine soluerit. quæ replicatio approbatur d. l. 4. 7. Altera replicatio est: Nisi fideiussor personali exceptione tutus soluerit. quæ replicatio approbatur l. cum is. 32. §. 1. ff. d. ut. cuius uerba uide §. cap. prox. causa 7. specie 10. Concordat l. si fideiussor. 59. ff. d. ut. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 11. reg. 2. except. 1.

I. Regula: Si duo idem debitum soluerint in solidum: posteriori soluente conditio eius quod amplius solutum est, cõpetit, non priori. quæ regula approbatur l. cum duo. 25. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Cum duo pro reo fideiussissent in decem, deinde reus tria soluisset, & postea fideiussores quina placuit, eum qui posterior soluisset, repetere tria posse. hoc merito: quia tribus à reo solutis, septem sola debita supererant: quibus persolutis, tria indebitò soluta sunt. Concordat l. Stichus. 67. §. Titius. ff. cod. ut. cuius uerba uide §. reg. prox. except. 2. Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi ambo simul soluerint. hoc enim casu utriusque conditio competit. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur l. si poena. 19. §. fin. cum duab. legibus sequentibus. ff. cod. ut. his uerbis: Si duo rei, qui decem debebant, uiginti pariter soluerint: Celsus ait, singulos quina repetituros. Si reus & fideiussor pariter soluerint: in hac causa non differunt à duobus reis promittendi. Quare omnia quæ de his dicta sunt, & ad hos transferre licebit. Planè si duos reos non eiusdem pecuniæ, sed alterius obligationis constitueris (ut puta Stichi aut Pamphili) & pariter duos datos, aut togam uel denarios mille: non idem dici poterit in repetitione, ut partes repetant: quia nec soluere ab initio sic poterant. Igitur hoc casu electio est creditoris, cui uelit soluere: ut alterius repetitio impediatur. Altera exceptio est: Nisi prior solutio non pariat liberationem. hoc enim casu priori, non posteriori soluente conditio datur. quæ exceptio approbatur per ea quæ proponuntur §. cap. prox. causa 6. specie 13. except. 1.

III. ADVERSUS QUOS COMPETIT CONDITIO INDEBITI?

Aduersus alium, quam cui solutio indebiti facta est, hæc conditio non competit. quæ regula approbatur

tur. his solis. 49. ff. de condic. indebiti, his uerbis: His solis pecunia condicitur, quibus quoquo modo soluta est, nō quibus proficit. Planē huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi alij solutio proficit. Sed hæc exceptio reprobatu uerbis iam propositis hisce: Non quibus proficit. Altera exceptio est: Nisi alio delegante, alij solutio sit facta, hoc enim casu delegans, non is cui solutum est, tenetur. quæ exceptio approbatur l. 1. C. de condic. indebiti, his uerbis: Si citra ullam trāsfactionem pecuniam indebitā alio creditori promittere delegata es: aduersus eā quæ te delegauit, condictionē habere potes. Concordat l. si donaturus. 9. ff. si quis. ff. de condic. causa dati, his uerbis: Si quis indebitam pecuniā per errore iussu mulieris spōso eius promississet, & nuptiæ secutæ fuissent: exceptione doli mali uti non potest. Maritus enim suum negocium gerit, & nihil dolo facit, nec decipiendus est. quod fit, si cogatur in dotatam uxorem habere. Itaque aduersus mulierem competit ei condicō: ut aut repetat ab ea, quod marito dedit: aut ut liberetur, si nondum soluerit. Sed si soluto matrimonio maritus peteret in eo dūtaxat exceptionē obtinere debere, quod mulier receptura esset. Concordat item l. cum indebitū. 57. ff. de condic. indeb. cuius uerba uide j. except. 4. Concordant item ea quæ proponuntur l. lib. prox. cap. 14. reg. 7. & 8. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi pupillo delegante alij soluerit, quæ replicatio approbatur simul & distinguitur l. si pupilli. 66. ff. si autem debitor. ff. de solutionibus. cuius uerba uide l. lib. prox. cap. 8. repl. 1. dupl. 2. Tertia exceptio est: Nisi cum quis sibi aut Titio dari stipulatus indebitum esset, Titio sit solutum. hoc enim casu stipulatori condicendum, nō Titio, quæ exceptio approbatur l. qui hom. 34. in prin. ff. de solut. his uerbis: Qui hominem aut decē tibi aut Titio dare promissit, si Titio partē hominis tradiderit, mox tibi decem numerauerit: non Titio, sed tibi partem hominis condicet, quasi indebitum tua uoluntate Titio soluerit. Idēque iuris erit, etiam si mortuo Titio decem soluerit: ut tibi potius quam hæredi Titij partem hominis condicatur. Concordat l. si ita. 59. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. cap. 8. repl. 4. in prin. Quarta exceptio est: Nisi procuratori indebitū sit solutū. hoc enim casu domino potest condici, quæ exceptio approbatur simul & distinguitur l. cū indebitū. 57. ff. creditor. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Creditor, ut procuratori suo debitu redderet, mandauit. maiore pecunia soluta, procurator indebiti causa cōuenietur. Quod si nominatim, ut maior pecunia solueretur, delegauit: indebiti cū eo qui delegauit, erit actio. quæ nō uidetur adēpta, si frustra cū procuratore lis fuerit instituta. Concordat l. si procuratori. 14. ff. de condic. causa dati, his uerbis: Si procuratori falso indebitum solutum sit: ita demum à procuratore repeti

non potest, si dominus ratum habuerit: sed ipse dominus tenetur. Sed & Iulianus scribit: Quod si dominus ratum non habuisset (etiam si debita pecunia soluta fuisset) ab ipso procuratore repetetur: non tamē quasi indebitum datum, sed quasi ob rem datum, nec res secuta sit, rati habitatione non intercedente. uel quod furtum faceret pecuniæ falsus procurator, cum eo non tantum furti agi, sed etiam condici ei posse. Concordat item l. si uendidero. 82. ff. si Titius. ff. de furtis. cuius uerba uide l. lib. 46. cap. 3. quest. 2. causa 24. except. 2. Item concordat l. item si cum. 5. ff. item queritur. ibi: Et sicut. ff. negotior. gestor. cuius uerba uide l. lib. 44. cap. 6. quest. 1. causa 7. except. 1. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi dominus neq; mādauerit, neque ratam habuerit indebiti solutionem. quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 14. iam propositis hisce: Ita demum à procuratore repeti nō potest, &c. Concordat d. ff. si Titius. Item concordat l. si procurator. 6. ff. idem Labeo. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Labeo ait, si procuratori indebitum solutum sit, & dominus ratum non habeat: posserepeti. Celsus autem eū qui procuratori debitum soluit, continuū liberari, neque rati habitationem considerari. Quod si indebitū acceperit: ideo exigi rati habitationem, quoniam nihil de hoc nomine exigendum mandasse uideatur. Et ideo si ratum non habeatur, repetendum à procuratore. Altera replicatio est: Nisi dominus, ut debitum procuratori solueretur, uel generaliter mandauit, non ut etiam indebitum solueretur. quæ replicatio approbatur uerbis d. ff. creditor. 5. propositis hisce: Creditor ut procuratori, &c. Quinta exceptio est: Nisi si cui indebitum solutum est, decesserit. hoc enim casu hæredi eius condici potest. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur l. si non sortem. 26. ff. hæredi. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Hæredi uel bonorum possessori (si quidem defendat hæreditatem) indebitum solutum condici poterit. Si uerō is nō defendat: etiam debitum solutum repeti potest.

V. QUID QUANTVM QVE ueniat in condicione indebiti?

I. Regula: Aut ipsum quod solutum est, aut tantundem repetitur. quæ regula approbatur l. quod indebitum. 7. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Quod indebitum per errorem soluitur: aut ipsum, aut tantundem repetitur. Concordat l. si operas. 26. ff. fin. ff. de prescriptis uerbis. cuius uerba uide l. lib. 39. cap. 4. quest. 2. except. 8.

II. Regula: Si plus debito sit solutum: non totum condicitur, sed id quod amplius solutum est. quæ regula approbatur l. si non sortem. 26. ff. idem Marcellus. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Marcellus ait, si pecuniam debens, oleum dederit pluris precij, quasi plus debens: uel cum oleum deberet, oleum dederit, quasi maiore modum

dum debens: superfluum olei esse repetendum, non totum: & ob hoc peremptam esse obligationem. Idem Marcellus dicit: si cum fundi pars mihi deberetur, quasi totus deberetur, æstimatione facta, solutio pecuniæ solidi precij fundi facta sit: repeti posse non totum precium, sed partis indebitæ. Concordat l. tutores. 61. ff. eod. tit. cuius uerba uide l. quest. 3. reg. 1. exc. 3. Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi res indiuidua in solutum data sit. quæ exceptio approbatur l. cū amplius. 84. ff. de reg. iur. hisce uerbis: Cum amplius solutum est, quàm debebatur, cuius pars non inuenitur, quæ repeti possit: totum esse indebitum intelligitur, manente pristina obligatione. Altera exceptio est: Nisi cum pecunia deberetur, res immobilis maioris precij pro ea in solutum detur. quæ exceptio approbatur l. si non sortem. 26. ff. si centum. ff. de cond. indeb. his uerbis: Si centum debens, quasi ducenta deberem, fundum ducetorum solui: competere repetitionē Marcellus lib. XX. Digesti scribit, & in centum manere stipulationem. Licet enim placuit rem pro pecunia solutam parere liberationem: tamen si ex falsa debiti quantitate maioris precij res soluta est, non sic confusio partis rei cum pecunia: nemo enim inuitus compellitur ad communionem. Sed & condicō integræ rei manet, & obligatio incorrupta. Ager autem retinebitur, donec debita pecunia soluat.

III. Regula: Eiusdem bonitatis res restituenda est. quæ regula approbatur exemplo l. in summa. 65. ff. in frumento. ff. de condic. indeb. his uerbis: In frumento indebitum soluto, & bonitas est repetenda.

III. Regula: Si res in solutum data perijt, uel aliā restituui amplius non possit: æstimatio eius restituenda. quæ regula approbatur d. ff. in frumento, his uerbis: Si consumpsit frumentum, precium repetit. Concordat d. l. 65. ff. si seruum, his uerbis: Si seruum indebitum tibi dedi, eumq; manumissisti: si scies hoc fecisti, teneberis ad precium eius: si nesciens, non teneberis, nisi propter operas eius liberti, & ut hæreditatem eius restituas. Huius regulæ exceptio est: Nisi reus non sit locupletior ex eo quod solutum est factus. Quæ exceptio approbatur l. si non sortem. 26. ff. libertus. uers. nempe hoc solum. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. cap. 8. except. 18. Concordat l. cum hi. 8. ff. sanē si is. ff. de transact. & ibi Bartol. Bald. Paul. Cast. & Iason.

V. Regula: Quantum precium pro re in solutum data restituendum. Regulariter quidem, quanti ea res fuit, uel æstimatur, tantū precium reddendum. Verum eius exceptio prima hæc est: Nisi is qui accepit, minoris eam rem distraxerit, hoc enim casu illud solum precium, quod pro re accepit, reddendo liberatur. quæ exceptio approbatur d. uers. & interdum. Altera exceptio est: Nisi is qui accepit, minoris rem erat comparaturus. quæ exceptio approbatur d. ff. in frumento, his

uerbis: Habitatione data pecuniam condicam: non quidem quanti locare potui, sed quanti tu conducturus fuisses. Concordat d. uers. & interdum. Tertia exceptio est: Nisi reus suis sumptibus re fecit preciosiore. quæ exceptio approbatur d. uers. & interdum.

VI. Regula: Si cum illa aut illa res deberetur, utraque per errorem sit soluta: uel certi generis res, & plures sint solute: in arbitrio actoris soluentis est, quam uelit repetere. quæ regula approbatur l. si quis. 101. C. de condic. indeb. his uerbis: Si quis seruum certī nominis, aut quandam solidorum quantitatem, uel aliam rem promiserit, & cum licentia ei fuerat unum ex ijs soluendo liberari, utrunque per ignorantiam dependerit: dubitabatur, cuius rei daretur à legibus eī repetitio, utrumne serui, an pecuniæ? Et utrum stipulator, an promissor habeat huius rei facultatem? Et Vlpianus quidē electionem ei præstat, qui utrunq; accepit, ut hoc reddat quod sibi placuerit. Et tam Marcellum quàm Celsum sibi consonantes refert. Papinianus autem ipsi qui utrunq; perfoluit, electionem donat: qui & antequam dependat, ipsam habet electionem, quod uelit præstare: & huius sententiæ sublimissimum testem adducit Saluum Iulianum, summæ autoritatis hominem, & prætorij edicti perpetui ordinatorem. Nobis hæc decidentibus Iuliani & Papiniani sententia placet: ut ipse habeat electionem recipiendi, qui & dandi habuit. Ait Imperator: Et Vlpianus quidem electionem ei præstat, qui utrunq; accepit, ut hoc reddat, quod sibi placuerit. Huic sententiæ reprobate ac mutata concordat l. si non sortem. 26. ff. si decem. ibi: sed et si post. ff. de condic. ind. cuius uerba uide j. reg. prox. Planē huius regulæ exceptio hæc est: Nisi cum duo illam aut illam rem deberent, ambo pariter utranque soluerint, nec inter eos conueniat uter condicat. hoc enim casu eius qui accepit, electio est, cui uelit reddere. quæ exceptio approbatur l. planē si duos. 21. in fin. ff. d. tit. cuius uerba uide l. quest. 3. reg. 2. except. 1.

VII. Regula: Si cum decem aut Stichus deberetur, quinque prius fuerint soluta, deinde Stichus: non pars Stichi repetetur, sed quinque tantum. quæ regula approbatur d. ff. si decem, his uerbis: Si decem aut Stichum stipulatus, soluam quinque: quæritur, an possim condicere? quæstio ex hoc descendit, an liberet in quinque. Nam si liberor, cessat condicō: si nō liberor, condicō erit. Placuit autem (ut Celsus libro VI. & Marcellus libro XX. Digestorum scripsit) non perimi partem dimidiā obligationis. Ideoque eum qui quinque soluit, in pendenti habendum an liberetur: petique ab eo posse reliqua quinque, aut Stichum. & si prestiterit reliqua quinque: uideri eum & priora debita soluisse. Sin autē Stichum præstitisset:

præstitisset: quinque eum posse condicere, quasi indebita. Sic posterior solutio comprobatur, priora quinque utrum debita, an indebita solueretur. Sed etsi post soluta quinque, & Stichus soluat, & malim ego habere quinque, & Stichum reddere: an sim audiendus, quærit Celsus: & putat natam in quinque conditionem: quamuis utroque simul soluto, mihi retinendi quod uellem, arbitrium daretur. Idem ait, etsi duo hæredes sint stipulatoris: non sic posse alteri quinque soluti, alteri partem Stichi solui. Idem etsi duo sint promissoris hæredes, secundum quæ liberatio non contingit, nisi aut utriusque quina, aut utriusque partes Stichi fuerint solutæ.

**VIII. Regula: Si bis idem debitum fuerit solutum: quod posteriore loco solutum est, tanquam indebitum est condicendum, quæ regula approbatur per ea quæ propo-
sita sunt §. q. 3. reg. 2. Cui concordat l. si non sortē. 26. 20
in prin. ibi: et si postea. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide j. cap. 8. except. 17. in prin. Huius exceptio prima hæc est: Nisi cum antea pars debiti soluta esset, postea solidum soluat. hoc enim casu prius solutum condici potest. quæ exceptio approbatur uerbis d. §. si de-
cem. §. 3. reg. prox. propositis. Altera exceptio est: Nisi simul idem debitum bis fuerit solutum. hoc enim casu in arbitrio soluētis est, quod uelit repetere. quæ excep-
tio approbatur §. reg. 6. Tertia exceptio est: Nisi in pendentem sit, utrum per priorem solutionem liberatio
contigerit, uel prior solutio minus efficax sit. quæ excep-
tio approbatur exēplo l. si quis. 58. §. fin. ff. de solutio-
nib. his uerbis: Si duo rei stipulandi sunt, quorum alterius absentis procuratori datum, & ante tempus, quam is ratū haberet, interim alteri solutum est: in pendentem est posterior solutio, ac prior: quippe in certum est, debi-
tum, an indebitum exegerit. Huius exceptionis species est §. except. 11.**

IX. Regula: Si usufructus rei in solutum data, alienus sit: deducto usufructu condicio competit. quæ regula approbatur l. indebiti. 15. §. fin. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide j. cap. 8. except. 25. disticti. 2.

**X. Regula: Si duo soluerint indebitum, singulis pro parte repetitio cōpetit. quæ regula approbatur l. si pœ-
næ. 19. §. fin. cum lege sequente. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. quæst. 3. reg. 2. except. 1. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi cum illud aut illud deberetur, utrunq; soluerint. hoc enim casu partium re-
petitio nō datur utriusque. quæ exceptio approbatur l. pla-
nē. 23. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. except. 1. Altera excep-
tio est: Nisi cum debitum ab uno solutum esset, alter quoque postea soluat. hoc enim casu posterior tantum soli-
dum condicit. quæ exceptio approbatur per ea quæ proponuntur d. reg. 2.**

**XI. Regula, De eo quod rei in solutum data ac-
cessit. Hoc quoque in conditionem indebiti uenit. quæ
regula approbatur l. indebiti. 15. in prin. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Indebiti soluti cōdictio, na-**

turalis est. Et ideo etiam quod rei solutæ ac-
cessit, uenit in conditionem: utputa partus qui ex ancilla nati sunt, uel quod alluione accessit. Imò & fructus, quos is cui solutum est, bona fide perceperit, in conditione uenient. Cōcordat l. in summa. 65. §. ei qui. ff. eod. tit. his uerbis: Ei qui indebitum reperit, & fructus & partus restitui debent, deducta impensa.

**XII. Regula, De fructibus rei in solutum data red-
dendis, proponitur uerbis d. l. 15. iam propositis hisce
Imò & fructus, &c. Item d. §. ei qui, iam propo-
sitis hisce: Ei fructus, &c. Concordat l. si non for-
tem. 26. §. libertus. ibi: et interdum. ff. eod. tit. cuius uer-
ba uide j. cap. 8. except. 18. Item concordat l. uideamus. 38. §. item si indebitum. ff. de usuris et fructibus. cuius uerba uide §. lib. 35. cap. 7. q. 3. reg. 3. Concordat item l. uxori. 27. ff. de usufructu legato. his uerbis: Vxori ma-
ritus per fidei commissum usum fructum, & alia, & dotem relegauit. hæredes usum fru-
ctum ei concesserunt. post biennium illicitum matrimonium fuisse pronūciatum est. Quæritur est, an id quod præterito tempo-
re possedit, ab ea repeti possit: Scæuola. Re-
spondi, id quod fructus nomine percepisset, repeti posse.**

**XIII. Regula, De usuris pecuniæ solute. Hæc in cō-
ditionem indebiti non ueniunt. quæ regula approba-
tur l. in fine. C. de condic. indebiti, his uerbis: Pecuniæ indebitæ per errorem, non ex causa iudicati solutæ, esse repetitionem iure condi-
tionis, non ambigitur. Si quid igitur proba-
re potueris patrem tuum, cui heres extitisti, amplius debito creditori suo perfoluisse, re-
petere potes. Vsuras autē eius summæ præstari tibi frustra desideras: actione enim con-
ditionis ea sola quantitas repetitur, quæ indebita soluta est.**

**XIII. Regula, De impensis à reo factis deducen-
dis, proponitur l. in summa. 65. §. ei qui. ff. de condic. in-
debiti. cuius uerba uide §. reg. 11. Concordat l. si nō for-
tem. 26. §. libertus. ibi: et interdum. ff. eod. tit. cuius uer-
ba uide j. cap. 8. except. 18.**

VI. VBI COMPETIT hæc actio?

Etiā alibi, quā ubi solutio facta est, conditio in-
debiti competit. quæ regula approbatur l. qui loco. 27. ff. de conditione indebiti, his uerbis: Qui loco cer-
to se debere existimans, indebitum soluit: quolibet loco repetet. Non enim existima-
tionem soluētis eadem species repetitionis sequitur.

VII. ADIUNCTA, SEU DE indebito probando.

Vtri probatio incumbat, differitur l. cum de indebi-
to. 25. ff. de probationib. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 2. quæst. 2. reg. 1. except. 2.

VIII. ADFINIA RE-media.

Ex causis quæ j. cap. prox. proponuntur, indebiti conditio,

conditio, non alia competit actio. Cuius regule excep-
tio prima hæc est: Nisi is qui indebitum soluit, ab eo cui soluit, conueniatur. hoc enim casu etiam per excep-
tionem seu retentionem solutum potest recuperare. quæ exceptio approbatur exemplo l. eleganter. 23. §. si post rem. ibi: retineri tamen. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 5. except. 15. Aliud exem-
plum proponitur l. si cum aurum. 50. ff. de solutione. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 9. except. 13. in prin. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi conditio-
nem repeti non possit. hoc enim casu nec per exceptionem potest retineri. quæ replicatio approbatur exemplo l. uit. §. fin. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide j. cap. 8. except. 17. repl. 2. dupl. 1. Sanè interdum per excep-
tionem solutum potest compensari, quod per indebiti conditionem repeti non potest. de quo j. cap. 8. excep. 17. et 30. Altera exceptio est: Nisi non solutum, sed promissum tantum uel cautum sit indebitum. nam hoc casu non solum cautio potest condici, sed etiam si ex ea agatur, exceptio potest opponi. quæ exceptio approba-
tur l. cum et soluta. 3. C. de condic. indebiti, his uerbis: Cum & soluta indebita quantitas ab igno-
rante repeti possit: multò facilius quantita-
tis indebitæ interpositæ scripturæ cōdictio competit, uel doli exceptio agenti opponi-
tur. Concordat l. si heres. 5. §. sed si falso. ff. de actione empti. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 3. except. 34. Tertia exceptio est: Nisi exceptione compensationis tuius soluerit, hoc enim casu debiti petitio competit. quæ excep-
tio approbatur l. qui inuicem. 30. ff. de conditione indebiti. cuius uerba uide j. cap. prox. causa 6. specie 12. except. 2. Quarta exceptio est: Nisi pupillus sine tutoris autoritate, uel furiosus, uel is cui bonis interdictum est, soluerit, hoc enim casu rei uendicatio compe-
tit. quæ exceptio approbatur l. interdum. 29. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. cap. prox. causa 9. Quinta excep-
tio est: Nisi quis non suam, sed alienam pecuniam soluerit, uel solutione non translato sit dominium. hoc enim casu dominus numos uindicare potest. quæ excep-
tio approbatur d. l. 29. in fin. cuius uerba uide j. cap. prox. causa 9. Concordat l. qui heredis. 46. ff. d. tit. cuius uerba uide §. quæst. 3. reg. 1. except. 1. Concordat item l. dominus. 53. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. except. 1. repl. 4. Item concordat l. si filiusfam. 14. ff. si certum petatur. cuius uerba uide j. capite 8. except. 2. repl. 1. Sexta exceptio est: Nisi fideiussor pro reo principali indebitum ignorans soluerit. hoc enim mandati actione a reo repetere potest. quæ exceptio approbatur l. indebitam. 47. ff. de cond. indebiti. cuius uerba uide d. excep. 1. in prin. Concordant ea quæ proponuntur §. lib. 45. cap. 50. cap. 4. quæst. 2. specie 6. Concordat item l. ex maleficio. 4. §. is quoque. ff. de actione et oblig. cuius uerba uide d. specie 6. Concordat item l. 1. C. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 5. reg. 13.

III. Causa: Si indebitum promissum, uel cautum sit. Hæc causa approbatur l. si non. 6. C. de iuris et facti ignor. his uerbis: Si non transactio causa, sed indebitum errore facti olei materiam uos Archontico stipulanti spondidisse, rector prouinciæ animaduertit: reddito quod N N N n debetur,

prox. cap. 7. except. 1. disticti. 1. repl. 1. Nona exceptio est: Nisi creditor sciens indebitum accepit. hoc enim casu etiam stellionatus crimine tenetur. quæ exceptio approbatur l. si fideiussor. 29. §. in omnib. in fin. ff. mandati. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 4. quæst. 6. reg. 1. except. 4. item furti actione. de quo uide §. lib. 46. cap. 3. quæst. 2. causa 20. Decima exceptio est: Nisi conditor ante tempus finitum pensionem soluerit, posteaq; conductio ante tempus expiret. hoc enim casu ex conducto actio est. quæ exceptio approbatur l. sed addes. 19. §. si quis cum. ff. locati. cuius uerba uide §. libro 43. cap. 3. quæst. 1. causa 16.

DE CAUSIS CONDICTIONIS INDEBITI. Cap. VII.

Super sunt cause conditionis indebiti, primo quidem loco proponendæ, sed ob suum multiplicem tractatum in hoc caput reueruatur.

I. Causa, eaq; generalis, est: Si quid alterius apud alterum sine causa deprehendatur. Hæc causa approbatur l. hæc cond. 66. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Hæc conditio ex bono & æquo introducta, quod alterius apud alterum sine causa deprehenditur, reuocare consuevit. Concordat l. rerum quidem. 25. in fin. ff. rerum amotarum. cuius uerba uide §. lib. 47. cap. 5. quæst. 11. except. 5. Item concordat l. perpetuo. 6. ff. de condic. ob turpem causam, his uerbis: Perpetuo Sabinus probauit ueterum opinionem, existimantium, id quod ex iniusta causa apud aliquem sit, posse condici. In qua sententia etiam Celsus est. Huius cause species et exempla sunt cause sequentes: item §. lib. 37. cap. 10. quæst. 1. causa 2. cum sequentibus.

II. Causa: Si indebitum sit solutum. Hæc causa approbatur inst. quib. mod. re contrah. obligat. §. is quoque, qui, his uerbis: Is qui non debitum accepit ab eo qui per errorem soluit, re obligatur, daturq; agenti contra eum propter repetitionem condictionis actio. Nam perinde ei cōdici potest, si apparet eum dare oportere, ac si mutuum accepisset. Vnde pupillus, si ei sine tutoris autoritate indebitum per errorem datum est, non tenebitur indebiti conditione, non magis quàm mutui datione. Sed hæc species obligationis non uidetur ex contractu consistere: cum is qui soluendi animo dat, magis uoluerit negocium distrahere, quàm contrahere. Concordat inst. de obligat. quæ quasi ex contractu. §. item is cui. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 4. quæst. 2. specie 6. Concordat item l. ex maleficio. 4. §. is quoque. ff. de actione et oblig. cuius uerba uide d. specie 6. Concordat item l. 1. C. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 5. reg. 13.

III. Causa: Si indebitum promissum, uel cautum sit. Hæc causa approbatur l. si non. 6. C. de iuris et facti ignor. his uerbis: Si non transactio causa, sed indebitum errore facti olei materiam uos Archontico stipulanti spondidisse, rector prouinciæ animaduertit: reddito quod N N N n debetur,

debetis, residui liberationem condicentes audiet. Concordat l. is qui. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Is qui plus quam hæreditaria portio efficit, per errorem creditori cauerit: indebiti promissi habet conditionem. Item concordat l. cum et soluta. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 8. except. 2. Item concordat l. si hæres. §. in fin. ff. de action. empti. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 3. except. 3. 4. Item concordat l. 2. §. aliud iuris. ff. de donationib. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 14. 10

quest. 3. reg. 7. except. 7. Item concordat d. l. 2. §. item si ei. cuius uerba uide d. reg. 7. except. 8. Sanè hoc loco sciendum est, tria esse genera indebiti. Vnum quidem, quum nulla subest causa ob qua debeat, subesse tamen putatur. Secundum est, cum subest quidem causa debendi, quæ tamen uel ipso iure non ualeat, uel exceptionis ope possit elidi. Tertium genus est, cum subest causa, eaq; iusta, ex qua debeat: sed nõ debetur ei cui solutum est, uel non ab eo à quo solutum est, uel non id quod solutum est, uel non eo tempore, uel ex ea causa ex qua solutio facta est, uel aliàs solutio non parit liberationem. De quibus tribus indebiti generibus ordine dicendum.

DE PRIMO GENERE indebiti.

III. Causa: Si ex causa quasi facta, que facta non est, solutum sit: conditio indebiti competit, que causa approbatur l. eleg. 23. in prin. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Eleganter Pomponius querit: si quis suspicetur transactionem factam ab eo cui hæres est, uel ab eo cuius procurator est, & quasi ex trãfacione dederit, quæ facta non est: an locus sit repetitioni: & ait, repeti posse: ex falsa enim causa datum esse. Idem pu to dicendum, etsi transactione secuta non fue rit, propter quam datum est. Sed etiam si resoluta sit transactione, idem erit dicendum. Concordat d. l. 23. §. in fin. his uerbis: Si qua lex ab initio dupli, uel quadrupli statuit actionem: dicendum est, solutum ex falsa eius causa, repeti posse. Aliud exemplū proponitur l. si non fortem. 26. §. si quis quasi. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis quasi ex compromisso condemnatus, falsò soluerit: repetere potest. Concordat item l. dedi tibi. 3. §. si quis quasi. ff. de condictione causa dati, his uerbis: Si quis quasi statuliber mihi decem dederit, cum dare iustus non esset: condicere eum decem, Celsus scribit. Huius causæ exceptio hæc est: Nisi etiam si factum fuisset id ob quod solutum est, soluens obligatus non erat. hoc enim casu, quamuis ex falsa causa remunerandi animo soluerit, non repetit. Quæ exceptio approbatur l. damus. 52. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Damus aut ob causam, aut ob rem. Ob causam præteritam: ueluti cum ideo do, quòd aliquid à te consecutus sim, uel quia aliquid à te factum est: ut etiam si falsa causa sit, repetitio eius pecuniæ non sit. Ob rem uerò datur, ut aliquid sequatur: quo non sequente, repetitio competit. Concordat l. in summa. 65. §. id quoq; ff.

eod. tit. his uerbis: Id quod ob causam datur: puta quòd negocia mea adiuta ab eo puta ui, licet non sit factum: quia donare uolui (quamuis falsò mihi persuaserim) repeti non potest. Ait Iurisconsultus: Quia donare uolui. hoc ideo, quia sciens se non obligatum, etiam si factum fuisset, soluit: id eoq; uidetur donare uoluisse. Et aliàs, qui sciens se non teneri, soluit, non repetit. de quo §. cap. prox. except. 26.

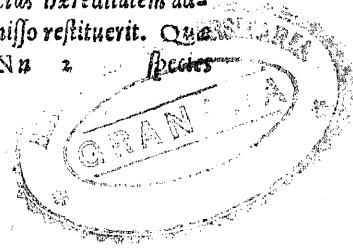
DE SECVNDO GENERE indebiti.

V. Causa: Si ex causa quasi iusta et utili solutum sit, que iusta uel utilis non est, aut exceptio ne aliqua obstante: conditio competit. Quæ causa approbatur l. si non fortem. 26. §. indebiti. ff. de condictione indebiti, his uerbis: In debitum solutum accipimus, non solùm si omnino non debeat, sed etsi per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. quare hoc quoque repeti poterit: nisi sciens se tutum exceptione, soluit. Concordat d. l. 26. §. adeò, his uerbis: Adeò perpetua exceptio parit conditionem, ut Iulianus lib. X. scripserit, si emptor fundi damna uerit hæredem suum, ut uenditorem à nexu uenditi liberaret, mox uenditor ignorans rem tradiderit: posse eum fundum condicere. Idemq; etsi debitorem hæredem suum damnauerit liberare, & ignorans soluerit. Concordat item l. qui exceptionem. 40. in prin. ff. d. i. 2. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 1. Concordat item l. ex his. 54. ff. eod. tit. his uerbis: Ex his omnibus causis, quæ iure non ualuerunt, uel non habuerunt effectum: secuta per errorem solutione, conditioni locus erit. Item concordat l. qui hominem. 34. §. in fin. ff. de solutionib. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 10. except. 31. in prin. Sanè causa proposita duplex est, nam (ut supra lib. prox. cap. 5. in prin. diximus) omnis exceptio aut causæ ex qua agitur, inest: aut ex eo quod causam sequitur, est sumpta. Ita quoq; causa iniusta, ex qua indebitum soluitur, aut ab initio iniusta et inutilis est ad actionem producendam: aut ab initio iusta et utilis existens, ex post facto iniusta efficitur, et fit irrita. Quæ diuisio innuitur in uerbis d. l. 54. iam propositis hisce: Quæ iure non ualuerit, uel non habuerunt effectum. Innuitur item l. 1. §. in fin. ff. de condic. sine causa, his uerbis: Constat, id demum posse condici alicui, quod uel non ex iusta causa ad eum peruenit, uel redit ad non iustam causam. Vtriusq; generis species aliquot et exempla ordine enumerabimus. Prioris igitur generis species prima hæc est: Si pupillus sine tutoris autoritate promiserit, et ex ea causa solutum sit. Quæ species proponitur l. quod pupillus. 41. ff. de condic. indebiti. cuius uerba cū concordantib. uide §. lib. 36. cap. 3. except. 1. repl. 3. et 4. Altera species est: Si mulier pro alio intercesserit, et ex ea causa soluerit. Quæ species proponitur l. qui exceptionem. 40. in prin. ibi: ut accidit. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 1. Tertia species est: Si quis rem suam emerit, et precium

et precium soluerit. Quæ species proponitur l. seruum. 37. ff. eod. tit. his uerbis: Seruum meum inficiens à te emi, pecuniamq; tibi solui. eam me à te repetiturum, & eo nomine conditionem mihi esse, omnimodò puto: siue scisses meum esse, siue ignorasses. Quarta species est: Si de alimentis sine prætoris transactione sit, eoq; nomine solutum. Quæ species proponitur l. eleganter. 23. §. item si ob. ff. d. i. 2. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 6. quest. 2. reg. 2. Quinta species est: Si quis post rem iudicatam transegerit, et ex ea causa soluerit. Quæ species proponitur d. l. 23. §. si post rem. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 5. except. 15. Hactenus prioris generis species seu exempla enumerasse sufficiat: quarum plures uide in singulis contractionum et obligationum speciebus.

VI. Causa: Si ex causa que ab initio quidem obligatoria fuit, sed ex post facto irrita facta est, solutio sit facta. Hæc causa, species causæ superioris, approbatur per ea que §. causa prox. in prin. proposita sunt: eiusq; species hæc sunt. Prima species est: Si conditio defecerit: Quæ species proponitur exemplo l. seruo. 58. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Seruo manumisso fideicommissum ita reliquit, si ad libertatem ex testamento peruenerit. Is post acceptam sine iudice pecuniam, ingenuus pronuncia tus est. indebiti fideicommissi repetitio erit. Secunda species est: Si causa ob quam datum est, secuta non sit. Quæ species proponitur l. damus. 52. in fin. ff. d. i. 2. cuius uerba uide §. causa prox. except. 1. Concordat l. in summa. 65. §. quod ob rem. ff. eod. tit. his uerbis: Quod ob rem datur, ex bono & æquo habet repetitionem: ueluti si dem tibi ut aliquid facias, nec feceris. Concordat item l. eleganter. 23. in prin. ibi: idem puto. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 4. in prin. Concordat item d. l. 23. §. si quis post. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 5. except. 25. repl. 4. dupl. 2. Concordat item l. 1. in fin. ff. de condic. ob turpem. cuius uerba uide §. cap. 11. in prin. Aliud exemplum est, si cum conditionis implendæ causa dedisset, ut legatum uel hereditatem cõsequeretur: postea id eam uel non consequatur. Quod exemplum proponitur d. l. 65. §. sed et agere, his uerbis: Agere per conditionem propter conditionem legati, uel hereditatis (siue non sit mihi legatum, siue ademptum sit legatum) possum, ut repetam quod dedi: quoniam non contrahendi animo dederim: quia causa propter quam dedi, non est secuta. Idem, etsi hæreditatem adire nolui, uel non potui. Non idem potest dici, si seruus meus sub conditione hæres institutus sit, & ego dederò, deinde manumissus adierit. nam hoc casu secuta est res. Plura de proposita specie uide §. cap. 10. Tertia species est: Si testamentum ex quo solutio facta est, falsum, inofficiosum, ruptum uel irritum nunciatum fuerit: aut solutus legatis, æs alienum aut Falcidia emer serit, uel legatum ademptum sit. Hæc multiplex species proponitur l. 2. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Si quis sic soluerit, ut si apparuisset esse in de-

bitum, uel Falcidia emerferit, reddatur: repetitio locum habebit. negociū enim contractum est inter eos. Si quid ex testamento solutum sit, quod postea falsum, uel inofficiosum, uel irritum, uel ruptum apparuerit: repetetur. sed & si post multum tempus emerferit æs alienum, uel codicilli diu celati prolati sunt, qui ademptionem continent legatorum solutorum, uel deminutionem per hoc, quia alijs quoq; legata relicta sunt. Nam diuus Hadrianus circa inofficiosum & falsum testamentum rescripsit, actionem dandam ei, secundum quem de hæreditate iudicatum esset. Concordat l. idem est. 3. cum lege sequente. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 3. reg. 1. except. 2. Quarta species est: Si cum ex causa transactionis solutum esset, transactio fuerit resoluta. Quæ species proponitur l. eleganter. 23. in prin. ibi: idem puto. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. causa 4. Quinta species est: Si cum seruus conditionis implendæ causa soluisse, ut liber efficeretur: postea ex alia causa liber appareat. Quæ species proponitur l. Stichus. 67. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Stichus testamento eius quem dominum suum arbitrabatur, libertate accepta, si decem annis ex die mortis annuos decem hæredibus præstitisset: per octo annos præfinitam quantitatem, ut iustus erat, dedit: postmodum quum se ingenuum comperit, nec reliquorū annorum dedit, & pronunciatum est ingenuus, quæsitum est, an pecuniam quam hæredibus dedit, ut in debitam datam repetere, & qua actione possit? Scæuola. Respondi, si eam pecuniam dedit, quæ neq; ex operis suis, neq; ex re eius cui bona fide seruiebat, quæ sita sit: posse repeti. Concordat l. dedi tibi. 3. §. si liber. ff. de condic. causa dati. cuius uerba uide §. cap. 10. quest. 1. except. 10. repl. 4. Sexta species est: Si cum eidem seruo primum sub conditione dandorum decem libertas relicta esset, deinde in codicillis purè: is postea legatum ignoras, conditionis implendæ causa decem soluerit. Quæ species proponitur d. l. 3. §. sed etsi seruus, his uerbis: Si seruus qui testamento hæredi iustus erat decem dare, & liber esse, codicillis purè libertatem acceperit, & id ignorans dederit hæredi decem: an repetere possit? Vlpianus. Celsus refert, patrem suum Celsum existimasse, repetere eum non posse. Sed ipse Celsus naturali æquitate motus, putat repeti posse. Quæ sententia uerior est. Quanquam constet (ut & ipse ait) eum qui dedit ea spe, quòd se ab eo qui acceperit, remunerari existimaret, uel amicio rem eum sibi esse futurum: repetere non posse, opinione falsa deceptum. Septima species est: Si cum hæredi conditionis implendæ causa soluisse, ut hereditatem uel legatum acciperet: hæres postea coactus hereditatem adierit, eamq; soluenti ex fideicommissis restituerit. Quæ

species proponitur l. is cui. 34. ff. de condit. indebiti. cuius uerba uide s. lib. 34. cap. 3. quest. 3. reg. 4. except. 1. Quarta species uidetur: Si cum ob rem non defensam soluisset, postea defendere sit paratus. Sed hæc species reprobatur l. qui ob rem. 35. ff. eod. tit. his uerbis: Qui ob rem non defensam soluerit (quamuis postea defendere paratus est) non repetet quod soluit. Nona species est: Si cum debitori liberatio in testamento creditoris legata esset, id ignorans soluerit. Quæ species proponitur l. si non sortem. 26. §. ad eod. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. causa prox. in prim. Decima species est: Si exceptione pacti de non petendo tutus soluerit. Quæ species proponitur l. cum is. 32. §. 1. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Fideiusfor cum pacifcitur, ne ab eo pecunia petatur, & per imprudenciam soluerit: condicere stipulatori poterit. idq; eo, quia reus quidem manet obligatus, ipse autem sua exceptione tutus est. nihil autem interest, si fideiusfor, an hæres eius soluerit. Quod si huic fideiusfori reus hæres extiterit, & soluerit: nec repetet, sed liberabitur. Concordat l. qui exceptionem. 40. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Si pactus fuerit patronus cum liberto, ne operæ ab eo petantur: quidquid postea solutum fuerit à liberto, repeti potest. Huius causa exceptio hæc est: Nisi cum fideiusfor exceptione pacti conuenit de non petendo tutus esset, reus principalis hæres ei existens soluerit. Quæ exceptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Quod si huic fideiusfori, &c. Undecima species est: Si cum debitor delato sibi iureiurando iurasset, se dare non oportere: soluisset. Quæ species proponitur l. si quis. 43. ff. d. tit. his uerbis: Si quis iurauit se dare non oportere, ab omni contentione discedetur: atq; ita solutam pecuniam repeti posse, dicendum est. Duodecima species est: Si cum idem debitor & creditor esset, atq; compensationis, retentionis seu deductionis exceptione tutus, nihilominus soluerit. Hæc species proponitur exemplo l. si is qui. 45. ff. d. tit. his uerbis: Si is qui hæreditatem uendidit, & emptori tradidit, id quod sibi mortuus debuerat, non retinuit: repetere poterit. quia plus debito solutum per conditionem rectè recipitur. Concordant huic exemplo ea quæ proponuntur s. lib. 41. cap. 7. quest. 2. reg. 13. Huius speciei exceptio prima hæc est: Nisi retentionem tantum, non etiam petitionem is qui soluit, habuit. Quæ exceptio approbatur exemplo l. si in area. 33. ff. eod. tit. cuius uerba cum concordantib. uide s. lib. 21. cap. 8. reg. 7. except. 6. Huius exceptionis replicationes uide d. except. 6. Altera exceptio est: Nisi compensationis exceptio aliqua replicatione possit elidi. Hæc exceptio approbatur l. qui inuicem. 30. ff. d. tit. his uerbis: Qui inuicem creditor, idemq; debitor est, in casibus, in quib. compensatio locum non habet, si soluit: non habet conditionem ueluti indebiti soluti, sed sui crediti repetitionem. Decimatercia species est: Si cum antea solutum esset debitum, postea rursus per errorem

solutatur. Hæc species approbatur per ea quæ proponuntur s. cap. prox. quest. 3. reg. 2. Huius speciei seu causæ exceptio hæc est: Nisi prior solutio liberationem non pariat, hoc enim casu id quod postea solutum est, non condicitur. quæ exceptio approbatur l. si fideiusfor. 59. ff. de condit. indebiti. cuius uerba uide s. libro prox. cap. 11. reg. 2. except. 1. Concordat l. qui hominem. 34. §. fin. ff. de solutionibus. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 10. except. 31. in prim. Item concordat l. si quis. 58. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. cap. prox. quest. 5. reg. 8. except. 3. Decimaquarta species est: Si cum debitor creditori suo hæres existeret, & ita obligatio confusa esset, cohæredib. suis solidum debitum soluerit, hoc enim casu id quod solutum est, repeti potest. quæ species approbatur simul & distinguitur l. frater. 38. in prim. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Frater à fratre, cum in eisdem potestate esset, pecuniam mutuatus, post mortem patris ei soluit. quæ situm est, an repetere possit? Africanus respondit, utiq; quidem pro ea parte, qua ipse hæres patri extitisset, repetiturum: pro ea uerò, qua frater hæres extitisset, ita repetiturum, si non minus ex peculio suo ad fratrem peruenisset. Naturalem enim obligationem, quæ fuisset, hoc ipso sublatam uideri, quod peculij partem frater sit cõsecutus: ad eod. ut si prælegatum filio eidemq; debitor fuisset, deductio huius debiti à fratre ex eo fiet. Idq; maximè consequens esse ei sententiam, quæ Iulianus probaret: si extraneo quid debuisset, & ab eo post mortem patris exactum esset: tantum iudicio eum familiæ exerciscundæ recuperatum à cohæredib. fuisse, quantum ab ijs creditor à dione de peculio consequi potuisset. Igitur si re integra familiæ exerciscundæ agatur: ita peculium diuidi æquum esse, ut ad quantitatem eius indemnitas à cohæredib. præstetur. Porro eum quem aduersus extraneum defendi oporteret, longè magis in eo quod fratri debuisset, indemnem præstandam. Huius speciei seu causæ exceptio hæc est, quod non nisi pro parte qua debitor creditori hæres extitit, conditio indebiti ei sit danda. quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Vtiq; quidem pro ea parte, qua ipse hæres patri extitisset, repetiturum. Huius replicatio hæc est: Nisi cum filius familiæ debitor creditori patri pro parte hæres extitisset, peculium eius ad cohæredem peruenerit. hoc enim casu pro quantitate peculij, quæ ad cohæredem peruenerit, debitori ultra partem hereditariam conditio indebiti danda est, quasi bis solutum esset. quæ replicatio approbatur uerbis s. propositis hisce: Pro ea uerò, qua frater hæres extitisset, &c. Hæc de secundo genere indebiti, eiusq; speciebus & exemplis sint dicta.

DE TERTIO GENERE indebiti.

VII. Causa: Si iusta quidem debiti causa fuit, sed per solutic. in liberatio non contingit. nam & hoc casu soluitur.

luti conditio competit, quamuis debitum maneat. quæ causa approbatur l. si non sortem. 26. §. si decem. ff. de conditioe indebiti, uerbis s. cap. prox. quest. 5. reg. 7. propositis hisce: Si liberor, cessat conditio: si non liberor, conditio erit. Huius causæ exceptio prima hæc est: Nisi cum certum hominem deberet, statuliberum post moram uel culpa sua factum soluerit: hoc enim casu nec liberatur, neq; repetit. Quæ exceptio approbatur l. Neratius. 63. ff. d. tit. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 9. except. 21. Altera exceptio est: Nisi ex alia causa debens, ex alia soluerit: hoc enim casu liberatio quidem non contingit à causa ex qua debetur, argumento eorum quæ proposita sunt s. lib. prox. cap. 10. in prim. non tamen solutum repetitur, sed compensatio iure reiectur. de qua re uide j. cap. prox. except. 30. Plures huius causæ exceptiones speciales uide in causis sequentibus. Nam causæ propositæ quatuor potissimum sunt species. Prima: Si alius quam qui debet, soluit. Altera: Si alij quam cui debetur, solutum sit. Tertia: Si aliud quam debetur, sit solutum. Postrema: Si antequam dies debiti uenerit, solutio sit facta, de quibus quatuor speciebus cum alijs cognatis ordine dicitur in causis sequentibus.

VIII. Causa: Si alius quam qui debet, soluit: repetitioni locus est. Quæ approbatur l. si pœne. 19. §. 1. ff. de conditioe indebiti, his uerbis: Quamuis debitum sibi quis recipiat: tamen si is qui dat, non debitum dat: repetitio competit. ueluti si is qui hæredem se uel bonorum possessorem falsò existimans, creditori hæreditario soluerit. hic enim neq; uerus hæres liberatus erit, & is quod dedit, repetere poterit. Concordat l. in summa. 65. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Indebitum est non tantum, quod omnino non debetur: sed & quod alij debetur, si alij soluat: aut si id quod alius debebat, alius quasi ipse debeat soluat. Item concordat l. cum is. 32. §. 1. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. causa 6. specie 10. Item concordat l. si fideiusfor. 59. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 11. reg. 2. except. 1. Concordat item l. qui hominem. 34. §. fin. ff. de solut. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 10. except. 31. in prim. Concordat item l. si à patre. 5. C. de condit. indebiti, his uerbis: Si à patre emancipatus ei non intra tempora præstituta iure honorario successisti: quidquid indebitum postea per errorem (utpote patris successor) dedisti: eius conditionem tibi competere, non est incerti iuris. Huius causæ exceptio prima hæc est: Nisi alius quam qui debet, nomine debitoris soluerit. Quæ exceptio approbatur l. repetitio. 44. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Repetitio nulla est ab eo qui suum recepit: tamen si ab alio, quam à uero debitore, solutum est. Concordat l. si donaturus. 9. §. si quis indebitam. ff. de condit. causa dati. cuius uerba uide s. capite prox. quest. 4. except. 2. Concordat item l. seruus. 36. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Seruus cuiusdam inscienti domino magidem commodauidit, is cui cõmodauerat, pignori eam po-

suit, & fugit. Qui accepit, non aliter se redditurum aiebat, quam si pecuniam accepisset. Accipit à seruo, & reddidit magidem. quæsitum est, an pecunia ab eo repeti possit? Paulus respondit, si is qui pignori accepisset, magidem alienam scisset apud se pignori deponi: furti eum se obligasse. Ideoq; si pecuniam à seruo accepisset, redimendi furti causa: posse repeti. Sed si nescisset alienam rem apud se deponi: non esse furem. Item si pecunia eius nomine, à quo pignus acceperat, à seruo exoluta esset: non posse ab eo repeti. Huius exceptionis species sunt exceptiones aliquot proximè sequentes. Planè eius replicatio hæc est: Nisi creditor sciens pro re aliena sibi pignori obligata redimenda ab alio debitum acceperit. Quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Paulus respondit, &c. Altera exceptio est: Nisi procurator debitoris soluerit. Quæ exceptio approbatur l. si proc. 6. in prim. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Si procurator tuus indebitum soluerit, & id tu ratum non habeas: posse repeti. Labeo libris Posterior. scripsit. Quod si debitum fuisset, non posse repeti, Celsus ait: ideo, quia cum quis procuratorem rerum suarum constituit: id quoq; mandare uideatur, ut soluat creditori: neq; postea expectandum sit, ut ratum habeat. Concordat d. l. 6. §. fin. cuius uerba uide s. cap. prox. quest. 3. reg. 1. except. 1. repl. 3. Item concordat l. quodlibet. 87. ff. de solutionibus, his uerbis: Quodlibet debitum solutum à procuratore meo non repeto: quoniam cum quis procuratorem omnium rerum suarum constituit, id quoq; mandare uideatur, ut creditoribus suis pecunia soluat: neq; postea expectandum est, ut ratum habeat. Tertia exceptio est: Nisi tutor debitoris soluerit. Quæ exceptio approbatur d. l. 6. §. fin. Quarta exceptio est: Nisi unus ex duobus, quorum singuli pro parte tenentur, solidum soluerit: hoc enim casu repetitio cessat, quæuis soluens non nisi pro parte tenebatur. Quæ exceptio reprobatur l. si testamento. 49. §. 1. ff. de fideiusforib. cuius uerba uide s. lib. 45. cap. 1. quest. 2. except. 55. repl. 2. Planè admittitur in duob. fideiusforibus. d. l. 49. §. quod si duo. cuius uerba uide s. lib. 45. cap. 2. quest. 1. except. 2.

X. Causa: Si pupillus, furiosus, uel is cui bonis interdicitur est, soluerit. Hæc causa approbatur l. interdum. 29. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Interdum persona locū facit repetitioni: utputa si pupillus sine tutoris autoritate, uel furiosus, uel is cui bonis interdicitur est, soluerit. Nam in ijs personis generaliter repetitioni locū esse, non ambigitur. Et si quidem extant numeri, uindicantur: pro consumptis uerò conditio locum habebit. Concordat institut. quib. alienare non licet. §. fin. cuius uerba uide s. lib. 21. cap. 4. causa 1. except. 3. Item concordat l. quod si fortè. 14. §. fin. ff. de solut. cuius uerba uide s. lib. 18. capite 7. quest. 1. reg. 1. except. 3. repl. 2.

X. *Causa: Si reus criminis creditori suo soluerit. Hæc causa reprobat*ur l. sed nec illud. 42. ff. de solut. cuius uerba uide *lib. prox. cap. 7. except. 10. Hæc tamen causæ conditionis, desumptæ ex persona soluentis: sequuntur eæ que sumuntur ex persona eius cui solutum est.*
 XI. *Causa: Si alij quàm cui debetur, solutum est. Hæc causa approbat*ur l. in summa. 63. §. fin. ff. de condit. indeb. cuius uerba uide *lib. 3. in prin. Huius exemplum primum est, si falso procuratori sit solutum, quod proponitur l. creditoris. 8. C. de condit. indebiti, his uerbis: Creditoris falso procuratori soluerti, aduersus eum indebiti repetitio, non obligationis liberatio competit. Concordat l. si procuratori. 14. ibi: quod si dominus. ff. de condit. causa dati. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 4. except. 4. Aliud exemplum proponitur l. si urbana. 55. ibi: nam si seruus. ff. de condit. indeb. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 3. reg. 1. except. 4. Tertium exemplum proponitur l. sed et si me. 22. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Si me pu-tem tibi aut Titio promississe: cum aut neutrum factum sit, aut Titij persona in stipulatione comprehensa non sit, & Titio soluero: repetere à Titio potero. Quartum exemplum proponitur l. si non fortem. 26. §. hæredi, in fin. ff. d. tit. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 4. except. 5. Quintum exemplum est: Si maritus socero dotem soluerit, uxore non consentiente. Quod exemplum approbat*ur simul & distinguitur per ea que proponuntur *lib. 13. cap. 6. except. 39. repl. 2. Planè propositæ causæ exceptio prima hæc est: Nisi procuratori creditoris sit solutum. Quæ exceptio approbat*ur l. si procurator. 6. §. Celsus ait. ff. de condit. indebiti. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 4. except. 4. repl. 1. Concordat ea que proponuntur *lib. 3. cap. 8. repl. 6. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi dominus solutionem procuratori factam, ratam non habuerit. Hæc replicatio reprobat*ur d. §. Celsus. Contradicit l. si procuratori. 14. ibi: quod si dominus. ff. de condit. causa dati. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 4. except. 4. Contradicit item l. si quis. 53. §. fin. ff. de solut. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 5. reg. 3. except. 3. Altera replicatio est: Nisi cum ita solutio procuratori facta esset, ut nisi dominus ratum habuisset, condicatur: dominus ratum non habuerit. Hæc replicatio approbat*ur l. quod si. 14. in prin. ff. de solut. his uerbis: Quod si forte quis ita soluat, ut nisi ratum habeatur, condicatur: si dominus solutionem ratam non habuerit, condicatio ei qui soluit, competit. Concordat d. l. 38. in prin. ibi: posteriore. ff. d. tit. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. Secunda exceptio est: Nisi creditor solutionem alij factam ratam habuerit. Quæ exceptio approbat*ur d. l. 53. in prin. his uerbis: Si quis offerenti se negocijs alienis bona fide soluerit, quando liberatur? Et ait Iulian. cum dominus ratum habuerit, tunc liberari. Idem ait, antequam dominus ratum habuerit, an condici ex ea causa possit? & ait interesse, qua mente solutio facta esset: utrum ut statim debitor liberaretur, an uero cum dominus ratum habuisset.*****

Priore casu confestim posse condici procuratori: & tunc demum extingui conditionem, cum dominus ratum habuisset. Posteriore tunc demum nasci conditionem, cum dominus ratum non habuisset. Concordat l. qui hominem. 34. §. si gener. ff. de solut. cuius uerba uide *lib. 15. cap. 6. except. 39. repl. 2. Item concordat l. si hac. 23. ff. de negocijs gestis. cuius uerba uide *lib. 3. prox. cap. 8. repl. 3. dupl. 2. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi postquam creditor se adrogandum dedisset, pater eius ratum habuerit. Quæ replicatio approbat*ur d. l. 53. §. si creditor, his uerbis: Si creditor, cuius ignoratis procuratori solutum est, adrogandum se dederit: siue habuerit pater ratum, siue non habuerit: repetere debitor potest. Altera replicatio est: Nisi tunc cum soluens alia ratione liberari potuit, creditor ratum habuerit. Hæc replicatio approbat*ur l. ult. §. fin. in fin. ff. ratam rem haberi. cuius uerba uide *lib. 6. cap. 8. quest. 3. except. 4. repl. 1. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi fideiusor qui ad tempus obligatus erat, ante tempus finitum soluerit: hoc enim casu, quamuis post tempus finitum dominus ratum habuerit, condicatio tamen cessat. Quæ duplicatio approbat*ur l. cum decem. 71. §. 1. ff. de solutionib. his uerbis: Si fideiusor procuratori creditoris soluit, & creditor post tempus quo liberari fideiusor potuerit, ratum habuit: tamè quia fideiusor, cum adhuc ex causa fideiussionis teneretur, soluit: nec repetere potest, nec minus agere aduersus reum mandati potest, quàm si tunc præsentem dedisset. Tertia replicatio uidetur: Nisi cum ignoraret creditor alij solutum, debitori acceptotulerit: hoc enim casu, quamuis postea certior factus ratam habuerit solutionem, tamen conditioni locus esse uidetur. Sed hæc replicatio reprobatur d. l. 71. §. item si ignorans. cuius uerba uide *lib. 3. cap. 13. quest. 5. except. 21. Tertia exceptio est: Nisi is cui solutum est, postea in ius creditoris successerit. Hæc exceptio approbat*ur exemplo l. pupilli. 96. §. fin. ff. de solutionib. cuius uerba uide *lib. 3. cap. 8. repl. 14. Quarta exceptio est: Nisi cum eo etiam, cui solutio facta est, contractum sit, quamuis de re aliena. Hæc exceptio approbat*ur l. si non fortem. 26. §. qui filiofamilias. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Qui filiofamilias soluit, cum esset eius peculiaris debitor: si quidem ignorauit ademptum ei peculium, liberatur: si scit & soluit, conditionem non habet: quia sciens indebitum soluit. Concordat l. si urbana. 55. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 3. reg. 1. except. 4. Quinta exceptio est: Nisi cum quis sibi aut Titio dari stipulatus esset, Titio sit solutum. Hæc exceptio approbat*ur per ea que proponuntur *lib. 3. cap. 8. repl. 4. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi debitor post stipulationem soli stipulatori se soluturum constituerit, & nihilominus Titio soluerit. Quæ replicatio approbat*ur l. si uero mihi. 8. cum lege sequente. ff. de constituta pecunia, cuius uerba uide *lib. 3. d. capite 8. repl. 16. dupl. 3. Plures propositæ causæ exceptiones*

exceptiones uide *d. cap. 8. repl. 1. cum sequentibus.*
 XII. *Causa: Si aliud quàm debetur, solutum sit, uel non tale, quale debetur: quia per hanc solutionem liberatio non contingit (ut ostensum *lib. 3. cap. 9. in prin.*) conditioni indebiti locus est. Quæ causa approbat*ur etiam l. si pæne. 19. §. pen. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Si putem me Stichum aut Paphilum debere, cum Stichum debeam, & Paphilum soluam: repetam quasi indebitum solutum: nec enim pro eo quod debeo, uideor id soluisse. Huic contradicit l. si in. 19. in fin. ff. de leg. 2. cuius uerba uide *lib. 3. cap. 34. cap. 11. quest. 1. except. 19. repl. 5. Aliud exemplum habetur l. si non fortem. 26. §. si centum. ff. de condit. indebiti. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 5. reg. 2. except. 2. Huius etiam exemplum est, si hominem debens, statuliberum soluat. quod proponitur l. cum quis. 38. §. qui hominem. ibi: & illi conditionem. ff. de solut. cuius uerba uide *lib. 3. cap. 9. except. 21. repl. 1. Planè huius exempli exceptio hæc est: Nisi certum hominem debens, statuliberum culpa sua factum soluerit. Quæ exceptio approbat*ur l. Neratius. 63. ff. de condit. indebiti. cuius uerba uide *d. except. 21. in prin. Aliud propositæ causæ exemplum est, si cum fundum seruum tradere deberet, liberum tradidit. quod proponitur l. sed et si. 22. in fine. ff. d. tit. his uerbis: Cui iter excipere deberem, fundum liberum per errorem tradidi: incerti condicam, ut iter mihi concedatur. Planè causæ propositæ exceptio hæc est: Nisi id quod debetur, non sit solutum: hoc enim casu creditor indebitum quod accepit, retinere potest, donec debitum soluat. Quæ exceptio approbat*ur d. §. si centum, in fin.
 XIII. *Causa: Si plus quàm debetur, solutum sit, conditio indebiti competit. Quæ causa approbat*ur l. si pæne. 19. §. fin. cum lege sequente. ff. de condit. indebiti. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 3. reg. 2. except. 1. Concordat l. cum duo. 25. ff. eod. tit. cuius uerba uide *d. reg. 2. in prin. Concordat item l. si non forte. 26. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. except. 17. Concordat item l. si quis plus. 31. ff. eod. tit. cuius uerba uide *lib. 4. cap. 3. Item concordat l. Stichus. 67. §. tutor. ff. eod. tit. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 3. reg. 1. except. 1. repl. 1. Huius causæ exceptio prima hæc est, quod id tantum, quod amplius debito solutum est, repetitur, non omne quod est solutum. Quæ exceptio constat ex legibus iam allegatis. cuius tamen replicatio hæc est: Nisi pecuniam debens, fundum maioris precij per errorem soluit: hoc enim casu totus fundus repetitur. Quæ replicatio approbat*ur d. §. si centum. Altera exceptio est: Nisi cum quis sibi quinq; aut decem Titio dari stipulatus esset: Titio decem sibi soluta. hoc enim casu quinq; quasi indebita non repetuntur. Quæ exceptio approbat*ur l. qui res suas. 98. §. qui stipulatur, in fin. ff. de solut. cuius uerba uide *lib. 3. cap. 9. except. 15. repl. 4. Tertia exceptio est: Nisi cum pro parte hæres solidum soluisset, postea cohæredis portio ei adcrestat. Quæ exceptio approbat*ur l. ex parte. 25. ff. de solut. his uerbis: Ex parte hæres institutus, si decem, quæ defunctus promiserat, tota soluerit: pro*****

parte quidem qua hæres est, liberabitur: pro parte autem reliqua ea condicet. Sed si antequam condicatur, ei adcreuerit reliqua pars hæreditatis: etiam pro ea parte erit obligatus. Et ideo condicenti indebitum doli mali exceptionem ob stare existimo. Quarta exceptio est: Nisi is qui non nisi in id quod facere potest, solidum soluerit, uel alius pro cohære enim casu conditio cessat. Quæ exceptio approbatur l. quod nomine. 8. cum lege sequente. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Quod nomine mariti, qui soluendo non est, alius mulieri soluit, repetere non potest: ideo quia debitum est mulieri. Nam & maritus, si cum facere nihil possit, dotem soluerit: in ea causa est, ut repetere non possit. Concordat l. si quis reum. 5. §. idem Iulian. ff. de liberatione legata, cuius uerba uide *lib. 34. cap. 13. Quinta exceptio est: Nisi pater filij nomine conuentus, plus quàm in peculio est, soluerit. Quæ exceptio approbat*ur l. si is. 11. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Si is cum quo de peculio actum est, per imprudentiam plus quàm in peculio esset, soluerit: repetere non potest. Contradicit d. §. idem Iulianus. ibi: sed est uerius. Sexta exceptio est: Nisi cum Stichum aut Paphilum deberet, & utrunq; soluiisset: alteruter postea decefferit. Hæc exceptio approbatur l. cum is. 32. in prin. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Cum is qui Paphilum aut Stichum debet, simul utrunq; soluerit: si posteaquam utrunq; soluit, aut uterq; aut alter ex his deserit in rerum natura esse: nihil repetet. Id enim remanebit in soluto, quod superest.
 XIII. *Causa: Si cum deductionis uel retentionis exceptione tutus esset debitor, nihil ex debito retineuerit, sed totum soluerit. De hac causa dictum *lib. 3. cap. 6. specie 12.*
 XV. *Causa: Si cautio debita in soluendo sit ommissa, potest condici. Quæ causa approbat*ur l. si quis. 39. ff. de conditione indebiti, his uerbis: Si quis, cum à fideicommissario sibi cauere poterat, non cauerit: quasi indebitum eum plus debito solutum repetere posse, diui Senecrus & Antoninus rescripserunt. Concordat l. nisi si dolo. 3. §. item sciendum, in fine. item §. fin. ff. si cui plus quàm. cuius uerba uide *lib. 3. cap. 9. caut. 3. quest. 1. except. 6.*
 XVI. *Causa: Si cum decem aut Stichum deberet, quinq; soluerit: Stichum postea soluto, quinq; erunt condicenda. Quæ causa approbat*ur l. si non fortem. 26. §. si decem. ff. de condit. indebiti. cuius uerba uide *lib. 3. cap. prox. quest. 5. reg. 7.*
 XVII. *Causa: Si cum hominem incertum deberet, putans se Stichum debere, eum soluerit. Hæc causa approbat*ur l. cum is. 32. §. fin. ff. d. tit. his uerbis: Qui hominem in genere promisit, similis est ei qui hominem aut decem debet: adeoq; si cum existimaret se Stichum promississe, eum dederit: condicet. Alium autem quemlibet dando liberari poterit.*

XVIII. Causa: Si ante diem debiti uenientem solutio facta sit: conditio indebiti competit. *Quæ causa approbatur simul et distinguitur l. sub cond. 16. ff. de cond. indebiti, his uerbis:* Sub conditione debitum, per errorem solutum, pendente quidem conditione repetitur: conditione autem existente, repeti non potest. Quod etiam sub incerto die debetur, die existente non repetitur. *Concordat l. qui promisit. 48. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 10. except. 33. replic. 1. duplic. 5. Concordat item l. sufficit. 56. ff. eod. tit. cuius uerba uide 7. cap. prox. except. 15. Item concordat l. si quis reum. 5. ff. idem Iulianus, ibi: quem solutum, ff. de liberat. legata. cuius uerba uide 5. lib. 34. cap. 13. Huius cause exceptio prima hæc est: Nisi antequam condiceretur, dies uenerit, uel conditio exierit. *Quæ exceptio approbatur uerbis d. l. 16. iam propositis hisce:* Conditione autem existente, repeti non potest, &c. *Concordat l. cum quis. 38. ff. qui hominem, ibi: perinde atq. ff. de solutionib. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 9. except. 21. repl. 1. Huius exceptionis replicationes uide 5. lib. prox. cap. 10. except. 33. repl. 1. dupl. 2. cum sequentib. Altera exceptio est: Nisi dies debiti certus sit. Hæc exceptio approbatur l. in diem. 10. ff. de cond. indebiti, his uerbis:* In diem debitor ad eum debitor est, ut ante diem solutum repetere non possit. *Concordat l. si fideiusor. 51. ff. mandati, cuius uerba uide 5. lib. 45. cap. 4. quest. 2. reg. 2. Item concordat l. stipulatio. 38. ff. inter. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 10. except. 33. repl. 1. dupl. 5. Tertia exceptio est: Nisi certum sit, diem uel conditionem omnino extaturam esse. *Quæ exceptio approbatur l. quod si. 18. ff. de cond. indebiti, his uerbis:* Quod si sub ea conditione debetur, quæ omnimodò extatura sit: solutum repeti non potest. licet sub alia conditione, quæ an impleatur incertum est, si ante soluatur, repeti possit. *Concordat l. nam et si. 17. ff. d. tit. his uerbis:* Si cum moriar, dare promisero, & ante solua: repetere me non posse, Celsus ait. quæ sententia uera est. *Quarta exceptio uidetur: Nisi id quod quis pure debet, sub conditione promiserit, et ante conditionem existentem soluerit. Sed hæc exceptio reprobatur l. Iulianus. 60. ff. ubi autem. ff. d. tit. cuius uerba uide 7. cap. prox. except. 14. Quinta exceptio est: Nisi uerus debitor post litem contestatam soluerit, manente adhuc iudicio. Hæc exceptio approbatur d. l. 60.***

**DE EXCEPTIONIBVS PRAE-
CEDENTIUM CAUSARUM GENERALIBVS.**

Cap. VIII.

Hactenus cause conditionis indebiti tam generales quam speciales enumeratae sunt: quarum sunt aliquot exceptiones communes et generales, quæ in hoc capite proponuntur: et primum quidem ea quæ sumuntur ex genere et qualitate exceptionis, qua tutus fuit is qui soluit.

I. Exceptio: Nisi exceptio qua soluens tutus fuit, in odium et poenam creditoris fuerit introducta. Hæc ex-

ceptio approbatur l. qui except. 40. in prim. ff. de cond. indebiti, his uerbis: Qui exceptionem perpetuam habet, solum per errorem repetere potest. Sed hoc non est perpetuum. Nam siquid eus causa exceptio datur, cum quo agitur: solum repetere potest: ut accidit in Senatusconsulto de intercessionibus. Vbi uerò in odiu eius cui debetur, exceptio datur: perperam solutum non repetitur. Veluti si filiusfamilias contra Macedonianum mutuum pecuniam acceperit, & paterfamilias factus soluerit, non repetit. *Concordat l. si poena. 19. in prim. ff. eod. tit. his uerbis:* Si poenæ causa cui debetur, debitor liberatus sit: naturalis obligatio manet. Et ideo solum repetitio potest. *Concordat item l. sed si pater. 9. ff. penult. ibi: quia hi demum. ff. ad S. C. Macedonianum. cuius uerba uide 7. except. prox. quæ est species huius exceptionis.*

II. Exceptio: Nisi exceptione S. C. Macedoniani tutus soluit. Hæc exceptio approbatur uerbis d. l. 40. iam propositis hisce: Veluti si filiusfamilias, &c. *Concordat d. ff. penult. his uerbis:* Hi qui pro filiofamilias sine uoluntate patris eius intercesserunt, soluendo non repetent. hoc enim & diuus Hadrianus constituit, & potest dici non repetituros, atquin perpetua exceptione ruti sunt. Sed & ipse filiusfamilias: & tamen non repetit: quia hi demum solum non repetunt, qui ob poenam creditorum actione liberantur, non quoniam exonera- re eos lex uoluit. *Concordat d. l. 9. ff. fin. cum lege sequente, his uerbis:* Soluendo non repetunt: quia naturalis obligatio manet. *Concordat item litem si. 7. ff. fin. ff. d. tit. ad S. C. Macedonianum. cuius uerba uide 5. lib. 39. cap. 3. quest. 1. repl. 30. Item concordat l. si filiusfam. 14. in fin. ff. si certum petatur, cuius uerba uide 7. repl. prox. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi filiusfamilias soluerit: hoc enim casu pater numos uindicare non prohibetur. *Quæ replicatio approbatur simul et distinguitur d. l. 14. his uerbis:* Si filiusfamilias contra senatusconsultum mutuat, pecuniam soluerit: patri numos uindicanti nulla exceptio obijcietur. Sed si fuerint consumpti numi à creditore: Marcel- lus ait, cessare conditionem. Quoniam toties conditio datur, quoties ex ea causa numerati sunt, ex qua actio esse potuisset, si dominium ad accipientem trāstulisset. In proposito autem non esse. Deniq; per errorem soluti contra senatusconsultum crediti, magis est cessare repetitionem. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi numi à creditore sint consumpti. *Quæ duplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce:* Sed si fuerint consumpti numi à creditore, &c. Altera duplicatio est: Nisi filiusfamilias qui soluit, heres patri existat. *Quæ duplicatio approbatur l. si non sorem. 26. ff. si filiusfamilias. ff. de cond. indebiti, his uerbis:* Si filiusfamilias contra Macedonianum mutuat, soluerit,*

soluerit, & patri suo hæres effectus uelit uindicare numos: exceptione submouebitur à uindicatione numerorum. Tertia duplicatio est: Nisi filiusfamilias pecuniam sibi ab alio donatam soluerit. Hæc duplicatio approbatur simul et distinguitur l. sed si pater. 9. ff. 1. ff. ad senatusc. Macedon. his uerbis: Si ab alio donatam sibi pecuniam filius creditori soluerit: an pater uindicare uel repetere possit? Et ait Iulianus, siquidem hac conditione ei donata sit pecunia, ut creditori soluat: uideri à donatore profectam protinus ad creditorem, & fieri numos accipientis. Si uerò simpliciter ei donauit, alienationem eorum filium non habuisse: & ideo si soluerit, conditionem patri ex omni euentu competere. Altera proposita replicatio est: Nisi curator minoris soluerit. *Quæ replicatio approbatur l. cum tamen. 8. ff. eod. tit. his uerbis:* Cum à curatore per ignorantiam solutum sit, repetere potest.

III. Exceptio: Nisi exceptio de eo quod facere potest, tutus, solidum soluerit, uel alius ipsius nomine. De hac exceptione uide 5. cap. prox. causa 13. except. 4.

III. Exceptio: Nisi exceptio, ne ultra uires peculij conueniatur, tutus, solidum soluerit. De hac exceptione dictum d. causa 13. except. 5.

V. Exceptio: Nisi cum ipso iure actio non daretur in soluendum, soluit. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proposita sunt 5. cap. prox. causa 4. except. 1.

VI. Exceptio: Nisi exceptio qua tutus debitor soluit, replicatione aliqua elidi potuit. Hæc exceptio approbatur exemplo l. iudex. 28. ff. de cond. indebiti, cuius uerba uide 7. except. 14. Aliud exemplum proponitur l. qui inuicem. 30. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. cap. prox. causa 6. specie 12. except. 2. Aliæ exempla sunt, si deberi pronuntiatum sit: item, si de negotio transactum sit: de quibus sequitur.

VII. Exceptio: Nisi deberi pronuntiatum sit. Hæc exceptio approbatur l. si fideiusor. 29. ff. in omnibus. ff. mandati, cuius uerba uide 5. libro 45. cap. 4. quest. 6. reg. 1. except. 4. *Concordat l. 1. ibi: non ex causa. C. de cond. indebiti, cuius uerba uide 5. capite 6. quest. 5. reg. 13. Item concordat l. Iulianus. 60. in prim. ff. eod. tit. cuius uerba uide 7. except. 14. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi ex iustis instrumentis iudicatum sit. *Quæ replicatio approbatur l. qui agnitis. 11. ff. de exceptionib. et prescript. cuius uerba uide 5. lib. 4. cap. 8. quest. 1. except. general. 9.**

VIII. Exceptio: Nisi de negotio, cui exceptio obstat, transactum sit. Hæc exceptio species superioris sextæ exceptionis approbatur simul et distinguitur l. in summa. 65. in prim. ff. de conditione indebiti, his uerbis: In summa (ut generaliter de repetitione tractemus) sciendum est, dari aut ob transactionem, aut ob causam, aut propter conditionem, aut ob rem, aut in debitum. In quibus omnibus tranſactionis nomine datur, licet res nulla media fuerit, non repetitur.

Nam si lis fuerit: hoc ipsum, quod à lite difceditur, causa uidetur esse. Sin autem euidentis calumnia detegitur: & transactio imperfecta est, & repetitio dabitur. *Concordat l. nec intentio. 23. C. de transactioib. cuius uerba uide 5. lib. 9. cap. 5. except. 19. Concordat item l. 1. C. de pactis, hisce uerbis:* Conditionis incertum inter fratres non iniquis rationibus conuentione finitum est. Cum igitur uerbis fideicommissi petitum à patre tuo profitearis, ut si uita sine liberis decederet, hæreditatem Licinio Frōtoni restitueret: pactum eo tempore de sextante Licinio Frontoni dando, cum liberos Philinus non sustulerit, interpositum, non idcirco potest iniquum uideri, quod facta (sicut placuit) diuisione, diem suum te filio eius superſtite functus esset. *Concordat item l. 2. C. de cond. indebiti, cuius uerba uide 5. cap. 6. quest. 4. except. 2. Planè proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi euidentis calumnia detegatur. *Quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 65. 3. propositis hisce:* Sin autem euidentis calumnia detegitur: & transactio imperfecta est, & repetitio dabitur. Altera replicatio est: Nisi cum transactionis nomine datum esset, transactio facta non sit. *Quæ replicatio approbatur l. eleganter. 23. in prim. ff. de cond. indebiti, cuius uerba uide 5. cap. prox. causa 4. Tertia replicatio uidetur: Nisi tutoribus transigentibus et solventibus, pupillus transactionem ratam non habuerit. Hæc replicatio reprobatur l. pupilli. 96. ff. cum pupilla. ff. de solutionibus, cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 7. except. 1. distinct. 3.**

IX. Exceptio: Nisi causa exceptionis, qua soluens tutus fuit, exceptionem tantum, non etiam actionem pariat. Hæc exceptio approbatur l. ex quibus. 51. ff. de cond. indebiti, his uerbis: Ex quibus causis retentionem quidem habemus, petitionem autem non habemus: ea si soluerimus, repetere non possumus. Huius exemplum proponitur si in area. 33. ff. eod. tit. cuius uerba cum concordantibus uide 5. lib. 21. cap. 8. reg. 7. except. 6. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi non dominus, sed seruus eius pecuniam soluerit sine ipsius consensu. Hæc replicatio approbatur l. si is. 94. ff. fin. ibi: cum uerò seruus, ff. de solutionibus, cuius uerba uide 5. libro prox. cap. 7. except. 2.

X. Exceptio: Nisi exceptio qua soluens tutus fuit, iure ciuili introducta, naturali iure deficiat. Hæc exceptio approbatur l. naturales. 9. ff. de actio. et obligat. cuius uerba cum concordantibus uide 5. libro 36. cap. 1. de natural. obligat. proprio 3. Huius exemplum proponitur l. naturaliter. 13. ff. de cond. indebiti, his uerbis: Naturaliter etiam seruus obligatur. Et ideo si quis nomine eius soluat, uel ipse manumissus, uel (ut Pomponius scribit) ex peculio eo, cuius liberā administrationem habebat, repeti non poterit. Et ob id & fideiusor pro seruo acceptus, & pignus pro eo datum tenebitur. Et si seruus qui peculij admini-

administrationem habet, rem pignori in id quod debebat, dederit: utilis pignoratitia reddenda est. *Concordat l. si tuo. 8. ff. de solut. his uerbis*: Si tuo seruo credidero, eumq; redemero, & is manumissus mihi soluerit: non repetet. *Item concordat l. quod attinet. 32. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 3. except. 3. replic. 2.* *Item concordat l. serui. 13. in fin. ff. de action. et oblig. cuius uerba uide d. except. 3. in prin.* *Item concordat l. heres. 21. §. quod si hic. ibi et tamen nihilominus. ff. de fideiussorib. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 1. quest. 4. reg. 1. except. 1. replic. 3.* Plura de exemplo proposito uide §. except. prox. Aliud exemplum proponitur §. except. 2. Sed et alia exempla uide §. in exceptionibus proximè sequentibus.

X I. Exceptio: Nisi exceptione hac, quod seruus se obligauerit, tutus soluerit. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proposita sunt §. except. prox. exemplo primo. Cuius replicatio hæc est: Nisi seruus sine domini uoluntate ex suo contractu soluerit: hoc enim casu domino serui uindicatio et conditio pecunie non est deneganda. *Quæ replicatio approbatur simul et distinguitur l. seruus. 19. cum l. seq. ff. de fideiussorib. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 4. quest. 6. reg. 1. except. 5.*

X II. Exceptio: Nisi exceptione hac, quod inter dominum et seruum gestum sit, tutus soluerit. Hæc exceptio approbatur l. si quod. 64. ff. de condict. indebiti, his uerbis: Si quod dominus seruo debuit, manumisso soluit: quamuis existimaret ei se aliqua actione teneri, tamè repetere non poterit: quia naturale debitum agnouit. Ut enim libertas naturali iure continetur, & dominatio ex gentium iure introducta est: ita debiti uel non debiti ratio in conditione naturaliter intelligenda est.

X III. Exceptio: Nisi exceptione hac, quod inter patrem et filium familiæ gestum sit, tutus soluerit. Hæc exceptio approbatur l. frater. 38. §. questum. ff. d. tt. his uerbis: Quæsitum est, si pater filio crediderit, isq; emancipatus soluat, an repetere possit? Africanus respondit, si nihil ex peculio apud patrem remanserit, non repetiturum: nam manere naturalem obligationem. Argumento esse, quod extraneo agente intra annum de peculio, deduceret pater, quod sibi filius debuisset. Contra si pater, quod filio debuisset, eidem emancipato soluerit: non repetet. Nam hic quoque manere naturalem obligationem, eodem argumento probatur. Quod si extraneus intra annum de peculio agat: etiam quod pater ei debuisset, computetur. Eademq; erunt, et si extraneus hæres ex hæredato filio soluerit id quod ei pater debuisset.

X IIII. Exceptio: Nisi cum exceptione rei indicatæ tutus esset is qui soluit, malè fuerit indicatum. Hæc exceptio approbatur l. iudex. 28. ff. de condict. indebiti, his uerbis: Iudex si malè absoluerit, & absolutus sua sponte soluerit: repetere non potest.

Concordat l. Iulianus. 60. ff. eod. tt. his uerbis: Iulianus uerum debitorem post litem contestatam, manente adhuc iudicio, negabat soluetein repetere posse: quia nec absolutus, nec condemnatus repetere posset. Licet enim absolutus sit, natura tamen debitorem manere: similemq; esse ei dicit, qui ita promissit, Siue nauis ex Asia uenerit, siue non uenerit: quia ex una causa alterius solutionis origo proficiscitur. Vbi autem quis quod purè debet, sub conditione nouandi animo promissit: pleriq; putant, pendente nouatione solutum repeti posse: quia ex qua obligatione soluat, adhuc incertum sit. Idemq; esse, ac si diuersas personas ponas eandem pecuniam purè, & sub conditione nouandi animo promississe. Paulus. Sed hic dissimile est. In stipulatione enim pura & conditionali eundem debiturum, certum est.

X V. Exceptio: Nisi exceptio qua tutus fuit is qui soluit, dilatoria sit, non perpetua. Quæ exceptio approbatur per ea quæ proposita sunt §. cap. prox. causa 18. except. 2. et 3. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi incertum sit, utrum temporaria, an perpetua exceptio sit futura. Quæ replicatio approbatur per ea quæ proposita sunt d. causa 18. in prin. Cui concordat l. sufficit. 56. ff. de condict. indebiti, his uerbis: Sufficit ad causam indebiti, incertum esse, temporaria sit, an perpetua exceptionis defensio. Nā si quis ne conueniatur, donec Titius consul fiat, paciscatur: quia potest Titio decedente, perpetua fieri exceptio, quæ ad tempus est Titio consularum ineunte: summa ratione dicitur, quod interim soluitur, repeti. Ut enim pactū quod in tempus certum collatum est, non magis inducit conditionem, quam si debitor ex ea die soluisset: ita prorsus defensio iuris, quæ causam incertā habet, cōditionis instar obtinet. *Hactenus exceptiones desumptæ ex genere et qualitate exceptionis, qua tutus fuit is qui soluit. Sequuntur nunc exceptiones desumptæ ex causa ex qua solutio facta est.*

X VI. Exceptio: Nisi pœnæ nomine solutio facta est. Hæc exceptio approbatur l. pœnæ. 42. ff. de condict. indebiti, his uerbis: Pœnæ non solent repeti, cum depensæ sunt. *Concordat l. quod à quoquam. 46. ff. de reg. iuris. cuius uerba cum alijs concordantibus uide §. lib. 40. cap. 12. quest. 4. reg. 6. except. 1.* Huius exemplum proponitur l. qui ob rem. 35. ff. de condict. indebiti, cuius uerba uide §. cap. prox. causa 6. specie 8. Planè huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi delictū non sit commissum, cuius nomine pœna soluta est. Hæc replicatio approbatur l. eleganter. 23. §. fin. ff. eod. tt. his uerbis: Si qua lex ab initio dupli uel quadrupli statuit actionem: dicendum est, solutum ex falsa eius causa, repeti posse. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi tale sit genus delicti, in quo inficiando lis crescit. Quæ duplicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Ab initio, &c. Cui concordat

cordat l. ea que. 4. C. eod. tt. his uerbis: Ea quæ per inficiationem in lite crescunt, ab ignorante etiam indebita soluta repeti non posse, certissimi iuris est. Sed et si cautio indebitæ pecuniæ ex eadem causa interponatur, conditioni locum non esse constat. *Concordat item inst. de obligat. que ex quasi contractu. §. ex quibusdam. cuius uerba uide §. except. 21.*

X VII. Exceptio: Nisi usurarum nomine solutum sit. Hæc exceptio approbatur simul et distinguitur l. si non sortem. 26. in prin. ff. de condict. indebiti, his uerbis: Si non sortem quis, sed usuras indebitas soluit: repetere non poterit, si forti debitas soluit. Sed si supra legitimum modum soluit: diuus Seuerus rescipit (quo iure utimur) repeti quidem non posse, sed forti imputandum: & si postea sortem soluit, sortem quasi indebitam repeti posse. Proinde & si fors ante soluta fuerit: usuræ supra legitimum modum solutæ quasi fors indebita reperuntur. Quod si simul soluerit: poterit dici, & tunc repetitione locum habere. Huius exceptionis replicatio prima hæc est, quod quamuis usuræ indebitæ solutæ repeti non possint, sorti tamen imputari posse. Quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sed si supra legitimum modum soluit, &c. *Concordat l. eos qui. 26. §. si quis autem. ibi: sed et si acceperit. C. de usuris. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 9. quest. 2. reg. 1.* *Concordat item l. creditor. 102. §. fin. ff. de solut. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 12. reg. 1. except. 1. repl. 2.* Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi ex pacto nudo usuræ fuerint debitæ: hæ enim quamuis indebitæ non potuerint peti, tamen solutæ repeti non possunt, nec in sortem imputari. Quæ duplicatio approbatur uerbis d. l. 26. in prin. §. propositis hisce: Si fors debitas. *Concordat l. quamuis. 3. C. de usuris. cuius uerba cum concordantibus uide §. d. cap. 9. quest. 1. causa 1. except. 1. repl. 3.* Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi ultra legitimum modum in partem sint deductæ. Quæ duplicatio approbatur d. l. 26. §. supra duplum. ff. de condict. indebiti, cuius uerba uide §. d. cap. 9. quest. 2. reg. 3. Altera replicatio est: Nisi fors quoq; fuerit indebita: hoc enim casu quemadmodū fors, ita et iura usuræ indebitæ solutæ repeti possunt. Quæ replicatio approbatur d. l. 26. §. si quis, his uerbis: Si quis falsò se sortem debere credens, usuras soluerit: potest cōdicere, nec uideatur sciens indebitum soluisse. *Concordat l. ultim. §. fin. ff. de constituta pecunia. cuius uerba uide §. lib. 45. capite 5. quest. 2. except. 25.* Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi cum minor 25. annis aduersus contractū, ex quo usuras soluerat, in integrum restitutus esset, nulla usurarum mentio facta. Quæ duplicatio approbatur l. ult. §. fin. ff. de condict. indebiti, his uerbis: Lucius Titius Caio Seio minori annis uiginti quinque pecuniam certam credidit, & ab eo aliquantum usurarum nomine accepit. Caij Sei minoris hæres aduersus Publium Mænium à præside prouinciæ in integrum re-

stitutus est, ne debitum hæreditarium solueret: & nec quicquam de usuris eiusdem sortis, quas Seius minor annis XXV. exsoluerat, repetendis tractatum apud Præsidem, aut ab eo pronunciatum est. quæro, an usuras quas Caius Seius minor annis XXV. quoad uiueret, creditori exsoluerat, hæres eius repetere possit? Scæuola. Respondi, secundum ea quæ proponerentur, condici id quod defunctus usurarum nomine soluisset, non posse. Item quæro, si existimas repeti non posse, an ex alio debito hæres eas retinere possit? Respondi, Ne hoc quidem. *Tertia replicatio est: Nisi post sortem solutam usuræ indebitæ sint solutæ. Hæc replicatio approbatur l. indebitas. 18. C. de usuris, hisce uerbis*: Indebitas usuras, etiam si ante sortem solutæ non fuerint, ac propterea minuere eam non potuerint, sed post sortem redditam creditori fuerint datæ: excluda ueteris iuris uarietate, repeti posse, perpensa ratione firmatum est. *Concordat l. si non sortem. 26. in prin. ibi: proinde est. ff. de condict. indebiti. cuius uerba uide §. ead. excep. in prin.* *Quarta replicatio est: Nisi fors soluta sit, non imputatis usuris indebitis solutis. Hæc replicatio approbatur d. l. 26. in prin. ibi: et si postea.*

X VIII. Exceptio: Nisi libertus operas, uel operarum indebitarum nomine patrono soluit. Hæc exceptio approbatur simul et distinguitur d. l. 26. §. libertus, his uerbis: Libertus, cum se putaret operas patrono debere, soluit: condicere eum non posse, quamuis putans se obligatum soluit, Iul. lib. X. Digestor. scribit. natura enim operas patrono libertus debet. Sed et si non operæ patrono sunt solutæ: sed cum officium ab eo desideraretur, cum patrono deciderit pecunia & soluit, repetere non potest. Sed si operas patrono exhibuit non officiales, sed fabriles (ueluti pictorias, uel alias) dum putat se debere: uidendum est, an possit condicere? Et Celsus lib. X. Digestor. putat, eam esse causam operarum, ut non sint eadem, neq; eiusdem hominis, neq; eadem exhibeantur. Nam plerq; robur hominis, ætas, tempus, opportunitasq; naturalis causam operarum mutant. Et ideo nec uolens quis reddere potest. Sed hæc quidem operæ recipiunt æstimationem. Et interdum licet aliud præstemus (inquit) aliud condicimus. Ut puta fundum indebitum dedi, & fructus condico: uel hominem indebitum, & hunc sine fraude modico distraxisti. nempe hoc solum refundere debes, quod ex precio habes: uel si meis sumptibus precioso rem hominem feci, non æstimari hæc debent. Sic & in proposito ait posse condici, quantum operas esset conducturus. Sed si delegatus sit alij à patrono in officiales operas, apud Marcellum lib. XX. Digestorum quæritur? Et dicit

Et dicit Marcellus, non teneri eum, nisi forte in artificio sint. hæ enim iubente patrono & alij edendæ sunt. Sed si soluerit officiales delegatus: non potest condicere neq; ei cui soluit creditori, cui alterius contemplatione solum est, quiq; suum recepit: neq; patrono, quia natura ei debentur. Concordat l. penult. ff. præscriptis uerbis. cuius uerba uide §. lib. 39. cap. 4. quæst. 2. except. 8. Planè propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi non officiales, sed fabriles operas indebitas libertus patrono præstiterit: harum enim æstimatio repeti potest. Quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hæc: Sed si operas patrono exhibuit, &c. Altera replicatio uidetur: Nisi delegante patrono libertus alij operas præstiterit. Quæ replicatio reprobat uerbis iam propositis hæc: Sed si delegatus sit alij à patrono, &c. Tertia replicatio est: Nisi patronus liberto pactum fecerit de operis non petendis. Quæ replicatio approbatur l. qui exceptionem. 4. o. §. fin. ff. de condic. indebiti. 20 cuius uerba uide §. cap. prox. causa 6. specie 10.

XXI. Exceptio: Nisi dotis causa soluit. Hæc exceptio approbatur l. cum is. 32. §. si in ea. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Si in ea opinione sit mulier, ut credat se pro dote obligatam: quidquid dotis nomine dederit, non repetit. Sublata enim falsa opinione, relinquitur pietatis causa, ex qua solum repeti non poterit.

XX. Exceptio: Nisi pietatis causa soluit. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propositis hæc: Pietatis causa, ex qua solum repeti non poterit. Concordat Institut. de obligat. quæ quasi ex contractu. §. fin. cuius uerba uide §. except. prox.

XXI. Exceptio: Nisi legati uel fideicommissi causa soluit. Hæc exceptio reprobat l. fideicommissum. 7. C. de condic. indebiti, his uerbis: Fideicommissum uel legatum indebitum per errorem facti solum repeti posse, explorati iuris est. Planè admittitur exceptio proposita, si in pijs causis legatum uel fideicommissum sit relictum. Quæ distinctio approbatur Institut. d. §. fin. his uerbis: Ex quibusdam causis repeti non potest, quod per errorem non debitum solum sit. Sic nanq; definiunt ueteres, ex quib. causis in hanc do lis crederit, ex ijs causis non debitum solum repeti non posse: ueluti ex lege Aquilia, item ex legato. Quod ueteres quidem in ijs legatis locum habere uoluerunt, quæ certa constituta, per damnationem cuiq; legata fuerant. Nostra autè constitutio, cum unam naturam omnibus legatis & fideicommissis indulsit, huiusmodi augmentum in omnibus legatis & fideicommissis extendi uoluit: sed non omnib. legatarijs hoc præbuit, sed tantummodo in ijs legatis & fideicommissis, quæ sacrosanctis ecclesijs, & cæteris uenerabilibus locis, quæ religionis uel pietatis intuitu honorantur, relicta sunt: quæ si indebita honorantur, non repetuntur.

XXII. Exceptio: Nisi remunerandi & donandi animo quid datum sit. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proposita sunt §. cap. prox. causa 4. except. 1. Concordat l. cum ancillam. 6. C. de condic. ob causam. cuius uerba uide §. cap. prox. causa 2.

XXIII. Exceptio: Nisi tanquam indebitum sibi solum reddidit, cum id retinere possit. Quæ exceptio approbatur l. si testamento. 49. §. ubi: propterea. ff. de fideiusoribus. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 1. quæst. 2. except. 55. replic. 2. Hactenus exceptiones aduersus causas conditionis indebiti, desumptæ partim ex genere & qualitate exceptionis, qua tutus fuit is qui soluit: partim ex causa ex qua solum est. sequuntur nunc exceptiones desumptæ partim ex persona eius cui indebitum solum est, partim ex re in solutum data, partim ex alijs huiusmodi circumstantijs.

XXIII. Exceptio: Nisi pupillo sine tutoris auctoritate indebitum sit solum. Hæc exceptio approbatur Institut. quibus modis re contrahitur obligat. §. is quoq; qui. ibi: unde pupillus. cuius uerba uide §. capite prox. causa 2. Concordat l. si pupilli. 66. §. si autem debitor. ff. de solut. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 8. replic. 1. duplic. 2.

XXV. Exceptio: Nisi quis non suam, sed alienam rem uel pecuniam soluerit. Hæc exceptio reprobat l. indebiti. 15. §. sed etsi. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Etsi numi alieni dati sunt: conditio competit, ut uel possessio eorum reddatur: quemadmodum etsi falsò existimans possessionem me tibi debere alicuius rei, tibi tradidissem, condicerem. Planè admittitur exceptio proposita, primum quidem, si is qui rem alienam in solutum accepit, eam usuceperit. Sed hæc distinctio reprobat l. l. 15. §. sed etsi possess. his uerbis: Etsi possessionem tuam fecissem, & ita tibi per longi temporis præscriptionem auocari non possit: etiam sic rectè tecum per indebiti conditionem agerem. Deinde admittitur exceptio proposita, si usufructus rei alienus sit: hoc enim casu deducto usufructu condicendum. Quæ distinctio approbatur d. l. 15. §. fin. his uerbis: Si usufructus in re soluta alienus sit: deducto usufructu, à te condicam. Tertio admittitur exceptio proposita, si pars rei aliena sit: hoc enim casu dempta parte ista, conditio competit. Quæ distinctio approbatur l. si pœna. 19. §. si falsò. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Si falsò existimans debere tibi numos solueris, qui pro parte alieni, pro parte mei fuerunt: eius summæ partem dimidiam, non corporum, condicam. Quarto admittitur exceptio proposita, si quis non suam, sed eius cui soluit pecuniam dederit. Quæ distinctio approbatur l. Stichus. 67. in prin. ibi: si eam pecuniam dedit. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. causa 6. specie 5.

XXVI. Exceptio: Nisi quis sciens indebitum soluit. Hæc exceptio approbatur l. 1. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Si quis indebitum ignorans soluit: per hanc actionem condicere poterit. Sed si sciens se non debere, soluerit: cessat repetitio.

613 repetitio. Concordat l. si is. 24. ff. eod. tit. his uerbis: Si is q; perpetua exceptione tueri se poterat, cum sciret sibi exceptionem profuturam, promiserit aliquid, ut liberaretur: condicere non potest. Concordat item l. fideicommissum. 62. ff. eod. tit. his uerbis: Fideicommissum in stipulationem deductum, tam etsi non debitum fuisset: quia tamè à sciente fidei explendæ causa promissum esset, deberet. Item concordat l. si non sortè. 26. §. indebitum, in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. causa 5. in prin. Concordat item d. l. 26. §. qui filios familiæ. cuius uerba uide §. cap. prox. causa 11. except. 4. Concordat item l. cuius. 53. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Cuius per errorem dati repetitio est, eius consultò dati donatio est. Item concordat l. indebitum. 9. C. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. except. 31. Item concordat l. cum qui. 21. §. item cū questum. ff. de inoff. testam. his uerbis: Cū quæritur, &c. Item concordat l. sed addes. 19. §. si quis cum. ff. locati. cuius uerba uide §. lib. 43. c. 3. q. 1. caus. 6. 20 Itè concordat l. si cū aurum. 50. ff. de solut. cuius uerba uide §. lib. prox. c. 9. exc. 13. in prin. Planè propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi quis dubitans soluerit. Hæc replicatio approbatur l. ult. C. de condic. ind. his uerbis: Pro dubietate eorum qui mente titubante indebita soluerint pecuniâ, certam è legislatoribus incidit: id ne quod anticipi animo persoluerint, possint repetere, an non? Quod nos decedentes sancimus, omnibus qui incerto animo indebitam dederint pecuniâ, uel aliam quâdam speciem persoluerint, repetitionem nõ denegari, & præsumptionem transactionis non contra eos induci: nisi hoc specialiter ab altera parte adprobetur. Concordat l. 2. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. causa 6. specie 3. Altera replicatio est: Nisi soluit ita, ut si apparuisset indebitum, repeteret. Hæc replicatio approbatur d. l. 2. in prin. Cuius duplicatio hæc est: Nisi sciens indebitum non titubans soluit ita, ut repeteret. Quæ duplicatio approbatur l. quod quis. 50. ff. de conditione indebiti, his uerbis: Quod quis sciens indebitum dedit hæc mēte, ut postea repeteret: repetere non potest. 30

XXVII. Exceptio: Nisi ius ignorans soluit. Hæc exceptio approbatur l. cum quis. 10. C. de iuris & facti ignor. his uerbis: Cum quis ius ignorans, indebitam pecuniâ soluerit: cessat repetitio. per ignorantiam enim facti repetitionem tantum indebiti soluti cõpetere, tibi notum est. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi hæres, cui remissa fuit in testamento satisfactio legatorum seruandorum causa, putans remitti eam non posse, satisfecerit. hic enim nihilominus condicit. Quæ replicatio approbatur l. 1. in prin. ibi: si uerò hoc non potuisse. ff. ut in possess. legat. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 12. quæst. 10. Altera replicatio est: Nisi mulier ignorans se tutam senatusconsulto Velleiano, pro alio soluerit. Quæ replicatio approbatur l. quæuis. 9. C. ad S. C. Velleiani. cuius uerba uide §. lib. 45. cap. 6. quæst. 6. reg. 6.

XXVIII. Exceptio: Nisi antequam exceptio debitori competeret, soluit. Hæc exceptio approbatur exemplo l. cum decem. 71. §. 1. ff. de solutionib. cuius uerba uide §. cap. prox. causa 11. except. 2. repl. 2. Aliud exemplum proponitur d. l. 71. §. item si ignorans. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 13. quæst. 5. except. 21. Tertium exemplum proponitur l. Iulianus. 60. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. except. 14.

XXIX. Exceptio: Nisi minor 25. annis ex contractu quem fecit, antequam in integrum restitueretur, soluit: nec in restitutione in integrum eius quod solutum est, ulla mentio sit facta. Hæc exceptio approbatur l. ult. §. fin. ff. de conditione indebiti. cuius uerba uide §. except. 17. repl. 2. dupl. 1.

XXX. Exceptio: Nisi eidem ab eodem ex alia causa debeatur. hoc enim casu repetenti solum exceptio obstat. Quæ exceptio approbatur exemplo l. si non sortem. 26. §. si centum, in fine. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. cap. 6. q. 5. reg. 2. Concordat l. cum is. 32. §. 1. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 6. q. 3. reg. 1. except. 1. repl. 7. Item concordat l. cum ex pluribus. 97. §. fin. ff. de solutionibus. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 12. reg. 1. except. 3.

XXXI. Exceptio: Nisi per solutionem negotium sit ratificatum & cõfirmatum. Hæc exceptio approbatur exemplo l. indebitum. 9. C. de condic. indebiti, his uerbis: Indebitum solum sciens non rectè repetit. Citra mandatum autem ab alio re distracta, dominus euisa re, uel ob præcedens uicium satis emptori faciens, non indebitum præterdere, sed per huiusmodi factum ratum contractum habuisse probans, à se debitum ostendit solum.

XXXII. Exceptio: Nisi in solutionis apocha adscriptum sit, ex eo contractu controuersiam nullam amplius esse. Hæc exceptio reprobat l. Stichus. 67. §. item quæsitum est. ff. de condic. indebiti, his uerbis: Quæsitum est, an pactum quod in parationibus adscribi solet in hunc modum, Ex hoc contractu nullam in ter se cõtrouersiam amplius esse: impediat repetitionem? Scæuola. Respondi, nihil proponi, cur impediret.

XXXIII. Exceptio: Nisi res ab eo cui in solutum data est, sit consumpta. Hæc exceptio reprobat l. in summa. 65. §. in frumento. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. cap. 6. quæst. 5. reg. 4.

XXXIII. Exceptio: Nisi seruus ab eo cui in solutum datus est, sit manumissus. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 65. §. si seruum. cuius uerba uide d. reg. 4.

XXXV. Exceptio: Nisi res aliena in solutum data, ab eo qui accepit, sit usucapta. Hæc exceptio reprobat l. indebiti. 15. §. sed etsi possess. ff. d. tit. cuius uerba uide §. except. 25. distinct. 1.

XXXVI. Exceptio: Nisi res in solutum data perierit. Hæc exceptio approbatur l. cum is. 32. in prin. ff. d. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. causa 13. except. 6. Hactenus de conditione indebiti.

**DE CONDICTIONE
sine causa. Cap. IX.**

**I. CAUSA HVIVS
actionis.**

I. *Causa: Si quis sine causa indebitum promiserit, uel soluerit. Hæc causa approbatur l. 1. in prim. ff. de conditione sine causa, his uerbis: Est & hæc species conditionis, si quis sine causa promiserit uel soluerit quid indebitum. Concordat l. qui sine. 3. in prim. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. causa 5.*

II. *Causa: Si causa ob quam datum uel promissum est, non sit secuta. Hæc causa approbatur d. l. 1. §. sed etsi ob, his uerbis: Si ob causam promisit, causa tamen secuta non est: dicendum est, conditionem locū habere. Concordat l. nihil. 4. ff. eod. tit. his uerbis: Nihil refert, utrumne ab initio sine causa quid datum sit, an causa propter quam quid datum est, secuta non sit. Concordat item l. cum ancillam. 6. C. de condic. ob causam, his uerbis: Cum ancillam patrē uestrū ei contra quem supplicatis, dedisse proponatis: interest multum, utrumne donandi animo dedit, an ob manumittendā filiam, quam ancillam existimabat: cum perfecta quidem donatio reuocari non possit: causa uerò donandi non secuta, repetitio competat. Plura de causa proposita uide j. cap. prox.*

III. *Causa: Si causa ob quam datum uel promissum est, sit finita. Hæc causa approbatur l. 1. §. siue autem ff. de condic. sine causa, his uerbis: Siue ab initio sine causa promissum est, siue fuit causa promittendi, quæ finita est, uel secuta non est: dicendum est, conditioni locum fore. Huius cause exemplum proponitur l. ex empto. 11. §. ego illud. ff. de actionib. empti. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 1. quæst. 4. reg. 3. Aliud exemplum proponitur l. 2. ff. de conditione sine causa, cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 6. quæst. 4. reg. 3.*

IIII. *Causa: Si res alicuius ex iniusta causa ad alium peruenerit, uel redeat ad iniustam causam. Hæc causa approbatur d. l. 1. §. fin. cuius uerba uide §. cap. 7. causa 5. in prim.*

V. *Causa: Si plus quam debuit, promisit. Hæc causa approbatur l. qui sine. 3. ff. de condic. sine caus. his uerbis: Qui sine causa obligantur, incerti conditione consequi possunt, ut liberentur. Nec refert, utrum quis obligationem sine causa suscipiat, an maiorem quam suscipere eum oporteat: nisi quòd aliàs conditione id agitur, ut omni obligatione liberetur: aliàs, ut exoneretur. Veluti qui decem promisit. Nam si quidem nullam causam promittēdi habuit: incerti conditione consequitur, ut tota stipulatio accepto fiat. at si, cū quinque promittere deberet, decem promisit: incerti conditione consequitur, ut in quinque liberetur. Concordat l. si cū. 4. C. de condic. ob caus. his uerbis: Si cum exiguam pecuniam reuera*

susciperes, longè maiorem te accepisse cauisi, eo quòd tibi patrocinium aduersarius non promitteret: cum dicas fidem promissi non secuta: ut libereris obligatione eius, quòd nò acceptum propter speratū patrocinium spondidisti, per conditionē consequeris.

**II. QUID VENIAT IN
conditione proposita?**

I. *Regula: Si sine causa promissum sit: ut liberetur, conditio competit. Quæ regula approbatur uerbis d. l. 3. & d. l. 4. §. causa prox. propositis. Concordat l. 1. §. 1. ff. de conditione ob causam, his uerbis: Qui promisit sine causa, condicere quantitatem non potest, quam non dedit, sed ipsam obligationem.*

II. *Regula: Qui plus quam debet, promisit: non totam obligationem condicit, sed id tantum quòd amplius promisit. Quæ regula approbatur d. l. 3. & d. l. 4.*

III. ADFINIA REMEDIA.

Regulariter quidem ex causis §. propositis conditio proposita competit, non alia actio. cuius tamen regule exceptio prima hæc est: Nisi arra data, precioq; soluto, quasi causa finita, arra emptori non reddatur: hoc enim casu etiam ex empto actio est. Quæ exceptio approbatur l. ex empto. 11. §. ego illud. ff. de action. empti. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 1. quæst. 4. reg. 3. Altera exceptio est: Nisi cum fullo ob uestimenta deperdita precii pro ijs domino soluisset, dominus postea uestimenta receperit: hoc enim casu etiam ex conditio actio est. Quæ exceptio approbatur l. 2. ff. de conditione ob causam. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 6. quæst. 4. reg. 3. Tertia exceptio est: Nisi quis sine causa promiserit. hoc enim casu ex stipulato conuenientiam exceptione defenditur. quæ exceptio approbatur l. 2. §. circa. ibi: si quis sine ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 3. except. 13. Hæc de conditione sine causa.

**DE CONDICTIONE CAUSA
dati non secuta. Cap. X.**

**I. CAUSA EX QVIBVS
competit hæc conditio.**

Prima causa: Si causa ob quam quid datum est, secuta non sit, uel legi dicta non paruit is qui accepit. Hæc causa approbatur per ea quæ proposita sunt §. cap. prox. quæst. 1. causa 2. Concordat l. 1. in fin. ff. de condic. ob turp. cuius uerba uide j. cap. prox. in prim. Item concordat l. in summa. 65. §. sed & agere. ff. de condic. ind. cuius uerba uide §. cap. 7. causa 6. specie. 2. Item concordat d. l. 65. §. quod ob rem. cuius uerba uide d. specie 2. Item concordat l. damus. 52. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. cap. 7. causa 4. except. 1. Item concordat l. dicta. 8. C. de condic. ob caus. his uerbis: Dictam legem donationi (si non impossibilem contineat causam) ab eo qui hanc suscepit, non impletam, conditioni facere locum, iuris dicitur disciplina. Quapropter si titulo

titulo liberalitatis res tuas in sponsam conferendo certam dixisti legem, nec huic illa, cum posset, paruit: successores ipsius de repetendis quæ dederas, si hoc tibi placuerit, conuenire nò prohiberis. Huius cause exemplum etiam proponitur l. ult. C. d. tit. his uerbis: Ad uocationis causa datā pecuniam, si per eos qui susceperant, quo minus susceptā fidem impleant, sterisse probetur: restituendam esse conuenit. Aliud exemplum proponitur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Si (ut proponis) pater tuus ea lege forori tuæ prædia, cæteraq; quorum meministi, donauit, ut creditoribus ipsa satisfaceret, ac si placita obseruata nò essent, donatio solueretur, eaq; contra fidem negocij gesti uersata est: non est iniquum, actionem conditionis ad repetitionem rerum donatarū tibi, qui patri successisti, decerni. Aliud exemplum proponitur l. ea lege. 2. C. eod. tit. his uerbis: Ea lege in uos collata donatio, ut neutri alienandæ suæ portionis facultas ulla competeret: id efficit, ne alteruter eorum dominium prorsus alienet: uel ut donatori uel eius hæredi conditio, si non fuerit conditio seruata, quæratur. Aliud exemplum proponitur l. cū ancillam. 6. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 1. causa 2. Concordat l. si liber. 9. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 19. cap. 4. causa 11. Aliud exemplum proponitur l. cum quis. 12. ff. de condic. causa dati, his uerbis: Cum quis mortis causa donationem fecerat, cum conualuit donator, condicit fructus quoadq; & partus donatarum rerum, & quod adreuit rei donatæ, repetere potest. Plura de hoc exemplo uide §. lib. 35. cap. 6. q. 1. except. 14. item cap. 7. Aliud exemplum proponitur l. si hæres. 11. ff. eod. tit. his uerbis: Si hæres arbitrati liberti certa summa monumentum iussus facere, dederit liberto pecuniam, & is accepta pecunia monumentum non faciat: conditio tenetur. Aliud exemplum proponitur l. ult. ff. eod. tit. his uerbis: Dedi tibi pecuniam, ut mihi Stichū dares: utrum id contractus genus pro portione emptionis & uenditionis est: an & hic nulla alia obligatio est, quam ob rem dati re nò secuta? in quo procliuior sum. Et ideo si mortuus est Stichus, repetere possum, quod ideo tibi dedi, ut mihi Stichū dares. Finge alienum esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse: repetere à te pecuniam potero, quia hominē accipientis non feceris. Et rursus, si tuus est Stichus, & pro uindictione eius promittere non uis: non liberaris, quo minus à te pecuniam repetere possim. Aliud exemplum est, si cum seruus questionis habēde causa datus esset, de crimine eius in questione non confiteretur, nec tamen reddatur. Quod exemplum proponitur l. penult. ff. d. tit. cuius uerba uide j. quæst. 6. except. 2. Concordat l. si dominus. 8. ff. de prescript. uerb. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 1. quæst.

1. causa 6. exemplo 6. Aliud exemplum est, si cū procuratori solutum esset, dominus id nò habuerit ratum. quod proponitur l. si procuratori. 14. §. quod si dominus. ff. de condic. caus. dati. cuius uerba uide §. cap. 6. quæst. 4. except. 4.

II. *Causa: Si causa ob quam quid promissum uel cautum est, secuta non sit. Hæc causa approbatur l. 1. §. sed etsi ob. ff. de condic. sine causa. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 1. causa 2. Huius exemplum est cautio non numerate pecunie: quod proponitur l. si non. 4. C. de condic. ex lege, his uerbis: Si nò est numeratum, quod uelut accepturum te sumpsisse murò scripsisti, & necdum transiisse tempus statutum, uel infra hunc diem habitam contestationem monstrando: reddi cautionem prædiali notione postulare potes. Concordat l. si cum. 4. C. de condic. ob caus. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 1. causa 5. Plura de hoc exemplo uide §. lib. 1. cap. 4.*

III. *Causa: Si cum acceptolatum alicui ob causam esset, causa non sit secuta. Hæc causa approbatur l. si quis. 4. ff. de condic. causa dati, his uerbis: Si quis acceptolater debitori suo, cum conueniret ut expromissorem daret, nec ille det: potest dici, condici posse ei qui accepto sit liberatus. Concordat l. si mulier. 10. ff. eod. tit. his uerbis: Si mulier ei cui nuptura erat, cum dotem dare uellet, pecuniam quæ sibi debebatur, acceptam fecit, neque nuptiæ secutæ sunt: rectè ab eo pecunia condicetur, quia nihil interest, utrum ex numeratione pecunia ad eū sine causa, an per acceptilationē peruenerit. Plures huiusmodi causas uide j. except. 10. repl. cum seqq.*

**EXCEPTIONES PRÆCEDENTIVM
causarum generales.**

I. *Exceptio: Nisi causa uel conditio nò sit expressa. Hæc exceptio approbatur l. si repet. 7. C. de condic. ob caus. his uerbis: Si repetendi, quod donabas uxori eius, quem ad proficiscendum tecum huiusmodi liberalitate prouocare proposueras, nullā addidisti conditionem: remanet integra donatio: cum leuitati perfecta donationem reuocare cupientium iure occurratur. Concordat l. cū ancillam. 6. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 1. causa 2. Concordat item l. si maiores. 25. C. de transactionib. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 5. quæst. 2. except. 25. repl. 3.*

II. *Exceptio: Nisi causa ob quam datum uel promissum est, turpis sit, & legibus prohibita. Hæc exceptio approbatur per ea quæ proponuntur j. cap. prox. quæst. 1. except. 1. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi ob matrimonium quod legibus prohibetur, contrahendum dotem dedit. Hæc replicatio approbatur l. auunculo. 5. ff. de condic. sine causa, his uerbis: Auunculo nuptura pecuniam in dotem dedit, neq; nupsit. an eandem repetere possit, quæsitum est? Papinianus. Dixi, cum ob turpem causam dantis & accipientis pecunia numeretur, cessare conditionem: & in*

delicto pari potiore esse causam possessio-
ris. quam rationem fortassis aliquem secu-
tum respondere, non habituram mulierem
conditionem. Sed rectè defendi, non tam
turpem causam in proposito, quam nullam
fuisse: cum pecunia quæ daretur, in dotem
conuertere nequiret. non enim stupri, sed ma-
trimonij gratia datam esse. Nouerca priui-
gno, nurus socero pecuniam dotis nomine
dedit, neq; nupsit. cessare conditio prima
facie uideretur: quoniam iure gentium ince-
stum committitur. Atquin magis in ea spe-
cie nulla causa dotis dandæ fuit. conditio
igitur competit. Altera replicatio est: Nisi mili-
ti, ut procuratorem in iudicio susciperet, dedit: hæc
enim causa quamuis legibus prohibita sit, conditio ta-
men competit. quæ replicatio approbatur l. si militem.
3. C. de condit. ob causam, his uerbis: Si militem
ad negotium procuratorè fecisti (cum hoc
legibus interdictum sit) ac propter hoc pe-
cuniam ei numerasti: quidquid ob causam
datum est, causa non secuta restitui tibi cõ-
petens iudex curæ habebit. Plura de excep-
tione proposita eiusq; replicationibus uide 3. except.
4. repl. 2. item 7. cap. prox.

III. Exceptio: Nisi causa adiecta sit contra bonos
mores: ut puta, si me heredem scripseris. Hæc exceptio
approbatur l. cõ donationis. 32. C. de transactionib. cuius
uerba uide 5. lib. 9. cap. 5. quæst. 2. except. 4. repl. 3.

III. Exceptio: Nisi per reum non steterit, quo mi-
nus causa sit secuta. Hæc exceptio approbatur l. pecu-
niam. 10. C. de condit. ob causam. his uerbis: Pecuni-
am à te datã, si hæc causa pro qua data est,
non culpa accipientis, sed fortuito casu non
est secuta: minimè repete posse, certum est.
Concordat l. ultim. C. eod. tit. cuius uerba uide 5. causa 1.
Concordat item l. si pecuniam. 5. in prin. ff. de condit.
caussa dati. cuius uerba uide 7. proximè. Huius excep-
tionis replicatio prima hæc est: Nisi actor poenitentia
ductus rem repetat. quæ replicatio approbatur simul
et distinguitur d. l. 5. in prin. his uerbis: Si pecuni-
am ideo acceperis, ut Capuam eas: deinde
parato tibi ad proficiscendum, conditio tẽ-
poris uel ualetudinis impedimento fuerit,
quo minus proficisceris: an condici possit,
uidendum? & cum per te nõ steterit: potest
dici, repetitionem cessare. Sed cum liceat
poenitere ei qui dedit, proculdubio repete-
tur id quod datum est: nisi fortè tua interfit,
non accepisse te ob hanc causam pecuniam. 50
Nam si ita res se habeat, ut licet non dũ pro-
fectus sis, ita tamen rem composueris, ut ne-
cesse habeas proficisci: uel sumptus qui ne-
cessarii sint ad profectum, iam fecisti, ut
manifestum sit plus fortè quam acceperis,
te erogasse: conditio cessabit. Sed si minus
erogatum sit, conditio locum habebit: ita
tamen, ut indemnitas tibi præstetur eius
quod expendisti. Concordat l. in fine. ff. eod. tit.

his uerbis: Si parendi conditioni causa tibi
decem dederò, & mox repudiauerò hære-
ditatem, uel legatum: possum condicere.
Concordat item l. dedi tibi. 3. §. 1. ff. eod. tit. cuius uerba
uide 7. except. 6. in prin. Concordat item l. in summa.
65. §. sed et agere. ibi idem et si. ff. de condit. inde-
biti. cuius uerba uide 5. cap. 7. causa 6. specie 2. Item
concordat l. si filius. 13. ff. de condit. causa dati, his uer-
bis: Si filius contulerit fratri quasi agnitus
bonorum possessionem, & non agnouerit:
repetere eum posse, Marcellus scribit. Hu-
ius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi interfit
accipientis rei, non accepisse rem. quæ duplicatio ap-
probatur uerbis d. l. 5. iam propositis hisce: Nisi for-
tè tua interfit, non accepisse te ob hanc causam
pecuniam, &c. Altera duplicatio est: Nisi
reus sumptus in rem fecit, nec eos actor restituat. Hæc
duplicatio approbatur uerbis d. l. 5. iam propositis hisce:
Vel sumptus qui necessarij sunt ad profes-
sionem, iam fecisti, &c. Huius duplicationis
triplicatio hæc est: Nisi antequam sumptus faceret re-
us, actor illum de poenitentia sua certiorauit. quæ tri-
plicatio approbatur d. l. 5. §. item si quis. cuius uerba uide
de 7. except. 10. repl. 1. dupl. 2. Altera proposita excep-
tionis replicatio est: Nisi iure causa sequi, uel con-
ditio impleri non potuit. hoc enim casu, quamuis non stet
per reum, quo minus impleat, ut puta iure impeditur:
tamen conditio competit. quæ replicatio approbatur
l. 1. C. de condit. ob causam, his uerbis: Pecuniam
quam te ob dotem accepisse pacto interpo-
sito (ut fieri, cum iure matrimonium con-
trahitur, adsolet) proponis: impeditur
quocunque modo iuris autoritate mati-
monium, iure condictionis restituere debes:
& pactum quod ita interpositum est, perinde
ac si interpositum non esset, haberi oportet.
Concordat l. si in litem. 5. C. eod. tit. cuius uerba
uide 5. except. 2. repl. 2. Tertia replicatio est: Nisi
cum conditionis implendæ causa pecunia daretur ad
consequendam hereditatem uel legatum, testamentum
intestum, falsum uel inofficiosum pronuncietur. hoc
enim casu, quamuis per reum non stetit, nihilominus
conditioni est locus. quæ replicatio approbatur l. 2. §. de
condit. causa dati, his uerbis: Si parendi condi-
tioni causa tibi decem dederò, & falsum
testamentum sine scelere eius qui decem de-
dit, uel inofficiosum pronuncietur: ueluti
causa non secuta, decem repetentur. Con-
cordat l. in summa. 65. §. sed et agere. ff. de condit. in-
debiti. cuius uerba uide 5. cap. 7. causa 6. specie 2.

V. Exceptio: Nisi impossibilis sit causa, ob quam
datum est. Hæc exceptio elicitur ex l. distam legem.
8. ibi: si non impossibilem. C. de condit. ob causam. cu-
ius uerba uide 5. causa 1.

VI. Exceptio: Nisi res in qua causa implenda erat,
perierit. Hæc exceptio approbatur simul et distingui-
tur exemplo serui l. acat ubi. 3. §. planè si tibi. ff. de con-
dit. causa dati, his uerbis: Si tibi pecuniam me-
am dederò, ut Stichum manumittas: si non
facias,

facis, aut si me poeniteat: condicere possum.
Quid si ita dedi, ut intra certum tempus
manumittas? si nondum tempus præterijt,
inhibenda erit repetitio, nisi me poeniteat:
quod si præterijt, condici poterit. Sed si
Stichus decesserit: an repete, quod datum
est, possit? Proculus ait, si post id tempus de-
cesserit, quo manumitti potuit, repetitionem
esse: si minus, cessare. Quinimò et si nihil tibi
dedi, ut manumitteres, placuerat tamen ut
darem: ultrò tibi competere actionem quæ
ex hoc contractu nascitur, id est conditio-
nem, defuncto quoque eo. Concordat l. si pe-
cuniam. 5. §. item si quis. ibi: aut si ante. ff. eod. tit. cuius
uerba uide 7. except. 10. repl. 1. dupl. 2. Concordat item
d. l. 5. §. sed si ubi, his uerbis: Si quis dedit Ti-
tio decem, ut seruum manumittat, & is ac-
cepit ut manumitteret, deinde seruus de-
cesserit: siquidem moram fecit manumis-
sioni, consequens est ut dicamus, eum re-
fundere quod accepit. Quod si moram
non fecit, sed cum profectus esset ad Præsi-
dem, uel apud quem manumittere posset,
seruus in itinere decessit: uerius est, siue di-
stractus erat, siue eo quoque ipse usus:
oportere dici, nihil eum refundere debe-
re. Enimuerò si nihil eorum facturus erat:
ipsi adhuc seruum obiisse. Decederet enim,
et si non accepisset ut manumitteret: nisi
fortè profectio manumissionis gratia mor-
tis causam præbuit: ut si uel à latronibus
interfectus sit, uel à ruina in stabulo op-
pressus, uel uehiculo obrutus, uel alio quo
modo nõ perijisset, nisi manumissionis causam
proficisceretur. Planè proposita exceptionis
replicatio prima hæc est: Nisi post moram à reo fa-
ctam res perierit. quæ replicatio approbatur uerbis d.
l. 3. supra propositis hisce: Sed si Stichus deces-
serit, an repete quod datum est, possit, &c.
Concordat d. l. 5. uerbis iam propositis hisce: Si qui-
dem moram fecit manumissioni: conse-
quens est ut dicamus, eum refundere quod
accepit. Altera replicatio est: Nisi per reum ste-
terit, quo magis res perierit. Hæc replicatio ap-
probatur d. uerf. aut si ante. Concordat l. cum seruus. 15. ff.
eod. tit. cuius uerba uide 7. quæst. 6. except. 2. Tertia
replicatio est: Nisi reus qui pro re perijt, aliquid
accepit, neque distractus eam erat, neque ipse ea u-
sus. quæ replicatio approbatur uerbis d. §. sed si ubi,
suprà propositis hisce: Enimuerò si nihil eo-
rum facturus erat, &c. Huius replicationis du-
plicatio hæc est: Nisi id quod acceptum est, occasio-
nem dedit, quo res periret. quæ duplicatio approbatur
ibidem uerbis 5. propositis hisce: Nisi fortè pro-
fectio manumissionis gratia, &c. Quar-
ta replicatio est: Nisi dedi ut dares. hoc enim casu, si
id quod dandum à te fuit, perierit: mihi conditio com-
petit eius quod dedi. quæ replicatio approbatur l. ult.
ibi: et ideo. ff. d. tit. cuius uerba uide supra causa 1.

Planè hic uerf. et ideo, contradicit potius exceptio-
ni propositæ, quam eam distinguat. De qua re uide
Accursium.

VII. Exceptio: Nisi seruus, in quo causa imple-
nda erat, aufugerit. Hæc exceptio approbatur simul
et distinguitur d. l. 5. §. item si quis. ibi: quod si fugit,
his uerbis: Si quis dedit Titio decem, ut ser-
uum emat & manumittat, seruisque em-
ptus fugit, nec culpa eius contigit qui rede-
mit: nihil præstabit. Planè repromittere
eum oportet, si in potestatem suam peruene-
rit, restitutorum. Sed si acceperit pecuni-
am, ut seruum manumittat, isq; fugerit pri-
usquam manumittatur: uidendum, an con-
dici possit quod accepit? Et siquidem di-
stractus erat hunc seruum, & propter hoc
non distraxit, quòd acceperat ut manumit-
tatur: non oportet ei condici. Planè caue-
bit, ut si in potestatem suam peruenerit ser-
uus, restituat id quod accepit: & eo minus,
quo uilior seruus est propter fugam. Planè
si adhuc eum manumitti uelit is qui dedit,
ille uerò manumittere nolit propter fugam
offensus: totum quod accepit, restituere e-
um oportet. Sed si eligat is qui decem de-
dit, ipsum seruum consequi: necesse est,
aut ipsum ei dari, aut quod dedit restitui.
Quòd si distractus non erat eum: oportet
id quod accepit, restitui: nisi fortè dili-
gentius eum habiturus esset, si non accepis-
set ut manumitteret. tunc enim non est æ-
quum, eum & seruo & toto precio carere.
Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi culpa
rei conuenit seruus fugit. quæ replicatio approba-
tur uerbis iam propositis hisce: Nec culpa eius
contigit qui redemit, &c. Altera replicatio est:
Nisi reus conuentus non caueat, si in potestatem suam
seruus peruenerit, se eum restitutorum. quæ replica-
tio approbatur uerbis iam propositis hisce: Planè
repromittere, &c. Item hisce: Planè caue-
bit, &c. Tertia replicatio est: Nisi ex fuga rece-
ptus sit. quæ replicatio approbatur uerbis iam propo-
sitis hisce: Planè si adhuc eum manumitti uelit
is, &c. Quarta replicatio est: Nisi eum quis pecuni-
am accepisset, ut suum seruum manumitteret, is ante-
quam manumitteretur fugit, neque dominus eum erat
distractus. quæ replicatio approbatur simul et di-
stinguitur uerbis 5. propositis hisce: Quod si distra-
cturus non erat eum, &c.

VIII. Exceptio: Nisi ob causam præteritam da-
tum sit. hoc enim casu, quamuis ea defecerit, nihiloma-
gis datum condici potest. quæ exceptio approbatur per
ea quæ proposita sunt 5. cap. 7. causa 4. except. 1.

IX. Exceptio: Nisi seruus domino dedit ob causam.
Hæc exceptio approbatur l. si liber. 9. C. de condit.
ob causam. cuius uerba uide 5. lib. 19. cap. 4. causa 1.

X. Exceptio: Nisi causa sit secuta. hoc enim casu
cessat conditio. quæ exceptio approbatur l. in prin.
ff. de condit. causa dati, his uerbis: Si ob rem non

inhonestam data sit pecunia: puta ut filius emanciparetur, uel seruus manumitteretur, uel à lite discederet: causa secuta, repetitio cessat. *Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi postquam eum qui dedit, penituit, causa sit secuta, quæ replicatio approbatur l. si pecuniam. s. ff. si seruum. ff. eod. tit. his uerbis: Si seruum quis tradiderit alicui ita, ut ab eo intra certum tempus manumitteretur: si penituerit eum qui tradidit, & super hoc eum certiorauerit, & fuerit manumissus post penitentiam: attamen actio propter penitentiam competit ei qui dedit. Planè si non manumisit: constitutio succedit, facitq; eum liberum, si nondum peniteat eum qui in hoc dedit. *Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi de penitentia nondum sit certioratus is qui causam impleuit. Hæc duplicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Et super hoc eum certiorauerit, &c. Altera duplicatio est: Nisi re non integra, de penitentia sit certioratus. Hæc duplicatio approbatur d. l. s. ff. item si quis, hisce uerbis: Si quis dederit Titio decem, ut seruum emat & manumittat, deinde peniteat: si qui dem nondum emptus est, penitentia dabit conditionem, si hoc ei manifestum fecerit: ne si postea emat, damno adficiatur. Si uerò iam emptus sit, penitentia non facit iniuriam ei qui redemit: sed pro decem quæ accepit, ipsum seruum quæ emit, restituet: aut si ante decessisse proponatur, nihil præstabit, si modò per eum factum non est. *Altera replicatio est: Nisi inutiliter causa sit secuta. Hæc replicatio ipso quid iure subsistit, eiusq; exemplum proponitur l. dedi tibi. 3. ff. si liber. ff. d. tit. cuius uerba uide 7. repl. 4. uerum eius duplicatio hæc est: Nisi causa inualida adhuc conualescere & confirmari possit, quæ duplicatio approbatur exemplo l. quod Seruius. s. ff. de cōdict. causa dati, his uerbis: Quod Seruius in libro de Dotibus scripsit: si inter eas personas, quarum altera nondum iustam ætatem habeat, nuptiæ factæ sint, quod dotis nomine interim datum sit, repeti posse: sic intelligendum est, ut si diuortium intercesserit prius, quam utraq; persona iustam ætatem habeat: sit eius pecuniæ repetitio. Donec autè in eodem habitu matrimonij permaneant: non magis id repeti possit, quàm quod sponso sponso dotis nomine dederit, donec maneat inter eos ad finitas. Quod enim ex ea causa nondum coito matrimonio datur: cum sic detur, tanquam in dotem peruenturum: quoadiu peruenire potest, repetitio eius non est. *Tertia replicatio est: Nisi cum dedissem ut aliud dares, tu alienum, non tuum dederis. Hæc replicatio approbatur l. ult. ibi: si iuge alienum. ff. d. tit. cuius uerba uide 5. causa 1. *Quarta replicatio est: Nisi ex alia causa sit secutum propter quod datum est, non opera neq; beneficio eius qui accepit. Hæc replicatio approbatur exemplo d. l. 3. ff. si liber. ff. d. tit. his uerbis: Si li-*****

ber homo, qui bona fide seruiebat, mihi pecuniam dederit, ut eum manumittam, & fecero: postea liber pronuncietur, an mihi cōdicere possit, quæratur? Et Iulianus lib. X. Digest. scribit, cōpetere manumisso repetitione. Neratius etiam libris Membranarum refert, Paridem Pantomimū à Domicia Neronis filia decem, quæ ei pro libertate dederat, repetisse per iudicem: nec fuisse quæsitū, an Domicia sciens liberum accepisset. *Concordat l. Stichus. 67. in prin. ff. de cōdict. indebiti, cuius uerba uide 5. cap. 7. causa 6. specie 5. *Quinta replicatio est: Nisi turpe sit id propter quod datum, quoadiu secutum est. Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur per ea quæ proponuntur 7. cap. prox. *Sexta replicatio est: Nisi cum datum quid sit, sed de euiditione nondum cautum. Hæc replicatio approbatur l. ult. in fine. ff. de conditione causa dati, cuius uerba uide 5. causa 1. *Septima replicatio est: Nisi cum causa ob quam datum est, in non faciendo consisteret, is qui accepit, noluit cauere se non facturum. Hæc replicatio reprobatur d. l. 3. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Dedi tibi pecuniam meam, ne ad iudicem iretur, quæ quasi decidi: an possim cōdicere, si mihi non caueatur, ad iudicem non iri? Et est uerum, multū interesse, utrum ob hoc solum dedi, ne eatur: an ut & mihi repromittatur non iri. Si ob hoc ut repromittatur: cōdici poterit, si non repromittatur. Si ut non eatur: cōdicio cessat, quoadiu non itur. Idem est, etsi tibi dero ut Stichum manumittas. Nam secundum distinctionem supra dictam, aut admittenda erit repetitio, aut inhienda.****

II. QVIBVS DATVR Actio proposita?

I. Regula, De heredibus eius qui dedit ob causam, proponitur l. 2. C. de cōdict. ob causam. cuius uerba uide 5. quæst. prox. causa 1. Concordat l. ea lege. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide d. causa 1.

II. Regula: Si alius pro muliere dotem dedit, nuptijs non secutus, mulieri pro qua dedit, non ei qui dedit, cōdicio competit. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. si donaturus. 9. in prin. ff. de cōdict. causa dati, his uerbis: Si donaturus mulieri, iussu eius sponso numerari, nec nuptiæ secutæ sunt: id mulier cōdicet. Sed si ego contraxi cum sponso, & pecuniā in hoc dedi, ut si nuptiæ secutæ essent, mulieri dos adquireretur: si non essent secutæ, mihi redderetur: quasi ob rem datum, & re non secuta, ego à sponso cōdicam. *Concordat l. qui se. 7. ibi: sed si cum. ff. eod. tit. cuius uerba uide 7. except. 3. *Planè huius regule exceptio prima hæc est: Nisi is qui pro muliere dotem dedit, nuptijs non secutus eam sibi reddi pactus sit, quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sed si ego contraxi cum sponso, &c. *Altera exceptio est: Nisi is qui pro muliere dotem dedit, soluto matrimonio eam sibi reddi pactus sit. hoc enim casu etiam non secuto matrimonio sibi reddi pactus uidetur. quæ exceptio***

exceptio approbatur simul & distinguitur l. si extraneus. ff. d. tit. his uerbis: Si extraneus pro muliere dotem dedisset, & pactus esset, ut quoquo modo finitum esset matrimonium, dos ei redderetur: nec fuerint nuptiæ secutæ: quia de his casibus solum modò fuit cōuentum, qui matrimonium sequuntur, nuptiæ autem secutæ non sunt: quærendum erit, utrum mulieri cōdicio, an ei qui dotem dedit, competat? Et uerisimile est, in huc quoq; casum eum qui dat, sibi prospicere. nam quasi causa non secuta, habere potest conditionem, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato: nisi forte euidentissimis probationibus mulier ostēderit, hoc eum fecisse, ut ipsi mulieri magis quam sibi prospiceret. Sed etsi pater pro filia det, & ita conuenit: nisi euidenter aliud actum sit, conditionem patri competere, Marcellus ait. *Tertia exceptio est: Nisi quis quasi debitor mulieris, pro ea dotem dedit, quæ exceptio approbatur d. l. 7. ff. d. tit. his uerbis: Qui se debere pecuniam mulieri putabat, iussu eius dotis nomine promissit sponso, & soluit: nuptiæ deinde non intercesserunt. quæsitum est, utrum ipse possit repetere qui pecuniam dedisset, an mulier? Nerua & Atlicinus responderunt: quoniam putasset quidem debere pecuniā, sed exceptione doli mali se tueri potuisset: ipsum repetiturum. Sed si, cum sciret se nihil mulieri debere, promississet: mulieris esse actionem. quoniam pecunia ad eam pertineret. Sin autem uerè debitor fuisset, & ante nuptias soluisset, & nuptiæ secutæ non fuissent: ipsum posse cōdicere, causa debiti integra mulieri ad hoc solum manente, ut ad nihil aliud debitor compellatur, nisi ut cedat ei cōdictioni actione.*

III. ADVERSVS QVOS datur?

De heredibus proponitur l. dicta legem. 8. C. de cōdict. ob causam. cuius uerba uide 5. quæst. 1. causa 1.

III. QVID VENIAT IN cōdictione proposita?

I. Regula: Venit in hanc actionem, ut id quod datum est, causa non secuta reddatur. quæ regula approbatur per ea quæ proposita sunt 5. d. causa 1. *Concordant ea quæ proponuntur 5. lib. 4. cap. ult. quæst. 5. in princip. *Huius regule exceptio hæc est: Nisi cum decem data essent, ut seruus emeretur & manumitteretur. hoc enim casu empto seruo, si dantè peniteat, seruus, non decem ueniunt restitueda. quæ exceptio approbatur l. si pecuniā. s. ff. itè si quis. ibi: si uerò id emptus. ff. de cōdict. causa dati, cuius uerba uide 5. quæst. 1. except. 10. repl. 1. dupl. 2.**

II. Regula, De fructibus, partu & omni causa, proponitur l. qui se. 7. ff. in. ff. de cōdict. causa dati, his uerbis: Fundus dotis nomine traditus, si nuptiæ secutæ non fuerint, cōdictione repeti potest. fructus quoq; poterunt. Idem iuris est

de ancilla & partu eius. *Concordat l. cum quis 12. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. quæst. 1. causa 1.*

V. QVANDO COMPETAT?

Si cum, ut intra certum tempus fieret, datum esset, tempus illud finitum non sit: actio nondum competit. quæ regula approbatur l. dedi tibi. 3. ff. quod si ita dedi. ff. d. tit. cuius uerba uide 5. quæst. 1. except. 6.

VI. ADFINIA REMEDIA.

Regulariter quidem ex causis supra propositis cōdicio proposita, non alia competit actio. uerum eius regule exceptio prima hæc est: Nisi ex contractu nominato res tradita sit: puta res uendita emptori, hoc enim casu, quamuis emptor non soluat precium, & ita causa dandi non fuerit secuta: non tamen cōdicio rei traditæ, sed ad precium soluendū ex uendito actio datur. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quæ proposita sunt 5. lib. 4. cap. 9. quæst. 3. reg. 4. *Altera exceptio est: Nisi dominus rei data in accipientem non sit translatus. hoc enim casu non cōdicio, sed rei uenditio, uel ad exhibendum actio competit. quæ exceptio approbatur l. cum seruus. 15. ff. de cōdict. causa dati, his uerbis: Cum seruus tuus in suspicionem furti Attio uenisset, dedisti eum in questionem sub ea causa, ut si id reperit in eo non esset, tibi redderetur. Is eum tradidit præfecto uigilū, quasi in facinore deprehensum. Præfectus uigilum eum summo supplicio adfecit. Ages cum Attio, dare eum tibi oportere: quia & ante mortem dare eum tibi oportuerat. La-beo ait, posse & ad exhibendū agi: quia dolo fecisset, quo minus eum exhiberet. Sed Proculus dari oportere ita ait, si fecisses eius hominem. quo casu ad exhibendū agere non posses. Sed si tuus mansisset: etiam furti te acturum cum eo qui re aliena ita sit usus, cum sciret se intuito domino uti, aut dominum (si sciret) prohibitorium esse. *Concordat l. si ego. 9. in prin. ibi: si uerò non statim. ff. de iure dotiū. cuius uerba uide 5. lib. 14. cap. 1. quæst. 4. reg. 7. *Concordant item ea quæ proponuntur 5. cap. 6. quæst. 8. except. 5. *Sed & huius exceptionis exemplum est, si quis suam pecuniam dederit, quasi ea sit accipientis, non sua. hoc enim casu dominium non transfertur: adeoq; uindicatio competit. *Quod exemplum proponitur l. dedi tibi. 3. ff. subtilius. ff. de cōdict. causa dati, his uerbis: Celsus illud tractat, an ille qui se statuliberum putauit, cum non esset, cōditionis implendæ causa dando numos, non fecerit eos accipiētis: quoniam hæredi dedit, quasi ipsius hæredis numos daturus, non quasi suos: qui utiq; ipsius fuerunt, ad quos scilicet post libertatē ei ex testamento competentem? Vlpianus. Et puto, si hoc animo dedit, non fieri ipsius. Nam & cū tibi numos meos quasi tuos dō: non facio tuos. *Quid ergo, si hic non hæredi, sed alij dedit, cui putabat se iustum dare: siquidem peculiares dedit:******

nec fecit accipientis. Si autem alius pro eo dedit, aut ipse dedit iam liber factus: facit accipientis. Concordat item proposita exceptioni l. dominus. 53. ff. de condictione indebiti. cuius uerba uide §. cap. 6. quæst. 3. reg. 1. except. 1. repl. 4. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi pecunia data sit consumpta. hoc enim casu, quamuis dominium non fuerit translatum, conditio tamen competit, quæ replicatio approbatur l. interdum. 29. in fine. ff. de condictione indebiti. cuius uerba uide §. cap. 7. causa 9. Tertia exceptio uidetur: Nisi dominium non sit translatum. hoc enim casu etiam furti actio competit. quæ exceptio approbatur l. cum seruus. 15. in fine. ff. de condictione causa dati. cuius uerba uide §. except. prox. in prin. Concordat l. si procuratori. 14. in fine. ff. cod. tit. cuius uerba uide §. cap. 6. quæst. 4. except. 4. Quarta exceptio uidetur: Nisi pecunia data sit, ut res detur. hoc enim casu empti potius actio uidetur competere, non conditio. Sed hæc exceptio reprobatur l. ult. ff. d. tit. cuius uerba uide §. quæst. 1. causa 1. Quinta exceptio est: Nisi cum quis ob causam promississet, causa non sit secuta. hoc enim casu etiam exceptione defenditur. quæ exceptio approbatur l. 2. §. circa in fine. ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. lib. 57. cap. 3. except. 13. Sexta exceptio est: Nisi cum seruus datus esset ut manumitteretur, is qui accepit, eum non manumittat. hoc enim casu seruus ex constitutione diui Marci sit liber. quæ exceptio approbatur l. si pecuniam. 5. §. si seruum. in fine. ff. de condictione causa dati. cuius uerba uide §. quæst. 1. except. 10. repl. 1. Septima exceptio est: Nisi in id quod interest, agatur. hoc enim casu præscriptis uerbis actio est. quæ exceptio approbatur per ea quæ proposita sunt §. lib. 44. cap. 1. quæst. 2.

DE CONDICTIONE OB
turpem uel iniustam causam.
Cap. XI.

I. CAUSSA, EX QUA HÆC
conditio competit.

Si quid ob turpem uel iniustam causam datum uel promissum sit, hac actione condicitur. quæ causa approbatur l. 1. ff. de condictione ob turpem uel iniustam causam, his uerbis: Omne quod datur, aut ob rem datur, aut ob causam: & ob rem aut turpem, aut honestam. Turpem autem, aut ut dantis sit turpido, non accipientis: aut accipientis duntaxat, non etiam dantis: aut utriusque. Ob rem igitur honestam datum ita repeti potest, si res propter quam datum est, secuta non est. Quod si turpis causa accipientis fuerit: etiam si res secuta fuerit, repeti potest. Concordat l. quoties. 4. C. cod. tit. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 1. Huius exemplum proponitur l. idem si. 4. §. quoties. ff. d. tit. his uerbis: Quoties solius accipientis turpido uersatur: Celsus ait, repeti posse. ueluti si tibi dedero, ne mihi iniuriam facias. Alia exempla proponuntur l. 2. ff. d. tit. his uerbis: Si turpis causa accipientis fuerit, etiam si res secuta fuerit, repeti potest. Vtputa dedi tibi, ne sacrilegium facias, neu

furtum, neue hominem occidas. In qua specie Iulianus scribit, si tibi dedero ne hominem occidas: condici posse. Idem si tibi dedero, ut mihi rem apud te depositam reddas, uel ut instrumentum. Aliud exemplum proponitur l. ult. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Si uestimenta tibi uerenda commodauero, dein de precium, ut reciperem, dedissem: condicione me reddere acturum, responsum est. quamuis enim propter rem datum sit, & causa secuta sit: tamen turpiter datum esse. Concordat l. ob rest. 6. C. cod. tit. his uerbis: Ob restituenda quæ subtraxerat, accipientem pecuniam: cum eius tantum turpido interueniat, condicione conuentum hanc restituere debere conuenit. Concordat item l. ult. C. cod. tit. his uerbis: Eum qui ob restituenda quæ abegerat pecora pecuniam accepit, tam hanc, quam ea quæ per hoc commissum tenuit, restituere debere conuenit: licet mortua, uel alio casu fortuito perijisse dicantur: cum hoc casu in rem mora fiat. Aliud exemplum proponitur l. quod euit. 3. C. cod. tit. his uerbis: Quod euitandi tyrocinij causa dedisse te apud competentem iudicem ei, de quo quereris, in dubia probationis luce constitit: instantia eius recipies. Qui memor censuræ publicæ post restitutionem pecuniæ, etiam conculsionis crimen inultum esse non patietur. Hactenus exempla proposita causæ sunt enumerata, cuius exceptiones hæc sunt.

1. Exceptio: Nisi utriusque sit turpido, tam dantis quam accipientis, uel dantis tantum. Hæc exceptio approbatur simul et exemplis declaratur l. ubi autem. 3. C. de lege sequente. ff. d. tit. his uerbis: Vbi & dantis & accipientis turpido uersatur, non posse repeti dicimus: ueluti si pecunia detur, ut male iudicetur. Idem si ob stuprum datum sit, uel si quis in adulterio deprehensus redemit se: cessat enim repetitio. Idque Sabinus & Celsus responderunt. Item si dederit fur, ne proderetur: quoniam utriusque turpido uersatur, cessat repetitio. Concordat d. l. 4. §. sed et quod. ff. de condictione ob turpem causam, his uerbis: Quod meretrici datur, repeti non potest, ut Labeo & Marcellus scribunt: sed noua ratione, non eo quod utriusque turpido uersatur, sed solius dantis. Illam enim turpiter facere, quod sit meretrix: sed non turpiter accipere, cum sit meretrix. Concordat item l. in heredem. 5. §. sed etiam. ff. de calumniator. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 1. except. 7. Item concordat l. si ob turpem. 8. ff. de condictione ob turpem causam, his uerbis: Si ob turpem causam promiseris Titio: quamuis si petat, exceptione doli mali uel in factum submouere eum possis, tam si solueris, non posse te repetere, Paulus ait: quoniam sublata proxima causa stipulationis, quæ propter exceptionem inanis esset, pristina causa, id est turpido, superesset. Porro autem,

autem, si & dantis & accipientis turpis causa sit: possessorem potiorum esse. Et ideo repetitionem cessare, tamen ex stipulatione solutum sit. Concordat item l. 2. C. de condictione ob turpem causam, his uerbis: Cum te propter turpem causam contra disciplinam temporum meorum domum aduersariæ dedisse profitearis, frustra eam tibi restitui desideras: cum in pari causa possessoris conditio melior habeatur. Planè proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi nuptura auunculo, priuigno uel socero dotem dedit. quæ replicatio approbatur l. auunculo. 5. ff. de condictione sine causa. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 1. except. 2. repl. 1. Altera replicatio est: Nisi seruus turpiter dederit. Hæc replicatio approbatur l. idem si. 4. §. fin. ff. de condictione ob turpem causam, his uerbis: Si à fugitio meo acceperis, ne eum indicares: condicere tibi hoc possum, quasi furi. Concordat l. si à seruo. 5. ff. cod. tit. his uerbis: Si à seruo meo pecuniam quis accepisset, ne furtum ab eo factum indicaret: siue indicasset, siue non, repetitione fore eius pecunie, Proculus respondit. Tertia replicatio est: Nisi quis dederit, ut iudex in bona causa secundum dantem pronunciaret. Hæc replicatio approbatur l. 2. §. sed si dedi. ff. d. tit. his uerbis: Si dedi ut secundum me in bona causa iudex pronunciaret, est quidem relatum conditioni locum esse: sed hic quoque crimine contrahit. Iudicem enim corrumpere uidetur: & non ita pridem Imperator noster constituit, litem eum perdere. Quarta replicatio est: Nisi turpis sponsonis gratia rem suam apud aliquem deposuerit, ut eam iustori redderet. Hæc replicatio approbatur l. si re. 18. §. fin. in fine. ff. de præscriptis uerbis. cuius uerba uide §. lib. 39. cap. 8. quæst. 9. except. 14. Quinta replicatio uidetur: Nisi stipulatio interuenierit, ut proximior causa dandi fuerit stipulatio. Hæc replicatio reprobatur l. si ob turpem. 8. ff. de condictione ob turpem. cuius uerba uide paulo superius eadem except. in prin. Sexta replicatio est, quod quamuis ei qui turpiter dedit, repetitio denegetur: tamen eidem possidentis exceptio competat ad retinendum. quæ replicatio approbatur d. l. 8. in prin. Concordat l. 1. C. cod. tit. his uerbis: Si ex cautione tua conueniri ceperis: nullam te accepisse pecuniam, sed ob turpem causam, & quam fieri prohibitum est, interpositam cautionem, ei qui super ea re cogniturus est, probandum est: & eo impleto, absolutio sequetur. Concordat item l. mercedem. 5. C. cod. tit. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 4. except. 28. Concordat item l. si procurator. 9. in fine. ff. de doli mali except. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 3. except. 30. Sed et plures leges concordantes uide d. except. 28. Hæc de prima exceptione.

II. Exceptio: Nisi dedit ut fur uel fugitiuus indicaretur. Hæc exceptio approbatur l. idem si. 4. §. si tibi. ff. de condictione ob turpem, his uerbis: Si tibi indicium dederis, ut fugitium meum indices, uel fu-

rem rerum mearum: non potest repeti quod datum est. nec enim turpiter accepisti. Huius exceptionis replicatio est: Nisi ipsi furi uel socio eius datum sit, ut indicaret. Hæc replicatio approbatur d. l. 4. §. fin. his uerbis: Sed si ipse fur indicium à me accepit, uel furis uel fugitiui socius: putato conditionem locum habere.

III. Exceptio: Nisi causa secuta sit. Hæc exceptio reprobatur l. 1. in fine. ff. de condictione ob turpem causam. cuius uerba uide §. cod. cap. in prin. Concordat l. si à seruo. 5. ff. cod. tit. cuius uerba uide §. except. 1. repl. 2. Concordat item l. quoties. 4. C. cod. tit. cuius uerba uide §. quæst. prox.

II. QUID VENIAT IN
actione proposita?

I. Regula, De usuris pecunia turpiter accepta, proponitur d. l. 4. his uerbis: Quoties accipientis, non etiam dantis turpis inuenitur causa: licet hæc secuta fuerit, datum condici tantum, non etiam usuræ peti possunt.

II. Regula: Si cum pecunia data esset, ut debitum solueretur: tam pecunia data, quam debitum ob quod soluendum datum est, peti potest. quæ regula approbatur l. eum qui. 7. C. de condictione ob turpem. cuius uerba uide §. quæst. prox. in prin.

III. ADFINIA REMEDIA.

Si ut debitum solueretur, pecunia data sit: etiam actio: ne quæ pro debito exigendo competit, pecunia data repeti potest. quæ regula approbatur l. ult. §. si ob rem. ff. de condictione ob turpem, his uerbis: Si ob rem locatam tibi, uel uenditam à te, uel mandatam ut redderes, pecuniam acceperis: habebo tecum ex locato, uel uendito, uel mandati actione. Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi actione stricti iuris debebatur. quæ exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Quod si, ut id quod ex testamento uel ex stipulatu debebas, redderes mihi, pecuniam tibi dederim: conditio duntaxat pecuniæ datæ eo nomine erit. Idemque & Pomponius scribit. Est insuper proposita actionis ad fine remedium actio, de qua sequitur.

DE CALUMNIATORIBVS IN
factum actio. Cap. XII.

I. CAUSAE HVIVS
actionis.

Prima causa: Si quis calumnie causa, ut negotium faceret uel non faceret, pecuniam acceperit. Hæc causa approbatur l. 1. in prin. ff. de calumniatoribus. his uerbis: In eum qui, ut calumnie causa negotium faceret, uel non faceret, pecuniam accepisse dicitur: intra annum in quadruplum eius pecunie quam accepisse dicitur, post annum simpli in factum actio competit. Declaratur hæc causa definitione calumniatoris l. si calumniatur. 233. in prin. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 4. in uerbo Calumniator. Huius exemplum proponitur l. serui. 24. §. 1. C. ad l. ult. de adulterijs,

DE ALIENATIONE IUDICIJ MUTANDI CAUSSA FACTA.

Cap. XIII.

I. GENVS HVIVS ACTIONIS.

Prima regula: In factum actio est. quae regula approbatur l. 1. ibi tamen nobis in factum. ff. de alienatione iudicij mutandi causa. cuius uerba uide j. quest. 3. in prin.

I. Regula: Non est poenalis actio, sed rei persecutoria. quae regula approbatur litem si res. 4. §. fin. ff. de t. cuius uerba uide j. quest. 4.

II. Regula: Species est in integrum restitutionis. quae regula approbatur l. quia etiam. 3. §. ex quib. ff. de t. cuius uerba uide j. quest. 6. Concordat l. unica. C. cod. t. cuius uerba uide §. lib. 31. cap. 1. quest. 4. caussa 2.

II. RATIO huius actionis proponitur d. l. 1.

III. CAUSSAE HVIVS ACTIONIS.

I. Caussa: Si reus iudicij mutandi caussa rem alienauit. Hec caussa approbatur d. l. 1. cum legib. sequentibus. his uerbis: Omnibus modis pro consul id agit, ne cuius deterior caussa fiat ex alieno facto.

Et cum intelligeret, iudiciorum exitum interdum durior em confitui, opposito nobis alio aduersario: in eam quoque rem prospexit, ut si quis alienando rem, alium nobis aduersarium suo loco substituerit, idque data opera in fraudem nostram fecerit: tanti nobis in factum actione teneatur, quanti nostra interstit alium aduersarium nos non habuisse. Itaque et si alterius prouinciae hominem, aut potetior em nobis opposuerit aduersarium, tenebitur: aut alium qui uexaturus sit aduersarium. Quia etiam si cu eo qui alterius prouinciae est, experiar, in illius prouinciae experiri debeo: & potentioribus pares esse non possumus. Huius exemplum proponitur l. quia etiam. 3. §. item si locum. ff. eod. tit. his uerbis: Si locum in quo opus feceris, cuius nomine interdicto quod ui aut clam, uel actione Aquae pluuae arcendae tenebaris, alienaueris: durior nostra conditio facta intelligitur. Quia si tecum ageretur, tuis impensis id opus tollere deberes: nunc uerum cum incipiat mihi aduersus alium actio esse, &c. Aliud exemplum proponitur d. l. 3. §. opus, his uerbis: Opus quoque nouum si tibi nunciauerim, tuque eum locum alienaueris, & emptor opus fecerit: dicitur hoc te iudicio teneri, quasi neque tecum ex operis noui nunciatione agere possim, quia nihil feceris: neque cum eo cui id alienaueris, quia ei nunciatum non sit.

Aliud exemplum proponitur l. communis. 24. in fine. ff. communi diuid. cuius uerba uide §. lib. 4. 4. cap. 1. quest. 9. except. 9. Aliud exemplum est l. 2. C. ne fiscus uel respub. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 6. quest. 4. except. 15.

II. Caussa: Si hominem qui petebatur, reus manu-

miserit. Hec caussa approbatur d. l. 3. §. 1. ff. de alienat. iud. mut. his uerbis: Si hominem quem petebamus, manumiserit: durior nostra conditio fit: quia Praetores fauent libertatibus.

III. Caussa: Si rem quae petitur, in sacrum dedicauit reus. Hec caussa approbatur l. rem de qua. 3. ff. de re litigiosa. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 9. de re litigiosa, quest. 1. except. 3.

EXCEPTIONES PRAECEDENTIUM CAUSSARUM GENERALES.

Caussarum iam enumeratarum aliquot sunt exceptiones nunc proponenda, quarum primum genus desumptum est ex specie alienationis.

I. Exceptio: Nisi haeredem instituendo, uel legando rem alienauit. Hec exceptio approbatur l. ex hoc edicto. 8. §. sed haeredem. ff. de alienat. iud. mutand. caussa facta, his uerbis: Haeredem instituendo, uel legando si quis alienet: huic edicto locus non erit. Planè si quis litis caussa imperatorem haeredem instituat, institutio non ualet. de qua re uide §. lib. 28. cap. 21. except. 33. repl. 11. Sed et si quis rem litigiosam scisco uel alijs reliquerit in testamento suo, non transfertur iudicium in eos: sed haeres iudicium sustinebit, & illis estimationem eius tenetur praestare. de qua re dictum §. lib. 5. cap. 9. de re litigiosa, quest. 1. except. 4.

II. Exceptio: Nisi reus rem uenditori redhibuerit. Hec exceptio approbatur simul et distinguitur d. l. 3. §. fin. cum lege sequente, his uerbis: Qui uenditori suo redhibet, non uidetur iudicij mutandi caussa alienare. Quia redhibito homine omnia retrò aguntur. Et ideo non uidetur iudicij mutandi caussa alienare, qui redhibet: nisi fortè propter hoc ipsum redhibet, non redhibiturus aliàs.

III. Exceptio: Nisi reus obligatus soluit rem. Hec exceptio approbatur l. nam etsi. 10. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Si obligatus soluerit, quod à me petere uelles: huic edicto locus non erit.

IIII. Exceptio: Nisi manumiserit, uel in sacrum dedicauerit. Hec duplex exceptio reprobatur §. caussa. 2. et 3.

V. Exceptio: Nisi non dominium, sed possessionem tantum alienauit. Hec exceptio reprobatur l. ite si res. 4. §. Pedius. ff. de alienat. iud. mutand. caussa, his uerbis: Pedius lib. 1. X. non solum ad dominij translationem hoc edictum pertinere ait, uerum etiam ad possessionem quoque. alioquin & is cui quo in rem agebatur (inquit) si possessione celsit, non tenebitur. Contradicit d. l. 4. §. potest etiam ibi: neque enim. cuius uerba uide j. quest. 7. Cui concordat l. non alien. 161. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Non alienat, qui duntaxat omittit possessionem. Planè possunt haec contraria intelligi de eo, qui cum posset acquirere, non adquisiuit. de qua re uide j. cap. prox. quest. 5. except. 1.

VI. Exceptio: Nisi sine dolo malo possidere desierit. Hec exceptio reprobatur d. l. 4. §. 1. his uerbis: Fieri potest, ut sine dolo quidem malo desierit possidere, uerum iudicij mutandi caussa id fiat. Sunt & alia complura talia.

VII. Ex-

VII. Exceptio: Nisi non iudicij mutandi caussa alienauit. Hec exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Potest etiam aliquis dolo malo desinere possidere, nec tamen iudicij mutandi caussa id fecisse, nec hoc edicto teneri: neque enim alienat, qui duntaxat omittit possessionem.

VIII. Exceptio: Nisi lites execratus rem alienat. Hec exceptio approbatur d. l. 4. §. non tamen, his uerbis: Non tamen eius factum improbat Praetor, qui tanti habuit re carere, ne propter eam saepius litigaret. haec enim uerecundia & cogitatio eius qui lites execratur, non est uituperanda: sed eius duntaxat, qui cum rem habere uult, litem ad alium transfert, ut molestum aduersarium pro se subiciat.

IX. Exceptio: Nisi ob ualeitudinem, etatem, uel occupationes necessarias rem alienauerit, ne litigare cogatur. Hec exceptio approbatur d. l. 4. §. si quis autem, his uerbis: Si quis ob ualeitudinem, aut etatem, aut occupationes necessarias litem in alium transtulerit: in ea caussa non est, ut hoc edicto teneatur: cum in hoc edicto doli mali fiat mentio. Caeterum interdictum erit per procuratores litigare, dominio in eos plerumque; ex iusta caussa translato.

X. Exceptio: Nisi praesentis, non futuri iudicij mutandi caussa salienauerit. Hec exceptio approbatur l. ex hoc edicto. 8. §. 1. ff. de alienat. iud. mutand. caussa, his uerbis: Ait Praetor, Quia uae alienatio iudicij mutandi caussa facta fuerit: id est, futuri iudicij caussa, non eius quod iam sit.

XI. Exceptio: Nisi seruitus praedij sit alienata iudicij mutandi caussa. Hec exceptio reprobatur litem si res. 4. §. ad iura. ff. de t. his uerbis: Adiura etiam praediorum hoc edictum pertinet: modo si dolo malo fiat alienatio.

XII. Exceptio: Nisi res aliena sit alienata. Et haec exceptio reprobatur d. l. 8. §. abalienare, his uerbis: Abalienare intelligitur, & qui alienam rem uendiderit.

XIII. Exceptio: Nisi nihil intersit actoris, resque eius non sit. Hec exceptio approbatur d. l. 4. §. penult. cuius uerba uide j. quest. 6.

XIII. Exceptio: Nisi non reus, sed tutor eius uel curator alienauit. Hec exceptio reprobatur l. nam etsi. 10. ff. de t. his uerbis: Si tutor pupilli, uel adgnatus furiosi alienauerit: utilis actio competit, quia consilium huius fraudis inire non possunt.

XV. Exceptio: Nisi actoris conditio non sit durior effecta per alienationem, & aequè aduersus eum cui res alienata est, atque aduersus eum qui alienauit, experiri possit. Hec exceptio elicitur ex uerbis l. 1. & l. quia etiam. 3. §. ead. quest. in prin. propositis. Cuius tamen replicatio haec est: Nisi is cui res alienata est, exceptionem sit nactus. Hec replicatio approbatur exemplo litem si res. 4. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Si res fuerint ufucaptae ab eo cui alienatae sunt, nec peti ab eo possint loco cum, &c.

XVI. Exceptio: Nisi is qui alienauit, nihilominus iudicium rei nomine suscipere sit paratus. Hec exceptio approbatur d. l. 3. §. fin. ff. de alienat. iud. mutand. caussa, his uerbis: Si is aduersus quem talis actio competit, paratus sit utile iudicium pati, perinde ac si possideret: rectè dicitur, denegandam esse aduersus eum ex hoc edicto actionem.

XVII. Exceptio: Nisi reus rem alienatam receperit. Hec exceptio approbatur l. ex hoc edicto. 8. §. penult. ff. de t. his uerbis: Si quis alienauerit, deinde receperit: non tenebitur hoc edicto.

XVIII. Exceptio: Nisi reus rem alienatam exhibeat uel restituat actori. Hec exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio est: Nisi non in eadem caussa, in qua fuit antequam alienaretur. Hec replicatio approbatur d. l. 3. in prin. his uerbis: Ex hoc edicto tenetur etiam qui rem exhibet, si arbitratu iudicis pristinam causam iudicij non restituit.

XIX. Exceptio: Nisi res alienata perierit. Hec exceptio approbatur litem si res. 4. §. penult. ff. de t. cuius uerba uide j. quest. 6.

XX. Exceptio: Nisi res alienata fuerit ufucapta. Hec exceptio reprobatur d. l. 4. in prin. cuius uerba uide §. except. 15. repl. 1.

IIII. QVIBVS DATUR ACTIO PROPOSITA?

Hereditibus datur. quae regula approbatur d. l. 4. §. fin. his uerbis: Haec actio non est poenalis, sed rei persecutionem arbitrio iudicis continet. Quare & haeredi datur.

V. ADVERSVS QVOS COMPETIT?

Aduersus haeredes non datur. quae regula approbatur d. §. fin. cum tribus legibus sequentibus, his uerbis: In haeredem autem, uel similem, uel post annum non dabitur: quia pertinet quidem ad rei persecutionem, uidetur autem ex edicto dari.

VI. QUID VENIAT IN ACTIONE PROPOSITA?

In id, quanti actoris interest alium aduersarium non esse substitutum, datur. quae regula approbatur l. quia etiam. 3. §. ex quibus. ff. de alienatione iud. mutandi caussa, his uerbis: Apparet, quod pro consul in integrum restitutum se pollicetur, ut hac actione tantum officio iudicis consequatur actor, quantum eius intersit alium aduersarium non habuisse: fortè si quas impensas fecerit, aut si quam aliam incommoditatem passus erit, alio aduersario substituto. Concordat d. l. 4. §. penult. ff. eod. tit. his uerbis: Haec actio in id quod interest, competit. Proinde si res non fuit petitoris, aut si is qui alienatus est, sine culpa decessit: cessat iudicium: nisi quid actoris praeterea interfuit. Concordat item l. 1. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quest. 3. in prin.

VII. QVAM DIU COM-
petit?

est actio. quæ regula approbatur l. uel post. s. t. in p. sequente. ff. d. t. cuius uerba uide s. quæst. 5. VII. AD FINIA RE-
media.

I. Regula: In arbitrio actoris est, utrum actione proposita aduersus alienantem, an in rem actione aduersus eum cui alienatio facta est, experiri uelit. quæ regula approbatur l. unica. C. de alienat. iudic. mutandi causa. 10
cuius uerba uide s. lib. 31. cap. 1. quæst. 4. causa 2.

II. Regula: Si post susceptum iudicium res sit alienata: ipso iure non ualet alienatio, estq; res restituenda alienanti. quæ regula approbatur simul & distinguitur s. lib. 5. cap. 9. de re litigiosa, reg. 1.

III. Regula: Si actor suam actionem alienauerit iudicij mutandi causa: ius crediti perdit, & exceptione repellitur. quæ regula approbatur l. a. C. ne liceat potentiorib. his uerbis: Si cuiuscunq; modi actiones ad potentiorum fuerint delatæ perso- 20
nas: debiti creditores iactura multentur. aperta enim credentium uidetur esse ueracitas, qui alios actionum suarum redimunt ex actores. Concordat l. ult. ff. de alienat. iud. mutand. causa. cuius uerba uide 7. reg. prox.

IIII. Regula: Si reus rem iudicij mutandi causa alienauit: postea eiusdem rei nomine agere uolens, tam ipse, quam is cui res alienata est, exceptione repellitur. quæ regula approbatur d. l. ult. his uerbis: Si quis iudicij communi diuidendo euitandi causa 30
rem alienauerit: ex lege Licinia interdictur ei, ne communi diuidendo iudicio experiat. uerbi gratia, ut potentior emptor per licitationem uilius eam accipiat, & per hoc iterum ipse recipiat. Sed & ipse quidem, qui partem alienauit, communi diuidendo iudicio si agere uelit, non audietur. Is uero qui emit, si experiri uelit: ex illa parte edicti uetatur, qua cauetur, ne qua alienatio iudicij mutandi causa fiat.

DE ACTIONE PAVLIANA,
Si quid in fraudem creditorum gestum
est. Cap. XIII.

PRIMO: Verba edicti quo hæc introducitur actio, proponuntur l. i. in prim. ff. quæ in fraudem creditorum facta sunt, hæc nimirum: Ait Prætor: Quæ fraudationis causa gesta erit cum eo qui fraudem non ignorauerit, de his curatori bonorum, uel ei cui de ea re actionem dare oportebit, intra annum quo experiri di potestas fuerit, actione dabo: idq; etiam aduersus ipsum qui fraudem fecit, seruabo. Concordat aliud edictum l. ait prætor. 10. in princ. ff. eod. tit. his uerbis: Ait Prætor: Quæ Lucius Titius fraudandi causa sciente te in bonis, quibus de agitur, fecit: ea illis, si eo nomine quo de agitur, actione ex edicto meo competere esse oportet: uerbi ei non plus quam

annus est, cum de ea re, qua de agitur, experiri potestas est: restituas. Interdum causa cognita, etsi scientia non sit, in factum actionem permissam.

II. GENVS HVIVS ACTIONIS.

In factum actio est. Quæ regula approbatur uerbis d. l. 10. iam propositis hisce: In factum actionem permittam.

III. NOMEN.

Pauliana appellatur actio. Quæ regula approbatur l. uideamus. 38. ff. in Fauiana. ff. de usuris. cuius uerba uide s. lib. 20. cap. 9. quæst. 5. reg. 7.

IIII. RATIO huius actionis proponitur l. 1. ff. 1. ff. quæ in fraudem creditorum, his uerbis: Necessario Prætor hoc edictum proposuit: quo edicto consuluit creditoribus, reuocando ea, quæcunq; in fraudem eorum alienata sunt.

V. CAUSAE, EX QUIBVS hæc actio competit.

I. Causa, eaq; generalis, hæc est: Si quid in fraudem creditorum gestum uel alienatum est, agitur hæc actione ut restituatur. Quæ causa approbatur uerbis d. ff. 1. iam propositis hisce: Reuocando ea, &c. Concordat d. l. 1. in prim. & l. ait prætor. 10. in prim. ff. d. t. quarum legum uerba uide s. eod. cap. in prim. Concordat item d. ff. in Fauiana. ff. de usuris. Item concordat l. 1. C. de reuocandis ijs quæ per fraudem, his uerbis: Hæres post aditam hæreditatē ad eum cui res cessit, corpora hæreditaria transtulit: creditoribus permansit obligatus. Si igitur in fraudem tuam id fecerit: bonis eius excusis, iustitias actionibus (si tibi, &c. Concordat item l. instit. de actionib. ff. item si quis, hisce uerbis: Si quis in fraudem creditorum rem suam alicui tradiderit: bonis eius à creditoribus, possessis ex sententia Præsidis, permittitur ipsis creditoribus, rescissa traditione, eam rem petere: id est, dicere eam rem traditam non esse, & ob id in bonis debitoris mansisse. Exempla proponuntur d. l. 1. ff. in. cum duab. legibus sequentibus. his uerbis: Ait Prætor, Quæ fraudationis causa gesta erunt. Hæc uerba generalia sunt, & continent in se omnem omnino in fraudem factam uel alienationem, uel quemcunq; contractum. Quodcunq; igitur fraudis causa factum est, uidetur his uerbis reuocari, qualecunq; fuerit. nam late ista uerba patet. Siue ergo rem alienauit, siue acceptilatione uel pacto aliquem liberauit: idem erit dicendum. Et si pignora liberet, uel quæ alium in fraudem creditorum præponat, uel ei præbuit exceptionem, siue se obligauit fraudandorum creditorum causa, siue numerauit pecuniā, uel quodcunq; aliud fecit in fraudem creditorum: palam est, edictum locum habere. Gesta fraudationis causa accipere debemus, non solum ea quæ contrahens effecit aliquis: uerum etiam si forte data opera ad iudi-

ad iudicium non adsit, uel litem mori patitur, uel à debitore non petat ut tempore liberetur, aut usum fructum uel seruitutem amittit. Et qui aliquid fecit, ut desinat habere quod habet: ad hoc edictum pertinet. Ait Iuriconsultus: Siue acceptilatione uel pacto aliquem liberauit, &c. Huic concordat d. l. 10. ff. si cum mulier. ff. d. t. his uerbis: Si cum mulier fraudandorum creditorum consilium iniisset, marito suo, eidemq; debitori in fraudem creditorum acceptum debitum fecerit dotis constituendæ causa: locum habet hæc actio, & per hanc omnis pecunia, quam maritus debuerat, exigitur: nec mulier de dote habet actionem. Neq; enim dos in fraudem creditorum constituenda est: & hoc certo certius est, & sepissime constitutum. Exitus autem actionis erit, ut stipulatio quæ accepta facta fuerat, ex integro interponatur. Ait insuper Iuriconsultus: Et si pignora liberet. Huic exemplo concordat l. si pignus. 18. ff. eod. tit. his uerbis: Si pignus uir uxori, uel uxor uiro remisit: uerior sententia est, nullā fieri donationem existimantium. Quod sine dubio, si in fraudem creditorum fiat, actione utili reuocabitur. Idemq; & si quis debitor in fraudem creditorum pignus omiserit. Ait insuper Iuriconsultus: Vel quem alium in fraudem creditorum præponat. aliud proposita causa exemplum est. de quo uide plura 7. except. gener. 3. Aliud exemplum proponitur l. sed & si. 5. ff. quæ in fraudem cred. his uerbis: In fraudem facere uideri etiam eum, intelligendum est, qui rem suam pro derelicto habuerit, ut quis eam suam faceret. Sed & plura huiusmodi exempla uide in causis sequentibus.

II. Causa: Si debitor in fraudem creditorum non facit quod facere debet, quo ius suum amittit. Hæc causa approbatur & exemplo declaratur l. in fraudem. 4. ff. quæ in fraudem creditor. his uerbis: In fraudem facere uideri etiam eum, qui non facit quod debet facere, intelligendum est: id est, si non utatur seruitutibus. Concordat l. qui non facit. 163. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide 7. lib. prox. cap. 5. in uerbo Facere, reg. 3. Ait Iuriconsultus: Id est, si non utatur seruitutibus. Primum exemplum proposita causa. cui concordat l. uel ei. 3. ff. penult. ff. quæ in fraudem. cuius uerba uide s. causa prox. Alia exempla proponuntur d. l. 3. ff. gesta. cuius uerba uide d. causa prox. Planè huius causæ exceptio hæc est: Nisi cum possit acquirere debitor, non adquisiuit. de qua exceptione cum alijs similibus paulo inferius dicitur.

III. Causa: Si debitor in testamento scripserit se debere, quod non debebat. Hæc causa approbatur l. Seia. 28. in princ. ff. ad S. C. Velleianum. cuius uerba uide s. lib. 45. cap. 6. quæst. 3. causa 21.

IIII. Causa: Si is qui soluendo non est, seruos suos manuiferit. Hæc causa approbatur simul & distinguitur per ea quæ proponuntur s. lib. 19. cap. 5. except. 6.

EXCEPTIONES PRÆCEDENTIVM
causarum generales.

I. Exceptio: Nisi cum debitor possit acquirere, non adquisiuit. Hæc exceptio approbatur simul & exemplis declaratur l. quod autem. 6. in prim. ff. quæ in fraudem creditor. his uerbis: Quod cum possit quis querere, nõ id agit ut adquirit: ad edictum nõ pertinet. pertinet enim hoc edictum ad deminuentes patrimonium suum, non ad eos qui id agunt, ne locupletentur. Vnde si quis ideo conditioni nõ pareat, ne committatur stipulatio: in ea conditione est, ne faciat huic edicto locum. Proinde & qui repudiavit hæreditatem uel legitimam, uel testamentariam, non est in ea causa, ut huic edicto locum faciat: noluit enim acquirere, non suum patrimonium deminuere. Simili modo dicendum est, etsi filium suum emancipauit, uti suo arbitrio adeat hæreditatem: cessare hoc edictum. Sed & illud probandum est, si legatum repudiavit, cessare hoc edictum. quod Iulianus quoque scribit. Si seruum suum hæredem institutum alienauit, uti in usu emptoris adeat hæreditatem: siquidem in uenditione nulla fraus, sed in hæreditate sit: cessat edictum. quia licuit ei etiam repudiare hæreditatem. At si in ipsa serui alienatione fraus est, reuocabitur: quemadmodum si eum in fraudem manuiferisset. Concordat proposita exceptioni l. non fraud. 176. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Non fraudantur creditores, cum quid nõ adquisiuit à debitore: sed cum quid de bonis deminuitur. Concordat item l. alienationis. 28. ff. qui occasione. ff. de uerb. significationib. cuius uerba uide 7. lib. prox. cap. 4. in uerbo Alienare. Concordant item ea quæ proponuntur s. cap. prox. quæst. 3. except. 5. in fine.

II. Exceptio: Nisi omiſſa ratione Falcidie uel Trebellianicæ, debitor legata uel fideicommissa in solidum soluit. Hæc exceptio approbatur l. patrem. 19. ff. quæ in fraudem creditor. his uerbis: Patrem qui non expectata morte sua, fideicommissum hæreditatis maternæ filio soluto potestate restituit, omiſſa ratione Falcidicæ: plenam si dem & debitam pietatem securus exhibitionis, Papinianus respondit creditores non fraudasse. Concordat l. debitorem. 20. ff. eod. tit. his uerbis: Debitorem qui ex senatusconsulto Trebelliano totam hæreditatē restituit, placet non uideri in fraudem creditorum alienasse portionem, quam retinere potuisset: sed magis fideliter facere.

III. Exceptio: Nisi quibusdam ex creditoribus debitor soluit. Hæc exceptio approbatur l. quod autem. 6. ff. apud Labeonem. ff. d. t. his uerbis: Apud Labeonem scriptum est, eum qui suum recipiat, nullam uideri fraudem facere: hoc est, eum qui quod sibi debetur, recipiat. Eum enim quæ Præses inuitum soluere cogat, impunè non PPPp 2 soluere,

soluere, iniquum esse. Totum enim hoc editum ad contractus pertinere, in quibus se Prætor non interponat: ut puta pignora uenditionesq; Concordat d.l.6. §. sciendum. cuius uerba uide §. repl. prox. Item concordat l. si fraudator. 25. §. in maritum. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quest. 10. reg. 1. Item concordat l. nihil. 171. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Nihil dolo creditor facit, qui sanum recipit. Planè proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi postquam creditores in bona debitoris misisti sunt, unus ex ijs suum receperit. Quæ replicatio approbatur d. §. sciendum, his uerbis: Sciendum est, Iulianum scribere, eoq; iure nos uti: ut qui debitam pecuniam recepit, antequam bona debitoris possideantur: quamuis sciens prudensq; soluendo non esse recipiat, non timeat hoc editum: sibi enim uigilauit. Qui uerò post bona possessa debitum suum fecerit: hunc in portionem uocandum, exæquandumq; cæteris creditoribus. Neque enim debuit præcipere cæteris post bona possessa, cum iam par conditio omnium creditorum facta esset. Concordat l. ait prætor. 10. §. si debitorem. ff. eod. tit. quæ in fraudem creditor. his uerbis: Si debitorem meum & cõplurium creditorum cõsecutus essem fugientem, ac pecuniam secum fererem, & abstulissim ei id quod mihi debebatur: placet Iuliani sententia, dicentis, multum interesse, antequam in possessionem bonorum mittantur eius creditores, hoc factum sit: an postea, si ante, cessare in factum actionem: si postea, huic locum fore. Concordat item l. 2. §. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 1. Altera proposita exceptionis replicatio est: Nisi ante diem debiti uenientem uni creditorum sit solutum. Hæc replicatio approbatur d.l. 10. §. si cum in diem, his uerbis: Si cum in diem mihi deberetur, fraudator præfens soluerit: dicendum erit, in eo quod sensu commodum in representatione, in factum actioni locum fore. Nam prætor fraudem intelligit etiam in tempore fieri. Concordat l. omnes. 17. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Si uir uxori, cum creditores suos fraudare uellet, soluto matrimonio presentem dotem reddidisset, quam statuto tempore reddere debuit: hac actione mulier ratum præstabit, quanti creditorum intererat dotem suo tempore reddi. Nam Prætor fraudem etiam in tempore fieri intelligit. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi post mortem suam restituere hæreditatem rogatus, eam ante mortem restituit. Quæ duplicatio approbatur l. patrem. 19. §. d. et. cuius uerba uide §. except. prox. Tertia replicatio est: Nisi cum hæres debitoris quibusdã creditoribus per gratiam soluisse, postea aduersus aditionem hæreditatis in integrum sit restitutus. Hæc replicatio approbatur l. pup. 24. §. d. et. his uerbis: Pupillus patri hæres extitit, & uni creditorum soluit: mox abstulit hæreditate paterna, bona patris uene-

unt. an id quod accepit creditor, reuocandum sit: ne melioris conditionis sit, quam cæteri creditores? Distinguiamus, an per gratificationem accepit creditor, uel non: ut si per gratificationem tutorum, reuocetur ad eandem portionem, quam cæteri creditores fuerint laturi. Si uerò iuste exegerit, cæteri creditores neglexerint exactionem, & interea res deterior facta sit, uel mortalitate, uel subductis rebus mobilibus, uel rebus solidi ad irritum perductis: id quod accepit creditor, reuocari nullo pacto potest: quia alij creditores suæ negligentiam expensum ferre debent. Concordat l. si non expedierit. 6. §. 1. ff. de rebus iud. author. postid. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 6. quest. 5. reg. 7. except. 3. Quarta replicatio est: Nisi creditor inuito debitori pecuniam extorsit. Hæc replicatio approbatur d.l. 24. in fin. his uerbis: Quid ergo, si cū in eo esset, ut bona debitoris mei uenirent, soluerit mihi pecuniam: an actione reuocari possit à me? & distinguendum est, is obtulerit mihi, an ego illi extorsim inuito: ut si extorsim inuito, reuocetur: si non extorsim, non reuocetur. Sed si uigilauit, meam conditionem meliorem feci: quia ius ciuile uigilantibus scriptum est. Ideoq; non reuocatur id quod percepi. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi debitori cum pecunia aufugienti creditor pecuniam extorsit uel abstulit. Hæc duplicatio approbatur l. ait prætor. 10. §. si debitorem. ff. d. et. quæ in fraudem. cuius uerba uide §. repl. 1.

V. Exceptio: Nisi debitor rem suam pignori obligauerit. Hæc exceptio approbatur l. lillud. 13. ff. d. et. his uerbis: Illud constat, eum qui pignus tenet, actione hac non teneri: suo enim iure, & ut pignus, non rei seruandæ causa possidet. Concordat l. cum in uetus. 22. ff. eod. tit. his uerbis: Cum in uetus creditum unus creditor pignora accepisset: quæro, an in fraudem cæterorum creditorum factum nullius momenti esset? Scæuola respondit, creditorem non idcirco prohibendum à persecutione pignorum, quod in uetus creditum, ut obligaretur, pactus esset: nisi id & in fraudem cæterorum creditorum factum sit, & sic causa iuris occurrat, qua creditorum fraudes rescindi solent. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi in cæterorum creditorum fraudem pignus obligatum sit. Quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Nisi id & in fraudem cæterorum creditorum factum sit. Concordat d.l. 10. §. si cui. ff. eod. tit. his uerbis: Si cui solutum quidem non fuit, sed in uetus creditum pignus accepit: hac actione tenebitur, ut est sæpissimè constitutum. Concordat item l. quod autem. 6. §. apud Labeonem, in fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox. in prim.

V. Exceptio: Nisi debitor rem uenitori reddidit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. bo-

UCIA. 43.

uem. 43. §. si quis cum. ff. de adilitio edito. cuius uerba uide §. lib. 42. cap. 5. reg. 10.

VI. Exceptio: Nisi bona debitoris alienantis, libertatis conferuandæ causa alicui sint addicta. Hæc exceptio approbatur d.l. 10. §. si ex constitut. ff. quæ in fraudem creditor. his uerbis: Si ex constitutione diui Marci bona sint addicta alicui libertatum conferuandarum causa: dicendum est, actionem cessare. ita enim succedunt, ut rata sint quæ paterfamilias gesserat.

VII. Exceptio: Nisi non fraudandi animo gestum sit. Hæc exceptio reprobatur l. omnes. 17. §. ff. d. et. his uerbis: Lucius Titius, cum haberet creditores, libertis suis, ijsdemq; filijs naturalibus uniuersas res suas tradidit. Iulianus respondit, quamuis non proponatur consilium fraudandi habuisse: tamen quia creditores habere se scit, & uniuersa bona sua alienauit: intelligendus est fraudandorum creditorum consilium habuisse. Ideoq; etsi filij eius ignorauerunt hanc mentem patris sui fuisse, hac actione tenentur. Concordat l. primo gradu. 23. in fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. libro 8. cap. 9. reg. 16. Planè admittitur exceptio proposita, primum quidem, si libertas seruus sit relicta: hic enim, quamuis dominus soluendo non sit, nisi tamen ex fraudandi animo habuerit, ualet id quod gestum est. Quæ distinctio approbatur d.l. 23. in fin. de qua re plura uide §. lib. 19. cap. 5. quest. 3. except. 6. repl. 1. Deinde admittitur exceptio proposita, si debitor pignus dederit: hoc enim casu non sufficit eum soluendo non esse, sed requiritur etiam fraudandi animus. Quæ distinctio approbatur per ea quæ proposita sunt §. except. 4. Tertiò admittitur exceptio proposita, si debitor ignorauit se debere, de qua re uide §. except. 18. Quartò admittitur in casu solutionis, de quo uide §. except. 3. repl. 3.

VIII. Exceptio: Nisi alienata in funus debitoris sint collata. Hæc exceptio reprobatur l. si cum. 16. §. planè ea. ff. qui ex à quibus, his uerbis: Ea quæ in fraudem fisci in funus debitoris collata sunt, reuocantur.

IX. Exceptio: Nisi consentientibus creditoribus sit gestum. Hæc exceptio approbatur l. quod autem. 6. §. præterea illud. ff. quæ in fraudem cred. his uerbis: Illud sciendum est, eum qui consentientibus creditoribus aliquid à fraudatore uel emit, uel stipulatus est, uel quid aliud contraxit: non uideri in fraudem creditorum fecisse. Nemo enim uideretur fraudare eos qui sciunt, & ad hoc consentiunt.

X. Exceptio: Nisi impubes debitor alienauit. Hæc exceptio reprobatur l. ait prætor. 10. §. si impubes. ff. d. et. his uerbis: Si impubes hæres patri extiterit, eiusque mortui bona ueneant: separatione impetrata, utriusq; fraus erit reuocanda, pupilli, uel etiam tutoris, item curatoris. Ait Iurisconsultus: Eiusq; scilicet patris, non filij: ne contradicat ijs quæ proponuntur §. except. 15.

XI. Exceptio: Nisi impuberi alienatum sit. Hæc ex-

ceptio reprobatur d.l. 6. §. si quid cum, his uerbis: Si quid cum pupillo gestum sit in fraudem creditorum, Labeo ait, omnimodò reuocandum, si fraudati sint creditores: quia pupilli ignorantia, quæ per ætatem cõtingit, non debet esse captiua creditoribus, & ipsi lucrosa, eoq; iure utimur.

XII. Exceptio: Nisi ius aliquod personale à debitoris sit alienatum, quod morte eius extinguitur. Hæc exceptio reprobatur d.l. 10. §. per hanc, his uerbis: Per hanc actionem etiam ususfructus, & eiusmodi stipulatio, in annos singulos dena dari spondes exigere potest.

XIII. Exceptio: Nisi dos sit constituta ab ea quæ soluendo non est. Hæc exceptio reprobatur d.l. 10. §. si cum mulier. cuius uerba uide §. ead. quest. causa 1.

XIII. Exceptio: Nisi debitori cuius bona sunt alienata, hæres existat, isq; soluendo sit, uel defendatur. Hæc exceptio approbatur d.l. 10. §. si ex constitut. cuius uerba uide §. except. 6. Concordat l. 1. C. de reuocandis his quæ. cuius uerba uide §. ead. quest. in prim. Concordat item l. nemo. 95. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Nemo dubitat, soluendo uideri eum qui defenditur. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi hæres postea aduersus aditionem hæreditatis in integrum sit restitutus. Hæc replicatio approbatur d.l. 10. §. si quid in, his uerbis: Si quid in fraudem creditorum fecit filius, qui se poterat abstinere, & in integrum sit restitutus, quod se miscuerat: uel si quid fecit uoluntarius, & uel per ætatem, uel aliam causam iustam in integrum restitutionem meruit: dicendum erit, utilem actionem competere. Idem & in seruo necessario. Sanè cum illa distinctione hoc admittendum esse Labeo scribit, ut siquidem protinus bona uendiderint creditores, uel paciscentibus creditoribus se necessarius miscuerit, utriusq; fraus reuocetur, id est, testatoris & ipsius. Si uerò passi sunt necessariū creditores, & quasi in creditum habuerunt nomen eius, uel dulcedine usurarum, uel quam aliam rationem secuti: dicendum est, nihil reuocari ex his quæ testator alienauit. Concordat l. pupillus. 24. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 3. repl. 3. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi creditores nomen hæredis secuti sint: hoc enim casu à defuncto gestum non reuocatur, quamuis hæres postea in integrum sit restitutus. Quæ duplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Si uerò passi sunt necessarium creditores, &c.

XV. Exceptio: Nisi non debitoris qui alienauit, sed hæredis eius bona ueneant. Hæc exceptio approbatur d.l. 10. §. si fraudator, his uerbis: Si fraudator hæredem habuit, & hæredis bona uenierint: non est in bonis, de quibus agitur, factum. Et ideo cessat hæc actio.

XVI. Exceptio: Nisi creditoribus, in quorum fraudem gestum est, sit satisfactum. Hæc exceptio approbatur l. ait prætor. 10. §. 1. ff. quæ in fraudem creditor. his uerbis:

PPP 3 Ita

Ita demum reuocatur, quod fraudatorum creditorum causa factum est, si euentu fraus habuerit: scilicet si hi creditores, quorum fraudandorum causa fecit, bona ipsius uendiderunt. Cæterum si illos dimisit, quorum causa fraudandorum fecit, & alios sortitus est: siquid simpliciter dimisis prioribus, quos fraudare uoluit, alios postea sortitus est: cessat reuocatio. Si autem horum pecunia quos fraudare noluit, priores dimisit quos fraudare uoluit: Marcellus dicit, reuocationi locum fore. secundum hanc distinctionem & ab Imperatore Seuero & Antonino rescriptum est, eoq; iure utimur. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi eorum creditorum pecunia, quos fraudare noluit, alijs quos fraudare uoluit, sit satisfacta. Hæc replicatio approbatur uerbis iam propostis hisce: Si autem horum pecunia, &c. de qua uide j. except. prox. repl. 1. Altera replicatio est: Nisi non omnib. creditorib. sit satisfactum. Hæc replicatio approbatur d. l. 10. §. præterea sciendum, his uerbis: Sciendum est, posse quæri quod dicitur, in fraudem creditorum alienatum reuocari posse, si ijdem sint creditores: & si unus creditor sit ex illis qui fraudati sunt (siue solus tunc fuit, siue cum cæteris satisfactum est, hic solus remansit) probandum esse, adhuc actioni locum fore. Huius replicationis duplicatio est: Nisi eos quibus satisfactum non est, creditores ignorauit debitor. Hæc duplicatio approbatur d. l. 10. §. illud certe, his uerbis: Illud certe sufficit, et si unum scit creditorem fraudari, cæteros ignorauit: fore locum actioni. Quid ergo, si ei quem scit fraudari, satisfactum est: nunquid deficiat actio? quia qui supersunt, non sunt fraudati: Et hoc puto probandum. Tertia replicatio est: Nisi uerbis tantum, non re ipsa offerat quod debetur. Hæc replicatio approbatur d. §. illud certe, his uerbis: Non tamen, si dicat aliquis, Offero quod debetur ei quem scio creditorem: audiendus erit, ut actionem elidat.

XVII. Exceptio: Nisi postquam gestum est, creditores esse coeperint. Hæc exceptio approbatur l. si quis. 15. ff. que in fraudem creditor. cuius uerba uide §. lib. 19. cap. 5. except. 6. repl. 11. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi prioribus creditoribus, in quorum fraudem gestum erat, posteriorum creditorum pecunia sit satisfactum. Quæ replicatio approbatur l. nisi. 16. ff. eod. tit. his uerbis: Nisi priores pecunia posteriorum dimissi probentur. Concordat l. ait prætor. 10. §. 1. ibi: si autem horum. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox. in prim.

XVIII. Exceptio: Nisi ignorans se creditores habere, uel soluendo non esse, gestit debitor. Hæc exceptio approbatur uerbis d. l. 15. hisce: Et sciret se soluendo non esse. Cui concordat l. omnes. 17. §. 1. ibi: tamen quia creditores. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 7. Huius exceptionis replicatio est: Nisi uel unum creditorem se habere sciuit: hoc enim casu, quamuis ceteros

ignorauit, nihilominus actio proposita locum habet. Quæ replicatio approbatur simul & distinguitur d. l. 10. §. illud certe. ff. que in fraudem creditor. cuius uerba uide §. except. 16. repl. 2. dupl. 1.

XX. Exceptio: Nisi id quod in fraudem creditorum gestum uel alienatum est, debitori sit restitutum. Hæc exceptio reprobatur l. si fraudator. 25. §. si à socero. ibi: sed si priusquam. ff. d. tit. cuius uerba uide j. quest. 10. reg. 1.

XX. Exceptio: Nisi actor non restituat impensas. Hæc exceptio approbatur d. l. 10. §. per hanc. ff. d. tit. cuius uerba uide j. quest. 8. reg. 2. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi precium quo rem reus emit: hoc enim actor restituere non tenetur. Quæ replicatio approbatur simul & distinguitur l. si deb. 7. cum lege sequente. ff. d. tit. his uerbis: Si debitor in fraudem creditorum minore precio fundum scienti emptori uendidit, deinde hi quibus de reuocando eo actio datur, eum petant: quæ situm est, an precium restituere debeant: Proculus existimat, omnimodò restituendum esse fundum, etiam si precium non soluantur. Et rescriptum est secundum Proculi sententiam. Ex his, &c.

VI. QUIBUS DATUR ACTIO PROPOSITA?

I. Regula: Regulariter omnibus creditoribus datur eius qui alienauit. Cuius exceptio hæc est: Nisi ijs in quorum fraudem non est gestum. Quæ exceptio approbatur l. ait prætor. 10. §. illud certe. ff. que in fraudem creditor. cuius uerba uide §. quest. prox. except. 16. repl. 2. dupl. 1. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi eorum pecunia, in quorum fraudem gestum non est, alijs creditoribus, in quorum fraudem gestum est, sit satisfacta. Quæ replicatio approbatur per ea que proponuntur paulo superius except. 17. repl. 1.

II. Regula: Regulariter solis creditoribus, non alijs datur actio proposita. Cuius regule exceptio prima hæc est: Nisi creditor mortuus sit: hoc enim casu eius quoq; heredibus datur. Quæ exceptio approbatur d. l. 10. §. fin. his uerbis: Hæc actio hæredi cæterisq; successoribus competit: sed & in hæredes similesq; personas datur. Altera exceptio est: Nisi creditor pignus, in quo fraus admissa est, alienauerit: hoc enim casu etiam singulari successori actio competit. Quæ exceptio approbatur l. debitor. 21. ff. que in fraudem, his uerbis: Debitor in fraudem creditoris cum uicino de finibus pignori dati fundi pactus est, quæ situm, an is qui à creditore emit, de finibus agere possit: Scæuo la respondit, secundum ea quæ proponerentur, non idcirco minus agere posse, quod debitor ignorante creditore pactus esset. Tertia exceptio est: Nisi curatori bonorum, de quo uide uerba edicti §. eod. cap. in prim.

III. Regula, De ipso alienante debitore, eiusq; heredibus. His non datur actio proposita. Quæ regule approbatur l. filios. 4. C. de reuocandis ijs que per fraudem, his uerbis: Filios debitoris ei succedentes, ueluti in creditorum fraudem alienato-

rum facultatem reuocandi non habere, notissimi iuris est.

VII. ADVERSUS QUOS COMPETIT ACTIO PROPOSITA?

I. Regula, De eo cui in fraudem creditorum alienatum est. Hic regulariter proposita actione tenetur. Quæ regule approbatur uerbis edicti l. 1. in prin. & l. ait prætor. 10. in prin. ff. que in fraudem creditor. que uide §. eod. cap. in prin. Concordat l. ignoti. 5. C. de reuocandis ijs que per fraudem, his uerbis: Ignoti iuris non est, aduersus eum qui sententia condemnatus, intra statutum tempus satis non fecit, nec defendatur, bonis possessis, item que distractis, per actionem in factum contra emptorem qui sciens fraudem comparauit, & eum qui ex lucratiua titulo possidet, scientiæ mentione detracta, creditoribus suis esse consultum. Planè propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi is cui res alienata est, ignorauit in fraudem creditorum geri. Hæc exceptio elicitur ex uerbis edicti §. eod. cap. in prin. propositis. Concordat l. quod aut. 6. §. hoc edictum. ff. que in fraudem creditor. his uerbis: Hoc edictum eum coercet, qui sciens eum in fraudem creditorum hoc facere, suscepit quod in fraudem creditorum hic faciebat. Quare si quid in fraudem creditorum factum sit: si tamen is qui accepit, ignorauit: cessare uidentur uerba edicti. Concordat item l. si fraudator. 25. §. si à socero. ibi: in maritum. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. quest. 10. reg. 1. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi ignorat pupillo uel adulto, curator uel tutor eius sciuit. Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur l. ait prætor. 10. §. ait prætor. ff. d. tit. his uerbis: Ait prætor, sciente te: id est, eo qui conuenietur hac actione. Quid ergo, si fortè tutor pupilli sit, ipse pupillus ignorauit? uideamus, an actioni locus sit, ut scientia tutoris noceat: idem & in curatore furiosi & adolescentis? Et putem hætenus istis nocere scientiam tutorum siue curatorum, quatenus quid ad eos peruenit. Altera replicatio est: Nisi ignoranti denunciatum sit à creditoribus, ne emeret. Hæc replicatio approbatur d. l. 10. §. si quis particeps, his uerbis: Si quis particeps quidem fraudis non fuit, ueruntamen uendente debitore testatò conuentus est à creditoribus, ne emeret: an in factum actione teneatur, si comparauit? Et magis est, ut teneri debeat. non enim caret fraude qui conuentus testatò perseverat. aliam autem, qui scit aliquè creditores habere, si cum eo contrahat simpliciter sine fraudis conscientia: non uidetur hac actione teneri. Tertia replicatio uidetur: Nisi ignorans sciuit alienantem creditores habere. Hæc replicatio reprobatur uerbis iam propositis hisce: Aliam autem, qui scit aliquem creditores habere, &c. Concordat d. l. 10. §. quod ait, his uerbis: Sciente, si accipiamus, te conficio & fraudem participate.

nō enim si simpliciter scio illum creditores habere, hoc sufficit ad contendendum, teneri eum in factum actione: sed si particeps fraudis est. Quarta replicatio est: Nisi uel unum creditorem sciuit defraudari: hoc enim casu, quamuis ceteros ignorauit, nihilominus tenetur. Quæ replicatio approbatur simul & distinguitur d. l. 10. §. illud certe sufficit. cuius uerba uide §. except. 16. repl. 2. Quinta replicatio est: Nisi ex causa lucratiua res sit alienata. Hæc replicatio approbatur l. quod aut. 6. §. simili modo. ff. que in fraudem creditor. his uerbis: Dicimus, & si cui donatum sit, non esse quærendum, an sciète eo cui donatum est, gestum sit: sed hoc tantum, an fraudentur creditores: nec uidetur iniuria affici is qui ignorauit, cum lucrum extorqueatur, non damnum infligatur. In hos tamen, qui ignorantes ab eo qui soluendo non sit, liberalitatem acceperunt: hætenus actio erit danda, quatenus locupletiores facti sunt, ultra non. Concordat l. ignoti iuris. 5. in fin. C. de reuocandis ijs que per fraudem. cuius uerba uide §. ead. reg. in prin. Huius exemplum proponitur d. l. 6. §. penult. his uerbis: Si necessarius hæres legata præstitit, deinde eius bona uenerint: Proculus ait, etiam si ignorauerint legatarij, tamen utilem actionem dandam. Quod nequaquam dubium est. Aliud exemplum proponitur l. omnes. 17. §. 1. in fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quest. 5. except. 7. Planè huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi is qui ex lucratiua causa accepit, non sit locupletior factus. Quæ duplicatio approbatur uerbis d. §. simili modo, §. propositis hisce: In hos tamen, qui ignorantes ab eo, &c. Sexta replicatio est: Nisi cum fideiussori uel reo promittendi scienti accepto ferretur, alter reus ignorauerit: hic enim nihilominus tenetur. Quæ replicatio approbatur l. si fraudator. 25. in prin. ff. que in fraudem creditor. cuius uerba uide j. reg. 8. Septima replicatio est: Nisi genero ignorantia à socero dos in fraudem creditorum data sit: hoc enim casu filia, pro qua dos data est, etiam ignoras tenetur. Quæ replicatio approbatur d. l. 25. §. 1. ibi: at si neuter. cuius uerba uide j. quest. 10. reg. 1.

II. Regula, De domino & patre eius cui in fraudem alienatum est, proponitur l. quod autem. 6. §. simili modo. ff. que in fraudem creditor. his uerbis: Quæritur, si seruus ab eo qui soluendo non sit, ignorante domino ipse sciens rem acceperit: an dominus teneatur? & ait Labeo, hætenus eum teneri, ut restituat quod ad se peruenit: aut duntaxat de peculio damnetur, uel si quid in rem eius uersum est. Eadem in filio familiam probanda sunt. Sed si dominus sciit: suo nomine conuenietur.

III. Regula, De eo cuius iussu alius in fraudem creditorum accepit, proponitur d. l. 25. §. si procurator. ff. d. tit. his uerbis: Si procurator ignorante domino, cum sciret debitorem eius fraudadi cepisse consilium, iussit seruo ab eo accipere: hac actione ipse tenebitur, non dominus.

III. Regula, De eo cui alienauit is qui rem à debitore in fraudem creditorum accepit. Hic non tenetur. *Quæ regula approbatur l. qui à deb. 9. ff. d. tit. his uerbis: Qui à debitore, cuius bona possessa sunt, sciens rem emit, iterum alij bona fide ementi uendit. quæsitum est, an secūsus emptor conueniri possit? Sed uerior est Sabini sententia, bona fide emptorem nō teneri: quia dolus ei duntaxat nocere debeat, qui eum admisit: quemadmodū diximus non teneri eum, si ab ipso debitore ignorans emerit. Is autem qui dolo malo emit, bona fide autem ementi uendit: in solidum præciū rei quod accepit, tenebitur. Huius regula exceptio hæc est: Nisi fraudis conscius fuit. de quo 3. reg. prox.*

V. Regula, De quouis ad quem aliquid ex gesto in fraudem peruenit, proponitur l. ait prætor. 10. ff. penul. ff. d. tit. cuius uerba uide 3. quæst. 9. reg. 1. except. 2. Concordat l. hac in factum. 14. ff. d. tit. his uerbis: Hac in factum actione non solum dominia reuocantur, uerum etiam actiones restaurantur. Eapropter competit hæc actio & aduersus eos quibus actio competit, ut actione cedant. Proinde si interposuerit quis personam Titij, ut ei fraudator res tradat: actione mandati cedere debet. Ergo & si fraudator pro filia sua dotem dedisset scienti fraudari creditores: filia tenetur, ut cedat actione de dote aduersus maritum.

VI. Regula, De muliere pro qua dos in fraudem creditorum data est, proponitur uerbis iam dictis hisce: Ergo et si fraudator pro filia, &c. Cui concordat l. si fraudator. 25. ff. 1. ibi: quod si is, ff. d. tit. cuius uerba uide 3. quæst. 10. reg. 1. Item concordat d. l. 25. ff. item si extraneus. cuius uerba uide 3. reg. prox. Item concordat l. 2. C. de reuocandis ijs quæ per fraudem. cuius uerba uide 5. lib. 36. cap. 6. reg. 4. except. 9. repl. 1.

VII. Regula, De patre filie familiaris, pro qua dos data est, proponitur d. ff. item si extraneus, his uerbis: Si extraneus filie familiaris nomine fraudandi causa dotem dederit: tenebitur maritus, si scierit. æquè mulier: nec minus & pater, si non ignorauerit: ita ut caueat, si ad se dos peruenerit, restitui eam.

VIII. Regula, De reo promittendi, si fideiussori: et de fideiussore ac correo, si reo in fraudem sit acceptolatum, proponitur d. l. 25. in prim. his uerbis: Si fraudator fideiussori suo scienti acceptum tulert: si reus nō ignorauerit, uterque tenebitur: si minus, is qui scierit. Si tamen ille cui acceptum factum est, soluendo non sit: uidendū est, an in reum, etiā si ignorauerit, actio danda sit: quia ex donatione capit? Cōtra si reo scienti acceptum factū sit: fideiussor quoque, si & ipse scierit, tenebitur. Si uerō ignorauerit: nūquid non æquè actio in eum dari debeat: quoniam magis detrimentum non patiatur, quàm lucrum faciat? In duobus autem reis par utriusque causa est.

IX. Regula, De ipso alienante in fraudem creditorum. Hic quoque tenetur. *Quæ regula approbatur uerbis editi 5. eod. cap. in prim. propositis hisce: Idque etiam aduersus ipsum qui fraudem fecit, ser uabo. Concordat l. ult. ff. fin. ff. quæ in fraudem creditor. his uerbis: Hæc actio etiam in ipsum fraudatorem datur. Licet Mela non putabat in fraudatorem eam dandam: quia nulla actio in eum ex ante gesto post bonorum uenditionem daretur: & iniquum esset, actionem dari in eum cui bona ablata essent. Si uerō quædam deperdidisset sic, ut nulla ratione recuperari possent: nihilominus actio in eū dabitur: & Prætor non tam emolumentum actionis intueri uidetur in eo qui exurus est bonis, quàm pœnam. Concordat item l. ult. C. de reuocandis ijs quæ per fraudem, his uerbis: Si actū solenni præcedentem obligationem peremisti: perspicias aduersus fraudatorem intra annum, in quātum facere potest, uel dolo malo fecit quo minus possit, edito perpetuo tantum actionem permitti.*

X. Regula, De patre alienantis in fraudem creditorum, proponitur l. si pater. 12. ff. quæ in fraudem creditor. his uerbis: Si pater filio familiaris liberam pecuniam administrationē dederit: non uidetur ei & hoc concessisse, ut in fraudem creditorum alienaret. talem enim alienationem non habet. At si hoc quoque concessit filio pater, ut uel in fraudem creditorū facere possit: uidetur ipse fecisse, ut sufficiant aduersus eum competentes actiones. Etenim filij creditores etiam patris sunt creditores: & cum eo eiusdem generis uidelicet habebunt actionem, ut his de peculio præstari necesse sit.

XI. Regula, De hæredibus. Aduersus hos quoque actio proposita competit. *Quæ regula approbatur l. ait prætor. 10. ff. fin. ff. d. tit. cuius uerba uide 3. quæst. prox. reg. 2. except. 1. Huius regula exceptio hæc est: Nisi nihil uel minus ad hæredem peruenit. Quæ exceptio approbatur l. Calsius. 11. ff. eod. tit. his uerbis: Calsius actionem introduxit in id quod ad hæredem peruenit.*

VIII. QUID VENIAT IN ACTIONE PROPOSITA?

I. Regula: Venit in hac actione, ut ipsa res in fraudem alienata restituatur. *Quæ regula approbatur uerbis editi 5. eod. cap. in prim. propositis. Concordat d. l. 10. ff. præterea generaliter, his uerbis: Generaliter scientum est, ex hac actione restitutionem fieri oportere in pristinum statum, siue res fuerint, siue obligationes: ut perinde omnia reuocentur, ac si liberatio facta nō esset. Propter quod etiam medij temporis commodum, quod quis cōsequeretur liberatione non facta, præstandū erit: dū usuræ non præstentur, si in stipulatū deductæ non fuerint: aut si talis contractus fuerit, in quo usurę deberi potuerūt etiam nō deductę. Concordat item d. l. 10. ff. per*

per hanc. cuius uerba uide 3. reg. prox. Item concordat l. hac in factum. 14. ff. d. tit. cuius uerba uide 3. quæst. prox. reg. 5. Item concordat l. 1. in fin. C. de reuocandis ijs quæ per fraudem. cuius uerba uide 3. quæst. 5. in prim. Huius regula exceptio prima hæc est: Nisi is cui res alienata est, eam rursus uendidit. hoc enim casu ad præciū duntaxat quod percepit, restituendū tenetur. *Quæ exceptio approbatur l. qui à debitore. 9. in fine. ff. quæ in fraudem creditor. cuius uerba uide 3. quæst. prox. reg. 4. Altera exceptio est: Nisi uni creditorum in fraudem eorum ante diem sit solutum. hoc enim casu commodum iactum representationis reuocatur. Quæ exceptio approbatur d. l. 10. ff. si cum in diem. cuius uerba uide 3. quæst. 5. except. 3. repl. 2. Concordat l. omnes. 17. ff. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. repl. 2. Tertia exceptio est: Nisi reus conuictus fraudis participes non fuit, et actionem habeat: tunc enim solum actionem restituendo liberatur. Quæ exceptio approbatur d. l. 14. ff. quæ in fraudem creditor. cuius uerba uide 3. quæst. prox. reg. 3. Quarta exceptio est: Nisi is qui alienauit, conueniatur: hic enim in quantum facere potest, tenetur. Quæ exceptio approbatur l. ult. C. de reuocandis ijs quæ per fraudem. cuius uerba uide 3. quæst. prox. reg. 9. Quinta exceptio est: Nisi is cui ex causa lucratius alienatum est, fraudis fuit ignarus: tunc enim non nisi in id quo locupletior factus est, tenetur. Quæ exceptio approbatur l. quod autem. 6. ff. simili modo. in fin. ff. quæ in fraudem creditor. cuius uerba uide 3. quæst. prox. reg. 1. except. 1. repl. 5. Sexta exceptio est: Nisi pater dominus sue eius cui alienatio facta est, conueniatur. hic enim de eo duntaxat quod ad se peruenit, uel de peculio, uel de in rem uerso tenetur. Quæ exceptio approbatur simul et distinguitur d. l. 6. ff. simili modo. cuius uerba uide 3. quæst. prox. reg. 2. Septima exceptio est: Nisi heres conueniatur: hic enim non nisi de eo quod ad se peruenit, tenetur. Quæ exceptio approbatur l. Calsius. 11. ff. eod. tit. cuius uerba uide 3. quæst. prox. reg. 11. Octaua exceptio est: Nisi post annum agatur: tunc enim non nisi in id quod ad reum peruenit, uel dolo eius factum est quo minus perueniret, datur actio. Quæ exceptio approbatur l. ait prætor. 10. ff. pen. ff. quæ in fraudem creditor. cuius uerba uide 3. quæst. 9. reg. 1. except. 2.*

II. Regula, De fructibus et omni causa, proponitur d. l. 10. ff. per hanc, his uerbis: Per hanc actionem res restitui debet, cū sua scilicet causa: & fructus non tantum qui percepti sunt, uerum hi quoque qui percipi à fraudatore poterunt, ueniunt: sed cum aliquo modo, scilicet ut sumptus facti deducantur. Nam arbitrio iudicis non prius cogendus est rem restituere, quàm si impensas necessarias consequatur. Idemque erit probandum, etsi quis alius sumptus ex uoluntate fideiussorum creditorumque factus erit. *Concordat l. si fraudator. 25. ff. non solum, his uerbis: Non solum ipsam rem alienatam restitui oportet, sed etiam fructus qui alienationis tempore terræ coherent: quia in bonis fraudatoris fuerunt. Item eos qui post inchoatum iudicium re-*

CAP. XIII. cepti sunt. Medio autem tempore receptos in restitutionem non uenire. *Concordat item d. l. 25. ff. fructus, his uerbis: Fructus fundo coherentes, non satis se intelligere Labeo ait: utrum duntaxat qui maturi, an etiam qui immaturi fuerint, Prætor significet. Cæterum etiam si de his senserit, qui maturi fuerint: nihilo magis possessionem restitui oportere. nam cum fundus alienaretur (quod ad eum fructusque eius attineret) unam quandam rem fuisse, id est, fundum, cuius omnis generis alienationem fructus sequatur. nec eum qui tempore hyberno habuit fundum centum, si sub tempore mensis uindemiæ ue fructus eius uendere possit decem: idcirco duas res, id est, fundum centum, & fructus decem eum habere intelligendum: sed unam rem habere, id est, fundum centum: sicut is quoque unam rem haberet, qui separatim solum ædium uendere possit. Concordat item l. uideamus. 38. ff. in Fauiana. ff. de usuris. cuius uerba uide 5. lib. 20. cap. 9. quæst. 5. reg. 7. Huius regula exceptio hæc est: Nisi fructus medio tempore post alienationem ante litem contestatam sint percepti. Quæ exceptio approbatur uerbis d. ff. non solum, paulo superius propositis hisce: Medio autem tempore receptos in restitutionem non uenire. *Contradicat l. ait prætor. 10. ff. præterea. ff. quæ in fraudem creditor. cuius uerba uide 3. reg. prox. in prim.**

III. Regula, De usuris, proponitur d. ff. præterea, in fine.

III. Regula, De partu ancille alienate, proponitur d. l. 10. ff. partum quoque, his uerbis: Partū quoque in hanc actionem uenire, puto uerius esse. Huius regula exceptio hæc est: Nisi partus post alienationem conceptus, et antequam ageretur, editus sit. Hæc exceptio approbatur l. si fraudator. 25. ff. item partum, cum ff. seq. ff. eod. tit. his uerbis: Partum ancillæ per fraudem alienatæ medio tempore editum, in restitutionem non uenire: quia in bonis non fuerit. Proculus ait, si mulier post alienationem conceperit, & antequam ageretur, pepererit: nullā esse dubitationem, quin partus restitui non debeat. Si uerō cū alienaretur, prægnans fuit: posse dici, partum quoque restitui oportere. *Hæc exceptioni contradicit ff. præterea. de quo 3. reg. 2. except. 1. est dictum.*

V. Regula: Si in fraudem creditorum quis obligatione aliqua liberatus sit: hæc quoque in pristinum statum restituenda est. *Quæ regula approbatur l. omnes. 17. in prim. ff. quæ in fraudem creditor. his uerbis: Omnes debitores, qui in fraudem creditorum liberantur, per hanc actionem reuocantur in pristinam obligationem. Concordat d. l. 10. ff. si cum mulier, in fin. ff. d. tit. cuius uerba uide 3. quæst. 5. causa 1. Item concordat d. l. 10. ff. præterea. cuius uerba uide 3. reg. 1. in prim. Item concordat d. l. 10. ff. si conditionalis, hisce uerbis: Si conditionalis fuit obligatio, cum sua conditione: si in diem, cum sua die restau-*

restauranda est. Si tamen ea erit, cuius dies finitur: potest dici, restitutione intra id tempus posse postulari, quod supererat obligationi, non utiq; intra annum.

IX. QVAMDIV COMPE-
tat actio proposita?

I. Regula: Annalis est actio. **Quae regula approbatur uerbis edicti s. eod. cap. in prin. propositis hifce:** Intra annu quo experiundi potestas fuerit, actio- nem dabo, ite l. ait praetor. 10. in prin. ff. que in frau- dem creditor. iude s. eod. cap. in prin. propositis uerbis hifce: Etsi ei non plus quam annus est, cum de ea re qua de agitur, experiundi potestas est, &c. Concordat item l. ult. C. de reuocandis ijs que per fraudem, cuius uerba uide s. quest. 7. reg. 9. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi experiundi potestas non fuerit. **Quae exceptio approbatur uerbis edicti s. eod. cap. in prin. propositis. Cui concordat l. quod autem. 6. §. fin. ff. que in fraudem creditor. his uerbis:** Huius actionis annum utilem computamus, 20 quo experiundi potestas fuit, ex die factae uenditionis. Altera exceptio est: Nisi de eo quod ad eum peruenit, agatur: hoc enim casu etiam ultra annum datur. **Quae exceptio approbatur d. l. 10. §. pen. ff. d. tt. his uerbis:** Actio haec post annum de eo quod ad eum peruenit, aduersus quem actio mouetur, competit. Iniquum enim Praetor putauit, in lucro eum morari, qui sensit lucrum ex fraude. Idcirco extorquendum ei 30 lucrum putauit. Siue igitur fraudator sit ipse ad quem peruenit, siue alius quiuis: competit actio in id quod ad eum peruenit, dolue malo eius factum est quo minus perueniret. Tertia exceptio est: Nisi dies in fraudem remisse obligationis uel actionis anno citius exeat: hoc enim casu non intra annum competit, sed intra id tempus quod ex remissa obligatione superest. **Quae exceptio approbatur d. l. 10. §. si conditionalis. cuius uerba uide s. quest. prox. reg. 5.**

II. Regula: Annus a die alienationis uel gesti negotij incipit currere. **Quae regula approbatur d. l. 10. §. an- nus, his uerbis:** Annus huius in factum actio- nis computabitur ex die uenditionis bonorum. Concordat d. l. 6. §. fin. in fin. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. reg. prox. except. 1.

X. EVENTVS HVIVS
actionis.

I. Regula: Reus cui dos in fraudem creditorum per actionem propositam euicta est, exceptione defenditur aduersus dotis actionem. **Quae regula approbatur l. si fraudator. 25. §. si a socero. ff. que in fraudem cred. his uerbis:** Si a socero fraudatore sciens gener ac- ceperit dotem: tenebitur hac actione. & si restituerit eam, definit dotem habere: nec quidquam emancipatae diuortio facto resti- tuturum, Labeo ait: quia haec actio rei resti- tuendae gratia, non poenae nomine daretur. Ideoq; absolui solet reus, si restituerit. Sed si priusquam creditores cum eo experiretur,

reddiderit filiae dotem iudicio nomine do- tis conuentus: nihilominus eum hac actio- ne teneri Labeo ait, nec ullu regressum ha- biturum ad mulierem. Si uero sine iudice: uidendum est, an ulla repetitio competat ei? Quod si is ignorauerit, filia autem scierit: tenebitur filia. Si uero uterq; scierit: uterq; tenebitur. at si neuter scierit: quidam existi- mant, nihilominus in filiam dandam actio- nem: quia intelligitur quasi ex donatione aliquid ad eam peruenisse: aut certe cauere eam debere, quod consecuta fuerit, se resti- tuturam. In maritum autem qui ignorauit, non dandam actionem, non magis quam in creditorem qui a fraudatore, quod ei de- beretur, accepit, cum is in dotatam uxorem ducturus non fuerit. Concordat propositae regu- lae l. ait praetor. 10. §. si cum mulier. ibi nec mulier. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. quest. 5. causa 1.

II. Regula: Reus cui res proposita actione est euicta, regressum ad suum auctorem, uel eam cuius ante rem ex causa dotis restituerat, non habet. **Quae regula appro- batur uerbis d. §. si a socero, iam propositis hifce:** Nec ullum regressum habiturum ad mulierem, &c. Concordat l. ait praetor. 9. ff. de priuilegijs creditor. cuius uerba uide s. lib. 39. cap. 2. quest. 1. except. 11. Item concordat l. qui res suas. 98. §. diuersum. ff. de solut. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 10. except. 35. repl. 2.

XI. ADFINIA RE-
media.

Ex causis s. propositis regulariter actio proposita Pauliana, non alia competit. Cuius regulae exceptio pri- ma haec est: Nisi is cum quo in fraudem creditorum con- tractum est, eo nomine agat. hoc enim casu per excep- tionem repellitur. **Quae exceptio approbatur d. l. 9. ff. de priuilegijs creditor. Altera exceptio est: Nisi li- bertus in fraudem legitima, quae patrono in bonis eius debetur, quaedam alienauit: hoc enim casu patrono Fa- uiana competit actio, de qua uide s. lib. 20. cap. 9. Ter- tia exceptio est: Nisi pater filijfamilias, uel dominus serui nomine conueniatur, hoc enim casu de peculio a- ctio est. **Quae exceptio approbatur simul & distingui- tur l. quod autem. 6. §. simili modo. ff. que in fraudem creditor. cuius uerba uide s. quest. 7. reg. 2. Concordat l. si pater. 12. in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide d. quest. 7. reg. 10.****

Hactenus cause seu modi, quibus iura amissa recu- perantur, expositi sunt. quanquam eiusdem generis est actio Fauiana & Caluissiana: uerum de ea dictum (ut o- stendi) s. lib. 20. cap. 9. item eiusdem generis est interdi- ctum recuperandae possessionis unde uide quo dictum s. lib. 23. cap. 11. item huc pertinent etiam iura postlimi- nij: siquidem per hoc quoque iura per captiuitatem a- missa recuperantur, uerum de eo non minus commodè tractabitur 7. lib. prox. Sed & modi liberationum non solum iuris retinendi, sed etiam recuperandi uim ha- bent: quia per eos iura per obligationes amissa recuperamus, uerum de ijs dictum s. lib. prox.

DIGESTORVM

DE CAPITIS DEMINATIONE, CA-

ptiuitate & Postliminio, necnon de uerborum significatione, & de regulis iuris.

Ad causas seu modos amittendi iuris pertinet etiam capitis deminutio, eiusq; species captiuitas: quam sequitur causa recuperandi iuris postliminium. de qui- bus in hoc libro dicitur, adiunctis duobus titulis generalibus: uno de uer- borum significatione, altero de regu- lis iuris.

DE CAPITIS DEMINU-
tione. Cap. I.

PRIMO: Definitio capitis deminutionis proponitur l. 1. ff. de capite mi- nutis, hifce uerbis: Capitis deminutio, est status mutatio. Concordat ipsdem uerbis Instit. de capitis deminut. in prin.

II. DIVISIO capitis deminutionis proponitur 10 Instit. d. tt. in prin. his uerbis: Capitis deminutio tribus modis accidit. Nam aut maxima est capitis deminutio, aut minor (quam quida mediam uocant) aut minima. Maxima capitis deminutio est, cum aliquis simul & ci- uilitatem & libertatem amittit: quod accidit in his qui serui poenae efficiuntur atrocitate sententiae, uel libertis ut ingratis erga patro- nos condempnatis, uel his qui se ad precium participandum uenudari passi sunt. Minor 20 siue media capitis deminutio est, cum ciui- tas quida amittitur, libertas uero retinetur: quod accidit ei cui aqua & igni interdictu fuerit, uel ei qui in insulam deportatus est. Minima capitis deminutio est, cum ciuitas retinetur & libertas, sed status hominis com- mutatur: quod accidit in his qui cum sui iuris fuerint, ceperunt alieno iuri subiecti esse, uel contra. ueluti si filiusfamilias a patre emancipatus fuerit, est capite deminutus. 30

Seruus autem manumissus, capite non minuitur: quia nullum caput habuit. Concordat propositae diuisioni l. ult. ff. de capite minutis, hifce uerbis: Capitis deminutionis tria genera sunt: maxima, media, minima. tria enim sunt que habemus: libertatem, ciuitatem, familiam. Igitur cum haec omnia amittimus, hoc est, libertatem, & ciuitatem, & familiam: maxi- mam esse capitis deminutionem, cum uero amittimus ciuitatem, & libertatem retine- 40 mus: mediam esse capitis deminutionem, cum autem & libertas & ciuitas retinetur, familia tantum mutatur: minimam esse capitis deminutionem, constat.

III. CAUSAE EX QVIBVS
quis capite deminuitur.

I. Causa: Si quis seruus poenae efficitur. Haec causa approbatur uerbis Instit. s. quest. prox. propositis hifce: Quod accidit in his qui serui poenae efficiuntur atrocitate sententiae. Huius species uide s. lib. 3. cap. 3. quest. 4. de poena qua libertas adimitur.

II. Causa: Si libertus ut ingratus in patronum con- demnetur: hic enim seruus efficitur. **Quae causa appro- batur uerbis Instit. s. quest. prox. propositis hifce:** Vel libertis ut ingratis erga patronos con- demnatis. Plura de hac causa uide s. lib. 19. cap. 11. quest. 1. causa 2.

III. Causa: Si quis ob precium participandum se uenudari passus sit. Haec causa approbatur uerbis Instit. s. quest. prox. propositis hifce: Vel his qui se ad precium participandum uenudari passi sunt. Plura de hac causa uide s. lib. 19. cap. 3. causa 3. except. 1.

III. Causa: Si cui aqua & igni interdictum fuerit. Haec causa approbatur uerbis Instit. s. quest. prox. propositis hifce: Quod accidit ei cui aqua & igni interdictum fuerit. Concordat l. amiss. s. in princ. ff. de capite minutis, hifce uerbis: Amissionis ciuitatis fit capitis deminutio, ut in aquae & ignis interdictio. Plane in huius poenae locum hodie successit deportatio, l. 2. §. constat. ff. de poenis. cuius uerba uide s. lib. 3. cap. 12. quest. 1. except. 1. de iure deportandi.

V. Causa: Si quis in insulam sit deportatus. Haec cau- sa approbatur uerbis Instit. s. quest. prox. propositis hifce: Vel ei qui in insulam deportatus est. Plura de hac causa uide s. lib. 3. cap. 3. quest. 4. de de- portatione in insulam.

VI. Causa: Si quis uel cuius parens adoptetur, uel adrogetur. Haec causa approbatur uerbis Instit. s. quest. prox. propositis hifce: Quod accidit in his qui cum sui iuris fuerint, ceperunt alieno iuri subiecti esse. Concordat l. liberos. 3. in prin. ff. de ca- pite minutis, hifce uerbis: Liberos qui adrogati parentem sequuntur, placet minui capite: cu in aliena potestate sunt, & familiam mu- tauerunt. Plura de hac causa uide s. lib. 16. cap. 8.

VII. Causa: Si quis uel cuius parens emancipatus fuerit.

fuerit. Hec causa approbatur uerbis inst. §. quæst. prox. propositis hisce: Si filius familiâs à patre emancipatus fuerit, est capite deminutus. *Concordat d. l. 3. §. emancipato, cum lege sequente, his uerbis:* Emancipato filio, & cæteris personis capitis deminutio manifestè accidit: cum emancipari nemo possit, nisi in imaginariâ seruilè causam deductus. Aliter atq; cum seruus manumittitur: quia seruale caput nullum ius habet, ideoq; nec minui potest. *Eo die enim incipit statum habere. Plura de causa proposita uide §. lib. 16. cap. 9.*

VII. I. Causa: Si seruus manumissus fuerit. Hæc causa reprobat uerbis iam propositis hisce: Aliter atq; cum seruus manumittitur, &c. *Concordat inst. uerbis §. quæst. prox. propositis hisce:* Seruus manumissus capite nò minuitur: quia nullum caput habuit.

IX. Causa: Si cuius dignitas mutetur, uel quis senatu moueatur. Hæc causa reprobat inst. de capitis deminutione, §. quibus autem, his uerbis: Quibus dignitas magis quàm status permittitur, capite non minuuntur. Et ideo à senatu motos capite non minui constat. *Concordat l. senat. 3. ff. de senatorib. his uerbis:* Senatorem remotum senatu capite non minui, sed Romæ morari, diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

X. Causa: Si quis ad hostes defecerit. Hæc causa approbatur l. amissione, §. §. ff. de capite minutis, hisce uerbis: Qui deficiunt, capite minuuntur. *Deficere autem dicuntur, qui ab his quorum sub imperio sunt, desistunt, & in hostium se numerum conferunt.*

XI. Causa: Si quis à senatu hostis iudicatus sit. Hæc causa approbatur d. l. 5. §. sed et ij, his uerbis: Et ij quos senatus hostes iudicauit lege lata, capite minuuntur utiq; , usque ad ut ciuitatem amittant.

XII. Causa: Si quis à senatu hostis deditus sit. Hæc causa ipso quidem iure subsistit, uerum eius exceptio hæc est: Nisi ab hostibus non sit receptus. Quæ exceptio approbatur l. ult. ff. de legationibus, cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 2. quæst. 1. in fin. except. gener. 2. Plura de hac re uide j. cap. 3. quæst. 5. except. 8.

XIII. Causa: Si quis ab hostibus capiatur. Hæc causa approbatur l. hostes sunt, 24. in fin. ff. de captiuis, de qua re uide j. cap. prox.

XIII. Causa: Si quis furiosus fiat. Hæc causa reprobat l. qui furere, 20. ff. de statu hominum, his uerbis: Qui furere cœpit: & statum, & dignitatem in qua fuit, & magistratum, & potestatem uidetur retinere: sicut & rei suæ dominium retinet.

IIII. EVENTVS CAPITIS deminutionis.

I. Regula: Capitis deminutione amittit quis iura que habuit. Quæ regula cum ipso iure subsistat, recipit exceptionem hæc: Nisi minima sit capitis deminutio. Quæ exceptio approbatur simul et distinguitur l. amissio-

ne, §. §. fin. cum duab. legib. sequentibus, ff. de capite minutis, hisce uerbis: Nunc respiciendum, quæ capitis deminutione iura pereant? Et primo de ea capitis deminutione, quæ salua ciuitate accidit, per quam publica iura non interuerti cõstat. Nam manere magistratum, uel senatorem, uel iudicem, certum est. Nam & cætera officia quæ publica sunt, in eo non finiuntur. Capitis enim deminutio, priuati hominis & familiæ eius iura, non ciuitatis amittit. Tutelas etiam non amittit capitis deminutio: exceptis his quæ in iure alieno personis positis non deferuntur. Igitur testamento dati uel ex lege, uel ex senatusconsulto, erunt nihilominus tutores: licet legitimæ tutelæ ex XII. Tabulis interuertantur eadem ratione, qua & hæreditates exinde legitimæ, quæ adgnatis deferuntur quia desinunt esse familia mutata. Ex nouis autem legibus & hæreditates & tutelæ plerunq; sic deferuntur, ut personæ naturaliter designentur: ut ecce deferuntur hæreditatem senatusconsulta matri & filio. *Aut iurisconsultus:* Tutelas etiam non amittit capitis deminutio, &c. *De hac re uide §. lib. 17. cap. 8. causa 9. except. 1.*

II. Regula: Capitis deminutione actoris desinit illi competere actio. Quæ regula ipso quidem iure subsistit, eiusq; exemplum proponitur §. lib. 32. cap. 7. causa 30. uerum eius exceptio prima hæc est: Nisi actio naturalem præstationem habeat. Hæc exceptio approbatur simul et exemplo declaratur l. eas oblig. 8. cum l. seq. ff. de capite minutis, hisce uerbis: Eas obligationes, quæ naturalem præstationem habere intelliguntur, palam est capitis deminutione non perire: quia ciuilibus ratio naturalia iura corripere non potest. Itaq; de dote actio (quia in bonum & æquum concepta est) nihilominus durat, etiam post capitis deminutionem: & quandoq; emancipata aget. *Altera exceptio est: Nisi dote actio sit. Quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce:* Itaq; de dote actio, &c. *Tertia exceptio est: Nisi ex testamento actio sit. Quæ exceptio approbatur l. legatum, 10. ff. d. tit. cuius uerba uide §. lib. 34. cap. 8. quæst. 4. except. 2.*

III. Regula: Reus capite deminutus exceptione defenditur. Quæ regula approbatur simul et distinguitur per ea quæ proponuntur §. lib. 48. cap. 21. Hæc de capitis deminutione in genere.

DE CAPTIVITATE.

Cap. II.

P R I M O: Iuris quoq; amittendi modus est captiuitas. *Quæ regula approbatur l. hostes sunt, 24. in fin. ff. de captiuis, hisce uerbis:* Ab hostibus captus (ut puta Germanis seu Parthis) & seruus est hostium, & postliminio statum recuperat pristinum. *Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi non ab hostibus, sed ab alijs sit captus.* *Hæc*

Hæc exceptio approbatur d. l. 24. in princ. cuius uerba cum concordant uide §. lib. 19. cap. 3. causa 2. except. 2. Sed et concordat: l. postliminium, 19. §. à piratis, ff. eod. tit. his uerbis: A piratis aut latronibus capti, liberi permanent. *Concordat item l. non dub. 7. in prin. ff. eod. tit. his uerbis:* Non dubito quin fœderati & liberi nobis externi non sint, neq; inter nos atq; eos postliminium sit. Etenim quid inter nos atque eos postliminio opus est, cum etiam illi apud nos & libertatè suam, & dominium rerum suarum æquè atq; apud se retineant: & eadem nobis apud eos contingant? *Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi ab ea gente, cum qua neq; amicitia, neq; hospitium, neq; fœdus est, sit captus. Hæc replicatio approbatur l. postliminij, 5. §. in pace, ff. eod. tit. his uerbis:* In pace quoque postliminium datum est. Nam si cum gente aliqua neq; amicitiam, neq; hospitium, neq; fœdus amicitia causa factum habebimus: hi hostes quidem non sunt. Quod autem ex nostro ad eos peruenerit, illorum sit: & liber homo noster ab eis captus, sit seruus eorum. Idemq; est, etsi ab illis ad nos aliquid perueniat, hoc quoq; igitur casu postliminium datum est. *Altera exceptio est: Nisi in bello ciuili captus sit. Hæc exceptio approbatur l. si quis, 21. §. in ciuilibus, ff. de captiuis, cuius uerba uide §. lib. 19. cap. 3. causa 2. except. 2. Tertia exceptio est: Nisi ante bellum ad hostes postea factos peruenerit. Hæc exceptio reprobat l. in bello, 12. §. 1. ff. d. tit. his uerbis:* In pace qui peruenerit ad alteros, si bellum subitò exarsisset, eorum serui efficiuntur, apud quos iam hostes suo fato deprehenduntur: quibus postliminij est tam in bello, quàm in pace: nisi fœdere cautum fuerat, ne esset his ius postliminij. *Quarta exceptio est: Nisi tempore induciarum captus sit. Hæc exceptio approbatur l. postliminium, 19. §. inducie, ff. d. tit. his uerbis:* Inducia sunt, cum in breue & in præsens tempus conuenit, ne inuicem se lacerent, quo tempore non est postliminium. *Quinta exceptio est: Nisi nondum in prædialia hostium fuerit deductus. Hæc exceptio approbatur l. postliminij, 5. §. antequam, ff. d. tit. his uerbis:* Antequam in prædialia deducatur hostium, manet ciuis. *Sexta exceptio est: Nisi captus ad suos fuerit reuersus. Hæc exceptio approbatur simul et distinguitur j. cap. prox.*

II. QUAE IVRA PER CAPTIVITATEM AMITTANTUR.

I. Regula: Amittitur per captiuitatè libertas. Quæ regula approbatur per ea quæ proponuntur §. lib. 19. cap. 3. causa 2. in prin.

II. Regula: Amittitur patria potestas. Quæ regula approbatur simul et distinguitur l. in bello, 12. §. si quis capiatur, ff. de captiuis, hisce uerbis: Si quis capiatur ab hostibus: hi quos in potestate habuit, in incerto sunt, utrum sui iuris facti, an adhuc pro filijs familiâs cõputentur. Nam defuncto illo apud hostes, ex quo captus est, patres fa-

miliarum: reuerso, nunquam nò in potestate eius fuisse credentur. Idem & de his quæ medio tempore adquirunt stipulatione, traditione, legato. Nam hæreditatè an possint, tractatum est, ubi non est reuersus. Si forte alij uel in totum, his ex hæreditatis in testamento, uel in parte instituti sunt hæredes: utrum in hæreditate captiui, quæ lege Cornelia inducitur: an propria ipsorum sint? quod uerius est. *Diuersumq; in his quæ per seruum adquiruntur, meritò: quia hi bonorum fuerunt, & esse perseverant: hi sui iuris exinde, sibiq; ideo adquisisse intelliguntur. Concordat l. bona eorum, 22. §. quod filius, ibi: nam status, ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 7. reg. 2. except. 1. Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi captiuus postliminio fuerit reuersus, quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis. Plura de hac regula uide §. lib. 16. cap. 9. quæst. 4. reg. 3.*

III. Regula: Captiuo per filium familiâs nò adquiritur. Quæ regula approbatur simul et distinguitur uerbis d. §. si quis capiatur, iam propositis. Concordat d. §. quod filius. Item concordat l. proponebatur, 9. in fin. ff. de castrensi peculio, cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 1. quæst. 1. except. 2. repl. 1. Plura de regula proposita uide §. lib. 38. cap. 7. reg. 2. except. 1.

IIII. Regula: Captiuo eiusq; hæredibus nihilominus per seruum adquiritur. Quæ regula approbatur d. l. 22. §. porrò quæctiq; ff. de captiuis, his uerbis: Quæcunq; serui captiuorum stipulantur uel accipiunt, adquiri dominis intelliguntur, cum postliminio redierint. Quare necesse est & ad eos pertinere, qui ex lege Cornelia hæreditatem adierint. Quod si ex lege Cornelia nemo hæres extiterit: bona publica sunt. Legata quoque seruis eorum præsentis die, uel sub conditione, ad hæredes pertinebunt. Item si seruus ab extero hæres institutus fuerit, iussu hæredis captiui adire poterit. *Concordat d. l. 22. §. quæ peculiaty, his uerbis:* Quæ peculiari nomine serui captiuorum possidēt, in suspensio sunt. Nam si domini postliminio redierint, eorum facta intelliguntur: si ibi decesserint, per legem Corneliâ ad hæredes eorum pertinebunt. *Concordat item l. 1. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 5. reg. 2. except. 5. Item concordat l. in bello, 12. §. si quis capiatur, ibi: diuersumq; ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 2.*

V. Regula: Captiuitate dissoluitur matrimonium. Quæ regula approbatur simul et distinguitur per ea quæ proponuntur §. lib. 14. cap. 8. causa 2.

VI. Regula: Captiuitate possessoris possessio amittitur, et interrumpitur usucapio. Quæ regula approbatur simul et distinguitur per ea quæ proponuntur §. lib. 22. cap. 2. except. 6. item lib. 23. cap. 4. causa 16.

III. RELIQUA CAPTIVITATIS IURA.

I. Regula, De curatore bonis captiui dando, proponitur l. cum cog. 3. C. de postliminio, his uerbis: Cui cognatos tuos nondum postliminio reuersos adfirmes,

QQQq

adfirmes, sed adhuc in rebus esse humanis, & eorum bona fraudibus diuersę partis dissipari: interpellatus rector prouincię prouidebit eum sub obseruatione constituere, qui stipulante seruo publico satis idoneę dederit.

I. Regula, De captiuis domum reuertentibus non retinendis, proponitur l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Diuersarum homines prouinciarum cuiuslibet sexus, conditionis, ætatis, quos Barbarica feritas captiuitatis necessitate transfugerat, inuitos nemo retineat, sed ad propria redire cupientibus libera sit facultas. Quibus si quidquam in usum uestium uel alimentarię impensum est: humanitati sit præstitum, nec maneat uictualis sumptus repetitio: exceptis ijs quos Barbaris uendentibus emptos esse docebitur, à quibus status sui precium propter utilitatē publicam emptoribus æquum est redhiberi. Ne quando enim damni consideratio in tali necessitate positus negari faciat emptorem: docet redemptos aut datum pro se precium emptoribus restituere, aut laboris obsequio uel opere quinqueñij uicem referre beneficij, habituros incolumem (si in eam nati sunt) libertatem. Reddantur igitur ædibus proprijs sub moderatione quam iussimus, quibus iure postliminię etiam ueterum responsis in columbia cuncta seruanda sunt. Si quis itaq; huic præcepto fuerit conatus resistere actor, cõductor, procuratorq; dari se metallicis cum pœna deportationis, non ambiget. Si uero possessio dominus rem suam si sco nouerit uindicandam, seq; deportandũ. Et ut facilis executio perueniat: Christianos proximorum locorum uolumus huius rei sollicitudinem gerere. Curiales quoque proximarũ ciuitatum placuit admoneri, ut emergentibus talibus causis, sciant legis nostrę auxiliũ deferendum: ita ut nouerint rectores uniuersũ, decem libras auri à se, & tantundem à suis apparitionibus exigendas, si præceptum nostrum neglexerint. Concordat l. Christianos. u. C. de episcopi audientia, cuius uerba uide §. lib. 10. cap. 5. reg. 8.

II. Regula: Captus ab hostibus, & in captiuitate mortuus, intelligitur ipso die captiuitatis decessisse, quę regula approbatur l. in omnib. 18. ff. de captiuis, hisce uerbis: In omnibus partibus iuris is qui reuersus non est ab hostibus, quasi tunc decessisse uidetur, cum captus est.

DE POSTLIMINIO. Cap. III.

PRIMO: Definitio postliminię proponitur l. postlim. 19. in princip. ff. de captiuis, hisce uerbis: Postliminium est ius amissę rei recipiendę ab extraneo, & in statum pristinũ re-

stituendę, inter nos & liberos populos regesq; moribus, legibus constitutum. Nam quod bello amissimus, aut etiam citra bellũ: hoc si rursus recipiamus, dicimur postliminio recipere: idq; naturali æquitate introductum est, ut qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is ubi in fines suos rediisset, pristinum ius suum reciperet.

II. ETYMOLOGIA postliminię proponitur in sit. quib. mod. ius patrię potestatis soluitur. §. dictũ est, his uerbis: Dictum est postliminium à limine & post. Vnde eũ qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit: postliminio reuersum rectę dicimus. Nam limina, sicut in domo finem quędam faciunt: sic & imperij finem esse limen, ueteres uoluerũt. Hinc & limen dictũ est, quasi finis quidã & terminus. ab eo postliminiũ dictum est: quia ad idem limen reuertebatur, quod amiserat.

III. GENVS HUIVS iuris.

Postliminium iuris naturalis est, quę regula approbatur uerbis d. l. 19. in prin. §. quęst. 1. propositis hisce: Idq; naturali æquitate introductum est, & c. **III. DIVISIO postliminię proponitur l. postlim. 5. in prin. ff. de captiuis, hisce uerbis:** Postliminię ius competit aut in pace, aut in bello. In bello, cum hi qui nobis hostes sunt, aliquem ex nostris ceperunt, & intra p̄sidia sua deduxerunt. Nam si in eodem bello is reuersus fuerit, postliminium habet: id est, perinde omnia restituitur ei iura, ac si captus ab hostibus non esset. In pace quoque postliminium, & c. Reliqua uerba uide §. cap. prox. quęst. 1. except. 1. repl. 1. Concordat l. in bello. 12. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quęst. prox. except. 7. Aliis diuisio proponitur l. cum aue. 14. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quęst. 6. reg. 1.

V. IURA per captiuitatē amissa, postliminio reuersus recuperat. quę regula approbatur uerbis d. l. 5. in prin. iam propositis hisce: Perinde omnia restituntur ei iura, ac si captus ab hostibus nõ esset. Concordat d. l. 12. §. codicilli. ibi: cetera quę in iure ff. de captiuis, cuius uerba uide §. lib. 28. cap. 25. quęst. 4. except. 2. repl. 1. Item concordat l. retrõ. 16. ff. d. tit. his uerbis: Retrõ creditur in ciuitate fuisse, quę ab hostibus aduenit. Item concordat l. postliminium. 19. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quęst. 1. Item concordat l. hostes sunt. 24. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. in prin. Concordat item l. si quos. 19. C. de postliminio, cuius uerba uide §. quęst. prox. reg. 11. Ratio huius regulę proponitur d. l. 19. in prin. ibi: idq; naturali. ff. de captiuis, cuius uerba uide §. eod. cap. in prin. Declaratur regula proposita definitione postliminio reuersi, d. l. 19. in prin. Concordat l. eos qui. 4. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Eos qui ab hostibus capiuntur, uel ab hostibus deducuntur, iure postliminię reuertunt, antiquitũs placuit. Planę propositę regulę exceptio prima hæc est: Nisi non ab hostibus,

stibus, sed ab alijs captus, reuersus sit. Hęc exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quę proponuntur §. cap. prox. quęst. 1. except. 1. Altera exceptio est: Nisi ad hostes transfugit is qui reuersus est. Hęc exceptio approbatur d. l. 19. §. transfuge. ff. de captiuis, hisce uerbis: Transfugę nullum postliminium est. nam qui malo consilio & proditoris animo patriam relinquit, hostium numero habendus est. Concordat l. item ei. 14. ibi: nam transfugis. ff. ex quibus causis maiores in integr. restit. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 5. quęst. 3. causa 11. in prin. Item concordat l. transfugam. 51. ff. de adq. rer. dominio, his uerbis: Transfugę iure belli recipimus: & quę res hostiles apud nos sunt, non publicę, sed occupantium sunt. Concordat item l. si quos. 19. in fine. C. de postliminio, cuius uerba uide §. quęst. prox. reg. 11. Declaratur exceptio proposita definitione transfuge d. l. 19. §. transfuga. ff. de captiuis, hisce uerbis: Transfuga non is solus accipiendus est, qui aut ad hostes, aut in bello transfugit: sed & qui per induciarum tempus ad eos, cum quibus nulla amicitia est, si de suscepta transfugit. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi quoad ius quod alius in transfuga habuit. hoc enim nihilominus recuperatur in transfuga reuerso. quę replicatio approbatur exemplo serui transfuge, d. §. transfuga. ibi: sed in libero, his uerbis: In libero transfuga id iuris est, siue femina, siue masculus sit. si uero seruus transfugerit ad hostes: quoniam & cum casu captus est, dominus in eo postliminium habet: rectissime dicitur, etiam ei postliminium esse, scilicet ut dominus in eo pristinum ius recipiat: ne cõtrarium ius nõ tam ipsi iniuriosum sit, qui seruus semper permanet, quàm domino damnosum cõstituatur. Huius replicatio nis duplicatio prima hæc est: Nisi statuliber transfuga fuerit, & cõditio libertatis, dum apud hostes est, extiterit. quę duplicatio approbatur d. l. 19. §. si statuliber. ff. de captiuis, hisce uerbis: Si statuliber transfuga reuersus sit: existente cõditione postquam redijt, liber efficitur. diuersum est, si cõditio extitisset, dum apud hostes est. in eo enim casu neque sibi reuerti potest, ut liber sit: neque hæredi in eo ius postliminię est: quia non potest queri, cum nullũ damnusum patiat, libertate iam obtingente, si non impediret, quod transfuga factus est. Altera duplicatio est: Nisi filius familię transfuga reuersus fuerit: in hoc enim parens patriam potestatem non recuperat. quę duplicatio approbatur d. l. 19. §. filius quoque, his uerbis: Filius quoque familię transfuga non potest postliminio reuerti, neque uiuo patre: quia pater sic illũ amisit, quem admodum patria: & quia disciplina castro- rum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum. Tertia propositę regulę exceptio est: Nisi uictus hostibus se dediderit. Hęc exceptio approbatur l. postlim. 17. ff. de captiuis,

hisce uerbis: Postliminio carēt, qui armis uicti hostibus se dederunt. Quarta exceptio est: Nisi uolens, non coactus apud hostes manserit. Hęc exceptio approbatur l. si capt. 20. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Si captiuis, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua uoluntate apud hostes manserit: non ei postea esse postliminium, uerum est. Concordat l. si quos. 19. in fine. C. de postliminio, cuius uerba uide §. quęst. prox. reg. 11. Quinta exceptio est: Nisi reuersus habeat reuertendi ad hostes animum. Hęc exceptio approbatur l. postliminię. 5. §. captiuis, ff. de captiuis, hisce uerbis: Captiuis, si à nobis manumissus fuerit, & peruenierit ad suos: ita demum postliminio reuersus intelligitur, si maluit eos sequi, quàm in ciuitate nostra manere. Et ideo in Atilio Regulo, quem Carthaginenses Romã miserunt, responsum est, nõ esse eum postliminio reuersum: quia iurauerat Carthaginem se reuersurũ, & non habuit animũ Romę remanendi. Et ideo in quodã interprete Menandro, qui posteaquã apud nos manumissus erat, missus est ad suos, non est uisa necessaria lex, quę lata est de illo, ut maneret ciuis Romanus. Nam siue animus ei fuisset remanendi apud suos, defineret esse ciuis: siue animus ei fuisset reuertendi, maneret ciuis. Et ideo esset lex superuacua. Concordat l. in bello. 12. §. si quis seruum. ibi: quod in liberis. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 1. repl. 1. dupl. 3. Concordat item l. nihil interest. 25. ibi: ita tamen. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 9. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi quoad ius, quod alius in reuerso habet. Hęc replicatio approbatur exemplo serui ab hostibus capti, reuersi, & à domino suo adprehensi, d. §. si quis seruum. ibi: certę apud hostes, cuius uerba uide d. exceptio. 9. Sexta exceptio est: Nisi reuersus apud hostes natus sit. Hęc exceptio reprobatur per ea quę proponuntur §. lib. 19. cap. 3. causa 1. except. 8. Septima exceptio est: Nisi pace cum hostibus facta conuenierit, ne reuerso postliminium esset. Hęc exceptio approbatur d. l. 12. in prin. ff. de captiuis, hisce uerbis: In bello postliminium est. In pace etiam his qui in bello capti erant, de quibus nihil in pactis erat cõprehensum. Quod ideo placuisse Seruius scribit, quia spem reuertendi ciuibus in uirtute bellica magis, quàm in pace Romani esse uoluerunt. Concordat d. l. 12. §. 1. ibi: nisi scdere. cuius uerba uide §. cap. 2. quęst. 1. except. 3. Octaua exceptio est: Nisi hostibus deditus reuersus sit, nec à suis receptus. Hęc exceptio approbatur l. eos qui. 4. ff. d. tit. his uerbis: An qui hostibus deditus reuersus, nec à nobis receptus est, ciuis Romanus sit, inter Brutum & Scæuolam uarię tractatum est. Et consequens est, ut ciuitatem non adipiscatur. Huius exceptionis replicatio est: Nisi deditus ab hostibus non sit receptus. quę replicatio approbatur l. ult. ff. de legationib. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 2. quęst. 1. in fine, except. gener. 2. Nona exceptio,

sumpta ex modo quo captiuus euasit, reprobatur l. nihil. ff. de captiuis, hinc uerbis: Nihil interest, quomodo captiuus reuersus est: utrum dimissus, an uel fallacia potestatem hostiu euaserit tamen, ut si ea mente uenerit, ut non illud reuenteretur. Nec enim satis est corpore demum quod rediisse; si mente alienus est. Decima exceptio uidetur: Nisi uictis hostibus captiuus sit ablati atque receptus. hoc enim casu uidetur iure belli occupanti concedi. Sed haec exceptio reprobatur d. l. 25. in fine, his uerbis: Sed & qui uictis hostibus recuperantur, postliminio rediisse existimantur. Concordat instit. quib. mod. ius patriae potest. soluitur. §. sed & qui captus, his uerbis: Et qui captus uictis hostibus recuperatur, postliminio rediisse existimatur. Item concordat l. ab host. 12. C. de postliminio, his uerbis: Ab hostibus capti, & non commercio redempti, sed uirtute militum nostrorum liberati, illico statum quem captiuitatis causa amiserant, recipiunt. Serui autem dominis suis restituantur. Receptos enim eos, non captos iudicare debemus: & milites nostros defensores eorum decet esse, non dominos. Undecima exceptio est: Nisi captiuus ab hostibus precio redemptus sit. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur l. liber. 17. C. de postliminio, his uerbis: Liber captus ab hostibus, & commercio redemptus, tunc demum, cum precium soluitur, uel hoc ei qualicumque remittitur iudicio, statum pristinum recipit. Quo genere matre filium redimente, cum huiusmodi contractus non de mercede, sed de tristitia repudianda cogitatur, uoti recipiendi filium cogitatio cum operabili conditione filium illico matri restituit: ita ut & ciuiliu obsequio munerum propter casum praeteritum filius non excusetur. Proprietatis itaque; ratione ab hostibus redempto filio, facti te poenitere, ac de precio quidquam tractare non conuenit: dotem tamen ab eo debitam iure concessio reddi postulas. Concordat l. ult. ibi: exceptis ijs. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quae §. 3. reg. 2. Item concordat l. in bello. 12. §. si quis seruum. ff. de captiuis, cuius uerba uide §. repl. prox. dupl. 2. Item concordat d. l. 12. §. si si de commissis, cuius uerba uide §. quae §. prox. reg. 6. except. 1. Planè propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi precium quo redemptus est, redemptori restituatur, quae replicatio approbatur uerbis d. l. 17. id propositis hinc: Tunc demum, cum precium soluitur, & c. Concordat d. §. si quis seruum. item l. si patre. 15. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 1. quae §. 1. except. 1. replic. 3. Concordat item l. eum & postlim. 6. C. de postliminio, his uerbis: Cum & postliminij ius, & communis utilitatis ratio exigat, ut si qui captos ab hostibus redemerint, accepto precio redemptos suae ingenuitati restituant, proponasque; redemptorem noluisse oblatum precium à te uel ab alio recipere:

praeses prouinciae efficaci instantia compeller eum legibus obtemperare, & recepto eo quod precij nomine dependitur, statum securitatem non inquietare. Huius replicationis duplicatio prima haec est: Nisi non totum precio quo redemptus est, restituatur, quae duplicatio approbatur d. l. 12. §. fin. in fine. ff. de captiuis, cuius uerba uide §. lib. 32. cap. 11. causa §. 7. except. 1. repl. 3. Huius duplicationis triplicatio haec est: Nisi redemptor redemptum alij pluris uendiderit, quam ipse eum ab hostibus redemerat. hoc enim casu non totum precium, quo posterior emptor emit, restituere tenetur, quae triplicatio approbatur l. postliminij. 19. §. si is qui. ff. eod. tit. his uerbis: Si is qui emerat ab hostibus, pluris alij ius pignoris, quod in redempto habet, cesserit: non eam quantitatem, sed priorem redemptus reddere debet: & emptor habet actionem aduersus eum qui uendidit, ex empto. Altera propositae replicationis duplicatio est: Nisi seruus redemptus sit usucaptus. Haec duplicatio approbatur l. in bello. 12. §. si quis seruum. ff. de captiuis, hinc uerbis: Si quis seruum captum ab hostibus redemerit: prius est redimentis, quamuis scientis alienum fuisse. Sed oblato ei precio quod dedit, postliminio rediisse, aut receptus esse seruus creditur. At si ignorans captiuum, existimans uendentis esse, redemitur quasi usucapisse uideatur, scilicet ne post legitimum tempus offerendi precium priori domino facultas sit, uideamus? nam occurrit, quod constitutio que de redemptis lata est, eum redimentis seruum facit: & quod meum est, usucapere me intelligi non potest. Rursum cum constitutio non deteriore causam redimentium, sed aliquo meliorem effecerit: perimi ius bonae fidei emptoris, & iniuriam & contra mentem constitutionis est. Ideoque transacto tempore, quanto (nisi constitutio eum proprium fecisset) usucapi potuisset: nihil ex constitutione domino superesse, rectè dicitur. Tertia duplicatio est: Nisi seruus redemptus sit manumissus. Haec duplicatio approbatur d. §. si quis seruum. ibi: manumittendo autem, his uerbis: Manumittendo, utrum domini tantum esse definit, & relictus ab eo seruus in ius prioris domini reditan & liberum eum facit, ne praestatio libertatis dominij fiat translatio? Certè apud hostes manumissus liberatur. & tamen si eum naetus dominus ipsius uetus intra praesidia nostra fuisset, quamuis non secutus res nostras, sed cum eo consilio uenisset, ut ad illos reuenteretur: seruū retineret iure postliminij, quod in liberis aliter erat: non enim postliminio reuentebatur, nisi qui hoc animo ad suos uenisset, ut eorum res sequeretur, illosque; relinqueret à quibus abisset: quia (ut Sabinus scribit) de sua quaque; ciuitate cuique; constituedi facultas libera est, non de dominij iure. Verum

Verum hoc non multum onerat presentem inspectionem: quia hostium iure manumissio obesse cui nostro, domino serui, non potuit. Atis de quo queritur lege nostra, quem constitutio fecit ciuē Romanum, dominum habuit: & an ab eo possit libertatem adsequi, tractamus. Quid enim, si nunquam ille precium eius offerat? si nec conueniendi eius sit facultas? liber erit seruus, qui nullo merito suo poterit à domino libertatem consequi? quod est iniuriam, & contra institutum à maioribus libertatis fauorem. Certè & ueteri iure, si ab hoc qui sciens alienum esse redemisset, alius bona fide emisset, usucapere, ad libertatemque; perducere potuit: & isto quoque modo prior dominus, qui ante captiuitatem fuerat, ius suum amittebat. Quare igitur iste non habet ius manumittendi? Haec de prima propositae exceptionis replicatione. Altera replicatio est, quod redemptor in redempto ius tantum pignoris habeat: quoad alia iura, redemptus in pristinum statum restitutus uidetur. quae replicatio approbatur l. si captiuus. 20. §. fin. ff. de captiuis, his uerbis: Redemptio facultatem redeundi praebet, non ius postliminij mutat. At iurisconsultus: Redeundi. Malim legere Reluendi. Concordat l. 2. in prin. C. de postliminio, cuius uerba uide §. lib. 19. cap. 3. caus. 1. exc. 5. repl. 2. Plures propositae exceptionis replicationes uide §. exc. prox. Duodecima exceptio est: Nisi captiuus ab hostibus redempto, precium redemptionis non restituatur redemptori. Haec exceptio approbatur per ea quae proposita sunt §. exc. prox. in prin. Cuius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi precium uel ius pignoris sit remissum redempto, quae replicatio approbatur d. l. 2. ibi: ideo si numi. Concordat l. si liberum. 11. C. eod. tit. his uerbis: Si liberum captum te ab hostibus commercio redemit Sabinus, & eum uinculum pignoris superstitè remississe tibi probetur: non libertus effectus, sed ingenuitatis quam omiferas restitutus, nullum filijs eius obsequium debes. Concordat item l. liber. 17. in prin. C. d. tit. cuius uerba uide §. exc. prox. in prin. Altera replicatio est: Nisi mater filium ab hostibus redemerit, hoc enim casu etiam nullo restituto precio pristinum statum recuperat, quae replicatio approbatur d. l. 17. Tertia replicatio est: Nisi redemptor eam quam redemit, in uxorem duxerit. Haec replicatio approbatur l. 2. C. de postliminio, cuius uerba (ut dixi) uide §. lib. 19. cap. 3. caus. 1. exc. 5. repl. 2. Concordat l. si is. 13. C. eod. tit. his uerbis: Si is qui te ab hostibus captam ingenuam redemit commercio, sibi matrimonio coniunxit: dignitate nuptiarum, & uoto futurae iustae sobolis, uinculo pignoris tibi remisso, reddi natales pristinos, rationis est. Quarta replicatio est: Nisi redemptor redemptam prostituierit. Haec replicatio approbatur l. sedis. 7. C. d. tit. his uerbis: Fœdisimae mulieris nequitia permouetur. Cum igitur filiam tuam ab hostibus captam, ac prostituam ab ea quae eam rede-

merat, ob retinendam pudicitiae cultum, ac seruandam natalium honestatem ad te confugisse proponas: praeses prouinciae, si filiae tuae supradictam iniuriam ab ea quae sciebat ingenuam esse, infictam cognouerit: cum huiusmodi persona indigna sit precium recipere, propter odium detestabilis questus: etiam si precium compensatum non est, ex necessitate miserabili, custodia ingenuitate natae tuae, aduersus flagitiosam mulieris turpitudinem, tutam eam defensionem que praestabit. Quinta replicatio est: Nisi redemptus petat hereditatem, quo ex ea possit soluere precium. Haec replicatio approbatur l. si qui. 15. C. eod. tit. his uerbis: Is qui liber constitutus captus ab hostibus commercio redimitur: & antequam restituatur pro eo data pecunia, successione iura sibi uindicare ingenuitatis fauore potest, ut ex ea possit precium pro se datum exoluere. Sexta replicatio est: Nisi operas quinquennales pro precio praestiterit redemptus. Haec replicatio approbatur l. diuersarum. 20. ibi: aut laboris obsequio. C. d. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quae §. 3. reg. 2. Septima replicatio est: Nisi redemptus mortuus sit. Haec replicatio approbatur l. si patre. 15. in fine. ff. de captiuis, cuius uerba uide §. lib. 29. cap. 1. quae §. 1. exc. 1. repl. 3. Octaua replicatio est: Nisi sine precio captiuus alicui ex suis traditus sit. quae replicatio approbatur l. cum non. 5. C. de postliminio, his uerbis: Cum non redemptum ab hostibus filium tuum, sed sine ullo contra te traditum à barbaris praefecto legionis dicas: postliminij locum habuit, & illico ingenuitati suae reddi eum praeses prouinciae iubebit. Concordant ea quae proponuntur §. exc. 10. Decimatertia exceptio uidetur: Nisi captiuus reuersus impensas uictus & amictus à suis praestitit non soluat. Sed haec exceptio reprobatur l. diuersarum. 20. C. eod. tit. cuius uerba (ut dixi) uide §. cap. prox. quae §. 3. reg. 2. Decima quarta exceptio est: Nisi ab hostibus liberatus nondum fines Reipubl. uel imperij sui sit ingressus. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur l. postliminij. 19. §. postliminio. ff. de captiuis, hinc uerbis: Postliminio rediisse uidetur, cum in fines nostros intrauerit: sicuti amittitur, ubi fines nostros excefferit. Sed et si in ciuitatem sociam amicam uel, aut ad regem socium uel amicū uenerit: statim postliminio rediisse uidetur: quia ibi primum nomine publico tutus esse incipiat. Concordat l. postliminij. 5. §. 1. ibi: tunc autem. ff. eod. tit. his uerbis: Tunc reuersus intelligitur, si aut ad amicos nostros peruenit, aut intra praesidia nostra esse coepit. Concordat item l. ult. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. exc. prox. Decima quinta exceptio est: Nisi seruus ab hostibus reuersus neque; in potestate domini sit, neque; ulli alij seruiat. Haec exceptio approbatur d. l. ult. his uerbis: Si id quod nostrum hostes ceperunt, eiusdem generis est, ut postliminio redire possit: simul atque; ad nos redeundi causa profugit ab hostibus, & intra fines im-

perij nostri esse cepit: postliminio redijisse existimandū est. Paulus. Imò cū seruus cuiusuis nostrū ab hostib. captus inde aufugit, & in urbe Roma ita est, ut neq; in domini potestate sit, neq; ulli seruiat: nondū eum postliminio redijisse, existimadum est. Decimasexta exceptio, sumpta ex sexu, cōditione & qualitate reuersi, reprobatur d.l. 19. §. fin. ff. de captiuis, his uerbis: Postliminium est hominibus, cuiuscunq; sexus conditionisue sint: nec interest, liberi an serui sint, nec enim soli postliminio recipiuntur, q̄ pugnare possunt: sed omnes homines qui eius naturæ sunt, ut uisui esse uel consilio uel alijs modis possint.

V. QVAE IVRA POSTLIMINIO RECUPERENTUR, & QUIBUS REBUS POSTLIMINIUM SIT.

I. Regula: Tam commodum, quam onus & incommodum per captiuitatē amissum recuperatur. quæ regula approbatur l. cū due. 14. in prin. ff. d. tt. his uerbis: Cum duę species postliminij sint, ut aut nos reuertamur, aut aliquid recipiamus: cum filius reuertitur, duplicem in eo causam esse oportet postliminij: & quod pater eum recipiat, & ipse ius suum.

DE COMMODO QVOD REUERFUS RECUPERAT.

II. Regula, De patria potestate, proponitur l. si quis. 23. ff. de captiuis, hisce uerbis: Si quis, prægnante uxore relicta, in hostium potestatem peruenierit, mox natus filius eius uxore ducta filiū uel filiam procreauerit, actunc postliminio auus reuersus fuerit: omnia iura nepotis nomine perinde capiet, ac si is, cū filius nasceretur, in ciuitate fuisset. Concordat l. non ut à patre. 8. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. reg. prox. Item concordat l. in bello. 12. §. medio. ibi: susceptus ergo. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 14. cap. 4. exc. 1. repl. 4. Item concordat l. diui Seuerus. 26. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 19. cap. 3. causa 1. except. 8. Item concordat in tit. quib. mod. ius patr. pot. solu. §. si ab hostibus. cuius uerba uide §. lib. 16. cap. 9. quest. 4. reg. 3.

III. Regula, De matrimonij iure. Hoc postliminio nō recuperatur, sed cōsensu, quæ regula approbatur d. l. 8. his uerbis: Nō ut à patre filius, ita uxor à marito iure postliminij recuperari potest: sed tunc cum uoluerit mulier, & adhuc alij post constitutum tempus nupta non est. Quod si noluerit, nulla causa probabili interueniente: pœnis disidij tenebitur. Concordat l. cum due. 14. in fin. ff. eod. tt. his uerbis: Nō ut pater filium, ita uxorem maritus iure postliminij recipit: sed consensu redintegratur matrimonium.

III. Regula: Filius reuersus ius quoque filiationis recipit. quæ regula approbatur d. l. 14. in princ. cuius uerba uide §. reg. 1. Concordant ea quæ proponuntur §. reg. prox. Huius regule exceptio uidetur: Nisi apud hostes filius sit natus. Sed hæc exceptio reprobatur per ea quæ proponuntur §. lib. 19. cap. 3. causa 1. except. 8.

V. Regula, De iure successionis. Hoc quoq; reuersus recuperat. quæ regula approbatur l. captum. 9. C. de postliminio, his uerbis: Captū ab hostibus filium, patre mortuo, medio tempore lex Cornelia reuersum (si in potestate patris tempore quo capiebatur, fuit) suum facit hæredem. Vnde siue ex testamento ad te, siue intestatō successionem patris tui pertinere, apud Præsidem prouinciæ probaueris: restitui tibi res hæreditarias iubebit: si non tantum, postquam tu reuersus es, tempus effluxit, quantum intentionem tuā temporis prolixitate conuiescere facit. Concordat l. ius. 14. C. eod. tt. his uerbis: Ius postliminij filiam, rebus exempta matre, dum in seruitutis ipsa necessitate per captiuitatis causam fuit, euentu purgato uigore, ad eius legitimam inuiat hæreditatem: nec tibi medij temporis fortuna, quo minus res maternas successione quaeritas persequi possis, iniuriam fieri patimur. Concordat item l. ius qui. 15. C. eod. tt. cuius uerba uide §. quest. prox. except. 12. repl. 5. Plura de hac re uide §. lib. 29. cap. 1. quest. 1. except. 1. repl. 2. dupl. 1. item cap. 2. except. 8. repl. 4.

VI. Regula: Si statuliber captus reuersus sit, suam causam retinet. quæ regula approbatur l. in bello. 12. §. si statuliber. ff. de captiuis, hisce uerbis: Si statuliber fuerit, antequam ab hostibus caperetur: redemptus pendente conditione suam causam retinebit. Quid ergo, si ita libertatem acceperat, si decem dederit? quæsitū est, unde dare debebit: quoniam etsi concessum est statulibero de peculio dare, hoc tamen quod apud hunc qui redemit, habet, nunquid uice illius sit, quod apud hostes quaesitū est? utiq; si ex re illius, aut ex operis suis quaesitum est. Ex alia autem causa parato peculio, potest dari ita, ut conditioni benignè eum paruisse credamus. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi redemptus precii redemptionis non soluerit. quæ exceptio approbatur d. l. 12. §. si fideicommissi. his uerbis: Si fideicommissaria libertas debita captiuo fuerit: redemptus nondū eam petere poterit, nisi redemptori satisfecerit. Altera exceptio est: Nisi statuliber ad hostes transfugerit, quæ exceptio approbatur simul & distinguitur l. postliminium. 19. §. si statuliber. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. quest. prox. except. 2. repl. 1. dupl. 1.

VII. Regula: Ea quæ facti sunt, non recuperantur postliminio: ut est possessio. Quæ regula approbatur l. deniq; 19. ff. ex quib. causis maiores, &c. cuius uerba §. lib. prox. cap. 5. quest. 3. causa 1. except. 5. Concordat l. in bello. 12. §. codicilli. ibi: cetera quæ. ff. de captiuis, cuius uerba uide §. lib. 28. cap. 25. quest. 4. except. 2. repl. 1. Concordant item ea quæ proponuntur §. lib. 22. cap. 2. except. 6.

VIII. Regula, De ijs quæ filius uel seruus reuersi tempore copulitatis eius adquisiuit, proponitur §. cap. prox. quest. 2. reg. 3. & 4.

IX. Regula: Stipendia & donatiua, quæ medio tempore adquisiuit, si captus non esset, reuersus non recuperat. Quæ regula approbatur l. 1. C. de re militari, cuius uerba uide §. lib. 11. cap. 12. quest. 8. except. 2.

X. Regula, De rebus medio tempore ab alio possessis & usucaptis, proponitur l. ab hostib. 18. C. de postliminio, his uerbis: Ab hostibus captis, & postliminio reuersis, pro huiusmodi casu amissa, quæ in eadem causa quidem durat, omnimodò directæ: quæ uerò per usucapionē uel liberationem ex bonis subtrahita, uel non utendo finita esse uidentur: intra annum utilem experientibus actione rescissoria restituntur. Plura de hac regula uide §. lib. prox. cap. 5.

XI. Regula, De rebus à fisco possessis. Has quoque postliminio reuersus recuperat. quæ regula approbatur l. si quos. 19. C. d. tt. his uerbis: Si quos fortè necessitas captiuitatis abduxit: sciant, si non transierint, sed hostilis irruptionis necessitate transducti sunt: ad proprias terras festinare debere, recepturos iure postliminij ea quæ in agris, uel mancipijs, seu alijs rebus antè tenuerūt, etsi à fisco nostro possideantur. nec timeat quisquam alicuius contradictionis moram: cum hoc solum requirendum sit, utrum forsitan aliquis cum Barbaris uoluntate fuerit, an coactus.

DE ONERE ET INCOMMODO QVOD REUERFUS RECUPERAT, & QUIBUS REBUS POSTLIMINIUM SIT.

XII. Regula: Reuersus recidit in patriam potestatem. quæ regula approbatur l. si me. 13. ff. de capt. hisce uerbis: Si me tibi adrogandū dedissem: emancipato me, reuersum ab hostibus filiū meū loco nepotis tibi futurum, constat. Concordat l. cū due. 14. in princ. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. reg. 1. Huius regule exceptio hæc est: Nisi filius reuersus antea ad hostes transfugerat. quæ exceptio approbatur l. postliminium. 19. §. filius quoque. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. quest. prox. except. 2. repl. 1. dupl. 2.

XIII. Regula: Seruus reuersus in domini prioris potestatem recidit. quæ regula approbatur l. sicut. 10. C. de postliminio, his uerbis: Sicut liberis captis, ac postliminio reuersis, status pristinus restituitur: sic serui domino. Vnde si hæc cuius meministi, ancilla patris tui fuerit, nec commercio redempta est: reuersa dominum uel eius successorem sequitur, qui per captiuitatem hanc amiserat. Concordat l. ab hostib. 12. C. eod. tt. cuius uerba uide §. quest. prox. exc. 10. Huius regule exceptio prima hæc uidetur: Nisi uictus hostibus seruus ui sit ablatus. Sed hæc exceptio reprobatur d. l. 12. Altera exceptio uidetur: Nisi seruus ab hostibus sit manumissus. Sed & hæc exceptio reprobatur l. in bello. 12. §. si quis seruū. ibi: certè apud hostes. ff. de captiuis, cuius uerba uide §. quest. prox. exc. 11. repl. 1. dupl. 3. Tertia exceptio est: Nisi cum seruus plurium captus esset & redemptus, quorundam, non omnium nomine redemptori precium sit numeratum, hoc enim casu in eorum

tantum potestatem recidit, quorum nomine precium est numeratum. quæ exceptio approbatur d. l. 12. §. si seruus, his uerbis: Si seruus plurium fuerat, & omnium nomine ei qui redemit, restitutū precium erit, in communionem redibit. Si unius tantum, uel quorundam, nec omnium: ad eum eòsue qui soluerunt, pertinebit: ita ut in portione sua pristinum ius obtineat, & in partes cæterorum ei qui redemit, succedat. Reliquas exceptiones propositæ regule uide §. quest. prox.

XIII. Regula: Seruus pignori obligatus, & ab hostibus captus, atq; receptus, in pristinam obligationem recidit. quæ regula approbatur d. l. 12. §. si pignori, cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 5. causa 13.

XV. Regula: Homo deportatus, uel alia pœna affectus, captus & reuersus in suam pœnam recidit. quæ regula approbatur d. l. 12. §. si deportatum, his uerbis: Si deportatum ab insula hostes ceperunt: redemptus quibus casibus redijt, in eam causam ueniet, in qua futurus esset, si captus nō fuisset. deportabitur igitur. Sed si in captiuo seruo talis præcesserat causa, quæ eius uel ad tempus, uel in perpetuum libertatem impediret: nec redemptione ab hostib. mutabitur. Veluti si in legem Fauiam commississe eum constiterit, uel ita uenerit, ne manumitteretur: habebit autem interim sine pœna sua eum qui redemit. Ergo de metallo captus redemptus in pœnam suam reuertetur: nec tamen ut transfuga metalli puniendus erit, sed redemptor à fisco precium recipiet. Quod etiam constitutum est ab Imperatore nostro, & diuo Seuero. Concordat l. mulier. 6. ff. eod. tt. his uerbis: Mulier in opus salinarum ob maleficium data, & deinde à latrunculis exteræ gentis capta, & iure commercij uendita, ac redempta, in causam suam recidit. Cocceio autem Firmo centurioni precium ex fisco reddendum est.

XVI. Regula: Seruus qui ad libertatē perducī non potuit, captus atq; reuersus ad suam causam redit. quæ regula approbatur uerbis d. §. si deportatum, iam propositis hisce: Sed si in captiuo seruo talis præcesserat causa, &c.

XVII. Regula: Nauibus piscatorijs aut alijs aduarijs uoluptatis causa paratis, item armis & uestibus ab hostibus captis atq; à nostris receptis, ius postliminij denegatur, l. 2. cum l. seq. ff. de captiuis, de qua re alibi. Hæc de iure postliminij.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE. Cap. IIII.

Verborum significationes, & rerum definitiones, quæ quidem in iure ciuili continentur, si quis in unum colligere uellet, aliquot completeret libros: tantum abest, ut uno capite uel titulo comprehendī omnes possint. Quid enim aliud sunt pleræque regule §. lib. 33. cap. 3. cum duobus capitibus sequentibus

tibus enumerata, quam uerborum ac rerum significaciones seu definitiones? item eod. lib. 33. cap. 1. quaest. 3. reg. 8. cum aliquot sequentibus? Verum cum ea supra suis locis sint subiecta, non solum prolixum nimis, sed et superuacuum foret, eas omnes definitiones hic repetere. Proinde quae res antea specialiter sunt tractatae, earum definitiones in superioribus capitulis, ubi res ex professo tractatae sunt, quaeri debent: ut postliminij definitio §. cap. prox. in prin. Capitis deminutionis §. c. 1. in prin. Hereditatis §. lib. 28. c. 1. et sic de alijs. In hoc capite tantum eorum uerborum significaciones, earumque rerum definitiones proponemus, quae utpote nimium generales, specialiter antea tractatae non sunt. Ordinem autem alphabeticum, quemadmodum hodie moris est, in ijs enumerandis sequemur.

A
Abesse quis dicatur, definitur l. collegari. 173. in fin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Qui extra continentia urbis est, abest. Caeterum usque ad continentia, non abesse uidebitur. Concordat l. absent. 199. ff. eod. tit. his uerbis: Absentem accipere debemus eum qui non est in eo loco, in quo petitur. Non enim trans mare absentem desideramus: sed si forte extra continentia urbis sit, abest. Caeterum usque ad continentia, non abesse uidetur, si non latitet. Abesse non uidetur, qui ab hostibus captus est: sed qui à latronibus detinetur. Rem esse quid sit, definitur l. mulieris. 13. §. 1. ff. d. tit. his uerbis: Res abesse uidetur (ut Sabinus ait, & Pedius probat) etiam hae, quarum corpus manet, & forma mutata est. Et ideo si corrupta redditae sunt, uel transfiguratae: uideri abesse. quoniam plerunque plus est in manus precio, quam in re. Concordat l. Labeo. 14. ff. eod. tit. his uerbis: Labeo & Sabinus existimant, si uestimentum scissum reddatur, uel res corrupta reddita sit: ueluti scyphi colli si, aut tabula rasa pictura: uideri rem abesse. Quoniam earum rerum precium non in substantia, sed in arte sit positum. Rem abesse quid sit, definitur etiam d. l. 13. in fine, his uerbis: Abest & ea res, quae in rebus humanis non est. Abesse desinere quid sit, definitur d. l. 13. §. desinere, his uerbis: Desinere abesse res tunc uidetur, cum sic redijt in potestate, ne amittere eius possessionem possimus ob hoc, quod furto pri dem subtrahita est. Huius exceptio haec est: Nisi dominus rem ignorans emerit. quae exceptio approbat d. l. 14. §. item si dominus, his uerbis: Si dominus rem quae sibi furto aberat, ignorans emerit: rectè dicitur res abesse, etiam si postea id ita esse scierit: quia uidetur res ei abesse, cui precium abest. Sed de hac re dictum quoque §. lib. 22. cap. 3. except. 21. repl. 11.

Abrogari legi quid sit, definitur l. derogatur. 102. ff. de uerb. signif. his uerbis: Derogatur legi, aut abrogatur. Derogatur legi, si pars detrahatur: abrogatur legi, cum prorsus tollitur.

Acciderit. Si quid filio meo acciderit, quid sit, definitur l. in uulgaribus. 163. ff. d. tit. his uerbis: Si quis ita in testamento scripserit, Si quid filio meo acciderit, Dama seruus meus liber esto: mortuo filio, Dama liber erit. Licet enim aliqua accidant & uiuis: sed tamen uulgi sermone etiam mors significatur.

Accipere quid sit, definitur l. aliud. 71. ff. de uerb. signif. his uerbis: Aliud est capere, aliud accipere. Capere cum effectu accipitur: accipere, etiam si quis non sic accipit, ut habeat. Ideoque non uidetur quis capere, quod est restitutum. Sic & peruenisse proprie illud dicitur, quod est remanensurum.

Actum quid sit, definitur l. Labeo. 19. ff. d. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Agere.

Adsignare libertum quid sit, definitur l. adsignare. 107. ff. d. tit. his uerbis: Adsignare libertum, hoc est testificari, cuius ex liberis libertum eum esse uoluit.

Aduena definitur l. pupillus. 239. §. aduena. ff. d. tit. his uerbis: Aduena est, quae Graeci in nomine appellat. Adulter definitur l. fugiuius. 225. ff. d. tit. cuius uerba uide §. lib. 19. cap. 12. reg. 1. except. 8.

Adulterium definitur l. inter. 105. in prin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Inter stuprum & adulterium hoc interesse quidam putant, quod adulterium in nuptiam, stuprum in uiduam committitur. Sed lex Julia de adulterijs hoc uerbo indifferenter utitur. Concordant ea quae proponuntur §. lib. 4. cap. 7. quaest. 2. causa 1.

Aedes definiuntur l. fundi. 211. ff. d. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Fundus.

Aes definitur l. etiam. 159. ff. d. tit. his uerbis: Etiam aureos numos aes dicimus.

Aes alienum et suum definitur l. cedere. 213. §. penultimo. ff. d. tit. his uerbis: Aes alienum est, quod nos alijs debemus: aes suum est, quod alij nobis debent.

Aestas definitur l. 1. §. estatem. ff. de aqua quotidiana, his uerbis: Estatem incipere sic peritiores radiderunt, ab æquinoctio uerno, & finit æquinoctio autumnali: & ita senis mensis æstas diuiditur, atque hyems.

Aetas legitima uel perfecta quae dicatur, definitur l. ult. C. de his qui ueniam aetatis impetrauerunt, his uerbis: Si quis aliquid dari uel fieri uoluerit, & legitimæ aetatis fecerit mentionem, uel se absolute dixerit, Perfectæ aetatis: illam tantummodo aetatem intellectam esse uideri uolumus, &c.

Ager definitur l. ager. 27. in prin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Ager est locus, qui sine uilla est. Concordat l. fundi. 211. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Fundus. Alia definitio proponitur l. quaestio. 115. ibi: ager. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Fundus.

Ager definitur l. Labeo. 19. ff. d. tit. his uerbis: Labeo libro 1. Praetoris urbane definit, quod quaedam agantur, quaedam gerantur, quaedam

dam contrahantur. Et actum quidem uerbum generale esse, siue uerbis, siue re quid agatur: ut in stipulatione, uel numeratione pecuniae. Contractum autem ultrò citroque obligationem esse, quam Graeci συνάλλαγμα uocant: ueluti emptionem, uenditionem, locationem, condictionem, societatem. Gestum autem rem significare sine uerbis factam.

Agri ferri, et portari, quid differant, definitur l. ferri. 235. ff. d. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Ferri.

Agnitis natalibus quid sit, definitur l. hoc serm. 2. in prin. ff. si libert. ingen. esse dic. his uerbis: Hoc sermone, Agnitis natalibus: de nullis alijs intelligendum est Senatam sensisse, quam ingenuis. Alienatio definitur l. alienationis. 28. ff. de uerb. signif. his uerbis: Alienationis uerbum etiam uelucapionem continet. uix est enim, ut non uideatur alienare, quod patitur uelucapui. Is quoque alienare dicitur, qui non utendo amittit seruitutem. Qui occasione adquirendi non utitur, non intelligitur alienare: ueluti qui haereditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam non amplectitur. Ait Iuriconsultus: Is quoque alienare dicitur, qui non utendo amittit seruitutem. Huic concordant ea quae proponuntur §. lib. 19. cap. 14. quaest. 5. causa 2. Ait insuper: Qui occasione adquirendi non utitur, &c. Huic concordant ea quae proponuntur d. quaest. 5. except. gener. 1. Cuius exceptio haec est: Nisi pupillus occasione adquirendi non utatur, quae exceptio approbat l. magis puto. §. fundum autem. ff. de rebus minorum. cuius uerba uide §. lib. 18. cap. 6. quaest. 1. except. 33.

Alia definitio alienationis proponitur l. alienatum. 67. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Alienatum non proprie dicitur, quod adhuc in dominio uenditoris manet: uenditum tamen rectè dicitur. Alia definitio proponitur l. in fine. C. de fundo dotali, his uerbis: Alienatio est omnis actus, per quem dominium transferatur.

Amicus quis sit, definitur l. latae culpe. 223. ff. de uerb. signif. his uerbis: Amicos appellare debemus, non leui noticia coniunctos, sed quibus fuerunt iura cum patrefamilias, honestis familiaritatis quaesita rationibus.

Amittere quid sit, definitur l. Labeo. 14. in fine. ff. d. tit. his uerbis: Rem amisisse uidetur, qui aduersus nullum eius persequendae actionem habet.

Amphorae uinarie quae sint, definitur l. uinaria. 206. in fine. ff. d. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Dolia.

Amplius quid sit, definitur l. uerbum. 82. ff. de uerb. signif. his uerbis: Verbum Amplius ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: sicuti ex contrario minus solutum uidetur, etiam si nihil esset exactum. Plura de hoc uocabulo Amplius uide §. lib. 33. cap. 5. reg. 18.

Anniculus definitur l. anniculus. 132. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Anniculus amittitur, qui extremo anni die moritur: & consuetudo loquendi id ita esse declarat. Concordat l. anniculus. 134. ff.

cod. tit. his uerbis: Anniculus non statim ut natus est, sed trecentesimo sexagesimo quinto die dicitur: incipiente plane, non exacto die: qui annum ciuilitate non ad momenta temporum, sed ad dies numeramus.

Ante diem decimum quid sit, definitur d. l. 132. his uerbis: Ante diem decimum calendarum. post diem decimum calendarum. nec utroque sermone undecima dies significatur.

Apud te quid sit, definitur l. penes te. 63. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Penes te. Alia definitio proponitur l. id apud se. 143. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Habere.

Arbitratu alicuius fieri quid sit, definitur l. illa uerba. 68. ff. d. tit. his uerbis: Illa uerba, Arbitratu Lucij Titij fieri: ius significat, & in seruum non cadunt. Alia definitio proponitur l. in personam. 22. ff. de reg. iur. his uerbis: Generaliter probandum est, ubicunque in bonae fidei iudicij confertur in arbitrium domini uel procuratoris eius conditio: pro bonae fidei arbitrio hoc habendum esse. Concordat l. haec uenditio. 7. in prin. ff. de contrah. empt. cuius uerba uide §. lib. 41. cap. 4. except. 5. in prin. Item concordat l. si libertus. 30. in prin. ff. de oper. libert. cuius uerba uide §. lib. 20. cap. 6. quaest. 5. reg. 5.

Area definitur l. fundi. 211. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Fundus.

Arma definiuntur l. armorum. 41. ff. d. tit. his uerbis: Armorum appellatio non tantum utriusque scuta & gladios & galeas significat: sed & fustes, & lapides. Concordat l. quod quidem. 3. §. armis. ff. de ui et armata. cuius uerba uide §. lib. 23. cap. 11. quaest. 4. except. gener. 1. repl. 1.

Armenta definiuntur l. boues. 89. in prin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Boues magis armentorum, quam iumentorum genere appellantur.

Artemon d. finitur l. malum. 242. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Malum nauis esse partem, artemonem autem non esse, Labeo ait: & uerius est, quia plerumque naues sine malo inutiles essent: ideoque pars nauis habetur. artemon autem magis additamentum, quam pars nauis est.

Attestari quid sit, definitur l. sub signatum. 29. §. pen. ff. d. tit. his uerbis: Attestari est, absenti denunciare.

Aut particula quid significet, definitur l. haec uerba. 124. ff. de uerb. signif. his uerbis: Haec uerba, Ille aut ille: non solum disiunctiua, sed etiam subdisiunctiua orationis sunt. Disiunctiuum est, ueluti cum dicimus: Aut dies, aut nox est. quorum posito altero, necesse est tolli alterum: item sublato altero, poni alterum. Ita simili figuracione uerbum Aut, potest esse subdisiunctiuum. Subdisiunctiuum autem genera sunt duo: unum, cum ex propositis finibus ita non potest utrunque esse, ut possit neutrum esse. ueluti cum dicimus: Aut sedet, aut ambulat. Nam ut nemo potest utrunque simul facere,

facere, ita aliquis potest neutrum: ueluti is qui accumbit. Alterius generis est, cum ex propofitis finibus ita nō potest neutrum esse, ut possit esse utrumque. ueluti cum dicimus: Omne animal aut facit, aut patitur. Nullum enim animal est, quod nec faciat, nec patiat. At potest simul & facere & pati. Plura de hac particula Aut, uide j. in uerbo Coniunctio.

B

Beare quid sit, definitur l. bonorū. 49. ff. de uerb. sign. his uerbis: Beare est prodesse.

Bis sexto calendas quid sit, definitur l. cum bis. 98. ff. d. tt. his uerbis: Cum bis sexto calendas est: nihil refert, utrius prioris, an posteriore die quis natus sit: & sic deinceps sexto calendas eius natalis dies est. Nam id biduum pro uno die habetur, & posterior dies intercalatur, non prior. Ideo quo anno intercalatum nō est, sexto calendas natus: cum bis sexto calendas est, priorem diē natalem habet. Cato putat mensem intercalarem additiciū esse, omnesq; dies eius pro momento temporis obseruat, extremoq; diei mensis Februarij attribuit Quintus Mutius. Mēsis autem intercalaris constat ex diebus uiginti octo. Concordat l. denique. 3. §. minore. ff. de minor. 25. annis. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 4. quest. 4. except. 23. in prin.

Bona quæ ex unde dicantur, definitur l. bonorum. 49. ff. de uerb. sign. his uerbis: Bonorum appellatio aut ciuilis, aut naturalis est. Naturaliter bona ex eo dicuntur, quod beant: hoc est, quod beatos faciunt. Beare est prodesse. In bonis autem nostris computari sciendum est, nō solum quæ dominij nostri sunt, sed et si bona fide à nobis possideantur, uel si superficialia sunt. Quæ bonis adnumerabitur, etiam si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. Nam hæc omnia in bonis esse uidentur. Hisce posterioribus cōcordat l. princeps. 22. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 15. quest. 3. reg. 3. Alia bonorum definitio proponitur l. subsignatum. 39. ff. eod. tt. his uerbis: Bona intelliguntur cuiusq; quæ deducto ære alieno super sunt. Alia definitio proponitur l. propriè. 83. ff. eod. tt. his uerbis: Propriè bona dici nō possunt, quæ plus incommodi quam cōmodi habent. Alia definitio proponitur l. bonorum. 208. ff. d. tt. his uerbis: Bonorum appellatio, sicut hereditatis, uniuersitatē quandā ac ius successione, & non singulas res demonstrat. Alia definitio seu species proponitur l. in ued. 8. in prin. ff. de reb. iudicis auctor. possiden. his uerbis: In uenditione bonorū etiam ususfructus uenit: quia appellatione domini fructuarius quoq; continetur. Plura de bonis uide j. in uerbo Meum.

Bonæ fidei possessor uel emptor quis sit, uide §. lib. 21. cap. 11. quest. 3. except. 5. item lib. 22. cap. 2. except. 11. in prin. Sed eius species proponitur l. qui auct. 179. ff.

de reg. iuris, hisce uerbis: Qui auctore iudice cōparauit, bonæ fidei possessor est.

C

Ceteri quid significet, definitur l. cet. 160. ff. de uerb. sign. his uerbis: Cæterorū & Reliquorū appellatione etiam omnes continentur: ut Marcellus ait circa eum cui optio serui legata erat, cæteri Sempronio. Nam tentat, si non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

Caligati milites qui dicantur, definitur Nouel. c. 74. §. quisquis autem. ibi: sed neque. cuius uerba uide §. lib. 24. cap. 4. except. 13. in fine.

Calumniator quis dicatur, definitur l. si calum. 233. in prin. ff. de uerb. sign. his uerbis: Si calumniatur, & moritur, & frustrretur. Inde & calumniatores appellati sunt, qui per fraudem & frustrationem alios uexaret litibus. inde & cauillatio dicta est.

Capere quid sit, definitur l. aliud est. 71. ff. d. tt. cuius uerba uide §. in uerbo Accipere. Cui definitioni uideatur quodammodo contradicere l. cepisse. 140. ff. eod. tt. his uerbis: Cepisse quis intelligitur, quamuis alijs adquisiuit.

Capitalis quid sit, definitur l. licet. 103. ff. d. tt. his uerbis: Licet capitalis Latine loquentibus omnium causa existimationis uideatur: tamen appellatio capitalis, mortis uel amissionis ciuitatis intelligenda est. Concordant ea quæ proponuntur §. lib. 3. cap. 1. quest. 2.

Carbo quid sit, definitur l. carbonum. 167. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide j. in uerbo Ligna. Concordat l. ligni. 53. §. si lignum. ff. de leg. 3. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 5. reg. 11.

Cauere & cautio quid sit, definitur l. habere. 188. in fine. ff. de uerb. sign. his uerbis: Cautum intelligitur, siue personis, siue rebus cautum sit. Concordat l. sancimus. 3. C. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 7. quest. 2.

Cauillatio quid sit, definitur l. natura. 177. ff. eod. tt. his uerbis: Natura cauillationis, quam Græci οὐπίστωμα appella uerunt, hæc est: ut ab euidenter ueris per breuissimas mutationes disputatione ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Concordat iisdem uerbis l. ea est. 65. ff. de reg. iuris. Nominis ratio proponitur l. si calumniatur. 233. in prin. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide §. in uerbo Calumniator.

Causa rei appellatione continetur. quæ regula approbatur l. rei appellatione. 23. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide j. in uerbo Res.

Cedere diem quid sit, definitur l. cedere. 213. in prin. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 8. in prin.

Censere & censor quid sit, definitur l. censere. 111. ff. d. tt. his uerbis: Censere est constituere & præcipere. Unde etiam dicere solemus, Censere ut hoc facias: & senatum aliquid censuisse. Inde Censoris nomen uidetur esse tractum.

Ciues Romani qui sint, definitur l. in orbe. 17. ff. de statu

statu hominum. his uerbis: In orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt.

Cognoscere instrumenta quid sit, definitur l. cognoscere. 56. ff. de uerb. sign. his uerbis: Cognoscere instrumenta, est relegere & recognoscere.

Collegæ qui dicantur, definitur l. colleg. 173. ff. eod. tt. his uerbis: Collegarum appellatione hi continentur, qui sunt eiusdem potestatis.

Collegium quot faciant, definitur l. Neratius. 85. ff. eod. tt. his uerbis: Neratius Priscus tres facere existimat collegium. Et hoc magis sequendum est.

Commendare quid sit, definitur l. commendare. 186. ff. de uerb. sign. his uerbis: Cōmendare nihil aliud est, quam deponere. Concordat l. Lucius. 24. ibi: quid est enim. ff. de positi. cuius uerba uide §. lib. 39. cap. 8. quest. 5. reg. 3.

Conditionales creditores qui dicantur, definitur l. condit. 54. ff. de uerb. sign. his uerbis: Conditionales creditores dicuntur hi quibus nondū competit actio, est autem competitura: uel qui spem habent, ut competat.

Coniuncti tripliciter dicuntur. quæ regula proponitur l. triplici. 142. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide §. lib. 28. cap. 24. reg. 2.

Coniunctio nonnunquam pro disiunctione accipitur. quæ regula approbatur l. coniunct. 29. ff. eod. tt. his uerbis: Coniunctionem nonnunquam pro disiunctione accipi, Labeo ait: ut in illa stipulatione, Mihi herediq; meo te hæredemque tuum. Concordat l. sepe. 53. ff. eod. tt. his uerbis: Sæpe ita comparatum est, ut coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro coniunctis, interdum soluta pro separatis. Nam cum dicitur apud ueteres, Adgnatorum, gentiliumq;: Que pro separatione accipitur. At cum dicitur, Super pecuniæ, tutelæ ue suæ: tutor separatim sine pecunia dari non potest. Et cum dicimus, Quod dedi aut donauit: utraque continemus. Cum uerò dicimus, Quod eum dare facere oportet: quod uis eorum sufficit probare. Cum uerò dixit Prætor, Si donum, munus, operas redemerit: si omnia imposita sunt, certum est omnia redimenda esse. Ex re ergo pro coniunctis habentur: & si quædam imposita sunt, cætera nō desiderabuntur. Item dubitarum est, illa uerba, Ope, consilio: quemadmodum accipienda sunt: utrum ex sententia cōiungentium, an separantium? Sed uerius est (quod & Labeo ait) separatim accipienda: quia aliud factum est eius qui ope, aliud eius qui consilio furtum facit. Sic enim alij condici potest, alij non potest. Et sanè post ueterum auctoritatem eò peruentū est, ut nemo ope uideatur fecisse, nisi & consilium malignū habuerit: nec consiliū habuisse noceat, nisi & factum secutum fue-

rit. Plura de disiunctis uide j. in uerbo Disiuncta.

Continentes prouinciæ quæ dicantur, definitur l. notationem. 99. §. 1. ff. de uerb. sign. his uerbis: Continentes prouincias accipere debemus eas, quæ Italiæ coniunctæ sunt: ut puta Galliam. Sed & prouinciam Siciliam magis inter continentis accipere nos oportet, quæ modico freto Italia diuiditur.

Continentia Romæ Roma sunt: de quo uide j. in uerbo Roma.

Contrahere quid sit, definitur l. Labeo. 19. §. cōtractum. ff. d. tt. cuius uerba uide §. in uerbo Agere. Alia definitio proponitur l. uerba. 20. ff. eod. tt. his uerbis: Verba Contraxerunt, Gesserunt, non pertinent ad ius testandi.

Contubernales unde dicti, definitur l. inde. 184. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide j. in uerbo Taberna.

Coram aliquo facere, quid sit, definitur l. coram. 209. ff. d. tt. his uerbis: Coram Titio aliquid facere iussus, non uidetur præsentē eo fecisse, nisi is intelligat. Itaq; si furiosus aut infans sit, aut dormiat: non uidetur coram eo fecisse. Scire autem, non etiam uelle is debet: nam & inuito eo rectè sit quod iussus est.

Credere & Creditū quid sit, definitur l. 1. ff. si certū petatur, his uerbis: E' re est, priuicquā ad uerborū interpretationē perueniamus, pauca de significatione ipsius tituli referre. Quoniā igitur multa ad cōtractus uarios pertinētia iura sub hoc titulo Prætor inseruit: ideo rerū creditarum titulum præmisit. Omnes enim cōtractus, quos alienam fidem secuti instituumus, complētur. Nam (ut libro primo Quæstionum Celsus ait) credendi generalis appellatio est. Ideo sub hoc titulo Prætor & de commodato & de pignore edixit. Nam cuiusq; rei adsentimur, alienam fidē secuti, mox recepturi quid ex hoc cōtractu, credere dicimur. Rei quoque uerbum, ut generale, Prætor elegit.

Creditores qui dicantur, definitur l. creditores. 10. ff. de uerb. sign. his uerbis: Creditores accipiendos esse constat eos, quibus debetur ex quacunque actione, uel persecutione, uel iure ciuili sine ulla exceptionis perpetuæ remotione, uel honorario, uel extraordinario, siue purè, siue in diem, uel sub conditione. Quod si natura debeatur: non sunt loco creditorum. sed & si non sit mutua pecunia, sed cōtractus: creditores accipiuntur. Concordat l. cred. 11. ff. eod. tt. his uerbis: Creditorū appellatione nō hi tantum accipiuntur, qui pecuniā crediderint: sed omnes quibus ex aliqua causa debetur. Concordat item l. si cui. 12. ff. eod. tt. his uerbis: Si cui ex empto, uel ex locato, uel ex alio cōtractu debetur, sed et si ex delicto debeatur: mihi uidetur posse creditoris loco accipi. Quod si ex populari causa: ante litis contestationem rectè dicitur, credito-

creditoris loco non esse potuisse. Concordat item l. creditor. 55. ff. eod. tit. his uerbis: Creditoris est, qui exceptione perpetua submoueri non potest. Qui autem temporalem exceptionem timet, similis est conditionali creditori. Concordat item l. is cui. 41. in fine. ff. de action. et oblig. his uerbis: Creditores eos accipere debemus, qui aliquam actionem uel civilem habent (sic tamen, ne exceptione submouentur) uel honorariam, uel in factum. Concordat item Nouell. c. 4. §. creditorem. cuius uerba uide §. lib. 48. cap. 9. except. 12. repl. 3. Ex his constat, creditorem dici, cui aliquid debeat ex quacumque causa. Cuius exceptio prima hæc est: Nisi actio per exceptionem elidi possit, quæ exceptio approbatur uerbis d. l. 41. iam propositis hæc: Sic tamen, ne exceptione submouentur. Concordat d. l. 10. uerbis paulo superius propositis hæc: Sine ulla exceptione perpetua remotione. Item concordat d. l. 55. uerbis paulo superius propositis. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi dilatoria, non perpetua exceptio actioni obstet, quæ replicatio approbatur uerbis d. l. 55. paulo superius propositis hæc: Qui autem temporalem exceptionem timet, similis est conditionali creditori. Altera exceptio est: Nisi non pure, sed sub conditione debeat, quæ exceptio approbatur simul et distinguitur d. l. 41. in prin. ff. de action. et obligat. his uerbis: Is cui sub conditione legatum est, pendente conditione non est creditor, sed tunc, cum extiterit conditio: quauis eum qui stipulatus est sub conditione, placuit etiam pendente conditione creditorem esse. Declaratur exceptio proposita l. conditionales. 54. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Conditionales. Tertia exceptio est: Nisi naturaliter tantum debeat. Hæc exceptio approbatur uerbis l. 10. §. ead. reg. in prin. propositis hæc: Quod si natura debeat, non sunt loco creditorum. Quarta exceptio est: Nisi popularis sit actio. Hæc exceptio approbatur simul et distinguitur uerbis l. 12. §. ead. reg. in prin. propositis hæc: Quod si ex populari causa: antelitis cōtestationem recte dicitur, creditoris loco non esse potuisse. Culpa magna uel lata quid sit, uide §. lib. 36. cap. 3. except. 8. repl. 1. dupl. 1. tripl. 3. item lib. 48. cap. 19. except. 2.

Cum commodum erit, quid sit, definitur l. nepos. 125. ff. de uerb. signif. his uerbis: Nepos Proculo suo S. Ab eo qui ita dotem promisit, Cum commodum erit, dotis filie meæ erunt aurei cētum: putāne protinus nuptijs factis dotem peti posse? quid si ita promississet: Cum potuero, doti erunt? quod si aliquam uim habeat posterior obligatio, Possit uerbū quomodo interpretari? utrum ære alieno deducto, an extante? Proculus. Cum dotem quis promisit, Cum potuero, doti tibi erunt centum: existimo ad id quod actum est, interpretationem redigendam esse. Nam qui

ambiguè loquitur, id loquitur quod ex his quæ significantur, sensu. Propius est tamen, ut hoc eum sensisse existimem, Quod deducto ære alieno potero. Potest etiam illa accipi significatio, Cum salua dignitate mea potero, quæ interpretatio magis accipienda est, si ita promissum est, Cum commodum erit: hoc est, cum sine incōmodo meo potero. Cum potuero, quid significet, definitur uerbis d. l. 125. iam propositis.

Cum dari potuerit, quid sit, definitur l. inter. 217. ff. de uerb. signif. his uerbis: Inter illam conditionem, Cum dari potuerit: & Postquam dari potuerit: multum interest. Nam posteriore scripturam uberiorem esse constat: Cum dari potuerit, arctiorem, & id tantummodo tempus significare, quo primum dari possit.

Custodia quid sit, definitur l. uinculorum. 224. in fine. ff. d. t. cuius uerba uide §. in uerbo Vincula.

Dare definitur l. dedisse. 76. ff. de uerb. signif. his uerbis: Dedit intelligendus est etiam is qui permutauit, uel compensauit.

D

Debere et Debitor definitur l. debitor. 108. ff. de uerb. signif. his uerbis: Debitor intelligitur is, à quo inuito exigi pecunia potest. Alia definitio proponitur l. pecunie. 178. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Hoc uerbum Debuit, omnem omnino actionem comprehendere intelligitur: siue ciuilibis, siue honoraria, siue fideicommissaria fuit persecutio.

Decurio definitur l. pupillus. 239. §. decuriones. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 12. cap. 2. in prin.

Derogari legi quid sit, definitur l. derogatur. 102. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Abrogari.

Definere abesse quid sit, definitur l. mulieris. 13. §. definere. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Abesse.

Detestatio definitur l. detestatio. 40. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Detestatio est, denunciatio facta cum testatione. Concordat l. plebs. 238. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Detestatum est, testatione denunciatum.

Dies definitur l. more. 8. ff. de ferijs, hisce uerbis: More Romano dies à media nocte incipit, & frequentis noctis media parte finitur. Ita quidquid in ijs uiginti quatuor horis, id est duabus dimidiatis noctibus & luce media, actum est: perinde est, quasi qualibet hora lucis actum esset.

Dimissoria litera quæ et unde dicantur, definitur l. dimissoria. 106. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quæst. 9. reg. 4.

Disiuncta in oratione definiuntur l. sepe. 53. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Coniunctio. item l. hæc uerba. 124. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Aut.

Dispungere quid sit, definitur l. cognoscere. 56. ff. d. tit. his uerbis: Dispungere est, conferre accepta & data.

Diuortium

Diuortium et Repudium in quo differant, uide §. lib. 14. cap. 8. causa 6.

Dolia uinaria quæ sint, definitur l. uinaria. 206. ff. d. tit. his uerbis: Vinaria uasa proprie uasa torcularia placet esse. Dolia autem & serias tamdiu in ea causa esse, quamdiu uinum haberent: cum sine uino esse cœperint, definere in eo numero esse: quonia ad alium usum transferri possunt: ueluti si frumentum in his condatur. Eandem causam amphorarum esse: ut cum uinum habeant, tum in uasis uinarijs: cum inanes sint, tunc extra numerum uinariorum sint: quia aliud in his conditio possit.

Dolus malus definitur l. uirgentium. 7. §. dolo malo. ff. de pactis. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 3. exc. 14. in prin. Concordat l. 1. §. dolum malum. ff. de dolo malo. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. quæst. 4. causa 1.

Dolum malum abesse quid sit, definitur l. hæc uerba. 69. ff. de uerb. signif. his uerbis: Hæc uerba, Cui rei dolum malus abfuerit: generaliter comprehendunt omnem dolum, quicumque in hanc rem admissus est, de qua stipulatio est interposita.

Domini appellatione fructuarijs quoque continetur, quæ regula approbatur l. in uenditione. 8. in prin. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide §. in uerbo Bonæ, in fine.

Donum ducere quid sit, definitur l. in lege. 203. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. lib. 11. cap. 7. de commiss. 3. quæst. 1. except. 11.

Donatio quid, definitur l. alienatum. 67. ff. eod. tit. his uerbis: Donationis uerbū simpliciter loquendo omnem donationem comprehendisse uidetur, siue mortis causa, siue non mortis causa fuerit. Alia definitio proponitur l. donari. 82. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Donari uidetur, quod nullo cogente iure conceditur.

Donum et Munus in quo differant, definitur l. inter donum. 194. ff. de uerb. signif. his uerbis: Inter donum & munus hoc interest, quod inter genus & speciem. Nam genus esse donum La beo ait, à donando dictum: munus speciem. Nam munus esse donum cum causa: utputa natalitium nuptiarum. Concordat l. munus. 214. ff. d. tit. his uerbis: Munus proprie est, quod necessario subimus, lege, more, imperio uel eius qui iubendi habet potestatem. Dona autem proprie sunt, quæ nulla necessitate, iure, officio, sed sponte præstantur: quæ si non præstantur, nulla reprehensio est: & si præstantur, plerumque laus inest. Sed in hoc uentum est, ut non quodcumque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus recte dicatur.

Dum nupta erit, quid significet, definitur l. boues. 89. §. 1. ff. de uerb. signif. his uerbis: Hoc sermone, Dum nupta erit: primæ nuptiæ significatur.

E

Edere quid sit, definitur per ea quæ proponuntur

§. libro 6. capite 4. de edenda actione, quæst. 2.

Edere et Reddere rationem, in quo differant, definitur d. l. 89. §. inter. cuius uerba uide d. cap. 4. de rationibus edendis, quæst. 1. in fine.

Eremodicium est, quando reus contumaciter absens condemnatur. L. cum querebatur. 13. in prin. ff. iudicati solui. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 10. quæst. 4. except. 8.

Erro quis dicatur, uide §. lib. 19. cap. 12. reg. 2.

Est et Erit quid significet, definitur l. uerbum. 122. ff. de uerb. signif. his uerbis: Verbum Erit interdum etiam præteritum, nec solum futurum tempus demonstrat, quod est nobis necessarium scire. & cum codicillis ita confirmati testamentum fuerit, Quod in codicillis scriptum erit: utrumne futuri temporis demonstratio fiat, an etiam præteriti, si ante scriptos codicillos quis relinquat? quod quidem ex uoluntate scribentis interpretandum est, quemadmodum autem hoc uerbum Est non solum præsens, sed & præteritum tempus significat: ita & hoc uerbum Erit non solum futurum, sed interdum etiam præteritum tempus demonstrat. Nam cum dicimus, Lucius Titius solutus est obligatione: & præteritum & præsens significamus: sicut hic, Lucius Titius obligatus est. Idem erit & cum ita loquimur: Troia capta est, non enim ad præsentis facti demonstrationem refertur is sermo, sed ad præteritum.

Exercitus definitur l. 2. §. exercitum autem. ff. de his qui notantur infamia, cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 14. causa 9. Ratio nominis proponitur l. 1. §. fin. in fine. ff. de militari test. his uerbis: Exercitus nomen ab exercitatione traxit.

Exhibere quid sit, uide §. lib. 21. cap. 10. quæst. 3.

Exigere quid sit, definitur l. uerbum. 187. ff. de uerb. signif. his uerbis: Verbum Exactæ pecuniæ non solum ad solutionem referendum est, uerum etiam ad delegationem.

Ex legibus quid sit, definitur l. nominis. 6. in fin. ff. eod. tit. his uerbis: Verbum Ex legibus, sic accipiendum est, tam ex legum sententia, quam ex uerbis.

F

Fabri tignarij definiuntur l. ferri. 235. in fine. ff. de uerb. signif. his uerbis: Fabros tignarios dicimus non eos duntaxat qui tigna dolant, sed omnes qui ædificant.

Facere et factum quid, definitur l. licet. 58. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Licet inter gesta & facta uidetur quædam esse subtilis differentia: attamen hæc ægens nihil inter gestum & factum interest. Alia definitio proponitur l. faciendi. 175. ff. d. tit. his uerbis: Faciendi uerbo reddendi etiam causa continetur. Alia definitio proponitur l. uerbum. 218. ff. eod. tit. his uerbis: Verbum Facere omnem omnino faciendi causam complectitur: donandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi.

Facere non oportere quid sit, definitur l. facere. 189. ff. d. tit.

R R R r

ff. d. tit.

ff. d. tt. his uerbis: Facere non oportere & hanc significationem habet, ut abstineat quis ab eo facto, quod contra conuentionem fieret: & curare, ne fiat.

Falsum quid sit, definitur l. Paulus. 221. ff. d. tt. his uerbis: Paulus respondit, Falsum tutorem eum uerè dici, qui tutor non est: siue habenti tutor datus sit, siue non: sicut falsum testamentum, quod testamentum non est: & modius iniquus, qui modius non est.

Familia definitur l. de testatio. 40. ff. de uerb. signif. his uerbis: Familia appellatio liberi quoque continentur. Vnicus seruus familiae appellatione non continetur: nec duo quidem familiam faciunt. Quod dictum de liberis, eius exceptio hæc est: Nisi de familia femina queratur. quæ exceptio approbatur l. familia. 196. ff. eod. tt. his uerbis: Fœminarum liberos in familia earum non esse, palàm est: quia qui nascitur, patris, non matris familiam sequuntur. Alia definitio proponitur d. l. 196. in prim. his uerbis: Familia appellatio & ipse princeps familiae continetur. Alia definitio proponitur l. pronuntiatio. 195. ff. eod. tt. his uerbis: Familia appellatio qualiter accipiatur, uideamus? Et quidem uariè accepta est. Nam & in res & in personas deducitur. In res, ut puta in lege XII. Tabul. his uerbis: Agnatus proximus familiam habeto. Ad personas autem refertur familiae significatio ita, cum de patrono & liberto loquitur lex familiae: In ea (inquit) familia. Et hic de singularibus personis legem loqui constat. Familia appellatio refertur & ad corporis cuiusdam significationem, quod aut iure proprio ipsorum, aut cõmuni uerba cognationis continetur. Iure proprio familia dicimus plures personas, quæ sunt sub utrius potestate, aut natura aut iure subiectæ: ut puta patrem familiam, matrem familiam, filium familiam, filiam familiam: quæ deinceps uicem eorum sequuntur, ut puta nepotes, & neptes, & deinceps. Pater autem familiam appellatur, qui in domo dominiū habet: rectèque hoc nomine appellatur, quantum filium non habeat. Nõ enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. denique & pupillū patrem familiam appellamus: & cum pater familiam moritur, quotquot capita ei subiecta fuerunt, singulas familias incipiunt habere. singuli enim patrum familiam nomen subeunt. Idemque eueniet in eo qui emancipatus est. nam & hic sui iuris effectus, propriam familiam habet. Communi iure familiam dicimus omnium adgnatorum. nam et si patrem familiam mortuo, singuli singulas familias habet: tamen omnes qui sub unius potestate fuerunt, rectè eiusdem familiae appellabuntur, qui ex eadem domo & gente proditi sunt. Seruitutum quoque solemus appellare familiam: ut in e-

dicto Prætoris ostendimus, sub titulo de furtis, ubi Prætor loquitur de familia publicanorum. Sed ibi non omnes serui, sed corpus quoddam seruorum demonstratur, eius rei causa paratum, hoc est uectigalis causa. Alia autem parte edicti omnes serui continentur, ut de hominibus coactis, & Vinorum raptorum: item redhibitoria, si deterior res reddatur emptoris opera, aut familiae eius. & interdicto Vnde uir familiae appellatio omnes seruos comprehendit, sed & filij continentur. Item appellatur familia plurium personarum, quæ ab eiusdem ultimi genitoris sanguine proficiunt: sicut dicimus familiam Iuliam, quasi à fonte quodam memoriae. mulier autem familiae suæ & caput & finis est. Alia definitio familiae proponitur l. ult. C. de uerb. signif. cuius uerba uide 5. libro 34. cap. 15. quæst. 2. reg. 1.

Familia urbana & rustica que sit, definitur l. urbana. 166. ff. de uerb. signif. his uerbis: Urbana familia & rustica non loco, sed genere distinguitur. Potest enim aliquis dispensator non esse urbanorum seruorum numero: ueluti is qui rusticarum rerum rationes dispenset, ibique habitet, & non multum absit à uillico. Insularius autem urbanorum numero est. Videndum tamen est, ipse dominus quorum loco quemque habuerit: quod ex numero familiae & uicarij apparebit. Vide item 5. in uerbo Urbana.

Ferri quid sit, definitur l. ferri. 235. in prim. ff. eod. tt. his uerbis: Ferri proprie dicimus, quæ quis suo corpore baiulat: portari ea, quæ quis in iumento secum ducit: agi ea, quæ animalia sunt.

Filius quis sit, definitur l. filij. 84. ff. de uerb. signif. his uerbis: Filij appellatione omnes liberos intelligimus. Concordat l. iusta. 201. ff. eod. tt. his uerbis: Iusta interpretatione recipiendum est, ut appellatione filij, sicuti filiam familiam contineri sæpe respondimus, ita & nepos uideatur comprehendere, & patris nomine auus quoque demonstrari intelligatur. Concordat item l. liberorum. 220. §. sed & Papyrius. ff. eod. tt. his uerbis: Papyrius Fronto lib. 3. Responsum ait: prædio cum uillico & contubernali eius & filijs legato, nepotes quoque ex filijs contineri: nisi uoluntas testatoris aliter se habeat. Filij enim appellatione sæpe & nepotes accipi, multifariam placere. Diuus quoque Marcus rescriptit, non uideri sine liberis defunctum, qui nepotem suum hæredem reliquit. Præter hæc omnia natura quoque nos docet, parentes pios, qui liberorum procreandorum animo & uoto uxores ducunt, filiorum appellatione omnes qui ex nobis descendunt, contineri: nec enim dulciore nomine possumus nepotes nostros, quam filij, appellare. Etenim idcirco filios

filios filiasue concipimus atque edimus, ut ex prole eorum earumue diuturnitatis nobis memoriam in æuam relinquamus. Plene proposita regula exceptio hæc est: Nisi contraria sit uoluntas testatoris uel contrahentis. Quæ exceptio approbatur uerbis d. l. 220. iam propositis hæc: Nisi uoluntas testatoris aliter se habeat. Concordat d. l. 220. in prim. ibi: toties enim. cuius uerba uide 5. in uerbo Liberi.

Filij appellatione filia quoque continetur. Quæ regula approbatur l. quisquis. 116. ff. de uerb. signif. his uerbis: Quisquis mihi alius filius, filiusue hæres sit: ait Labeo non uideri filiam contineri. Proculus contra. Mihi Labeo uidetur uerborum figuram sequi: Proculus mentemstantantis. Iabolenus. Respondi: Non dubito, quin Labeonis sententia uera non sit. Concordat l. Seruius. 122. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. lib. 17. cap. 2. quæst. 3. reg. 2. Item concordat l. iusta. 201. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. reg. prox. Item concordat l. si ita. 204. in prim. ibi: nam si ita, ff. de leg. 2. cuius uerba uide 5. lib. 33. cap. 1. quæst. 3. reg. 9.

Filij filiasue appellatione posthumus & posthuma quoque continetur. Quæ regula approbatur l. nomen. 164. in prim. ff. de uerb. signif. his uerbis: Nomen filiarum & in posthumam cadere, questionis non est: quam uis posthumæ nomen non bene cadere in eam quæ iam in rebus humanis est, certum sit. Concordat l. qui filius. 17. in prim. ff. de leg. 1. cuius uerba uide d. quæst. 3. reg. 10.

Finita quæ dicantur, definitur l. transacta. 229. cum lege sequente. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide 5. in uerbo Transacta.

Fossa quid sit, definitur l. unica. §. fossa. ff. ut in summe publico nauigare. cuius uerba uide 5. lib. 26. cap. 6. quæst. 5. reg. 5. in prim.

Fraus quid sit, definitur l. aliud est fraus. 131. in prim. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide 5. lib. 3. cap. 3. quæst. 2. Alia definitio proponitur l. iuris gentium. 7. §. sed si fraudandi, in fin. ff. de pactis. cuius uerba uide 5. lib. 37. cap. 3. except. 14. in prim.

Fruges definiuntur l. frugem. 77. ff. de uerb. signif. his uerbis: Frugem pro reditu appellari, non solum pro frumentis aut leguminibus: uerum & pro eo quod ex uino, uel ex syluis cædunt, cretiformis, lapidicinis capitur. Iulianus scribit, fruges omnes esse quibus homo uescatur, falsum esse. Non enim carnes aut aues ferasue, aut poma fruges dici. Frumentum autem id esse, quod arista in se teneat, rectè Gallum definisse. Lupinum uerò & fabas fruges potius dici: quia non arista, sed filiqua continentur: quæ Seruius apud Alfenum in frumento contineri putat.

Frumentum quid sit, definitur uerbis iam propositis hæc: Frumentum autem id esse, quod arista in se teneat, & c.

Fugitiuus quis sit, uide 5. lib. 19. cap. 12. reg. 1. except. 8. Fundus definitur l. locus. 60. ff. de uerb. signif. his uerbis: Locus est non fundus, sed portio aliqua

fundi: fundus autem integrum aliquid est: & plerumque locum sine uilla accipimus. Cæterum ad eam opinio nostra & constituto locum à fundo separat, ut & modicus locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuerimus. Non enim magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus. nec non & fundus locus constitui potest: nam si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Locum appellationem non solum ad rustica, uerum ad urbana quoque prædia pertinere, Labeo scribit. sed fundus quidem suos habet fines: locus uerò latere potest, quatenus determinetur, & definiatur. Alia definitio proponitur l. fundi. 211. ff. eod. tt. his uerbis: Fundi appellatione omne ædificium, & omnis ager continetur. Sed in usu urbana ædificia, ædes: rustica, uillæ dicuntur. Locus uerò sine ædificio, in urbe area: ruri autem, ager appellatur. Idemque ager cum ædificio fundus dicitur. Alia definitio proponitur l. quæstio. 115. ff. eod. tt. his uerbis: Quæstio est, fundus à possessione, uel agro, uel prædio quid distet. Fundus est omne, quod solo tenetur. Ager, species fundi qui ad usum hominis comparatur. Possessio ab agro iuris proprietate distat. quidquid enim adprehendimus, cuius proprietates ad nos non pertinet, aut nec potest pertinere: hoc possessionem appellamus. Possessio ergo usus est, Ager proprietates loci est. Prædium utriusque supra scriptæ rei generale nomen est. Nam & ager & possessio huius appellationis species sunt.

Fur quis dicatur, definitur l. fugitiuus. 225. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide 5. libro 19. capite 12. reg. 1. except. 8.

Furem non esse, & furto noxamque solutum esse, in quo differant, definitur l. aliud est. 174. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. lib. 42. cap. 4. quæst. 3. causa 3.

Gener quis dicatur, definitur l. generi. 126. ff. de uerb. signif. his uerbis: Generi appellatione & neptis & proneptis, tam ex filia quam ex filio editarum, cæterarumque maritos contineri, manifestum est.

Gerere & Gestum quid sit, definitur l. Labeo. 19. ff. d. tt. cuius uerba uide 5. in uerbo Agere. Alia definitio proponitur l. contraxerunt. 20. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. in uerbo Contrahere. Alia definitio proponitur l. licet. 58. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. in uerbo Facere.

Glans quid sit, definitur l. qui uenenum. 236. in fin. ff. eod. tt. his uerbis: Glandis appellatione omnium fructus continetur (ut Iabolenus ait) exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arborum species ἀνδρόπων appellantur.

Glans caduca quid sit, definitur l. sylua. 309. §. penult. ff. eod. tt. his uerbis: Glans caduca est, quæ ex arbore cecidit.

Habere quid sit, definitur l. nomen. 164. §. fin. ff. de verb. signif. his uerbis: Habere, sicut peruenire, cum effectu accipiendum est. **Alia definitio proponitur l. id apud. 143. ff. d. ii. his uerbis:** Id apud se quis habere uidetur, de quo habet actionem. habetur enim quod peti potest. **Concordat l. qui act. 15. ff. de reg. iuris, his uerbis:** Qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere uidetur. **Concordat item l. rem in bonis. 52. ff. de acquir. rer. dom. cuius uerba uide j. in uerbo Meum. Contradicit quodammodo l. minus. 204. ff. de reg. iuris, his uerbis:** Minus est actionem habere, quam rem. **Huius exceptio hæc est: Nisi actio per exceptionem elidi possit. Quæ exceptio approbatur l. si quis. 15. in fin. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide j. cap. prox. in uerbo Capere, reg. 5. Alia definitio proponitur l. habere. 188. ff. de uerb. signif. his uerbis:** Habere duobus modis dicitur: altero, iure dominij; altero, obtinere sine interpellatione id quod quis emerit. **Concordat l. stipulatio. 38. §. habere. ff. de uerb. oblig. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 11. in stipulatione Habere licere, reg. 2.**

Hereditas definitur per ea quæ proponuntur §. lib. 28. cap. 1. in prin.

Hæreditarium æs alienum quid sit, definitur l. hæred. 7. ff. de reb. iud. author. possid. his uerbis: Hæreditarium æs alienum intelligitur etiam id quoque, de quo cum defuncto agi non potuit: ueluti quod is cum moreretur, daturum se promississet: item quod is qui pro defuncto fideiussit, post mortem eius soluit. **Aliud exemplum proponitur in legatorum actione l. hæreditarium. 39. ff. de action. et obligat. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 10. quæst. 1. except. 10.**

Heres definitur per ea quæ proponuntur §. lib. 28. cap. 1. quæst. 3. reg. 3. et 4.

Hermaphroditus, utrum mas an foemina sit, definitur l. queritur. 10. ff. de statu homin. his uerbis: Quæritur, hermaphroditum cui comparamus? **Et magis puto eius sexus existimandum, qui in eo præualet.**

Homo quis, definitur l. hominis. 152. ff. de uerb. signif. his uerbis: Hominis appellatione tam foeminam quam masculum contineri, non dubitatur.

Hostis quis sit, definitur l. hostes. 118. ff. de uerb. signif. his uerbis: Hostes hi sunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decreuimus. **Cæteri latrones aut prædones sunt. Concordat l. hostes sunt. 24. in prin. ff. de captiuis. cuius uerba uide §. lib. 19. cap. 3. causa 2. except. 2. Alia definitio proponitur l. quos nos. 234. ff. de uerb. signif. his uerbis:** Quos nos hostes appellamus, eos ueteres perduelles appellabant, per eam adiectionem indicantes, cum quibus bellum esset.

Impmissum et Proiectum in quo differant, definitur l. malum. 242. §. inter. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide j. in uerbo Proiectum.

Impensæ necessariae, utiles et uoluptariae definiuntur l. impensæ. 79. ff. eod. tt. his uerbis: Impensæ necessariae sunt, quæ si factæ non sint, res aut peritura aut deterior futura sit. **Vtiles impensas esse Fulcinius ait, quæ meliorem doctem faciant, deteriorem esse non sinant, ex quib. reditus mulieri adquiratur: sicuti arbuti passinatione ultra quam necesse fuerat. item doctrinam puerorum, quorum nomine onerati mulierem ignorantem uel inuitam non oportet: ne cogatur fundo aut mancipijs carere. In his impensis & pistrinum & horreum insulæ dotali adiectum plerumque dicimus. Voluptariae sunt, quæ speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: ut sunt uiridiana, aque salientes, incrustationes, loricationes, picturæ. **Concordant ea quæ proponuntur §. lib. 15. capite 4. quæst. 1. except. 1.****

Incertus possessor definitur l. sub signatum. 39. §. fin. ff. d. tt. his uerbis: Incertus possessor est, quem ignoramus.

Incola definitur l. pupillus. 239. §. incola. ff. d. tt. cuius uerba uide §. lib. 13. cap. 2. quæst. 5. reg. 2. in prin.

Inducie definiuntur l. postliminium. 19. §. inducie. ff. de captiuis. cuius uerba uide §. cap. 2. quæst. 1. except. 4.

Indicare quid sit, definitur l. indicasse. 197. ff. de uerb. signif. his uerbis: Indicasse est detulisse, arguisse, accusasse & conuicisse.

In diebus quid sit, definitur l. inter illam. 217. §. fin. ff. eod. tt. his uerbis: Ita datam conditionem, Illud facito in diebus: si nihil præterea fuisset adiectum, in biduo conditionem impleri oportet.

Ingenui qui dicantur, definitur l. in genit. in prin. his uerbis: Ingenuus est is, qui statim ut natus est, liber est: siue ex duobus ingenuis matrimonio editus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero libertino & altero ingenuo. Sed et si quis ex matre, &c. **Reliqua uerba uide §. lib. 19. cap. 3. causa 1. except. 12. 5. 4. et 7. Concordat l. et seruorum. 5. §. ingenui. ff. de statu hominum, his uerbis:** Ingenui sunt, qui ex matre libera nati sunt. sufficit autem liberam fuisse, &c. **Reliqua uerba uide d. except. 5. 4. et 7. Concordat item l. quod ex libertina. 11. in prin. C. de operis libertorum. cuius uerba uide §. lib. 20. cap. 1. quæst. 5. reg. 2.**

Iniquus modus quis dicatur, definitur l. Paulus. 221. in fin. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Falsum.

In itinere faciendo 20. millia passuum in dies singulos peragenda, definitur l. itinere. 3. ff. eod. tt. his uerbis: Itineri faciendo uiginti millia passuum in dies singulos peragenda, sic sunt accipienda: ut si post hanc dinumerationem minus quam uiginti milia super sint, integrum diem occupent: ueluti si uiginti unum milia passuum sunt, biduum eis attribuetur. quæ dinumeratio ita demum facienda erit, si de die non conueniat.

Instratum

Instratum quid sit, definitur l. instrato. 45. ff. de uerb. signif. his uerbis: Instrato omne uestimentum contineri, quod iniiciatur, Labeo ait: neque enim dubium est, quin stragula uestis sit, quod Græci *περικλυμα* uocant. In uictu ergo uestem accipiemus non stragulam, instratum omnem stragulam uestem.

Instructa taberna quid sit, definitur l. instructam. 185. ff. eod. tt. his uerbis: Instruatam tabernam sic accipimus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratis constat.

Instrumenta quæ dicantur, definitur l. notionem. 99. §. instrumentorum. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 5. quæst. 2. causa 4.

Integra terra quæ dicatur, definitur l. sylua. 30. §. integra. ff. d. tt. his uerbis: Integra terra est, in qua nondum dominus pascendi gratia pecus immisit.

Integro statu alienatum quid dicatur, definitur l. 2. C. de bonis uacantib. his uerbis: Si quando adnotationes nostræ continent, possessionem siue domum quam donauerimus, integro statu donatam: hoc uerbo ea uis continebitur, quam antè conscribebamus, cum adiacentibus, & mancipijs, & pecoribus, & fructibus, & omni iure suo: ut ea quæ ad instructum possessionis uel domus pertinet, tradenda sint.

Intercalaris mensis definitur l. cum bis. 98. §. fin. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Bis sexto.

Intestatus quis dicatur, uide §. lib. 29. cap. 1. quæst. 1. causa 4.

Intra diem mortis quid sit, definitur l. si quis. 133. ff. d. tt. his uerbis: Si quis sic dixerit, Vti intra diem mortis eius aliquid fiat: ipse quoque dies quo quis mortuus est, numeratur.

In uinculis esse quid sit, definitur l. uerum est. 216. ff. d. tt. cuius uerba uide j. in uerbo Vinculus.

Imuitus quis dicatur, definitur l. filius am. 8. §. imuitus. ff. de procurat. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 6. quæstion. 4. except. 19.

Iterum quid sit, definitur l. ueluti. 7. §. fin. ff. de edendo. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 4. de rationib. edendis, quæst. 3. except. 5.

Iumentorum appellatione boues non continentur. Quæ regula approbatur l. boues. 89. in prin. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Armenta. Concordat l. ediles. 38. §. iumentorum. ff. de adilitio edicto. cuius uerba uide §. libro 42. capite 4. quæst. 3. causa 6. in prin.

Iura prædiorum quid sint, definitur l. quid aliud. 86. ff. de uerb. signif. his uerbis: Quid aliud sunt iura prædiorum, quam prædia, qualiter se habentia: ut bonitas, salubritas, amplitudo?

Lacus definitur l. 1. §. lacus. ff. ut in flumine publico nauigat. cuius uerba uide §. lib. 26. capite 6. quæst. 5. reg. 5. in prin. Alia definitio proponitur l. litus. 112. in fine. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide d. capite 6. quæstion. 3. reg. 1.

Lata culpa quæ dicatur, uide §. lib. 36. cap. 3. except. 8. repl. 1. dupl. 1. tripl. 3.

Legatorum appellatione libertates quoque relictae continentur. Quæ regula approbatur l. in gen. 80. ff. de uerb. signif. his uerbis: In generali repetitione legatorum etiam datae libertates continentur ex mente legis XI. Tabularum. **Concordat l. cum in subst. 75. ff. de leg. 3. his uerbis:** Cum in substitutione legata repetuntur: libertates etiam continentur.

Liberi definiuntur l. cognoscere. 56. in fin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Liberos appellatione continentur non tantum qui sunt in potestate, sed omnes qui sui iuris sunt, siue uirilis, siue foeminini sexus sunt, ex uel foeminis descendentes. **Concordat l. 104. ff. eod. tt. his uerbis:** *Τὸν τένυον ποσοκροῖα λέξι ἐστὶ τὸς ἐγγόνους ἐπιτενεῖται.* id est: Natorum appellatio & ad nepotes extenditur. **Concordat item l. liberorum. 220. in prin. ff. eod. tt. his uerbis:** Liberos appellatione nepotes & pronepotes, cæteri que; qui ex his descendunt, continentur. hos enim omnes liberorum appellatione lex XI. Tabul. comprehendit. Toties enim leges necessarium ducit cognationum singularum nominibus uti, ueluti filij, nepotis, pronepotis, cæterorum uel qui ex his descendunt: quoties non omnibus qui post eos sunt, præstitum uoluerint, sed solis his succurrent, quos nominatim enumerant. At ubi non personis certis, non quibusdam gradibus præstatur, sed omnibus qui ex eodem genere orti sunt: liberorum appellatione comprehenduntur. **Concordat item l. ult. ff. de pollicitationib. cuius uerba uide §. lib. 12. cap. 8. quæst. 3.**

Liberorum appellatione monstrosi partus non continentur. Quæ regula approbatur l. non sunt. 14. ff. de statu hominum. cuius uerba uide §. lib. 16. cap. 4. quæst. 2. reg. 2. except. 4. Contradicit l. queret. 135. ff. de uerb. signif. his uerbis: Quæret aliquis, si portentosum, uel monstrosam, uel debilem mulier ediderit, uel qualè uisu, uel uagitu nouum, non humanæ figuræ, sed alterius magis animalis, quam hominis partum: an quia enixa est, prodesse ei debeat? Et magis est, ut hæc quoque parentibus profint: nec enim est quod eis imputetur, quæ qualiter potuerunt, statutis obtemperauerunt: neque id quod fataliter accessit, matri damnum iniungere debet.

Liber populus quis dicatur, definitur l. non dubito. 7. §. liber. ff. de captiuis, hisce uerbis: Liber populus est is, qui nullius alterius populi potestati subiectus est, siue qui foederatus est. Item siue æquo foedere in amicitiam uenit: siue foedere comprehensum est, ut is populus alterius populi maiestatem communiter conseruaret. hoc enim adijcitur, ut intelligatur alterum populum superiorem esse: non ut

RRR 3 intelli-

intelligatur alterum non esse liberum. Et quemadmodum clientes nostros intelligimus liberos esse, etiam si neque auctoritate, neque dignitate, neque uiribus nobis pares sunt: sic etiam eos qui maiestatem nostram communiter conseruare debent, liberos esse intelligendum est. At si fuerunt apud nos rei ex ciuitatibus foederatis: & in eos damnatos animaduertimus.

Libertas definitur l. libertas. 4. in prim. ff. de statu ho 10 minum. cuius uerba uide §. lib. 19. cap. 1. in prim.

Liberti qui dicantur, uide §. libro 20. cap. 1. in prim. Alia huiusmodi definitio proponitur l. liberti. 17. ff. de uerb. signif. his uerbis: Liberti appellatione etiam libertam contineri placuit. Alia definitio proponitur l. scaeuola. 243. ff. d. tt. his uerbis: Scaeuola respondit, Semper acceptum esse, ut libertorum appellatione etiam hi contineri intelligantur, qui eodem testamento uel posteriore loco manumitterentur: nisi manifeste is a quo peteretur, contra defuncti uoluntatem doceret peti. Alia definitio proponitur l. Modestinus. 105. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 34. cap. 9. quæst. 2. except. 6.

Ligni appellatione que contineantur, definitur l. carb. 167. ff. de uerb. signif. his uerbis: Carbonum appellatione ait Oshius materiam non contineri: sed an lignorum? & fortassis quis dicet, nec lignorum: non enim lignorum gratia habuit. Sed & titiones & alia ligna cocta ne fumum faciant, utrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? Et magis est, ut proprium genus habeatur. Sulfurata quoque de ligno æque eandem habebunt definitionem. Ad faces quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehensa: nisi hæc fuerit uoluntas. Idem etiam de nucleis oliuarum, sed & de balanis est, uel si qui alij nuclei sunt. de pinu autem integri strobyli ligni appellatione contineruntur. Similis definitio proponitur l. pali. 168. ff. eod. tt. his uerbis: Pali & perticæ in numerum materiarum redigendi sunt: & ideo lignorum appellatione non continentur. Plura de lignorum definitione uide §. lib. 34. cap. 5. reg. 11.

Lis quid significet, definitur l. litis. 36. ff. d. tt. his uerbis: Litis nomen omnem actionem significat, siue in rem, siue in personam sit.

Litus quid sit, definitur l. litus. 96. ff. de uerb. signif. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 26. cap. 6. 50 quæst. 3. reg. 1.

Locus quid sit, definitur l. locus. 60. ff. d. tt. cuius uerba uide §. in uerbo Fundus. Alia definitio proponitur l. fundi. 211. ff. d. tt. cuius uerba uide in d. uerbo Fundus.

Locuples quis dicatur, definitur l. quos nos. 234. §. locuples. ff. de uerb. signif. his uerbis: Locuples est, qui satis idonee habet pro magnitudine rei, quam actor restituendam esse petit. Plura de locupletis definitione uide §. cap. proximo, in uerbo Locuples.

M

Magistri & magistratus qui sint, definitur l. quibus. 57. ff. de uerb. signif. his uerbis: Quibus præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiam & sollicitudinem rebus quibus præsumunt, debent: hi magistri appellatur. quinetiam & ipsi magistratus per deriuationem a magistris cognominantur: unde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores magistris appellamus a monendo uel monstrando.

Magna culpa & magna negligentia quid sit, definitur l. magna negligentia. 226. ff. d. tt. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 3. except. 8. repl. 1. dupl. 1. tripl. 2.

Maiores pars diei que, definitur l. 2. in fine. ff. eod. tt. his uerbis: Cuiusque diei maior pars est horarum septem primarum diei, non supremarum.

Maiores pars anni que sit, definitur l. maiores. 156. ff. eod. tt. his uerbis: Maiore parte anni possedisse quis intelligitur, etiam si duobus mensibus possederit: si modo aduersarius eius aut paucioribus diebus, aut nullis possederit.

Malus nauis definitur l. malum. 242. in prim. ff. d. tt. cuius uerba uide §. in uerbo Artemon.

Mangones qui, definitur l. mercis. 207. ff. d. tt. cuius uerba uide §. in uerbo Merx.

Materfamilias que dicatur, definitur l. pronunciatum. 46. ff. d. tt. his uerbis: Matrem familiam accipere debemus eam, quæ non inhoneste uixit. Matrem enim familiam a cæteris feminis mores discernunt atque separant. Proinde nihil intererit, nupta sit, an uidua: ingenua sit, an libertina. nam neque nuptiæ, neque natales faciunt matres familiarum, sed boni mores. Concordat l. deinde ait. 3. §. fin. ff. de liberis exhibendis, hisce uerbis: Cum audis matrem familiam, accipe notæ auctoritatis feminam.

Materia quid sit, definitur l. carbonum. 167. cum lege sequente. ff. de uerb. signif. quarum uerba uide §. in uerbo Ligna.

Merx quid sit, definitur l. mercis. 66. ff. d. tt. his uerbis: Mercis appellatio ad res mobiles tantum pertinet. Alia definitio proponitur l. mercis. 207. ff. eod. tt. his uerbis: Mercis appellatione homines non contineri, Mela ait: & ob eam rem mangones non mercatores, sed uenaliarios appellari ait, & recte.

Meum & nostrum quid sit, definitur l. recte dicimus. 25. in prim. ff. de uerb. signif. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 33. cap. 4. de suis reb. relictis. Alia definitio proponitur l. solum. 49. in fin. ff. de rei uendicat. his uerbis: Meum est, quod ex re mea superest, cuius uindicandi ius habeo. Alia definitio proponitur l. substit. 42. ff. de acquir. rerum dominio, his uerbis: Substitutio quæ nondum competit, extra bona nostra est. Alia definitio proponitur l. rem. 32. ff. eod. tt. his uerbis: Rem in bonis nostris intelligimus habere, quoties possidentes exceptionem, aut amittentes ad recuperandum eam actionem habemus. Concordat l. bonorum. 49. §. in bonis. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Bona. Concordant item ea que proponuntur §. in uerbo Habere. Alia definitio proponitur l. quod euincitur. 150. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Quod euincitur, in bonis non est. Alia definitio proponitur l. omnes actiones. 181. in fin. ff. eod. tt. his uerbis: Non uidetur perfecte cuiusque id esse, quod ex casu auferri potest. Alia definitio proponitur l. licet. 58. in fin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Paternos liberos recte uidemur dicere nostros liberos: liberorum uero nostrorum liberos non recte nostros liberos dicimus. Similis definitio proponitur l. Modestinus. 105. ff. d. tt. cuius uerba uide §. lib. 34. cap. 9. quæst. 2. except. 6. Alia definitio proponitur l. litus. 96. in fin. ff. eod. tt. his uerbis: Prædici dicimus aliquorum esse, non utique communiter habentium ea, sed uel alio aliud habente. Plura de significatione Mei uel Nostrum uide §. in uerbo Suum.

Miles unde dicatur, definitur l. §. fin. ff. de militari testamento, cuius uerba uide §. lib. 28. cap. 18. in prim. Mille passus unde dinumerandi, definitur l. mille. 154. ff. de uerb. signif. his uerbis: Mille passus non a muro uisus, sed a continentibus ædificijs numerandi sunt. Minus soluere quid sit, definitur l. si cui. 12. §. fin. ff. eod. tt. his uerbis: Minus soluit, qui tardius soluit. nam & tempore minus soluitur. Alia definitio proponitur l. minus. 32. ff. eod. tt. his uerbis: Minus solutum intelligitur, etiam si nihil est solutum. Concordat l. uerbum Amplius. 82. ff. d. tt. cuius uerba uide §. in uerbo Amplius. Alia definitio proponitur l. non potest. 117. ff. eod. tt. his uerbis: Non potest uideri minus soluisse is, in quem amplioris summae actio non competit. Mobilia & mouentia idem. Que regula approbatur simul & distinguitur l. mouentium. 93. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Mouentia.

Monumentum definitur l. 2. §. monumentum. ff. de religiosis, hisce uerbis: Monumentum est, quod memoriam seruandæ gratia existit. Concordat l. monumentum. 42. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 26. cap. 2. de religiosis, quæst. 1. reg. 4.

Morbis quid sit, definitur l. inter stuprum. 101. §. uerbum. ff. de uerb. signif. his uerbis: Verum est, morbum esse temporalem corporis imbecillitatem: uicium uero perpetuum corporis impedimentum, ueluti si talum excussit. ita lucus utique uitiosus est. Alia definitio proponitur l. 1. §. sed sciendum. ff. de edilitio edicto, cuius uerba uide §. lib. 42. cap. 4. quæst. 3. causa 1. in prim.

Morbis fonticus definitur l. morbus. 113. ff. de uerb. signif. his uerbis: Morbus fonticus est, qui cuique rei nocet. Concordat l. animi. 65. §. quoties. ff. de edilitio edicto, cuius uerba uide §. lib. 42. capite 4. quæst. 3. causa 1. except. 3.

Mouentia definiuntur l. mouentium. 93. ff. de uerb. signif. his uerbis: Mouentium, item mobilium appellatione idem significamus: si tamen

apparet, defunctum animalia duntaxat quæ se ipsa mouerent, mouentia uocasse. Quod uerum est.

Muliera & poena in quo differant, uide §. lib. 3. cap. 3. quæst. 2.

Mulier definitur l. mulieris. 13. in prim. ff. de uerb. signif. his uerbis: Mulieris appellatione etiam uirgo uiripotens continetur.

Municeps quis dicatur, definitur l. munus. 18. in fin. ff. d. tt. cuius uerba uide §. lib. 13. cap. 2. in prim. item definitur l. municipes. 228. ff. d. tt. cuius uerba uide §. lib. 13. cap. 3. quæst. 2.

Munimentum sepulchri definitur l. funeris. 27. §. munimentum. ff. de religiosis, cuius uerba uide §. lib. 26. cap. 2. de religiosis, quæst. 1. reg. 7.

Munus definitur l. munus. 18. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. lib. 13. cap. 1. in prim. Alia definitio proponitur l. inter donum. 194. & l. munus. 214. ff. eod. tt. quarum uerba uide §. in uerbo Donum.

Munus publicum definitur l. pupillus. 239. §. munus. ff. eod. tt. cuius uerba uide d. cap. 1. quæst. 3. in prim.

Negationes due quid significant, definitur l. duobus. 237. ff. de uerb. signif. his uerbis: Duobus negantibus uerbis quasi permittit lex magis, quam prohibet: idque etiam Seruius animaduertit.

Nomen quid significet, definitur l. nominis. 4. ff. d. tt. his uerbis: Nominis appellatione rem significari, Proculus ait. Alia definitio proponitur l. nominis. 6. in prim. ff. eod. tt. his uerbis: Nominis & rei appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet.

Nostrum quid dicatur, uide §. in uerbo Meum.

Notio definitur l. notionem. 99. in princ. ff. de uerb. signif. his uerbis: Notionem accipere debemus, & cognitionem, & iurisdictionem. Alia definitio proponitur l. ait Prætor. 5. in prim. ff. de re iudicata, his uerbis: Ait Prætor, Cuius de ea re iurisdictionis est: melius scripserit, Cuius de ea re notio est. Etenim notionis nomen etiam ad eos pertinet, qui iurisdictionem non habent: sed habent de quauis alia causa notionem.

Novalis terra que dicatur, definitur l. sylua. 30. §. noualis. ff. de uerb. signif. his uerbis: Noualis est terra proscissa, quæ anno cessauit, quam Græci νεανιω uocant.

Noxa definitur l. plebs. 238. §. fin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Noxæ appellatione omne delictum continetur. Concordant ea que proponuntur §. lib. 47. cap. 2. quæst. 2. except. 15. in prim.

Noxa solutus quis dicatur, uide §. lib. 42. capite 4. quæst. 3. causa 3.

Nurus definitur l. nurus. 50. ff. de uerb. signif. his uerbis: Nurus appellatio etiam ad pronurum & ultra porrigena est.

Ope, consilio quomodo intelligendum, definitur l. sepe. 53. §. fin. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Coniunctio.

Opere legato uel conducto, quid ueniat, definitur l. rei appellatio. s. in fin. ff. eod. tt. his uerbis: Opere legato uel conducto: his uerbis significari Labeo ait id opus, quod Græci ἀποτίλισμα uocant, non ἔργον, id est, ex opere facto corpus aliquod perfectum.

Oportebit uerbum quid significet, definitur l. uerbum. s. in prim. ff. eod. tt. his uerbis: Verbum Oportebit tam præsens quàm futurum tempus significat. **Alia definitio proponitur l. uerbum. 37. ff. eod. tt. his uerbis:** Verbum Oportere non ad facultatem iudicis pertinet, qui potest uel pluris uel minoris condemnare: sed ad ueritatem refertur.

Oppidum unde dictum, definitur l. pupillus. 239. ff. eod. tt. his uerbis: Oppidum ab ope dicitur, quod eius rei causa mœnia sint constituta.

Opprobrium definitur l. probrum. 42. ff. d. tt. cuius uerba uide 7. in uerbo Probrum.

Optimus maximusq; quid sit, definitur l. qui uti. 90. ff. de uerb. signif. his uerbis: Qui uti optimæ maximæque sunt, ædes tradit: non hoc dicit, seruitutem illis debere: sed illud solum, ipsas ædes liberas esse, hoc est, nulli seruire. **Concordat l. si cum. 126. ff. eod. tt. his uerbis:** Si cum fundum tibi darem, legem ita dixi, Vti optimus maximusq; est: & adieci, ius fundi deterius factum non esse per dominū, præstabitur: amplius eo præstabitur nihil. Et si prior pars, qua scriptum est, Vti optimus maximusque est: liberum esse significat, eo que si posterior pars adiecta non esset, liberum præstare deberet: tamen inferiore parte satis me liberatum puto (quod ad iura attinet) ne quid aliud præstare debeam, quàm ius fundi per dominum deterius factum non esse. **Concordat l. non tantum. 169. ff. eod. tt. his uerbis:** Non tantum in traditionibus, sed & in emptionibus, & stipulationibus, & testamentis adiectio hæc, Vti optimus maximusq; est: hoc significat, ut liberum præstetur prædium, non ut etiam seruitutes ei debeantur. **Alia huius loci regula proponitur l. illa uerba. 16. in princ. ff. eod. tt. his uerbis:** Illa uerba, Optimus maximusque est: uel in eum cadere possunt, qui solus est. Sic & circa editum Prætoris supremæ tabulæ habentur etiam solæ.

Ornamentum quid comprehendat, definitur l. signatorius. 74. ff. de uerb. signif. his uerbis: Signatorius annulus ornamentum appellatione non continetur.

Ostentum definitur l. ostentum. 38. ff. d. tt. his uerbis: Ostentum Labeo definit, omne contra naturam cuiusque rei genitum factumque. Duo autem genera sunt ostentorum: unum, quoties quid contra naturam nascitur: tribus manibus forte, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria est. alterum,

cum quid prodigiosum uideatur, quomodo Græci φάσμα uocant.

p

Palam quid sit, definitur l. palam. 33. ff. de uerb. signif. his uerbis: Palam est, coram pluribus.

Palam corpore questum facere, quid sit, definitur l. palam. 43. in princ. usque ad §. lenocinium. ff. de ritu nuptiarum. cuius uerba uide 3. libro 3. capite 14. causa 23. except. 1. cum quatuor exceptionibus sequentibus.

Pali definiuntur l. carbonum. 167. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide 5. in uerbo Ligni.

Parens definitur l. appell. 51. ff. eod. tt. his uerbis: Appellatione parentis non tantum pater, sed etiam auus, & proauus, & deinceps omnes superiores continentur: sed & mater, & auia, & proauia.

Parere definitur l. anniculus. 132. ff. d. tt. his uerbis: Fallum est eam peperisse, cui mortuæ filius extractus est.

Paries definitur l. paries. 157. ff. eod. tt. his uerbis: Paries est, siue murus, siue maceria est.

Pars quid significet, definitur l. recte dicimus. 25. ff. de uerb. signif. his uerbis: Quintus Mutius ait, Partis appellatione rem pro diuiso significari. nam pro diuiso quod nostrum sit, id non partem, sed totum esse. Seruius non ineleganter, partis appellatione urunque significari.

Partus definitur l. partum. 26. ff. de uerb. signif. his uerbis: Partum non esse partem rei furtiuæ, Scæuola lib. XI. Quæstionum scribit.

Patris appellatione auus quoque continetur. Quæ regula approbatur l. iusta. 201. in fin. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. in uerbo Filius.

Paterfamilias quis dicatur, definitur l. pronuntiatio. 195. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide 5. in uerbo Familia.

Patroni appellatione quid significetur, definitur l. patroni. 52. ff. d. tt. his uerbis: Patroni appellatione & patrona continetur.

Peculium definitur l. liber. 182. ff. eod. tt. his uerbis: Liber peculium habere non potest, quem admodum nec seruus bona.

Pecunia definitur l. pecunia. 178. in princ. ff. de uerb. signif. his uerbis: Pecuniæ uerbum non solum numeratam pecuniam cõpletur, uerum omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. Nam corpora quoque pecuniæ appellatione contineri, nemo est qui ignoret. **Concordat l. pecunia. 222. ff. eod. tt. his uerbis:** Pecuniæ nomine non solum numerata pecunia, sed etiam omnes res tam soli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura continentur. **Alia definitio proponitur l. propemodum. 88. ff. eod. tt. his uerbis:** Propemodum tantum quis pecuniæ relinquit, quantum ex bonis eius reſici potest. Sic dicimus centum aureorum habere, qui tantum in prædijis cæterisque similibus rebus habeat. Non idem est in fundo

fundo

fundo alieno legato, quanquam is fundus hereditaria pecunia comparari potest: neque quisquam eum qui pecuniam numeratam habet, habere dicit quidquid ex ea parari potest. **Alia definitio proponitur l. non potest. 117. ff. eod. tt. his uerbis:** Cum stipulamur, Quanta pecunia ex hereditate Lucij Titij ad te peruenit: res ipsas quæ peruenierunt, non precia earum spectare uidemur. **Alia definitio proponitur l. rei appellatio. s. in princ. ff. eod. tt. cuius uerba uide 7. in uerbo Res.**

Pecus definitur l. ædiles. 38. ff. de iumentorum. ff. de editio editio. cuius uerba uide 5. lib. 42. cap. 4. quæst. 3. causa 6. in princ.

Pellæ definitur l. Masurius. 144. ff. de uerb. signif. his uerbis: Masurius scribit libro Memorialiū, pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum uxor non esset, cum aliquo tamen uiuebat: eamque nunc uero nomine amicam, paulò honestiore concubinam appellari. Caius Flaccus in libro de iure Papyriano scribit, pellicem nunc uulgò uocari, quæ cū eo cui uxor sit, corpus miscet: quod si eam quæ uxoris loco sine nuptijs in domo sit, quam Græci ἀδρανὴ uocant.

Penes te quid sit, definitur l. penes. 63. ff. d. tt. his uerbis: Penes te amplius est, quàm apud te. Nā apud te est, quod qualiter qualiter à te tenetur: penes te est, quod quodammodo à te possidetur.

Perfecere quid sit, definitur l. si de origine iuris, hisce uerbis: In omnibus rebus animaduerto id perfectum esse, quod ex omnibus suis partibus constat.

Perficere quid sit, definitur l. ædificia. 139. in fin. ff. d. tt. his uerbis: Perfecisse ædificiū is uidetur, qui ita consummauit, ut iam in usu esse possit.

Perire quid sit, definitur l. Marcellus. 9. ff. eod. tt. his uerbis: Marcellus apud Iulianum tractans notat, uerbo Perijisse & scissum & fractum contineri, & ui raptum.

Pernoctare quid sit, definitur l. urbana familia. 166. in fin. ff. d. tt. his uerbis: Pernoctare extra urbem intelligendus est, qui nulla parte noctis in urbe est. Per enim totam noctem significat.

Persequi & Persecutio definitur l. quib. præcipua. 57. in fin. ff. eod. tt. his uerbis: Persequi uidetur & qui satis accepit.

Persecutio actio est. Quæ regula approbatur l. actionis. 34. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. lib. 36. capite 4. quæst. 1. in fine.

Perticæ definiuntur l. pali. 168. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. in uerbo Ligna.

Pertinere quid significet, definitur l. uerbum. 181. ff. eod. tt. his uerbis: Verbum illud Pertinere latissimè patet. Nam & eis rebus petèdis aptum est, quæ dominij nostri sint, & eis quas iure aliquo possideamus, quamuis non nostri dominij sint. Pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum causa sunt, sed es-

se possint. **Alia definitio proponitur l. sciendum est. 70. ff. d. tt. his uerbis:** Verba hæc, Is ad quem ea res pertinet: sic intelligitur, ut qui in uniuersum dominium uel iure ciuili, uel iure Prætorio succedit, contineatur. **Concordat l. plura delicta. 52. ff. de action. & obligat. his uerbis:** Cum generaliter adijcimus, Eius ad quem ea res pertinebit: & adrogati, & eorum qui iure nobis succedunt, personas comprehendimus.

Peruenire quid sit, definitur l. aliud est. 71. in princ. ff. de uerb. signif. his uerbis: Peruenire propriè illud dicitur, quod est remansurum. **Concordat l. nomen filiarum. 164. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. in uerbo Habere.** Huius exceptio proponitur l. peruenisse. 171. ff. eod. tt. his uerbis: Peruenisse rectè ad te dicitur, quod per te ad alium prouenit: ut in hæreditate à liberto per patronum filium familiæ patri eius ad optiuo adquisita responsum est. **Alia definitio proponitur l. peruen. 165. ff. eod. tt. his uerbis:** Peruenisse ad hæredem nihil intelligitur, nisi deducto ære alieno.

Petitio definitur l. pecunie. 178. ff. de actionis. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. lib. 36. cap. 4. quæst. 1. in princ.

Pignus unde dicatur, & differentia eius ab hypotheca proponitur 5. lib. 40. cap. 1.

Plebs definitur l. plebs. 238. in princ. ff. de uerb. signif. his uerbis: Plebs est, cæteri ciues sine senatoribus.

Plurifue quid significet, definitur l. hæc adiectio. 192. ff. d. tt. his uerbis: Hæc adiectio, Plurifue: non in finitam pecuniam cõtinet, sed modicam: ut taxatio hæc, Solidorum decem, plurifue: ad minutulam summam referatur. **Alia definitio proponitur l. hæc enunc. 232. ff. eod. tt. his uerbis:** Hæc enuciatio, Quæ sunt pluris aureorum triginta: simul & quantitatis & æstimationis significatiua est.

Pœna quid sit, uide 5. lib. 3. cap. 3. quæst. 2.

Portari quid sit, definitur l. ferri. 235. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. in uerbo Ferri.

Portio definitur l. nomen filiarum. 164. ff. eod. tt. his uerbis: Portionis nomen non semper dimidiam significat, sed prout adiectum est. Potest enim iubere aliquis & maximam partem: potest & uicesimam, & tertiam, & prout libuerit. Sed si non fuerit portio adiecta: dimidia pars debetur.

Portus definitur l. portus. 59. ff. de uerb. signif. his uerbis: Portus appellatus est cõclusus locus, quo importantur merces, & inde exportantur: eaque nihilominus statio est conclusa atque munita. Inde angiportum dictum est.

Possessio definitur l. quæstio est. 115. ff. de possessio. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. in uerbo Fundus. **Alia significatio proponitur l. interdum. 78. ff. eod. tt. his uerbis:** Interdum proprietatem quoque uerbum possessionis significat: sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est. **Plura de defi-**

de definitione possessionis uide §. libro 23. capite 1.

Posthumus filiorum appellatione continetur. Quæ regula approbatur l. nomen filiarum. 164. in prim. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo filij.

Post diem decimum calendarum, quid significet, definitur l. anniculus. 132. §. ante. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Ante diem decimum.

Postliminium quid sit, uide §. cap. prox. in prim.

Postquam sari poterit, quid sit, definitur l. inter il- lam. 217. in prim. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Cum sari poterit.

Potestas definitur l. potestatis. 215. ff. eod. tit. his uerbis: Potestatis uerbo plura significantur. In persona magistratum, imperium: in persona liberorum, patria potestas: in persona serui, dominium. At cum agimus de noxæ de- ditione cum eo qui seruum non defendit: præsentis corporis copiam facultatemq; si- gnificamus. Ex lege Atinia in potestatem domini rem furtiuam uenisse uideri, & si e- ius uindictandæ potestatem habuerit, Sabinus & Celsus aiunt.

Pratum definitur l. pratum. 31. ff. de uerb. signif. his uerbis: Pratum est, in quo ad fructum percipien- dum falce duntaxat opus est: ex eo dictum, quod paratum sit ad fructum capiendum.

Predium definitur l. questio est. 135. in fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Fundus.

Predia urbana quæ sint, definitur l. urbana predia. 198. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 25. cap. 5. quest. 1.

Præuaricatores definiuntur l. præuar. 212. ff. d. tit. his uerbis: Præuaricatores eos appellamus, qui causam aduersarij suis donant, & ex parte actoris in partem rei cedunt. à uaricando e- nim præuaricatores dicti sunt. Concordant ea quæ proponuntur §. lib. 3. cap. 10. quest. 2. in prim.

Probrum definitur l. probrum. 42. ff. de uerb. signif. his uerbis: Probrum & obprobrium idem est. Probra quædam natura turpia sunt, quæ- dam ciuilitate & quasi more ciuitatis: utpu- ta furtum, adulterium, natura turpe est. E- nim uerò tutelæ damnari hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis. Nec enim natura probrum est, quod potest etiam in hominem idoneum incidere.

Proiectum definitur l. malum. 242. §. 1. ff. d. tit. his uerbis: Inter proiectum & immissum hoc inter- esse ait Labeo, quod proiectum esset id quod ita prouheretur, ut & nusquam requiesce- ret: qualia mœniana & subgrundæ essent. Immissum autem, quod ita fieret, ut ali quo loco requiesceret: ueluti tigna, trabes, quæ immitterentur.

Pronunciatum definitur l. pronunciatum. 46. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Pronunciatum & statutum i- dem dici potest: promiscuè enim & pronun- ciaffe & statuisse solemus eos dicere, qui ius habent cognoscendi.

Proprietatis interdum possessio dicitur, l. interdum. 78. ff. d. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Possessio.

Provinciales definiuntur l. provinciales. 190. ff. d. tit. his uerbis: Provinciales eos accipere debe- mus, qui in prouincia domicilium habent: non eos qui ex prouincia oriundi sunt.

Proximus quis sit, definitur l. proximus. 92. ff. de uerb. signif. his uerbis: Proximus est, quem nemo antecedit. supremus est, quem nemo sequitur. Concordat l. qui duos. 10. §. 1. ibi: Proxi- mus. ff. de reb. dubijs, his uerbis: Proximus ad gna- tus intelligitur etiam qui solus est, quemq; nemo antecedit. Ait Iuriscultus: Et qui solus est. Huic concordat l. proximi. 155. ff. de uerb. signif. his uerbis: Proximi appellatione etiam ille con- tinetur, qui solus est. Concordat item l. in uulg. 163. in princ. ff. eod. tit. his uerbis: In uulgari substituo- tione, qua ei qui supremus morietur, hæres substituitur: rectè substitutus & unico intel- ligitur exemplo XII. Tabularum, ex quib. proximus adgnatus & solus habetur.

Publica quæ sint, definitur l. bona. 15. ff. de uerb. si- gnif. his uerbis: Bona ciuitatis abusuè publica dicta sunt. Sola enim ea publica sunt, quæ populi Romani sunt. Concordat l. eum qui. 16. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Publicanus. Alia definitio proponitur l. inter. 17. ff. eod. tit. his uerbis: In- ter publica habemus non sacra, nec religio- sa, nec quæ publicis usibus destinata sunt: sed si qua sunt uelut ciuitatum bona. Sed & peculia seruorum ciuitatum proculdubio publica habentur.

Publica uestigalia quæ dicantur, definitur d. l. 17. in fin. cuius uerba uide §. lib. 11. cap. 7. in prim.

Publicanus definitur d. l. 16. his uerbis: Eum qui uestigal populi Romani conductum habet, publicanum appellamus. Nam publica ap- pellatione in compluribus causis ad populum Romanum respicit. Ciuitates enim priua- torum loco habentur.

Puer definitur l. illa uerba. 161. §. pueri. ff. de uerb. si- gnif. his uerbis: Pueri appellatione etiam puella significatur. nam & scæminas puerperas appellant recentes ex partu, & uædes Græcè communiter appellantur. Alia definitio proponitur l. pueri. 204. ff. d. tit. his uerbis: Pueri ap- pellatione tres significationes habet: unam, cum omnes seruos pueros appellamus: al- teram, cum puerum cõtrario nomine puella dicimus: tertiam, cum ætatem puerilem demonstramus.

Pupillus definitur l. pupillus. 239. in prim. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 3. except. 1. in prim. Alia definitio proponitur l. non est. 162. ff. eod. tit. his uerbis: Non est pupillus, qui in utero est.

Quanti ea res est, quid sit, definitur §. lib. 36. capite 8. reg. 2.

Quis definitur l. 1. ff. de uerb. signif. his uerbis: Ver- bum hoc, Si quis, tam masculos quàm scæmi- nas complectitur. Concordat l. pronunciatum. 195. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Pronunciatio sermo- nis in

nis in sexu masculino ad utrūq; sexum ple- runq; porrigitur. Concordat item l. qui duos. 60. ff. de leg. 3. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 4. de animan- tib. legatis, reg. 1. item de seruis legatis, reg. 1.

Rectè præstari quid sit, definitur l. aliud est. 71. in fin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Hæc uerba, His re- bus rectè præstari: hoc significant, ne quod periculum uel damnum ex ea re stipulator sentiret.

Rectè restitui quid significet, definitur l. hæc uerba. 73. ff. d. tit. his uerbis: Hæc uerba in stipulatione posita, eam rem rectè restitui: fructus conti- nent. Rectè enim uerbum pro uiri boni ar- bitrio est.

Reddere quid sit, definitur l. uerbum. 94. ff. d. tit. his uerbis: Verbum reddendi, quanquam signi- ficatum habeat retrò dandi: recipit tamen & per se dandi significationem. Concordat ijs- dem uerbis l. cum quidam. 22. in fin. ff. de leg. 2.

Reddere rationes quid sit, definitur l. boues. 89. §. im- ter. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 4. de rationib. edendis, quest. 1. Concordant ea quæ propo- nuntur §. lib. 34. cap. 5. quest. 3. except. 20. repl. 6.

Regula definitur l. 1. ff. de regulis iuris. de qua re ui- de §. cap. prox. in prim.

Reliquerunt quid significet, definitur l. hoc sermo- ne. 3. §. uerbo. ff. si libertus ingenuus esse dicatur. cuius uerba uide §. lib. 20. cap. 3. quest. 6. reg. 1.

Reliqui quid sit, definitur l. potest. 95. ff. de uerb. si- gnif. his uerbis: Potest reliquorum appellatio & uniuersos significare. Concordat l. ceterorum. 160. §. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Ceteri.

Repudium quid sit, uide §. lib. 14. cap. 8. causa 6.

Res definitur l. rei appell. 5. in princ. ff. de uerb. si- gnif. his uerbis: Rei appellatio latior est, quàm pecuniæ: quia etiam ea quæ extra computa- tionem patrimonij nostri sunt, continet: cum pecuniæ significatio ad ea referatur, quæ in patrimonio sunt. Concordat l. in fin. ff. si certum petatur. cuius uerba uide §. in uerbo Cre- dere. Alia definitio proponitur l. nominis. 6. in prim. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. in uerbo Nomen. Alia definitio proponitur l. rei. 23. ff. eod. tit. his uerbis: Rei appellatio & causæ & iura continen- tur. Alia definitio proponitur l. appell. 72. ff. eod. tit. his uerbis: Appellatione rei pars etiam con- tinetur.

Restituere quid sit, definitur l. restit. 35. ff. de uerb. signif. his uerbis: Restituere is intelligitur, qui simul & causam actori reddit, quam is habi- turus esset, si statim iudicij accepti tempo- re res ei reddita fuisset: id est, usufructuonis causam & fructuum. Concordat l. restit. 75. ff. eod. tit. his uerbis: Restituere uidetur is, qui resti- tuit quod habiturus esset actor, si contro- uersia ei facta non esset. Concordat item l. cum Prætor. 81. ff. eod. tit. his uerbis: Cum Prætor dicit, ut opus factum restituatur: etiam damnum datum actor consequi debet. Nam uerbo

restitutionis omnis utilitas actoris contine- tur. Concordat item l. ultim. §. in fin. ff. eod. tit. his uerbis: Restituit non tantum qui solum corpus, sed etiam qui omnem rem conditionemq; red- dita causa præstat. Et tota restitutio iuris in- terpretatio est. Concordat item l. plus est. 22. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 21. cap. 10. quest. 3. Concordat item l. in condemnatione. 133. §. 1. ff. de reg. iuris. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 10. quest. 1. except. 1. replic. 15. Concordat item l. uideamus. 38. §. in Fauiana. ff. de usuri- us & fructib. cuius uerba uide §. d. except. 1. replic. 8. Alia definitio proponitur l. 2. §. penult. ff. ne quid in lo- co uel itinere publico. cuius uerba uide §. lib. 26. cap. 10. interd. 2. quest. 5. reg. 1.

Roma definitur l. 2. in prim. ff. de uerb. signif. his uerbis: Urbis appellatio muris, Romæ autè con- tinentibus ædificijs finitur, quod latius pat- tet. Concordat l. Alph. 87. ff. eod. tit. his uerbis: Alphe- nus ait, urbem esse Romam, quæ muro cin- geretur. Romam etiam, quæ in continenti ædificia essent. Nam Romam non murete- nus existimari, ex consuetudine quotidiana posse intelligi: cum diceremus Romam nos ire, etiam si extra urbem habitaremus. Concordat item l. ædificia. 139. ff. eod. tit. his uerbis: Æ- dificia Romæ fieri etiam ea uidentur, quæ in continentibus Romæ ædificijs fiant. Con- cordat item l. qui in contin. 147. ff. d. tit. his uerbis: Qui in continentibus urbis nati sunt, Romæ nati intelliguntur. Item concordat l. mille passus. 154. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Mille passus.

Rustica familia definitur l. urbana. 166. ff. d. tit. cuius uerba uide §. in uerbo Familia.

Ruta cæsa quæ dicantur, uide §. lib. 42. cap. 2. reg. 31.

Satisfactio definitur l. stipulationum. 5. §. satisfac- ptio. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Satisfactio est stipulatio, quæ ita obligat promissorem, ut ad promissores quoq; ab eo accipiantur, id est, qui idem promittant. Satis autem acci- pere dictum est eodem modo, quo satisfacere. Nam quia id quo quis contentus erat, ei præstatur, satisfieri dictum est: & simili- ter quia tales, quibus cõtentus quis futu- rus esset, ita dabantur, ut uerbis obligaren- tur, satis accipi dictum est.

Satisfactio quid sit, uide §. lib. 6. cap. 7. quest. 1.

Satisfactio definitur uerbis d. §. satisfactio, iam propositis hisce: Nam quia id quo quis conten- tus erat, ei præstatur, satisfieri dictum est, &c. Concordant ea quæ proponuntur §. lib. 40. cap. 4. causa 4. in prim.

Scena definitur l. 2. §. ait Prætor. ff. de his qui no- tantur infam. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 14. quest. 1. causa 11.

Sepulchrum definitur l. 2. §. sepulchrum. ff. de religio- sis. cuius uerba uide §. lib. 26. cap. 2. de loco religio- so, quest. 1. in princ. Concordat l. prætor ait. 3. §. sepul- chri. ff. de sepulchro uiolato. cuius uerba uide §. lib. 26. cap. 5. quest. 2. causa 1.

Sequester definitur l. sequester. 109. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. lib. 5. capite 9. de re litigiosa sequestranda, in prim.

Seruus quid significet, definitur l. de seruat. 40. ff. 1. ff. eod. tt. his uerbis: Serui appellatio etiam ad ancillam refertur. Concordat l. inter stuprum. 101. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. lib. 33. cap. 4. de seruis legatis, reg. 1.

Vnde dicantur serui, definitur l. pupillus. 239. ff. 1. ff. d. tt. his uerbis: Seruorum appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores captiuos uedere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. Concordant ea que proponuntur s. lib. 19. cap. 1. quæst. 2.

Signatorius annulus ornamenti appellatione non continetur. Que regula approbatur l. signatorius. 74. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. in uerbo Ornamentum.

Sylua cædua definitur l. sylua. 30. in prim. ff. d. tt. his uerbis: Sylua cædua est (ut quidam putant) quæ in hoc habetur, ut cæderetur. Seruus eam esse, quæ succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascatur.

Sylua pascua definitur d. l. 30. ff. de uerb. sign. his uerbis: Pascua sylua est, quæ pascuis pecudum destinata est.

Singularis numerus interdum sumitur pro numero plurali. Que regula approbatur l. in usu. 153. ff. de uerb. sign. his uerbis: In usu iuris frequenter uti nos Calcellus ait singulari appellatione, cum plura generis eiusdem significare uellemus. Nam & multum hominẽ uenisse Romam, & piscem uilem esse dicimus. Item in stipulando satis habemus de hærede cauere, Si ea res secundum me hæredem meum iudicata erit: & rursus, Quod ob eam rem te hæredem tuum: nempe æquæ, etsi plures hæredes sint, continentur stipulatione.

Socer & Socrus definitur l. soceri. 146. ff. eod. tt. his uerbis: Soceri & socrus adpellatione auum quoq; & auiam uxoris uel mariti contineri, respondetur.

Sodales definiuntur l. sodales. 4. in princ. ff. de collegijs & corporibus. cuius uerba uide s. lib. 12. capite 6. quæst. 3. reg. 2.

Solarium definitur l. 2. ff. si quis nemine. ibi: sic enim uctigal. ff. ne quid in loco uel itinere publico fiat. cuius uerba uide s. lib. 26. cap. 10. quæst. 4. except. gener. 9.

Soluendo esse quis dicatur, definitur l. soluendo. 114. ff. d. tt. his uerbis: Soluendo esse nemo intelligitur, nisi qui solidum potest soluere. Alia definitio proponitur l. nemo. 95. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Nemo dubitat, soluendo uideri eum qui defenditur.

Solutio definitur s. lib. 48. cap. 5. quæst. 1.

Solutum matrimonium definitur l. cum querebatur. 240. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. lib. 15. cap. 6. except. 3. repl. 3.

Solutus quis dicatur, definitur l. solutum. 48. ff. de uerb. sign. his uerbis: Solutum non intelligimus eum, qui licet uinculis leuatus sit, manibus tamen tenetur, ac ne eum quidem in-

telligimus solutum, qui in publico sine uinculis seruatur.

Sonticus morbus definitur l. morbus. 113. ff. eod. tt. de quo s. in uerbo Morbus.

Spado definitur l. spado. 128. ff. d. tt. his uerbis: Spadonum generalis appellatio est, quo nomine tam hi qui natura spadones sunt, ite thlibiae, thlasiæ, sed & si quod aliud genus spadonum est, continetur.

Speciosa personæ que dicantur, definitur l. speciosas. 100. ff. de uerb. sign. his uerbis: Speciosas personas accipere debemus clarissimas personas utriusque sexus: item eorum qui ornamentis senatorijs utuntur.

Sponsio definitur l. sponsio. 7. ff. eod. tt. his uerbis: Sponsio appellatur non solum quæ per sponsum interrogacionem fit, sed omnis stipulatio promissioque.

Stagnum definitur l. 1. ff. stagnum. ff. ut in flumine publico nauigare liceat. cuius uerba uide s. lib. 26. cap. 6. quæst. 5. in prim.

Statio definitur l. 1. ff. stationem. ff. de fluminibus, ne quid in flumine. cuius uerba uide s. lib. 26. cap. 7. quæst. 2. in prim.

Statutum definitur l. pronūciatum. 46. in prim. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. in uerbo Pronūciatum.

Stipendium definitur l. ager. 27. ff. eod. tt. his uerbis: Stipedium à stipe appellatum est, quod per stipes, id est, modica æra colligatur. Idem hoc etiam tributum appellari, Pomponius ait. Et sanè appellatur à cõtributione tributum, uel ex eo quod militibus tributatur.

Stipula illecta definitur l. sylua. 30. ff. de uerb. sign. his uerbis: Stipula illecta sunt spicæ in esse deiectæ, nec dum lectæ: quas rusticum, cum uacauerint, colligunt.

Stuprum definitur l. inter stuprum. 101. in prim. ff. d. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Adulterium.

Subdistingua definiuntur l. hæc uerba. 124. ff. subdistingua. ff. d. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Aut.

Subsignatum definitur l. subsignatum. 39. in princ. ff. eod. tt. his uerbis: Subsignatum dicitur, quod ab aliquo subscriptum est. Nam ueteres Subsignationis uerbo pro subscriptione uis solebant.

Suburbanum prædium definitur l. si prædium. 16. in princ. C. de prædijs minor. cuius uerba uide s. libro 19. cap. 6. quæst. 1. except. 40.

Superstes definitur l. quod dicimus. 231. ff. de uerb. sign. his uerbis: Quod dicimus, eum qui nasci speratur, pro superstite esse: tunc uerum est, cum de ipsius iure quaeritur: alij autem nõ prodest, nisi natus sit.

Supremus definitur l. proximus. 92. ff. d. tt. cuius uerba cum concordantibus uide s. in uerbo Proximus.

Suum definitur l. pupillus. 239. ff. fin. ff. de uerb. sign. his uerbis: Verbum Suum, ambiguum est, utrum de toto, an de parte significet. Et ideo qui iurat suum non esse, adijcere debet, neque sibi commune esse.

Taberna

Taberna definitur l. tabernæ. 183. c. l. seq. ff. de uerb. sign. his uerbis: Tabernæ appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium, nempe ex eo quod tabulis clauditur. Vnde tabernacula & contubernales dicti sunt.

Taberna instructa definitur l. instructa. 185. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Instructa.

Tabernacula unde dicantur, patet ex uerbis iam propositis.

Telum definitur s. lib. 4. cap. 4. quæst. 1. causa 2.

Ter enixa que dicatur, definitur l. ter enixa. 137. ff. de uerb. sign. his uerbis: Ter enixa uidetur etiam quæ tergemino peperit.

Terra noualis & integra que dicatur, definitur l. sylua. 30. ff. noualis, & s. integra. ff. d. tt. cuius uerba uide s. in uerbis Noualis & Integra.

Territorium definitur l. pupillus. 239. ff. pen. ff. d. tt. his uerbis: Territorium est uicinitas agrorum intra fines cuiuslibet ciuitatis: quod ab eo dictum quidam aiunt, quod magistratus eius loci intra eos fines terrendi, id est submouendi ius habent.

Tignarij fabri qui dicantur, definitur l. ferri. 235. in fin. ff. d. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Fabri tignarij.

Tignum definitur l. tigni. 62. ff. d. tt. cuius uerba cum concordantibus uide s. lib. 47. cap. 13. quæst. 2.

Toga unde dicta sit, definitur l. tugurij. 180. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. in uerbo Tugurium.

Totum definitur l. recte dicimus. 25. ff. d. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Pars: & lib. 33. cap. 4. de suis rebus relictis, reg. 1. except. 2.

Transacta definiuntur l. transacta. 229. cum l. seq. ff. de uerb. sign. his uerbis: Transacta finitæ uel intelligere debemus non solum de quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sunt possessa: ut sunt iudicio terminata, transacione composita, longioris temporis silentio finita.

Transfuga definitur l. postliminium. 19. ff. transfuga. 40. ff. de captiuis. cuius uerba uide s. cap. prox. quæst. 5. exc. 2. in princ.

Tributum unde dicatur, definitur l. ager. 27. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. in uerbo Stipendium.

Tugurium definitur l. tugurij. 180. ff. d. tt. his uerbis: Tugurij appellatione omne ædificium, quod rusticæ rei magis custodiendæ conuenit, quod urbanis ædibus, significatur. Ofilius ait, tugurium à recto, tanquam regularium, esse dictum: ut toga, quod ea tegamur.

Tuorum appellatione actiones quoq; continentur. Que regula approbatur l. meorum. 91. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. lib. 33. cap. 4. de suis rebus relictis, reg. ult. except. 3.

Vasa uinaria definiuntur l. uinaria. 106. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. in uerbo Dolia.

Venenum definitur l. qui uenenum. 236. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. lib. 4. cap. 4. quæst. 1. causa 3.

Venire diem quid sit, definitur l. cedere diem. 233. ff.

eod. tt. cuius uerba uide s. lib. 33. cap. 8. in prin.

Uestis definitur l. uestis. 127. ff. d. tt. his uerbis: Uestis appellatione tam uirilil quàm muliebris, & scænica, etiam si tragica aut citharædica sit, continetur. Alia definitio proponitur l. instrato. 45. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Instratum.

Via definitur s. lib. 25. cap. 7. in princ.

Vicium definitur l. inter stuprum. 101. ff. uerum. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Morbus.

Victus definitur l. uerbo. 43. cum lege sequente. ff. eod. tt. his uerbis: Verbo Victus continentur, quæ e sui, potui, cultuique corporis, quæque ad uiuendum homini necessaria sunt. Vestem quoque uictus habere uicem, Labeo ait. Et cætera quoque, quibus tuendi curæ diuè corporis nostri gratia utimur, ea appellatione significatur. Ait Iurifconsultus: Vestem quoque uictus habere uicem. Huic concordat l. instrato. 45. ibi: in uictu. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Instratum. Item concordat l. quos nos. 234. in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Viuere.

Vidua definitur l. malum. 242. ff. uidea. ff. eod. tt. his uerbis: Viduam non solum eam quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem quæ uirum nõ habuisset, appellari ait Labeo: quia uidua sic dicta est, quasi uecors, uefanus, qui sine corde aut sanitate esset: similiter uiduam esse dictam, sine duitate.

Villa definitur l. fundi. 211. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Fundus.

Vinctus definitur l. uerum. 216. ff. eod. tt. his uerbis: Verum est, eum qui in carcerem clausus est, non uideri neque uinctum, neque in uinculis esse: nisi corpori eius uinacula sint adhibita.

Vincola que sint, definitur l. uinculorum. 224. ff. d. tt. his uerbis: Vinculorum appellatione uel priuata uel publica uinacula significantur: Custodiæ uero tantum publica custodia. Alia definitio proponitur uerbis d. l. 216. iam propositis.

Virilis definitio proponitur l. uirilil. 145. ff. de uerb. sign. cuius uerba uide s. lib. 28. cap. 23. reg. 3. except. 1.

Viuere quid sit, definitur l. quos nos. 234. in fine. ff. eod. tt. his uerbis: Verbum Viuere quidam putant ad cibum pertinere. Sed Ofilius ad Attricum ait, his uerbis & uestimenta & strameta contineri: sine his enim neminem uiuere posse. Concordant ea que proposita sunt s. in uerbo Viuus.

Vota pro principe quando suscipiantur, definitur l. si calumniatur. 233. ff. 1. ff. eod. tt. his uerbis: Post calendarum Ianuarias die tertio pro salute principis uota suscipiuntur.

Vrbs definitur l. 2. in prim. ff. d. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Roma. Concordat l. Alphenus. 87. in prim. ff. eod. tt. cuius uerba uide in uerbo Roma. Vnde dicatur, definitur l. pupillus. 239. ff. uerbs. ff. eod. tt. his uerbis: Vrbs ab uruo appellata est. Vrurare est, aratro definire. & Varus ait, uruū appellari curuaturam aratri, quod in urbe cõdedit adhiberi solet.

Vrbana familia que dicatur, definitur l. urbana. 166. ff. d. tt. cuius uerba uide s. in uerbo Familia urbana. Exc. 3.

SSSS plum

plum huius proponitur Iis qui. 210. ff. cod. tit. his uerbis: Is qui natus est ex m&acipijs urbanis, & mifus est in uillam nutriendus, in urbanis seruis constituetur.

Vrbana pradia que dicantur, definitur I. urbana. 198. ff. d. tit. cuius uerba uide s. lib. 25. cap. 5. qu&est. 1. Alia definitio proponitur I. fundi. 211. ff. cod. tit. cuius uerba uide s. in uerbo Fundus.

Vruare quid sit, definitur I. pupillus. 239. §. uerbs. ff. d. tit. cuius uerba uide s. in uerbo Vrbs.

Vuum definitur d. §. uerbs.

Vsura fructus n&ost. Que regula definitur I. usura. 121. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide s. lib. 35. cap. 9. qu&est. 3. reg. 1.

Vsufuctus definitur s. lib. 24. cap. 1. in prin.

Vsu suo qd sit, definitur I. in lege c&esoria. 203. ff. d. tit. cuius uerba uide s. li. 11. ca. 7. de c&omissis, qu&est. 1. exc. 11.

Vtiles dies qui sint, definitur I. miles. 11. §. quidam. ff. ad l. ul. de adulterijs. cuius uerba uide s. lib. 4. cap. 7. qu&est. 3. reg. 1. excepti. 12. repl. 4.

Vna definitur I. qui fundum. 205. ff. d. tit. his uerbis: Qui fundum uendit, pomum recepit, nuce& ficus & uuas. duntaxat duracinas, & purpureas, & qu&e eiusdem generis essent, quas non uini causa habebimus, quas Gr&eci τρωγίμους appellant, receptas uideri.

Vulg& qu&estus quis dicatur, definitur I. uulg&. 23. ff. de statu hominum, his uerbis: Vulg& concepti dicuntur, qui patre& demonstrare non possunt: uel qui possunt quide&, sed eum habent, qu&e habere non licet: qui & Spurijs appellantur. Ha&tenus de uerborum significatiombus, sed & plures huiusmodi definitiones uide& passim in suis locis, ut s. eod. cap. in prin. ostendi.

DE REGVLIS IURIS. Cap. V.

Antequ& regulas iuris ordine proponamus, sciendum est, quid hoc loco regula& appellatione contineatur. Definitur autem regula I. 1. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Regula est, qu&e rem qu&e est, breuiter enarrat: n&ost ut ex regula ius sumatur, sed ut ex iure quod est, regula fiat. Per regulam igitur breuis reru& narratio traditur, & (ut ait Sabinus) quasi caus&e coniectio: qu&e simul cu& in aliquo uiciata est, perdit officium suu&. Hisce uerbis quid regula sit, definitur: qu&e definitio satis obscura est, & ab ipso Accursio parum intellecta. San&e omnis lex regula rect&e dici potest, I. 2. §. sed & philosophus. ff. de legib. Nam ita dicitur, legem oportere iustorum & iniustoru& regulam esse. Sunt enim leges nihil aliud qu&am regul& actionum humanaru&. Sed hoc loco regula aliter sumitur: quia ex legibus ius sumitur, hoc est actio, exceptio et replicatio. Siquidem actio nihil aliud est qu&am ius, hoc est facultas a lege concessa persequ&di quod sibi debetur: exceptio, ius defend&di reum, et exclud&di actionem: quemadmodum & replicatio ius est elid&di exception&. que omnia iura sumuntur ex legibus. At in definitione proposita dicitur, non ex regula ius sumi, sed ex iure quod

est, regulam fieri. Ex quibus apparet, Edicta Pr&toru&, Senatusc&onsulta, & alias huiusmodi leges proposita definitione n&ost contineri. Regula& itaq; appellatione hic significatur prima iuris principia, seu generalissima qu&e dam sententi&, quales in sua arte Dialectici Maximas uocant. Ideoq; positum in definitione uocabulum Breuiter pro Generaliter interpretandu& est. Siquidem qui genus dicit, plures & uarias species sub eo comprehendit breuiter c&omplectitur. Ex hisce generalissimis sententijs ius ag&di non sumitur, quamuis ex iure ag&di ist& colligi possint. Sit exempli gratia regula h&ec: Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri, I. n&ost debet. 74. ff. de reg. iuris. Iam si quis iudicij mutandi causa rem alienauerit, quo actori potentior& aduersariu& substitueret: facit eius conditionem adu&erari& regulam propositam committit. At ex regula ista non datur actori actio ad id quod in fraudem suam gestum est, reuocandum: sed ex edicto Pr&toris, quod ratione istius regul& siue maxime de causa proposita specialiter factum est, de quo I. 1. cum legibus sequentibus. ff. de alienatione iudicij mutandi causa& facta. Si enim ex ista regula que ex naturali iure descendit, actio daretur, edictum Pr&toris superuacuu& esset: quod dictu& est absurdum, I. in causa. 16. in prin. ff. de minor. 25. annis. Et alibi ost&di, ex m&ero iure naturali, nisi iure ciuili adiuuetur, non dari actionem. Sic & I. si seruus. 63. §. quod uer&o. ff. de furtis, dicitur, Nemini suu& officium debere esse damnosum. que regula etsi naturali iure subsistit: tamen ex ea non sumitur ius ag&di negotiorum gestorum, sed ex edicto Pr&toris. I. 1. ff. negotiorum gestoru&. Idem de alijs actionibus dic&di, que licet iustissimis rationibus nitantur: non tamen ex ijs c&opetunt, sed ex legibus quibus specialiter sunt introduct&. Similis est exceptio numerum. Nam exceptio Senatusc&onsulti Macedoniani, licet optima ratione sit introducta: tamen ante Senatusc&onsultum illud, quamuis eadem ratio esset, n&ost adabatur. Id&e de exceptione Senatusc&onsulti Velleiani & alijs dicendum est. Sed & de replicationibus, que & ipse nihil aliud sunt, qu&am exceptionum exceptiones, nec non de duplicationibus & triplicationibus id&e dic&di. Nec enim h&ec ex rationibus generalibus seu regulis uel maximis sum&e sunt, sed ex legibus de ijs specialiter latis, uel ex responsis prudentiu&, que & ipsa uim legis obtinent. Hinc Cicero lib. 1. de Oratore scribit, in iure ciuili doceri nos non infinitis concertationib; plen& disputationibus, sed auctoritate nutu&que legum. Alioquin si deficientibus legibus specialibus, ex generalibus rationibus seu regulis (quemadmodum hodie fieri solet) exceptiones, replicationes, duplicationes & sic deinceps sumamus, & ubi lex non distinguit, nos distinguamus: nihil habebimus certu& in toto iure ciuili. Nihil est enim, quod, si ingenij neruos intendas, aliqua ratione n&ost possit uel confirmari, uel labefactari: rationesq; rationibus conuelli possunt. Quod igitur in definitione proposita dicitur, Non ut ex regula ius sumatur: ita accipiendum est, Ex istis generalibus rationibus siue regulis, non dari actionem, exceptionem uel replicationem: nisi aliqua speciali lege adiuuentur. Sic Paulus I. legitima. 6. ff. de pactis: Interdum (inquit) ex pacto actio nascitur uel tollitur, quoties lege uel senatus-

senatusc&onsulto adiuuatur. Ecce, quamuis nihil tam congruum sit fidei humane, qu&am ea seruare qu&e inter eos placuerunt, I. 1. in prin. ff. eod. tit. tamen non aliter Paulus ex pacto actionem concedit, nisi speciali aliqua lege adiuuetur. Quod de alijs omnibus regulis siue maximis est dicendum. Solent enim regul& legum rationes esse: quo casu ex regula ius sumitur, lege scilicet interueniente. Porro quod in definitione proposita dicitur, Sed ut ex iure quod est, regula fiat: perinde est, ac si diceret Iurisc&onsultus: Omnis quidem lex regula est, sed non omnis regula lex est. Quamuis aut&em ius actionis, exceptionis uel replicationis ex regulis generalissimis sum&ndum non sit: tamen in c&eteris questionibus, quaru& ius magis ex arbitrio iudicis, qu&am ex legum auctoritate pendet (de quibus in libello meo de Iudicandi ratione, cap. 9. dixi) potest iudex in decern&do & defini&ndo iure caus&e regulas istas sequi: quemadmodum etiam in facti questionibus, quas & ipsas ex iudicis arbitrio pena&re, in d. cap. 9. demonstrauit: cum scilicet dubitatur, an & a quo aliquid factum sit: qua mente: quid p&sumendum sit, & c. quibus casibus nulla certe leges speciales prescribi possunt, quibus ueritas indagari queat. Ideoq; ex istis generalibus regulis licet iudici argumentari, ut quamuis ex ijs ius sumi non possit, possit tam&e p&sumptio aliqua ex ijs depromi. Hoc est quod in definitione proposita dicitur his uerbis: Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & (ut ait Sabinus) quasi caus&e coniectio. (Quamuis quidam legant Coniectio, sed male.) Vult enim Iurisc&onsultus innu&re, quemadmodum ali&e in facti questionibus, cum testes & instrumenta deficiunt, licet ex alijs quibuscu&que indicijs coniecturam facere: ita quoq; cum in dictis causis leges cert&e speciales deficiant, licere iudici ex regulis generalibus, quasi ex quibusdam indicijs, ius caus&e coniec&ere, uel aliquid p&sumere. Postremo in definitione proposita Iurisc&onsultus ait: Qu&e simul cum in aliquo uiciata est, perdit officiu& suum. Hoc commune est tam regulis generalibus, qu&am legibus specialibus, ubi per exceptiones oppositas elidantur: quod hic dicit, Perdit officium suum. Quod id&e est ac id quod aliu& dici solet, Generi per speciem derogari: I. in toto. 30. ff. de reg. iuris. et quod Vlpianus: Omnis definitio (inquit) in iure ciuili periculosa est. rarium est enim, ut non subuerti possit. Ex his patet, regula& appellatione in hoc capite conu&eri sententias iuris generalissimas, non certarum actionum uel exceptionum leges speciales: & quemadmodum leges sunt petitionum, exceptionum & sententiarum in causis litarum rationes: ita legum rationes esse regulas: patet item harum regularum tria propria: primum quidem, quod ex ijs ius non sumatur: alterum, quod sint quasi causarum coniectiones, per quas ius uel factum in causis dubium coniecimus: tertium, quod per exceptiones oppositas elidantur: quorum hoc posterius illis cum c&eteris quoque legibus est commune. Hisce p&missis, regulas iuris, que quidem speciales in iure locos non habent, secundum locos communes ordine alphabetico dispositos enumerabimus: que aut&em suos in iure locos habent (ut de obligationibus & actionibus, de heredi-

tatibus tam ex testamento qu&am ab intestato, de legatis & fideicommissis, de donationibus, de tutelis, de usuris & fructibus, & c.) eas iam antea in suis locis subiectas, ut ex indice legum constabit, hic omitemus.

Accessio.

I. Regula proponitur Inst. de fideiusforibus. §. fidei iussores, his uerbis: Non plus in accessione potest esse, qu&am in re principali. Huius regul& exemplum proponitur d. §. fideiussores, cuius uerba uide s. lib. 45. cap. 1. qu&est. 2. except. 30. repl. 1. Aliud exemplum proponitur s. lib. 41. cap. 3. except. 23.

II. Regula proponitur I. cum princip. 138. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Cum principalis causa non consistat: plerunq; nec ea quidem qu&e sequuntur, lo cum habent. Concordat ist&dem uerbis I. nihil dolo. 171. in fine. ff. eod. tit. Huius exemplum proponitur s. lib. 45. cap. 1. qu&est. 2. except. 24. Aliud exemplum proponitur I. eod. 45. cap. 5. qu&est. 2. except. 19. Aliud exemplum proponitur s. lib. 40. cap. 1. except. 15. Accipere, uide s. in uerbo Capere.

Actor & reus.

Fauorabiliores sunt partes rei conu&enti, qu&am actoris, de qua regula cum alijs similibus uide s. lib. 5. cap. 9. in prin.

Æquitas.

I. Regula: In iure æquitas preser&da rigori, que regula approbatur I. in omnibus. 90. ff. de reg. iuris, cuius uerba cum concordantibus uide s. lib. 1. cap. 7. except. 5.

II. Regula: Etsi nihil facile mutandum est ex solemnibus: tamen ubi æquitas euidens poscit, subueniendum est. que regula approbatur I. etsi nihil. 143. ff. de reg. iuris, cuius uerba cum concordantibus uide s. lib. 1. cap. 6. reg. 2. except. 2.

III. Regula: Æquitas utrum ad merum ius gentium, an uer&o cum p&ceptis ciuilibus sit estimanda, dissertitur I. bona fides. 31. ff. de positi, cuius uerba uide s. lib. 39. cap. 7. qu&est. 3. except. 3. 4. & 9. it&e cap. 8. qu&est. 3. reg. 8. Alienatio.

I. Regula proponitur I. qui potest. 26. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Qui potest inuitis aliquibus alienare, multo magis & ignorantibus & absentibus potest.

II. Regula proponitur I. cum quis. 125. ff. eod. tit. his uerbis: Cû quis possit alienare, poterit & consentire alienationi. Cui aut&em donare non conceditur: probandum erit, nec si donationis causa& consenserit, ratam eius uoluntatem habendam.

III. Regula proponitur I. cui ius. 123. ff. d. tit. his uerbis: Cui ius est donandi, eidem & uend&di & conced&di ius est.

III. Regula proponitur I. id quod. 11. ff. d. tit. his uerbis: Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.

Amisio.

I. Regula proponitur I. non uidetur. 83. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Non uidetur rem a mittere, cuius propria non fuit.

II. Regula: Quibus modis adquirimus, iisd&em in c&ontractuum

his uerbis: Natura rerum inductum est, ut plura sint negotia, quam uocabula.

I. Regula: Verba significandarum rerum gratia reperta sunt, quæ regula approbatur Inst. de legatis. §. si quidem, his uerbis: Nomina significandorum hominum gratia reperta sunt: qui si alio quolibet modo intelligantur, nihil interest.

III. Regula: Semper sexus masculinus femininum sexum continet, quæ regula approbatur per ea quæ proposita sunt §. cap. prox. in uerbo Quis.

III. Regula: Exemplo turpissimum est, feminino uocabulo etiam masculos contineri, quæ regula approbatur l. si ita. 46. in prim. ff. de leg. 2. cuius uerba uide §. lib. 33. cap. 1. quæst. 3. reg. 9.

Veritas.

I. Regula: Plus ualet quod in ueritate actum est, quam quod est in opinione, quæ regula approbatur Inst. de legatis. §. si quis rem suam, cuius uerba uide alibi.

II. Regula: Plus ualet quod in ueritate actum est, quam quod simulatè conceptum est, uel scriptum, quæ regula approbatur per ea quæ proponuntur §. lib. 7. cap. 3. quæst. 5. except. 13.

III. Regula: Veritas rerum erroribus gestorum non uitatur, quæ regula approbatur iisdem uerbis l. illicitas. 6. §. ueritas. ff. de officio præsidis.

Vis.

I. Regula: Vi factum quid sit, definitur l. Quintus Mutius. 73. §. ui factum. ff. de reg. iuris. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 23. cap. 12. quæst. 3. in prim.

II. Regula: Vis consensui contraria est, quæ regula approbatur l. nihil. 116. in prim. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 37. cap. 1. except. 16.

III. Regula: Non uidetur uim facere, qui iure suo uitur, et ordinaria actione experitur, quæ regula iisdem uerbis approbatur l. factum. 197. §. 1. ff. d. tit.

Vocabula, uide §. Verba.

Voluntas, uide §. Velle.

Vtile.

I. Regula: Vtile per inutile uiciari non debet, quæ regula approbatur l. 1. §. sed et si mihi, in fine. ff. de uerbor. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 4. except. 23. repl. 6. Concordat l. 2. ff. de itinere actus priuato. cuius uerba uide §. lib. 25. cap. 8. except. 7. repl. 4.

II. Regula: Prodesse sibi unum quenq; dum non nocet alteri, licet, de qua re uide §. in uerbo Suum, reg. 1.

III. Regula: De utilitate uide §. in uerbo Publica utilitas.

Vulgò quæsitus.

Vulgò quæsitus matris conditionem sequitur, non patris, quæ regula approbatur l. cum legitime. 19. ff. de statu hominum, his uerbis: Cum legitime nuptiæ factæ sunt, patrem liberi sequuntur: uulgò quæsitus matrem sequitur. Concordat l. lex nature. 24. ff. d. tit. his uerbis: Lex nature est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur, nisi lex specialis aliud inducat. Hæc de regulis iuris: sed et plures huiusmodi regulas uide §. lib. 1. cap. 4. cum tribus capitibus sequentibus: lib. 7. cap. 9. lib. 26. cap. 13. lib. 33. cap. 10. lib. 38. cap. 9. Sed et in alijs locis, puta de hereditatibus, de obligationibus, de actionibus, &c. uide eiusdem loci regulas speciales.

Omniū autem generalissimas regulas cum suis exceptionibus uide in Dialectica mea.